

Інститут історії України НАН України

Інститут української археографії
та джерелознавства НАН України

Інститут рукопису
Національної Бібліотеки України ім. В.І. Вернадського

**СІВЕРЩИНА
ГЕТЬМАНСЬКИХ ЧАСІВ
Т. 1
XVII ст.**

Київ, 2020

УДК
Б 87

У даному збірнику представлено джерела до історії Сіверщини XVII-XVIII ст., головним чином архівні та опубліковані в журналі «Сіверянський літопис». Ці джерела проливають світло на тогочасні військово-політичні події, церковну та соціально-економічну історію, містять чимало важливих фактів, що стосуються багатьох населених пунктів сучасних Чернігівської та Сумської областей.

Для науковців, викладачів вузів, студентів, усіх, хто цікавиться історією рідного краю.

Зворот титулу буде оформлений

Головний упорядник – о. Юрій Мицик, д. і. н., проф.

Упорядник – Інна Тарасенко, к. і. н.

*Світлій пам'яті
Бориса Олександровича Матюценка (1937–2016), уродженця
хутора Купченки Борзнянського району
Чернігівської області, журналіста,
товариша по мандрах Україною,
палкого патріота Чернігівщини присвячується.*

Вступ

Сіверщина... Мене приваблював цей регіон України ще з дитинства. Бабуся (Железняк Євдокія Кузьмівна, 1884-1965), яка мене виховувала і яку я безмежно любив, до жовтневої революції жила тривалий час у Чернігові і часто згадувала це місто з любов'ю. Зацікавленість Сіверщиною тоді ж зросла внаслідок читання казок (на основі билин) про давньоруських богатирів, коли Чернігів змагався за першість з Києвом. В студентські і особливо аспірантські роки, коли я писав дисертацію про хроніку 1672–1673 рр. Феодосія Софоновича, 70% обсягу якої присвячено Київській Русі, моя зацікавленість Сіверщиною переросла в глибокий науковий інтерес. Але в советських умовах, особливо в період так званої «маланчуківщини» (від імені ставленика Суслова партайгеносе Маланчука, якого не випадково прозвали «Пол Потом України») займатися історією України було тяжко, навіть історичне краєзнавство в Україні лише жевріло. Але Чернігів незважаючи на ці умови, продовжив дану традицію, проводячи тоді краєзнавчі конференції. У 1984 р. беручи участь у одній з таких конференцій, я вперше побував у цьому старовинному місті і з того часу частенько бував у Чернігові і на Сіверщині взагалі. Цьому сприяли мої літні подорожі 1997–2008 рр. Україною з групою друзів – письменників, журналістів (Б.О. Матющенко, М.П. Чабан, Ю.Д. Шковира)*, а влітку 2009 р. об'їздив Сіверщину в товаристві протоієрея УПЦ в Канаді Григорія Філя (1937–2015), уродженця с. Гути під Конотопом.

Чернігів дійсно став провідним центром України якщо говорити про історичне краєзнавство. Адже наукові конференції з публікацією матеріалів регулярно проходять не тільки в Чернігові, але й Ніжині, Батурині, Конотопі, Новгород-Сіверському. Все активніше розвивається краєзнавство в іншій сіверській області – Сумській. Тут вирізняється і сам обласний центр (Суми) і давня гетьманська столиця – Глухів. А після того як у Чернігові завдяки журналісту Сергію Павленко став виходити з 1996 р. спеціальний журнал «Сіверянський літопис», дослідження минулого Сіверщини набуло справжнього розмаху. Свою нішу в цій справі знайшов і я. Оскільки я займався переважно

* Репортажі про ці подорожі озвучувалися в авторській радіопередачі «Джерела національної пам'яті» на каналі «Культура», друкувалися мною на сторінках газети «Слово «Просвіти». Не відставали у цьому відношенні і колеги по подорожах. Врешті ми видали нотаток про ці подорожі книгу «Забутою Україною» (Дніпропетровськ, 2008).

козацькою добою і тяжів до джерелознавства та археографії (все ж 20 років я очолював відділ пам'яток княжої та козацької доби Інституту української археографії та джерелознавства НАН України, а тепер є головним науковим співробітником цього НДІ), то це знайшло своє відбиття в тематиці публікацій. А будучи протоієреєм УПЦ Київського Патріархату, викладачем КПБА (Київської Православної Богословської Академії), доктором церковно-історичних наук я природно звертав увагу і на церковну історію Сіверщини. Оскільки козацькі й церковні сторінки української історії за радянських часів якщо не замовчувалися, то фальсифікувалися, їх дослідження сприяло національному відродженню України і я пишаюся тим, що в цій справі є й мій внесок.

Цим багато в чому визначаються і хронологічні рамки даної роботи. Вони пояснюються тим, що Гетьманщина, до складу якої входила переважна частина Сіверщини, існувала з 1648 р. до кінця XVIII ст. (перші літописні згадки про гетьманів відносяться ще до 1506 р., інститут гетьманства був ліквідований у 1763 р.), ми беремо дещо інші хронологічні рамки. Справа в тому, що полково-сотенний устрій продовжував існувати до 1797 р. Щодо іншої межі, то тут складніше. Оскільки у XVI ст. – 1618 р. Сіверщина перебувала під владою московських загарбників, тому наводяться документи починаючи з 20-х рр. XVII ст.

З усього масиву джерел, які були в нашому розпорядженні, у цей збірник відбиралися лише ті, що стосувалися території Чернігівського, Ніжинського, Стародубського, Прилуцького і частково Київського полків, тобто переважної частини Сіверщини. За межами збірника лишилися ті джерела, що стосувалися меншої частини Сіверщини, яка тоді (XVII–XVIII ст.) входила до складу Російської імперії.

Відбираючи джерела, ми прагнули включити у збірник насамперед архівні матеріали і ті, що були нами й іншими авторами (І.Ситий, Тригуб та ін.) раніше опубліковані, особливо на сторінках «Сіверянського літопису». Публікувалися й документи, які були нами видані в спеціальних публікаціях, наприклад в підготовленому нами 4-х томному збірнику «Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу 1648–1658 рр. (К., 2012–2014). Окремі документи були передані нам для публікації д. і. н. П.М. Кулаковським, д. і. н. Євгеном Луняком, н. с. ІУАД НАНУ Володимиром Кравченком, за що висловлюю їм щиро подяку. Також щиро дякуємо за поради й дружню допомогу Сергію Павленку – головному редакторові «Сіверянського літопису». Деякі джерела передруковані із зарубіжних публікацій, з рідкісних дореволюційних видань. Включено й деякі документи з тритомного збірника «Воссоединение Украины с Россией» (М., 1953–1954), але подано їх у вигляді регестів, щоб зекономити місце. Взагалі Сіверщина диспонує значним архівним потенціалом, адже архівні установи лівобічної Гетьманщини (на відміну від правобічної, яка тяжко постраждала в роки Руїни) збереглися досить повно і принаймні

для періоду з кінця XVII ст. не приходиться нарікати на дуже погану збереженість джерельної бази.

Зазначу, що з метою економії місця ряд документів подається у вигляді регестів, були скорочені археографічні легенди. Це стосується насамперед пізніших записів на документах. По-перше вони зазвичай не мають особливої цінності, а по-друге їх можна знайти в попередніх публікаціях. В окремих випадках довелося і скоротити вказівки на попередні публікації (якщо такі мали місце) були залишені лише перша і остання публікації. Дуже багато місця зайняв би коментар, тому прийшлося від нього відмовитися. Списки гетьманів України, російських царів, монархів та високопоставлених осіб Речі Посполитої, які наводяться, частково вирішують цю проблему. Тексти написані українською мовою друкуються згідно з правилами, розробленими Я.І. Дзирою [1] з деякими незначними уточненнями, про які ми неодноразово писали на сторінках «Сіверянського літопису» (наприклад, титла не розкриваються, а фрагменти тексту в оригіналах документів (не в автографах!) підкреслені нами); російські тексти – згідно з правилами 1969 р. Слова чи незначні фрагменти тексту, які не вдалось прочитати, показані знаком (...)*.

Сподіваємося, що публікація цього 1 тому (том 2 та 3 уже готові до друку) послужить стимулом для подальшого розширення джерельної бази Сіверщини – одного з найважливіших регіонів України.

Список скорочень

- АГАД – Архів Головний Давніх Актів у Варшаві
АЗ – Архів Замоїських (фонд АГАД)
АКВ – Архів коронний у Варшаві (фонд АГАД)
Акты ЮЗР – «Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России».
АМГ – «Акты Московского государства».
АР – Архів Радзивілів (фонд АГАД)
АС – Архів Сангушків (фонд АГАД)
АЮЗР – «Архив Юго-Западной Руси».
АУ – «Архіви України».
БПАН – Бібліотека Польської Академії наук у Кракові
ВКЛ – Велике князівство Литовське
ВУР – «Воссоединение Украины с Россией. Документы и материалы в трех томах» (М., 1953-1954)
ВМ – відділ мікрофільмів
ВР – відділ рукописів
ДА – Держархів у Кракові
Джерела – «Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу». – ТТ. 1-4. – К., 2012-2015.
ДІМ – Дніпровський обласний історичний музей
ЗП – Зібрання Піночі (фонд ДА в Кракові)
ЗР – Зібрання Русецьких (фонд ДА в Кракові)
ЗНТШ – «Записки наукового товариства ім. Т.Г. Шевченка»
ІР – Інститут рукописів
Й. м. – його милість
Й. ц. п. в. – його царська пресвітла величність
КС – «Киевская Старина» («Київська старовина»)
НБУВ – Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського (Київ)
НМІУ – Національний музей історії України у Києві
ПСРЛ – «Полное Собрание Русских Летописей»

РАН – Російська Академія наук
РДАДА – Російський Державний Архів Давніх Актів у Москві
СЛ – «Сіверянський літопис»
УІЖ – «Український історичний журнал»
ЦДІАК – Центральний державний історичний архів України у Києві.
БЧ – Бібліотека Чарторійських у Кракові
ЧІМ – Чернігівський історичний музей
Ich m., m .p. p. – їх милість, милостиві панове
Ich mći, ich mści – їх милість, їхні милості
J. k. m., j. m. mści – його королівська милість
K[r]. j. m., K[r]. mści m. – король його милість
МКР- „Jakuba Michałowskiego księga pamiętnicza” (Kraków, 1864)
M. p. p. – милостиві панове
P. p. – панове
P[an] B[óg] – Господь Бог
W. m. – ваша милість
w. w., m. m. – ваші милості
w. x. m. – ваша князівська милість

Гетьмани України XVII ст.

Богдан Хмельницький	1648-1657
Іван Виговський	1657-1659
Іван Безпалій (претендент)	1659
Юрій Хмельницький	1659-1663
Яким Сомко (претендент)	1662-1663
Іван Брюховецький (лівобічний)	1663-1668
Павло Тетеря (правобічний)	1663-1665
Степан Опара (претендент, правобічний)	1665
Петро Дорошенко	1665-1676
Степан Вдовиченко (претендент)	1668
Петро Суховій(претендент)	1668-1669, 1681
Михайло Ханенко (правобічний)	1669-1674
Остап Гоголь (правобічний, наказний)	1674-1675
Юрій Хмельницький (правобічний)	1678-1681
Стефан Куницький(правобічний)	1683-1684
Андрій Могила(Могиленко) (правобічний)	1684-1688
Демян Многогрішний (лівобічний)	1669-1672
Іван Самойлович (лівобічний)	1672-1687
Іван Мазепа	1687-1709
Петро Іваненко (Петрик) (претендент)	1691-1696

Царі Московської держави XVII ст.

Борис Годунов	1598-1605
Лжедимитрій I	1605-1606
Владислав (претендент)	1610-1634
Василь Шуйський	1606-1610
Михаїл I	1613-1645
Олексій I	1645-1676
Федір II	1676-1682
Іван V і Петро I	1682-1696
Петро I	1682-1725 (імператор з 1721 р.)

Королі Речі Посполитої XVII ст.

Сигізмунд III	1587-1632
Владислав IV	1632-1648
Ян Казимир	1648-1668
Михаїл Корибут Вишневецький	1669-1673
Ян III Собеський	1674-1696
Август II	1697-1733

Високопоставлені представники урядових кіл Речі Посполитої

Архієпископ гнєзненський (примас)	Анджей Лещинський (1652-1658)
Воєвода віленський	Януш Радзівіл (1653-1655)
Воєвода краківський	Владислав Домінік Острозький-Заславський (1649-1656)
Воєвода подільський	Станіслав «Ревера» Потоцький (1636-1655)
Воєвода руський	Станіслав Лянцкоронський (1652-1657)
Воєвода смоленський	Філіп Казимир Обухович (1653-1656)
Воєвода троцький	Миколай Стефан Пац (1651-1670)
Генерал артилерії коронної	Станіслав Лянцкоронський (1654-1657)
Генерал артилерії литовської	Миколай Владислав Юдицький (1654-1670)
Гетьман великий коронний	Станіслав «Ревера» Потоцький (1654-1667)
Гетьман польний коронний	Станіслав Лянцкоронський (1654-19.02.1657) Єжі Себастьян Любомирський (03.1657-1664)
Гетьман великий литовський	Януш Радзівіл (1654-1655)
Гетьман польний литовський	Вінцентій Олександр Гонсевський (1654-1662)
Канцлер великий коронний	Стефан Корицінський (1653-1658)
Канцлер великий литовський	Альбрехт Станіслав Радзівіл (1623-1656)
Каштелян новгородський	Самуель Стеткевич (1652-1660)
Конюший литовський	Богуслав Радзівіл (1646-1669)
Маршалок коронний великий	Єжі Себастьян Любомирський (1650-1662)
Підканцлер коронний	Анджей Тшебицький (1653-1658)
Підканцлер литовський	Казимир Леон Сапіга (1645-1656)
Підскарбій великий коронний	Богуслав Лещинський (1650-1658)
Підскарбій великий литовський	Вінцентій Олександр Гонсевський (1652-1662)
Хорунжий великий коронний	Олександр Конєцпольський (1641-1656) Ян Собеський (1656-1665)
Хорунжий великий литовський	Кжиштоф Зигмунт Пац (1646-1656)

ДОКУМЕНТИ

№ 1

1611 р. – Опис Сіверщини у хроніці Олександра Гваньїні “Опис європейської Сарматії”(1611р.)

“[...] Є також і інший Дон, інша ріка, котра бере свій початок у Сіверському князівстві, а називається Сіверський Донець...”

ПРО ВЕЛИКЕ КНЯЗІВСТВО СІВЕРСЬКЕ.

“СІВЕРСЬКЕ князівство є великим, багатим і цілком достатнім всякими речами. Воно широко простяглося від Дніпра аж до Мценського замку у Рязанському князівстві, про котре вже говорилося. Воно містить у собі широкі поля і зарослі травою пустелі. Спочатку сіверські князі були вільними, але потім багато років вони були під послушенством Великого князівства Литовського. А коли Литовське князівство після охрещення Ягелла прилучилося до Польщі, то воно корилося польським королям. Врешті за часів панування польського короля і великого князя литовського Казимира, сина Ягеллового, великий князь московський Іван Васильович так само, як і інші країни, оббривавши, зрадливо опанував ними. А ці сіверські князі свій рід вели від великого князя московського Дмитрія.

У цьому князівстві майже 70 замків і міст, між котрими найголовнішими є такі: Новгород-Сіверський, котрий здавна звуть Стародубом, Путивль і Чернігів. Земля у цьому князівстві є дуже родючою, багатою лісами, які сповнені медом і різним звіром: білки, горностаї, куниці, лисиці, бобри.

НОВГОРОД-СІВЕРСЬКИЙ або Стародуб. Це місто і замок дерев'яний, у ньому колись була столиця сіверських князів. Він лежить від Путивля та Чернігова на відстані відповідно у 18 та 14 миль, а від самої московської столиці у 150 милях.

ПУТИВЛЬ – це місто і дерев'яний замок, у котрому, кажуть, самих домів нараховується 4700. Відстань від Москви – 40, а від Києва – 60 польських миль, він лежить біля великого лісу, котрий тягнеться на 24 милі.

ЧЕРНІГІВ – містечко й замок, що лежать у 30 милях від Києва, також Бринь, Брянськ, Карачев, Курськ, Почеп, Рильськ і Моровськ, що лежать неподалік Чернігова, й інші замки та містечка, які з часів сивої давнини належали до цього князівства, стоять як над рікою Десною, так і в стороні Гомеля та Любеча. Додам, що великий цар московський досі звався государем цих держав. Але в ці часи це перемінилося і дасть Господь Бог aliis aestimandum relinquo[...].”

(А. Gwagnin. Kronika Sarmataej Europskiej. – Kraków, 1611. – С. 7-8. – Переклад з польської. На маргінесах видруковані такі підзаголовки: “Сіверське князівство належало до Великого князівства литовського”, “Замки Сіверської землі”, “Багатство Сіверської землі”.)

№ 2

Уривок з «Всесвітньої історії» (1770-і рр.)

«[...]Путивль, Чернігів, Стародуб і Новгород [Сіверський – Є. Л.] повстали... Вся Україна взялася за зброю. Депутати від цієї провінції прибули до Путивля, щоб засвідчити свою повагу до цього Дмитрія, котрого тут не було.

Їх запевнили, що той ще тут не з'являвся, але його почали чекати. Путивль став місцем зустрічі бунтівників. Істома Пашков та Іван Ісайович Болотников стали на чолі козаків і українців (Isthoma Basiow & Iwan Isaiwicz Polutnich étoient à la tête des Cosaques & des Ukrainiens). Це військо просунулося на 50 верст до Москви. Шуйський (Zuiski) надіслав полки, щоб його зупинити, але вони були розбиті й залишили українцям вільну дорогу аж до столиці[...].»

(Histoire Universelle, depuis le commencement du monde jusqu'à present d'après L'Anglois par une Société de gens de letters, etc. – Amstredam-Leipzig: Chez Arkstée & Merkus, 1782. – Т. 43. – С. 252. Цей документ надано проф. Є. Луняком)

№ 3

1628, листопада 9 (жовтня 30). –

Витяг з люстрації Остерського староства

«Про повинності міщан та інших підданих Остерського староства.

Що стосується міщан та інших підданих, котрі жодних прав не мають, то на них першою повинністю кладемо, щоб вони вали, башти та частоколи коло міста й замку згідно з давнім звичаєм і потребою ремонтували під штрафом у 10 литовських коп. А також шарварки по будівництві і ремонту гребель, мостів, вивезенню дерева на замкові потреби, щоб відбували згідно з декретом й. к. м. 1604 року а це під штрафом у 10 литовських коп.

Кожен для оборони міста й замку повинен мати порядний самопал, 3 копи куль і 3 фунти пороху. Стражу під час небезпеки від ворога згідно з наказом пана старости або його підстарости повинні належно нести, місто й замок й. к. м. потужно боронили під страхом смерті.

В горілчаних та медових корчмах щоб пану старості ніякої перешкоди не чинили під штрафом в 10 литовських коп.

Підвойському, котрий постійно є на замковій та міській службі, а провізії жодної не має, тоді по грошу з диму кожен має давати щороку, а пан староста йому має щорічно видавати свитку. А хто б з міщан коли-небудь городничому, сотнику, вїту сказав образливі слова – той має сплатити штраф, а якщо вдасться – то суворо має бути покараний. А хто кинеється на підстаросту, той буде страчений».

(АЮЗР. – Ч. 7. – Т. 1. – С. 351; ВУР. – Т. 1. – № 43)

№ 4

1629 р., березня 27. – Володимир. – Скарга королівського посла новгород-сіверського хорунжого Щасного Весола на володимирського бурмиистра Якима Золотника і міського писаря та інших міщан з приводу незаконної відмови у наданні йому підвод, незважаючи на пред'явлені ним королівські листи-розпорядження

«Протестация од пана Щасного Весола на бурмиистров володимерских учиненая.

Року тисеча шестсот двадцат девятого, м̃сца марца двадцат сегого дня.

На вряде кгородском в замку его кор. мл. Володимерском, передо мною, Аньдреем Мисевским, буркграбим володимерским, и книгами нынешними кгородскими старостинскими, становши очевисто, урожоньи его мл. пан Щасный Весол, хоружий Новокгородка Сиверского, посел его кор. м̄сти до столицы московское, жалобливе протестовалсе на славетных Якима Золотника, бурмистра, и Завалского, которого имено на тот час не ест ведомое, писара миского ратушового, также и колекгов их всих, которых они имена и прозвиска сами лепий видають и знают, мешчан его кор. м̄сти володимерских, о то, иж:

року теперешнего, тисеча шестсот двадцат девятого, м̄та марца двадцат сегомо д̄ня, кгда помененыи его мл. пан хоружий новокгородский од его королевское м̄сти пана нашего м̄вого и Речи Посполитое с поселством до Москви в справах себе злецоных од двору его королевское м̄сти ехал, маючи для прудшого поспеху дороги з росказаня его королевское м̄сти лист подводныйи с канцелярии коронное, на коней шест данный, а кгда д̄ня теперешнего, выжей менованого, помененыи его мл. пан хоружий новокгородский, приехавши до миста его кор. мл. Володимера, указавши помененому пану бурмистрови и колекгом его лист его королевское мл., оному на подводы данный, просил, абы ему тые подводы яко наипрудшей з места данные были. Который-то пан бурмистр з колекгами своими пяние вси, стоячи перед господою або домом того ж пана бурмистра, не толко жебы росказаню его кор. м̄сти досит чинячи, подводы даты мили, але теж и лист его кор. м̄сти сромотне зневаживши, фалш оному задали, удаючи его быти фалшованым. Противько чому помененыи пан хоружий показал другой лист подводный, с канцелярии Великого князтва Литовского выданныи, выводячи то им яко пьяным чос был чинити и не повинен, але помененыи пан бурмистр з колекгами своими, не помнячи ничего на срокгост права посполитого противко таким, которые писма его кор. м̄лти кгвалътят и о неушановане оных описаного, тым есче барзей противилися, якож и подвод помененому пану хоружому не дали. О которое-то неушановане писма и печати его кор. м̄лти, яко теж и о спротивене се тому листови и недане подвод помененыи его м̄лть пан хоружий новокгородский з меноваными паны мешчанами володимерскими обещовался о то правне чинити у суду его кор. милости задворного. В котором омешъканю послуги его кор. м̄лти, кгда ж могучи есче д̄ня того мил шест, принамней, въехати, а кгволи упорови их самому ден стратити мусил, в чим шацует себе шкоды помененыи пан хоружий новокгородский за тым походячие на золотых триста польских.

Просил теды о приняте при том тое протестации и вписане ее до книг, зоставивъши себе на иншом пляцу ширшое учиненене протестации, кгда ж тепер жалем великим будучи уведеныи обелги так листу его кор. м̄лти, яко теж и своее так далеце широце описати в том теперешнем оповеданю своем не могл.

Што я, уряд, за прозбою вышъменованого зознаваючого, тую протестацию принявъши, до книг нынешних кгородских володимерских на пришлые часы записати казал. И есть записано».

(ЦДІАК. – Ф. 28. – Оп. 1. – Спр. 63. – Арк. 231–232. Оригінал. Документ надано н.с. В. Кравченко)

№ 4-а

1631-1632 рр. – Уривок з люстрації Любецького староства

«[...] Староство Любецьке і Лоївське

Посесором цього староства є його мость пан Олександр Калиновський, винницький і брацлавський староста, згідно з привілеєм короля його мості *per nis cessum* від вельможної її мості пані кам'янецької, однак привілею перед нами не показано.

Замок

Його будівля достатньо описана в люстрації 1622 року. Однак він потребує ремонту, особливо похилилася вежна башта, також глина довкола замку переважно опала, дах (?) недобрий, у деяких місцях він вимагає нового покриття.

Артилерія

Дві бронзові гармати розмальовані квітами дві, з гербами святої пам'яті короля Августа, котрі є у брамі; чотири залізні гармати не посаджено на колеса, вони лежать у різних місцях; гаківниць 72, губчастих рушниць 18, пороху бочок 3, свинцю штук 2 куль до гаківниць і гармат кілька куп, ладунків як до гармат, так і до гаківниць у бочечці кілька куп, форм до гаківниць 5, мідних гусарських барабанів два, піхотних один поганий. Пушкарів два і один воротний, котрий завідує цією артилерією.

Згідно з описом люстрації 1622 року не вистачає з артилерії двох бронзових мортир, двох гаківниць, 6 губчастих рушниць, однієї бронзової форми до гармат. Це доносимо до відомості коронного скарбу.

Донесення

Люстрація 1616 року залишила на уряд підстарости, на замкову челядь, на порох, свинець, сторожу, на шпигунів квоту у 824 зл. З якої суми згідно з ординацією панів люстраторів 1622 року витратили на підстаросту квоту 300 зл., отже залишилася квота, взявши від 1616 року до 1622 року, на потребу пороху, свинцю і вогнепальної зброї по 500 зл. Цю суму через п'ять років нащадки небіжчика пана Струся повинні компенсувати скарбу, що й відсилаємо до скарбу його королівської мості.

Пушкарі

На пушкарів є певні ґрунти, котрі їм дані, враховуючи, що вони мають доглядати артилерію. Згідно з цією повинністю вони звільняються вільні від всіляких податків і давання поборів, як їх описала і люстрація 1622 р.

Місто Любеч.

Це місто лежить поблизу ріки Дніпро при дніпрових озерах, на горі при замку, воно оточене валом і дубовими палями з двох сторін оточене, а третя частина міста захищена абияким старим острогом. А це тому, що ці квартири не хочуть ремонтувати деякі села, котрі тримають різні посесори від цього староства.

Повинності любецьких міщан

У цьому місті є 266 осілих міщан, котрі платять різні чинші, що складає річно 350 зл. 20. Ці ж міщани повинні притягатися для ремонту замку згідно з давнім звичаєм ще за пана Хоцимирського, місцевого старости, стали брати на приїзд пана старости у міщан і підданих цього староства телицю і кабана,

котрих і досі беруть. А платили за телицю 40 литовських грошів, а за відгодованого кабана 30 литовських грошів. Ми, бачачи це за нинішню високу ціну всіх речей їхню кривду і обтяження, бо їм за цих телицю й кабана мало платять, проголошуємо, щоб віднині платили за кожну телицю по 100 литовських грошів, а за відгодованого кабана – по литовській копі. А ці телицю і кабана під час тільки приїзду пана старости мають брати і то згідно з потребою.

Міщани скаржилися і на те, що замкові слуги без відома підстарости звикли силою брати на посилки коней у міщан, через що міщани мають обтяження і затримку. Нагадуємо отже, щоб замковий уряд врешті заборонив чинити примусові реквізиції у міщан, а міщани у свою чергу свої звичайні повинності віддавали до замку без всіляких труднощів.

Оренда

Оренда корчем у місті Любечі з двома млинами, одним млином під селом Губичами, а другим – під селом Деражинцями з митом і перевозом і з трьома озерами, складає на рік 1200 зл. У цьому старостві немає жодних фільварків, ані роботизни.

Села, які належать до Любеча

Село Грабов

У цьому селі 14 підданих, які платять побочизну і кліковщизну, що дає від них 44 зл.21.

3 диму дають по 2 кури, що складає разом 28 по 1,5 гр. – (в сумі) 1 зл.12.

3 кожного диму дають меду по одному більцю і разом складає більців 14 по 50 з половиною грошів, (разом) – 21 зл. 20. Це село сидить на двох службах, дають з кожної служби жита по півтори бочки, це складає 3 бочки по 3 зл., (а разом) – 9 зл. Вівса із служби по півтори бочки, що складає 3 бочки по 2 зл., (а разом) – 6 зл. Сіна зі служби дають по 2 вози, що складає 4 вози по 6 грошів (разом) 0 зл. 24. Деревя із служби дають по два вози, котре залишається на замкову потребу. Для ремонту замку треба брати і міських пушкарів.

Сума прибутків з цього села 83 (зл.) 17/2.

Село Лопатні

У цьому селі є 10 підданих, котрі побочизну, кліковщизну данину плечизну, поворотне і підводне по різному платять. Складає це щорічно 28 зл. 16/2. 3 диму дають по дві кури, складає їх 20 по 1,5 грошів (разом) 1 зл. 3 диму дають меду по одному більцю, що складає 10 більців по 50 гр., (разом) 16 зл. 20. Це село сидить на одній службі, дають із служби жита по півтори бочки по 3 зл., разом – 4 зл. 15. Вівса також із служби по півтори бочки по 2 зл., разом – 3 зл. Сіна із служби дають по два вози, що складає 2 вози по 6 гр., (разом) – 0 зл. 12 гр. Деревя із служби дають по два вози, складає разом 2, котрі на замкову потребу залишають. До ремонту замку і міських парканів повинні притягуватися.

Сума прибутків з цього села. 54 зл. 3/2.

Село Бельдзюги

У цьому селі підданих 50, котрі побочизну, кліковщизну, данину плечизну з поворотним і підводним по різному платять, складає цього щорічно 89 зл. 6/6,5 3 диму дають по 2 кури, що складає 100 по 1,5 грошів, (разом) – 5 зл.

З диму дають меду по одному більцю, що складає 50 більців по 50 гр., (разом) – 83 зл. 10. Це село сидить на чотирьох службах, у кожній дають жита по півтори бочки, що складає 6 бочок по 3 зл., разом – 18 зл. Вівса з кожної служби по півтори бочки, що складає 6 бочок по 2 зл., разом 12 зл. Сіна з служби дають по 2 вози, що складає 8 возів по 6 гр., разом – 1 зл. 18. Деревя з служби дають по 2 вози, котре залишається на замкову потребу. До ремонту замку і міських парканів повинні притягуватися.

Сума прибутку з цього села 209 зл. 4/6,5.

Село Губичі

У цьому селі 12 підданих, які сидять на уроку, вони дають разом данини з кліковщиною і поворотним на рік 30 зл. 12/9. Зокрема кожен дає меду по одному більцю, що складає 12 більців по 50 гр., разом – 20 зл.

Вони повинні притягуватися до ремонту замку і міських парканів.

Сума прибутків цього села 50 зл. 12/9[...].

Село Малечин

У цьому селі 9 підданих, котрі побочизну, кліковщину, данину, плечизну, поворотне і підводне по різному платять, з чого приходиться на рік 20 зл. 3/2. З диму дають по 2 кури, що складає 18 по 1, 5 гр., разом – 0 зл. 27. З диму дають по одному більцю меду, що складає 9 більців по 50 гр., разом 15 зл. Це село сидить на одній службі, з котрої дають жита півтори бочки по 3 зл., що складає – 4 зл. 15. Вівса з служби півтори бочки по 2 зл., разом 3 зл. Сіна дають із служби по два вози по 6 гр., разом – 0 зл. 12 гр. Деревя дають із служби по два вози, котрі залишаються на замкову потребу. До ремонту замку і міських парканів повинні притягатися. Це село має велике обтяження у своїх ґрунтах, котрі їм віднімають до намісника князя Вишневецького до Брагина, щоб тоді шкоди ґрунтам короля його мості не була, пан староста має про це постаратися.

Сума прибутку цього села складає 43 зл. 27/2[...].

Село Новоселка

У цьому селі 6 підданих, котрі побочизну, кліковщину, данину, плечизну з поворотним і підводним по різному платять, з чого приходиться на рік 13 зл. 10[...].»

(ДА у Кракові. – Ф. «АС». – № 92. – С. 29–47)

№ 5

1630, не раніше 24 березня. –

Уривок з новини про повстання Тараса Грясила

«[...]Z Siewierskich miast i miasteczek chłopi, czerń i kozacy ku Perejaślawiu sie biora do kozaków idzie ich na każdy boży dzień pełna, ale od czas wojska naszego podziął drogach gina».

* * *

«[...]З сіверських міст і містечок селяни, чернь і козаки йдуть до Переяслава до козаків, йде їх кожного божого дня повно, але від дій нашого (польського – Ю.М.) війська багато їх гине по дорозі[...].»

(Опубликовано: Мицик Ю. До історії повстання 1630 р. // Пам'ять століть. – 1997. – № 4. – С. 28–31)

№ 6

1652 р. – Уривок з твору польського хроніста С.Старовольського «Польша...»

«[...] Тут треба додати, як думаємо, Чернігівське воєводство, що знаходиться за Дніпром, яке Владислав IV відірвавши від Московії, приєднав до Королівства Польського і крім старост міст поставив у цьому воєводстві двох сенаторів: особливо воєводу і каштеляна, призначаючи їм місця в сенаті Королівства; крім того заснував у багатьох місцях католицькі костьоли і для освіти молоді заснував в Новгородку колегіум Товариства Ісусового.

Але перейдімо вже до Білої Русі, оскільки ми обговорили чернігівську провінцію, яка власне належить до Чорної Русі[...].»

(Polska albo opisanie położenia Królestwa Polskiego. – Kraków, 1976. – S. 100)

№ 7

1631, березня 29(19). – Уривок з відписки путивльських воєвод А. Литвинова-Мосальського та І. Уварова в Розрядний приказ

«[...] посылали мы [...] ис Путивля в литовской город Нежин путивльсца сына боярского Василья Новикова да с ним донского казака Степанка Климова проведать про вести [...] марта в 2 день [...] Василей Новиков с товарищем приехал в Путивль, а в роспросе [...] сказал, что де они в Нежине не были для того, что стоят де в Нежине черкасы в зборе и из Нежина де в быные городы никоно не пуцают. А были де оне в Борзне и слышали от литовских людей, что стоят поляки от Нежина в 20-ти верстах в тех же городках, в которых стали, перешодши Днепр прежде сево. [...] А говорили де поляки черкасом, чтоб пустили их, поляков, стоят в Нежин; и черкасы де и нежинские мещане поляков в Нежин стоят не пустят.

Да при них же де, Василье, приехали в Борзну ис Польши из Оршавы капитана Вишля пахолки, а сказывали де оне в Борзне, что ныне в Аршаве сойма [...].

А в Нежине [...] урядник королевский, а у черкас старшиною казак Сенька Хороший, и в зборе де черкас в Нежине тысечи з две, а задору де у поляков с черкасы никакова нет».

(ВУР. – Т. 1. – М., 1954. – № 57)

№ 8

1631, травня 10 (квітня 30). – Уривок з відписки путивльських воєвод А. Литвинова-Мосальського та І. Уварова в Розрядний приказ

«[...] апреля в 13 день приехал в Путивль из Литовские земли литвин [...] Назарка Сахнов. [...] А вестей [...] сказал, что поляки де стоят под Нежином и меж себе бьютца, а нежинцы все сидят в осаде. [...]

А жил де он в Черниговском уезде за Васильем Солтыковым во крестьянх.[...]

А на Москве в Розряде выходец литвин Назарко Сахнов в роспросе казался с Украины из городка ис Сиволожи казачей сын. Да он, Назарко, служил

казачью ж службу, а тот де городок Севолож дан в ыменье изменником Ваське да Павлику Салтыковым, а чье они дети, тово не ведает.[...]

А вестей сказал: сее зимы пришли ис Польши и на Украину х Киеву ляхи и стали в трех городках: в Быкове, в Березани, в Носовке. [...]

И в великий пост, на которой недели, того он не упомнит, писали запорожские казаки из Нежина в их городок и в ыные городки, где живут черкасы, что идут к ним к Нежину ляхи, и они б их не подали.

И их, казаков, из городка ис Севоложи ездили в Нежин 40 человек, да и из ыных городов казаки в Нежин с 6000 человек, а полковник у них был Ивашко Балиловец.

И на второй с недели великого поста приходило ляхов к Нежину з 2000 человек ис тех ис трех городков, где они стоят, и просилися в Нежин стоять. И у них черкасы просили королевских листов, будет листы есть, и они их пустят в Нежин. И ляхи листов не показали, к Нежину приступали трожды, в последние приступали на 5-й недели великого поста на благовещеньев день; а он, Назарко, на тех боех на всех был.

И на первом бою выходили черкасы на вылоску и в слободе в Мрине побии ляхов 2 роты по смете с 300 человек. А на последних боех ляхи приходили к Нежину всеми людьми, и черкасы сидели от ляхов в осаде, и билися с ними з города, и на тех. боях ляхов побии ж, а сколько человек побито, того не ведает.

И с последнего де бою поехал он, Назарко, в свой городок в Севолож, а в Нежине сидели в осаде ж [...].

А в их городке в Севоложи ратних людей их: казаков 40 человек до мещан с 150 человек, да у Салтыковых у Васьки и у Павлика двора их похолков с 15 человек; [...].

А они де, казаки 40 человек, жили в том городке в Севоложи собою и хаживали в войну, где лучитца, а как войны нет, и они пахали пашню [...].»

(ВУР. – Т. 1. – № 59)

№ 9

1631, червня 7 (травня 28). – Уривок з відписки путивльських воєвод

А. Литвинова-Мосальського та І. Уварова в Розрядний приказ

«[...] майя в 6 день посылали мы [...] ис Путивля в литовской город в Нежин путивльского торгового человека Ивашка Симонова для проведыванья вестей. И майя [...] в 15 день приехал в Путивль [...] Ивашка Симонов. [...] А в распросе [...] сказал, что он [...] был в Нежине, и в Нежине [...] черкасы и всякие люди от поляков берегутца в день и ночь безпрестанно [...]. А слышел де он, Ивашка, в Нежине, что стоять им до тех мест, покаместа черкас разберут и распишут на 6000. И черкасы де лутчие люди хотят расписыватца, а мелкие ж черкасы ж расписыватца не хотят. [...] А збору де [...] черкасом, опрично нежинских черкас, нигде нет. А из Нежина де [...] черкасы и мещане многие идут в рознь по иным городом для тово, что блюдутца приходу от поляков».

(ВУР. – Т. 1. – № 62)

№ 10

1631, червня 14(4). – Уривок з відписки сівського воєводи С. Стрешнева в Розрядний приказ

«[...] майя в 24 день приехал в Севеск [...] из Барзны, полоняник Гришка Офонасьев сын Рублинского з женою и з детьми. А в распросе[...]сказался родом черниговец сын боярской. А в полон [...] взяли ево литовские люди в тое пору, как Чернигов вынесли (в часи «Смутного времени» поч. XVII ст. – Ю.М.). И был де он, Гришка, в полану в литовских городах в Черкасах и в Переясловле, а после [...] тово ходил он в Запороги з запороскими козаки. [...] в 139-году перед Рождеством Христовым ляхи, собрався, опять пришли в литовские порубежные в украинные городки: под Девицу, под Насовку, в Быково, в Крылов [...].

А на страстной [...] в пятницу ляхи и запорозкие козаки, которые к ним переехали, приходили под [...] Нежин и к городу приступали и на том [...] приступе нежинцы, служивые всякие люди и мешчане, убили ляхов, и запороских козаков, и немец тысечи с полторы и больши. И ляхи де отшод, стали опять в тех же городках, в которых они стояли. А хотят [...] они опять приходить Нежина доставать, и говорят, что де им, не взяв Нежина, прочь не отходить зато, как де они, ляхи, наперед тово приходили на козаков, а к ним в Нежин присылали листы, чтоб они запороским козаком кормов не давали и к себе в город к себе пуцали; и они де тех запороских козаков в город к себе пустили, и кармы им давали, и стояли против их с казаками заодно. И ныне [...] после святой недели из Нежина служивые и всякие люди писали в Черкасы и в Переясловль к гетману к Торасу и х козаком, 1 их в Нежин приходить не мошно, потому что де промеж их стала рознь, и им де, козаком, битца с ляхами и даждатца их в тех городех, у которых они ныне стоят в Черкасах, в Переясловли да в Каневе. [...]

Как де он ехал из литовского городка из Барзны в Новгородок-Северской, и в Новгородском [...] уезде по всем селам и деревням збирают деньги, и хлеб, и ялавицы, и подводы, а сказывают [...], што те кармы везут в Смоленск с капитаном с Часным Вишлем. А капитан де Вишель из Барзны поехал в Новгородок-Северской, а из Новагородка [...] ехать ему в Смоленск.[...] А в Новгородок [...] Северской из Литвы велено немец прислать 500 человек, да делать де им в Новегородке всякие городовые крепости, и башни ставить новые, и около городовые осыпи обвадить реку Десну. И 50 де [...] человек немец в Новгородок пришло и на городовое дело лес вазить почали».

(ВУР. – Т. 1. – № 59)

№ 11

1631, серпня 10(липня 31). – Уривок з «расспросных речей» колишнього реєстрового козака, шляхтича Павла Худого

«[...] в нынешнем де в 139-м году зимою, когда ляхи приступали к Нежину, а ево де в те поры ляхи ограбили [...] и он пошел з женою своею и с сыном на государево имя на 3 недели после Великодни и шол из городка ис Черкас [...]на Ромонский острожек, а сказывался, что он едет к родимцом в Ботурин. И, не езда в Ботурин, поехал в Путивль.[...]».

(ВУР. – Т.1. – № 65)

№ 12

1631, жовтня 8 (вересня 29). – Уривок з відписки сівського воєводи С. Стрешнева в Розрядний приказ

«[...] нынешнего [...]140-го году сентября в 11 день переехали, государь, на твое [...] имя из Новгородка-Северского Спаского монастыря чорной поп Иона да старец Обрамей.

А в распросе[...]сказали: [...] сентября в 4 день присылал из Стародуба Северского в Новгородок смоленский бискуп Левонтей Кривза архимарита Варлама Чаплю, что бывал в Чюдове монастыре, крылашенин, до протопопа смоленскова. А велел им в Спаском монастыре церкви запечатать и быть ему, Варламу, в Спаском монастыре в архиморитех; а тот де, государь, Варлам Чапля принял их лядскую веру тому другой год. И они де, государь, Спаскова монастыря все старцы, чорной поп Нифант з братьею, в том Спаском монастыре церквей печатать не дали и тово де архиморита Варлама Чаплю и протапопа [...] выбили опять в Стародуб. И сентября [...] в 8-й день смоленский бискуп прислал ис Стародуба в Новгородок-Северской людей своих. И те де, государь, бискуповы люди, приехав в Новгородок, взял у капитана у Яна Куницкова городского прикащика пана Ортюшевского да гайдуков и пришед в Спаской монастырь, их, старцав, всех переимали, и церкви да ево бискупова приезду перепечатали, и казну монастырскую и книги пограбили, а их, старцав, хотели весть в Стародуб к бискупу смоленскому. И они де, государь, чорной поп Иона да старец Обрамей, у литовских людей из рук ушли за реку за Десну. [...]

А в литовских де, государь, городех во многих местах и в Стародубе Северском русские церкви поломали. А которые де, государь, стародубцы жилецкие люди не похотели быть под их лядская верою, и тех де, государь, стародубцав бискуп смоленский велел, переживав, бить и приводить их в лядскую веру неволею. И от тово де, государь, стародубцы многие разбежались розно[...]”.

(ВУР. – Т. 1. – № 68)

№ 13

1631, листопада 2(жовтня 23). – Уривок з відписки путивльських воєвод Андрія Литвинова-Мосальського та Ігната Уварова в Розрядний приказ

«[...]Нынешнего [...]140-го году октября в 2 день приехали в Путивль на твое государево имя из Ноугороцкого уезду 3 человеки.

В роспросе[...]сказались – один из Белой Церкви Ромашка Потапов, а другою – с Остря Ивашка Демидов, а третей – з городка Бобровска Фомка Лаврентьев. [...]

Ромашко Потапов сын Махненко в казачей города Белой Церкви казачей сын [...] Да и он, Ромашко, служил черкасскую службу [...]. А из Волох пришед, жил у отца своего 2 года, да в Нежине у казака у Ондрушки Кучювского жил 4 годы, а из Нежина перешол Новгородской уезд Северского и жил в деревни Козлиничы у крестьянина у Бориска из найму пол 2 года, да в деревни Сахачи у крестьянина ж Ивашка жил пол 2-ж года, да на реки Семи в – ыменни пана Адама Вишла в селе Мутине у крестьянина у Богдашка Степанова – год.

А товарищи ево Ивашко да Фомка в том же селе жили у иных крестьян и слышали, что государь их, иноземцов, жалует; зговорся поехали на государево имя тому недели с 3 и выехали в Путивль. [...] А в Литве де у него отец и мать, и братья.

Ивашко Демидов сын Оксютенков в роспросе сказался города Остря запорожсково казака сын, отца де ево не стало тому 4 года. А он де жил с матерью своею, а от матери из Остра пошел тому год и жил в Новгородском уезде Северского в-ыменьи пана Адама Вишля в селе Мутине, работал у крестьянина у Серешки Тихонова. И на государево имя пошел с товарищи своими вместе, а в Литве у него мать да брат ему большой Куприк, служит с черкасы.

Фомка Лаврентьев сын Кривоножков сказался города Бобруйска казачей сын. Отца де ево не стало 10 лет. А жил он с матерью после отца своего 2 года. А от матери ево украл поляк Ян Урнеяшев и свез ево в город в Головчин, и жил у него 2 года. Да у Давыдка у Лозки в городе в Мозыре и в Любече служил год. А от того пана збежал, и был в Новгородском уезде Северского в королевской в деревни Глазово, и работал у крестьянина у Оношки 2 года, да у Мишки Савишина – 2 года ж, да в Вишле де именьи в селе Мутине, где с товарищи своими сшолся, работал он у крестьянина у Тишки Быльника год. [...] А в Литве у него мать, а иного племяни нет. [...]"

(ВУР. – Т. I. – № 73)

№ 14

1633, березня 30. – Краків. – Облята привілею і сам привілей короля Речі Посполитої Владислава IV, даний київському митрополиту Петру Могилі на маєтності у Стародубському повіті

„Облята привілею его королевское млсти, велебному в Бзі отцу Петру Могиле, метрополите киевскому, на добра певние в уезде Стародубском лежащие, конферованого.

На уряде кгородском в замку его кор[олевское] млсти черниговском передо мною, Яном Турчиновичем, наместником подстароства Черниговского, станувши очевисто велебний отц Зенон Боруховский, законник монастыру Печерского киевского, именем велебного в Бзі отца Петра Могилы, метрополита киевского, подал до актиковання в книги кгородские черниговские привилей его королевское млсти на добра певние, в уезде Стародубовском лежащие, то ест Бобовице, Верещачице и Абеляние конферованы; которий полским писмом писаний так се в собі має:*(далі йде польський текст універсалу Владислава IV, переклад якого ми подаємо нижче – Ю.М., І.Т.)*

«У того привилею подпис руки его королевское такой: Vladislaus rex и секретарское ниже: Jacobus Ubysz, также печат меньшей канцелярії. Которий то привилей, на папіре писаний, за жоданем сторони вишменованой и за принятем урядовом до книг кгородских черниговских ест уписан.

Сия облята привилию его кор. млсти написана ест в книзі кгородцкой, обрітающейся в дому архиерейском в Чернигові. З которой обители стой Печерской потребуемой, виписана и данна и печатю катедральною при подписі руки стверженна. Аз недостойный архиепсп черніго[всякий] Антоний “.

Переклад:

“Владислав з ласки Божої король польський, великий князь литовський, руський, пруський, жмудський, мазовецький, інфляндський; шведський, готський, вандальський дідичний король, обраний великий цар московський.

Ознаймуємо всім взагалі і кожному окремо, кому про це відати належить, [що] показав перед нами велебний отець Петро Могила, митрополит Київський, Галицький і всієї Русі, печерський архімандрит, в унії не будучий, [показав] листи, фундуші і різні рішення, як князів московських і великих князів литовських, так теж від святої пам’яті королів їх мостей польських, наших попередників, що добра, які лежать у повіті Стародубському, названі Бобовичі, Верещачиці і Авиляне, з давніх часів належали до Печерського монастиря і які його попередники спокійно тримали і користувалися ними, просячи нас, щоб ми всі листи й рішення, котрі стосуються згаданих добр, підтвердили. Ми тоді, бачачи слушне прохання (і) всілякі фундуші й рішення, також листи від московських князів і великих литовських [князів] на згадані добра Бобовичі, Верещачиці і Авеляне надані, стверджуємо і зміцнюємо (іх) і за згаданим велебним отцем київським митрополитом, не будучим в унії, зберігаємо пожиттєво згадані добра, які здавна належали до Печерського монастиря. Котрими [добрами] він буде спокійно користатися і живати аж до своєї смерті. А ми обіцяємо за нас і найясніших наших нащадків згаданого велебного київського митрополита, не будучого в унії, не віддалити (від цих добр) аж до його смерті, а після його смерті згадані добра згідно з стародавнім рішенням будуть належати до Печерського монастиря. І на це ми дали цей наш привілей велебному отцю Петрові Могилі, київському митрополиту, з підписом нашої руки. До котрого і нашу коронну печатку ми наказали притиснути.

Дано в Кракові року Божого 1633, місяця березня тридцятого дня, панування на королівствах наших польському й шведському року 1.”

(БПАН. – ВР. – № 277. – Арк. 12–13. – Копія, створена між 1713–1721 рр. з підписом – автографом тодішнього чернігівського архієпископа св. Антонія Стаховського, завірена його печаткою. Опубліковано: Мицик Ю. Десять документів до історії Стародубщини і Стародубського полку XVII-XVIII ст. // СЛ. – 1996. – № 1. – С. 104; Мицик Ю., Нічик В., Хижняк З. Святий Петро Могила. – К., 2014. – С. 383–385)

№ 15

1635, січень-березень. – Уривок з сеймового підтвердження королівських привілеїв ченцям-бернардинам на володіння маєтностями на Сіверщині

«[...] Для примноження слави Божої у визволених з ворожих рук Сіверських провінціях в Чернігові, Новгороді і Ніжині надані як нашими предками, так і нами самими, привілеї ченцям вищезгаданого ордену цілком стверджуємо[...].”

(Volumina Legum. – Т. 3. – С. 419; ВУР. – Т. 1. – № 82)

1636, березня 10 (лютого 29). – Чернігів. –

Выпис з чернігівських гродських книг

«Выпис с книг кгородских воеводства Черниговского.

Року тисеча шістсот тридцат шостого мєца феврєля двадцат девятого дня.

На вряде его кор. мл. кгородском в замку черниговском и перед книгами кгородскими черниговскими передо мною Юзефом Драговским, наместником черниговским, становши очевисто шляхетный пан Миколай Кирик, чинил оповедане и протестовалсе о то, иж што се был вписал до реестру перед суд из мл. панов комисаров, которых его кор. мл. до воеводства Черниговского зослал на розсуждение вшеляких кривд и розниц под час войны од неприятеля москвитина межи их мл. паны старостами и обывателями того воеводства зашлых и несужоньх, на котором термине, кгда протестующий против велможному его мл. пану киевскому старосте Новгородка Северского у справе своей вписал о неуступене през его мл. пана старосту протестующому певных добр, од его кор. мл. конферованных, названных Бобрык, в повете Новгородском лежачих, до которых добр урожоная пани Зузана Струбчевская, бывшая Томашова Липчинская, а теперешняя Миколаевая Пенская, по першом малжонку своим пану Липгчинским право себе на тот Бобрык претендуючи и до пристя поссессии урожоному пану Кирику боронячи, в затриманю тые добра при велможном его мл.пану киевскому, старосте новгородском, арештовала. А тепер, кгда тая справа з реестру на розсудок их мл. панов комиссаров припасти мела, теды пан Пенский с помененою малжонкою своею, не припускаючи тое справы до розсудку правного комиссарского, тую справу на угоду взяли, хотячи во всем протестующому усправедливитися, чому протестующий далсе увести справы своей, кгда з реестру судового уперед простого, яко потом з арешту, кгда зас припала узглядом затягнуеной угоды не вопирал, также пан Пенский з малжонкою своею, што се против пану Кирику вписали были и спустити з реестру онуя мели. Нижли пан Пенский с помененою малжонкою своею инакшым умыслом своим шедл с протестующим, иж то на зволок толко того термину учинил, видячи, иж их мл. панове комисаре справы з реестру спусчаной уже ани судити ани знову уписувати не будут. Теды од угоды и померкованя приятельского, которую был учинил, отступил и протестующого од термину и учиненя ему справедливости оддалил, а сами себе зиск отрымали ку великой и далшой кривде и шкоде его; которую шкоду вцале себе процес свой тепер на суды комисарские у пропозыщїи описанї, заховавши, зособна шацуе на пьтсот золотых полских и до такого термину, которы мел быти тепер на комиссии без вшеляких соленитатис албо церемонии правных у той справе отрыманы, заховует у суде належном и просил, абы тая его протестация так в оглядом спусченя тое справы своей, яко и отриманя зыску о неважности его была до книг при[нята ...] и сес выпис под печатю кгородскою черниговскою ест выдан.

Писан [в Чернігове...].

Корикговал Олдаковский».

(НБУ у Львові ім. В. Стефаника. – ВР. – Ф. 5 (Оссолінських). – № 4061. – Арк. 17–18 зв. – Оригінал, завірений печаткою. Запис на звороті: „Protестация od

pana Kyryka przeciwo jео тс. pana Mikolaja Peskiego o Vobryk”, тобто «Протестація від пана Кирика проти його м. пана Миколая Пенського о Бобрік». Фотокопію даного документу надав д.і.н. П.М. Кулаковський. Опубліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. З нових документів до історії Сіверщини (XVII–XVIII ст.) (ч. 7)//СЛ. – 2017. – № 5. – С. 47)

№ 17

1636, листопада 29. – Київ. – Сумнівний універсал Єжі Осолінського, великого коронного канцлера Речі Посполитої

«Георгий, гребя с Тенчина Осолінский, канцлер великий коронный, вліговский (?), любачевский, любомский, рицьвий (?), афонский староста.

Ознаймуем тим листом моїм teraz и на потомние часи, иж пан Адам Кисіль, воевода киевский и brasлавский, до мене прозбу свою заносил за отцем Иоанном, игуменом, з братиею закону релії грецкой з маєтности моеї монастира моего батуринаского старожитним, названо Крутицким (*описка, має бути «Крупецьким» – Ю.М., І.Т.*), жебы подлуг давного вживаня свого захованние были в ґрунті здавна до того належачим в селі Обмачеві и веравский (?) млинок зо всім ґрунтом и пожитками, сіножателями, озера, борок Красний з бортми, лісосіч (?), по Усороч озеро пуцу, взявши от озера Ступок до того ж озера Усороцкого стягається понад рікою Сеймом, з обох сторони перевоз на Сейму батуринаский, що уживал Четис, слуга мой, поля до паханя, озера, сіножатеи и я, то видячи, иж то здавна до того святого Николая належало, котороеся на прозбу его милости пана Адама Киселя, воеводы киевского и brasлавского, все тое отдаю до монастиря моего батуринаского, даю так оним отцам, як и наступаючим будучим по них отцев при том всім вічно заховую, дабы там перешкоды ні от кого не било так и по мні наступаючих антецессоров моїх и гдиж то власне свої добра тому містцу убогому даю, дабы того спокійне уживали, а до того вишописанного жаден справи ніхто не міл вічними часи варую и ствержаю, иначей не чинячи. На що для ліпшой віри и певности даю тот лист мой отцу игумену и братії с печатю и подписом руки моеї.

Дан в Києві року Божого 1636 мєся паздерника 29.

В копії пишет по сему:

Георгий Осолінский, канцлер коронный».

(НБУВ. – ІР. – Ф. VIII. – №. 231(99 I). – Арк. 51–51 зв. – Копія другої половини XVIII ст. Інший список знаходиться там же: Ф. I. – № 62294)

№ 18

**1783, квітня 3(березня 23). – Чернігів. –
Випис з чернігівських гродських книг 30-х рр. XVII ст.**

«Выпись

Из духовной черниговской консистории коллежскому советнику Григорию Політикі из присланной при сообщении наместнического черниговского правления копією реляції шляхетного Яна Рожановского, возного генерала, свідетельствованной сею консисторією с подлинною, иміющеюся в книгі, хранящейся в кафедрі черниговской от 1634-го по 1637 год, под именем обляти манифестаций протестації, реляції, присяги интромиссии, в которой точно так изображено.

Реляция шляхетного Яна Рожановского, возного генерала, подана у посессию села Юдинова урожоному пану Карвовскому.

Року Божого тысеча шестьсот тридцять сегомо місяца марца шеснаццатого дня.

На вряде кгородском в замку его королевской милости черниговском передо мноу Самуелем Калиновским, на тот час понамістником замку черниговского, станувши очевисто шляхетний Ян Рожановский, возний генерал воеводства Черниговского, устное сознание свое ку записаню до книг кгородских черниговских сознал в тые слова.

Я, Ян Рожановский, возный генерал его королевской милости воеводства Черниговского, сознаваю тим моім интромиссийным квитом, иж в року прошлом тысеча шестьсот тридцять шостом місяца декабря осмого дня будучи мне взятом на справу нижей помененую од его милости пана Войтеха Карвовского до имени и двора его милости Юдинова, в повіті Новгородка Сіверсаго в воеводстві Черниговском лежачого, веспол з стороною шляхтою паном Криштофом Шилинским, паном Яном Боушем и паном Павлом Янковским, где его милость пан Карвовский, будучи державцою тое маетности Юдинова зо всіми приналежностями показал ми привилей его королевской милости з канцелярії коронное на село Юдиново, Пустоши, Михновиче, Ляшово, Середнее селища зо всіми пожитками и при належностями яко се здавна в себе мели и тепер мают себе служачее, водлуг которого привілею потребовал его милость пан Карвовский, абым я, генерал звичаем права посполитого помененые добра в посессию оному подал. И так я, генерал, веспол с помененою стороною шляхтою тое маетности, згромадивши подданных юдиновских отчицов старых, меновите Левона, Ивана, Василя Голенея, Опанаса Матюгана, Андрея Яцка, Матюшка Серого, Савку Мощаного, Ждана и инших слободщиков, помененные добра село Юдиново з селищами Михновичами и Ляшовим и Середним зо всіми пожитками, подданными и принадлежностями в моць держане и спокойное уживане ему самому, малжонце и потомком его милости водлуг права ленного подалом и звезалом, и подданным помененым повинность вшелякую его милости пану Карвовскому, яко пану своему полнить приказалем. Чому ся подданы теж не спротивили и овшом онаго за пана приняли, якож его милость держачим спокойне тое маетности есть; и на то далом тот мой интромиссийный квит с печатью и с подписом руки моее и под печатми стороны шляхты, просячи, абы то до книг нынешних кгородских черниговских принято и записано было, што отрымал.

За силу учиненнаго в консисторії черниговской определения дана 1783 года марта 23.

Архимандрит елецкий Иерофан (?).

Намістник иерей Григорий.

(...)* діл войсковый товариш Семен (...)*.

Канцелярист Дамян Григоровский».

(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 62294. – Копія XVIII ст. завірена особистим підписами керівництва Єлецького монастиря і представника козацької старшини, а також печаткою)

№ 19

1638, травня 11 (1). – Уривок з відписки путивльського воєводи Микифора Плещесєва в Розрядний приказ

«[...] Нынешнего [...]146-го году апреля в 10 день приехали в Путивль из Литовской земли путивльцы торговые люди Ондрюшка Толстов да Бориска Старопупов, в роспросе [...] сказали[...] как де оне поехали из Ромна, и им де сказывал литовской человек, что де в Ромне почели побивать листовых казаков за то, как де ходили оне с паном Лащом в Запороги достальных казаков побить и те де листовые казаки в те поры многие передались в Запороги х казаком, и оне де им потому не верят, и за то почели их побивать».

(ВУР. – Т. 1. – № 128)

№ 20

1638, липня 28 (18). – Уривок з відписки сівського воєводи Петра Безобразова в Посольський приказ

«[...] в нынешнем [...]146-го году июня в 8 день посылал из Севска стародубца Левонтия Брянова да съезжие избы подъячего Мелентия Микитина. А велел я [...] около села Хотивижа[...] разъездить и разыскать [...].

И [...] приехав в Севеск, сказали мне [...], что они около села Хотивижа ездили и досматривали, и наехали де они возле села Хотивижа [...] литовских людей [...] те литовские люди сказались Батуриного уезду из деревни Митченков Гаврик Олексеев с товарищи. А приехали [...] они в Севский уезд в Камарицкую волость в село в Хотивиж х крестьяном для хлебные и медвенные покупки. А наперед [...] им [...] села Хотивиж, и слободки Лобков и иных многих комарицких сел и деревень крестьяне хлеб всякой, и мед, и воск, и иные товары продавали безпрестанно»[...].”

(ВУР. – Т. 1. – № 68)

№ 21

1641–1642, 1646 рр. – Курськ. – Уривки з курської митної книги

«...Опреля в 22 [...] явил иноземец города Нежина Проня Федоров да Семен Олексеев соли десят воз[...].

Таво ж числа явил иноземец литвин города Нежина Семен Олексеев мерин чал пяти лет грива на левую сторону с отметом продал курському козаку Ивану Кобатову[...].

Ноября в 20 де явил иноземец города Ромна Степан Михайлов кобылу[...].

[1646 р.]

Февраля в 21 де [...] иноземец города Сосницы Василей Климов явил на возу тридцать пять шуб больших [...].

Марта в 3 де [...] иноземец города Глухова Игнат Григорев явил на возу двадцать шуб больших [...].

Маия в 20 де [...] иноземец города Глухова Мартин Иванов явил на возу тридцать шуб больших [...].

Маия в 23 де [...] иноземец города Ромна Степан Яковлев явил мерин чал [...].

Таго ж литвин города Сосницы Федор Степанов явил мерин чал [...].

Июня в 23 де литвин города Ромна Степан Иванов явил на трех возах шесть бочек дехтю [...].

Июня в 23 де [...] литвин города Зычня Павел Иванов явил на дву возах четыре бочки дехтю [...].

Июня в 6 де литвин города Сосницы Кондрат Дубеченка явил мерин гнед [...].

Июля в 21 де иноземец города Сенчи Семен Алексеев явил на покупку денег сто двадцать четыре рубля [...].

Сентября в 15 де [...] иноземец города Зычня Павел Иванов явил на шести возах четырнадцать бочек дехтю [...].

Октября в 15 де [...] иноземец города Дична Федор Игнатов явил мерин бур [...].

Ноября в 18 де иноземец города Ромна Пракофей Яковлев явил на тринадцати возах двадцать шесть бочек дехтю [...].

Декабря в 12 де [...] иноземец города Сосницы Афонасей Михайлов явил мерин соврас [...].»

(Опубліковано: «Памятники южновеликорусского наречия. Таможенные книги. – М., 1982. – С. 194–245)

№ 22

1646, лютого 5. – Уривок з універсалу короля Владислава IV про призначення Адама Киселя київським каштеляном

«[...] Після щасливої нашої коронації, коли ми стали під Смоленськом (1633–1634 pp. – Ю. М., І.Т.) і там стягнувши всі війська, доручили йому зберігати цілість коронних кордонів від Путивлю, він вчинив нам прислугу, що замок Чернігів, який був обложений Москвою, звільнив від облоги [...] (а потім з козаками, Лукашем Жолкевським і Яремою Вишневецьким – Ю.М., І.Т.) ворожі сили, котрі на нас скупчувалися, розпорошив і Путивльські, Брянські, Сівські, Рильські, Курські, Кромські, Карачевські і Болхівські волості вогнем і мечем громив [...]».

(Архив ЮЗР. – Ч. III. – Т. 1. – С. 401–403; ВУР. – Т. 1. – № 250)

№ 23

1646, квітня 28 (18). – Уривок із запису у Розрядному приказі свідчень вїйта м. Олешні Івана «Трофимова»

«154-го апреля в 18 день писал к государю царю [...] князь Микифор Белосельской [...]. Ивашко Трофимов сказал: жил в литовской стороне в Олешне 2 года з женою и з детьми, а в Олешну пришол из литовского ж города из Багурина, а на Олешне был он [...]войтом[...]».

(ВУР. – Т. 1. – № 252)

№ 24

1646, травня 5 (квітня 27). – Київ. – Лист київського митрополита св. Петра Могили до путивльського воєводи, князя Юрія Долгорукого

“Писал блгородие ваше к нам с путивльскими торговыми людми, спрашивая нас о вестях в ншей землі о врагах крста Хрства. Ті таковы есть подлинны, что колко ден перед тім писан блгородия вашего был в чюдотворной (...)” и Бдцы лавре мнстря Печерского, у смирения ншего на честь ясневелможный его млсть пан воевода браславский гетман полный коронный гді сказывал (...)”, что ему лазутчики ево, которие живут в орді, сказали, что орда татарская с великою силою готовятца на войну в землю его црского величества к Москве и то замышляет, чтоб людей ратных его црского величества в рубежах застал московских, в чем бы ему Бг не поможет, а ваше блгородие тоі вість как подлинную имій от меня для всякого остерегания блгословение по том архиепійское от свтые столицы митрополии киевские блгородию вашему обославши себя, прилжно молю до млсти и приязни блгородия вшего.

Писан во стей и великой чюдотворной лавре Печерской киевской в літо от создания миру 7154 –го мсца апріля в 27 де[нь].

Блгородия вшего во Стем Дсе всіх привременных вічных блг рачителный отц и всегдашний млтвенник Петр Могила, архиепскп митрополит киевский, галитцкий и всея России ексарх свтійшаго трону апостолского костянтинопольского архимарит печерский рукою своею.”

(Вести-Куранты. – М., 1982. – Т. 3. – С. 99. – Копія, яка зберігається в РДАДА. – Ф. 155. – 1646 р. – № 6. – Ч. 3. – Арк. 385–386. Тексту листа передус заголовок, зроблений московським копійстом: “Список с листа с белорусского писма, что писал киевской митрополит Петр Могила в Путивль к столнику и воеводе, ко князю Юрью Долгорукому”).

№ 25

1647, лютого 18 (8). – Уривок з прибуткових книг курської митниці про прибуття в Курськ українських купців

«Февроля в 8 день [...] иноземец города Сосницы Василей Климов явил на возу 35 шуб больших [...] иноземец города Глухова Игнат Григорьев явил на возу 20 шуб больших [...] северчанин Барис Радионов явил на возу 2 кипе хмелю да коробья пряников [...]

Майя в 20 день иноземец города Глухова Мартин Иванов явил на возу 30 шуб больших [...]. майя в 28 день иноземец города Сосницы Яков Андреев явил на возу 5 пуд воску. [...]

Того ж числа [19 травня] иноземец города Сосницы Федор Степанов явил мерин [...]

Того ж числа [25 травня] иноземец города Ромна Степан Яковлев явил мерин [...].

Того ж числа [25 травня] иноземец города Сосницы Федор Степанов явил мерин [...]

* Фрагмент тексту відсутній через механічне ушкодження рукопису.

Июня в 15 день северской стрелец Терентей Дырдин явил на 10-ти возах 20 бочек дехтю [...].Того ж числа литвин города Глухова Мартин Романов явил на 5-ти возах 12 бочек дехтю [...]Июня в 23 день литвин города Ромна Степан Иванов явил на 3-х возах 6 бочек дехтю [...].Тогож числа литвин города Зычня Павел Иванов явил на дву возах 4 бочки дехтю [...].

Июня в 6 день литвин города Сосницы Кондрат Дубеченка явил мерин [...].

Июля в 21 день иноземец города Сенчи Семен Алексеев явил на покупку денег 124 рубля [...].

Тогож числа (15 вересня) иноземец города Зычня Василей Иванов явил на 6-ти возах 14 бочек дехтю [...].

Октября в 15 день иноземец города Дична Федор Игнатов явил мерин [...].

Того ж числа (20 грудня) иноземец города Сосницы Афанасей Михайлов явил мерин [...]».

(ВУР. – Т. 1. – № 269)

№ 26

1646, жовтня 9. – Кисільгород. – Фундуш Адама Киселя

«Копії.

Я, Адам з Брусилова Кисіль, каштелян київських земель, носівський староста, зізнаю цим моїм граничним листом тепер і на майбутні часи, кому про це буде відати належало, що отримавши я з милостивої ласки його королівської мості, пана мого мостивого, згоди на заснування монастиря святого Спаса, тобто Преображення Господа Спасителя нашого і ченців, котрі після віддання Трубецька до Московського царства перейшли до мене, цілком дотримуючись своєї підданської вірності його кор. мості, нашому милостивому пану, і давши на згаданий монастир старе Церковище або Монастирсько над рікою Десною біля максаківського перевозу із слобідкою, названою Максаки, яка є при цьому ж монастирі на землі мого кисільгородського тракту, менського і макошинського, як про це все ширше йдеться у моїй цесії щодо цього ґрунту вчиненій і оголошеній сьогоднішнього дня, щоб тоді цей же шматок ґрунту, наданий на хвалу Бога, має своє таке його обмежування за висланням і моїм заступником на це мною уповноваженим, уродженим паном Яном Себастиановичем, новгородським війським, адміністратором моєї менської маєтності, на цей час будучого, давши йому на це повні уповноваження і владу, щоб ці що в Богу законні на всі майбутні часи, у цьому вищезгаданому ґрунті, а через мене на хвалу Божу і на цей мій заснований монастир без жодних перешкод ні від кого, у спокої володіли, чиню; котра то границя згаданого ґрунту, належного до цього монастиря, таким чином починається: а це почавши від ріки Ложі вище млинка Максаківського, збудованого на ріці Лож, від цієї теж річки Ложі, взявши мокрою улоговиною (?) (smużalina), йдучи через озеро Попове і через дорогу, котра йде від перевозу до Ховмів простим звичаєм через сіножати і луки, йдучи аж до річки Берези, цією річкою Березою йдучи вниз до річки і ручаю (?) (żuwca) Хомутця, цим Хомутцем вниз йдучи до річки Десни, залишаючи землі

по лівій стороні до річки Горла, цією річкою Горлом йдучи вниз до ріки Десни, залишаючи землі по лівій стороні до містечка Ховмів, а по правій стороні до монастиря, а пройшовши згаданим Горлом в ріку Десну, цією ж рікою Десною йдучи вгору аж до озера Максаківського і Романового входу (wstępu), тоді залишаючи ріку Десну по правій стороні, а вліво в це озеро Романове увійшовши і цим озером йдучи вгору аж до річки Чорнки (?) (Czornky (?), цією річкою Чорнкою йдучи вгору і в лівій стороні з цієї Чорнки повернувши в Ролойську улоговину, цією Ролойською улоговиною йдучи вгору до самих морських лоз, від цих морських лоз через ліс до великого болота через це болото йдучи аж до дороги, котра з села Куликовець йде до села Осьмаки, цією куликівською дорогою йдучи аж до дороги і великого шляху, який йде з міста Мени до перевозу через Десну і до містечка Ховмов (Chelmów), цим шляхом йдучи аж до ріки Десни, залишаючи постійно монастирські і максаківські землі по правій стороні, а по лівій стороні менські і куковицькі землі, а тоді, дійшовши до ріки Десни, від згаданого менського шляху, тою ж річкою Десною вгору проти течії пішовши в десенське річище, цим десенським річищем йдучи вгору ввиш (?) згаданою річкою Ложею, цією річкою Ложею йдучи вгору, а проминувши монастирський млинок аж до дубів, які стоять по обидва боки річки Ложі, і згаданою улоговиною, що виходить з річки Ложі, тоді перша п'ядь (pięta) ховменської землі з монастирською є відзначена. Тоді всі ці землі, йдучи за ходом сонця згаданими ручаями і ріками, по правій стороні лежать землі монастиря святого Спаса, тобто Господа Спасителя нашого Преображення, а по лівій стороні ховменські, менські і куковицькі землі, заявляючи й те, що ці всі згадані річки, тобто ріка Десна, десенське річище, річка Ложа, річка Береза і вступне Романівське озеро з обома берегами мають належати в цих тільки місцях, куди циркуль (cirkul) цих земель згаданими урочищами заходить, залишаючи вільну пристань з обох боків рік Десни і перевіз на ріці Десні тут же, після вищезгаданого монастиря будучий, який належить до міста Мени і містечка Ховмів з усіма прибутками цього перевозу. Що все я, вищезгадана особа, Адам з Брусилова Кисіль, київський каштелян, носівський староста, за вчиненням такої реляції через згаданого пана новгородського войського, мого адміністратора, котрим оглядини земель, належних до згаданого монастиря, як було згадано вище, від мене продовжив, прийнявши прихильно та відповідно до статусу, і в усьому до привілею й. к. м. відсилаючись, також відповідно до особливого через мене постійного і вчиненого запису на заснування цього монастиря, щоб ц оглядини вищезгаданих земель тепер і потім завжди на вічні часи без жодного слідства було в силі залишалися і згаданим в Богу велебні як вже писалось, уживали записую цим добровільним листом з моїми спадкоємцями навічно і зобов'язуюся, а це під закладом у дві тисячі червоних польських злотих і винагородженням шкоди і обіцямим словом, крім присяги, про який заклад шкоди генеральний форум при мені призначаю у земському гроді і на люблінському коронному трибуналі, на консервантах і на власних воєводствах Київському, Волинському, Брацлавському і Чернігівському, на обов'язковий термін ставати, жодних оборон загальних і спеціальних, правних добродійств,

дияцій, апеляцій, згубних очікувань, покірності, не вживаючи, відповідати та задовільняти стільки разів, скільки буде потрібно і посполитою справою буде наказано, з моїми потомками записую і на це я дав цей мій лист-запис оглядин земель, що належать до мого Максаківського монастиря з печаткою і з підписом моєї руки і усно запрошених печатарів.

Писано у моєму Кисільгородському замку дня дев'ятого місяця жовтня року Божого тисяча шістсот шістдесят сорок шостого.

Адам з Брусилова Кисіль, київський каштелян, носівський староста.

Олександр з Брусилова Кисіль, чернігівський підстароста, усно запрошений печатар.

Очевисто запрошений печатар Федір Солтан своєю рукою.

Очевисто запрошений печатар Ян Себестиянович, війський Новгород-Сіверського».

(НБУВ. – IP. – Ф. VIII. – № 255 М/154. – Арк. 1–3. – Копія. Переклад з польської. Опубліковано: Документальна спадщина Свято-Преображенського Максаківського монастиря XVII–XVIII ст. – К., 2015. – С. 15–18)

№ 27

1650, квітня 4(березня 25). – Чернігів. – Універсал-привілей чернігівського полковника **Мартина Небаби**

«Мартин Небаба, полков[ник] Войска его крля милости Запор[ожского] черниговский.

Всім вобец и кожному зособно кому о том будет відати потреба, иж ведлуг упадку мешчан черниговских даю на поратунок усему місту млинов пять: млин старий білоуский, млин горілий, млин рижиковский, млин Грицков, млин на Стрижню поповский. Которим аби в тих млинах кривди и перешкоди ні от кого не било под неласкою войсковою.

Дан в Чернигове 1650 марта 25.

В подлинном подпис таков: Мартин Небаба, пол[ковник] Войска его кр.

В подлинном універсалі печать его полковничая».

(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 2327. – Тогочасна копія. Опубліковано: Універсали Богдана Хмельницького 1648-1657. – К., 1998. – С. 263)

№ 28

1650, липня 19. – Мена. – Універсал-привілей **Адама Киселя**

«В ім'я Господа Отця і Сина і Святого Духа.

Адам з Брусилова Кисіль, воєвода, генерал київських земель, комісар України, вишгородський, носівський староста, на честь і хвалу Всемогутньому і милостивому Господу Богу, Котрий віддаливши Свою святу справедливу кару за наші гріхи – громадянську війну, повернув святий мир і мене негідного до моїх добр, чиню моє слово, у цьому написаному висловлюю трирічну (*очевидно помилка, треба розуміти «тринадцятирічну»*) – Ю.М., І.Т.) ординацію, що на вшанування (?) Божого дому у моєму монастирі Кисільгородському над Десною на тринадцять років даю весь Красноставський ключ з максаківським

поромом і озерами холмськими і ядугинським і інтрату з цього ключа таку: з Холмів (маються на увазі «Ховми» – Ю.М., І.Т.) оренда і озера триста, Красностав з млинами – тисяча злотих, максаківський пором – п'ятсот злотих, ядугинського озера – сто злотих. Юридика з цих сіл – сто злотих. Сума складає дві тисячі. До цього послушенство підданих, коли прийдеться вивозити дерево та віддавати дерево до цегли, з усього задесенського ключа. Оренди тільки ядугинська, [з] Високого і Пральників (маються на увазі «Прачі» – Ю.М., І.Т.), котра складає п'ятсот п'ятдесят злотих, залишається у цьому ключі при моєму шафару поповичу (можливо це прізвище, якщо читати першу літеру як велику – «Поповичу» – Ю.М., І.Т.), так само як і фільварок небіжчика пана Ведевського в Ядутах з розробком і повинністю жнива, [належних] до цього фільварку, котрий має залишатися при моєму слугі, котрий там буде для охорони пущі. Від мельників теж річний податок до менського замку мають віддавати. А ці вищезгадані дві тисячі будуть належати монастиреві на тринадцять років, почавши від святого Іллі руського нинішнього [року] аж до такого ж свята через тринадцять років, даючи це в розпорядження вельможного отця ігумена, щоб збудував церкву, на початок даю [йому] готівкою тисячу злотих. І на це дав цей мій лист моєму монастиреві з печаткою і підписом моєї руки, тут же і вельможного його мості пана черкаського старости, як такого, котрому після мого кінця дарую менську і кисільгородську маєтність.

Дано в Мені 19 липня 1650.

В подлинном подписано:

Адам з Брусилова Кисіль, воєвода генерал київських земель, вишгородський, гошівський староста.

Миколай з Брусилова Кисіль, черкаський ротмістр.

(НБУВ. – ІР. – Ф. VIII. – № 255 М./ 154. – Арк.8-8 зв. Копія XVIII ст. Переклад з польської. Опубліковано: Документальна спадщина Свято-Преображенського Максаківського монастиря XVII–XVIII ст. – К., 2015. – С. 22–23)

№ 29

1648, не раніше 29(19) травня. – Уривок з відписки сівських воєвод

З. Леонтєва та І. Кобильського в Розрядний приказ

“[...]А в литовском же городе в Нежине слух учинился что будто гетмана Потоцкого взяли, а войско побили[...]”

(Повністю опубліковано: ВУР. – Т. 2. – М., 1954. – № 8)

№ 30

1648, червня 9(травня 30) травня. – Уривок з відписки путивльського воєводи М. Плещєва в Розрядний приказ

“[...]А Вишневецкой де, государь, пошол было из Прилуки с своими ратными людьми в сход к гетману Потоцкому, и послыша де он, Вишневецкой, под Переясловлем, что татаровя и казаки гетмана Потоцкого побили, и он де, Вишневецкой, от Переяславля побежал со своими ратными людьми к Чернигову. И стоит де, государь, Вишневецкой со всеми своими ратными людьми ныне

обозом, окопавшись под Черниговом [...], а ним [...] литовских всяких ратних людей всево тысеци с четыре, И многие [...] драгуны от нево [...] из обозу бегут к тем же запорожским казаком[...]"

(Повністю опубліковано: ВУР. – Т. 2. – № 9)

№ 31

1648, червня 28(18). – Уривок з відписки брянського воєводи М. Мещерського в Посольський приказ

“[...]И в нынешнем (...) во 156 –м году июня в 2 день отпущены были изо Брянска в литовской огород Стародуб к ярмонке, к десятой пятнице, торговые люди брянские пушкари Федоска Кольцов, Томилко Пенчюков с товарищи с торгом. Июня ж [...] в 18 день, (они) приехали из-за рубежа ис Стародуба во Брянск, а в роспросе передо мною [...] сказали: как де были они в литовском городе в Стародубе на ярмонке, и в литовской де земли учинилася война у ляхов с черкасы. И Новгородок-Северский осадили, и стародубский де державец всяких чинов людей при них в осаду забивал, и посылал к Новугороду-Северскому проезжую станицу [...].

Да того ж [...] числа приехал во Брянск ис Почепа [...] поляк Крыштоф Силич з двема своими челядники [...]. И в роспросе [...] тот Крыштоф сказался Новагородка Северского повета шляхтич, помещик [...]».

(Повністю опубліковано: ВУР. – Т. 2. – № 17)

№ 32

1648, червня 29 (19). – Уривок з відписки сівських воєвод З. Леонтєва та І. Кобильського в Посольський приказ

“[...]в 156-ом году июня в 11 день посылали мы, [...] из Севска за рубеж в Новгородок-Северский для проводыванья вестей комарицкого дрогуна деревни Рошкович Андрюшку Жюкова [...]. И июня [...] в 14 день, часу в 12 дни [...] Жюков из-за рубежа в Севеск прибежал. А в роспросе нам [...] сказал: июня [...] в 13 день об вечерне приехал он к Новугородку- Северскому на реку на Десну на берег, и в Нове(...)городке Северском шум да крик большой. В тот же [...] час пришли в Новгородок-Северской своевольные казаки, и мещаня де [...] и мещанское жоны и дети хотели от них, казаков, из Новагородка-Северского бежать, и козаки [...] им бежать не велели и говорили, что дурна [...] никакова им, мещанам, делать не станут, и мещане де(...) их встретили. А сказывали де ему, Андрюшке, новгородские мещаня, которые выходили из Новагородка-Северского и виделись с ним, Андрюшкою, на берегу у реки Десны, что запороские [...] козаки Чернегов, и Нежин, и Борзну, и Остророг (*Остер – Ю.М., І.Т.*) и многие города поимали и засели; и безперестанно [...] своевольные люди –мещане и мещанские дети, из буд будники и всякие люди к козакам приставают и копятца вместе, а поляки [...] и жиды, которые збежались было в Новгородок-Северский в осаду, послыша про козаков, что идут к Новугородку-Северскому, да день перед козачим приходом, покинув Новгородок-Северской, побежали к Стародубу и в Литву. А заехали [...] козаки в

Новгород-Северском только подстаростья новгородского Станислава Сасновского, и тово де подстаростья, да с ним поляков дву человек, которых захали козаки, побили; а мешанам де [...] козаки никакова дурна не чинят[...]"

(Повністю опубліковано: АМГ. – Т. 2. – СПб., 1894. – С. 225; ВУР. – Т. 2. – № 19)

№ 33

1648, липня 3(червня 23). – Уривок з відписки сівських воєвод

З. Леонтєєва та І. Кобильського в Розрядний приказ

«[...]июня [...] в 17 день в последнем часу дни, приехал в Севеск от литовского рубежа из сотни из деревни Рошкович дрогунской сержант Сава Сытков, а в роспросе нам [...] сказал: июня [...] в 16 день о полдних приезжали де к ним в деревню Рошковичи из Новгородского уезду Северского запороских козаков человек с 50 и больши [...]; козаки стали им говорить: присланы де оне из Новагородка-Северского от запороских козаков для поляков и жидов [...], а козаки де передовые стоят в Новегородке-Северского тысячи с три [...].

Да июня ж [...] в 19 день приехали в Севеск комарицкие драгуны, Чемлижского стану деревни Хинеля, Офонько Кошлов да Архипко Васильев, а в роспросе [...] сказали [...]: как [...] будут оне в Новгородском уезде в селе Клинах, и в том де [...] селе Клинах стоят запороские козаки.

Да июня [...] в 19 числе приехали в Севеск из литовские стороны севские пушкари Юрка Луханин с товарищи, а в роспросе нам [...] сказали: были де оне в литовской стороне в городах в Стародубе и в Почепе для торговли, и в Стародубе де [...] поляки и и жида, и мешаня от запороскимх и от самовольных козаков сидят в осаде. И слышно [...] учинилось в Стародубе осадным людем, что самовольные запороские козаки объявились в Новгородском уезде Северского, в селе Кистре, от Стародуба в 20 верстах и с Стародуба [...] поляки человек с 300 ходили против тех козаков и взяли в языцех 5 человек козаков. И те [...] козаки сказывали, что их козаков 4000 идут под Стародуб и под Почеп; и в Новгородском [...] уезде Северского острожок Погар оне козаки, взяли, и поляков и жидов в том острошке побили 70 семей всех на голову [...]"

(Повністю опубліковано: АМГ. – Т. 2. – С. 229; ВУР. – Т. 2. – № 22)

№ 34

1648, липня 3. – Налесвичі під Речицею. – Уривок з листу

шляхтича Владислава Єжі Халецького до віленського воєводи

«[...]Нас же різними новинами так тривожать, що наші шляхтичі вже вважай біля Вількомира, бо перелякані постійним примноженням цих зрадників. Ці взяли Гомель без всяких труднощів, бо самі міщани впустили їх до міста без жодного пострілу. [...]Маємо певну відомість від його мості пана Фаца Мартина і пана Познацького, котрі звідти вже після того розгрому втекли у минулу неділю, що самої готівки взяли понад 500 тисяч, а того, що в золоті, сріблі і інших шляхетських цінностях, того важко і порухувати. В різних містах було чимало багатих орендарів, особливо один з Варви, котрий мав 18 тисяч

червоних злотих. Все це у них (*повстанців – Ю.М., І.Т.*) залишилося. Потім порушивши присягу, вони у минулий вівторок розстріляли пана підстаросту і кількох інших шляхтичів, а пані Скоковську, про яку знали, що має багато готівки, очевидно мучили. Вони захопили артилерію, як замкову, так і його мості пана троцького воєводи, котру везли до Стародуба, очевидно вона вже в Гомелі; поставивши свого економа, всій волості дають право слободи на три роки. Чернігів вже півтора тижня тримається в облозі і хоч це в білій дружині, але Господь Бог тільки знає, чи витримають обложені, бо не маючи де взяти пороху, вже не стріляють з гармат, а тільки вогнем з рушниць бороняться. І Стародуб борониться, тільки ми менше можемо про нього знати, бо нам перекрили шлях. І Новгород-Сіверський теж знаходиться у такому стані, а інші українні землі, особливо в нашому Речицькому краю, не тільки щоб почали ставати до оборони, але і жодного драба у них нема, врешті навіть і жодного фунту пороху у них не знайдеться: знати вишарпана конституція (...) панів старост країнних, що так оголені кордони князівства Литовського.[...]

(АГАД. – Ф. «АР». – Відділ II. – Суплементум. – № 517. – Тогочасна копія. Опубліковано в перекладі українською: Мицик Ю. А. З нових документів про Національно-визвольну війну українського народу (1648-1658 рр.) на Сіверщині // СЛ. – 1998. – № 2. – С. 4–5).

№ 35

1648, липня 6. – Стрішин. – Уривок з листу шляхтича Самуеля Марцинкевича до невідомих

«[...] Місто Чернігів (*повстанці – Ю.М., І.Т.*) спалили, замок мужньо борониться, вже п'ять штурмів відбили. Трупів довкола острога маса, котрих не ховають і сморід від них дуже шкодить обложеним. Мозирський повіт мав учора вирушити на відсіч тим. Стародуб і той вирубали, а там шляхти з дружинами, з дітьми, з добром своїм дуже багато укрилося і всі до одного загинули. Гомель, не маючи жодних труднощів, сам добровільно піддався.

[...] У нас нема жодної готовності, пани й панята всі війська збирають у полях. Тут нема нікого, як же тут їм не (...) радять одні стати при ріках і лісах; драгунів і піхоти треба якнайбільш. До них (*повстанців – Ю.М., І.Т.*) приєднується величезна маса селян, а особливо будників з Сівера і звідусіль величезною масою великими полками йдуть до них, в деяких місцях шафарів, своїх панів повбивали. Як тільки здобудуть Чернігів, на що сподіваються, то мають йти до Шклова й до Могилева, бо мають великі війська і маса цієї громади (?) кожного дня і кожної години прибуває до них. Їм скрізь здають міста й містечка, відкривають перед ними брами, отак без черні обходяться (?), що й найменшої кривди їм не чинять, тільки їсти й пити вимагає хлопство.[...]

(БЧ. – ВР. – № 2580. – Ч. 2. – С. 71–72. – Тогочасна копія. Опубліковано в перекладі українською: Мицик Ю. А. З нових документів про Національно-визвольну війну українського народу (1648-1658 рр.) на Сіверщині // СЛ. – 1998. – № 2. – С. 5-6).

№ 36

1648, липня 25 (15). – Табір під Черніговом.

Універсал П. Шумейка, полковника ніжинського і чернігівського,
на млин, даний В. Копачевському

«Процик Шумейко, полковник ніжинский и черніговский, Войска его короля м[и]л[о]сти Запорозского.

Всім вобец и каждому зособна, кому бы о том відати належало, а меновите паном обывателем маетности своей, теж и намесником их и козаком всім, брати моей, Войска его кр[олевской] м. Запорозским ознаймую, иж тот мелник Васко Копачовский ускаржал (...) * всему (?) Войску и мні в таборе под Черниговом, же за власную суму свою мае млыны к хованю (?) до ласки Бжой. Теды нікоторый мелник Иван наступае на него и вытискае, гроший у него побравши, с товаришем своим. На которые то млыны тот Васко мает лист от пана, за которым мешъкал, паном Илинъским. В tych добрах своих не тилко панове, або теж мелник мелникови, але и сам пан гетман его млст Богдан Хмельницкий кривды не чинит и не розказует нікому чынити, за що теж их мст панове шляхта, не тилко и наша братя, утратили ласку Бжию и зневагу на них допустил. Прето теж варую, абы той Васко мелник в tych добрах своих зупокойне мешкал и зо млына его ніхто не вытискал и кривды ему жадной не вырежал. А кгда бы теж и хто бы ся важил на него наступат, прошу вас, братии своей, козаков и товаришов своих, абы оногo яко зрайцу, поймавши, и одступника, не одсылаючи до мене, горлом карали. И на то мой даю тот лист с товариством своим Войска е[го] кр[олевской] мл. Запорозским с печатю войсковою и с подписом руки моей.

Писан в таборе под Черніговом м[іся]ця июля 15 дня, року 1648, рукою власною зо всім товариством своим.

Печат войсковая».

(БПАН. – ВР. – № 269. – Арк. 48. Тогочасна копія. Опубліковано: Ковальський Н.П., Мыцык Ю.А. Источники по истории Украины XVI–XVII вв. – Днепрпетровск, 1984. – С. 75–76; Мицик Ю. 3 нових документів про Національно-визвольну війну українського народу (1648–1658 рр.) на Сіверщині // Сіверянський літопис. – 1998. – № 6. – С. 17; Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу 1648–1658 рр. – Т. 1. – К., 2012. – № 65. – С. 93–94)

№ 37

1648, серпня 1 (липня 22). – Уривок з «распросных речей» купця,
жителя м. Красного, грека Дмитра «Юрьева» в Посольському приказі

“[...]июля в 22 день (...) пришол греченин Дмитрей Юрьев [...]”

И которые де черкасы были в Стародубе и в Почепе в собранье с 36 000, и к тем де черкасом от гетмана их от Хмельницкого пришол лист, а велено им быть к нему; и они де в полдни, поднявся, пошли все к нему х Киеву [...]”

(Повністю опубліковано: Акты ЮЗР. – Т. 3. – № 226. – С. 235–236; ВУР. – Т. 2. – № 31)

№ 38

1648, серпня 2. – Варшава. – Уривок з новини

«З Варшави 2 серпня.

Дає знати п. воєвода троцький, що там у Литві й Сіверщині роблять козаки, нечувані злочини чинячи над людьми. Вони пішли під Чернігів, де застали немалу громаду шляхтянок, котрі втікали з дітьми до Чернігова. Захопивши їх усіх, повкидали в колодязі й камінням та землею привалили. Вже два тижні як вони штурмують чернігівський замок, бо місто їм зразу ж піддалося. Не думаю, щоб замок мав витримати. Навколо міста Чернігова всі піддалися, видаючи їм на муки шляхту, католиків і євреїв. В одному місці зробили могилу більш ніж для 800 порубаних шляхтичів з дружинами й дітьми й 700 євреїв з дружинами, єврейських дітей повкидали й землею засипали; потім наказали євреям вбивати себе, давши їм мушкети. В інших містах багато набрали всіляких достатків. Наосліп йдуть до штурму, хоч їх гине по кілька тисяч у кожному штурмі. [...]».

(БЧ. – ВР. – № 379. – С. 56-57. – Тогочасна копія. – Другий список зберігається у цьому ж архівосховищі: № 142. – С. 597–598)

№ 39

1648, серпня 4 або 7. – Чорнобиль. – Лист командуючого польським гарнізоном Чорнобиля до литовського підканцлера К. – Л. Сапіги

«Козаки живуть нині у замках, містечках й добрах шляхетських на Задніпрі, розгостившись наче у власних домах, беруть стації. Я живу один у Чорнобилі, оточений на околицях полками тієї сарани, зазнаючи щоденних нападів. Кожного дня до брам під'їжджає по шістсот козаків, тиснучи на мій гарнізон, але я залишаюся при уряді з ласки Божої, докучаючи дуже гультьяйству, котре, хоч і оволоділо всім Сівером до самого Бихова, не може протягом десяти тижнів взяти Чорнобиль, що стоїть перед їхніми очима, незважаючи на підтримку їх чорнобильськими підданими. Сьогодні опівдні вони під'їхали в тисячу кіннотників до самих брам, бо сторожу забивали. Але міська сторожа якраз тоді закрила брами. Вони послали до міщан, просячи видати євреїв з їхніми скарбами і дати порох. Міщани відповіли, що євреї пішли геть з міста, не бажаючи зазнати їхньої жорстокості. А щодо пороху, то міщани його мають тільки для власних потреб. Козаки погрожували прийти з більшими силами, як тільки візьмуть Чернігів; вже й оволоділи ним, виморивши голодом обложених. Сьогодні цю новину принесли мої «язики» до Чорнобиля і стверджують це одностайно. Не знаю, чи не буду мати в неділю гостей. Неймовірно тяжко буде мені й драгунам, що постійно напоготові. Міщани тривожаться, не чуючи про допомогу, і через те, що коронні війська так повільно збираються, але ми будемо стояти, як зможемо».

(БЧ. – ВР. – № 2576. – С. 33. Тогочасна копія. Мікрофільм даного документа зберігається у Національній бібліотеці у Варшаві. – ВМ. – № 11013. Опубліковано в перекладі українською: Мицик Ю. До історії старого Чорнобиля // СЛ. – 1995. – № 4. – С. 38; Джерела... Т. I. – № 84)

“З Чернігова

Козаки взяли замок зрадою, порубали там понад 180 значних шляхтичів, з котрих деякі мали по сотні з лишком челяді. Порубали до тридцяти земських урядників, ротмістрів і добірних солдат разом з їхніми дружинами та дітьми. Реєстр загиблих я надсилаю. Козаки тягнуть гармати з Чернігова і звідусіль до Новгородка, а скарб – до Гомеля. Вони утримують у своїх руках за Дніпром Гомель, Стародуб, Чичерськ, Новгородок, Чернігів, завойовують Кричев, а Пропойськ не зможе встояти. На цьому боці зайняли Любеч, Лоїв, Холмеч, Речицю, Горволь, Стрешин, Слонім. Рогачев не зможе оборонитись; у Новому Бихові козаки скоро будуть. Є достовірні відомості не тільки з реляцій євреїв, але й від “язиків”, що за цей короткий час загинуло багато євреїв, понад 90 000. Також і чимало козацтва лежить трупом по всьому Задніпрю, їх не ховають, через що стоїть сильний сморід.

З Бихова, 9 серпня

Козаки розділились і рухаються двома шляхами, тримаючись поблизу Дніпра. Їх чисельність може сягати 40 тисяч, серед низ є люди підготовлені і відважні, у них достатньо гармат і коней. Козаки притримуються військових звичаїв і у несенні сторожі, і в бойовому ладу. Ті, що пішли потім вздовж річки Березини, прогнали пана литовського польного писаря під місто (?), а ті, що пішли іншим шляхом, йдуть на Гомель (?). Перші обійшли Новгород, Чичерськ і Стародуб, захопили Чернігів, штурмують Кричев і Пропойськ. Вся русь повідомляє їм необхідну інформацію і вони чинять багато справ[...]

Зі Стародуба

Після взяття цього замку там проходила хоругв стародубської шляхти й татари, всього біля ста чоловік. Вони отримали відомості про своїх дружин, дітей і друзів, а потім знайшли багатьох із них у доброму здоров’ї. Оскільки козаки пішли геть, то вони вважали себе у безпеці, розташувалися в місті і почали вибирати стації. В цей час козаки, котрих покликали селяни, почали наступати величезними силами. Тут же вдарив раптовий дощ, скориставшись яким, нещасні стали тікати, забираючи жінок і дітей. Але в шести милях від замку їх наздогнали козаки. Шляхтичі мужньо боронилися, доки не полягли разом з жінками та дітьми. Самі ж козаки, втративши понад сотню, пішли на конях до Бихова. Після цього бою козаки швидко взяли Чернігів і перебили (його захисників). До Бихова хочуть дістатися найпізніше 11-го серпня. Вони відправили у двох напрямках роз’їзд з 700 кіннотників.

З Бихова

Вояки й підкріплення, котрі в ці дні спішно йшли, стали під Биховом, Є надія, що козацтво може трохи затриматися, бо своїх шпигунів, відправлених на розвідку, вони ніяк не можуть дочекатися. Ми ж хапаємо їх, а той,

якого схопили сьогодні, різне говорить, зокрема те, що Дзялинець і Головчин пробралися до Могилева. Видно їм написав Хмельницький, щоб брали Чернігів. Пан гомельський староста прибув у Гомель 9 серпня, оскільки не довіряє своїм через величезні ворожі сили.

(Бібліотека Вроцлавського університету. – ВР. – № Акс. 1949/ 440. – Арк. 272 зв. – 273. – Переклад з польської мови. Опубліковано в перекладі російською: Мыцык Ю. А. Анализ архивных источников по истории Освободительной войны украинского народа 1648–1654 гг. – Днепропетровск, 1988. – С. 55–56; Мыцык Ю. А. Анализ отечественных источников по истории Освободительной войны украинского народа 1648–1654 гг. – Днепропетровск, 1986. – С. 74–75)

№ 41

1648, серпня 17. – Лосв. – Лист ніжинського полковника Прокопа Шумейка до гомельського старости

«Вельмишановний мостивий пане старосто гомельський! Наш вельми мостивий пане і добродію!

Найнижчі слуги вашої панської милості всього Великого князівства Литовського, панів наших милостивих, Військо Запорізьке через братів наших зичить вам здоров'я, миру з щастям. Хоча ми з їх мостями панами поляками воюємо через те, що самі їх мості наступили на добра наші із зламаним наших прав, котрі з давніх часів служать Війську Запорізькому, і тому вчинили тривогу і трохи порушили звичайні кордони, бо мусили гнатися за нашими братами, що потрапили до неволі. А тепер, отримавши наказ від м. п. Богдана Хмельницького, гетьмана війська його кор. мості Запорізького, аби ми не важилися воювати з вельможностями нашими і це стверджено універсалом від його мості п. гетьмана під печаткою і з підписом руки його мості. А до того й лист до вельможного й. м. п. хорунжого Великого князівства Литовського від самого його м. пана Хмельницького писаного, котрий [лист] і відсилаю. Самі ж звичайних кордонів пильнуючи, низько чолом б'ємо.

В Лоеві 17 серпня 1648 р.

Вельможності вашої панської милості найнижчий слуги Процик Шумейко, ніжинський полковник, а всім товариством Війська його кор. мості Запорозьким».

(НБ у Варшаві. – Відділ мікрофільмів. – № 3723. – С. 160. Цей мікрофільм було зроблено з рукопису № 88 з ВР бібліотеки Рачинських у Познані. Цей документ у польському оригіналі і в нашому перекладі українською був опублікований раніше: Мицик Ю.А. 3 джерел до історії Визвольної війни українського народу середини XVII ст. // До 400-річчя з дня народження Богдана Хмельницького. – Дніпропетровськ, 1994. – С. 6: Джерела...Т. I. – № 96)

№ 42

1648, серпня 27 (17). – Лоїв. – Лист ніжинського полковника Прокопа Шумейка до гомельського старости (Сапіги) (?)

«Вельможний мостивий пане гомельський старосте! Нам вельми мостивий пане і добродію!

Найнижчі слуги вашої панської милості всього Великого Князівства Литовського, панів наших милостивих, Військо Запорізьке через братів наших зичить здоров'я, миру й щастя. Хоч ми з їх мостями панами поляками через наступ їх же самих на наші добра, зламання наших прав, які з давніх часів служили Війську Запорізькому, зброєю змагаючись, вчинили тривогу і трохи перейшли звичайні кордони, мусили гнатися за нашими братами, в'язнями. А тепер, отримавши наказ від його мості п. Богдана Хмельницького, гетьмана Війська його королівської мості Запорізького, щоб ми не важилися воювати з вашими вельможностями, даний універсалом від його мості пана гетьмана під печаткою і з підписом руки його мості, при якому універсал був і лист, писаний від самого ж його мості пана Хмельницького до вельможного його мості пана хорунжого великого Князівства Литовського, то пильнуючи звичайних кордонів, низько чоло б'ємо.

У Лоеві 17 серпня року 1648.

Вельможності вашої панської милості найнижчі слуги Процик Шумейко, ніжинський полковник, з усім товариством Війська його королівської мості Запорізького».

(НБ у Варшаві. – ВМ. – № 3723; Бібліотека Рачинських у Познані. – ВР. – № 88. – Арк. 160. – Копія. Переклад з польської. Оpubліковано: Мицик Ю. 3 нових документів про національно-визвольну війну українського народу (1648–1658 рр.) на Сіверщині // Сіверянський літопис. – 1998. – № 6. – С. 17–18; Джерела... Т. I. – № 106)

№ 43

1648, вересня 16. – Вільно. – Лист віленського воєводи до невідомого

“Козаки фортифікують Речицю, Чернігів, Мозир та інші замки, насипають вали, будують потужні штакети і хочуть в них (цих замках) зимувати. Вони випускають чати і внівеч обертають наші краї. Пан польний гетьман вступив до табору, він має ставити табір між Мінськом та Слуцьком. Артилерія вийшла з Вільна. Це 40 гармат, достатньо пороху і лонтів. Збираються війська, аби тільки з табору не від'їжджали, бо на елекції прагнуть бути у великій кількості.”

(БЧ. – ВР. – № 2576. – С. 49(255). – Копія. Оpubліковано: Юрій Мицик. 3 документів польських архівів до історії Сіверщини XVII–XVIII ст. / СЛ. – 2003. – № 5–6. – С. 12–13; Джерела... Т. I. – № 119)

№ 44

1648, листопада 9 (жовтня 30). – Уривок з відписки брянського воєводи М. Мещерського в Посольський приказ

“[...]И в нынешнем [...]во 157 –м году октября в 11 день брянский стрелец Федька Ломакин, да Васька Мелханов да Павлик Вяхирев из-за рубежа из литовской стороны во Брянск приехали, [...] сказали: были де они в литовских городах в Почепе, да в Стародубе, да в Погаре, да в Новогородке, да в Соснице. И слышали де они в Соснице, что был бой у черкаского гетмана у

Богдана Хмельницького с поляки с Вешневецким, да с Киселем, да с отчичом, краковским внуком (*А.Конецпольським- прим. упор.*) в сентябре месяце (*під Пилявцями – Ю.М., І.Т.*).

Да Хмельницкой же де пишет в Сосницу к брату своему х козацкому полковнику, что он, Богдан Хмельницкой, идет до Оршавы, а брату своему велел быть с войском на лежи в украинных городах, в Соснице, и Новегородке, и в Стародубе, и в Почепе, и про лехов велел проведовать и хлеб всякой оберегать [...]

(Повністю опубліковано: Акты ЮЗР. – Т. 8. Прибавления. – С. 275–276; ВУР. – Т. 2. – № 43)

№ 45

1648 (?), листопада 15. – Лист невідомої особи до троцького воєводи Миколи Абрагамовича

«Вельможний, приязно нам милий!

Ми зрозуміли з листа вашої приязності про те, яких великих труднощів знає ваша приязність, пробираючись до свого розташування, куди від вельможного Януша Радзівіла, жмудського старости, нашого гетьмана польного Великого князівства Литовського, возить хліб до подальшого нашого наказу. У Стародубі є показаний а як (*тут у тексті очевидно пропуск – Ю.М., І.Т.*) пане ваша приязність біля затримання до подальшого нашого і Речі Посполитої влади над цим же полком вдячно приймаємо, прагнучи до того, щоб люди вашої приязності до згаданого староства не мали жодної перешкоди. Ми послали до вельможного польного гетьмана В. кн. Л. універсали наші. Відіславши їх, ми не сумніваємося, що козацькі люди, котрі там ще є, зразу з Стародуба і з всіх тамошніх волостей вийдуть.

Після чого зичимо вашій приязності доброго здоров'я від Господа Бога.
Дано 15 листопада»

(ДА у Кракові. – ЗР. – № 41. – Арк. 290. – Тогочасна копія. – Переклад з польської мови. Опубліковано в перекладі українською: Мицик Ю. Буремний 1648 рік (добірка неопублікованих джерел)//Національно-визвольна війна українського народу середини XVII століття: політика, ідеологія, військове мистецтво. – К., 1998. – № 32. – С. 307; Джерела... Т. I. – № 141)

№ 46

1648, грудня 11(1). – 1649, серпня 7(липня 28). – Уривок з справи про перебування в Москві єрусалимського патріарха Паїсія

«[...]Иван Тургенев в распросе сказал: приехал де он, Иван, с еросалимским патриархом Паисеем в Путивль июня в 25 день, а чигиринский полковник [...] приехал в Путивль с патриархом вместе того ж числа. И на завтрее де, июня в 26 день, тот чигиринский полковник ис Путивля отпущен за рубеж в Конотоп [...]

А после де полковникова от пуску посылал патриарх Паисей за рубеж в Конотоп для проведыванья вестей дву человек, которые оставались у него,

Паисея патриарха на Москве после полковника Силуяна Мужиловского, и отпущены с Москвы с ним, патриархом, для того, чтоб ему из Путивля идти за рубеж опасно было поляков. И ис Конотопа де приехал к нему тпех черкас один человек с вестью и сказал ему, что прислан де от гетмана Хмельницкого указ, а велено его, Паисея патриарха, принять в Конотоп с честью [...] Паисей патриарх пришел в Конотоп июля в 4 день, а встреча де ему была от Конотопа за 5 верст. Выезжал на встречу конотопский державец, а с ним конные люди с 500 человек [...].

А под городом де под Конотопом еросалимского патриарха встречали с образы[...].»

(Повністю опубліковано: ВУР. – Т. 2. – № 46. – С. 102)

№ 47

1649, січня 22. – Під Стародубом (?). – Список стародубської шляхти, звільнених з полону загоном С. Оршанського

«Реєстр стародубських шляхти і шляхтянок звільнених чатою його мості пана Станіслава Оршанського 22 січня 1649.

Пані Стравінська, стародубська підкоморина, з дочкою, з слугами.

П. Вєська, стародубська підстаростина, з трьома іншими.

П. Оранська, стародубська писарша, з трьома дітьми.

Пан Хринашкевич, суддя гродський стародубський, з дружиною, з дочкою і з сином.

П. Єніковська.

Пан Сабінський знайшов дітей, дружину вбито.

П. Гжебенювська.

П. Клуковська.

П. Бальцєрова.

П. Жолтовська.

П. Єсмонт з дев'ятьма, з дружиною, з дітьми.

Пан Доманський з дружиною, дітьми, всього четверо.

П. Слуховський з шістьма, з дітьми.

П. Шєсьнєвський з трьома, з дружиною, з дітьми.

П. Вітовський з трьома, з дружиною.

П. Левонтович з п'ятьма, з дружиною, з дітьми.

П. Лютомирський.

П. Міхаловський з дружиною.

П. Ясинський з дружиною і трьома дітьми.

П. Василєвський знайшов дружину.

Панів Душеровських двоє з дружинами й дитиною.

П. Сециловська і діти взяті у Почєпівщині.

Пані Ізбицька з сином.

П. Берєзовський.

П. Кохановська з сином.

Пані Сенкевич синів з дочкою трєс.

П. Черпека.
П. Ясликовська.
П. Хмелевська з дітьми.
П. Яблонський з дружиною і з дітьми».

(ДА у Кракові. – Ф. «Зібрання Піночі». – № 363. – С. 237. –Тогочасна копія. Опубліковано в перекладі українською: Мицик Ю. Десять документів до історії Стародубщини і Стародубського полку XVII – XVIII ст. // Сіверянський літопис. – 1996. – № 1. – С. 105; Джерела... Т. I. – № 143)

№ 48

1649, січня 31. – Новоселки. – Уривок з листу дипломата Речі Посполитої, львівського підкоморія Войцеха М'ясківського до високопоставленої особи Речі Посполитої

«Приїхавши сюди, під Київ, як у ворожу землю всі міста і села повні козаків. Їхні хоругви нас проводжають, стережуть, всюди ворожнеча; провіант важко дістати й дорого, сарана, козаки, татари. Озимини зовсім не засівали, до міст не пускають, якщо хто зостанеться або збочить з дороги, одразу загине, як це сталося позавчора в Чернігові, де і пан Мшацький і мій Лютомирський, добрий і потрібний слуга, і ще кілька осіб були страчені; Радзівілові козаки поранені, пограбовані, ледве втекли[...]».

(ДА у Кракові. – Ф. «ЗП». – № 363. – С. 2483–484. – Тогочасна копія. Повністю опубліковано: Джерела...Т.І.-№ 145; Варіант даного листа опубліковано О. Гельцелем: МКР. – № 100)

№ 49

1649, лютого 13. – Клецьк. – Уривок з листу шляхтича Нестора Ясинського до князя Міхала Кароля Радзівіла, литовського крайчого

«[...]Тепер наші взяли Стародуб і кого тільки із цих зрадників застали, порубали; і в'язнів, переважно жінок, звільнили, котрі жінки про цю пані з дому Куницької кажуть, що вона тоді, коли зрадники взяли Стародуб загинула зі своїми дітьми.[...]»

(АГАД. – Ф. «АР». – Відділ V. – № 5944. – Арк. 13. – Оригінал. Опубліковано: Джерела... Т. I. – № 147)

№ 50

1649, квітня 13 (3). – Уривок з відписки царського посла в Україну Г.Унковського

«[...]мы [...] пришли в Конотоп апреля в 2 день, и конотопский сотник Иван Рыбальченков, да атаман Семен Пивоваров да писарь Семен и казаки конные, человек со 100 и больши, встретили нас [...] з знамены [...]от города верст за 10 привели со всякою честью и провожали до двора [...].

А ис Конотопа отпустили нас [...] к гетману на Красной городок апреля в 3 день».

(Повністю опубліковано: ВУР. – Т. 2. – № 66)

№ 51

1649, червня 10. – Холмеч. – Уривок з листу шляхтича

Абрагама Довгялло до великого гетьмана литовського Я. Кишки

“[...]Ворог злодійським правом забрав немало наших коней. Тепер не можна ані коней в поле випустити, ані челядників посилати по траву через велику небезпеку. Взагалі і часу не маємо, бо і вдень, і вночі ми тримаємо коней в руках і чинимо роз’їзди, через що решта наших коників мусить здохнути з голоду. Так теж і самі з голоду помирати мусимо, бо хліба нізвідки не можемо дістати. Тепер цими днями були ми чатою у тисячу душ у самому Лоеві та у Любечу спеціально заради хліба. Але його й очима не бачили, на відміну від м’яса, дістати котре було не так важко. Там же ми з Божої ласки немало побили гультайства, двох взяли живцем, між котрими старшого сотника лоївського захопило моє товариство. Цей говорить про велику ворожу потугу, що в прикордонних містах, особливо у Гомелі, Любечі, у Чернігові, в Стародубі і в Чорнобилі та по інших містах зібрали великі громади. Говорить, що це гультайство, проминувши наше військо, йде до Полоцька, чого їм Господи Боже не дай вчинити[...] Військо з Рогачева і з Стрешина прийшло до Речиці, а полк в. м. мого м. пана, стоїть з Загалі, до котрого і я ревню просився, але мене не пустили. А щоб я такої кривди у полку в. м. мого м. пана, не мав, про що і вдруге і в сотий раз понижено прошу разом з моєю компанією, як найнижчий підніжок в. м., п. мості[...].

(АГАД. – Ф. «АР». – № 3238. – Автограф. – Опубліковано: Мицик Ю. Десять документів до історії Стародубщини і Стародубського полку // СЛ. – 1996. – № 1. – С. 105; Джерела... Т. I. – № 181)

№ 52

1649, червня 11 (?). – Уривки з конфесат полонених повстанців

«Матвій Шумейко з міста Брагіна.

[...]Дніпровий полковник Пободайло писав до цього Чорнобильського полку через покозаченого брагинського боярина Ковальського, вимагаючи, щоб йшли до нього для оборони переправ, до котрих ляхи з гетьманом йдуть з великою потугою. Сказав, що вони не можуть противитися гетьманському наказу. При цьому полковнику Пободайлу, згідно з словами цього ж Ковальського, є щонайбільше дві тисячі козаків з людей чернігівських, брагинських і з тамтешніх околиць.

Про половину Переяславського полку каже, що вона повернулася на Україну, відірвавшись від Пободайла.[...]

4. Олексій з-під Фастова, з Макарова, з маєтності пана Лаща.[...]

3 України вийшло чотири пушкаря з полковником Греськом, а п’ятий – гомельський слюсар. Випробовували гармати на вербах, котрі на березі ріки Сож, і цим українним перед слюсарем дали подяку.

5. Петро Кирилович Щепан, підданий пана полоцького підкоморія, був із Забілою взятий у козаків у Жлобині, маєтності пана Владислава Халецького.[...] З Гришком, полковником, прийшла одна кінна хоругв, а друга, теж кінна, з слободи Кролевця.[...]

7. Тимох, родом із Стрешинської волості, виховувався з Зміні (?), маєтності пана нинішнього київського воєводи. Каже, що через голод і важкий

харч вийшов звідтіля, був у Стародубі, звідті йшов до Гомеля, де був десять тижнів. Їх вийшло з Гомеля півтораєта, сотником був якийсь Колоша. Всіх козаків з міщанами кладе не більш як сімсот[...]».

(АГАД. – Ф. «АР». – Відділ VI. – № 36. – Тогочасна копія. Оубліковано: Мицик Ю. Національно-визвольна війна українського народу 1648–1658 рр. на Сіверщині очима полонених повстанців // Сіверянський літопис. – 2000. – № 3. – С. 11–13; Джерела... Т. I. – № 182–183)

№ 53

1649, червня 24. Уривок з конфесати Івана Мацкевича, українського повстанця, полоненого під Загалем

„У ньому така конфесата:

Конфесата Івана Мацкевича [...] [з Кам'янця] – Подільського, а називає себе шляхтичем [...], його привели 24 червня 1649.[...]

Про задніпрянські полки, де б вони були зараз?

Сказав, що всі полковники, скільки їх було, пішли зі своїми людьми до війська на[...] вся чернь із Задніпря вийшла [...], [старий т]а малий залишився. А полковники, які йшли до [...], котрі були призначені до Литви, особливо Шумейко, Головацький, Небаба, Корицький, Гладкий [...] миргородський.

Сказав, що коли йшов Голота з полком, а [...] через Київ, тамтешні попи, зустрівши його, благословляли його, щоби йшов, нищив ляхів.

(АГАД. – Ф. «АР». – Відділ VI. – № 36. – С. 9; Джерела... Т. I. – № 192)

№ 54

1649, червня 27(?). – Під Бобруйськом. – Уривок з реєстру полковників і сотників, призначених для походу на Білорусь (складений перебіжчиком до війська Речі Посполитої Сильвестром Дубиною)

“[...] Чорнобильський полковник Михайло Попович, сотників не знаю, тільки знаю компут його полку, що коли не більше, але сім тисяч поклав певного війська; переяславський полковник Лобода має більше війська, ніж 40 тисяч, сотників не знаю, крім сотника Гараська, що живе у Острі, маєтності й. м. пана Аксака, земського судді (...)*. У його сотні козаків є вісім тисяч або більше. Реєстр власною рукою перекинчика Дубини писаний (при) поляку, писареві полковника Ілляша Голоти, котрого ми побили у Загалі. Інші полонені сотники погоджуються з його словами».

(АГАД. – Ф. «АР». – Відділ VI. – 36. – С. 22–23. – Копія; Повністю опубліковано: Джерела... Т. I. – № 196)

№ 55

1649, червня 29. – Під Брагином (?). – Уривки з кнфесати полонених козаків

Конфесата Януша Реймошевського із села Реймошів, підданого князя його мості, пана конюшого; цього було приведено 29 червня 1649 року. Цей звався Бугаєм.

[...]Чи захоче здатися Любеч, якщо підступлять війська В. кн. Литовського?

Не схочуть здаватися, але мають потужно боронитися, бо й на любецькій переправі ці зрадники також поставили залогу, на котрій тепер стоїть п'ять хоругв, над цими старшим є Віюк.

Як би найкраще підступити до Любеча?

Від Дніпру не можна, бо замок, але з поля від Попового фільварку краще і до стріляння з гармат і до приступу до (...) * приступ може бути, а до того ж можна легко запалити передмістя, яке розділилося на три частини.

Котрі з тих полковників, що призначені до Литви, ще залишаються тут за Дніпром?

Залишаються Пободайло, Небаба, Головацький і Борсук, Граб'янка з половиною Переяславського полку, Пушко, київський полковник, Попович чорнобильський, цей (?) за Прип'яттю, і Седляр і Кисіль зі своїми, Мозиря при цьому Поповичу залишається сотником; ці мали йти на Овруч, а Шумейко йшов на Україну.[...]

Третій [полонений] – Захар Волосар, родом з Остра[...]

(АГАД. – Ф. “АР”. – Відділ VI. – № 36. – С. 35-37. – Копія. Білоруський переклад був нами опублікований раніше: Мыцык Ю. Палковнік Ілля Галота і Загальская бітва 1649 г. у святле новых дакументау // Спадчына. – 2002. – № 5–6. – С. 64–77; Повністю опубліковано: Джерела... Т. I. – № 199)

№ 56

1649, після 29 червня. – Уривки з конфесати полонених повстанців Януша Реймошевського (Івана Бугая) і Захара

«Конфесати повторні внаслідок прибуття кн. й. м. цього ж Януша Реймошевського, підданого з Римош, маєтності князя й. мості, пана конюшого В. кн. Литовського, котрий звався між козаками Іваном Бугаєм; цей був у них сотником.

Спіймано його у Глуховичах, селі за Брагином [...]

Призначені Хмельницьким для оборони дніпровських переправ від литовського війська такі полки: полк Небаби, полк Головацького, Чернігівський полк Под[об]айли, Поповича, [частина] Ніжинського полку Шумейка, над котрою старшим є Борсук, решта Переяславського полку, над нею старший Семен Колегребінко, Київський полк. Ці полки майже всі ще по домах, крім (?) решти Переяславського полку, котра стоїть у Козельці і Острі. Ці за отриманням відомості про гетьманське (Я. Радзівіла – Ю.М.) прибуття всі мають зібратися й (пильнувати) переправ на ріці Прип'яті і (...) *, у котрому однак немає жодних українних козаків, а збирана дружина поліських селян.

Тільки п'ять польових гарматок мають при переправах, решта в Чернігові. [...]

Між козаками він був з часів московського походу, з якими ходив під Сівськ, Путивль і Рильськ.[...]

(АГАД. – Ф. “АР”. – Відділ VI. – № 36. – С. 42-45. – Тогочасна копія. Опубліковано повністю: Джерела... Т. I. – № 200)

№ 57

1649, липня 7. – Речиця. – Уривок з листу Януша Радзівіла до оршанського старости

“З козаками через киян вони [міщани Могилева] мають явне порозуміння і розвитку, торгівлю з ними проводять, а під цим приводом постійно подають їм відомості і перестороги про все, що у нас діється, врешті дають їм і порох.[...]

Зараз [треба] питатися про батька Антонія Клікуна, котрий живучи разом з братом у Стародубі, бере від батька багато пороху і додає козакам, а одразу дати його на поруки (?) магістрату і всьому місту за велику суму.

Цього не можна заперечувати, що мають постійну кореспонденцію з големельцями, завжди з ними перебувають, забезпечують їх провіантом і порохом. На що є певні докази і щоденні свідчення тих, котрі з табору виходять на чати і роз’їзди, але й у самому Могилеві не важко про це буде довідатися [...].

(АГАД. – Ф. «АР». – Відділ VI. – № 36. – С. 56–57. – Тогочасна копія. Опубліковано повністю: Джерела... Т. I. – № 210–211)

№ 58

1649, липня 7(?). – Свідчення шляхтича Марціна Рильського

«Розповідь Марціна Рильського, коронного шляхтича Черського повіту, котрий, будучи порубаний козаками, втік до Трубецька, до Московії і був там протягом року.

Каже, що його під час вилазки у двох милях від Стародуба під Невізаровим було порубано з небіжчиком п. Стравинським. Там поміж трупами він залишився наче вбитий, а потім вночі втік до Трубецька. Був у Трубецьку цілий рік.[...].»

(АГАД. – Ф. «АР». – Відділ VI. – № 36. – С. 59–60. Опубліковано: Мицик Ю. Національно-визвольна війна українського народу 1648-1658 рр. на Сіверщині очима полонених повстанців // Сіверянський літопис. – 2000. – № 3. – С. 18; Опубліковано повністю: Джерела... Т. I. – № 212)

№ 59

1649, липня 10. – Під Гомелем. – Уривки з конфесати чотирьох полонених повстанців, в тому числі і фрагмент конфесати військового писаря

«Їхні конфесати такі:[...]

2. Васько, міщанин з Чорнобиля. Третій рік, як зайшов до Гомеля, де робив шевське ремесло у дворі Фашка. Каже, що з чатою, яка була послана по хліб з Гомеля до Дурович, йшов до Косчуківки для відібрання боргу у підданого цього села. Чотириста козаків увійшло з Сівера. Чотири сотні з Гресем з Сиволож прийшли у Великдень, а перед петровськими запустами дві сотні привели Сухоток і Кривошайка, [а] сьому сотню – Зенько у Петрів піст.

Листи й прапори мають від полковника Небаби, котрий живе у Борзні. До бою переписано тільки двісті міщан. Провіанту мають небагато.[...]

3. Грицько з Борзни, підліток сотника Павла Яхненка, котрого, коли боронився, було вбито. При цьому сотнику він був від Різдва Христового.[...].»

(АГАД. – Ф. «АР». – Відділ VI. – № 36. – С. 70–74. – Тогочасна копія. Опубліковано повністю: Джерела... Т. I. – № 214)

№ 60

1649, липня 25- 31. – Табір військ ВКЛ. –
Уривок з Табірного щоденника князя Януша Радзівіла
про Лоївську битву

«[...]особливо коли (26 липня князь Януш Радзівіл – Ю.М., І.Т.) дістав певну відомість про допомогу, котра до них (повстанців – Ю.М., І.Т.) прийшла з Любеча, Чорнобиля і Овруча як військом, так і порохом, і по самих ріках, як у них почали легко збиратися[...].»

(АГАД. – Ф. «АР». – Відділ VI. – № 36. – Оригінал. Частково опубліковано в перекладі українською: Мицик Ю. Національно-визвольна війна українського народу 1648-1658 рр. на Сіверщині очима полонених повстанців // СЛ. –2000. – № 3. – С. 13-14, 18-25; Опубліковано повністю: Джерела... Т. I. – № 219)

№ 61

1649, липня 28. – Табір королівських військ під Сокалем. –
Уривок з конфесати полоненого козака Дем'яна Шимціва

“Дем'ян Шимців з Чуднова з полку Небаби. Його конфесата була принесена 28 липня 1649 р. й. к. мості паном Гульчевським, чернігівським підсто-лієм, посланим у роз'їзд. Дем'ян Шимеон з Чуднова з полку Небаби визнав, що Небаба має 2 000 війська і став від міста і стиснувши невеликий табір, окопав його ровом завширшки у три лікті, а глибиною у два лікті, зробив вал з цієї землі. То ж і Шумейко з ним, котрий має 16 800 війська.

[...] У п'ятницю минув тиждень, як Небаба і Гладкий вночі штурмували, втратили близько 3 000.

Ані козацьке військо, ані татари не сумують.

Послів не було жодних, ані московських.[...]”.

(ДА у Кракові. – Ф. «ЗП» – № 363. – С. 409. – Тогочасна копія. Опубліковано повністю: Джерела... Т. I. – № 222)

№ 62

1649, липня 28. – Табір королівських військ під Сокалем. –
Уривок з конфесати полоненого козака Дем'яна Шимціва (варіант)

«Конфесата принесена п. Гульчевським, посланого на роз'їзд 28 липня: Дем'ян Шиміакс (?) з Чуднова, з полку Небаби, визнав, що Небаба має дві тисячі війська, став від міста і окопав табір ровом завширшки у три лікті, а глибиною у два лікті. [...]

У п'ятницю минув тиждень, як Небаба і Гладкий вночі штурмували, втра-тили близько трьох тисяч. Ані козацьке військо, ані татари не сумують; на роз'їзд забороняють ходити. Всіх гармат мають близько тридцяти[...].»

(БЧ. – ВР. – № 379. – С. 191. – Тогочасна копія. Інший варіант даної конфе-сати було опубліковано З. Гельцелем: МКР, № 137; Опубліковано повністю: Джерела... Т. I. – № 223)

№ 63

1649, не раніше 27 (?) липня. –

**Уривки з листу литовського війська
до литовського підканцлера Сапіги**

«У Лоеві литовське військо вирубало козаків. З Гомеля пішли геть. Корицькому (*Кричевському* – Ю. М.) Хмельницький прислав до Чернігова булаву і барабани, давши найкращих полковників: Небаба, Головацький, Шумейко, Віюк, Кизимко, Пободайло. Частина цього війська, як подають конфесати, числом у 20 000 призначена на Полоцьк з Небабою; Головацький з п'ятнадцятьма тисячами на Гомель; Шумейко при Корицькому (*Кричевському* – Ю. М.) з 30 000 йде на знищення війська, а інші мають йти вглиб дальших повітів і воєводств. Порох мають з України, з Києва їм до Любеча недавно було привезено 1 000 тисяч фунтів. Перепис цього війська був перед святами над рікою Либідь у милі за Києвом.[...]

Тепер свіжо прийшла вість, що Небаба від військ, котрі мають козаки 40 000, у 20 милях нижче литовського табору, відібрав з дванадцять сотень кінноти на добрих конях, кожен з двома кіньми. Тоді вдень і вночі, випереджаючи вісті про себе, він рішуче вдарив зранку на табір, котрий ще не був укріпленим (бо полки із Стрешина (?), з Рогачова і з інших тільки збираються до табору) і мало не вчинив у війську великої шкоди, зненацька й рішуче вдаривши, коли тоді не було часу вишикувати німецьку піхоту, а двісті польської піхоти прийняли удар, що інші прийшли до справи і дали таку відсіч, що ніхто не втік з цієї кінноти. Чи втік Небаба чи поліг, ще не дають вісті з табору. Однак полягло нашої челяді і піхоти полягло триста і видно чимало полягло товариства”.

(ДА у Кракові. – Ф. «ЗП». – № 363. – С. 371. – Тогочасна копія. Оpubліковано повністю: Джерела... Т. I. – № 224)

№ 64

1649, не раніше 28 липня. –

З конфесати полонених повстанців

“Паном Пулішевським, котрий був посланий на роз'їзд 28 липня, були взяті Дем'ян і Семен з Чуднова, з полку Небаби. Зізналися, що Небаба має 2 000 війська, Семенко має 15 000 війська. Гладкий при Хмельницькому.[...]

У п'ятницю минув тиждень, як Небаба і Гладкий штурмували [Збараж] вночі і втратили гультяйства до 3 000. Однак козаки й татари не журяться. Послів не було ніяких, ані московських. Був також штурм і в минулу середу, тоді загинуло багато козаків. Із боку поля немає сторожі, тільки з боку міста й табору. На роз'їзди забороняють ходити, гармат мають 30. Готувалися до майбутнього штурму.”

(МКПР, № 137. – С. 425. Оpubліковано в перекладі українською: Мицик Ю. Національно-визвольна війна українського народу 1648–1654 рр. на Сіверщині очима полонених повстанців // СЛ. – 2000. – № . – С. 13; Оpubліковано повністю: Джерела... Т. I. – № 225)

№ 65

1649, серпня 1-3, 6-9, 11-12. –

Уривки з Табірного щоденника князя Я. Радзівіла

«[...]1 серпня. Що вранці сталося, ratet з вищенаведеної реляції. Прийшли листи з Чечерська від шляхти, котра була у облозі, такого змісту:

Від п. Сеніцького [лист] такий:

“Ясноосвічений мостивий князю, пане а пане мій милостивий!

Я вже хотів був рушити з Чечерська до в. кн. м., п. м. м., а тут козаки, яких із Стародуба та Гомеля зібралось кілька тисяч, підступили під Чечерськ з рішучим наміром його взяти, внаслідок чого через важку переправу я мусив затриматися. Аж три дні витративши на часті сутички, над ранок четвертого дня (...) * рішуче штурмуючи, з Божою поміччю вони дістали доброї прочуханки, так, що з великого страху мусили тікати, кидаючи навіть коні та обід, котрий собі були приготували по таборах, і тут їх чимало загинуло. Однак, взявши певну відомість про в. кн. м. у Лоеві, всі пішли до Гомеля. А не можучи мати перед цим жодної відомості про те, що діялося у їхньому війську, бо ми були ними оточені, залишивши (?) для підкріплень до Речиці, ми не могли мати жодної відомості і якби довше затрималися, довелось би нам до великого (...) *, аж поки п. Ігнаткевич з першого нічлігу втікши від них, про все дасть справу. Котрого заради оперативної відомості, якнайшвидше посилаю в. кн. м., а сам тут [за] ними негайно виїжджаю, просячи Господа Бога, щоб я міг бачити в. кн. м., п. м. м., при щасливих успіхах у доброму здоров'ї. Віддаю і в цей час мої покірні послуги ласці в. кн. м., п. м. м. Дано в Чечерську 27 липня 1649 року[...]

(АГАД. – Ф. «АР». – Відділ VI. – № 36. – С. 104–128, 135–137. Частково опубліковано в перекладі українською: Мицик Ю. Національно-визвольна війна українського народу 1648-1654 рр. на Сіверщині очима полонених повстанців // Сіверянський літопис. – 2000. – № 3. – С. 13–14, 18–25; Опубліковано повністю: Джерела... Т. I. – № 228).

№ 66

1649 (?). – Уривки зі списку полків Української держави –
Гетьманщини, які готувалися до наступу.

Шумейко з Ніжина полк, хоругв. 15

[...]Пободайлів полк, хоругв. 17

Небаби полк, хоругв. 28405

Шумейкового полку хоругв. 5

Над цим старший Борсук

[...]Пободайло стоїть біля Лоївської переправи, з цього ж

Полку стоять біля Любецької переправи хоругв 5

Небаба з Головацьким має бути у Гомелі[...]

(АГАД. – Ф. “АР”. – Відділ VI. – № 36. – С. 38. – Тогочасна копія. Опубліковано повністю: Джерела... Т. I. – № 229)

№ 67

**1649, серпня 2. – Під Збаражем. – Уривок з конфесати
(протоколу допиту) полоненого козака Білоцерківського полку
Хвеська П'ятки з Кочерова**

“[...] Козацький табір від нашого (*тобто, польського, який знаходився у обложеному Збаражжі – Ю. М., І.Т.*) на відстані пострілу з гармати, а не далі, але козацькі шанці (окопи) знаходяться ближче; найчастіше з нашими б'ються і підходять (з боєм до наших) свавільні полки, як от: Брацлавський, Подністрівський, Прилуцький, Задніпрський і Батуринський”.

(ДА у Кракові. – Ф. “ЗР” .– № 31. – С. 321. – Копія другої половини XVII ст. Оpubліковано в перекладі українською: Мицик Ю. Визвольна війна очима полонених повстанців // КС. –1995. – № 4. – С. 19–20; Оpubліковано повністю: Джерела... Т. I. – № 230)

№ 68

**1649, серпня 22. – Сокаль. – Уривок з листу невідомого польського
шляхтича до невідомого**

«[...]у Чернігівському та Київському воєводствах не повинні стояти (наші війська)[...]».

(ДА у Кракові. – «ЗП». – № 31. – С. 319. – Тогочасна копія. Оpubліковано повністю: Джерела... Т. I. – № 241)

№ 69

**1649, після 24 серпня. – Уривок з переліку козацьких полків
під час Збарасько-Зборівської кампанії**

“[...]5. Сава з Ічні, на місці Головацького

6. Скоратенко, полковник прилуцький

7. Небаба, полковник сіверський

8. Шумейко, полковник ніжинський

[...]5. Хіділ-бей, пограбував і спалив з Небабою Заслав[...].”

(БЧ. – ВР. – № 1657. – С. 464. – Тогочасна копія. Оpubліковано повністю: Джерела... Т. I. – № 242)

№ 70

**1649, серпня 25. – Речиця (?). – Уривки з конфесати
полоненого козака Василя Писаренка**

«Конфесата Василя Пилипенка, козака з Канева.

[...]Козак Пилипенко сказав про лоївську битву, що загинуло одинадцять тисяч полку Кричевського. Решта недобитків пішла до Чорнобиля. Тих, хто були за Дніпром, загинуло 2700. Решта, яка за рікою, перевозиться на цей бік і збираються до купи. А як тільки зберуться, мають вдарити на табір. У Гомелі понад дві тисячі військових людей, їхнім полковником є Подобайло, а його намісником – Гришко. Порох мають з Могилева, а сіль – з Києва привезли їм

сімнадцять возів. Із Стародубщини, з Новгородка й Чернігова нараховується їх понад три тисячі. Їм наказано здобувати Кричева й Чичерська. Від Хмеля вони сподіваються на швидкої допомоги.

(АГАД. – Ф. “АР”. – Відділ VI. – № 36. – С. 161-162. Тогочасна копія. Опубліковано в перекладі українською: Мицик Ю. Національно-визвольна війна українського народу 1648–1658 рр. на Сіверщині очима полонених повстанців // СЛ. – 2000. – № 3. – С. 14. Опубліковано повністю: Джерела... Т. I. – № 246)

№ 71

1649, жовтня 20(10). Уривок відписки путивльських воєвод

С. Прозоровського, І. Ляпунова в Розрядний приказ

“[...]158-го году сентября в 20 день посылали мы [...]ис Путивля в литовскую сторону путивльца Прокофья Юденкова с листом черкасского гетмана Богдана Хмельницкого для росправного дела в литовской город в Батурын к черкасскому полковнику Небобе, каков лист писал к нему, полковник, гетман черкасской с Васильем Бурого о заимочных местех, что владеют конотопцы [...] пот Конотопом и на Липицах. И как де [...] ехал он к Батурину из города Конотопа, и встретился с ним на на дороге конотопец [...] мешанин Миско Иванковец [...]. Да ему ж [...] Прокофью сказывал конотопский атаман Васько Горбина, что писал к нему батуринский полковник Мартын Небоба, чтоб он изготовил запасов всяких для приезда гетманского, что будет де он, гетман, к нему, полковнику, в Батурын вскоре.[...]».

(Повністю опубліковано: ВУР. – Т. 2. – № 121)

№ 72

1649, листопада 19 (9). – Чернігів. – Купча Івана Богуша

“Я, Иван Богуш, именем своим и Овдотьи Филоновны, жоны своей именем, чиня явно сим вечистым доброволным записом сам на себе добре и потомки мои сознаваю, же нинішний доброволний запис мой втєлаючи, подаю всим вобец и каждому зособна, кому о том відати будет потреба, у каждого суду, права и на каждом місцу, иж я, маючи добра дедичные в старостве Любецком у Великом князстве Литов. в певным обрубє лежачие, названые Богушовсчизна, часть свою власную от дедизны моей Богушов в Осняковсчизне выделенную, которое спокойне заживаючи, я из жоною оноє моей части, от брата моего Омеляна Богуша мні будучая половица, у вічність Яненкам, братьи рожоной, продал, то есть з полями ораными и з займищами, з пашенными, з борами, дубровами, лєсами, річками, потоками, сіножатями з деревом бортним, з пчолами и без пчол, буда[м]и, в яком острове через мене выробленными в деревне пажитками, як я сам заживал, таковим же правом за суму сорок коп і дві личбы литовское помененным Данилу и Филону Яненкам, братьи рожоной, с своей спокойное посесии уступил, а з своего права панства и титулу на половицу от мене проданную вічними часы зърекся. На што и запис оный пред его милостию старостою любецким сознавши, подал, который любо под час пожоги любецкой зоставал и пред оним спокойнійшим доброволным записом моим

апробую и той мой ненарушоный запис пред урядом казал ствердити и самим остатним сознатьем у суду міти волно тогды помененным Яненком вытрочоных кгрунтов и их пожитков так жонам, яко и дітем их, як перед тым от двадцати літ заживали, тегды там и тепер, маючи спокойне заживати и от себе кому хотіти дати, продати, записати и як хотіть ведлуг воли и нарочного уподобаня своего диспонувати и пожитку своему оборочати, тегды я вічними часы им кого сам чрез себе жону и потомки мои и жадный субординовавшись особы боронить не мают и вічне зрекаю под закладом таковой суммы сорок и двох коп литовских и на мой нинишний запис с подписом рук их милостей панов при печатех будучих упрошоных на подписі от мене и пана Богуша Енченком, братьи рожоним.

Дан в Чернігове мця ноября 9 дня тысяча шестьсот четьридесят девятого року.

(Місто печатей урядовых)

Устне и очевисте прошений от Ивана Богуша, яко писма неуміетного, на місцу печатарь подписался Иван Игнатович.

Прошоний о подпись от пана Богуша, яко неуміетного писма, при сем запись подписался Кирило Жданович.

На сем мцу подпись руки старосты любецкого _____ рукою, писар.

(НБУВ. – IP. – № X. – 8468. – Копія початку ХХ ст. Опубліковано: о. Юрій Мицик. Фрагменти до біографії І. Мазени // СЛ. – 2007. – № 3. – С15–16; Джерела... Т. І. – № 254)

№ 73

1649, листопада 28. – Мозир. – Лист шляхтича Семена Павші до князя Януша Радзивила

“Яснеосвічений князю, пане, пане і добродію мій милостивий!

З милостивої ласки вашої князівської милості, мого милостивого пана і добродія, я поставлений на такому місці, що не тільки одного дня, не тільки однієї години, але й одного моменту вільного не маю. Оскільки ж будучи у своїй повинності, маючи певні відомості, що ворог під претекстом миру готує війсьсько і щось задумує, вдень і вночі несучи сторожу, однак від роти цього полку, над котрим ваша князівська мость, мій милостивий пан, зволив мене поставити командиром, маю постійні нарікання на (брак) хліба, бо ми поставлені у такому краю, що не тільки не можемо прийти до себе (*тобто відновити свою первісну кількість – Ю. М., І.Т.*) після тяжкого голоду, але й решта вже (гине) частково через страшні хвороби, частково через смерть як челядників, так і драгунів, ми потерпаємо від великих недостатків, бо не можемо дістати ні сіна, ні вівса, бо всі луки затопили води; У такій моїй трудності я не міг дати собі іншої ради, тільки як послати з цього полку двох (представників) до вашої князівської мості, мого милостивого пана, не сумніваючися в тому, що ваша князівська мость і вухо ласкаве і повну віру в усьому захочеш дати, про що дуже прошу вашої князівської мості, мого милостивого пана. А тепер палко прошу Його Святого Маєстату, щоб вашу князівську мость Всемогутній Бог

мав у доброму здоров'ї і додавав всіляких успіхів на підпору утрапленої вітчизни і на потіху нас всіх, котрі зобов'язалися служити Речі Посполитій і вашій князівській мості.

Дано з Мозиря дня 28 листопада 1649 року.

Вашої князівської мості, мого пана і добродія, понижений слуга Семен Павша, рукою власною.”

(Опубліковано: Джерела... Т. I. – № 255)

№ 74

1649, грудня 1 (листопада 21). – Київ. – «Фундуш» Катерини Угорницької на передачу її маєтностей створюваному там Омбиському монастиреві

«Фундуш Катерини Угорницкой на мнстр Омбышский, году 1649 ноября 21 дня.

Я, Катерина Угорницкая, скарбницева черніговская, отступивши форум повіту и воеводства, а по собі лист добровольний вічистый фундаційний, запис мой. себе самую из добрами моими поддавши, ясне, явне и доброволке признаю о сем, иж я, маючи маєтности мої названние Омбиш и Лосиновку в воеводстві Черніговском лежачие, в тракті Ніжинском будучие, не з намови жадной, ані з примушення якого, толко з доброй волі и умыслу моего, аби за дшу зойшлих предков моих и родичов моих, так теж малжонка моего и мою самую Гспда Бга в кождоденных млтвах блгано, умислила в пререченой маєтности моей Омбишу законников рекгули свтого Василия Великого фундовати, а для мешканя оних при церкви, через мене поставленной зложила Воведения Прстой Бци монастир побудовати в острові на Бунищах mezi ріками Остром и Острищем, которая ріка от млина Омбишовского Остр йдучая, и другая, Острища, вколо тот остров и ліс, на нем будучие, обойшли и оточили, якож и тую вишменованную маєтность мою Омбиш, а другую Лосиновку за всім угодием, як я сама в собі й ограниченю в праві моем вічистом описанном міют з кгрунтами ораними и неораними, з будинками, дворами, з огородами, ріками, річками, потоками, болотами з млинами омбишскими, на ріці Остру будучими, из млином гребелним, так теж з подданими в преречоних маєтностях Омбишу и Лосиновці мешкаючими з их кгрунтами пожитками и вшелякими повинностями в инвентару при праві вічистом мні на тие маєтности служачими описанными и зо всіми пожитками в тех маєтностях будучими, на той вишменованный монастыр Омбишский чрез мене фундованный даю, дарую и вічними а неотзовними часи записую и тот преречоний мнстр мой Омбишский из добрами до него, якое я выжей помінило менованными, ясне превелебному в Бгу его млсти отцу Иосифу Тризні, архимандриті свтой великой Лавры Печерской киевской, так теж сукцессорам его млсти и всей капитулі того ж мнстра Печерского вічними часи в дозор, оборону и завідование поддаю и абы игумен их преречоного его млсти отца архимандрита сукцессоров его млсти и капитули печерской до того мнстра Омбишского был подаванный, якож и чрез генерала воеводства Киевского заразом тот мнстр мой Омбишский з добрами вишменованными превелебному его млсти отцу архимандриті капитулі печерской, так теж велебому в Бзі его млсти

отцу Илариону Борисовичу, подданному от его млсти отца архимандрити и капитули Печерской игуменові омбишскому и всей в Хрсті братии законником, в том мнстру Омбышском мешкаючим, и сукцессором их млстей в моц держаня и в вічне уживане подаю, а для кгрунтовнійшого утверждения сего моего фундушу маю и повинна буду выправит прывылей от короля его мсти и оддат его мсти отцу архимандриті, которому на сей час sprawy всі наше маетности Омбыш, Лосиновку, належачие при сем моем фундушу, до рук отдавши, сама, так з того мнстра Омбишского, яко теж з преречоних маетностей и зо всіх справ на тие маетности належачих и мні служащих, вічними часи зрекаю и вже одда того сего листу добровольного вічистого фундаційного запису моего, а сама, ані жаден з потомков ближних кровних и повинних моих, в тие вишменованние маетности чрез мене на мнстыр Омбишский легкованние, вступоват и перешкоди жодной и найменшой чинит не маем и не будем лежачи под зарукою на мнстр Печерский и Омбишский десят тысячей золотих полских и нагороженном шкод на голие реченние слова и родовому(?) и присяги тілесной, о которую заруку и нарушено сего листу фундаційного моего якую колвек перешкоду в волное чинене правом вшелякого суда земского, городского и головні превелебному его млсти отцу игумену и законником мнстра Омбышского и сукцессором их млстей заховую, а по заключеню таковой заруки за кождим разом им бы мае позивано было чрез ввес тот фундуш при зуполной моци зоставати міет вічними часи, особливе хто бы колвек вышменованному его млсти отцу архимандриті капитули Печерской, так теж Печерскому, его млсти отцу игумену и законником мнстра Омбишского и сукцессоров их млстей, кривду, вступ и перешкоду якую чинил и сей мой фундуш нарушити важил, теде нехай будет на нем неблагословение Бжие и клятва святых отц триста и осмнадцат, иже в Ницеи и на страшный суд Бжий кожного такого запозиваю, же ся з ним пред млстивым Бгом расправлюс и на том я, Катерина Угорницкая, скарбникова черниговская, даю сей мой лист добровольней вічистий фундаційний запис ясне превелебному его млсти отцу Иосифу Тризні, архимандриту и капитулі мнстра Печерского, так теж висоце в Бзі велебному его млсти отцу Илариону Борисовичу, игуменові мнстра Омбишского и всей Хрсті братии его законником в преречоном мнстру Омбишском мешкаючим и сукцессором их млсти за печатю и з подписом руки моей так теж за печатми и с подписали рук пнов печатаров, которые за устною и очевистною прозбою моею до сего фундушу моего нижей на подписех при печатех своих подписати рачили.

Писан в Києві року 1649 мсця ноябра 13 дня.

У подлинного фундушу руки подписани: Катерина Угорницкая, скарбникова чернігівская.

Андрей, кнзь на Четвертні Четвертинский.

Семион Вигура, францішкан Соколовский, Ян на Дешковцях Дешковский.

При оних руках приложени пят печатей».

(БПАН. – ВР. – № 271. – Арк. 25–26. Копія XVIII ст. Оубліковано: о. Юрій Мицик. З нових джерел до історії церковного землеволодіння на Чернігівщині XVII–XVIII ст. // СЛ. – 1997. – № 1–2 – С. 102–103; Джерела Т. 1. – № 256)

1651, лютого 19. – Чауси. – Лист Давида Казимира Петрашевича до удови троцького воєводи Миколая Абрамовича (помер у лютому 1651 р.)

„Ясновельможна милостива пані і добродійко моя милостива!

З великою охотою я старався про те, щоб міг якнайліпше, маючи доручення займатися, як вибиранням чиншів, так випровадженням товарів, але через селянське непослушення інакше діється, бо вже у Мглині значні бунти; до Новгороду Сіверського міщани відправили, питаючи козаків, що їм вони накажуть чинити, а чиншів дати не хочуть, обіцяють дати аж у той час, коли заспокоїться, послушення жодного нема, дроківський вїт, коли я приїхав до Дрокова, сказав мені те, що Петрина, колишній шафар, і якийсь Нетяга, селянин, до всієї Мглинської волості розіслали, аби до ради у минулий четвер, до Мглина зійшлися під загрозою кари у п'ятдесят коп на Військо Запорізьке. А чиншів і медової данини і не дали й шеляга. Бачачи у [всьому] тому явну зраду, я змушений був відступити з Мглина до Чаусів по Могилев і там з й. м. п. Сухорабським трохи прислухаємося, що буде далі; і самі селяни не бажали, щоб я залишався у Мглині під цей час і попросту наказали мені, кажучи: „Ідь тепер, поки маєш час, а потім нескоро виїдеш”, що я рад не рад мусив виїхати на таке слово. До цього не меншою перешкодою стала смерть його мості нашого добродія, що селяни не знають кому мають дістатися, і через це теж чинять особливо велике непослушення. За чим сподіваємося, якщо Господь Бог обдарує нас миром, у котрому я сумніваюся у цих краях, зволь тоді в. м., моя милостива пані, щоб нікому іншому, тільки в. м., м. м. пані, послушення і підданство віддавали і тому, котрий від в. м., м. м. пані, буде залишатися, дивлячись і не слухаючи, як я чув, нібито вже Мглин взяли у правну посесію від його мості п. старости, котра і уві сні у нас там не снилася, хоч ще за життя його мості, нашого добродія, приїжджали, але ми її боронили і не віддавали, а тепер, по смерті його мості ніхто не приїжджав, не робиться смальцуга і не маєш більше готової, тільки два зайшли (?), вигнати до роботи ми не могли і не можемо, навіть до Мглина з солодом жоден не хотів їхати. Пана Сухорабського, що випустили з Мглина, відповідаючи йому, пожаліли (?) життя і дальші відповіді чинили; товари, котрі ми були відправили до Жлобина, цих не довізши у призначене місце, у Хальчі залишили, далі не хотіли везти, а тих приставів, що при них були, коли їм цього боронили, хотіли втопити, а цих товарів було відправлено, тобто поташу шістдесят шість лаштів (?), смальцуги десять лаштів; там від нас жодного порятунку не буде, аж поки заспокоїться. Добре було б, якби в. м., м. м. пані, уклала контракт з купцем, купець би вже старався, щоб їх далі провести; при випровадженні цих товарів зайшли тривоги. Бачачи тоді небезпечний час я послав через п. Ілліча ті гроші, що дала в. м., м. м. пані. Пан Броневицький, котрий прислужував в. м., м. м. панству, був до цих часів у Мглині, тепер не хочучи залишатися при ребезантах, горнеться до в. м., м. м. пані і добродійки, котрому пан Сухорабський дав пару роз'їздів (?) і просить в. м., м. м. пані і добродійки, щоб він міг бути прийнятий до послуг в. м., м. м. пані; сам при нас залишаючись до подальшої відомості; свою дружину посилає

до в. м., м. м. пані, просячи, щоб їй в. м., м. м. пані, в такому тяжкому часу пані була милостивою. Що повідомивши, милостивій милості в. м., м. м. пані і добродійці, старанно віддаюся.

З Чаусів 19 лютого 1651 року.

В. м., моєї вельми мостивої пані і добродійки найнижчий слуга Давид Казимир Петрашкевич.”

(ДА у Кракові. – Ф. «ЗР». – № 57. – Арк. 85–87. Автограф завірений печаткою, яка погано збереглася. Опубліковано: Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу 1648–1658 рр. – К., 2013. – Т. 2. (1655–1658 рр.). – № 38)

№ 78

1651, лютого 26. – Мозир. – Лист шляхтича Семена Павші князеві Янушу Радзивилу

„Ясне освічений мостивий князю, пане, пане і добродію мій, мені милостивий!

Листи в. кн. м., пана і добродія мого милостивого, були мені віддані 25 цього місяця. У цьому велику, понад мої заслуги, ласку в. кн. м., пан м. милостивий, виявив, бо мені зволиш довірити цю хоругов по смерті святої пам'яті й. м. п. троцького воєводи; за це я понижено й покірно в. кн. м., моєму панові і добродієві, дякую і приймаю її вдячно і буду старатися, щоб моя зичлива послуга була вигідною в. кн. м., моєму милостивому пану, і пана Погновського постійно буду просити, щоб Господь Всевишній зволив давати чим далі, тим більше, добре здоров'я і щасливе панування в. кн. м., моєму пану і добродієві, цього я вірно зичу. Я, як і раніше, цю хоругов згідно з давнім серйозним наказом в. кн. м. поповнював і вже маю немалу частину компанії, тільки не можу знати і дуже цьому дивуюся, що й досі із скарбу не маю грошей. Свого товариша п. Котовського я вже сьогодні три тижні від моменту написання цього мого листа, відправив до його мості пана скарбника. Після цього я не можу знати, в чому полягає причина такої затримки і тому доповідаю про це в. кн. м., п. м. милостивому. Однак якщо скарб буде виправдовуватися браком грошей, то зволь в. кн. м., м. м. п., наказати написати листа до п. скарбника, щоб він дав нам свій вексель до п. мозирського збирача податків. Думаю, що вистачить на наші обидві хоругви з його мостю п. Погирським, котрий тепер постійно мусить бути при хоругві і компанії, бо скоро будуть гроші повернені.

Лист в. кн. мості, мого пана і добродія, до цього зрадника Хмельницького відошло. Хмельницький тепер, як скажений пес, мчить по Україні від міста до міста, розіслав своїх підручних, щоб збунтувати цю безчесну чернь. Доповідаю, як про безсумнівну річ в. кн. м., пану м. милостивому, що вже ця вся Сіверська Україна, почавши від Дніпра аж до Гадяча й далі, є побунтованою. У Лоеві, де їх козаків було двісті чи більше, він наказав звести їх до Любеча і не залишилося їх там у Лоеві й тридцяти. У Речиці ж немає понад п'ятнадцять козаків. Всіх їх зведено до Любеча й Чернігова. Тут, біля Києва, своїми універсалами шляхту, якої було трохи, запевняли про мир, і до гродів він розсилав, обіцяючи їм певний мир. Однак деякі шляхтичі мали своїх зичливих

щирих, котрі перестерегли, бідолахи повтікали. Дали їм знати, що Хмельницький наказав їх винищити дощенту. І цей його наказ був швидко виконаний. В цей час, перед написанням цього мого листа, виїхав із Задніпря слуга князя Вишневецького із двадцятьма кіннотниками. Довідавшись про нього, люди з Києва та інших містечок напали на нього в містечку Квасовій, що у 6 милях від Києва, й жорстоко десяток з цих слуг вбили, забрали у нього всі листи, котрі йому якраз були принесені від його мості п. київського з Поділля, бо він до його мості їх посилав; а що там було, все це з фасцикулом і з тим конвертом знову моєю печаткою запечатавши і його мості п. стражникові про них не доповідаючи, цієї ж години до в. кн. м., пана мого милостивого, посилаю. В цих листах, як бачу, нема нічого втішного. Я знову після відправлення цього мого поштаря до в. кн. м., знову мого челядника до й. мості п. житомирського старости відправляю, тільки, дай Боже, щоб проїхав. Що тільки він мені звідти принесе, цієї ж години дам знати в. кн. м., м. м. п. Також доповідаю в. кн. м., м. м. п., що ця пошта скаржитися, що їм з скарбу не дають грошей. Насамкінець понижено в. кн. м., п. м. м., просимо, зволь в. кн. м., п. н. м., про нас знати, що нас тут небагато. Зволь в. кн. м. більше прислати (воєків), бо і в Бабичах і тут мусимо з міщан (поповнюватися), бо часті сторожі доводиться нести, котрі мусять тривати цілу ніч. Цього гультя, котрого мені його сусіди видали з села Горбович, маєтності й. мость пана Обуховича, писаря Великого князівства Литовського, і котрий власне як шпигун прийшов аж з Козельця, відсилаю до його мості п. стражника, до Бобруйська. Думаю, що на допиті він скаже більше. А тепер він мені нічого не повідомив, тільки те, що готовність (козаків) велика; як тільки накажуть сідати на коней, всі вже наготові. Доповівши про це в. кн. м., п. м. м., зичу приязно чути про добре здоров'я в. кн. м. і мої послуги віддаю під ноги в. кн. м. У Мозирі дня 26 лютого року 1651."

(АГАД.– Ф. «АР». Відділ VI. – Суплемент. – № 36. – Оригінал. – Тогочасна копія. Опубліковано повністю: Джерела... Т. 2. – № 46)

№ 79

1651, березня 1 (лютого 20). – Чернігів. – Лист чернігівського наказного полковника Петра Забіли до гомельського підстарости

„Мені вельми ласкавий мості п. гомельський підстароста!

Зволиш писати в. м. до нас у своєму листі відносно шарпанини і розбоїв, чого ми, боронь Боже, не наказуємо чинити і що і на кого б показалося, ми готові карати таких. А щодо залого у Боровичах і Яриловичах, то вони [стоять там] через те, що тепер недавно з вашого боку панове ляхи вчинивши роз'їзд, нашу сторожу схопили. При цьому в. м. Господу Богу доручаємо.

Дано в Чернігові 20 лютого згідно з старим календарем.

Петро Забіла, чернігівський наказний полковник Війська Запорізького."

(АГАД. – Ф. «АР». – Відділ VI. – № 36. – С. 477. – Копія 1651 р. Опубліковано: Мицик Ю.А. Невідомі листи керівників Національно-визвольної війни українського народу 1648–1658 рр. // УІЖ. – 2001. – № 1. – С. 139; Джерела... – К., 2013. – Т. 2. – (1655–1658 рр.). – № 50)

№ 80

1651, березень (не раніше 21-го березня). – Чернігів. – Лист чернігівського полковника Мартина Небаби до гомельського підстарости

“Мені вельми ласкавий п. підстаросто гомельський!

Писав в. м. до мене спеціально, що козаки в Яриловичах і Боровичах, теде, як в. м. пишеш, розбійничають по дорогах. За чим то ся не покажет, еслі вони стоять, то перестерігаючи сваволі. А ми, Боже уховай, і не думаемо про війну з його милістю паном гетьманом Великого князівства Литовського, а як між вами, то не знаю, Бог знає, тільки ви присилаєте мужиків шпигувати: чи много у вас хоругв. Особливо це чинить п. Слушка, биховський староста, котрий стоїть табором під Гомелем. Як читаєте: правдивому і Бог поможе. Отож і то в. м. до нас прийшли, а таких нам Бог зразу виявляє. Ми не знаємо з якої причини ви підослали свої війська на роз’їзд і двох козаків захопили: одного стяли, а другого живцем взяли. Так розумію, що це ви починаєте не для миру, як і те, що захопили товару під Лоевом. А у нас такого не виявляється. Ті, що показалися були свавільники, ті тепер сидять у мене у в’язниці. Так само в Яриловичах, якщо таке покажеться, як от в Станових (?), будемо чинити справедливість свавільникам. Бо ми також розуміємо, що то пан староста биховський прийшов з табором під Гомель без волі і наказу й. м. п. гетьмана Великого князівства Литовського.

А в тим в. м. Пану Богу вас доручаю.

Дано в Чернігові.

А неслушно, що люди вашого ж війська замучили на смерть попа під Стародубом, а ті лотри, що в Брагині пошарпали, сидять у в’язниці.”

(АГАД. – Ф. «АР». – Відділ VI. – 36. – С. 485. – Копія березня 1651 р. Зворотний переклад українською з польської. Опубліковано: Мицик Ю. А. Невідомі листи керівників Національно-визвольної війни українського народу 1648–1658 рр. // УІЖ. – 2001. – № 1. – С. 139–140; Джерела... Т. 2 (1655–1658 рр.). – № 69)

№ 81

1651, 14–16 квітня. – Уривки з табірною щоденника князя Януша Радзівіла

[...] 14 квітня

[...] Лист Небаби, чернігівського полковника, до п. підстарости в. м. писаний, віддано мені. (Він) пише, щоб в. м. в пересиланні того, що буде потрібно до відомості, не зупинявся. За відомість щодо переправлення Костирки через Дніпро дякую в. м., взаємно повідомляю, що вже не треба анітрохи боятися, щоб другий раз через Дніпро або якусь іншу ріку переправлявся, бо його мав зупинити Отрошко, на котрого в Горволі вночі з півтора сотні гультяйства напав, але сам йому (...) * протягом чотирьох годин мужньо давав відсіч і при кількох інших поклав на поля бою.”

16 квітня

Після взяття відомості про розгром кількох козацьких полковників вся чернь з Лубен, Прилук, Лохвиць, Красного, з Мени, з Вишневецьчини, з Ромна,

Гадяча, Батурина натовпом йде до Хмельницького разом як піші (?), так і піші, бо всіх наголо гнано.

До Литви призначені полки: Черніговський, над яким Небаба і Пободайло; другий Переяславський, полковник Гарасько; третій полк Київський, полковник Антон, котрому його подано зразу після того, як Кричевський під Лоевом його доручив.

У Чернігівському полку каже, що є 30 000, У Переяславському 40 000 дуже багато старовинних і справних козаків. У Київському полку збираної дружини 30 000. Всі хочуть пробиратися від Чорнобиля до Мозиря, хоча мають чітку гетьманську заборону (...) * пильнуючи, щоб (?) не виходили за Дніпро.

У Чернігові велика обережність. Козаки однак живуть у місті, але найбільше їх є над Дніпром, на переправах і по всіх селах.

В Любечі спішилася (?) сотні любецьких міщан, котрі постійно стережуть міста. [...]

Чернігівці після наступу нашого війська думають потужно боронитися, але тільки закрившись в місті, давати поля не хочуть. В місті мають досить запасів провіанту і пороху.

У цьому ж Чернігівському полку є низовці й носовці, старовинні козаки, седнівці і самі чернігівці – збирана дружина.

Якби Чорнобиль і переправу на Словечні від Чорнобиля опанувати, тоді (...) * до самого Чернігова борами пройти, а Дніпро й Прип'ять у Домонтові (?) можна було б перейти. Тому під Лоевом і Любечем (...) * як би про ці переправи думали, щоб могли розламати. Скрізь чути, що у Москві явився другий король з потомства самого Стефана Баторія, котрому на лядську державу вся русь хочу допомогти.

Від п. Курпського дійшов до кн. й. м. цей лист:

[...]Цей козак добре поінформований про все, дав мені справу, що самих козаків у свята тільки (...) * залишалось в Любечі, над котрими старшим є Небаба і (...) * тут не був, аж у Борзні залишився на свята, а всіх інших на свята було розпущено по домах. Шляхту, яка була в них у в'язниці, [...] стратили. Роз'їзд на свята під Лоїв я відправив згідно з наказом кн.м, котрий нічого там не вчинивши, повернувся назад.[...]

(АГАД. – Ф. «АР». – Відділ VI. – № 36. – Арк. – Оригінал. Джерела... Т. 2. – № 87)

№ 82

1651, квітня 16. – Мозир (?). –

Конфесата полоненого чорнобильського сотника

„Дня 16 квітня.

Цей чорнобильський сотник знову був допитаний і його відповіді співставлені з попередніми. Ці відповіді такі:

[...]Після отримання відомості про розгром козацьких полковників вся чернь з Лубен. Прилуки, Лохвиці, Красного, з Мени, з Вишневеччини, з Ромна, Гадяча, Батурина масово пішла до Хмельницького, вважаємо як піші, бо всіх поголовно погналі.

До Литви призначені полки: Чернігівський, над яким полковниками Небаба і Подобайло. Другий – Переяславський, полковник Гарасько. Третій полк Київський, полковник Антон, которому цей полк зразу ж після того як Кричевський поліг під Лоевом, було дано.

У Чернігівському полку кажу, що є 30000, у Переяславському – 40000 старинних козаків і дуже справних. У Київському полку збираної дружини 30000. Всі хочуть непомітно пройти від Чорнобиля до Мозиря, але мають чітку гетманську заборону, щоб пильнуючи, не виходили далі за Дніпро.

У Чернігові велика дорожнеча. Козаки однак у місті не затримуються, найбільше їх понад Дніпром, на переправах і по всіх селах.

В Любечі записалася (у військо) сотня любецьких мішан, котрі постійно стережуть місто.

У Чорнобилі один монах, що був раніше домініканцем, набирає добровольців, вже має їх із 500, щоденно до нього все більше прибуває. Сам уже на фольварку в Велоні (?), миля від Чорнобиля. А не тільки в самому Чорнобилі він збирає це гультяйство, але й тут, ближче до нас в кількох милях.[...]

Чернігівці через наступ нашого війська думають потужно боронитися, але тільки в місті укріпившись, битися в полі не хочуть. У місті провіанту й пороху досить багато припасли.

У цьому Чернігівському полку є ніжинці цй носівці, старинні козаки, седневі й самі чернігівці, збирана дружина.[...]

(АГАД. – Ф. “АР”. – Відділ VI. – Суплемент. – № 36. – Оригінал. Опубліковано повністю: Джерела... Т. 2. – № 87)

№ 83

**1651, квітня 28(18). – Кутари. – Проїжджий лист Л. Москалю
від наказного полковника С. Окши**

для безперешкодного проїзду «на потребу войсковую»

«Стефан Окша, полковник наказний, висланий от его милости пана полковника Мартина Небаби полку Черниговского Вуйска его королевской милости, відомо чиню всим, кому о том відате будет потреба, а меновите: їх милости паном сотником, ясовулом, атаманом і всім товариством Вуйска его королевской милости, иж ідет чоловік на им'я Лунко Москал на потребу войсковую, за которим упрошаю вас, аби оний всуда добровольне бил препушщон, як туди ідучи, так и назад повертаючися. А ежелі хто будет сопотивний писаню нашому, таковий кождей своевулец каран будет правом войсковим, иначе не чинячи.

Дан в Кутарах априля 18 року 1651-го.

Стефан Окша, повковник наказний Вуйска его королевской милости, рукою власною».

(РДАДА. Ф. Посольский приказ. – Зносини Росії з Польщею, 1651, № 1а. – Арк. 212а-212а зв. Оригінал. – Опубліковано: ВУР. – 1954. – Т. 3. – № 13)

№ 84

1651 г. травня 2 (квітня 22). – Лист глухівського сотника Сахна Вейчика до сівського воєводи Т. Щербатову у зв'язку з тим, що листа воєводи не адресовано Богдану Хмельницькому та чернігівському полковнику Мартину Небабі

«Божию милостию великого государя нашего пана Богда[на] Хмельницького, пана гетмана всего Войска Запорозкого, и именем його милости пана Мартина Небаби, полковника черниговского, так же Войска Запорозкого и от мене, Сахна Феодоровича Вейчика, сотника глуховского, тим же способом.

Божию милостию великого государя царя и великого князя Алексія Михайловича, всея Русии самодержца и многих государств государя и обла[да]теля его царского величества, в город московский Сівеск столнику и воеводі сівському Комариц[кої] волостей драгунского строю князю Тимофію Ивановичу Щербатову здоров'я доброго зичу тобі от Господа Бога зо всіми бояри твоїми.

Пишеш до нас, у нашу землю за тим хрестянином своїм на йм'я Гришком Аврамовим, драгуном своїм, строни жонки Марици, теди не до нас пишеш, до старост да до подстаростих, которие уже третій рок як за Вислу поутекали. А до господаря нашего не пишеш пана Богдана Хмельницького, гетмана всего Войска Запорозкого, и пана Мартина Небаби, полковника черниговского, также Войска Запорозкого. Теди живіт з нами по друзкий и знайте як писат. А Марици не видамо, нім до мене до Глухова грамоти не напишеш.

За тим те[бе] Господу Богу доручаем.

Писан на Глухові року 1651-го місяца априля дня 22-го.

Сахно Федорович Вейчик, сотник глуховский зо всім товариством.

А еще и о том тобі, пане воеводо Тимофію Ивановичу Щербатову, князю и воеводі сівському, ознаймую, же наш чоловік їздил ис Сопича на имя Артюшко строни пропа[жи] своей посилал, есми козаков своїх Войска Запорозко[го], аж ви не чините справедливости нашим ис своїх слушной, едно ж живіт з нами по друзкий, а справедливост чинит ис своїх людей нашим людем. А в нас що ся штрафит, то и ми будем справедливост skutечную чинит, бо винного завше треба карат».

(РДАДА. – Ф. Посольский приказ. Зносини Росії з Польщею, 1651. – №. 1а. – Арк. 361 – 362. Оpubліковано: ВУР. – 1954. – Т. 3. – № 13)

№ 85

1651, до 6 травня. – Люблін. –

Конфесата Демида, козака Київського полку

«Конфесата Димида, козака з Київського полку, новозібраного.[...]

Із Задніпря ще по льду всі полки прийшли на цю сторону, до Литви. Пішло три полки із сином Хмельницького: один – [полковник] Небаба, другий – чернігівський [полковник], третій – Тимошек [Хмельницький].[...]

(АГАД. – Ф. «АР». – Відділ VI. – № 36. – С. 616. – Копія 1651 р. Переклад з польської. Оpubліковано в перекладі українською: Мицик Ю.А. Невідомі листи керівників Національно-визвольної війни українського народу 1648–1658 рр. // УІЖ. – 2001. – № 1. – С. 145-146; Оpubліковано повністю: Джерела... Т. 2. – № 87)

№ 86

1651, травня 12. – Уривки з конфесати двох полонених козаків

«Конфесата двох в'язнів, присланих з Хойник до табору, пійманих товариством пана Курпського. Родом ці обидва з Самгорода (?), з сотні Дорошенкової, з полку Небаби.

Насамперед оці пункти:

Вийшло їх двадцять з Семеном Говоричем за наказом наказного сотника Перегуди; було їх двадцять кінних і всі загинули.

Про Хмельницького каже, що той стоїть з військом в Чигирині, а поблизу Паволочі мають десять тисяч поставлених там татар.

Про литву твердить, що вся литва йде на них (?). Але у них поблизу Чернігова не чути про велике військо, тільки про те, що в Хойниках.

Полки призначені до Литви: Переяславський, Чернігівський, Ніжинський, Прилуцький.[...]

У Чернігові стоїть хоругв самого полковника і чернігівська.

Якщо не буде мирного договору, тоді думають йти на Гомель.

У Стародубі чути про лит[...]

Конфесата другого в'язня – Мартина.

Він був з Небабою під Збаражем у цій же Дорошенковій сотні. Про литовського гетьмана (*Я. Радзівіла – Ю.М., І.Т.*) у них чути, що йде до них, а вони, боячися, стоять з військом своїм над Дніпром. Небаба чекає на Шумейка. У Любечі одна хоругв сотника Рубанка. У Стародуб уже три хоругви козаків їхніх увійшли у великий піст. Сотник Окша. Хочуть вступити в бій після приходу (*литовського війська – Ю.М., І.Т.*) в полі під Черніговим. Щодо всіх інших відомостей погоджується з першим (полоненим)».

(АГАД. – Ф. «Архів Радзівілів». – Відділ VI. – № 36. – С. 556-557. Опубліковано в українському перекладі: Мицик Ю. А. Невідомі листи керівників Національно-визвольної війни українського народу 1648–1658 рр. // УІЖ. – 2001. – № 1. – С. 146; Опубліковано повністю: Джерела... Т. 2. – № 101)

№ 87

1651, травня 24. – Бабичі. – Конфесати полонених повстанців та уривки з перехоплених листів повстанців

«З конфесат козаків Чернігівського полку, взятих під Хойниками 20 травня.

Козак Щиголович зізнав, що у Чорнобилі Мисько Попович зібрав п'ять тисяч чоловік і чекає собі на поміч допомогу з Київського полку, після приходу якої вони мають вдарити на Бабичі.

Небаба, чернігівський полковник, має готове військо, яке стоїть по всій Сіверщині, почавши від Ніжина до самого московського кордону. Він має під своєю владою двох полковників: Петра Забілу та Оршу (*правильно: Гаркушу або Окшу – Ю.М., І.Т.*), які пішли до Гомеля й Новгородка московського з п'ятьма тисячами для розвідки про прикордонні війська. Небабі не наказано

рушати з цієї сторони Дніпра, хіба що буде звістка від самого Хмельницького, чого він сподівається, що невдовзі буде.

Під 24 травня з Бабич.

(АГАД. – Ф. «АР». – Відділ 6. – № 36. – Копія 1651 р. Опубліковано: Джерела... Т. 2. – № 110)

№ 88

1651, червня 2 (травня 23). –

Лист чернігівського наказного полковника Івана Шохова

«Наяснейшаго великого государя Яна Казимера Божиєю милостию короля полского и великого князя литовского и иных его королевского величества от Ивана Шохова, полковника наказного ис полку Черниговского, висланого на Север из Войска Запорожского.

Божиєю милостию великого государя царя и великого князя Алексея Михайловича всеа Руси самодержца и многих государств государя и обладателя его царского величества, пишу грамоту в город Брянск к стольнику и воеводе брянскому князю Данилу Степановичю Великогагину в нынешнем во 159-м году мая в 23 день через товарищей своих казаков полку Черниговского именем Ивана Бугава и инних с ним из Почепа на рубеж для дела любительного мирного посольского договора и вечного докончанья с Войском Запорожским и с его милостью Богданом Хмельницким, гетманом и всем колом рыцерским.

И тебе б, стольник и воевода брянский князь Данило Степанович Великогагина, против приказы великого государя царя и великого князя Алексея Михайловича, всеа Руси самодержца и многих государств государя и обладателя, его царского величества землею порубежьем пропустити до Рословля с войском, а мы в его царской земле ни малые полуденежные обиды не учиним христианом. И вторицею просим: со всем войском пропустите, и с тем же Ивановом о всем отписку дати казаком нашим. И отписку давши, вцелю за рубеж отпустите до всего Войска Запорожского, что мы узнаную любовь против войска в воздаяние чинити должны есмы.

Писан в Почепе лета 7159-го году мая в 23 день.

Мы, во всем желательные с Войском Запорожским Иван Шохов, полковник наказной, высланой от его милости пана Мартина Небабы, полковника черниговского, рукою своею».

(РДАДА. – Ф. Посольский приказ. – Зносини Росії з Польщею, 1651, № 1а. – Арк. 561–563. Оригінал. – Опубліковано: ВУР. – 1954. – Т. 3. – № 27)

№ 89

1651 г. мая 25. – Пам'ять брянського воєводи Д. С. Великогагина брянцям І. Юрасову, Р. Мачехину та В. Бородавицину

«[...]Майя в 26 день писали ви ко мне, а в отписке вашей написано, что вы с черкасским полковником с-Ъваном Шоховым съезжались и против наказной памяти ему говорили. Да в той же вашей отписке написано, что тот полковник Иван Шохов с черкаси и с тотары стоит в Почапском уезде в-Ъшове, а черкас с ним 4000, а татар 500, и мне те вести ведамы. И вам би по государеву указу стояти и

долати по наказнай памяти, какова вам дана. А стояти бы вам с великим береженьм и про черкас и про тотар проводывать всякими абычаи почасту, чтоб вас во уезде не побили и в полон не поимали и Брянского уезду не повоевали и в полон не поимали. А с тем полковником с-Іваном Шоховым на рубеже съехатца в другой ряд. А как съедетясь, и вам бы полковнику Ивану Шохову и черкасом говарити против прежней наказнай памяти: будет ему, полковнику Ивану Шохову, с черкаси государеваю землею Брянским уездам к Рословлю итти, и он би шол не мешкая, а татар би с ним не било не однаво человека. А каторова числа с ним съедетя, н что они против таво вам скажут, и далеко ль те черкаси от рубежа стоят, и в скольких верстах, – о том о всем вам отписать во Брянск, проведав подлинно. Одначично би вам о всем во Брянск писать почасту, чтоб во Брянске безвесно не битъ. А будет черкаси государеваю землею пойдут с тотары, и по государеву указу черкас и тотар Брянским уездам к Рословлю пропускать не велят».

(РДАДА. – Ф. Посольский приказ. – Зносини Росії з Польщею, 1651, № 13. – Арк. 119–120. Оригінал. – Оpubліковано: ВУР. – Т. 3. – № 29)

№ 90

1651, червня 5 (травня 26). – Військовий табір під Ішовим. – Лист черниговского наказного полковника Івана Шохова до брянского воеводи Д. С. Великогагину

«Наяснішого великого государя Яна Казимера, Божиєю милостию короля полского и великого князя литовского и иных его королевского величества, от Івана Матвіевича Шохова полкувника наказного, висланого от его милости пана Мартина Небаби из повку Черніговского, из Войска Запорозкого на пограниче на Сівер на залогу.

Божиєю милостию великого государя царя и великого князя Алексія Михайловича всея Руси самодержця и и[них] многих государств государя и обладателя его царского величества во город Бранск столнику и воеводі княз Даниле Степановичу Великогагину.

В нинішнем во 159-й год мая во ден 26 прислал ти ко мні за рубеж к табору Михайлу Дмитриевича Семичова, да Михайлу Елиазаревича Похвиснева, да Офанася Дмитриевича Тютчева, да Порощу Юревича Потресова, да и стерцов (*описка, має бути – «стрельцов» – Ю.М., І.Т.*) с ними для відомости о Вуйску Запорозким, як прудко мает итит до Рославля через рубіж уїздом Бранским, що ми зо всім Войском Запорозким едностайне за любов такую бюм чолом, а вашим хрестяном порубізким ми жадной найменшой кривди не учиним, бо у нас заказ ест велик из Войска Запорозкого, ссори и задори не виліт чинит в его царской землі. Як ми схочем итит до Рославля, то я знат дам во город Бранск тої ж години, як указ будет от государя нашого его милости пана Богдана Хмелницкого, гетмана из Войска Запорозкого. А при туй грамоті моюй Михайлу Дмитриевича Семичова зо всим товариством отпустил вціле во Бранск.

Из табору под Ішовом літа 159-го мая 26-го дня».

(РДАДА. – Ф. Розрядний приказ. – Білгородський стіл. – Стлб. 323. – Арк. 471. Оригінал. – Оpubліковано: ВУР. – 1954. – Т. 3. – № 30)

№ 91

1651, липня 19(9). – Грамота з Розрядного приказу брянському воєводе Д. Великогагину

«От царя и великого князя Алексея Михайловича всеа Руси во Брянск стольнику нашему и воеводе князю Данилу Степановичю Великогагину.

Июля в 9 день писали к нам из Вязьмы Иван Бутурлин да диак Исай Нефедьев: июня до в 29 день сказывал им вяземской казак Офонька Ковалев, [что] был де он, Офонька, у родимцов своих во Брянску и слышал во Брянском уезде в деревне Кошкине у крестьян, которые де черкасы шли ис Стародуба да ис Почепа к Рословлю Брянским уездом, и тех де черкасы провожали брянченя дворяне и дети боярские.

И как к тебе ся наша грамота придет, и ты б к нам отписал: хто имянны брянченя, и по какому указу стародубских и почепских черкасы Брянским уездом к Рословлю провожали, и в кольких верстах они от Рословля с черкасы в провожатых были и деревня Кошкина за кем именем в поместье, а отписал бы еси к нам о том подлинно вскоре з гонцом, которой к тебе с сею нашею грамотою послан.

Писан на Москве лета 7159-го июля в 9 день».

(РДАДА. – Ф. Розрядний приказ. – Білгородський стіл. – Стб. 323. – Арк. 116. – Відпуск. Оpubліковано: ВУР. – Т. 3. – № 42)

№ 92

1651, після 6 липня. – Анонімна реляція про загибель Небаби

„Про забиття Небаби.

Насамперед п. Мирський, литовський стражник, з Небабою бився 6 липня, князь же Радзівіл з боку прийшов і коли Небаба програвав, то став пішки відступати. Один товариш з-під хоругви пана мозирського старости кинувся за ним, але не можучи на нього добре натиснути на коні, спішився і почав з ним битися та не міг з ним упоратися; поміг інший, який хотів його взяти живцем, але Небаба не дався, а коли його рубнули в праву руку, лівою так довго боронився, аж його вбити мусили. Потім про цю поразку не знаючи, інші козаки йшли з возами до свого війська, а при цих возах їх було 200 з самопалами піших; всі вони живцем потрапили в полон. В'язні казали, що їх було в полку Небаби 20 000, але він послав 3 000 під Кричев, котрі і Рославль взяли, а 2 000 послав за провіантом. Після цього чернігівські міщани, почувши про розгром Небаби, прийшли і піддалися і кілька тисяч парубків, котрі до Небаби готувалися піти, обіцяли видати. Знову п. литовський підкацлер напав на козацьку чату і розбив їх 8-о 150, а решта втекла. Потім з посполитим рушенням Мстиславського воєводства, з'єднався і вони напали на 3 000 кінноти з полку Небаби, котрих перемогли, але не без своїх втрат, бо значної шляхти понад 200 було вбито, а вони дощенту розбиті. У Кричеві п. троцький воєвода добре борониться, сім штурмів здійснили козаки з великими своїми втратами.

(НБУ у Львові. – Ф. 5. – № 2286. – Арк. 182. – Копія кінця XVIII ст. Оpubліковано: Джерела... Т. 2. – №141)

№ 93

1651, липня 25. – Табір військ Великого князівства Литовського. – Лист невідомого до невідомого

«[...] Міцна надія на Господа Бога при охоті війська, що неприятель ледве чи встоїть у Києві, звідки як кажуть «язики» і шпигуни, що повертаються, що козаки втікають вглиб України, аби тільки Бог дав щастя у цьому бою, під Черніговим, де немало недобитків Чернігівського полку, також з Ніжина, з Борзни, Батурина, Мени і попросту з усієї Сіверщини укріпилося, козаків понад 40 000. Після написання цього листу з багатьох поважних обговорювань вийшов наказ князя його мості, що, залишивши залоги у Любечі і Лоеві, сам з усім військом йде просто до Києва».

(Да у Кракові. – Ф. «ЗП». № 363. – С 584–585. Тогочасна копія. Опубліковано повністю: Джерела... Т. 2. – № 160)

№ 94

1651, липня 25. – Табір військ Речі Посполитої. – Лист невідомого до невідомого

«З табору ВКЛ 25 липня 1651.

Під час походу табору під Чернігів прийшла від й. м. п. стольника ВКЛ, який командує бабицьким полком, та відомість, що за Антоном, київським полковником, і Гаркушею, його наказним (полковником), які відступали від Чорнобиля, пустилися в погоню, і він їх під Димиром, в шести милях від Києва, над рікою Ірпінню наздогнав, хоч і був з табором, неприятель, переправившись на той бік ріки, створив потужний шанець для оборони переправи від наших, однак внаслідок відважного наступу як спішеної кінноти, так і самої піхоти, не витримали натиску наших, були з шанця викурені, мусили тікати, мостом тікаючи до табору, інші на болота тікали; де їх так потужно атакували, що кидаючись з мосту, мусили топитися, котрих наші гнали до половини мосту (котрий є майже на півмилі) і ті, що на болота втекли, не втрималися й там, бо жовнірська охота і там їх досягала і більшу частину неприятеля розбили. Тільки це сильно затримало перемогу, що неприятель спалив половину мосту за собою, що нашим утруднило подальше переслідування. Однак чимало неприятельського трупу полягло, котрим були наповнені окопи, болота, міст і, навіть сама ріка. Між ними поліг, великий осавул, котрого головою обидва полковники підтримувалися. Втрат наших не було з милості Божої, тільки капітан Ельсніц був поранений у коліно; товариш пана брестського земського писаря п. Бжозовського був убитий, товаришта іншого, драгунів і челяді було з десяток поранено. Наші взяли кілька прапорів. Сильна надія на Господа Бога, що окрілене литовське військо швидко опиниться в Києві, звідки (як наші «язики» й шпигуни говорять), що козаки відступають вглиб України відступають. Якби Всемогутній Бог пощастив нам у діях під Черніговом, куди недобитки Чернігівського полку зібралися, там також козаки з Ніжина, з Борзни, з Батурина, з Мени, з Седнева і вважай з усієї Сіверщини зібравшись, закрилися. Ми нараховуємо їх 40 000.

Після написання цього листу з багатьох поважних кореспонденцій видно, що залишивши добрі гарнізони в Любечі, Лоеві, Речиці, він сам з усім військом виступив сьогодні до Києва, дай Боже щасливо.

З табору ВКЛ 25 липня 1651.»

(ЦДАК. – Ф. 1230. – Оп. 1. – № 33. – Арк. 126–127. – Фотокопія. Опубліковано повністю: Джерела... Т. 2. – № 161; Т. 3. – № 33–34)

№ 95

1651, липня 30. – Вільно. – Новини

«З Вільна 30 липня 1651.

Новини з табору ВКЛ. З Божою поміччю неприятельські шанці на шляху вирубано під Лоевом і чернігівського полковника Небабу забито і при ньому полковника Литвиненка і ніжинського і поклали 4 000 трупів, взято 14 прапорів, чимало в'язнів. Любеч і Чорнобиль піддалися. Полковник Гаркуша з 20 тисячами пішов за Антоном до Києва. Нехай буде хвала Господу Богу, Котрий до кінця нехай допомагає к. й. м., пану нашому милостивому, і нашому війську.

(«Осолоінеум». – ВР. – № 5656. – Арк. 205. – Тогочасна копія. Опубліковано повністю: Джерела... Т. 2. – № 165)

№ 96

**1651, не раніше 1 серпня. – Вільно (?) . –
Лист невідомого шляхтича до невідомого**

«Реляція, яка продовжує лист з Вільна від 1 серпня.

Литовці завдяки розумному керівництву його княжої мості, литовського гетьмана Януша Радзівіла, добилися щасливого прогресу. Вони вбили кілька тисяч козаків, котрі вийшли з Московії і здійснили напад на Литву біля Смоленська. Згаданий князь обложив із своєю армією Чернігів, де знаходилися у безпеці чимало визначних козаків та вищих офіцерів. Потім, сподіваючись невдовзі покінчити з обложеними і очистити весь Сівер від козаків і ребелізантів, князь поспішив до Києва, щоб з'єднатися з польською армією. Селяни, що збіглися до Києва, написали до коронного гетьмана Потоцького і, піддаючися королівській милості як вірні піддані, котрі були вірними, а збунтувалися, піддавшись на умовляння та примус козацьких офіцерів. Після цього всі містечка, розташовані в Україні, добровільно піддавалися гетьману [...].»

(БЧ. – ВР. – № 1673. – С. 267. Тогочасна копія. Опубліковано: Мицик Ю. А. 3 нових документів про Національно-визвольну війну українського народу (1648–1658 рр.) на Сіверській Україні // Сіверянський літопис. – 1999. – № 2. – С. 34–35; Опубліковано: Джерела... Т. 2. – № 167)

№ 97

1651, серпня 10 (?). – Під Києвом. – Лист литовського польного гетьмана Януша Радзівіла до великого коронного гетьмана Миколи Потоцького

«[...] А між конфесатами полонених знаходиться те, що певно козаки рікою Десною обіцяють спуститися до нас і хочуть покуситися на литовське

військо; треба, щоб в. м. м. п. уважно пильнував за цим, і наступав кіннотою, помагаючи нам, дуже прошу.»

(НБУ у Львові. – Ф. 5. – Оп. 1. – № 2286. – Арк. 186. – Копія кінця XVIII ст. Опубліковано повністю: Джерела... Т. 2. – № 171)

№ 98

1651, серпня 22.- 3 нотаток королівського секретаря Єроніма Піночі

«22 [серпня]. Прийшли листи від пана краківського, в котрих повідомляє, що залишивши під Любартовим пана Пшиємського при артилерії і піхоті, сам з кіннотою рушив за Дніпро, тим більше, що вже пан польний гетьман литовський увійшов до Києва. Цей пише до й. к. м. , що йому далі [й. к. м.] накаже чинити: чи за Дніпро йти з військом, чи під Чернігів повернути, де укрилося під 40 тисяч козаків. Хмельницький у Переяславі одружився з багатою козачкою.[...]».

(ДА у Кракові. – Ф. «ЗП». – № 363. – С. 588. Опубліковано: Мицик Ю.А. Національно-визвольна війна українського народу XVII ст. у періоджерелах // УІЖ. – 1998. – № 6. – С. 113; Опубліковано повністю: Джерела... Т.2. – № 178)

№ 99

1651, після 7 вересня. – Лист чернігівського полковника Стефана Подобайла (Пободайла) до литовського хорунжого Кжиштофа Зигмунта Паца (?)

“Стефан Пободайло, чернігівський полковник його королівської м. запорозький і всього Сівера, на той час на обороні Сіверського краю.

Мій ласкавий пане хорунжий ВКЛ.

Дійшов лист в. м до міста Седнева, до міщан і всієї своєї волості. Про цей лист і до мене, полковника, до Чернігова дано знати, котрого листа читаючи, хотів би побажати доброго здоров'я в. м. цим моїм листом, а оскільки у мене була слухна okazія, то в ті ваші краї, цим листом насамперед висловлюю жаль з приводу твого випадку, визначеного Господом Богом, смерті милої твоєї дружині. І при цьому дуже дивуюся твоєму замислу, дуже поспішному, що ти до розриву мирних трактатів, наважуєшся так швидко своїх слуг посилати на уряд і сам у короткому часі обіцяєш бути. Я теж в. м. зичачи з моєї приязні, не будь (...) * поспішний, бо й. м. наш пан гетьман має у (?) короля й. мості, нашого милостивого пана, що* хоч в. м. і панове на свої маєтності наїжджаючи, але особливо, щоб козакам, моєму товариству, від вас жодної кривди і найменшого утиску не було. У чому все ж (?) забезпечуючи в. м., маєтності своїх підданих для надзору на час і день прибувайте скромно своїм двором. Однак тільки не драгуйте нас не хоругвами, ні барабанами, ні з сотнею кінних людей, або й двомастами, це вже і я не схвалюю, щоб в жительстві, у такому вітанні не була швидка розправа, в котрій будеш в. м. каятися, а я і в. м., маючи різних дітей, пожаліти вас не встигну. Однак в. м., будучи як пан і славний монарх, тоді на мене, слугу з волі й. м. пана гетьмана і всього нашого товариства Війська Запорізького,

* Вірогідно, копіїст пропустив частину тексту.

держав і волості твоєї седнівської. За чим не присилай вдруге до мене своїх посланців, без подарунку мені, своєму приятелеві і слuzі, разом з моїм товариством, хоч не від велика (?), на сейм (?) сотню золотих або не другим або хоча б і на десяток, так розумію, що не було б це за тобою завжди, хіба що перед тобою.

За цим старанно віддаюся з покірним и моїми послугами, разом з моїм товариством старанно б'ючи чолом.

Стефан Пободайло, чернігівський полковник Війська його королівської мості Запорізького”.

(БЧ. – ВР. – № 145. – С. 409-411. – Копія кінця XVIII ст. Оpubліковано в перекладі російською: Ковальський Н. П., Мыцык Ю.А. Анализ архивных источников по истории Украины XVI–XVII вв. – Днепропетровск, 1984. – С. 78–79; Оpubліковано повністю: Джерела... Т. 2. – № 191)

№ 100

1651, вересня 20. – Під Речицею. – Уривок з листу шляхтича

Могильницького до великого литовського гетьмана Януша Кішки

«[...]в Любечі, п'ять тисяч різного війська, над котрим полковником є його мосьть пан Матіаш Фронцкевич, мозирський староста; князь його м. до Києва йшов, облишивши Чернігів, у котрому було козаків, як шпигуни давали знати, сорок п'ять тисяч; і коли довідалися; що вже віддалився князь його м. з військом далеко, додавши собі кілька тисяч гультайства тридцять першого серпня рано підступили під Любеч, забрали три тисячі коней, самі близько підкопалися, і щоденно виходячи на герць, з гармат б'ють і нападають на вояків, які знаходяться в місті; також пан полковник пише до нас, просячи про допомогу, котрого листу не можемо відшукати, але витяг з нього переписаний посилаю; цей лист до нас прийшов (...) * вересня, за чим на себе спільно з собою, ми вийшли і з хоругвою (...) * йдемо, (?) під Лоїв прийшли, ми просили пана лоївського полковника, щоб нас підкріплював піхотою, декларуючи нашу охоту і любов до вітчизни, йти на поміч браттям в Любечі, але він ніяк не хотів і не хотів дати нам більше ніж п'ятдесят піхотинців, заявляючи, що з цього лоївського окопу князь його м. не наказував виходити. Ми, бачачи, що слабкі підкріплення, відправили манівцями сто кінних з-під обох хоругв, котрі безперешкодно прийшли до Любеча, котрого військо (...) * вийшовши, котрого з тріумфом (...) *, нібито було багато свіжих вояків, котрі через півтора дні чинили (бій) з немалою козацькою шкодою і наших людей було підстрелено, а що через голод на коні важко було довше там бути, знову повернулися за тиждень (?) до Речиці;

(АГАД. – Ф. «АР». – Відділ V. – № 9903. – С. 4–5. – Оригінал(?). Оpubліковано повністю: Джерела... Т. 2. – № 196)

№ 101

1651, вересня 24. – Речиця. – Лист шляхтича Павла Яблоновського до полоцького воєводи

«Лист вашої мості, адресований моєму рідному брату, дійшов до мене 24-о вересня, але його тут не було. Минув тиждень як він з байдаком провіанту

пішов на допомогу Любечу під Лоїв. На його місці тут в замку я, хворий, залишився з хворою піхотою... Любеч знаходиться у великій небезпеці, цей посланець з Любеча був посланий до князя, але не міг пройти. Про князя нема певної відомості: чи він ще в самому Києві, чи за Києвом, так само нічого не чути і про коронне військо. Сюди до Речиці стяглося 4 хоругви[...]Пан Фрондевич полковник в Любечі, часті листи приходять до місцевих панів ротмістрів з Любеча, з Лоева, заради Бога слізно просять про допомогу. Любеч обложений 31 серпня».

(АГАД. – Ф. «АР». – Відділ V. – № 5720. – Арк. I – 3. – Оригінал)

№ 102

1651, після 24 вересня. – Лист шляхтича Могильницького до великого литовського гетьмана Я. Кішки

« [...]Прийшли листи: один до нас, з Любеча від 21-о, у котрих заради Господа Бога просять про порятунок. Інші листи прийшли 22 числа вересня, котрий так само в оригіналі писаний по- латиськи, і переклад його посилаю. В. м. м. пане, коли ми почали вговорювати йти під Любеч, то пан Качинський сказав, що згідно з універсалом в. м., нашого м. пана, сказав, що під Речицею, що він не відступить аж до свіжої інформацією і наказу в. м., нашого м. пана. У мене і його м. п. воєводи дуже багато хворих, поранених (?) козаки в. м., м. м. пана, бачили своїми очима.

Про Любеч писав досить обширно через мого поручника до в. м., м. м. пана, 12 вересня, котрий (лист) знати ще дійшов руки в. м., м. м. пана. Причини не знаю, котрої в тяжкій облозі і надія захищає погану надію (?) самих їх через різну їх нестачу. Вони й так три тижні й кілька днів обороняються, не маючи ні від кого допомоги і поки були здорові, ми ходили, прагнучи дати їм відсіч або яку допомогу аж нам лоївська піхота не хотіла допомогти, важко нам було з мотикою кидатися на сонце, тепер вже і людей маємо зболілу компанію, також декларуються з Лоева до (?) мене. Але людей не маємо з ким воювати (?) нам Господь Бог і це військо, котрі на нашу мізерію і клопіт дивляться, що у малій (?) громаді, і в полі і на валах відправляємо сторожу.[...] А пан Гонсевський шле допомогу Любечу для відсічі, але, очевидно, що вона буде так потрібна, як ложка після обіду, чого борони Господь Бог. [...]У Любечі нашого війська тисяча, але дуже змученого, бо й коней відпали і не мають провіанту.[...]Цей лист нас сильно стривожив, котрий від в. нашого м. пана прийшов, бо нам і під Речицею бути наказуєш і йти під Любеч, не знаємо як на нього нападати там, бо і не маємо з ким піти і цієї нещасної Речиці не маємо при кому залишити, бо його м. п. Яблоновський тільки покинув понад десять піших хворих, не можучи взяти з собою під Любеч.[...]*”

(АГАД. – Ф. «АР». – Відділ V. – № 9903. – Арк. 8-9. – Оригінал. Опубліковано повністю: Джерела...Т.2. – № 197–198)

* Бракує закінчення листа.

№ 103

1651, жовтня 1. – Табір військ Речі Посполитої під Білою Церквою. – Уривок з лист великого коронного гетьмана Миколи Потоцького до коронного канцлера Анджея Лещинського

«[...]князь й. м. п. жмудський староста, так далеко відійшов від свого табору під Любечем і не знаючи, що з ним діялося, хоча й не відмовлявся йти вглиб і давав достатньо доказів честі, мужності і любові до вітчизни, однак довго не міг допомагати, не можучи не оглядатися на свої кордони, подавав до роздумів.[...]»

(БПАН у Кракові. – ВР. – № 2253 II. – С. 98–100; Оpubліковано в польському оригіналі: Relacje wojenne z pierwszych walk polsko-kozackich powstania Bohdana Chmielnickiego okresu „Ogniem i Mieczem” (1648–1651). – Warszawa, 1999. – С. 311–318; Оpubліковано в перекладі українською: Джерела... Т. 2. – № 196)

№ 104

1651, жовтня 11(1). – Уривок з «расспросных речей» в Розрядному приказі Василя Горягостева

“[...] Да в те же поры меж Чернігова и Любеча, по сю сторону Днепра, послан от Радиви́ла на черкас пан Служка. И у них де с черкасы был бой, и черкасы де поляков поодолели, и вгони́ли их в город Любеч, и их осадили, и стоят под городом. А сколько де с обе стороны тут ратных людей, про то они не слышали. А полковники де тут черкаские – один Победаило, а другой с Чигирина, кум Хмельницкого, прозвище Литвиненко, а третей Шумейко[...].”

(РГАДА. – Ф. Посольський приказ. Зносини Росії з Польшею, 1651, № 16. – Арк. 350–354. Оpubліковано: ВУР. – Т. 3. – № 67)

№ 105

1651, жовтня 24. – Вільно. –

Лист шляхтича Міхала Геркевича до невідомого

[...] Я теж тут відступ козаків від Любеча доповідаю (?), ще про це не знали.

(АГАД. – Ф. «АР». – Відділ V. – № 4151. – С. 20–22. – Оригінал. Оpubліковано повністю: Джерела... Т. 2. – № 206)

№ 106

1651, грудня 29. – Київ. – Лист Адама Киселя до Богдана Хмельницького

[...] Чекаю на реєстр компуту двадцяти тисяч Війська Запорізького реєстрового. По-друге, чекаю відомості якщо в. м., м. м. пан, зволив послати когось справного до Ніжина і далі на Сівер покарати й знищити призвідців бунту, бо поки так в. м. не вчиниш як вчинив щодо Корсуня і сам не пошлеш приборкати цих (...)*, доти те посольство буде шаліти. [...]Що стосується війська, що воно має стати не тільки в Чернігівщині, але і в Київщині Задніпровській, не зачіпаючи міст к. й. м., котрі призначені Війську Запорізькому, я вже писав про це і так повинно бути згідно з присягнутими пунктами.

(АГАД. – Ф. «АР». – Відділ VI. – № 36. – С. 767–768. – Тогочасна копія. Оpubліковано повністю: Джерела... Т. 2. – № 214)

**1651, березня 4–28. – Уривок із табірнього щоденника
польного гетьмана литовського князя Януша Радзвіла**

«8 березня

Віддано лист князю й. мості від й. мості пана надвірного хорунжого Великого князівства Литовського. цей:[...]Залоги від Гомеля у восьми милях в Яриловичах, Костирка в Лоеві з людьми миль десять і (...) * на прикордонні у великій готовості стежать за найменшим рухом Хмельницького (?). [...] Стародуб, нібито втрачений через від'їзд звідти, шляхти дуже тривожиться [...]

10 березня

Мозирською поштою дійшов цей лист від пана Павши:

„Ясноосвічений мостивий князю, пане пане і добродію мій мені милостивий!

Листи в. кн. м., пана і добродія мого милостивого, віддані мені 25 цього місяця.[...] Про це як про достовірне доповідаю в. кн. мості, моєму милостивому пану, що вже вся ця Сіверська Україна, почавши від Дніпра аж до Гадяча і далі, побунтована. У Лоеві що було двісті чи більше, то наказав їх звести до Любеча і не залишилося їх там тридцять. [...] У Мозирі 26 лютого 1651 року.”[...]

13 березня

Віддано князю й. мості від п. Павші листи:

[...] Тут же з Задніпря в. кн. м., п. м. м., доповідаю, що в цей минулий понеділок прийшло три полки до Чернігова і Любеча і стали у містах і селях на залогах. Перший полк Шумейків, другий – Небаби, а третій – Гладкого, а Костирку поставлено у трьохсот чоловік між Лоевом і Любечем на шляхах Гомельському, Кричевському і Речицькому.[...]В Мозирі 1 березня.” [...]

На нічлігу в Дукничках (?) віддано від п. Павші цей лист:

«[...]Знову о годині ночі цього дня примчав до мене чорнобильський підстароста п. Кишмановський, даючи знати мені, що ніжинський полковник Григорій Василенко перейшов на цей бік Дніпра і став у монастирських селах у Сорокошичах і у Возех (?), як і в Чорнобильській волості, звідки до нас нема більше вісімнадцяти миль, там же зараз до Чорнобиля прислав для стацій і взяв на кількасот злотих меду і горілки, як і хліба, і там до нього з волості приведено і якби Кишмановський не був попереджений, певно схопили б його, ледве його один міщанин лісами вивів і цей тут при нас є в Мозирі. У Горнойстаполі також стоїть залога. У Любечі й Чернігові теж і як маю перестороги, що з тим відзиваючись, що з військом в. кн. м., п. м. м., не менший їх охопить страх.

З Мозиря 12 березня 1651 року.”

14 березня

[...]До ротмістрів нового набору були б такі універсали:

Януш Радзівіл, князь, і т.д.

Й. м. п. Яну Сосновському, віленському стольнику, ротмістрові й. к. м. Осільки я взяв достовірну відомість, що коронне військо з неприятелем щасливо спробувало, я вирішив тут же виступити з військом, котре є давнього набору і

дуже мале. Тоді в. м., про котрого знаю, що маєш уже зібрану роту, прошу нагадує і наказую, щоб зі своєю хоругвою, яка тепер є, хоча б у всьому і не зовсім була готова, одразу із становища вирушав і до мене якнайшвидше йшов тою лінією на Брагин і Любеч, а іншому товариству за собою наказав поспішати. Дата.

Подібні листи до п. литовського підстоля, щоб зі своєю козацькою хоругвою і драгунською ротою якнайкоротшим гостинцем на Пруховичі до Брагина і Любеча.

До п. Єльського, пінського маршалка, щоб йшов до Брагина і Любеча.

До п. Воронича, щоб йшов на Кобрин, на Ляхву до Брагина і Любеча.

До п. писаря брестського також.

До п. гродненського хорунжого і т. д.(?) як і до п. литовського підстоля.

До п. хорунжого в. литовського, щоб з драгунською компанією поспішив до Брагина і Любеча.[...]

16 березня [...]

„Велебний мостивий пане хорунжий ВКЛ!

Пане і добродію мені вельми мостивий!

Посланець, котрого я посилав до полковника Небаби, не застав його у Чернігові, однак застав його наказного Забілу, котрий керує всім полком. Що мене відписує, посылаю дану цидулу до в. м. м. пана; вже є певна відомість, що в Україні почали бити по лобах, як в. м. м. пан з даної цидули зволиш зрозуміти, бо явно говорили про це козаки і міщани в Чернігові перед моїм посланцем, що князь й. м. пан руський воєвода наголову розбив полк Нечая, котрий був під Краси́лівкою на залозі, і сам Нечай поліг в цьому бою, тіло якого, привезене до Києва, поховали. Орди тридцять тисяч за Ромном, під містечком Воронковим, стоїть наготові, котрих може бути й трохи менше, ніж подають, однак безперечно, що до цього Небабиного призначені полку, у котрому, як згоджуються всі шпигуни, є п'ятнадцять тисяч готових до бою; біля Чернігова гультайство перш за все на Гомель має умисел наступити зі всією потугою. Артилерії понад десять гармат, споряджено в дорогу, чекають щоденно тільки наказу від Хмельницького. Пан Криштоф Фац був взятий в Городні зі своєю челяддю, терпить у Чернігові тяжке ув'язнення, Господь Бог знає, чи буде живим, (...) * йому погрожують помститися за смерть Нечая, що у них неважко; у Гомельській волості вже кочує гультайство, бідних селян внівеч обертають, громити їх не маю чим і ким, залишаючись у невеликій громаді. Про порох зволь в. м. м. м. пан, пильно постаратися, бо його мусить бути немалий розход, цейхгауз убогий, жодної порядної гармати і однієї не має Гомель, зволь в. м. м. п., домовитися з й. м. паном гетьманом, щоб звідкілясь зволив дістати порядну гармату і швидко доправив її до Гомеля, бо певна річ, що табором задумують йти під Гомель.[...]

(далі йде текст листа чернігівського наказного полковника Петра Забіли до гомельського підстарости, який був наведений нами вище під № 79 – Ю.М., І.Т.)

20 березня [...]

У ньому вкладена копія листу урядника Розражевського до Швейковського:[...] А цей Криса під Стародуб має йти із ордою. За цим і т. д.”

21 березня[...]

Після обіду від пана надвірного литовського хорунжого принесли лист і цидулу від козацького полковника.

Цидула козацького полковника Небаби перекладена з русинського оця: *(далі йде текст листа М. Небаби, який наводився нами вище під № 80 – Ю.М., І.Т.)*

22 березня

Повернувся шпигун відправлений під Любеч. Цей приніс такі відомості, що чати чисельністю в сорок тисяч протягом всієї зими пильнували дніпрового берега, боячись нашого наступу з нашого боку. З коней і вночі не зсідали, тепер коли настала відлига і почали розпускатися ріки, роз'їхалися по домах, з усією потугою стягуючись до Чернігова. Шлях під Лоевом за Дніпром від ріки Сож лісом зайняли на чотири милі. У Любечі всіх козаків тільки півтори тисячі, інші вглиб пішли. Любеч після наступу війська про піддання думає і більша частина міщан цілком за це. У Поповій горі наші люди вирубали чотириста покозаченого гультяйства, котрі і чії люди це були, жодної інформації дати не міг.[...] У Чернігові відбувся похорон з великими церемоніями і зібранням людей одного славного полковника і двох старшин, забитих ляхами як (...)*, що за душу (...) * Нечая, його брата, з старшини при мені забитої, про (...) * цей чинили, ніякої війни не бажають, але тільки на самих коронних думають мститися". [...]

Кладучись спати, писав князь й. м. до п. Гедройця, капітан-лейтенанта, хвалячи його за те, що згідно з наказом, із Стародубу пішов на Чечерськ, про що наполегливо просив тамтешній підстароста; тоді повинен старатися про провіант, чого якби не вчинив, будуть звідти виведені.

23 березня [...]

Від Хмельницького козак з Чернігова приніс кн. й. мості такий лист:

„Ясносвічений мостивий князю Радзівіл, наш вельми мостивий пане!

Не тільки з різних людей приятних нам ми мали відомості, але і самого явного досвіду маємо про це добру маніфестацію, що в. кн. м., м. м. м. пан, за прикладом своїх попередників зволиш бути Війську Запорізькому завжди найпалкішим *(тут очевидно одне слово пропущене, можливо «прихильником» – Ю.М., І.Т.)*. Для чого вельми просимо, зволь в. кн. м., м. м. м. пан, таким же і нині до нас залишатися, а своїх військ до кордонів Війська Запорізького не наближувати, а ми теж нашим полковникам і їхнім помічникам накажемо не тільки за цю лінію не виходити, але і бути в мирі, бо ми про жодну війну і не думаємо, тому що ж нас й. к. м., п. н. м., обіцяв обдарувати миром через комісію. За чим хто б крім наказу й. к. м., п. н. м., на нас хотів наступати безсумнівно маю боронитися маю приїжджати, а не покладатися на того, хто дасть привід і буде нам неприятелем. Однак і в. кн. м. якщо б мислив до нас ворожі діяння і хотів на нас наступати, про що не держимо, з свого боку мусимо відповісти обороною *(можна перекласти і як: «вжити необхідних заходів» – Ю.М., І.Т.)*. Все ж Господь Бог свідком, що ми ніколи не були і не думаємо бути такими, що відкидають святий мир, а найбільше здобуваючи приятнсть в. кн. мості, м. м. пана. Її і на це час якнайретельніше з нашою покірністю віддаємося. У Корсуні, 3 березня.

Хоча (?) був частина ногайського війська, котре при нас зимувало, сам по-слав, однак якщо (...)*, що в. кн. м., м. м. пан, нам приятелем, наказав їх трохи затримати.”

24 березня [...]

Увечері було приведено селянина з Бобруйщини, про котрого попередили, що він прийшов бунтувати місцеву чернь, у чому не признався, однак ця конфесата була добровільна. Им'я цьому селянину Молошан, з Бобруйської волості, з Місалова. Чи був при козаках всі ці часи? Каже, що тепер літом для заробітку був у Чернігівщині і Сіверщині в Петрів піст, звідти повернувся з дружиною і з дітьми, не маючи жодного виживлення через дорожнечу, бо осьмачка жита по три зл., ячменя по 40 гр., вівса по 1 зл., гречки – 40, пшона – 100 гр. Перед цим з Шумейком був під Биховим.

Чи був при ньому, коли брали п. Фаща? Каже, що був. Взяв його чернігівський полковник Пободайло, з наказу Небаби у містечку Городні, у Капустиному дворі. Спочатку спіймали чотирьох челядників у Боровичах: Романовського, Яновського, Бродовського, (...) * Торницького; з ним самим взято Сулицького і війта. Взявши, його не мучили, але наказали вдягтися, посадили на коня і до Чернігова повезли. Закидали йому те, що з ляхами водиться, бо вночі селян жене на варту. Яку потуга в Чернігові? Полковник Небаба і Подобайло. У полку Небаби й Подобайла, каже, 20 тисяч, а більше їх нема. В Любечі добрих козаків нема, але бувають з цього ж полку послані на переміну. До цього полку належать Чернігів, Мена, Седнів, Любеч, Борзна. У Лоеві, каже, що їх взагалі немає. Чернігів знову дуже розбудований (?). У Чорнобилі, що від далеко, нічого не чув. Каже, що селянам погрожують, що якщо ляхи зачеплять, тоді взявши верх над ними, всіх доценту будуть рубати, бо з ляхами водяться. Сказав, що п. Фащ, коли готувався в дорогу, листом Небаби, котрим запевняв безпеку, обманутий, а потім, четвертого дня, напавши, його взяли. В Чернігові, каже, що в місті зовсім нема води, ані колодязів, але воду беруть тільки з ріки Десни, котра на відстані пострілу з луку від замку.[...]

26 березня.

Після донесення скарги, що у Панушкевичах, селі бобруйського ксьондза плебана, рейтарська челядь грабує, (...) * замки відбиває, бере цінності, б'є селян, послав ксьондз й. м. з – під козацької хоругви десять пахолків і шістьох козаків для їх випровадження.

Дійшли князя й. мость лист з Мозиря від п. Павші цей: [...] В Мозирі 24. [...]

При цьому лист пана Ставецького писаний до матері цей:

„М. п. матко, моя добродійко!

Бажаю доброго здоров'я в. м. м. п. і д., і повідомляю, що я здоровий, хоча коли ми у Красному ходили на штурм, мене було підстрелено три рази, також брата Шимона підстрелили у лоб, але ми хвала Богу, одужали. Місто Красне вирубали, найголовнішого полковника Нечая забили і його свата. У Мурахві також закрилися козаки, але піддалися. Артилерію, порох, рушниці видали нашому п. гетьману і самі всі, а особливо старшина присягали, що більше при

Хмельницькому не мають ставати. Також і чернігівці піддалися. У Стіні закрилося кількадесят тисяч козаків, ми їх добували півтора дні, коли ж вони зрозуміли, що ми їх вже мали дістати, піддалися, закрилося немало і туди пішло наших два полки. І Шаргород також піддався. У Станіславові були козаки, як тільки довідалися, що йде наше військо і звідти втекли, ми ж пограбували місто і вирубали інші містечка, дай Боже, щоб і у подальшому милість милість Найвищого Бога при нас така ж, як тепер залишалася. Про п. Хмельницького кажуть, що ще резидує у Білій Церкві. Й. м. п. гетьман наш думаю, що ще вглиб України не захоче (...) * так швидко, чекає на військо з Польщі, а тепер тут, коло лінії, взявши Бога на поміч, захоче брати здобич. Все це є з милості Божої, що ці гультаї не мають успіху, їх бито так як собак і будуть бити з милості Божої. Й. м. п. житомирський староста йшов до нас, до війська, ночував у Вінниці, але необережно, бо козаки вночі напали на неготових. Пан староста сам ледве втік і частина компанії охляп, покинувши всі риштунки і інше добро, ледь повтікали. П. Коженювського старшого двічі рубнули по лобі [...], двічі по лопатках, але вже, хвала Богу, почав проходити до тям. П. Остафія Трипольського там же втратили, не знають, чи взято живцем чи вбито, молодшого, що був при п. Остафію, взяв до себе і мушу старання вчинити, нехай пані сестра не хвилюється. П. Сурин і п. Михайло і п. Василь Трипільські здорові, бачив їх мосьть. За цим 6 березня. У Чернігові.”[...]

31 березня

[...]Тоді було віддано князеві його мості з мозирської пошти від пана Павші оці листи:

Перший лист від самого пана Павші такий:

“Яснеосвічений мостивий князю, пане і пане, добродію мені милостивий!

Як тільки мій посланець повернувся з України і з Овруча, так тут же до вашої князівської мості, мого мостивого пана, посилаю з цими невітшними авізами. З них ваша князівська мосьть зволиш зрозуміти, до чого йде; тут, коло Овруча і коло Чернобиля плебс також почав збиратися до куп. Якщо ваша князівська мосьть, мій мостивий пан, зволиш дозволити, то не вадило б спробувати щастя задля вашої князівської мості і просити відповідного наказу. Також в. кн. м. даю знати, що мені повідомляє п. Курпський: певний полк стоїть у Любечі, а другий – у Лоеві, отже не завадило б нам додати ще більшої допомоги, заради Бога, мостивий князю і мій добродію, зволь розіслати до хоругв, щоб вони якнайшвидше збиралися до в. кн. м., бо це швидкий і хитрий ворог, тим більше, що він стоїть недалеко від нас, під Білгородом, а це не більше як 28 миль; там (?) стоять певні татари і недалеко від них вже по містах і містечках, скрізь дуже багато збирається людей до куп. Повідомивши про це в. кн. м., самого себе відаю і т.д.

У Мозирі дня 29 березня.”[...] У ці листи вкладені такі відомості:

4 квітня

[...] До пана Курпського писав князь й. м., щоб він давав знати як йдуть справи (?), щоб з відомостями просто до князя й. м. відправляв і відправив роз’їзд під Любеч і на Мозирський шлях для язика [...]

7 квітня [...]

Після богослужіння віддано князю й. м. від й. мості пана Курпського цей лист:
„[...] Доповідаю в. кн. м., що до давніх полків, котрі були на залогах, тепер недавно після мого приходу до Хойників, два полки війська прийшло до Любеча. Я посилав уже кілька роз'їздів, щоб довідатися їхню точну кількість, кажуть (язики), що їх шістнадцять тисяч. Отже ми перебуваємо поблизу ворога і в місці небезпечному й незручному, дуже просимо в. кн. м.: зволь нас в. кн. м. якнайшвидше військом підкріпити, бо тут тільки рахується, що п'ять хоругв, а насправді їх немає і повних трьох сот. [...]

В Хойниках 4 квітня 1651.”[...]

9 квітня[...]

Увечері від пана Павші через мозирських хлопів було віддано цього листа:
„Ясне освічений мостивий князю, пане а пане і добродію мій вельми мостивий!

Ставши на постій у Бабичах, цієї ж ночі нам дано знати, що цей зрадник Сідляр, Булавка і Одинець увійшли були човнами в Рудку Словечну [...] Біля Любеча і Чернігова повно цього гультайства. [...]

У Бабичах дня 5 квітня 1651.” [...]

13 квітня

Козак й. м. п. хорунжого надвірного віддав кн. й. м. цього листа:[...]

Відсилаю відповідь від чернігівського полковника Небаби на лист мого (гомельського) підстарости, котру в. кн. м. послав при листі до себе від пана Фаща, захопленого козаками. Бо вчора і сам до цього ж Небаби з моїм листом послав у справі вбивць (?), які стали через лінію кордону і чекаю швидкої відповіді, тоді (як отримаю), то тут же, негайно, відправляю до в. кн. м. з паном Халецьким у дорученій мені справі, котрий, як бачу, не суперечний (non recusat) волі в. кн. м. і сам обіцяю одразу після свят, дасть Бог, поспішу до Бобруйська. [...]

При цьому листі віддано руського листа чернігівського полковника Небаби до гомельського підстарости [...].

Від пана кричевського старости віддано кн. й. м. такого листа:[...]

Із Стародубу п. Галінич (?) пішов до Чечерська, а п. Еймонт, почеповський (?) підстароста з Почепа вийшов з гарматами до Кричева, де мають артилерію. То прикордонні панове стародубські, пишуть, щоб він з нею не відходив до Литви, до свого пана. Отже тепер сам тільки один мій Кричев буде змушений прийняти весь удар на себе, бо іншого заслону нема. Я з цією пригорщею війська, яке набрав за свій малий кошт, видно (...)*, але тут буду залишатися і що зі мною буде, то буде (?), з усіх сил відбиватися буду, бо мушу мати оборону, як не маю з чим розпочинати наступ.

Отже треба милості в. кн. м., м. м. п., щоб я нікому не мусив давати у моєму Кричеві хліба, бо хлопи вірогідно піднімуть повстання. Їх я тепер погладжую, надаючи їм вольності, хоч не без шкоди моїм прибуткам, я їх приохочую до себе, і вже до мене починають повертатися самі бунтівники, а я, давши амністію їхній сваволі, до себе їх пригортаю, вони мені дуже охоче присягли; я випробував їх, одного з них пославши шпигом до й. м. пана, до Дрокова. Цей

повернувшись, прозвітував мені. що у Дрокові (стоять) козаки, а їхнім полковником є Шабельтасний (Szabeltasny). А цей Дроков від мене тільки у вісімнадцяти милях, це досить близьке сусідство, і певно як тільки вода спаде, а вона тепер надто висока, захочуть спробувати (позмагатися) з Кричевом.[...]

15 квітня [...]

Під цей власне час приїхало два товариші з хоругви й. м. пана Павші, один пан Мишковський, котрий їздив з листом кн. й. м. до Хмельницького. Цей віддав насамперед таку відповідь:

„Ясносвічений мость князю Радзівіл,
Наш вельми мостивий пане і добродію!

Зрозумівши люб'язну щирість в. кн. м., м. м. пана, з листа і з посланця, ми дуже втішилися, що в. кн. м. зволив ласкаво до нас поставитися. За це ми дуже дякуємо, хоч і знаємо, що в. кн.. м. маєш війська, але не думаєш про війну. Ми теж нашим полкам заборонили вступати в кордони князівства Литовського, однак якщо хтось буде на нас наступати, мусимо боронити своїх голів. Усе ж (...) * дуже довіряємо милості й поважаючи щирість в. кн.. м. (...) * і у цей час наші послуги та самих себе якнайстаранніше віддаємо. Дано в Білій Церкві 29 березня».

(Цей лист Б. Хмельницького був опублікований нами: Мицик Ю.А. Незнаний лист Богдана Хмельницького 1651 р. // УІЖ. – 2013. – № 1. – С. 165–167).

Приписка: сам в. кн. м. зволиш добре знати, що одно перед цим (...) * тепер не бажаємо жодної війни.

Потім реляція про все, що з ним діялося. [...].

16 квітня 16

«[...] Від п. Курпського дійшов до кн. й. м. цей лист:

[...] У великоднєвий понеділок від самих козаків протягом свята, [козака], що тікав з в'язниці, мені віддали. Цей козак добре поінформований про все, дав мені справу, що самих козаків у свята тільки (...) * залишалось в Любечі, над котрими старшим є Небаба і (...) * тут не був, аж у Борзні залишився на свята, а всіх інших на свята було розпущено по домах. Шляхту, яка була в них у в'язниці, [...] стратили. Роз'їзд на свята під Лоїв я відправив згідно з наказом кн. м, котрий нічого там не вчинивши, повернувся назад.[...].»

(АГАД. – Ф. «АР». – Відділ. – № 36. Оригінал. – Опубліковано повністю: Джерела... Т. 2. – № 217 та додатках II № 1–2)

№ 108

1652 р. – Уривок з мемуарів А.С. Радзівіла

«[...]1652

9 лютого

[...] Говорили про староства на Україні, що Остер і Ніжин було дано таким, котрі ніколи не мали там резиденції. Була дана відповідь, що коронні підскарбій і маршалок, їхні посесори, справді не можуть бути там присутніми, однак будуть мати таких заступників, котрі зможуть утримати ці староства непорушними[...].

(Radziwiłł A. S. Pamiętnik. – Warszawa, 1980. – Т. 3. – С.; Опубліковано: Джерела... К., 2014. – Т. 3. – № 155)

№ 109

1652, лютий. – Уривок з відписки путивльського воєводи Ф. Хилкова в Разрядний приказ

«[...]И февраля, государь, в 15 день путивлец торговой человек Оська Шамырин в съезжей избе передо мною, холопом твоим, в роспросе сказал: был де он в литовской стороне, в Киеве и в Переяславле. И ему де, Оське, сказывал черкаской писарь Иван Выговской, что Калиновского брат, и пан Войнилович, и Моховской Днепр реку перешли, а с ними по 2000 поляков, и будут стоять по украинным городом: в Нежине, и в Борзне, в Ромне, и в Красном, и по иным городом. И хотят поляки итти на твое государево Московское государство.[...]

(РДАДА. – Ф. Розрядний приказ. – Білгородський стол. – Стб. 349. – Арк. 63-64. – Опубліковано: ВУР. – Т. 3. – № 92)

№ 110

1652, березня 23. – Брацлав. – Лист польного коронного гетьмана Марціна Калиновського до короля Яна Казимира

„Найсніший і т. д.

Звичайна селянської зради сваволя (*пропуск в тексті – Ю. М., І.Т.*) запорозького гетьмана нестатечність породила на Задніпрю немало замішань. Хоча п. брацлавський мечник, мій брат, у Ніжині і близькій Чернігівщині спокійно осів з полком, однак в дальшій Чернігівщині і за Удаєм полки п. Маховського і п. воєводича, котрі від мене були послані до запорозького гетьмана у справах Речі Посполитої і про ці місця постою умовились, до котрих пішли згідно з його універсалами і приставами, зазнали і зазнають конфліктів. Хоча п. воєводич, за цими ж універсалами і приставами, з полками свої місця постоїв осівши, спокійно без жодного становищ боронення у Вишневецьчині за Удаєм з раптової переміни збунтованого посполства, і зібраного гульцтва з свого становища витіснений і полкові хоругви витіснені: полковий знак п. житомирського старости, у відбиванні такої потуги сваволенства, в товаристві чотирьох і кількох десятків вбитих, поранених і розгромлених челядників, зазнав втрат. А пана Маховського полк черенз заборону йти до Ромна на місця постою ще зазнає контрверсій і замішань. Коли ця колотнеча з полком п. Войниловича і знаками стала, ледве не одразу прийшли обидві до мене скарги зза Дніпра, таку цієї колотнечі, як вище подав реляцію, а від запорозького гетьмана на п. Войниловича, але щоб мав всюди між містами Прилуцького полку, козаків доценту рубати, і реєстр вбитих козаків приславши, а слідства вимагаючи, обіцяючи своїх погамувати, а такого ж від мене вимагаючи. Таким є статечності запорозького гетьмана прохання, що давши до зрозуміння становищ універсали і приставів, знову приватним листом бунтує сваволенство, котрого нечестивий задум проти присяги, проти всілякої безпеки. Подавши компут реєстрових випищиків, боронить їх від підданства й становищ жовнірів, до наших з пропозиціями дотримання миру, а до своїх дає листи з підбурюванням до злого, і ніби негласно все зле діється. А в. к. мость з нинішніх задніпрських порушень і з цих різних листів від мене при-

сланих легко можеш зрозуміти. (...)»* тоді таких порушень відомості зразу до запорозького гетьмана направляю, цей жаль розповівши, на слідство охоче подаюся, скарати винуватих за доказом обіцяю, цього ж вимагаю від запорозького гетьмана, запевняючи, що я стримаю рицарство карами, жадаючи, щоб і він це ж вчинив. До й. м. п. київського воєводи свій лист зразу посилаю, щоб відповідно до своїх крядових обов'язків на слідство до рицарства на місце для розслідування послав, ніби цей вогонь кров'ю винних в цій колотнечі був загашений. До п. Маховського щоразу даю свої листи, щоб поки може стати спокійних способів для приборкання таких колотнеч умиротворював зносини, у триманні обережності і скорості залишався (*тут два рядки не прочитуються – Ю.М., І.Т.*) пересилаючи відомість п. житомирському старості, щоб без шуму і пересувань (війська?) переправи і пороми мав у своїй охороні, нагадую в. к. мості, що військо В. кн. Л. до Новгороду (Сіверського) й Сосниці пославши писарів, за наказом й. м. п. гетьмана В. кн. Л. чекаючи, не переправляється, посилаю до них, не знаю, що за ефект буде від мого листа. Оскільки п. мечникові таку я дав декларацію, щоб з тим військом цілко про все зносився. Однак якщо б переправлявся в Новгородщину, забороняю, бо у глибшій Україні важче здобути хліб, і вже облився кров'ю, щоб у справі на те військо міг здобути хліба. Про всі ці відомості в. к. мості без перебільшення правдиво звітую. Щоб в. к. мость (...)»* високим взявши до уваги подальшу безпеку нашої вітчизни обдумав. Бо якщо звідусіль застосована протягом цього часу хитрістю і конспірацією через невчинення сеймових консультацій не має щасливого результату, і без підкріпленнь залишається: як задніпрському війську помагати, так і тут (...)»* з чола від неприятеля і від поль, під міцним захистом не мали збільшитися труднощі у потребі підсилити військо, дивлячись на дальші часи його затримання іншого способу не може винайти, бо ця неспокійна голова запорозький гетьман у виданні цього хліба як у задніпровській, так і в тутешній Україні щоразу іншими варіантами тягне час, тільки підкріплюючи військо, розданням хліба у Польщі або швидше вибранням за асигнаціями з кормових ланів грошей товариством. [...]».

(НБУ у Львові. – ВР. – № 2286. – Арк. 226–227. – Копія XVIII ст. Опубліковано: Джерела... – К., 2014. – Т. 3. – №15)

№ 111

1652, березня 31(21). – Путивль (?). – Уривки з відписки путивльських воєвод Ф. Хилкова и П. Протасьева в Разрядний приказ

«[...]В нынешнем, государь, во 160-м году марта в 21 день пришли в Путивль на твое государево цареву и великого князя Алексея Михайловича всеа Руси имя на вечное житье из Литвы черниговской черкаской полковник Иван Николаев сын Дзиковской да сотники: Иван Остафьев, да Александра Григорьев, да Филип Иванов[...]

И ми, холопы твой, с тем полковником с Иваном Дзиковским послали за реку за Семь путивльца Федора Аладьина. А велели тех черкас, которые хотят бить под твоею государевою високою рукою, переписать ж велели тем

черкасом побыть до твоего государева указу за заставою у роки Семи па твоей государеве земли. И о том нам, холопом твоим, что ты, государь, укажешь. Корму, государь, тем сотником дано в дорогу на 2 недели по шти денег человеку на день. Всего дано на корм 28 алтын.[...] А с полковником и с ними, с сотники, пришли к Путивлю ис Чернигова, из Ботурина, из Борзны, ис Нежина, из Сосницы, из Нового Песочина, с Копотопу, з Бахмача, из-Ивангородища и тех городов и з деревень черкасы и пашенные многие люди з женами, и з детьми, и со всеми своими животи. [...]А гетман черкаской Богдан Хмельницкой их подал – против поляков не стоит и с ними ис збираетца. И город Чернигов, и Ботурин, и Борзну, и Нежин, и Сосницы, и Песочин, и Конотоп, и Бахту, и Ивангородище с уезды черкаской гетман Богдан Хмельницкой поступился поляком от Переяславля по город по Конотоп. И ныне в те города пришли поляки и черкас и уездних людей побивают. [...]Черкаские ж полковники: Матвей Глаткой стоит в Плотаве, Семко иченской стоит в Вишне, полковник же Дежилы стоит в Миргородке.[...]А ис Чернигова и изиних городов, ис которых ныне пришли в государеву сторону, на сойме у короля черкасы не были. [...]

Черкаские ж сотники Иван Остафьев да Олександро Григорьев сказали: чают де они в государеву сторону за собою с Костентинова города борзенского сотника Петра Забелу и из-ыных городов многих людей, для тово что наступили на них поляки и их побивают».

(РДАДА. – Ф. Розрядний приказ. Приказний стил. – Стб. 281. – Арк. 206–211. Оpubліковано: Історія України в документах і матеріалах. – Т. III. – № 177)

№ 112

1652, квітня 12(2). – Відписка путивльських воєвод Ф. Хилкова и П. Протасьева в Посольский приказ

«Государю царю и великому князю Алексею Михайловичю всеа Русии холопы твои Федька Хилков, Петрушка Протасьев челом бьют.

Нынешнего, государь, 160-го году марта в 22 день приехал в Путивль из литовской стороны путивлец торговой человек Марка Чаплин. А в роспросе перед нами, холопы твоими, сказал: был де он в литовской стороне, в Конотопе, и при нем де, Марке, пришел в Конотоп пан Моховской, а с ним поляков и немец тысячи з две. И конотопцы де черкасы и мещане все ис Конотопу и с уезду вышли. Да из-ыных де городов черкасы и мещане многие вышли, а поляки де в те города пришли ротами и черкаские города заседают».

(РДАДА. – Ф. Посольський приказ. Зноси Росії з Польщею. 1652, № 1. – Арк. 263. Оpubліковано: ВУР. – Т. 3. – № 105)

№ 113

1652, травня 15. – Вільно (?). – Уривок з листа шляхтича Міхала Геркевича до князя Я. Радзівіла

«[...]6. Щоб Стародубський полк, котрий там стоїть, було переведено на інше місце.

7. Щоб втрати і покалічення любецьких обложених було винагороджено. Подавши ці пункти, військо декларувалося далі служити і чекати генеральної заплати[...]

(АГАД. – Ф. «АР». – Відділ V. – № 4151. – Арк. 39–41. – Оригінал. Опубліковано: Джерела... – Т. 3. – № 19)

№ 114

1652, червень. – Іскула. – Лист шляхтича Яна Храпицького до князя Януша Радзівіла (?)

«Повернувшись від вашої княжої мості до Литви, дивні там застав чутки, кожен правив щось нове й напевне, а шляхта і євреї скрізь з України і Волині тікають, стривожили [й місцевих] і з Давидгородка всі повтікали в цей з Прип'яті, сюди збіглося навіть бідне селянство. Насилу пан Кушель[...] аж князь маршалок послав сюди 300 своїх людей. Розгромивши (ворога), захопив бунтівників, з Божої ласки тихо. Втішні новини про те, що молдавський і валаський господарі орду й сина Хмельницького розгромили так, що той [син] ледве сам до батька [свого] потрапив. Вже другі універсали вийшли, щоб посполите рушене було 15 квітня до Іскулей приїхавши, не застав пана Пешковського, від'їхав до Вільни, а на другий день прибув [знову назад]».

(АГАД. – Ф. «АР». – відділ V. – № 2143. – Оригінал. Опубліковано: Джерела... Т. 3. – № 23)

№ 115

1652, жовтня 18–24. – Уривок з табірною щоденника Януша Радзівіла

«Цедула до князя його мості пана конюшого Великого князівства Литовського (Богуслава Радзівіла – Ю.М., І.Т.)

Завжди ліпше почекаати на кульгавого. Сьогодні мені приніс цілком іншу відомість щодо сутички під Водовичами той, що його вважав пропащою сам ротмістр Смольський, а одночасно (прийшло) й більше добрих новин з Мозира. Про цю річ стисло доповідаю.

Чотири тисячі козаків з дозволу Золотаренка, ніжинського полковника, який є тут тепер наказним гетьманом, виступили і так тихо завдяки симпатії до них селян переправилися через Дніпро, що й собака на них не гавкнув; одна половина їх з вождем Петриченком, який є родом з Кременчука, пішла сюди, до Водович, де Смольський стояв на одному шляху із двома татарськими хоругвами; якого вони протягом цілого літа пробували розбити, але завжди даремно. В самий день св. Михайла, (видно слід мати на увазі 6 (16) вересня – Ю.М., І.Т.) вранці, до сходу сонця у сильному тумані вони вдарили правда на несподіваних, однак всі наші скочили на коней, тільки двоє товаришів та 11 пахолків загинуло.

[...] Реляція одного шпигуна 18 жовтня.

Насамперед з Чернігова вийшло було військо в шість тисяч і орди 400 на допомогу тим, котрих було розгромлено під Мозирем; там зустрівшись з недобитками і почувши про цю свою поразку, повернулися назад до Чернігова. У цій сутичці як вони самі між собою кажуть загинуло їх там понад дві тисячі, а про інших не знають, тільки Моругий, який повертався з кількомастами з Чорнобиля,

злякавшись військової чати, втік і багато своїх потопив на переправі, а вийшло їх було (живими з бою) тоді тисяча. Петличенка дуже жаліють, але й Согоняку також і якщо його не було стято, то хотіли видати за нього кількох панів. Листа Хмельницького було читано в Чернігові в день Покрови (1(10) жовтня 1652 р. – Ю.М., І.Т.). У ньому він наказує розпустити по домах непотрібну чернь, бо сподівається милості короля його мості, при цьому, щоб молодців даремно не втрачати.

У минулий понеділок на це місце прийшло до Чернігова з Переяслава доброї кінноти 10 хоругв із полковником Хвеськом.

Важко довідатися, скільки в Чернігові є орди, бо вона не стоїть у місті, а до їхнього коша ніхто не ходить; одні кажуть, що їх 6 тисяч, інші, що три і що вже дійсних татар є тільки 8 сот, а решта – черкесьські бути й волохи. Тіло одного мурзи було повезено до Криму. Бачив їх частину, які йшли десь під трьому бунчуками тим боком Десни, але їхньої кількості не може сказати, вважає, що їх було тисяча кінних.

З листу пана надвірного хорунжого Великого князівства Литовського.

Неприятель так сильно потурбований, бо з цих чотирьох тисяч небагато їх назад повернулося, і думаючи, що за ними погоня, а їм немає де опертися, тільки в Чернігові, відправили під Гомель двісті кіннотників на роз'їзд заради „язика” і щоб роздивитися, що діється на Сожу; тамже в кількох милях вони напали на моє село Морковичі, але на вість про це від посланих від мене військ без „язика” втекли назад. Я тепер вирушаю проти тієї їхньої залози, яка знаходиться в Бобовичах; що станеться там, тут же повідомлю.

Дійшла до нас небувала в цих днях відомість із Стародуба, що вони задумали чатою провідати Гомель і звідти ніби півтори тисячі мало вийти. Щоб переконатися у цьому, я вислав на роз'їзд з кількома хоругвами пана Короткевича, як знавця тих місць, котрий ходив аж до Попової гори але ніде цього гультайства не застав чи перехопив, тільки в одному окопі, до котрого мав надзвичайно важкий приступ. Там їх знайшов 50 реєстрових козаків, котрі втекли на болота, але чотирьох з них привів.

У самому Стародубі, як кажуть, немає понад три тисячі війська, крім залози дроківців та мглиївців, котрі стережуться і стоять особливою залогою з боку Мстиславля. Полковником у Стародубі є Опанас (*Єремієнко – Ю.М., І.Т.*).

Про все це буде ще ліпша відомість, якщо син цього городового отамана повернеться цими днями завдяки капітуляції свого батька. Батько має добре надію і просить відстрочки до понеділка. Але коли цей термін мине, то не доведеться його довше залишати живим. [...]

Злоби з Хатанович, любечанина, оповідання від 24 жовтня.

Був він з два тижні там між ними, в Чернігові і за Десною, ходив до знайомих. Каже, що в Чернігові десять тисяч війська реєстрового козацтва, бо тут, у Чернігові, інші мають реєстр козаків Сіверщини, не рахуючи черні.

Про татар свідчить, що їх небагато, може бути кількасот, їм дано нові кожухи, а тепер іншої (?) плати, тобто сукно, задля чого сам Золотаренко їздив до міст.

У Чернігові маса провіанту, хліба за два шеляги можна купити стільки, що вистачить на три дні!

Тут, між Дніпром та Десною, забрали все бидло, все збіжжя, зерно, сіно, стебла(?), навіть соломи ніде не дістане. Бидло ж за 4 милі за Черніговим під містом Двівицею, пасеться воно за Десною все, із всієї околиці.

За Десною велике багатство провіанту, але й там стягнуто все з пасовиськ і провіант (?) до міста звозять і зганяють бидло.

Чернь дуже сумує через війну, а найбільше їх стривожила оця їхня поразка під Водавичами та Мозирем, де їх, як вони самі між собою твердять, загинуло три тисячі разом з двома ватажками, Петриченком та Морагим, за котрими дуже шкодують, але особливо загибель Сугоняки.

Татари виходили, пробуючи сюди, на цю сторону Дніпра йти на Брацлав, але побачили болота та ліси; на Золотаренка нарікають, що він їх даремно сюди привів.

Про Хмельницького так чув, що після отримання відомості про смерть сина і листа господаря Василя, то виступив сам з усім військом до Молдавії, а сюди, до Чернігова, писав, щоб не чинили зачіпки, але якщо литва буде наступати, то вдень і вночі давали знати до московського царя, а на нього щоб не надіялися і навіть не скоро сподівалися від нього відомості. [...]

З листу й. м. п. надвірного хорунжого В. кн. Л. 24 жовтня.

Як тільки я вже швидко дав знати вашій князівській мості про нашу чату, що повернулася з Бобович, що там ще здійснилося, так одразу тут же мене досягла інша новина з Чечерська і Пропойська про неприятельські наміри, що нібито (...) * рушили війська з Стародуба на Бихів і Пропойськ. Але у цьому через зичливість (до нас) волості й тамошніх міщан на переправі через Сож вони зазнали першої відсічі й мали відступити; з цієї ж відомості, якби це гультяйство вийшло бродити, згідна інформація з різних джерел буде, а залишившись й умислові їх на докінчену спустошеність тамтшніх місць, завжди цьому будемо завчасно (запобігати)(?). Я відправив до Бобович, де вони нібито мали створити своє укріплення, пана Здановича, ротмістра князя його мості пана маршалка, з кількома хоругвами; цей вже в укріпленні їх не заставши, бо вони вже вирушили на з'єднання з іншим військом, посланим із Стародуба до Попової гори, щоб йти цим Бихівським і Пропойським трактом, але прибувши наші у ближнє від цього укріплення село, з (...) * військо несподівано напало. Яких щасливо розбивши, він повернув назад до Гомеля з попом, хорунжим і з двома корогвами, які були захоплені в цій сутичці.

Цього гультяйства, як каже цей піп, вийшло з укріплення 800 самих реєстрових козаків, крім селянства, котрих там було чимало, ці всі мали загинути, бо їх оточили кіннотою і мало хто з них втік. [...]

Додаток новин про сутичку під Водовичами і Мозирем.

Про цю поразку козаків під Водовичами й Мозирем ще щоразу кращі продовжують надходити реляції від в'язнів, ніж ті, що ми їх досі могли знати. Бо з цих чотирьох тисяч, котрі вийшли не можуть дорахуватися дві третини. Решта, що втекла, вже неподалік Чернігова, але йдуть різно на Народичі, на Радомишль, до Києва, беручи підводи для поранених. Наші тепер мають вільніший проїзд по волостях, знаходять масу трупів по лісах та шляхах, цілими

громадами тих, що померли від ран, а решту селяни добили. Все військо було українське, як і від в'язнів це знати, від Кобеляк, Кременчука, Говтви, Полтави, Оржиці і з Переяславщини. Кажуть, що з кожного куреня в присутності самого Хмельницького було обрано (до цього війська) по одному, по два.

Знову вийшли було 6 тисяч війська і 800 татар, але дізнавшись про цю поразку, повернули і думають, що бути полковнику, що їх погубив у біді. Петриченко дуже добрий вождь, що родом з Кременчука, напевно загинув, кажуть, що загинули Моругий з Внучком, але певної речі ще не можемо дійти. Грозять піддаватися, але в це важко повірити (?), доки (наші) не заграють їм там а (...)**.

Прийшла потім відомість від пана стольника литовського, що Моругий живий, вивів із собою кілька сот недобитків; навколо Чорнобиля тепер почувши про нашу чату, що під Чорнобиль підійшла, в тривозі почали втікати за річку; також два порома з людьми затонуло і там їх внаслідок цього поменшало.”

(АГАД. – Ф. „АР”. – Відділ 2. – Супплемент. – № 541/1. – Копія середини XVII ст. Оpubліковано повністю: Джерела... – К., 2014. – Т. 3. – № 40)

№ 116

1652, грудня 20. – Вільно. – Уривок з листу шляхтича Міхала Геркевича до князя Януша Радзівіла

«[...]У війську Хмельницького пошесть. Пише Хмель до Сіверської України, бунтуючи селянство. Зичливі нам селяни ці універсали віддають нашим, крім цих новин й. м. п. смоленський воевода зайняв Чечерськ, його слуга ці вісті й універсали прислав й. мості до Вільна. Більше нема новин. За цим панські ноги в. м., пана мого мостивого, покірно обіймаю.

З Вільна 20 грудня 1652”.

(АГАД. – Ф. „АР”. – Відділ V. – № 4151. – С. 42–44. – Оригінал. Оpubліковано повністю: Джерела... – К., 2014. – Т. 3. – № 46)

№ 117

1653 (?), не пізніше 6 липня. – с. Бобовичі під Гомелем. – Конфесата П. Млиняря та інших полонених повстанців

Конфесата Павла Млиняря з села Бобович.

Чи давно був у Гомелі?

До 1-го [питання]: П'ять днів тому.

Чи є козаки в ньому [у місті]?

До 2-го: Повідомляє лише про чотири хоругви у Гомелі: двох низових та двох місцевих.

Яка варта?

До 3-го: Варта є, але охороняє [лише] в острозі на баштах по десять [чоловік], а у полі ніякої варти немає.

Хто старший над ними [гарнізоном повстанців]?

До 4-го: Полковник Яцько Він сам поїхав до Хмеля, а на своєму місці залишив сотника Конопельку. Цей тепер у Гомелі. Другий сотник Кирило, третій – Зінько Ламіца.

Чи збираються боронитися?

До 5-го: Мають намір боронитися, але за це стоять козаки. Деякі міщани радили здатися, але інші, старші, підтримують козаків.

Звідки до них легше приступити?

До 6-го: Навколо міста стоїть лише потрійний частокол На кожних воротах гармата и гаківниця. Говорять, що тільки з боку ріки [можна] підступитися та й то, [підійшовши] на байдаках. З боку ріки немає ніяких укріплень.

Які відомості про Хмеля та його військо має [гарнізон повстанців]?

До 7-го: Хмельницький пішов з військом до Маслово Ставу, туди вся козацька старшина з'їжджається на раду. Як от Небаба, полковник, котрий був у Ніжині, надіслав листа до Яцька, полковнику, що очолював Гомель, щоб поспішав і вдень і вночі до гетьмана. Після від'їзду цього Яцька, козаки і міщани хотіли втекти з міста, але прийшов лист з України від Яцька [з закликком] триматися, якщо зможуть, два тижні, [рабуючи] з минулої середі. Яцько обіцяв їх вивести звідти або ж прийти з великим підкріпленням від гетьмана.

Що думають про наше військо, чи очікують його?

До 8-го: Вважають, що його чисельність не перевищує семи тисяч. Думали, вельми тому вірячи, що 700 [душ] вже переправились у Речиці тиждень тому, а на думку інших – у Стрішині начебто переправлялись, але тепер [так] не вважають.

Про Стародуб: чи бунтує це місто разом з іншими сусідніми [землями]?

До 9-го: Про це не знає.

Чиї піддані і з якої причини відпали від послушенства?

До 10-го: Піддані пана старости гомельського; всі вони з одного села Бобовичі. Говорить,, що тому від послушенства відпали, що нікому його було віддавати.

Другого також питав по цих же пунктах і той сказав те саме, що й перший. Цього звать Ярмола Алексієвич. Третій Васько Савич, цей вже давно був у Гомелі, не знає ні про що. Четвертий Іван Корнієвич. Цей також був давно у Гомелі, знає ні про що. П'ятий Абрасим, брат Млинаря. Цей недавно був у Гомелі, але більш записаної конфесати нічого більше не сказав. Сьомий Іван Ходатович.

Восьмий Яків Іванович.

Дев'ятий Ілля.

Десятий Ярмола.

Одинадцятий Харко.

Дванадцятий Яцько.

Тринадцятий Арцім. Ці два брати служили за молодців деяким селянам з цього села Бобовичі. Два пороми, один добрий великий на двох байдаках.

Чинш брав полковник Яцько, по чотири таляри від господарства.

(БЧ. – ВР. – № 147. – С. 331–333. – Копія кінця XVIII ст. Опубліковано в перекладі російською: Мыцк Ю. А. Анализ архивных источников по истории Освободительной войны украинского народа 1648–1654 годов. – Днепрпетровск, 1988. – С. 63; Опубліковано повністю: Джерела... – К., 2014. – Т. 3. – № 40)

№ 118

1653, липня 12. – Мозир. – Уривок з листу шляхтича Симона Павші до польного гетьмана литовського князя Януша Радзівіла

“Яснеосвічений милостивий князю, пане а пане і добродію мій, милостивий до мене!

[...]Тут коло нас ще вчора волочилися лісуни, вони напали з лісів на світанку на ту повітову хоругов, котра стояла у Овручі, потурбували її; з її складу загинуло не більш як вісім чоловік, а дев'ятий – ксьондз. Котра ставши до справи, вибила їх з міста і поклала із тридцять їх трупом. Я туди послав задля певної відомості і мені принесли те, про що я доповідаю вашій князівській мості, моему милостивому панові. Подобайло і Золотаренко стоять під Черніговом, ще не розійшлися. Над Дніпром – три гарнізона: один – нижче Чорнобиля, де Прип'ять впадає у Дніпро, на острові Чорторії їх стоїть дві тисячі; на Терешеві острові – тисяча чоловік; на Домантовій луці, вище Горностайполя, тисяча чоловік. Більше немає, що повідомити вашій князівській мості, моему милостивому панові.

Себе самого і свої послуги віддаю під ноги вашій князівській мості, моему милостивому панові.

Вашої князівської мості, мого милостивого пана, покірний і понижений слуга Шимон Павша, р[отмістр] його к. мості.

З Мозиря 12 дня липня 1653 року.”

(АГАД. – Ф. "АР". – Відділ 5. – № 11448. – Оригінал. – Переклад з польської. Оpubліковано: Мицик Ю. З джерел до історії Сіверської України та Білорусі XV–XVII ст. Оpubліковано повністю: Джерела... – К., 2014. – Т. 3. – № 75)

№ 119

1653, липня 21. –Вільно. – Новина

«Усе Велике князівство Литовське стягається під Речицю. Князь й. м. пан гетьман поставив потужні гарнізони проти москви і козаків. Москва сповнила своїми людьми прикордонні замки й міста і має військо наготові, над яким гетьманом є Морозов. Автором цієї бурі є московський патріарх, який заради релігії хоче рятувати козаків, незважаючи на те, що цю війну дуже заборонив їхній цар. Сьогодні завершується наша віленська комісія і за ласкою Божою щасливо, оскільки військо залишається наготові (?). Після завершення комісії на другий день князь його мость виїжджає до табору. Наші роз'їзди з козацькими роз'їздами мають невеликі сутички коло Мозиря і Чорнобиля. Князь його мость підтримує добрий військовий лад, наказав стратити на цій комісії сімох, а трьох з товариства пішло під арешт через бунти.

3 липня прийшла {до Варшави} з Вільна від 25-го числа, що цей патріарх, виїжджаючи з одного замку, зламав шию, через що москва взяла то собі за погану прикмету і мусила відступити до своїх домівок».

(Да в Кракові. – Ф. "ЗП". – № 363. – С. 908. – Тогочасна копія. – Другий список знаходиться у тому ж рукописі, с. 934. У фігурні дужки взяті різночитання з другого списку. Оpubліковано в перекладі українською: Мицик Ю. З джерел до історії Сіверської України та Білорусі XV–XVII ст. // СЛ. – 2001. – № 3. – С. 57; Оpubліковано повністю: Джерела... – К., 2014. – Т. 3. – 76).

№ 120

1654, після 18-28 (8-18). – Уривок з списку козаків,
котрі присягала в Переяславі царю Олексію

«[...]В городе Переяславе в вере приведены
[...]Черниговской Степан Пободайло
Нежинской Иван Никифоренко Золотаренко [...]]
Нижинского полку
Сотники
Иван Борсук
Макарей
Михайло
Тихан
Яков
Михайло Мисчюренко
Осип Коробка
Филип
Ясаулы
Тимофий Аникиев
Левонтей Буй
Кондратей Волковский
Илья Волошин
Писар Роман Григорьев[...]]
Черниговского полку
Обозной Григорей Иванов
Ясаулы
Андрий Павлов
Емелян Гирманов
Сотники
Иван Иванов
Андрий Иванов
Иван Лаврентьев
Григорей Микифоров
Анофрей Иванов
Хоружей Василей Семенов
Писар Аникей Лукьянов [...]]
Нижинского полку сотники
Горасим Сорлененко
Василей Ермолаев
Корнило Федоров
Писар Карп Иванов [...]]
(Генваря в 18 д. приведено к вере в Киеве)
(Бобровской сотник Мартын Иванов)[...]]
В городе Нижине к вере преведено [...]]
Писар Федор Седенков

Сотник Михайло Кохоченко [...]

Шляхта

Олексій Сурковський (?)

Григорей Сурковський (?)

Тимофей Князінської (?)

Олексій Заруцький (?)

Макар Сурковський

Василей Романовської

Семен Тарасов

Ондрий Кучековської (?)

Сотник казачей и шляхтич Самойло Курсацький

Судя Иван Нестеренко [...]"

(Опубліковано: Переяслав. 1654 рік. – К., 2012. – С. 31–44, 86–87, 122–123; Джерела... – Т. 3. – № 102)

№ 121

1654, 7 лютого. – Мозир. – Уривок з листу шляхтича Семена Павші до віленського воєводи Януша Радзівіла

“[...]Після виконання присяги (*царю Олексію Хмельницьким і полковниками – Ю.М., І.Т.*) переяславських міщан гнали до присяги, якій вони дуже опиралися. Місцевий вїт аж захворів, коли його, хворого, було наказано привести до церкви Пречистої Богородиці. Він мусив виконати присягу, але з розпачу помер на третій день після цієї присяги. Хмельницький добровільно відступив з усім своїм добром і здобиччю, взявши трохи гармат, пішов до Миргорода, а звідти було пригнано всі стада коней і бидла над Самару. Переяславському полковникові й ніжинському, своєму швагрю, Тетері наказав провести трьох воєвод до Києва, щоб ті оволоділи замком, містом, а також прийняли присягу від міщан. Оці на третій день, 6 лютого, з 6000 козаків і 500 москви ввійшли до Києва[...]. У тій Україні стався розкол наполовину. Два воєводи мали виїхати з Києва 6 числа цього місяця й прибути до Чорнобиля, залишивши свого воєводу в Києві. Взявши Чорнобиль, вони повинні були поставити гарнізоном там дуже добру Броварську сотню, задніпрську, другу Вишгородську, мирську (?) (*можливо «Димирську» – Ю.М., І.Т.*), а третю – Димерську, а над ними старшим якогось московита, добре укріпивши людьми Чорнобиль. А звідти Київський полк має вести на Чернігівське воєводство воєводу, але не знаю якого. Йому мають Остер, Кролевець, Любеч і Лоїв підпорядкуватися. Уже, як маю певну відомість від пана Бубковського, увійшло збройних по сто чоловік для цих полків у Любеч. Він мені доповів, що любечани тікають з цієї вісткою до мене, даючи мені про це знати. Так і сьогодні, того ж числа, яким датовано й лист, був він у мене з Брагіна, бо й у Брагінщині велика тривога. А від цих брагінців не більш як 8 миль від Чернігова, а 6 – до Любеча. Отже, на мою думку, треба через цих любечан і інших, висланих до нас і зичливих в Україні, як Задніпровській, так і інший її половині, бунтувати посполство іменем його королівської мості. Тому тим любечанам я обіцяв милість вашій княжій мості, а при тому й надію

на вольності від його королівської мості з допомогою вашої княжої мості. А підтвердження милості вашої княжої мості вони отримають через лист вашій княжій мості. Доповіли мені також петриківські купці, котрі були в Києві: чули вони про те, що москва має поставити в Києві потужний гарнізон. Другий мають поставити вони в Чернігові, а третій – у Переяславі. Чи не зволиш ваша княжа мость прислати сюди до нас трохи кінних людей та драгунів? Думаю, то було б добре прислати сюди також якнайбільше гармат, боєприпасів, бо в мене є тільки більше половини бочки пороху, один шматок свинцю, а тут уже треба частого сподівання приходу до себе в гості такого близького сусіда. Ми не втрачали і не втрачаємо нашої пильності й обережності.

(БЧ. – ВР – № 147. – Копія кінця XVIII ст. – С.473–477. Другий список знаходиться: АГАД. – Ф. “АЗ”. – № 3036. – С. 172. Оpubліковано повністю: Джерела... – Т. 3. – № 102)

№ 122

1654, лютого 25 (15). – Ніжин. – Дарча колишнього генерального судді Війська Запорізького Силуяна Мужилівського на хутір Талалаївку

«Аз, Силуан Мужилівський, ознаймую тым моим даровизны листом кому о том відати будет потреба, иж маючи футор в Талалаевці, названный Коростеленский, у небозчика пна Каспра Данковского за певную сумму куплений, и будучи оной в уживаню, по доброй волі своей и при памети, абы хвала Бжяя в церкви ншой блгочестивой хрстіянской восточной множилася и отправовала, за отпущение грехов так мое недостоинство так мое недостоинство, яко змерлых родичов, покровных, всего православного хрстіянства, менованный футор з селищем в Талалаевці, з нивами, с пасекою, сеножатю над речкою Девичкою з десятиною на нивах засеяних от козаков и обивателей тамошних, ово згола зо всіми пожитки монстру и місцу свтому ніжинскому в Красном острові найдуючомся, легую, [ва]рюю и отписую вечными часы. Собі, жоні моеї и всем моим покровным помененного футора жадное доро(..)* оставуючи, взглядом чого законники в том монастирі найдуючиеся, теперешние и напотом будучие, за змерлых родичов и за отпущение грехов моих, по(...)* [запи]совавши на памет, Гда Бга просити вічне зостають. А если бы которий з близких кровных моих міл в чом мейсце свтое и законников турбоват, поким жив, у вшелякого права заступовати, а по смерти моеї, яко Бг Всемогущий и Прсвятая Бгородица, тому (...)* свтому опекунами и зоставати будут. И на то далем тот мой дарованный лист для ліпшое віры и певности при печати и подписом с руки моеї власной также и печатях и подписах рук приятел моих, на підписах нижеї менованных. Писан в Ніжине мсца февруария дня15 (?) 1654 року.

Силуян Мужилівський, рукою власною.

Иван Нечипорович, полковник его цар. величества Войска Запорозкого ніжинский, рук[ою власною].

(ЦДІАК. – Ф. 145. – Оп.1. – № 4. – Оригінал завірений печаткою Війська Запорізького. Оpubліковано: Мыцык Ю. А. Анализ архивных источников по истории Освободительной войны украинского народа 1648–1654 гг. – Днепропетровск, 1988. – С. 64–65; Джерела... – Т. 3. – № 115)

№ 123

1654, березня 1. – Войслановичі. – Уривок з листу чернігівського воєводи Єжи Тишкевича до коронного канцлера Стефана Корицінського

«Повернувшись від його мость пана сондецького, я застав моїх посланців, котрі повернулися від Хмельницького, з моїми худобами. Цей зрадник, розірвавши лігу з ханом, сам віддався в руки московського царя й Україну віддав. У присутності моїх посланців він віддав Київ, віддав усю Чернігівщину, Київ і Брацлав, аж по сам Тетерів, куди понаїжджали різні москалі аж до Паволочі, відбираючи наші володіння. [...] Козаки ж розгублені, не знають, куди обернутися, вичікують.[...]»

(БЧ. – ВР. – № 147. – С. 517–518. – Копія кінця XVIII ст. Оpubліковано повністю: Джерела... – Т. 3. – № 116)

№ 124

1654, квітня 7 (березня 28).- Мозир. – Уривок з листу С. Павші до князя Януша Радзівіла

«Господь Бог залишається найкращим свідком того, що я вашій мості зичив і зичу того, щоб якнайраніше давав знати вашій князівській мості про те, що тут, в цих Українах, діється, аби тільки я що-небудь знав. Певну відомість я, не затримуючи, передам вашій князівській мості. І донині, не зупиняючи своєї праці, докладаю ретельних зусиль і все ж любечан і лоївців, які мешкають по різних місцях, як от у Чернігові, Ніжині, Острі, Козельці, до того привів, що вони обіцялися бути вірними і щирими підданими вашої князівської мості. Вони бувають у мене і ці універсали від мене розіслали, обіцяючи мені те, що й інших мали б до цього приводити, щоб були зичливими королеві його мості, пану нашому мостивому; також і ці селяни з любецьких сіл, з цього боку Дніпра мешкаючих, такої чесноти обіцяли дотримуватися, що дай Господи Боже, аби захотіли як обіцяли повідомляти мене про ворога. Зараз у мене були купці деякі з Козельця з лагоминками для їх продажу. Ці теж обіцяли виявити чесноти і віру королеві його мості згідно з їхнім приреченням і присягою.[...]»

(ДА у Кракові. – Ф. “Зібрання Піноці”. – № 363. – С. 997. – Тогочасна копія. Оpubліковано повністю: Джерела... – Т. 3. – № 117)

№ 125

1654, серпня 22. – Вільно. – Новина

“Ширше повідомляю про те, що діється в Литві. Була битва з москвою під сам час сонячного затемнення, але з Божої ласки ворог не затьмарив слави його королівської мості; п’ять годин билися наші з ними, загинуло між нашими чимало, але тих далеко більше, за нашими залишилося поле битви, бо загинуло кілька значних воєвод. Тепер пронеслася чутка, що ворог обертає свої сили до Смоленська, а волость наша, на залогах зібравшись, товче москву, бити(?) їх почали. Добродій мій додав пороху та куль, бо про це просили. А над ними старшиною вчинив шляхту (?). Добродій мій чекає на коронні підкріплення, а вже пішов би далі на ворога. А що пошта (?) пише до його мості ксьондза коронного

підканцлера , то тут тривожаться, що датчанин мститися за свої зневаги, помагаючи (?) москві. То саме кажуть і про татар, що вони готуються.”

(ДА у Кракові. – Ф. «ЗП». – № 363. – С. 1160. – Копія другої половини XVII ст. – Оpubліковано: Мицик Ю. З джерел до історії Сіверської України та Білорусі XV–XVII ст. Оpubліковано повністю: Джерела... – Т. 3. – № 121)

№ 126

**1654, серпня 31. – Табір коронних військ під Зборовом. –
Уривок з конфесати полоненого козака Леська Михайленка**

«Конфесата Леська Михайленка з Лубен, приведеного до табору 29 серпня цього року.

[...] На четверте місце над Десну до Чернігова пішов Золотаренко з двома полками, тобто з Ніжинським і Чернігівським. [...] Той полк, що під Черніговим, має дві з половиною тисячі, а той, що під Фастовом, — десять тисяч може нараховувати, а москви — чотири тисячі.[...]

Дано під Зборовим 31 серпня 1654 р.».

(ДА у Кракові. – Ф. «ЗП». – № 363. – С. 1171–1172. – Тогочасна копія. Оpubліковано: Джерела ... – Т. 3. – № 124)

№ 127

**1654, жовтня 11(1). – Ніжин. – Універсал ніжинського
наказного полковника Романа Катіржного**

“Роман Катержний, полковник Войска его црского величества наказний ніжинский и всего Сівера.

Атамане и войте висоцкий, пральницький, едутинский, холмянский, красноставский. Росказую вам сурове под срогим каранем войсковым, жебысте были во всем послушни ведлуг універсалу его млсти пана Богдана Хмельницкого, гетмана Войска Запорозского, послушенство отдавали до мнстря Максаковского, жебысте не были спречни против оных чернцов и вшелякое послушенство отдавали, сурово вам розказую. А що стороны гребли красноставской, жебысте вси одностайне угатили, а пожиток до монастыра отдавали. А если бы хто мил спречным быть воли и росказанию моем, таковой сролгаго караня не уйдет. Зачим вас Гспду Бгу отдаю.

З Ніжина октобря 1 року 1654.

В подлинному подписано: “Роман Катержний, полковник наказний ніжинский рукою”.

(НБУВ. – IP. – Ф. VIII. – № 255 М. / 154. – Арк. 42 зв. – Копія XVIII ст. Оpubліковано: Джерела... – Т. 4. – Додатки № 18)

№ 128

**1655, лютого 24 (14). – Ніжин. – Універсал-наказ
наказного ніжинського полковника Романа Ракушки-Романовського
борзнянському і шаповалівському отаманам**

«Пане атамане борзенский и шаповаловский!

Доходит до нас відати от отцев монастыра Максаковского, же вы их подданым, которих его млсть пан гетман наказний *(Іван Золотаренко – Ю.М., I. Т.)*

Войска, знайдуючися при боку его царского величества Запороского, им для хутчішого уфундованя церкви Божой надал, кривди чините и в тягlost до себе их притягаєте, для чого мужики отмовляються в послуги отцем. Зачим сурово вас упоминаю именем его млсти пана гетмана, жебысте того понехавши, дали им во всем покой под неласкою его млсти пана гетманскою. Селянам зась, которые под претекстом отцев манастиира Максаковского знайдутся, приказую, жебы конечно никому, кроме отцев, послушенства не отдавали и по селах, яко нас доходит відати, же тилко атаманы, а войтов ні маш, для чого не порядок діється меж вами в послушенстві. Росказую, жеби зараз и войтов обобрали для вшелякого порадку, не чинячи иначей под. сроkgим каранем войсковим. Затым вас Гсду Бгу поручаю.

Дата з Ніжина дня 14 февраля 1655.

Роман Рекушка (!), полковник наказний ніжинский Войска его цар. вел. Запороского».

(НБУВ. – IP. – Ф. VIII. – № 255 М. / 154. – Арк. 62. Копія XVIII ст. Онублiковано: Джерела... – К., 2015. – Т. 4. – № 4)

№ 129

1655, квітня 14 (4). – Універсал Григорія Кобилецького, ніжинського наказного полковника

«Всім вобец и кожному зособна, кому о сем відати надлежало, до відомости доносим, иж за согласием од нас, пана Ивана Натоки, товариша нашого в справах их козацких (?) до Кобижчі, кеди громада тамошня дня первого априля и року теперешнего тысяча шестьсот пятьдесят пятого зобралисе при иных громадских росправах Сидор Сенюченко стурбованна (?) зошли (?) в громаду, вступивши почему менованим бить мелником, но повідил (?) в громаде, жем на грунте кобижчанском займище де(...)* гребли, на котором млині станути с под(...)*ком скарбу войскового станути (?) маєт угледіл. Теди помененний Иван Натока, товариш наш висланий, питал громаде, ежели тоє займище не єсть на перешкоде млинам и сіножатею кобижчанским. Теди всі одностайне казали козаки, мещане и мелники в громаде будучи, охотне то у себе признали. Ми таковому чоловікові и ремесникові и раднему Сидорови самому не (...)*, потомкам их ни в чом перешкоди от громади и млином побудованном не єсть и не будет, але того жєлаємо и зычимо, жебы подвишался скорее б... и войсковий. Зачим того ж зичачи я, полковник ніжинский, абы се скарбу войскового приумножали, як наибольшей, помененному Сидорові, мелникові, на збудоване того млина на том займищу нижей речки (?) Браницы на реке Кобижчі именем его милости пана гетмана сиверского сєє писмо мое даю, абы он, Сидор, за помочю Божею тот замисл свой будованем млина, яко найпрудшей часу skutком показать могл, обещаючи по указу его милости пана гетмана нашего сиверского во всем спокойное того млина уживане міл. Которого уживаючи, оним диспонуючи як хотячи, оним оборочати могл. Дефелкації за кошът ви (...)* збудованя оного млина, кдї уже в своей станет

перфекції на тот час удатися до его милости пана гетмана сиверского, котрим яко иньшим за таковие, котри (?) будоване нових млинов ласку свою панскую показует, таковии ж поменени Сидор, а поменена громада кобижчанская и мелники уже напотом няким способом о збудованне того млина чинити, а ни от кого зганяти не мают и не будет мощи, але абі сами помощьними бить мают до будованя того млина. И на то далем для ліпшой віри ему, Сидору мелникові, сей мой лист.

Писан в Ніжині апреля 4 1655 року.

Григорий Кобилецкий, полковник наказний ніжинский.

Ствержаем писанем нашим всі належнии (?) и виш реченно греблі и ести би хто важился мимо волю нашу и кьгрунт нами утрачати, кладемо до войсковой шкатули заруки талярей 10 зол.*, а на сотника кобижского талярей десять.

Григорий Карпович, полковник Войска их царского пресвітлого величества Запорожского киевского.

(НБУВ. – IP. – Ф. XIV. – № 129. – Копія XIX ст. Оpubліковано: Ю.Мицик, І. Тарасенко, Нових // СЛ. – 2016. – № 2. – С. 64)

№ 130

1655, серпня 15 (5). – Берестовець. – Заповіт Ганни Талко

«Во имя Отца и Сна и Стаго Дха. Аминь.

Я, Анна Счениевская Евстафиевая Талковая, маючи я от небожчика малжонка своего Евстафия Талка, мні отказанное и на тестаменті поданное писмом, то ест дом из будованем и то при нем ест: огород, гумно и сад, до того ж теж и поле, що ест небожчиковское все в три руки, при которих и сіножати, то я з доброе воли своей без жадного гвалту и примушеня, будучи я о[т] Гсда Бга навежоная хоробою тяжкою, а мыслячи собі, як предстати пред нелицемірним суддею, тое все вишменованное офіровала и отдала на вічную памят на манастир максаковский, абы Гсда Бга за дшу мужа моего и мене самой, так теж и за весь род наш у престола Бжого мает прийти до skutку по смерти моей. И то теж варую, в тим тестаменті моим братанич мой Василий Сусниевский, в тим дому моим зимоват и жити, на зіму засіват позволяю и теперешних засівок, що иле ему поживат позволяю. Діелос все при особах: отцу Михайлу, сщеннику на тот час берестовскому и пану атаману Роману Постолю берестовецкому и пану Артему Хацкевичу, обывателю берестовскому, пану Грицку Талку, брату небожчиковскому.

Писан в Берестовцу місця августа пятого року 1655.

Устне прошоний от пани Толковой Михайло Гумяницкий, сщенник берестовский, рукою власною. В подлинном: «Анна Остапиевая Талковая рукою власною».

Роман Ракушка, на той час дозорца скарбу войскового в полку Ніжинском, рукою власною.

* Після слів: «10 зол.» стоїть знак питання, поставлений копіїстом.

Я нижей подписе рук людей берестовецких даю тестаменту от паней Евстафіевоу на манастыр Максаковский печат мою с подписом руки прикладаю Григорий Кобилецкий, полковник наказный на той час ніжинский».

(ЦДІАК. – Ф. VIII. – № 255 М. / 154. – Арк. 95. – Тогочасна копія. Оригінал зберігається у ЦДІАК. – Ф. 143. – Оп. 1. – № 4. Опубліковано: Документальна спадщина Свято-Преображенського Максааківського монастиря XVII–XVIII ст.» – К., 2015. – Т. 2. – № 67. – С. 65)

№ 131

1655, вересня 26 (16). – Козелець. –

Лист козелецького городового отамана Івана Суховія до наказного київського полковника Василя Дворецького

«Мні велце ласкавый пне полковнику наказный киевский, добродію мой! Доброго здоровья от Гсда Бга зычу в. мс. на многие літа, а при том ознаяую в. мс., добродіеви моему, иж атаман літковский, так теж и войт, ускаржалися перед нами на Пилипа Березенка, атамана соболуовского, и на войта, иж чинят утиски в их власних уходах, то ест озеро Зловили их вечистое. Теды давалем им позов под. закладом на в. мсти, коп десят; и они, на заруку не дбаючи, не стали и потом на другий позов стали и жадного доводу и отповеди не чинили, што літковский атаман и войт перед врядом ншим два крот выминалися из десяти коп до старинных людей оные соболуовци не пристановили; теды мы, зрозуміли, же упартостю тое озеро літковское Зловили; наказалисмо были, абы от тог[о] часу не важили до того озера втручатися под закладом коп 30 и оные соболуовци и декрету нашог[о] не слухают, которих до в. мсти отсилаю, як воля в. мсти згодними (?) ведлуг высоког[о] розсудку. При том ласце в. мс. отдаюся.

Дан в Козелце дня 16 септевра 1655 гда.

В. мсти, добродія моег[о], во всем поволный слуга Иван Суховій атаман городовий козелецкий».

Адреса: «Моему велце ласкавому пну и добродіеви его милости пану Василею Дворецкому, полковникови Войска его царского величества Запорозкого наказному киевскому належит».

(НБУВ. – IP. – Ф. 160. – № 704. – Оригінал завірених печаткою. Опубліковано: о. Юрій Мицик. Фрагменти до біографії І.Мазени // СЛ. – 2007. – № 3. – С. 15–16)

№ 132

1655 р. – Уривок з «Повідомлення про козаків» П'єра Шевальє – продовження його ж «Історії війни козаків проти Польщі»

«[...] В минулому році війна поновилася з найбільшим завзяттям як ніколи. Розумові здібності Хмельницького були підтримані довгими руками московитів, які, нарешті, визнали та взяли його під свою протекцію, дізнавшись, що дружба і підтримка татар назавжди його полишили. Перші вигоди, якими їх приманили, принесли їм мало користі й були сумнівними. Він передав у руки великого князя Московії Київ і Білу Церкву, два найкращих міста, щоб показати тому свою

вірність. Після цього великий князь під приводом того, що кілька польських вельмож зверталися до нього, не використовуючи належних йому титулів, а в Польщі було надруковано кілька пасквілів проти нього, оголосив війну полякам, до якої він готувався вже впродовж двох років і мав 300 тисяч чоловік в князівствах Сіверському та Смоленському. З цього місця він вирушив у похід і захопив Шклов, Дубровно, Полоцьк, Вітебськ і інші міста, що лежать по Бористену та Танаїсу, які складають добрий шмат Литви. [...]».

(Relation des Cosaques, avec la Vie de Kmielniski...par les soins de feu M. Melchisedec Thevenot. – P.: Chez Thomas Moette Libraire, 1696. – Т. I. – С.9. Текст перекладено з французької і надано д. і. н Євгеном Луняком. Джерела ... – Т. 3 (1652–1654 pp.). – № 161)

№ 133

1656, січня 2 (1655, грудня 23). – Глухів. – Купча о. Стефана

«Я, Стефан, сщеник, будучи тым Спаского поля, чиню відомо сим писанем моим так тепер, яко и на потомние часы, иж продадем свой двор, зосталый мні по небожчику Дмитру Слюсару, зятю моем, стоячий над яром подле сосон недалеко башты Путивлской межи дворами з одной стороны Хвеска Козака, а з другой стороны – Хвеска Марисенка, теды оный двор продадем превелебному гспдну отцу Уриилу, игумену мнстыра глуховского стых верховных апстол Петра и Павла за суму осмьнадцат коп литовской личбы. До которого двора юж болш ани я сам, ани жона моя, ани сын, ани унука моя не повинны sprawy міти ко (?) жем продал вічне. Которий двор волно будет превелебному гспдну отцу игумену Уриилу кому хотя даровати, дати, продати и на свой пожиток обернути, бо я оный двор продадем за відомостью старших и при том на тот час будучих, при пну Пилипу Уманцу, сотнику Войска его царского величества Запорозкого глуховском, и при Василю Усу, атаману городовому, и при Александру Шлыквичу, войту глуховскому, и при иных многих особах при том будучих. Що для ліпшей віри и сее пысмо даю превелебному гспдну отцу Уриилу, игумену стых верховных апстол Петра и Павла манастира глуховского, то яко старшие и вышменованные особы казали то до книг записати.

Писан в Глухові року 1655 мсца декаврия 23 дня.

Вышменованній Стефан сщеник пред тым бувший Спаский».

(ЦДІАК. – Ф. 161. – Оп. 1. – № 1. – Оригінал завірений печаткою. Опубліковано: Джерела... – К., 2015. – Т. 4. – № 23)

№ 134

1655 р. – Запис про лист козелецького отамана Івана до київського полковника Василя Дворецького

«№ 71. Письмо от Ивана Су(...)*, атамана козелецкого, к полковнику киевскому Василию Дворецкому о жалобе атамана и войта летковских и атамана соболевского за грабежи в грунтах летковских 1655 года».

(НБУВ. – IP. – Ф. 194. – № 104. – Арк. 99. – Копія початку XIX ст. Ю. Мицик, І. Тарасенко. З нових документів до історії Сіверщини (друга половина XVII–XVIII ст.) // СЛ. – 2016. – № 2. – С. 65)

№ 135

1656, березня 22 (12). – Борзна. –

Наказ ніжинського полковника Григорія Гуляницького

«Григорий Гуляницкий, полковник ніжинский и всег[о] Сіверу Войска его царского ве[личества] Запорозког[о].

П. сотнику менский!

Дойшла нам відомост, иж там нікоторые товариство и посполитие люди недавними часи поля пахают панские завоевание во всіх грот (?) руках; теды мы з владзи полковництва нашого приказуем аби ся жаден не важил того заводит поля, далисмо до заживаня манастиру макошинскому, а меновите черницам манастирским. И повторе приказуем сурове, абы жадное перешкоды в тих полях нікто не важился чинити, кдиж того п. сотник, в. м., повинен постерегати. При том в. м. Гсду Бгу поручаем. Дан з Борзні марта 12 1656.

Григорий Гуляницкий, пол[ковник] ніжинский, рука [власна]».

(БПАН у Кракові. – ВР. – № 269. – Арк. 17. – Автограф, завірений полковою печаткою. Опубліковано: Джерела... – Т. 4. – № 35)

№ 136

1656, липня 8 (червня 28). – Прилуки. –

«Оборонний універсал» прилуцького полковника Я. Воронченка на захист мастностей Івана Богатиря

«Яско Воронченко, полковник Войска его царского величества Запорозкого прилуцкий.

П. сотник краснянский ис товариством сотні твоей и вййте з месчанама!

Пишу к вам о тое, же мні жаловался славетный п. Иван Богатир, арендар на той час краснянский, же своевулне его ліс пустошат так дептовчане, яко и иншие. Короткий то ліс его власний куплений давно. Прето розказую вам, жебы ему жадної кривды не було у том его лісі. А кого застане вночы, заплатит куп 5 на нас, полковника, и Вуйско Запорозкое и караня не вуйде так козак, яко и мешчанин. Того ти, сотнику, да и отаманя и вуйти перестерегат маєте, жебы нас скарга не доходила в том, для чого ему дано сее мое писане, жебы и потомству его служило.

Писан в Прилуці для 28 июня 1656 року.

Яско Воронченко, полковник Войска Запорожского прилуцкий, рукою власною».

(ЧІМ. – ВР. – Ал. – 14–1/4. – Автограф. Документ був завірений печаткою, котра погано збереглася. Опубліковано: Мыцык Ю. А. Анализ архивных источников по истории Освободительной войны украинского народа 1648–1654 гг. – Днепрпетровск, 1988. – С. 70-71; Універсали Богдана Хмельницького 1658–1657. – К., 1998. – С. 272; Джерела... – Т. 4. – № 38).

№ 137

1657, лютого 16 (6). – Топаль. – Привілей топальського сотника

Романа Василевича, завірений стародубьським полковником

Іваном Гуляницьким, про передачу ділянку землі Гарасиму Давидовичу

«Я, Роман Василевич, сотник топальский, маючи розказане от ясневелможного его млсти пна полковника ніжинского, так теж и его млсти пна

полковника стародубского об отчины, которые ваковала упусте лет десяти. За которую то отчину з давных лет давано плата пуд меду, теды тепер и я, Роман Василевич, отдаю тую отчину на имя Гарасиму Давыдовичу, обывателю чернооковскому, которая то отчина называется зарецкая; за которую то отчину и тепер мает платит пуд меду до скарбу войскового.

Писан в Топали февраля 6 дня року 1657.

Иван Гуляницкий, полковник стародубский, рукою вл[асною].

Роман Василевич, сотник топалский Войска его црского величества, рукою вл[асною]»

(ЧИМ. – ВР. – № Ал. – 14-1 /6. – Оригінал. Опубліковано: Мыцык Ю. А. Анализ архивных источников по истории Освободительной войны украинского народа 1648–1654 гг. – Днепрпетровск, 1988. – С. 71; Універсали Богдана Хмельницького 1658–1657. – К., 1998. – С. 275); Джерела... – Т. 4 – № 56)

№ 138

1657, березня 22 (12). – Ніжин. –

Універсал ніжинського полковника Григорія Гуляницького

«Григорий Гуляницкий, полковник ніжинский и всего Сіверу Войска его црского вел[ичества] Запорозкого.

П[ане] сотнику менский!

Дойшла нам відомост, иж там нікаторие товариство и посполитие люде недавними часи поля пахают панские завоевание во всех грот(?) руках. Теды мы з владзи полковництва нашего приказуем, аби ся жаден не важил тог[о] заводит поля далисмо до заживаня монастиру Макошинскому, а меновите черницам манастирским. И повторе приказуем сурове, абы жадное перешкоды в тих полях ніхто не важился чинити, кгдаж тог[о] п. сотник в. мс. повинен постерегати. Притом в. мс. Бгу поручаем.

Дан в Борзні марта 12 1657.

Григорий Гуляницкий, пол[ковник] ніжинский рука [власна]».

(БПАН. – ВР. – № 269. – Арк. 17. Оригінал-автограф. Опубліковано: Мицик Ю. 3 Українського Дипломатарія другої половини XVII століття // ЗНТШ. – Львів, 2000. – Т. 240. – С. 388; Джерела ... – Т. 4. – № 62)

№ 139

1657, квітня 3 (березня 23). – Ніжин. –

Універсал ніжинського полковника Григорія Гуляницького

«Григорий Гуляницкий, полковник ніжинский и всего Сівера Войска его црского величества Запорозкого.

Пане сотнику и пане войте менский!

Ознаймуемо, в листе о том, иж на жадане в Бгу велебного его млсти гспдна отца игумена максакковского поля шляхетские, штоколвек ест в сотни вашей, позволилисмо так при місті, яко и по селах ланов, с котрих на нас десятина йшла, орати для виживеня всей братії монастира Максаковского до далшое ласки нашей, абысте оним законником на час тие всі поля указали, иж бы в

том ні от кого прешкоди не поносили и оних заживали ланов до часу слушного и ласки наше, аби в. мст оним посполу с паном войтом в том ведлуг розказаня нашого были помочними. За тим в. мсти Гсду Бгу поручаем.

Дан з Ніжина дня 23 марта 1657 року.

Григорий Гуляницкий, полковник ніжинский и всего Сівера рукою власною.»

(НБУВ. – IP. – Ф. VIII. – № 255 М. / 154. – Арк. 98. – Копія XVIII ст. Наприкінці документа намальоване коло, в середині якого написано «Місто печати». Оpubліковано: Мицик Ю. З Українського Дипломатарія другої половини XVII століття // ЗНТШ. – Львів, 2000. – Т. 240. – С. 388; Джерела... – Т. 4 – № 63)

№ 140

1657, квітня 28 (18). – Суддівський присуд щодо с. Левковичі гетьманських представників Феодосія Лавриновича та Петра Дорошенка

“Феодосий Лавринович, судья Войска его царского велич[ества] Запорозкого и Петро Дорошенко, зослание от велможного его мл. пана гетмана в полк Прилуцкий.

Відомо чиним, иж дійшла нас скарга от превелебного отца иеромонаха Иосифа Феодоровича, игумена монастыря Густынского, и братеї его всей на Костя Нечипоровича, бывшего вуйта прилуцкого, же сілце Левковці чоловіков килканадцат, которое на кгрунті монастырском засіло, як и в привилиях мел (?) и славной памяти ясноосвещенных княжат Вишневецких ест ограничено, неналежа и безправне отнял. Которому и послушенство тые людцеве отдавали. Зачим мы, высланные, прыхыляючися до привилеов, яко теж и до универсалу его мл. пана гетмана, тое сілце поневаж на грунті монастырском засіло, отдавши и отнявши от вуйта, чстним гедном иеромонахом, до монастыря отдаем, приказавши той громаді, абы вшелякое послушенство и повинности честным гедном отдавали, а то для далшой резолюції велможного его мл. пана гетмана. Которым гедном и тое писане наше даем с притисненем печати судейской войсковой и с подписом рук наших.

Писан в Прилуці апріл[я] 18, року 1657.

Феодосий Лавринович, судья его цр. вел[ячества] Войска Запор[озского].

Петро Дорошенко, рукою [власною]”.

(БПАН у Кракові. – ВР. – № 269. – Арк. 13. – Автограф, писаний рукою Ф. Лавриновича, завірений підписами його і П Дорошенка, а також печаткою. Оpubліковано: Мицик Ю. З нових документів про Національно-визвольну війну українського народу (1648–1658 рр.) на Сіверщині. (Ч. 2) // Сіверянський літопис. – 1998. – № 6 – С. 20; Джерела... – Т. 4. – № 68)

№ 141

1657, травня 18 (8). – Київ. – Оборонний універсал кийвського полковника Павла Яновича (Яненка) – Хмельницького

«Павел Янович, полковник Войска его цар. вел. Запорозкого киевский.

До відомості доносим сим писанем нашим, кому того відати будет потреба, иж ознаймил нам честный гедн отц протопопа козелский, же мает остров з

ласки ему даний резудоват, также част от чест. отцев, отца Саватия и отца Иоїля, еромонахов монастыря Стой Живоначалной и Неразділимой Тройци. А же ест власный кгрунт купленный правне за суму, во всі права описанные от пані Завадской, що я бачачи, от тих (?) чисел (?) згуду даю, сей мой лист ест гсдну отцу Григорю, протопопі козелскому, на тот вышпомененный остров, абы оному там в [се]м острове ни от кого жадных утисков не было, а меновите от мещан острецких, бы хто міл з мещан, так теж и козаков, по(...)* там им мешкаючитх, жадних кривд, абы не было. А если бы хто міл з мещан так теж и козаков помененному гсдну протопопі козелскому кривду чинит, на таковых заруки кладем золотых сто на его мл. п. гетмана, а на мене – ползолотых пятдесят и противных сему листу нашему таковых без милости на горле караний будет.

Дана в Киеве 1657 мая 8*.

Павел Яненко, полковник Войска Запорозкого киевский».

(БПАН у Кракові. – ВР. – 269. – Арк. 32. – Оригінал, особисто підписаний П. Яненком і завірений полковою печаткою. Опубліковано: Мицик Ю. З Українського Дипломатарія другої половини XVII століття // ЗНТШ. – Львів. – 2000. – Т. 240. – С. 380; Мицик Ю. З нових документів про Національно-визвольну війну українського народу (1648–1658 рр.) на Сіверщині. (Ч. 2) // Сіверянський літопис. – 1998. – № 6. – С. 20.; Джерела... – Т. 4. – № 72)

№ 142

1657, травень – серпень. – Уривки зі статейного списку царського посла Івана Желябузького до трансільванського князя Дердя II Ракоці

“[...]Июня в 24 де приехал в Стародуб, и стародубской наказной полковник Иван Голенецкой да писар Михайло приехали к Ивану Желябужскому в стан и спрашивали: по указу црского величества куды едеш?

И Иван Желябужской сказал: еду з гсдрвою грамотою к Ракоце венгерскому, и полковника и писаря спросил: где нне Ракоца и полковник Онтон Жданов? И они сказали: [...]

И тебе де ехат на Нежин да на Киев. Там де тебе подлинная весть будет.

И того ж числа пришел стародубской войта Корнила Молявка [...]

И июля в 25 де поехал из Стародуба, и стародубской писар Михайло проводил за город[...]

Июня в 28 де под селом Волынкую встретился иноземец[...]

Июня в 29 де приехал в Нежин, и нежинской наказной полковник Иван Гроховской приехал на стан[...]

Июля в 2 де приехал в Киев.[...]”

(РДАДА. – Ф. 4. – Оп. 1. – 1657 р. – № 2. – Арк. 1–27. Білова копія. Опубліковано: Мицик Ю.А., Кравець М.В. Московський посол у Корсуні 1657 року // Корсунський часопис. – 1998. – № 7–8. – С. 3–12; Джерела... К., 2015. – Т. 4. – № 89)

* Літеру, яка вказує на число, можна прочитати і як «и», тобто 8, і як «к», тобто 20.

№ 143

1657, листопада 1 (жовтня 22). – Чигирин. – Стверджувальний універсал – привілей гетьмана Івана Виговського

„Иоан Выговский, гетман з Войском его царского пресвѣтлого влчества Запорожским.

Пане полковнику ніжинский!

Ознаймуем вам сим нашим писанем, иж превелебный в Бзе его млсти отец архимандрита печерский дал нам справу о недавно фундованом чрез пні Угорницькую мнастиру Омбишском, которий она фундуючи, маетность свою Омбыш и Лосиновку на тот мнастир лекговавши, оный в дозор и оборону Печерскому монастиреві подала, за чим его млсть отец архимандрита, маючи в дозорі и опеці своей тот мнстир, прекладал пред нами так фундуш пне Угорницкой, яко теж и лист в Бзі зейшлого славной памяти пна гетмана Богдана Хмельницкого, которим помененный фундуш и лист его млсти пна гетмана при зуполной моци заставуючи, листом своїм потвердили. Зачим мы, бачачи чрез слушную преречоний пней Угорницкой и лист его млсти пна гетмана, антецессора ншого, в всем утверждаем и тот мнстир Омбишский з добрами до него належачими, меновито маетностью Омбишем и Лосиновкою з подданими, кгрунтами, полями, лесами, сіножатми, млинами омбишскими и зо всіми пожитками, в помененном фундушу пнеи Угорницкой отписанными, при зуполной моци заставуючи, жадаем по вас того, абысте тамтую маетность Омбыш, яко теж и Лосиновку, мнстиреві Омбишскому належачие, ведлуг границ давних, яко были за пнею Угорницкою, ограничили и абы жадной кривди в кгрунтах, сіножатях и лісах жаден з козаков, мешчан и посполитих людей, коло Омбыша и Лосиновки мешкаючие, отцем омбишевским чинити не важились под виною и срокгим каранем, абысте того постерігали, пишне по вас жадаем, кгдаш нша христианская повинность есть Церквам Божиім не уймовати, але и овшем придавати, зачим и повторе вас, абысте иначей не деяли, жадаем.

Року 1657 октовр. 22 дня”».

(БПАН. – ВР. – № 271. – Арк. 27 зв. Тогочасна копія. Опубліковано: Мицик Ю. А. З нових джерел до історії церковного землеволодіння на Чернігівщині XVII–XVIII ст. // СЛ. – 1997. – № 1. – С. 103; Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657–1687). – К. – Львів, 2004. – С. 61)

№ 144

1657, листопад. – Чернігів. –

Універсал чернігівського полковника Іоанікія Силича

“Иоанникий Силич, полковник его царского величества Войска З апор[озкого] чернігівский.

Всім вобец и кожному зособна, кому о том відати належит, меновите асаулом, сотником, старшині и черні и всему товариству козаков Войска его царского величества Запорожского в полку нашем Чернігівском знайдуючомуся, тутеж атаманови и войтови и всему поспултству и кондыщії людем, которим толко сие писане мое показано будет, до відомости всім подаю, иж що надал

ясневелможный его мл. пн. гетман футори три, то ест Мохнатин, Янувск, Котувьку з млином на мнастир черніговский стой великомученици Парасковии. Теды и я оное надане ствердивши сим листом моим и цале тые футора вишменованіе зо всіми приналежитостями на оный манастир привернулем и сурово приказую, абы ниhto з старшини и черни и всего посполства вживаню тых футоров законницам вышреченного монастыра найменшое кривды и перешкоды чинит и трудности задават не важился под срокгим каранем войсковым, так теж атамановми и войтови и всему посполству тых футоров приказую и навпоминаю, абы оным законницам ни в чом спречними не были, подданство и вшелякое послушенство звычайное до того монастыра отдавали и ни в чом спречными оному не были. Що и повторе вам (?) всім приказую, абы иначе не было.

Дан в Чернігові ноеврия 1657 року.

Иоанникий Силич, полковник его цар[ского] вел[ичества] Войска Запор[озкого] черніговский, рукою”.

(ЦДІАК. – Ф. 160. – Оп.1. – № 1. – Арк. 1. – Оригінал, особисто підписаний І. Силичем і стверджений печаткою. Опубліковано: Джерела ... Т. 4. – № 105)

№ 145

1657, листопада 29 (19). – Чигирин. –

Стверджувальний універсал-привілей гетьмана Івана Виговського

„Иоан Выговский, гетман з Войском его цар. вел. Запорозким.

Ознаймуем сим нашим писанем кожному, кому о том відати належит, меновите всей старшині и черни Войска его цар. вел. Запорозкого, а особливе пну полковникови черниговскому, асаулом, сотником и всему товариству в том же полку знайдуючомуся, тудеж атаманови, вуйтови, мещаном и всему посполству черніговскому и вшелякого стану и кондиции людем, котрим тилко тое писане наше показано будет, иж що надал пан Иван Аврамович, полковник бывший черніговский, футоров три, то ест Мохнотин, Яновку и Катулку на манастир с[вя]тоей Параскеви черніговский, теды и мы оное надане ствердзивши и цале тые футорі вышменованые зо всіми приналежностями на оный манастир привернувши, міти хочем и сурово приказуем, абы ниhto з старшини и черни и все[о] посполства в уживаню тих футоров законницам вышреченог[о] монастыра найменшое кривды и перешкоды чинит и трудности задават не важился под срокгим каранем войсковым, чо(о все[о] пан Оникий Силич, полковник черніговский, постерегти мает, жебы кривди оним ни од ког[о] не діялася, иначе не чинячи.

Дан в Чигирину дня 19 ноеврия року 1657.

Иван Выговский, р[укою] в[ласною]”.

(БПАН в Кракові. – ВР. – № 270. – Арк. 18. – Оригінал, завірений особистим підписом І. Виговського і військовою печаткою. – Опубліковано: Мицик Ю. З нових документів про Національно-визвольну війну українського народу (1648–1658 рр.) на Сіверщині. (Ч. 2) // Сіверянський літопис. – 1998. – № 6. – С. 21; Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657–1687). – К. – Львів, 2004. – С. 63)

№ 146

1658, лютого 9 (січня 30). – Чигирин. –

Універсал-привілей гетьмана Івана Виговського

«Иоан Выговский, гетман з Войском его цар. вел. Запорозким.

Ознаймуем сым нашим писанем кождому, кому о том відати належит, а меновите всей старшині и черни Войска его цар. вел. Запороского, а особливе пну полковникови ніжинскому, сотником, атаманом и всей черни в том же полку знайдуючойся, иж мы, поглядаючи на убозство велебног[о] отца Уриила Ивановича, игумена монастыра с[вя]тых верховных апстл Петра и Павла глуховског[о] и братию, при нем там же застаючую, также и на щоденние их працы, которыи за нас и все Войско Запороское Гсда Бга бл[а]гают, чога и далее по ных жадаючи, казалисмо им для выживеня за одпущение гріхов наших дві селці Холопков и Баниче, тудеж и млынок Стрелницкий на реці Клевені стоячий, о чым кождий відаючи, абы з старшины и черни наименшое кривды и перешкоды в уживаню тых селец и млынка, вышречоному отцу игуменови монастыра глуховског[о] и братии его законником чинит и трудности задават не важился и до пожитку им належных з тих селец и млынка приходячих, не втручался, сурово приказуем: также обывателі тих селец никому, тилко оным законником, послушными абы били и повинност звичайную отдавали, счо иначе, абы не было под срокгым каранем войсковым.

Дан в Чигирині дня 30 генвара року 1658.

Иван Выговский, m[anu] p[ropria]”.

(БПАН у Кракові. – ВР. – № 270. – Арк. 19. – Оригінал, завірений особистим підписом І. Виговського і військовою печаткою. – Опубліковано: Мицик Ю. З нових документів про Національно-визвольну війну українського народу (1648–1658 рр.) на Сіверщині. (Ч. 2) // Сіверянський літопис. – 1998. – № 6. – С. 21–22)

№ 147

1658, лютого 16 (6). – Ніжин. –

Наказ ніжинського полковника Григорія Гуляницького

«Григорий Гуляницкий, полковник ніжинский и всего Сівера Войска его цр. вел. Запорозкого.

П. сотнику глуховскому ознаймуем и п. вуйтом приказуем, иж которие села привернул ясневелможный его мл. пан гетман з ласки своей на тые села: Холопков и Баниче и універсал на тое одержал велебный гсдн отц Уриил Иванович, игумен монастыра с[вя]тых верховних апстл Петра и Павла глуховский, абысте им в тых селах, то ест подданных, вшелякое послушенство и подданство отдавали, аби до тех сел справы жадное ніхто не міл, также в млинку Стрелницком на реці Клевані им даном, абы оние законники в том собі пожиток міли и до тог[о], абы ніхто не міл жадное повинности, жебы собі спокойне зажиwали, не поносячи в том жадное кривды и по-десяте упоминаем, абысте иначе не чинили.

Дан з Ніжина мсца февруар[ия] дня 6 1658.

Григорий Гуляницкий, полковник ніжинский, рукою власною».

(БПАН у Кракові. – ВР. – № 269. – Арк. 16. – Автограф, завірений полковою печаткою. – Оpubліковано: Мицик Ю. З нових документів про Національно-визвольну війну українського народу (1648–1658 рр.) на Сіверщині. (Ч. 2) // СЛ. – 1998. – № 6. – С. 22. Список цього універсалу знаходиться там же (арк. 170)

№ 148

1658, березня 6 (лютого 25). – Київ. –

Універсал гетьмана Івана Выговського

«Иван Выговский, гетман, з Войском его цар. вел. Запорозским.

Ознаймуем тим нашим писанем старшини и черни Войска его цар. вел. Запорозкого, тудеж п. полковникові нижинському, асаулом, сотником, атаманом и всему товариству в том полку знайдуючымся, вшелякого стану и кондыції людем, которым бы толко показано было, иж мы, видячи услугу у Войску Запорозском пана Михайла и Илю Рубцов, шляхты повиту Стародубовского, которую за небошика славной памяти Богдана Хмельницкого, так теж и Золотаренка полку, еспидициях ронили, в нагороду тих заслуг и наданье антецессоров наших потвержаем сим нашим уневерсалом и подаем оным до покойного уживанья село Бабин (...) * Роженицы из млином, селище Братлов отчына Ключи, отчына Ляхов, Куроднуп (?), отчына Головская и Стровска и Небасовская (?) зо всіми кгрунтами и приналежностями, котрых селі и перед тим держачими были, аби теди жаден з старшини и черни так во однятю, яко и держаню тых добр, найменшою не был перешкодою и жадное кривды и трудности так самим, яко и людем там будучим, не задавал, пилно приказуем.

Дан в Киеве дня 25 февраля 1658.

Иван Выговский».

(ЦДІАК. – Ф. 1407. – Оп. 4. – № 3. – Фотокопія оригіналу)

№ 149

1658, червня 26(16). – Чернігів. – Лист Павла Тетері до дипломата

Речі Посполитої, волинського каштеляна С.К. Беньовського

„Ясновельможний мостивий пане каштеляне волинський, мій вельми мостивий пане і добродію.

Що так не скорого, як обіцяв, повертаюся, прошу вибачити, бо у жодному разі інакше бути не могло і коли б раніше поквапився виїжджати в цю дорогу, не з такою ясною справою приїхав би як тепер. Хоча тепер не можу їхати просто в дім в. м., м. м. п., а це через певні причини, про котрі довідаєшся по розмові зі мною в. м., м.м. п., які слухні, тому мило виглядаю в. мость., мого мості пана, в Межирічу; прошу, добродію, дай спокій своїм забавам, поспіши і так (?) щасливий договір зі мною (що дай Боже) почати. Листи скеровані від його мості пана гетьмана до в. мості, мостивого пана, я маю при собі, бо

багато на цьому залежить, щоб в. мості мостивому пану віддав із своїх рук. За цим віддаюся звичайній милості в. мості м. п. і добродія з моїми низькими послугами.

Дано з Чернігова 1658 дня 16 червня.

В. мості, мого мостивого пана, і добродія цілком зичливий і понижений слуга Павло Тетеря, рукою власною”.

(НБ у Варшаві. – ВР. – № 491. – Арк. 33. – Оригінал завірений особистим підписом Павла Тетері і печаткою. Опубліковано: о. Юрій Мицик, Інна Тарасенко. З нових документів до історії Сіверщини (друга половина XVII–XVIII ст.) (частина 4) // СЛ. – 2016. – № 5. – С. 71)

№ 150

1658, червня 27 (17). – Чигирин. –

Оборонний універсал гетьмана Івана Виговського

«Иоан Виговский, гетман з Войском его цар[ского] вел[ичества] Запорозким.

Ознаймуем сым писанем нашим всей старшині и черни Войска его цар. вел. Запорозкого, а особливе пну полковникові черніговському, асаулом, сотником и всему старшому и меншому товариству в полку его знайдуючомуся, атаманови, войтови, бурмистром, мешчаном и посполству в Чернігові будучому, и кождому, кому толко оказано будет, иж мы, погледаючи на убожество монастыра, яко ново-фундованог[о], с[вя]тгои великомученици Парасковіи черніговский, а до того, жебы и хвала Б[о]жая з блгтію за нас и все Войско его цар. вел. Запорозкое, не уставала в той обители, надалисмо для выживеня велебной в Б[о]гу госпожі Анастасии Бобурчанці, игумении монастыра вышпомененог[о] и при ней знайдуючимся инокиням, част належную нам в млынку при футорах того ж монастыра на реці Белоусі стоячом. О чом кождый відаючи, абы з старшини и черни и арендаров наменшее кривды и перешкоды в уживаню и одбираню розміру того млынка, на нас приходячог[о] госпожі игумении и од ее зосланному чинит и трудности задават не важился под сроким войсковим каранем, иначей абы [не бы]ло.

Дан в Чигирині дня 17 июня рок 1658.

Иоан Выговский”.

(БПАН у Кракові. – ВР. – № 270. – Арк. 20. – Оригінал, завірений особистим підписом Івана Виговського і військовою печаткою. – Опубліковано: Мицик Ю. З нових документів про Національно-визвольну війну українського народу (1648–1658 рр.) на Сіверщині. (Ч.2) // Сіверянський літопис. – 1998. – № 6. – С. 22)

№ 151

1658, липня 7 (червня 27). – Чигирин. – Універсал – привілей гетьмана Івана Виговського

«Иоан Выговский, гетман з Войском его цар. вел. Запорозким.

Ознаймуем сым писанем нашим кожному, кому о том відати належит, а меновите пну полковникови киевському, асаулом, сотником и всему старшому и меншому товариству Войска его цар. вел. Запорозкого и всім обивателем бурковским и вшелякое кондиции людем, которым бы толко показано было, иж

мы для роскревеня и помноженя хвали Бжое конферовалисмо село Бурки зо всіма приналежностями до того села належачими на монастир стой Троици козелский нововфундуочыйся з побожности наше, жебы так за нас, яко и за все Войско Запорозкое, Гсда Бга велебный отц игумен з братиею своею иноками блгал; о чим кождый відаючы, аби з старшини и черни и всего посполства найменшое кривды и перешкоди в завідованно оного села Борок здавна и тепер належных, яко то ліса и инних кгрунтов спокойне уживат не зборонял, пилно и суворо приказуем. Обивателеве теж бурковские послушными отцу игуменови монастира козелского и высланому од его мают бити, бо иначей кгды бы кто волі нашой противным бил и в завідованно оного села шкоду и трудност такую задавал, любо з обивателей борковских непослушным хотіл бити, такових кождых за наймешою скаргою сроког од нас караный будет, иначей не чинячи.

Дан в Чигирині дня 27 юня року 1658.

Иоан Выговский, m[anu] p[ropri]a”.

(БПАН у Кракові. – ВР. – № 270. – Арк. 21. – Оригінал, завірений особистим підписом І. Виговського і військовою печаткою. – Опубліковано: Мицик Ю. З нових документів про Національно-визвольну війну українського народу (1648–1658 рр.) на Сіверщині. (Ч.2) // Сіверянський літопис. – 1998. – № 6. – С. 22–23)

№ 152

1658, червень-липень. – Уривок з реляції слуги С. К. Беньовського

“Реляція перемоги п. Виговського над Пушкаренком, полтавським полковником, від наочного свідка, котрий був у битві, тобто слуги й. пана волинського.[...]

У день Вознесіння сам Виговський підступив під Полтаву і став у милі від Полтави, а Карач-бей у милі від нього. Пушкаренко ж сам укріпився у Полтаві, а інші – в Гадячі. Виговський розділив військо на дві частини, сам виступив проти Пушкаренка, а Ніжинським, Чернігівським, Прилуцьким полками обложив Гадяч. Зволікання тяглося від Вознесіння до святок.

[...]Однак на світанку наступив Виговський з татарами. Як тільки побачили його бунчук козаки, котрі були вже витіснені з табору на чверть милі, знову повернулися і так запекло билися, що орда поклала трупом 30 000 селянства Пушкаренка. Сам Пушкаренко загинув, під час битви ординець приніс його голову Виговському. [...]

(БПАН у Кракові. – ВР. – № 1056. – С. 65. – Тогочасна копія. Опубліковано повністю польською: Гарасимчук В. Матеріали до історії козаччини XVII віку. – Львів, 1994. – С. 97–99. – № 75; Опубліковано повністю польською мовою і в українському перекладі: Джерел...К., 2015. – Т. 4. – № 157).

№ 153

1658, жовтня 9 (вересня 29). – Табір під Олешнею. –

Універсал-привілей гетьмана Івана Виговського

«Иоан Виговский, гетман з Войском Запорозским.

Ознаймуем сим писанем нашим старшині и черни Войска Запорозского кождому, кому толко тое писане наше показано будет, иж даемо тую нашу оборону

за заслуги в Войску Семенові Носулі, козакові полку Прилуцького, на половицю части его в мълину у Переволочной над рекою Удаю, также в ступах и валюшах ему належачую половицу, сурово приказавши, абы жаден в половици его з козаков и наших висилчих, также раздоров (?), замешок, кривды и перешкоды чинити не важился, абы того вѣсе[го] за нашим тым писанем вышменованый Носуля заживал спокойне, що и повторе приказуем, абы иначе не было под неласкою нашею и каранем войсковим.

Дан в таборі над Олешнею 29 септября 165[8].

Иоан Выговский, m[anu] p[ogoria].

(Кандадський інститут українських студій (Едмонтон).-Коллекція мікрофільмів Ф. Сисина. – Мікрофільм з рукопису № 408, який зберігається у ф. Ю. і К. Бартошевичів ДА у Лодзі.-Оригінал, підписаний особисто І. Виговським і завірений військовою печаткою. Опубліковано повністю польською мовою і в українському перекладі: Джерела...К., 2015.-Т.4.-№ 164).

№ 154

1659, травень. – Варшава. – Уривки з реєстру учасників козацького посольства на сейм, які отримали винагороду з державного скарбу

«[...]З Ніжинського: Іван Косинський, вертіївський сотник; Яків Уляницький[...]

З Чернігівського: Тиміш Ніковець; Ничипір Григорович, седнівський сотник[...].

(Опубліковано повністю: Кулаковський П. Козацьке посольство на сейм 1659 року // Гадяцька унія 1658 року. – К., 2008. – С. 125–127; Джерела... К., 2015. Т. 4. – Додатки № 25)

№ 155

1659, червень (?). – Чигирин (?). – Уривки з першої редакції інструкції, даної українським урядом своїм послам на сейм для переговорів щодо ратифікації Гадяцького договору

“[...]Вимоги до четвертого пункту

I

Через те, що народ шляхетський грецької віри вельми зубожів, а від тих посад і урядів, що не дають прибутків, не тільки жодної втіхи не матиме, але швидше буде змушений терпіти жалі й наругу; тому просить й. м. пан гетьман з усім Військом Запорозьким, щоб воєводство Київське належало до Булави Великого Руського Князівства, приєднавши деякі староства навіки до цього ж воєводства і Булави, а саме: Острозьке, Переяславське, Богуславське, Білоцерківське, Черкаське і Канівське з Вишгородом і Київською орендою; а до каштелянії Київської після смерті теперішнього посідача – староство Новицьке (?) і Димерські маєтності з Демидовим; а до воєводства Чернігівського – маєтності Чернігівські, староство Ніжинське; до каштелянії Чернігівської – староство Новгородське, до воєводства Брацлавського – Брацлавське, Вінницьке, Хмельницьке; до каштелянії Брацлавської- Літинське, Канівське; до

польної Булави Великого Руського Князівства – Корсунське, Чигиринське, Крем’янецьке, не рухаючи теперішніх посідачів. А заки це станеться, просять й. к. м. і Річ Посполиту забезпечити цим особам утримання з ласки й. к. м. [...]

Вимоги до п’ятого пункту[...]

VIII

Існує давній закон, щоб жінки не мали жодних українних староств, бо в Україні завжди а тепер особливо, потрібно якнайбільше рицарських людей. Тому дуже-дуже просить й. м. пан гетьман, щоб ці права забрали разом і щоб не лише для королівських маєтностей, але й для ленних, в цілій Україні і в Сівері, всі права [на ці маєтності] скасували, а віддали добре заслуженим справним жовнірам, які кров свою проливають у війську, за рекомендацією й. м. пана гетьмана запорозького.[...]

XI

На забезпечення стола й. к. м. Велике Руське Князівство дарує Миргород з Полтавою і з усіма містами, які перед війною належали до Миргорода, а її милості королеві – Мену з волостю, Носівське староство і Кобищу.

Вимоги до шостого пункту відносно приватних претензій[...]

VIII

Усі заслуги й. м. пана Григорія Гуляницького, наказного гетьмана Сіверського – високі й гідні заслуженої нагороди їх к. м., пана нашого милостивого, про нього просить й. м. пан гетьман, щоб за свої заслуги разом з усіма сотниками і своєю черню був нагороджений.[...]

X

Просимо, щоб й. м. пан Гаврило Гулевич, хорунжий чернігівський, був повністю відновлений [в правах], а також пан Олександр Чаплич-Кисельницький і всі, хто під час цього фатального нещастя Речі Посполитої провинився перед Богом і Батьківщиною, тішилися батьківською ласкою й. к. м. і материнською любов’ю Речі Посполитої.

(Опубліковано польською і в українському перекладі: Оляничин Д. Пункти Івана Виговського українським послам на варшавський сейм 1659 року//ЗНТШ.– Львів, 1991. – Т. ССХХІІ (праці історико-філософської секції). – С. 327–350; Джерела ... К., 2015. – Т. 4. – Додатки № 26)

№ 156

1659, липня 11 (1). – Табір українських військ під Конотопом. –

Лист гетьмана Івана Виговського

до коронного обозного Анджея Потоцького

«Затримав посланця в. м. м. пана найбільше для того, щоб його з чимось певним і втішним відправити. Дав Господь Бог, що неприятель на багатьох місцях не отримав Його святої милості. Найперше під Говтвою (думаю, що в. м. м. пану досі це невідомо) прийшовши силою у п’ятнадцять тисяч, так був потріпаний після приходу його мості пана Карач-бея, що мало хто втік і вся москва полягла на полі бою; старші були взяті в неволі, між котрими й Силка – керівник зінківської оборони, був спійманий і до мене приведений, він ще досі

залишається прикутим до гармати. Я, неспішно йшов для визволення з облоги пана Гуляницького, бо очікував на хана його мості, а як хан прибув, то ми поспішили. 29 червня за старим стилем у віглію св. Петра й Павла зупинились біля Соснівської переправи, де застали п'ятнадцять тисяч москви, яка боронила однієї переправи, а другу, де москва стояла в готовності, ми відбили в бою. Наша кіннота, переправившись, займалася герцями з ними. Орда примчала з тилу і так їх змішали, що мало що вдіявши, ті почали втікати. На котрих всівши, гнали їх півтори милі аж до Конотопу, устилаючи поля густим трупом і мало хто з них втік до таборів, як видно із свідчень схоплених «язиків». Там же потрапили до неволі князь Пожарський, князь Лев Прокоф'євич Лепунов, два Бутурліни і всі полковники, ротмістри, капітани: одні полягли на полі битви, інші потрапили в неволю до татар. Однак і там недовго паслися, бо вийшов ханський едикт, щоб всім полоненим від старшого до меншого відрубали голови, що й було виконано і жодного досвідченого не залишено в живих. Про Ромодановського по-різному подекують: одні кажуть, що там же на плацу було зарубано, другі – що Ногайська орда з огляду на можливість великого викупу таїть його між своїми і перед самим ханом його мостю. То однак розумію, що не втік і Ромодановський, про що і те свідчить, що після цієї щасливої над неприємелем вікторії, одразу після заходу сонця його табір, котрий після нашого приходу став біля табору Трубецького, з ним з'єднався і рушив після програної битви, не маючи духу й голови для оборони. Після відступу табору пан Гуляницький, цілком вільний від облоги, напав, коли вони проходили повз місто і відірвавши немалу частину возів, багатьох поклав трупом, взяв три мортири, між котрими одна страшно велика, чотири штуки гармат, також вогнистих куль до дванадцяти возів, провіанту, чим добре підсилив військо. Вражений такою поразкою Трубецької зразу почав робити переправи на річці Конотоп і переправляти вози. Поки ми в день св. Петра й Павла прибули під Конотоп, значну частину табору й гармат переправив. Однак я з «язиків» довідався про його задуми, що він хоче, перейшовши цю переправу, відступати табором, вночі спішивши військо, наказав поближче підшанцюватися; якби вночі став перестережений неприємель з того боку не перетягнув всю потугу, певно б військо опанувало їхній табір, яке вже вдерлося було. Мені, захопивши військо, яке я вів під самий неприємельський окоп, трохи дісталось: одного разу ядром з гармати коневі, на котрому сидів, відірвало ногу, другого – гарматним пострілом [розірвало одяг] до самого тіла, однак мене надзвичайно оборонила від загибелі всемогутня рука Господня, за що подяка Йому назвжди. Надія на Господа Бога що буде погибель цьому неприємелеві. Якби ж я мав у руках обіцяну його кор. мостю допомогу іноземною піхотою і війська, але я такий нещасливий матері – вітзизни син, що мене самого поставила проти таких страшних пароксизмів і (...) * боротися з таким досить потужним неприємелем, з котрим тепер вже стаю з останньою відвагою. Не тільки при втраті прийдеться оплакати весь край, але і додадуться нові труднощі для вітчизни, яких ледве можна перенести. Вчиню те, що мені вроджена до неї каже вчинити любов, вчиню, що зможу, покладаючи надію на Господа Бога та Його Пречисту

Матір, які [згідно із своєю волею] вони самі знищать кожного неприятеля, котрий і тепер досить залишаючись в тісному оточенні, не знаю як з нього він звільниться, бо і переправи на річці Сейм у трьох милях від Конотопу зроблені ним, вже попалені і орда довкола всі шляхи перекрила, та й ми з тилу і з флангів не будемо сидіти без діла. В. м., м. м. пану, доповівши і т. д.

Дано як вище написано.

Люб'язний брат і слуга Іван Виговський, гетьман».

{11 липня 1659 р. Табір під Конотопом”}.

(АГАД. – АР. – Відділ V. – № 18111. – Тогочасна польськомовна копія. Опубліковано польською мовою: «Археографический сборник документов, относящихся к истории Северо-Западной Руси. – Вильна, 1870. – Т.7. – № 87; Мицик Ю. З листування Івана Виговського//УАЩ-К., 2009. – Вип. 13/14. – С. 524-525)

№ 157

1659, червня 4. – Варшава. –

Уривок з листу литовського канцлера до магната Паца

«[...]на Україні наші оточили під Конотопом князя Долгорукого й (...)» та Трубецького[...].»

(БЧ. – ВР. – № 416. – С.79. – Оригінал. Опубліковано: о. Юрій Мицик, Інна Тарасенко. З нових документів до історії Сіверщини (друга половина XVII–XVIII ст.) (частина 5) // СЛ. – 2017 – № 1–2/–С/145)

№ 158

1659, липня 23. – Військовий табір на кордоні з Московською державою. – «Авізи» (новини)

«Авізи з табору на московському кордоні на Самарі, Білих Берегах, з-під Путивля від 23 липня місяця.

29 червня. Карач-бей прийшов з 20 тисячами кримської орди. Він же привів Силку, дейнецького гетьмана, котрого розгромив під Голтвою 16 числа цього ж місяця. З ним [Силкою] було 16 тисяч війська. А цих барабашців дейнеками прозивають тому, що вони ходять без жодної зброї, а тільки з опаленим києм або булавою, котру в Україні називають де[й]некою.

4 липня. Хан прийшов до табору, до Крупичполя. У цей день їх мость пан гетьман наш запорозький вітав його з усіма полковниками. Він був ним [ханом] вдячно прийнятий і було дано ханом його мостю пану гетьману і всім полковникам чудові подарунки, а саме: делії телітові білі – полковникам, а самому пану гетьману його мості – алтембасові і другу телетову. Було також дано подарунки і військовим осавулам. Виступили всі польські хоругви, також і ескадрон німецької драгунії. А козацька старшина їхала праворуч і ліворуч від гетьмана.

8 липня. Під Вишницею над переправою була сутичка з московітами. Їх відбили від переправи пан капітан Закжевський з полком його мості пана Ленчинського, коронного полковника, з його мостю паном Яном Косаковським, найманим капітаном з литовського війська. На правому крилі й лівому

переправилася орда і захопила тил цієї переправи у московітів, які боронили ту переправу. Маючи вільний шлях до Конотопа, військо вдарило вважай в очі московітам і за Божим благословенням розгромило всіх до єдиного московітів, котрих було кінноти й піхоти 40 тисяч. Московська старшина найголовніша, яка тоді була при війську, а саме: перший – князь Васильович Бутурлін, товариш Трубецького; другий – князь Семен Романович Пожарський, окольнічий; третій – Григорій Григорович Ромодановський; четвертий – князь Семен Петрович Львов; п'ятий – Арломон Сергійович (*Артемон Сергійович Матвеев. – Ю.М., І.Т.*), стрілецький полковник царського приказу; шостий – рейтарський полковник Веден Андрійович Зміов; сьомий – полковник стрілецький Грубов. Ось цієї старшини, як і її війська, і нога не втекла. Все це трапилося у двох милях від Конотопа.

9 липня. Ми прийшли з табором до Конотопа і було дано допомогу його мості пану Гуляницькому, сіверському гетьманові. В цей час, побачивши потужне військо, московіти з трьох таборі вчинили один, окопавшись, але покинули в цих окопах свою дуже потужну мортиру і інші гармати, котрі на землі лежали, теж потужні. Залишили й ядер самих 600 і 100 гранат.

10-11 липня. З окопу, котрий був на цьому боці переправи біля Конотопа, вигнано до Путивля самого Трубецького з царським військом. Під час цього штурму, коли військо вів його мость пан гетьман, то під ним було вбито коня з гармати. Коли він пересів на іншого і кинувся на відсіч ворогові, тоді [ядром] з гармати вирвало задню луку сідла, але самому його мості з Божої ласки ніц не зашкодило, і серед інших людей були невеликі втрати.

12 липня Трубецької відступив з табором від Конотопа, за котрим у цей же день наше військо пішло в погоню. Догнавши його у милі від Конотопа в полі, наші прагнули його там розгромити і, відповідно вишикувавшись, вдарили з усіх боків на табір. У битві було поранено з полку самого його мості пана гетьмана, котрий водить його мость пан Криштоф Ласка, гетьманського поручника, а з цієї ж хоругви Яна Бенецького, пна Тшчиновського, вбито двох челядників і вісім кінних з-під хоругви пана Наборовського, що були під порученством гетьманським, вбито пана Яна Заливського; челядника пана хорунжого було поранено, а вбито пана Давида Скоринича. Під самим паном Наборовським було з гармати вбито коня, а під товариством вбито під 5 кінних з-під хоругви пана Понятовського, пана Шимоновичу [ядром] з гармати відірвало руку, поранено пана Нестеровського, поранено пана Яворського, вбито 10 кінних з-під хоругви його мості пана Магдаленського, поранено й самого пана ротмістра, гарматним ядром відірвало ногу панові Пясецькому, у пана Павловського вбито 7 кінних, з полку пана Юрія Виговського пана Яна Ісаєвича вбито, поранено Якуба Погорського, поранено пана Стефана Соболевського, пана Белацького порубано, пана Гашкевича порубано, пана Іллю Виговського поранено, пана Грапинського поранено, вбито 16 кінних з-під хоругви пана Шодоровського, а товариства цього полку поранено 7, вбито 13 кінних з-під хоругви пана Волинського з товариства вбито трьох і 5 кінних з драгунського ескадрону майора Вільгельма Рудольфа, котрий був перед тим у

Бихові зі слущкою піхотою, вбито пана Яна Косаковського, капітана, вбито й інших єфрейторів і сержантів, вбито й немало драгунів, втрачено полковників козацької піхоти і чимало сотників, про кількість яких через велику чисельність війська важко довідатися.

(Опубліковано: Джерела ... К., 2015. – Т.4. – Додатки № 28)

№ 159

1659, серпня 5. – Варшава. – Уривок з анонімного листа, вміщеного на сторінках німецькомовної друкованої брошури „Gründliche und wahrhäftige Relation...“

«З Варшави від 5 серпня.

Я не можу приховати від пана, що ми щойно отримали з України радісну вість, згідно з якою руський гетьман Виговський кілька разів ущент розгромив московитів, причому захопив добру здобич і взяв у полон багато значних князів. Гетьман Виговський був при цьому у великій небезпеці, бо під ним було гарматним пострілом вбито коня. Як тільки йшла достовірна звістка, вона викликала тут велику радість і в усіх костьолах співали «Тебе, Боже, хвалимо»[...].»

(„Gründliche und wahrhäftige Relation...“ Опубліковано: Мицик Ю. Конотопська битва очима гетьмана Виговського // Старожитності. – 1994. – № 5. – С. 2-4)

№ 160

1659, липня 20. – Табір на Руській (?). – Лист Томаша Карезовського до хорунжого надвірної хоругви з розповіддю про Конотопську битву (регест)

Запорозький гетьман Виговський вже виграв дві значні битви. Каже про битву, в якій особисто не брав участі. В цій битві розгромили московитів і союзних їм козаків, причому понад 10 тисяч козаків і 2 тисячі московитів здалися. Схопили самого того гетьмана (*Силку-? – Ю.М., І.Т.*), котрому недавно було привезено бунчук з булавою від царя. Тепер невдовзі після виступу хана, тобто 29 червня за старим стилем, козаки пішли під Конотоп, щоб визволити з облоги пана Гуляницького. У милі від Конотопа на переправі йому перекрили шлях 15 000 московитів. Частина московського війська переправилася через річку і на них вдарила козацька піхота з драгунами. Хан же, переправившись в іншому місці, вдарив московітам в тил. Мало хто з московитів зміг втекти до свого табору, вважай всі там загинули. Було там кілька князів. З тієї битви ніхто не втік, всі загинули, князі Григорій Ромодановський, Семен Брянський, Семен Львов, Андрій Бутурлін, син цього Бутурліна Іван, його дядько Андрій, (...) * син, найголовніший полковник. Вважай все військо загинуло. В день св. Петра руського гетьман з ханом і табором підступив під Конотоп, де вже московіти відступали. Гуляницький взяв кілька гармат, масу возів московіти залишили, чимало ядер, пороху та інших речей. Князь Трубецькой зробив собі переправу на річці і вже частину табору переправив на той бік. Але тут запорозький гетьман частину свого війська відрядив з табору, щоб Трубецькой не зміг переправитися. Війська Трубецького опинилися в тяжкій облозі, у небезпеці.

Під гетьманом коня вбили і самого куля трохи зачепила. Він нарікає на те, що немає допомоги від короля. «Хан козакам і козаки татарам виконали присягу».

Опубліковано: о. Юрій Мицик, Інна Тарасенко. З нових документів до історії Сіверщини (друга половина XVII–XVIII ст.) (частина 5)//СЛ. – 2016. – № 5. С. 145-146)

№ 161

Середина XVIII ст. – Уривок з літописця «Хронографія достопамятних вещей» (зі збірника Микити Вербовського)

”[...]

1658. Война под Конотопом за гетьманства Выговского [...]”.

(ДИМ. – ВР. – № АРХ-1532. – Арк. 92–94. – Оригінал. – Опубліковано: Мицик Ю. А. Два коротких літописця XVIII ст. // Питання історії України. Історико-культурні аспекти. – Дніпропетровськ, 1992. – С. 44; Джерела. К., 2015. – Т. 4. – № 194)

№ 162

1738. – Уривок з літописця Григорія Корташевського

“[...]

1658. Иван Виговский под Полтавою Пушкаря розбил.

Того ж году Варву от москвы боронил.

1659. Под Конотопом из ордою був и князя Пожарского Симеона Романовича взяли [...]”.

(Колекція М. Т. Гойгел-Сокола. – Оригінал. – Опубліковано: Мицик Ю. А. Два коротких літописця XVIII ст. // Питання історії України. Історико-культурні аспекти. – Дніпропетровськ, 1992. – С. 44; Джерела... К., 2015. – Т. 4. – № 194-а)

№ 163

1765. – Уривки з українського літопису “Літопис о началі світа, особливо о Полщі и Малой России”

“[...]1658. Война под Конотопом.

Григорий Гуляницкий, полковник миргородский, от москвы был в облеженю в Конотопі, которого ордою освободил, а москву всю збил.[...]”

(НБУВ – ІР. – VIII 147м./56. – С. 65–67. Копія останньої третини XVIII ст. Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу 1648–1658 рр. – К., 2015. –Т. 4. – № 195)

№ 164

1659, січня 17(7). – Чигирин. –

Ствержувальний універсал гетьмана Юрій. Хмельницького

«Юрій Хмельницький, гетман з Войском его царского величества Запорозким. Ознаймуем сим писанем нашим кождому, кому о том відат належит, а меновете п. полковником, ясаулом, сотником, атаманом и всей старшині и черни его цар. величества Запорозкаго и иным всякого стану людем, иж мы, прихильючисе до листу славное памяти небожчика его млсти пна отца ншого, пну

Иванови Аврамовичови на село Выбли, Брусилов и на хуторы, называемые Боромики, Борки и Кобылию Голову з кгрунтами, сеножатми, пасеками, озерами, затонами из перевозом Выбелским на реці Десні будучим, даного помененого пна Ивана Аврамовича при вышписаных селах и хуторах, также и при перевозі Выбелском цале заховуем и лист небозчиковский стверждаем, приказуючи, абы п. полковник черниговский и иншия всякие особы в том всем пну Иванови Аврамовичови найменшою перешкодою не был, тое варуючи, абы з помененого перевозу на монастыр стое великомученици Парасковей черниговской через руки п. Ивана Аврамовича грошы доходили, также и з млына его власного в Седневі будучого, дві міротцы на нас приходячие, оному даруем, на що для ліпшой твердости и сее писане помененному п. Иванови Аврамовичови далисмо.

Дан в Чиgirині дня 7 генваря 1659 году.

Юрый рукою власною”.

(БПАН. – ВР. – № 270. – Арк. 15. – Копія XVIII ст. Оpubліковано: Мицик Ю. З документів українських гетьманів та полковників доби Руїни (за матеріалами польських архівосховищ) // СЛ. – 1999. – № 3. – С. 12)

№ 165

1659, вересня 23(13). Табір в Оленівці. –

Оборонний універсал гетьмана-претента Івана Безпалого Свято-Троїцькому Густинському монастиреві у Прилуках

“Иоан Безпалый, гетман з Войском цр[ского] вел[ичества] Запорож[ским].

Ознаймуем сим уневерсалом ншим кождому, кому толко о том відати належит, а меновите полковником, асаулом, сотником, атаманом и всей старшині и черни Войска его цр[ского] вел[ичества] Запорожского и всім начальним его црского вел[ичества] ратним людем. До відомости доносим, иж бувалы (?) в нас, в таборі, в Войску ншим Запор[озком] велебний во еромонасех отец Иесиф, игумен монастыра Густинского, присягу потвердил его цр[скому] вел[ичеству] пред его мл. боярином и намісником рязанским, кнзем и воеводою гсдном Але[кс]ієм Никитичем Трубецким, просил нас оборонний уневерсал, для чего даем сей нш уневерсал місцу стому, монастиреві Густинскому, абы найменшой кривди ні от кого не было; вам полковникам и всей старшині под горлом приказуем сурове, так місцу стому монастиреві, а всім монастирским маетностям. А кгдабы міл хто бити упартим и своевольно якуюколвек найменшую важил бы ся чинит велебному отцу игуменови, позволяем и всеей браті, поймавши такових своеволников, звязавшы, до нас отсилат; повторе вас всей старшині и черні приказавши, ижбы иначей не было, кром сего приказу ншого под каранем срокгим войсковым. Затим вас Гсду Бгу поручаем.

Дат с табору з Оленовки сентебра 13 дня 1659 року.

Иван Безпалый, рука власна».

(БПАН – ВР. – № 270. – Арк. 44 – Оригінал, завірєний особистим підписом І. Безпалого та військовою печаткою. Оpubліковано: Мицик Ю. З документів українських гетьманів та полковників доби Руїни (за матеріалами польських архівосховищ) // СЛ. – 1999. – № 3. – С. 11–12)

№ 166

1659, грудня 27(17). – Прилуки. – Універсал-привілей прилуцького полковника Федора Терещенка на передачу млина на р. Удай Густинському монастиреві

"Хведко Терещенко, полковник его црского величества Войска Запорозкого прилуцький.

До відомости доношу, ижем отдал із, на реці Удай Демкувский з села Высокого, верним отцем Иосифу Тултушичу (?) (...) * густынскому зо всею его (?) отцем (?) братиею. Которий то із за про[с]тупок отнято [у] Демка звоеволний узялем. О которий то із жаден з покровних отнат Демка у отцев монастира Густанского вічне не повинни упоминатися; на що им для спокойного уживаня писане моє при печати моеї даю.

В Прилуках дня 17 декабря 1659".

(БПАН. – ВР. – № 269. – Арк. 18. – Оригінал, завірений печаткою Федора Терещенка. Оpubліковано: Мицик Ю. З документів українських гетьманів та полковників доби Руїни (за матеріалами польських архівосховищ) // СЛ. – 1999. – № 3. – С. 25)

№ 167

1659 р. – Уривки з листів П'єра де Нуас, секретаря польської королеви Марії-Луїзи де Гонзаги (1658-1659)

«Про перемогу над московитами під Конотопом у 1659 р.

«[9.08. 1659 р., Варшава]. Наші козаки при допомозі татар одержали велику перемогу над московитами. Ті втратили 8 000 чоловік загиблими і величезне число полоненими, яких, не залишивши жодного, хан наказав обезголовити, кажучи, що тільки мертві вони не роблять шкоди[...]

[16.08.1659 р., Варшава]. Ми вже маємо підтвердження від кур'єра про великий розгром московитів. Я скажу більше, оскільки генерал Виговський говорить у своєму другому листі, що московська армія нараховувала 150 000 чоловік, з яких 17 000 залишилися назавжди на цьому місці, а решта, що була в резерві, 20 000 чоловік, були зачинені в укріпленому таборі й загинули чи розбіглися. Було проведено облогу цього табору й відправлено армійський корпус на Московію, щоб навести там страху та завадити втікачам возз'єднатися. Велику різню пояснюють бажанням хана перед поверненням до Криму вперше не залишити в живих жодного ворога, який був розбитий, бо, можливо, серед них виявиться особисто цар. Тож в усій цій війні ми маємо найбільш вірних друзів і найменш зацікавлених у ній, це татар, які, як я гадаю, ведуть її через політику[...]

(18.10. 1659 р., Варшава). Маємо нове заворушення посеред наших козаків, яке пов'язане з їхніми внутрішніми справами. Одні з них приєдналися до сина покійного Хмельницького й не підтримують уряд Виговського, який став спадкоємцем того і воєводою короля. Ці знаки поваги разом з подарунками, які йому були вручені, а також князівство Сіверське (le duché de Séverie) викликали

зздність між іншими до нього. Тому ми відправляємо туди загони й обіцянки, бо знаємо, що це повстання на руку австрійцю, турку та московиту, які не забаряться скористатися нашими труднощами[...].

(25. 11. 1659 р., Тухоля). Причиною сумирності московитів є велика поразка, яку вони зазнали з боку наших козаків і хана. Після цієї битви, про яку ви знаєте, було вбито чи уведено в неволю 400 000 чоловік з Московії. Один з їхніх посланців зараз тут і наполягає на мирі[...].

(13. 12. 1659 р., Гданськ). У той час, коли козаки відправили сюди депутатів, які мали скласти нову присягу, поміж них знову вибухнуло повстання. Один з їхніх генералів, щоб помститися їм і залякати їх, переконав їх, що отримане ними прощення – брехливе. Сподіваємося, що вони отямляться. Проте вони знову зав'язали взаємини з московітом[...].”

[Noyers Pierre des]. Lettres de Pierre des Noyers, secrétaire de la reine de Pologne Marie-Louise de Gonzague, princesse de Mantoue et de Nevers, pour servir à l'histoire de Pologne et de Suède de 1655 à 1659. – Berlin: Librairie de B.Behr. – 1859. – 535–562. Документ надано проф. Є. Луняком)

№ 168

1660, лютого 2 (січня 23). – Чигирин. –

Стверджувальний оборонний універсал гетьмана Ю. Хмельницького чернігівському жіночому монастиреві святої Параскеви-П'ятниці

"Юрый Хмелницкий, гетман з Войском его цар. вел. Запороз[ким].

Всеї старшині и черни Войска его цар. велич. Запорозкого, так теж ратним началним и под началом зостаючим гедрвым людем и кому толко о том відати належит, доносим до відомости, иж яко небожчик родыч нш особливый міл взгляд на законниц монастира Черніговского стых Пятниц, так и мы, відаючи, же за нас и все Войско его цар. вел. Запорозкое пред маестатом Бга Всемогущого з поволания своего млтвы вставичние проливають, нашим оных універсалом обваровалисмо, пилно их млстей ратных началных и под началом зостаючих людей гедрских жадаючи, абы подданым, пререченному монастиреви черниговскому стых Пятниц наданым, жадного насилия проездами, наездами, мимоездами, ночлігами, становисками, попасами, подвод и стаций вытяганем и найменшими долегливостями не чинили. А хто бы з старшого и меншого Войска его цар. вел. Запорозкого, товариства міл счо сей виразной волі ншой выкročити, такових каждый на (...)*, яко святокрадца будет з[а] найменшим скарги донесенем караний.

Дат в Чигирині дня 23 януар[ия] 1660.

Юрый Хмелницкий, рука власна".

(БПАН. – ВР. – № 270. – Арк. 16. – Оригінал, завірений особистим підписом Ю. Хмельницького і військовою печаткою. Опубліковано: Мицик Ю. З документів українських гетьманів та полковників доби Руїни (за матеріалами польських архівосховищ) // СЛ. – 1999. – № 3. – С. 13–14)

№ 169

1660, січень. – Чигирин. – Лист гетьмана Ю. Хмельницького до остерського сотника С. Велигорського(?)

"Юрый Хмельницький, гетман з Войском его цар. вел. Запорозким. Пане сотнику устерский!

Видячи (?) мы, же здавна (...) * озера, до Муравска належачие, отнял (?) был небожчик Иван Якименко, полковник киевский, неслухне под себе подбил; себѣ его ж наслідуючи, тые ж озера привлащаш. Зачим мы, взявши слушний довод, пишно приказуем, абий от того часу жадною мірою в пререченные озера не втручался, им, поменным законником монастыра Софійского в той мірі не чинил перешкодъ! под неласкою ншею и срокгым войсковим каранем.

Дан в Чигирины дня (...) * януария року 1660.

Юрый Хмельницький, рукою.

До того, абы перевоз, который небожчик Яхименко отнял бил, жебы тым же законником привернений был им, нікто их болше не затруднял".

(БПАН. – ВР. – № 270. – Арк. 10. – Оригінал, завірений особистим підписом Ю. Хмельницького та військовою печаткою. Опубліковано: Мицик Ю. З документів українських гетьманів та полковників доби Руїни (за матеріалами польських архівосховищ) // СЛ. – 1999. – № 3. – С. 12).

№ 170

1660, лютого 2 (січня 23). – Чигирин. –

Універсал-привілей гетьмана Ю. Хмельницького чернігівському жіночому монастиреві св. Параскеви-П'ятниці

"Юрый Хмельницький, гетман з Войском его црского вел. Запорозским.

Всеи старшині и черни Войска его црского вел[ичества] Запорозкого и кождому, кому толко о том відати належит, а меновите п. полковникові черніговскому, сотником и атаманом тамошным, иж мы для помноженя хвалы Бжей законницам стых Параскевей монастыра черніговского новофундованого, на будоване целі позволилисмо дворок збирати в Рудках, их же маетности. Пилно теды жадаем и приказуем, абы им того нікто не зборонял и не перешкожал, трваючи о ласку машу войсковую.

3 Чи[гирина] дня 23 януария року 1660.

Юрый Хмельницький, рука власна".

(БПАН. – ВР. – № 270. – Арк. 12. – Оригінал, особисто завірений Ю. Хмельницьким і підписом Ю. Хмельницького та військовою печаткою. Опубліковано: Мицик Ю. З документів українських гетьманів та полковників доби Руїни (за матеріалами польських архівосховищ) // СЛ. – 1999. – № 3. – С. 14)

№ 171

1660, лютого 7 (січня 28). – Макошинський монастир. – Універсал-привілей ніжинського полковника Василя Золотаренка Свято-Микільському чоловічому монастиреві в Макошині на озера

"Василий Ничипорович Золотаренко, полковник Войска его цар. величества Запорозкого ніжинский.

Ознаймуем сим писанем нашым кождому, кому о том відат належит, иж мы, відячи отца игумена теперешнего макошинского Виктора посполу из братиею, пилных и горливых и набоженстві, а же у великих недостах зостають, даем оным озера Рыботинские, Сахонские и Змінетские зо всіми тонями и уходами, яко ся в собі міють, и пред тым держали на тот монастыр чудотворца Хва Ніколайя, абы оных заживаючи, за усе православие Гсда Бга просили; що для ліпшое віры данет (?), абы в тих озерах ни от кого жадное кривды и перешкоды не поносили, даем наше сие писание с подписом руки и притисненем печати нашеое.

Писан в монастыру Макошинском генвара 28 дня 1660.

Василий Ничипорович Золотаренко, полков[ник] Войска его цар. вел. Запор[озкого] ніж[инский] и всея Сівера".

(БПАН. – ВР. – № 269. – Арк. 39. – Оригінал, завірений особистим підписом В. Золотаренка и полковою печаткою. Оубліковано: Мицик Ю. 3 документів українських гетьманів та полковників доби Руїни (за матеріалами польських архівосховищ) // СЛ. – 1999. – № 3. – С. 25)

№ 172

1660, липня 17(7). – Ніжин. – Купча ніжинського міщанина, моголевця Семена Турути (Турутченка)

“Випис с книг меских ратуша ніжинского права майдебурского.

Року тысяча шестсод шестдесятого мсця июля сегомо дня.

Перед нами, Александром Цурковским, войтом, Еремием Кониским, бурмистром сегорочним, райцами, лавниками, того ж року на справах меских засідаючи, ставши очевисто оу книг меских нынешних ратуша ніжинского славетний Семен Турутин, мешанин и обывател моголевский, признал явне, устне и доброволне, иж дом власний в месте Ніжине, об межи з едное Сили Романовича, бурмистра ніжинского, а з другое стороны от самих паль над валом през вулицу ку солодовні мниховой идучую в затилку заулька мимо Бутиху, а против ворот през улицу об межи Василя Гармашенка лежачий, нікому ні в чом не заведенний и не пенний, от Бориса Максимовича, швагра своего, за певную суму набытий и купленний за певним контрактом велебним отцем капитуле всей монастырской киселевскому в певной сумі в золотих полских шестисот пустил и отдал на вічніе и потомние часи, отдаляючи продавца сим доброволним записом нынешним себе самого, жону, потомков своїх и кривных, близких своих и далеких, от того дому на вічніе часи, а самим толко отцем капитуле монастыра киселевского вцелил, взял и подал цілое право и моць зуполную тим преречоним дом и всіма будинками, на том пляцу будучими ведлуг волі и уподобаня своего, яко хочечи владіти и шафовати, отдати, продати, даровати ведлуг волного виналізку своего на потомние часи без жадное найменшое перешкоды, вышей менованного продавца, а то под закладом суми другое золотих полских шестисот на врьд належний и сторону укривдженую, ежели бы продавца тых добр міл яковую найменшую уиму в тих добрах, велебним отцем киселевским чинити, якож очевисто менован оний Семен Турутенко при поданню того дому отцем капитулі киселевской субмітовалсе, преречонных отцев монастыра киселевского на кождий час у кожного суду и права от каждого такового, хто бы их о той дом турбовати

міл, своїм власним коштом боронити и заступовати и всі тяжари, одтуль походячие на собі поносити, что для тим певнійшое віри, абы и до книг нынешних описано было для потомних часов просили и есть принято и вписано. С которых и сей випис при звиклой меской радецкой печати, а при подписе руки писара меского присяглого сторони потребующей есть видан.

Писан в ратуші ніжинской року и дня [вишписанного].

На розказане панов бурмистра и радец

Александр Цурковский, войт места е[го] ц[арского] в[еличества] Ніжина, рукою власною.

Иеремій Кониский, бурмистр ніжинский, рукою власною.

Филип Костантинович, писар меский ніжинский, рукою [власною]”.

(НБУВ. – IP. – Ф. VIII. – № 255 М. / 154. – Арк. 102 зв. – 103. – Копія XVIII ст. Опубліковано: Мицик Ю. З документації Максаківського Спасо-Преображенського монастиря XVII–XVIII ст. (Ч. 2) // СЛ. – 2014. – № 4. – С. 113–114; Документальна спадщина Свято-Преображенського Максаківського монастиря XVII–XVIII ст. – К., 2015. – С. 63)

№ 173

1660, липня 31(21). – Ніжин. – Універсал-привілей ніжинського полковника Василя Золотаренка Свято-Покровському жіночому монастиреві в Макошині на володіння частиною млина у селі Величковцях

"Василий Нечипорович Золотаренко, пол[ковник] Войск цар. вел. ніжинский.

Ознаймуем сим писанем нашим, кому бы о том відати належало, иж мы, міючи взгляд на убогий монастирець, даем на виживене камений два в млыні в селі Вельчковцах, черниціям монастира Макошинского в залож (...)* ку церкви стое Покровы чотырох мірочок, жебы собі мененние (?) законницы вшелякого розміру заживали, не поносячы в тих каменях ні от кого кривды и перешкоды (...)* [ла]ски нашое, а мелник жебы себе заживал мірочок дві обычайних, на що и писане сее свое даем для віри ліпшое.

Дан в Ніжині июля 21, 1660.

Василий Ничипорович Золотаренко, пол[ковник] Во[йска] его цар. вел. Запор[озкого] ніжинский”.

(БПАН. – ВР. – № 261. – Т. 1 – Арк. 102. – Копія другої половини XVIII ст. Опубліковано: Мицик Ю. З джерел до історії Сіверської України та Білорусі XV–XVII ст.; Мицик Ю. З документів українських гетьманів та полковників доби Руїни (за матеріалами польських архівосховищ) // СЛ. – 1999. – № 3. – С.25)

№ 174

1660, серпня 4 (липня 25). – Київ. – Стверджувальний універсал кїївського полковника Василя Дворецкого Свято-Троїцькому чоловічому монастиреві в Козельці

"[В]асилий Дворецкий, полковник [Вой]ска его царского вел. Запороз[кого] киевский.

[...]* войтови зо всіми обывателями острскими здоровья доброго зычимо (...)* ся мы з універсалом велможного его мл. пана гетмана отцем Моска(...)*

делского на грунта купленїи правом им служачие и належачие належым явног(...)* не нарушаючи, пилноват жадаем и сурово приказуем именем самого его мл. п. [гетма]на, абысте конечне жадной справы и потребы до них не міли и из Липового острова власного их и им належачого, хто бы міл втручатися в жадное справы и потребы не міючи, варуючи, абы нас болшей скарга не доходила. И повторе приказуем, абы иначе не было, под неласкою войсковою и зарукою талярей ста до шкатулы войсковое.

Писан в Киеве июля 23 року 1660.

Василий Дворецкий, полковник его пресвітлого царского волнчества Войска Запорожского киевский».

(БПАН – ВР – № 269. – Арк. 45. – Оригінал, завірений особистою печаткою Василя Дворецького. Оpubліковано: Мицик Ю. 3 документів українських гетьманів та полковників доби Руїни (за матеріалами польських архівосховищ) // СЛ. – 1999. – № 3. – С. 26–27)

№ 175

1661, червня 6(травня 26). – Москва. –

Жалувана грамота царя Олексія

«Божиею милостию (*повний царський титул – Ю.М., І.Т.*) отчини Малой России вибелского сотника Стефана Шубу, что в ннешнем в 169 году бил челом нам, великому государю, богомолец наш Мефодий, епископ мстиславский и оршанский, чтоб нам, великому государю, пожаловать повелети по его, епископа, челобитю, дать ему, сотнику Степану, за его к нам, великому государю, верную службу и радение на маетности его, которимы он владеет по привилеи наказного гетмана Якима Сомка нашу, великого государя, жалованную грамоту, чтоб ему и впредь нам, великому государю, было надежно. А в привилеи наказного гетмана Якима Сомка 1660 году написано, дал он, гетман, вибелскому сотнику Степану Шубе за его службу и радение привилей на маетности на деревню Орловку да на деревню Грабовку с вершной Муравейки. И мы, великий государь, наше царское величество, по челобитю богомолца нашего Мефодия, епископа оршанского и мстиславского, вибелского сотника Степана Шубу за его к нам, великому государю, верную службу и радение пожаловали, на те его маетности велели ему дать сию нашу царского величества жалованную грамоту за нашею ж царскою печатью и по нашей государской милости вибелскому сотнику Стефану Шубе темы прежними (?) своими маетностями деревнею Орловкою и деревнею Грабовкою с вершиною Муравейки со всеми угодии по привилею наказного гетмана Якима Сомка владеть, оприч козаков, и доходы всякие имать, почему с тех маетностей напред сего имивано и видя на себе прежнюю милость и жалованье ему, Степану, нам, великому государю, нашему царскому величеству, и сыну нашего царского величества, благоверному и великому князю Алексею Алексеевичу всея Великия и Малия и Белия России служить и радети и во всем добра хотети, на чем он нам, великому государю, нашему царскому величеству и сыну нашего царского величества благоверному царевичу и великому

государю князю Алексею Алексеевичу, всея Великия и Маля и Белия Росии по непорочной евангелской заповеди веру учинит.

Дана наша царская грамота в нашем царствующем граде Москве лета от создания мира 7169 месяца мая 26 дня».

(НБУВ. – IP. – Ф. VIII – № 231. – Арк. 109. – Копія другої половини XVIII ст. Опубліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. 3 нових документів до історії Сіверщини (XVII–XVIII ст.) (Ч. 7) // СЛ. – 2017. – № 5. – С. 47)

№ 176

1661, жовтня 27(17). – Переяслав. – Лист наказного гетьмана Яким Сомка до гетьмана Юрія Хмельницького

“Мні велце ласкавий мсц пане сестренче!

От Гсда Бга доброго в.мсти на долгиі літа здоровья взаємне зычу, яко собі сам.

Пришовши в.мст з войском под Переяслав, рачиш до мене писат, иж жадане в.мсти на том было давно, якобысте могли розрозненные сердца и мысли Войска Запорозкого и всее Малое Русиі наше до зъедноченья и едномыслности привести. Добрый от в.мсти замысл, хто ж бы его не міл похвалити, толко жес в.мст., не кладучи пред очи помсты и гніву Божого явне выпущеной и зостаючи при затверділости сердца старших ваших, а хотячи значне православие свое выкоренити, затяглисте и наперед себе выпустилисте ненасытного криви хрестиянское бісурманина, не до згоди ся, яко пишете, братерское маючи, леч с огнем и мечем своих же зносячи и розуміючи себе быт волными од таковое ж згубы. Якож юж за наступенем и выданем вашим видите потіху вашу виконывающуюся, а своего упадку, вьтропы за вами наступуючого, не можете собі пред очи поставит. О котором я, не будучи такового запамятаня, при в.мсти будучим, еще на тамтую сторону ознаймити. А поневаж вас тые братоши, чи по волі, чили теж и мусом, босте през них всіх набитков, сел, и самых немало голов людзьких позбыли, к нам припрывадили, одписуючи на ваше писанье, шире тым увідомляю, маю я килканадцят добрых языков татарских тыми часы пойманных, ест еден певный язык тума, сам добровольне приехалый, тое з них всіх випиталем, же яко вас хан з великою охотою на сей бок прибылых очекивал, так тепер велце вам ест рад, бо знаем з чим посол ханский Камамбей од короля повернул, чога иж ся там не могл у вас, маючи зас напереді неприятелей, упомянут, королевский вырок над вами выполнит и теж за своих немало под городами побитих и тепер в городіх задержанных татар домовит, тут тепер запевне все тое зистит вам всі языки обещует. Зачим же з нами о покоі и згоді трактоват хочете, а своеі згуби не знаете? Я, яко щирый приятел ваш, тим под сумненем моим увідомляю и ежели быс те тому не хотіли вірити, пришліт своего члвка, Бга ся боячого и уважного, сам почует од непримушоных языков, який замысл о вас тот давный креста Гспдня неприятел мает и вьпрудці его выполнит. Того присланого од в.мсти под клятвою обовязаным сумненем обещаю без жадное наименшое кривди отпустити. Таких то ся в. мст волностей Войска Запороз-

кого добыли и таковыми ж то привілеями ваши цілости его кр.млст обваровал, юж ваша Украина пуста, и так пришло на нашу, а не знаете о далшом вашом и остатнем, ховай Бже, упадку, которого мы вам не зычачи, тым писанем на тим остерегаем, абисте своєї братии хрестиян не хочаючи доброволне в плініне поганское подат, рачей своих домовок и самых голов остеречи прудко постарайтеся, а з домов з нами о вшелякой братерской згоды ширую умову беріт, а не с таким давним неприятелем хрестиянским на згodu приходіте. Знаем мы, бо юж не перший нас, татарами прийшовши под города трактовати, завьше мы миримо, а хрестиян поганом в плініне безьдушно предаем, о нашом зас примирью нехай его царское величество з его кр. млстю умовы и коммісії зводит, а не мы легкомысльностью своєю православие наше сами през себе губячи. Подобно вам жал того, жем тот край не подал до такового спустошенья, яко в свой, на города нашого боку в цілости додержал, не маєте на мене за тое жадного зла, ані мыслити, не толко व्यряжати, бо теж и я през увес рок ані черкасцом, ані каневцом, жадное найменшее кривды не допускалем чинити, што и сами скажут москьву не яко бым з города міл звести, правьдиве през присягу ні маш як, не я управадилем, толко сами ж ваши приводці и порадци, и зводит теж их не мышлю, бо бы и горшей нас Гсдь Бг карал, ніж тепер караєт. Што ж с того ест за пожиток и далій будет, што города пойдете зводит, а хрестиян в неволю подават. Зачим и повторе под сумненем в.мстей, не през звод який, а нашу боязнь, а теж ваше ошукане вам тую пересторогу иссылаючи, приятелско прошу и раджу, абисте ся з тыми братами в далшую дорогу не пускаючи, о собі самых старанье міли, анеприятелєві тому в свое місца пойти промысл учинити, чога в.мсти и собі вірне збчачи себе ласці приятелской пилно отдало.

С Переясловя року 1661 октября 17 дня.

В.мсти всего добра цале зычливый дядко и служит рад И.Сомко, гетман з Войском его царского величества Запорозким наказний”.

(АГАД. – Ф. АКВ. – “Козацький відділ”. – № 81. – Оригінал. – Адреса: “Мні велце ласкавому пану Юрию Хмельницкому, сестренцови мні милому, отдати.” Опубліковано: Мицик Ю. З джерел до історії Сіверської України та Білорусі XV–XVII ст.)

№ 177

**1661, вересня 30 (жовтня 10). – Табір під Переяславом. –
Проїжджий універсал гетьмана України Юрія Хмельницького,
даний полковнику Василю Голубу**

“Юрий Хмельницкий, гетман з Войском его крол[евской] млсти Запорозьким. Ознаймуем сим писанем нашим всей старшині и черьни Войска его крол[евской] млсти Запорозкого, а меновите их м. паном пулковьником, асаулом, сотником, атаманом городовим, так теж и на селах будучых, яко теж и их мл. паном, паном войсковим и наместником и их добр ужываочым, иж мы пана Василя Голуба, пулковьника своего, посилаем у Поліся противко неприятелей наших, зносячися и купячы из войском коронним и едьносьт святую,

которому абис віры додержан[о], хліба и соли не збороняно, яко людем войсковим; и повторе ласк ваших упрошаем для ласкы нашей.

Дан с табору с под Переяславля дня 30 септ[е]врия 1661.

Юрій Хмелницький, рука власна.”

(АГАД. – Ф. “АР.” – Відділ 2. – Суплемент. – № 582-а. – Копія кінця XVII – початку XVIII ст. Опубліковано: Юрій Мицик. 3 документів польських архівів до історії Сіверщини XVII–XVIII ст. // СЛ. – 2003. – № 5–6. – С. 17)

№ 178

1661, грудня 5 (листопада 25). – Москва. –

Указ царя Олексія І нежинському полковнику Василю Золотаренку

"Божиною милостию от великого государя... *(далі йде повний царський титул – Ю.М., І.Т.)* Войска Запорожского нежинскому полковнику Василью Золотаренку и всему будущему при тебе товариству, наше царское величества милостивое слово.

В нынешнем во 170-м году ноября в 20 день писали к нам, великому государю, нашему царскому величеству вы, полковник, с посланцы своими, с нежинским ясаулом с Иваном Романенком с товарищи, что хан крымский и изменник Хмелницкой с своими войсками стоят под Переяславлем и город Переяславль держат в осаде и загоны татарские по всем полкам здешние стороны Днепра ходят, а болши тесноту чинят в Нежинском полку и всесилного Господа Бога помощью утехи нигде не относят, везде их под переправам громят и побивают, а о всех вестях и о неприятельских замыслах прислали к нам великому государю, к нашему царскому величеству, ты, полковник, с теми посланцы своими взятых татарских языков распросные речи и инные вестовые письма к нам, великому государю, нашему царскому величеству, ваша полковникова верная служба и по твоим присланным татарским распро[сн]ым речам и по вестовым письмам о неприятельских замыслах ведомо, и мы, великий государь, наше [царск]ое величество вас полковника и все, будущее при тебе посполство за вашу верную службу [жалу]ем, милостиво похваляем. И вам бы полковнику и вперед нам, великому государю, нашему царскому [вел]ичеству служить верно и против неприятелей стоять и отпор им давать, а та ваша [верная] служба у вас великого государя забвена николи не будет, да нам же великому государю, нашему царскому величеству вы, полковник, бьете челом на оборону от изменников и от ляхов, о при[сылке наш]их великого государя ратных людей, а которые наши великого государя ратные люди присланы [из Путив]ля и те разошлись, а которые есть, и то люди небольшие, и тем путиловцам, которые [есть в Неж]ине, прислали к нам, великому государю, вы, полковник, именам их список. И по нашему великого государя указу тех ратных людей, которые присланы ис Путивля. а из Нежина они забежали [...] * велено выслать в Нежин. И на прибавку наши великого государя ратные люди для обороны [от неприя]телей и вам в Нежин присланы будут вскоре, проведав, чтоб им которыми [...] * вы пройти было мочно, а что к нам, великому государю, к нашему царскому величеству, вы. полковник, писали о тех наших великого

государя ратных людях о путивльцах, которые у вас в Нежине, что они почали нам, великому государю бити челом о нашем, великого государя жалование выщать из нашия, великого государя казны в Нежине; и мы, великий государь, тех путивльцев пожаловали, велели им дать наше, великого государя, жалованье в Нежине воеводе нашему, князю Семену Шаховскому, по рассмотрению. А буде у него нашия великого государя денежные казны нет, ему велено дать ис тех денег, которые посланы на наше великого государя жалованье в Переяславль рейтарского да салдацкого слугою с порутчикми с Ыльею Берсневым да с Федором Кузминым, а ныне с теми денгами остановлены они в Нежине, а вам бы, полковнику, тех, нашего царского величества ратных людей сподобляти хлебом, чтоб им в хлебных запасах какие скудости не было, а посланцов ваших ясаула Ивана Романенка с товарными пожаловав нашими великого государя жалованьем, велели к вам отпустить, не задержав.

Писан в нашем царствующем граде Москве лета 170-го месяца ноября 25-го дня".

(АГАД.– Ф. "АКВ". – Козацький відділ. – № 83. – Копія др. пол. XVII ст. Опубліковано: Мицик Ю. З документів українських гетьманів та полковників доби Руїни (за матеріалами польських архівосховищ) // СЛ. – 1999. – № 3. – С. 30–31)

№ 179

1661, грудня 9 (листопада 29). – Москва. – Указ царя Олексія І князю С.І. Шаховському

“От пря и великого кнзя Алексея Михайловича, всея великия и Малыя и Белия Росии самодержца, в Нежин, воевод ншему кнзю Семену Ивановичю Шаховскому.

В ннешнем во 180 –м году ноября в 20 д. присылал к нам, великому гсдрю, нежинской полковник Василий Золотаренок проходцов своих, ясаула Ивана Романенка с товарищи, с листом и с вестовыми писмами, да с ним же прислал ншим, великого гсдря, ратным людем, которие к вам в Нежин присланы ис Путивля, имянам их список; а в листу своем к нам, великому гсдрю, он, полковник, писал, чтоб те нши, великого гсдря, ратные люди послали нам, великому гсдрю, бити челом о ншем, великого гсдря, жалованье и чтоб им то нше, великого гсдря, жалованье выдать и з ншия, великого гсдря, казны в Нежине; и мы, великий гсдр, по ево полковникову писму нших, великого гсдря, ратных людей, которые к вам присланы ис Путивля, пожаловал нше, великого гсдря, жалованье дати им велели в Нежине из ншия, великого гсдря, казны по твоему розсмотрению; и как к тебе ся нша, великого гсдря, грамота придет и ты б ншим, великого гсдря, ратным людем, которие к вам присланы ис Путивля, нше, великого гсдря, жалованье дал по россмотренью, пересмотря их налицо. А буде у тебе ншия, великого гсдря, денежные казны тем ратным людем на жаловане не будет и ты б ншим, великого гсдря, ратным людем нше, великого гсдря, жаловане дал ис тех денег, которие посланы на нше, великого гсдря, жалованье в Переяслов с порутчики с Илею Берсневым да с Федором Кузминым;

а кому имяны ншим, великого госудря, ратным людем нше, великого гсдря, жалованье и ис каких денег дано будет и ты б о том к нам, великому гсдрю, отписал и раздаточные книги за своею рукою прислал, а отписку и раздаточные книги велел отдат в Посолском приказе дяком ншим думному Алмазу Иванову с товарищи. Писан на Москве лета 7180-го ноября в 29”.

(АГАД. – Ф.АКВ. – “Козацький відділ”. – № 84. – Оригінал(?). – Адреса: ”В Нежин воеводе ншему князю Семену Ивановичю Шаховскому.” Оpubліковано: Мицик Ю. З джерел до історії Сіверської України та Білорусі XV–XVII ст. // СЛ. – 2001. – № 3. – С. 59–60)

№ 180

1661, грудня 25 (15). – Басань. –

Лист воронківського полковника Данила Кириловичу до наказного гетьмана Лівобережної України Якіма Сомка

“Велможный милс. пане гетмане, пане и добродію мой!

Рачиш в. м., мой милс. пан, до мене писати о конях, которіі тут застают. Тыє в цілости и казалем на свою госпуду перепровадити. Богомаза еше, ним писане в. м. зашло, з сотництва скинув, бо згола помочи мні з него не было. Сотником тепер Михайло Оноприенко, а Богомаз окован, бо хвалився, коли тривоги наступили, утикати. Що стороны тых бунтовников баришовских сего дня часу не было ся пытати, бо вже два дни немає од орды покою, прошу добродію рач о нас паметати. Если бы можна прислати що людей з оружем и штучку якую, не зашкодило б, бо тут у басанцов барзо мало оружя. Затым ся милостивой ласці в. м. оддаю. З Басані, 15 дня декаврия 1661.

В. м., моему милостивому пану, цале жичливый слуга
Данило Кирилович, т.р.”

(НМІУ. – Фонди. – РД. – 133. – Оригінал, завірений печаткою. Адреса: ”Моему велце милостивому пану и добродіеву его милости пану Иоакиму Сомкови, гетманови Войска его царского величества Запорозкого, отдат належит пилно”).

№ 181

1661, грудня 27 (17). – Прилуки. –

Лист прилуцького полковника Лазаря Горленка до генерального писаря Війська Запорозького Василя Глосінського

“Мні велце ласкавий пне писару енералний Войска его кр. млсти Запорозкого.

Рачиш в. млс. пн з писаня свое нам пораду давати, жебысмо оглядаючис на заднее кола, не понижаючи поваги его мс. пана гетмана з людскости своєї, ведлуг предложеня з міста напитками розними засилали, также и самого в. мс. с канцелариею ведлуг звычайю, жебы опатрили. Подобно ви ймете віри, хочай и перед очима вашими, як поля, так и гумна, винници, солодовні и броварі на видоку, же нам от Покрова Прстыє Бці все (...) * татаре на полі отняли, ледве хто счо порвав там тилко живности, а села и фолварки огнем пошли и церкви Божие. Хиба б на печі казав у хаті казану мазати да пива наварити, толко не

знаю с чого, бо солоду не маем, а меду ни кади, а горілку и мы б дорого купували, если б була. Рачте в. мл. нам теперешнего часу все перебачити убогим людям. А сторони влади (?) жолнерскої и инших зрозуміеш в. мс. з листу его мс. пна гетмана, которий посилаем. При том в ласку в. мс. ис приязню моею яко напилній ся отдаю.

С Прилуки, 17 декаврия (?) 1661.

В. мс. брату моему всего добра зичливый приятель Лазар Горленко, полковник, с товариством и мещане прилуцкими.

Подобно не читали есте, счо писалисмо strony пна Чарнявского в листі до его мл. пна гетмана на другом боку листу, те нічого не змінкуете о нюм у жадном писаню, он рад, счо до жунки прибrelся”

(АГАД. – Ф. «АКВ». – Козацький відділ. – № 78. – Оригінал, завірений печаткою, яка погано збереглася. Оpubліковано: Мицик Ю. 3 листів «Козацького відділу» АКВ АГАД у Варшаві // СЛ. – 1998. – № 5. – С. 13)

№ 182

1661, грудня 27(17). – Глухів. –

Лист батуринського полковника Пилипа Уманця

до полковника ніжинського та “всього Сівера” Василя Золотаренка

“Мні велце ласкавый пне полковник ніжинский!

Пне и добродію мой великий!

Лист от князя Григорія Семеновича Куряки, писаний до в.мсти, посилаю през своих людей глуховских, при которых и свой напис чиню до в.мс., добродія моего, стороны того, ижесте в.мс. розказовали мні до Батурина ити з всіми сотнями ити и скоро уже рушалъся, того ж часу пришла мні відомост з Путивля от князя Лобанова, же под Путивлем татаре з москвою бой міли, то и я того ж часу отвернул до перевозу Камінского над Сейм, стараючися, абыс в наш край не впал якколвек неприятел наш, бо кгдаж и тепер козаки сотни моеї в том місцу застают; а о князика татарского стараемъся; а от в.мс. науку и поради жадаючи, просим; рач в.мс., добродій мой, мні науку и пораду подат, як ся маемо в сим краю обходит, бо повідают нам выходци, же мают бит в нашом краї татаре, бо кгдаж за Десною полно их ест. А тих козаков, що в.мс. з Ніжина вислали, отправилем до Сівера (*можливо й інше прочитання: “до Сівска”- Ю.М., І.Т.*) одного, а другого до Путивля. А своими козаками до Білагорода, до околничого посилаем того ж часу. Затим, не маючи болшей чого до писанья, ласці в.мс., добродія моего, отдаючися.

Дат в Глухові 1662 декаврія 17 д.

В.мс., добродієви моему, всегда добра зичл. слуга и во всем поволней Филип Уманец, пол. Вой. его цар. вел. Зап. батур.”

(АГАД. – Ф. АКВ. – “Козацький відділ”. – № 91. – Оригінал, завірений полковою печаткою. Адреса: “Мні велце ласкавому пну Василию Ничипоровичу Золотаренку, полковн. его цар. вел. Зап. ніжинскому и всего Сівера, добродієви моему великому ласкавому отдад належит.” Оpubліковано: Мицик Ю. 3 джерел до історії Сіверської України та Білорусі XV–XVII ст. // СЛ. – 2001. – № 3. – С. 60)

№ 183

1661, грудня 29(19). – Ічня. – Лист ічнянського сотника Матвія Романенка до ніжинського полковника Василя Золотаренка

«Мні велце мл. пане полковнику Войска его цар. вел. Запор[озского] ніжинский и всего Сівера а добродієві моему.

Лист от пана полковника нашего до в. мс., добродія моего, отсылаю, а о респонс, а на первие листы и на сие до пана полковника нашего в. м., добродія моего, пилно прошу, то теж в. мс. ознаймую, же прошлого вторку мимо наше містечко с килкасот орды назад от Конотопу ку Прилуці ишло. Которие и в наши фолварки впадали с конца от Манастырищ и юж с килко [хат] спалили. Але барзо кони мордованые міли. Маем теж и от полковника відомост, же орды при Хмелницком не было ни трохи, а тепер от хана посел пришов до Хмелницкого, жебы конечно за ханом на границу ишол и то теж посланци наши повідают, же при Хмелницком щос барзо под Прилукою немного войска, хоч теж шість полков повідают. Пишет теж до нас отц игумен густинский [Иосиф Федорович], же поймали лядзкого языка вчорайшой ночи, который повідаєт, же маєт конечно Хмелницкий от Прилуки сегодня отступити, толко не відаєт, куда повернется. О чом в. мс., добродієви моему, ознаймивши зо вшелякими поволностями моїми до ласки в. мс., добродія моего, яко напилней залецаю.

Дан в Ичні 19 дек. року 1661.

В. м., добродієви моему, во всем поволный и служит готов Матвій Романенко, сотник Войска его цар. вел. Запор[озского] иченский.

О відомости теж, якие рачите міти в. мс., покорне прошу».

(АГАД. – Ф. «АКВ». – Козацький відділ. – № 93. – Оригінал. Опубліковано: Мицик Ю. 3 листів «козацького відділу» АКВ АГАД у Варшаві // СЛ. – 1998. – № 5. – С. 15)

№ 184

1661, грудня 29(19). – Ічня – Лист ічнянського сотника Матвія Романенка до ніжинського протопопа Симеона Адамовича

«Пречестный гдне отче потопопа ніжинский.

Покли мой звиклий пречестсти вашей отдавши, ознаймую пречестности вашей, же прошлого вторка орды назад от Конотопу назад ку Прилуці с килкасот пошло. Которие и в наши фолварки от Манастырищ впадали и хат с килко спалили. Але барзо кони мордованые міли. Маем теж и відомост от пана полковника, же орды нитрохи при Хмелницком не было, а тепер посел татарский от хана прийшол, жебы конечно за ним на границу Хмелницкий ишол, а посланци наши повідают, же барзо немного при Хмелницком под Прилукою вуйска то все ляда що, хоч повідают шість полков. За чим и Хмелницкий каже собою вонтпит. Отц игумен [Иосиф Федорович] теж пишет до нас, що поймали языка лядского, который повідаєт, же сего дня маєт Хмелницкий от Прилуки отступити, толко не відаєт, куда маєт повернутися. А о хану певне не відаєт, где тепер ест. О чом прчестности вашей ознаймивши, зо вшелякими поволностями моїми до ласки в. м., яко напилней заліцаю.

Дан в Ичні 19 декабрия року 1661.

Пречестности вашей всего добра зич[ливый] и готов служит Матвій Романенко, сотник его цар. вел. Войска Запор[озкого] ичнянский.

Одного коня мілем по той дорозі, а в дому ничего не застали, все товары без мене побрали и того во второк ранили, а татар же двох забили и коня одного отгромилисмо натомісто».

(АГАД. – Ф. «АКВ». – Козацький відділ. – № 94. – Оригінал. Опубліковано: Мицик Ю. 3 листів «козацького відділу» АКВ АГАД у Варшаві // СЛ. – 1998. – № 5. – С. 15)

№ 185

1661, грудня 30(20). – Нові Млини. – Лист шляхтичів А. Суличича та Ф. Зюкевича до шляхтичів В. Денисовича та Г. Ходкевича

«Нам велце ласкавый пне Василий Денисович и пне Федор Михайлович и все товариство нше милое.

Повтораючи ми писанем ншим вам, браті своей, велце дякуем за таковую зичливість братерскую показанную противко нас товариства свого. З которого то писаня в. мстей, брату нашой snadне зрозумілисмо, тилкож нікоторие речи не сут нам барзо и вдячни, о которых рачите змінковат до нас, товариства свого, яко то сторони расхожения Радзивиловы и Плестуновы женидбы, теди для Бга не чинит собі и нам усім сорома, жебисте міли так зацную панну **Меланію** замуж отдават под сей час лихий, любо им лиха захотілося, що тепер женится, под сюю годину лихую, а звлаща без нас и в тым теж уважте в. мсти сами: мает ли се правда речи **чи не годна вона за кого ліпшого**, не за того **чоловіка Радзивила**. Подобно жаден з вас не оберетце, который бы нас всих из сорома вывел. **А щоб цю панну Меланію за дружину собі взяв, вправді Радзивиллові** ганьбы не маш и заслужонный чоловік, тилко ж прияв нам не поседит дома у собі, рад леда куда волочится. А час, бы ему и встатковат ед уже не молодюн, а крутится проява, поневаж ему Бг тое позволил з Мелашкою женитсе. На угайте ж в. мс. принамней на усе доброе, щоб уже княсницкои не пиловал одному нехай радуется, а затем, дай Бже, абисмо в. мс. товариство свое в добром здоровю вскоре огледали.

Дат з Нових Млинов декабрия 20 дня року 1661.

В. мстям во всем всего добра зич. товариство Андрій Суличич.

Брату моему коханому пну Климентію Почутковичу, низкий поклон мой отдаю, а дякую в. мс., же не рачил о писму своем мне, брата своего, препомнит.

Филип Зюкевич Подвинский, намісник новомлинский.

Його мості пану Яну Карчевскому поклон наш посилаємо. Йованію Рижевському, Миките Ивановичу и Данилу и Михаилу кланяемся.

Особливе пну Есифу конюшему поклон мой отдаю, а упрашаю, будь ласкавый на коня моего; як даст Бг з в. мстю бачитисе, не забуду працы и ласки твоей дознаней.

Пану Гаврилу Ходкевичу, атаману нашому, товарискому и пну Федору Михайловичу поклон отдаем и ознаймуем, жесмо до Сосницы писане до Василя послали и що теж в. мс. пан Федор до мене першей писал, дойшло мене тое писане, за що дякую».

(АГАД. – Ф. «АКВ». – Відділ козацький. – № 45. – Оригінал, завірений печаткою. Оpubліковано: Десять документів до історії Стародубщини і Стародубського полку XVII–XVIII ст. // СЛ. – 1996. – № 1. – С. 106–107)

№ 186

1661 р.(?) – Прилуки. – Лист прилуцького полковника Лазаря Горленка до гетьмана Юрія Хмельницького

“Велможний а нам велце млсцивый пне гетмане Войска его кр. млсти Запорозкого.

Зрозумілихмо добре с присланого писаня велможности вашей, же згола рачилися аффектовати на нас с тої причини, же того трубача взяли нши козаки в місто. Вховай Бже, я того не росказовалем чинити и жадному не кажу ні на кого и стреляты, также вимати; тылко он пняней приїхавши, с козаками ншими засварився, питаючис о брату, а они теж, не терпячи, и взяли его, а еще под той час козака нашого пострелено с табору, однак же я бы его не задержавав, тилко на него с тоей причини посердилися и ошарпали все, чога всего не можемо и избрати, хто счо й взяв, тылко с тем счо избрали, отпускаемо его на писане в. млсти. Я бы его и так не держав у себе, он нам непотребны. Рач велможности ваша, на нас ласкав быти, а гнів на кого иншого той обернути, а до нас ласкаве завше писанем своїм обсилати, с которого бисмо завше утішалис, аніжли такий афект чуючи, небезпечными в своїм здоровю зоставати міли. А що рачите писати сторони тых козаков, же быхмо яких держали, не маемо их и не кажу имати. Вчера, оперед вечером пришов один доброволне от жолнірских корогвей до брата родного тут у нас, а то все тые втікают, которих было побрано из Шереметом, а велможности вашей здается, же їх имаемо. О що и повторе велце а уніжоне просим велможности вашей: рач нас в ласце своїй ховати. При том и отдаемос в опеку велможности вашей.

С Прилуки, в середу в вечер.

Велможности вашей всего добра зичлиwie слуги и подножки Лазар Горленко, полковник, с товариством и мещане прилуцкие.”

(АГАД. – Ф. «АКВ». – Козацький відділ. – № 97. – Оригінал, завірений печаткою. Оpubліковано: Мицик Ю. 3 листів «Козацького відділу» АКВ АГАД у Варшаві // СЛ. – 1998. – № 5. – С. 14)

№ 187

1662, січня 1 (1661, грудня 22). – Мена. – Лист синявського сотника Ілляша до ніжинського сотника Романа Романовського

“Мні велци ласкавий пану и добродієви моему пану Роману Романовскому, сотнику Войска его црского вел. Зап[орозкого] ніжинскому, куму и приятелю моему зичливому.

Здоровия доброго и сщасливого повоженя на долгие літа и часи незаміжоне ис панею и з потомством в. мл. от Гсда Бга в. мл. не так яко приятеля, але яко отца свого, жебис в. мс. измиловался надо мною, жеби леда хто не насмілявся, жем я счири усуди гдеколвек, що роскажут, але ж еще не був у такому непорядку, як у нас, бо много панув у нас; як в. мс. роскажет мине (?), що у нас ся діет, теди прошу в. мл., добродія моего и приятеля, як в. мс. на мене давно ласкав бул, так в. мл. и тепер будь, жеби леда хто не смиявся. При том в. мс. Гсду Бгу поручаю.

Дана мз Мени декаврия 22 року 1661.

В. мс. всего доброго зичливий приятель и слуга поволни Илляш, сотник Вой. его црского вел. Зап[орозкого] синявский, рукою в[ласною].»

(АГАД. – Ф. "АКВ". – "Козацький відділ". – № 42/96. – Оригінал-автограф, завірений особистою печаткою. – Опубліковано: Мицик Ю. З листів «козацького відділу» АКВ ААД у Варшаві // СЛ. – 1998. – № 5. – С.16)

№ 188

1662, лютого 18(8). – Переяслав. – Привілей-фундуш гетьмана Якіма Сомка на відбудування Свято-Троїцького монастиря в Козельці

“Иоаким Сомко, гетман з Войском его царского велич[ества] Запорозским.

Ознаймуем сим нашим писанем кождому, кому бы о том відати належало, а меновите всім обивателем козелским, иж мы, видечи спустошений монастир стои Тройци, под Козелцем стоячий, под час войны неприятельской поганскої, а міючи взгляд на братю того ж монастыря, стараньем людей зацних мешчанов козелских позволилисмо в місте Козельці, в пригородку, на указаном містцу монастир будовати, давши сей наш універсал для вшелякой моцы и утверження превелебному в Бзі отцу Иоилу Пучковскому, игуменови монастыря Троецкого козелского з братиею, абы за блгословением, взявши от нас позволение, фундовав цркв Бжую, там теж при церкви Бжой и собі самим цели для мешканя брати, варуем теж того, абы кгрунта, здавна на тот монастир наданые и до него належные, цале монатирови козелскому служили и пожиток містцу стому приносили, ни от кого жадное кривды и пренагабана не поносили. Міти то хочем, абы спокойне и без нарушеня вшелякого превелеб[ный] в Бозі отц Иоил Пучковский, игумен монастира стои Тройци козелского, з братиею містца того стого, тих здавна наданих кгрунтов заживал и з них пожиток містцу стму старанем своим привлащал, за нас всіх Гсда Бга просячы. А если бы з межи якого колвек стану людей важился тому місту стому и кгрунтам, до него належным, кривду, хоч найменшую, чинити, або в монастирскїй доході втручатися, таковий кождый от нас без фолкги на гарле караний будет.

Дан в Переяславї мсця февраля дня 8, року 1660.

Иоаким Сомко, гетман.”

(АГАД. – Ф. АКВ. – "Козацький відділ". – № 42/98. – Оригінал, завірений військовою печаткою. Опубліковано: Мицик Ю. З джерел до історії Сіверської України та Білорусі XV–XVII ст. // СЛ. – 2001. – № 3. – С.61)

№ 189

1662, квітня 13. – Сосниця. –

Наказ сосницького сотника Василя Омеляненка

«Я, Василей Омеляненко, сотник сосницький, за старшинство мое просил отец игумен монастыра Максаковского на имя Иосиф из братиею своею, иж не маючися в часи тревожные подіти где. Теди я далем оным законником плец в місте Сосницы Гришковский кушнеров одбіглий, который на войско припадает, теди оним волно будуватися и вшелякою речю владіти, яко отцу ігумену, так и братії, при нем будучой. А тот плец стоячий промежку домов одное стороны дом Вороны старого, а в другое Абакума Яницкого. Для ліпшое віри и певности даюя сие мое писмо, абы им ништо перешкоди не чинил. Писан у Сосниці 1662 априля 13 дня.

Василей Омеляненко, сотник сосницький».

(НБУВ. – IP. – № Ф. VIII, № 255 М/154. – Арк. 97 зв. – Копія XVIII ст. Оригінал зберігається в ЦДІАК Ф. 143. – Оп. 1. – № 5. Опубліковано: Мицик Ю. З документації Максаківського Спасо-Преображенського монастиря XVII–XVIII ст. // СЛ. – 2013. – № 1. – С. 17; Документальна спадщина Свято-Преображенського Максаківського монастиря XVII–XVIII ст. – К., 2015. – С. 63).

№ 190

1662, червня 14 (4). – Максаківський монастир. – Дарча синявського сотника Ілляша Аврамовича (Рубана)

«Я, Ілляш Аврамович, сотник синявський, чиню відомо тим моїм писанем, иж маючи я дом мой власний в місті Мянє в ринку, где збоже продают, идучи к церкви Михайла свтого по лівой руці на рогу улиці стоячой, малиований, с пляцом, будованем из крамою даровалем велебному в Бгу гспдину отцу Иоасафу Осиповичу, игумену, и всей братії монастыра Максаковского вічними часи, сам з жоною моею и дітми, отходячи за Дніпр, на што им далем тоє писанє с подписом руки моея.

Писан в мнастиру Максаковском мєця июня 4 дня року 1662.

Ілляш Аврамович, сотник синявський, рукою власною».

(ЦДІАК. – Ф. 143. – Оп. 1. – № 6. – Оригінал завірений печаткою. Наприкінці документу намальоване коло, в якому написано: «місто печати». Опубліковано: Мицик Ю. З документації Максаківського Спасо-Преображенського монастиря XVII–XVIII ст. (ч. 2) // СЛ. – 2014. – № 4. – С. 114; Документальна спадщина Свято-Преображенського Максаківського монастиря XVII–XVIII ст. – К., 2015. – С. 63)

№ 191

1662, липня 5(червня 25). – Чернігів. – Лист чернігівського полковника Іоаннікія Силіча до королівського полковника Дениса (Діонісія) Мурашки

Бог допустив нещастя на бідних християн всього нашого краю, особливо на шєстья потужних польських і козацьких військ, а також бусурманських. А це не за що інше, тільки за наші гріхи. А тепер змилосердившись на віру, подав спосіб врятуватися з його царською прєсвітлою величністю, а також із щастям князя

Ромодановського, який йде з ратними полками за указом й.ц.в. Неприятель стоїть на тому боці Дніпра з потужним військом, прагнучи християнський православний народ привести до останньої погібелі. Це (Юрій – Ю.М., І.Т.) Хмельницький із своїм військом і тогочасними козаками й ляхами та ордою стоять під Переяславом. Він задумав весь край внівеч обернути, підняв свою пиху і помпу, надіючись на свою потугу, не пам'ятаючи на шереметовщизну. Він видав у бусурманську неволю невинних людей. Але за допомогою Всемогутнього Бога, молитвами Пресвятої Богородиці і всіх святих так нагородилося пану Хмельницькому й ляхам і татарам, що він ледве наго Дніпр переплыл, втративши всі військові апарати, про що думаю в. м. відомо. Після цього розгрому всі задніпрські города по-старому з ратними військами князя Ромодановського разом з його милостю паном гетьманом (Сомком – Ю.М., І.Т.), пам'ятаючи про свою присягу і вірну обіцянку перед святим євангелієм бути під протекцією й.ц.в., присягли й.м. пану гетьману, що не можу достатньо ознайомити в. м., м. м. пану і приятелю. Якщо б не хотів би мені в цьому повірити, то можеш сам наказати кому довідатися. Однак бажаючи мати любов і згоду з в. м., з приязні моєї раджу і нагадую приятельській в. м., щоб по-старому за своєю обіцянкою і присягою схилився до Війська Запорозького під протекцію його царської величності, у котрого можеш одержати через мене й більшу повагу і маєтності. Можеш мені цілком довіритися. Війна ж – взаємні несе нещастя. Ця справа в руках в. м. залишається. Я пропоную обміняти полонених людей в. м. на козаків. Обіцяю дати ксьондза настоятеля або якого пана з того товариства, які є нашому полоні. А якщо буде воля в. м. хоч кого визволити, то я це зараз же вчиню на знак доброї приязні. Разом з цим листом я наказав відпустити гомельця з полку в. м. Пильно прошу і чекаю швидкої відповіді.

З Чернігова червня 25 року 1662.

Про в'язнів в. м., котрі є в нас, все добре скаже цей посланець.

Зичливий приятель і рад служити Іоаникий Силич, полковник Війська його цар. вел. запорозький чернігівський рукою власною.

Допуска: Якщо б в. м. захотів схилитися, то будь в. м. певен, що не тільки ті свої маєтності одержиш, але й тут, де хочеш, в Україні за моїм клопотанням у й. м. пана гетьмана та й. ц. в. Навіть Гомель і Чичерськ будеш мати у вічному володінні. Не сумнівайся в. м. ні в чому, схились до Війська Запорозького. Належна плата завжди буде.

(БЧ. – ВР. – № 402. – С. 145–148, 207. – Оригінал. Опубліковано: о. Юрій Мицик, Інна Тарасенко. 3 нових документів до історії Сіверщини (друга половина XVII–XVIII ст.) (частина 5) // СЛ. – 2017. – № 1–2. – С. 146–147)

№ 192

1663, червня 18(8). – Нові Млини. – Лист кошового гетьмана Війська Запорозького Івана Брюховецького до царя Олексія

«[...]По указу вашего царского пресветлого величества, благодетеля нашего милостивого, пришел я с войском на раду под Нежиною и стою в Новых Млынах, потому что полковники и чернь просят, чтоб я сжидался с ними. А Васюта Золоторенко докладывался околничего и наместника галицкого князя Данила Степановича Великого-Гагина, чтоб ему поволить с ними

дратца, понеже не любит правды, что ему чернь хотят в очи говорить и объявлять его измену, что он с Самком единомышленно усуетовали было отложиться от вашего царского пресветлого величества, для чего и города везде покрепили и колоколы на пушки перелил[...]

Из Новых Млинов, іюня 8 дня, лета 1663.

Вашего царского пресветлого величества, благодетеля моего милостивого, верный холоп и нижайшій подножок пресветлого престола, Иван Брюховецкий, гетман верного войска вашего царского пресветлого величества низового Запорожья с товариством”.

(Акты ЮЗР. Т. 5. С. 168 – 170)

№ 193

1663, липня 13(3). – Табір під Переяславом. – Універсал-привілей гетьмана Івана Брюховецького

Свято-Микільському чоловічому монастиреві в Макошиному

"Іван Брюховецький, гетман з вірним Войском его црского пресв. величества Запорозким.

Ознаймуем сим писаням нашим кождому, кому бы того відати было потреба, а меновите пном полковником, асаулом, сотником, атаманом и всему товариству старшині и черни Войска вірного его црского пресв. величества Запорозкого, а особливе пну полковникови сосницкому до відомости в. млстем доносим, иж видячи мы універсали надане од полковников розних, в Ніжине на врядах застаючих, містцу святому, монастиреви Макошинскому чесному гсдну отцу Виктору Бублицовичу, игумену, из братиею, то ест дві мірочки, на нас належачие, с каменей двох у млині Чалого, на греблі Сосницкой на реці Убеди стоячем, трет же и ступно в том же мліні коло, а особливе до того ж манастыра озера надание, то ест Работинские, Сахонские и Змітновские и зо всіми тонями и уходами, як пред теми часи зоставали, для виживлення им спокойного надали и писаням своим ствердили. Зачым и мы, не уймаючи того нічого, и з тых всіх пожитков з владзи нашею надаем, и сим писаням ствержаем, абы в том нашим наданю, якож вишей поменило, влсномы (?) гсдну отцу Виктору, игумену макошинскому из братиею того ж монастыра святого там в млині наданом, в озерах жадно абы (?) найменшое кривди и перешкоды от розных полковников и сотников, там застаючих, не поносили, але яко найспокойній того всего заживали, а то для того, абы офіра безкровная за нас и за все Войско Запорозкое у престола Бжаго отправована била; а если бы мимо сей універсал наш и найменшую кривду учинил, теди скоро за доношенем до нас скарги и найменшой, таких сурово горлом карати без одпущу обецуем, що иначей абы не было под ласкою нашею и на спротивляючихсе сроким каранем войсковим.

Писан в таборі под Переяславлем мсця іюля 3 дня року 1663.

Іван Брюховецький звышменованый гетман".

(БПАН. – ВР. – № 270. – Арк. 34. – Оригінал, завірений особистим підписом І. Брюховецького та військовою печаткою. Опубліковано: Мицик Ю. 3 документів українських гетьманів та полковників доби Руїни (за матеріалами польських архівосховищ) // СЛ. – 1999. – № 3. – С. 15–16)

№ 194

1663, серпня 15(5). – Табір під Переяславом. – Оборонний універсал гетьмана Івана Брюховецького жіночому монастиреві Святої Параскеви-П'ятниці у Чернігові

"Іван Брюховецький, гетман з вірним Войском его пресвітлого величства Запорозким.

Всей старшині и черни вірного Войска его пресвітлого црского величства Запорозкого, а также ратным началным и подначальным гсдрвым людем и кому толко о том відати належит, доносим до відомости, иж яко антецессорове наши особливый міли вгляд на законниц манастира черніговского стых Пятниц, так и мы, відаючи, же на нас и все Войско его пресв. црского вел. Запорозкое пред маестатом Бга Всемогущаго з поволаня своего млтвы уставичные проливають, нашим оним універсалом обваровалисмо пилно их млстей ратных началных и под началом зостаючих людеи гсдрских жадаючи, а подданым преречонному манастиреви черніговскому стых Пятниц наданых, жадного насилия проездами, наездами, мимоездами, ночлігами, становисками, попасами, подвод и стацый витяганем з найменшими долегливостями не чинили. А хто бы з старшого и меншого Войска его цр. вел. Запороз[кого] товариства міл счо сей выразной воли нашої выкочити, таковий каждый на горлі, яко стокрадца будет за найменший скарги донесенем караный.

Дан в таборі под Переяславом, августа 5 1663.

Іван Брюховецький звышменованый гетман".

(БПАН – ВР. – № 270. – Арк. 32. – Оригінал, завірений особистим підписом і. Брюховецького та військовою печаткою. Опубліковано: Мицик Ю. З документів українських гетьманів та полковників доби Руїни (за матеріалами польських архівосховищ) // СЛ. – 1999. – № 3. – С. 16)

№ 195

1663, серпня 16 (6). – Мена. – Лист ніжинського сотника Романа Ракушки-Романовського до чернігівського єпископа Лазаря Барановича

«Ясне преосвященний, а мні велце млстивий отче єпископе черніговский, а мой велце млстивий пане и пастирю.

Поклон мой найніжший вашой пастирської млсти отдавши, през сее мое писание ознаймую, иж я не могучися упросити у его млсти пана гетмана Войска его царского величства Запорозского от той услуги, яко первой мні назначено было и тепер повторе писмо его мл. пан гетман прислал, аби тих трох полков доглядав: Ніжинского, Сосницького и Стародубовского, що на писаня его млсти пана гетмана зараз поехавши в полк Сосницький, спорядилем и млини повіту Сосницького подалем в дозор двом чоловіком Якови Пустовойтови и Мартинови Чорному, межи которими млинами припомнилием оним сторони млинов Кирієвських, жеби в них поставили мірочних, а збора жадного не брали до далшее відомости. И тое оним приказалем, же ежели кого его млсть отец єпископ пришлет з універсалом его млсти пана гетмана на тие млини, то аби оние зараз отдали на монастир, яко и перед тим было. Зачим рач преосвященност ваша кого посилати до

Сосниці задля тих млинов з універсалом его млсти пана гетмана, жеби болшей марне не ишло, бо я не повинен того отнимати, що пан гетман з Войском Запорозким на монастир надал, любо то наши инъшие в том амаринуют (*очевидно описка, можливо треба читати: «усмотруют»* – Ю.М., І.Т.) мілем был волю зараз ехати и в полк Стародубовский, але зайшло мене писаня от его млсти пана гетмана под селом Бабою, жебим также дозирал полку Киевского и полку Прилуцкого и полку Лубенского и полку Пултавского, що барзо мене стривожило, же под сей час непослушенства не моглем сих трох полков спорядити, а то еще болшей придали турбації. О чом зараз побегу сам до его млсти пана гетмана, просячи, жеби ми того тяжару уменьшил и тамо о усем не препомню розмовити в долегливостях преосвященности вашею. А затим з найнижчими услугами моими отдаюся млтвам стим архиерейским преосвященности вашею.

З Мени августа 6 1663.

Преосвященности вашею всего добра зичливий и найнижчий слуга Роман Ракушка, сотник ніжинский новоміський Войска его царского величества Запорозкого.

На другому боці: «Ясне преосвященному а мні велце млстивому пану и пастирю его млсти отцу Лазару Барановичу, епископу православному черніговскому, добродієви моему, отдати належит»

Иншою рукою: «О млынах Кириевских от Ракушки хотіл розміру част брати. (Киевск[ий] центр[альный] архів, документи монастирів, № 2541, оригінал).

(НБУВ. – IP. – Ф. X. – № 10876. – Копія початку XX ст. о. Юрій Мицик, Інна Тарасенко. З нових документів до історії Сіверщини (друга половина XVII–XVIII ст.) (частина 4) // СЛ. – 2016. – № 5. – С. 71–72)

№ 196

1663, вересня 12(2). – Сосниця. – Стверджувальний універсал

сосницького полковника Якова Скидана

жіночому Свято-Покровському монастиреві в Макошиному

"Яков Скидан, полковник вірного Войска его цар. пресв. вел. Запорозкого сосницький.

Ознаймуем сим писанием нашим всім вобец и каждому засобна, кому бы о том потреба відат належало, иж ведлуг давного надання от полковников бывших на монастырец убогий стой Покровы макошинский т[еды] мы, взглядом того сим листом ствержаем и подаем законницам, абы два камени тые в млыні Величковском ведлуг давного звычайу на тот монастыр мірочки дві ишли, а мелникови третя, и ни от кого жадное перешкоды и кривды не поносячи, яко на спокойне уживали, так же оные селяне, абы греблю направат не были спречные, иначей не чинячи под неласкою нашею.

Дан из Сосницы року 1663 мсця септеврия 2 дня.

Яков Скидан, полковник вышменованный сосницький".

(БПАН-ВР. – № 269. – Арк. 30. – Оригінал, завірений полковою печаткою. Опубліковано: Мицик Ю. З документів українських гетьманів та полковників доби Руїни (за матеріалами польських архівосховищ) // СЛ. – 1999. – № 3. – С. 27)

№ 197

1663, листопада 22(12). – Кролевець. –
Випис 1712 р. з кролевецьких міських книг

«Випис с книг кролевецких.

Року тисяча шестсот шестдесят третого мсця ноеврия дванадцятото дня.

Перед намы Гарасимом Стасенком, сотником на тот час кролевецким, Давидом Евфимовичом, атаманом городовим, Иваном Роменцом, войтом, Яском Евстафовичом и Грицком Борисовичом, бурмистрамы, урядом кролевецким, и при нас будучи Ивана Хижняка, Дацка Хищдиценка, Данила Кгуженка, Грицка Романенка и при них многих зацних особах, сталася певная и неотмінная: когда з едное стороны славетного пна Михайла Василевича Дули, мелника подоловского, а з другое стороны пна Ивана Григориевича, в тот способ, иж пн Михайло Василевич Дуля доброволне позволил пну Ивану Григориевичу на той же гребли подоловской на реці Рети и міста Кролевця, наперед старих млинов наперед вибивши, млин постановити таким способом: скриня по половины, на которой скрини заставок дві Ивана Григориевича, а з другого боку, кгда поспіет уробит Михайло Василевич Дуля, заставок дві, а поднимат узвиш води от старих млинов жадною мірою не важитися Иван Григориевич и инших будинков и приробков кромі двох заставок аби вже болши не важил ставит под зарукою на его млсти пна полковника ніжинского таляров сто, а на сотника кролевецкого таляров десят. Що обідві стороны позволившися, просили нас, аби то било записано, що и ест записано, а ров фундамент різаний повинен Михайло Дуля по половині платит Ивану. С которых книг и сей випис пну Захарию Ивановичу в року тепер идучом 1712 мсця июля дня 18 при подпису уряду ншого кролевецкого и печати міської есть видан.

Василий Яценко, сотник Войска его царского пресвітлого влчства Запорожского кролевецкий.

Семион Мартинович, атаман городовий.

Иван Шматан, войт кролевецкий з бурмистрамы.

Костантин Маркевич Лашковский, писар кролевецкий, рукою.

(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 65027. – Арк. 1-1 об. Копія початку XVIII ст. Після прізвища вїта намальоване коло, всередині якого написано «місто печати»/ Оpubліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. З нових документів до історії Сіверщини (XVII–XVIII ст.) (ч. 7) // СЛ. – 2017. – № 5. – С. 50–51)

№ 198

1673 р.-Уривок з хроніки Феодосія Софоновича

«[...]Року 1663-го [...] мсця июня, Иван Брюховецкий, вышовши з Запорожья з козаками запорожскими до Ніжина, там за грамотою црскою учинили раду обирати гетмана. Прислал црь Алексій Михайлович своего околничего, князя Данила Великого-Гагина. Там Иоаким Сомко, гетман, и всі полки задніпрский. На той раді особливе за помочю епска Мефодия и Василия Дворецкого и за старанем Ивана Брюховецкого обрали козаки на гетманство Ивана

Бруховецкого, а інших, которіе Сомкову сторону держали, забивали, для того Сомко з полковниками своїми утекл у город московский до Ніжина. Оттоль потом Василий Дворецкий, взявши Иоакима Сомка и полковников его Василия Золотаренка, полковника ніжинского, Иоанникія Силича, полковника черниговского, Шемрицкого, полковника лубенского, Павла Килдія, асаулу полку Ніжинского, Ананку, хорунжого полку Ніжинского, и Ширая за розказанем Бруховецкого, новообраного гетмана, якобы везти до царя (што им окольничий позволил, абы до царя гетман Сомко з полковниками своїми їхал выводитися, што ему противный задавали). Але иж они невинны были, сподіваючись, же их цар не велит губити, для того, не везши до царя, в Борзні Василий Дворецкий, міючи розказане от Ивана Бруховецкого, гетмана Сомка, полковников его и інших выш помененых казал постинати.

Того ж року Ян Казимер, кроль полский, в мсці октоврії з своїми полскими войсками пошел за Дніпр в Иржищеві перевезлся, хотячи знову от царя все Задніпре взяти. За Дніпром прибыл до кроля Павел Тетера, гетман козацкий королевский, з войском своим козацким и два салтаны з татарами. Кроль зо всіми тыми войсками по Задніпрю ходил. Иншие ему города здавалися, а иншие ніт. Ходил аж до Сівска, города московского. Але тылко села и посад спустошили, а городу не взявши, вернулись. Потом пришел король под Глухов и четыре неділи мощно Глухова гранатами, подкопами и штурмами розне добывал. Але не добывши и много войска потративши, вернулся з великою шкодою на край литовский, боячися войск црских, которїи потужныи, близко наступовали [...].»

(Софонович Ф. Хроніка з літописців стародавніх. – К., 1992. – С. 238–239)

№ 199

Після 1673 р. – Уривок з літописця Дворецких

«[...]Року тысяча шестсот шестдесят третого[...]

Вышедши войско из Запорожа у города, его листами заказанными, под Ніжином в зуполной раді, взявши на замку Сомка из его полковниками и той лист королевский у царского величества ему на обличение отшукали. И ему в Борзні тое письмо показали, а потом сам-осмого казали постинати. А гетманом тут в городах и на Запорожу учинили Ивана Мартиновича Бруховецкого.

Року тысяча шестсот шестдесят четвертого [...] мця генвара, корол полский з войском коронным, литовским, зо всею Україною з козаками и зо двома солтаны, з многими ордами под Глухов притягнул и у Глухові Василия Федоровича Дворецкого, полковника киевского, чотири неділи зо всім своїм войском добывали розными приступами, приметами, штурмами, огнистыми кулями и подкопами. Але стративши войска, половину піхоты своей, назад з великим безчестием до Полщи пошли [...].»

(Мыцьк Ю.А. «Літописец» Дворецких – пам'ятник українського летописання XVII в. // Летописи и хроники. 1984. – М., 1984. – С. 219–234)

1679 р. – Уривки з праці Мішеля Руссо де ла Валетта
«Казимир король Польщі»

«Про похід Яна II Казимира на Сіверщину в 1663-1664 рр.

Р. 173. – Король прибув до Брацлава (Breslawie), де частина його військ знову здійняла повстання, але після покарання винних воно не мало жодних наслідків, тож він попрямував до Білої Церкви (Bialacerkiew), де мав відбутися генеральний збір. Він був тут зустрінутий з усіма проявами любові та радості, яких тільки можна було очікувати. За чотири дні по тому, сюди також прибув Тетеря (Tétéra), новий генерал козаків. Король тримав військову нараду, на яку були скликані всі офіцери, було прийняте рішення, перейти Бористен, хоча великий князь [московський – Є. Л.] відправив посланця запевнити, що відрядив комісарів для укладення миру.

Через чотири дні Казимир, всупереч думці багатьох осіб, наказав своїй армії переправитися через цю ріку й, поставивши свій намет тут, щоб підбадьорити солдатів до переправи без найменшого страху, він переправився на інший берег з усім можливим добром. Він зробив огляд своїм військам, які значно збільшилися і, не втрачаючи часу, обложив Вороньків (Wronecowa) та змусив його мешканців здатися на милість переможця. Хоча ті були й недостойні подібної ласки, він був зворушений проханнями їхніх священиків і словами жінок та дітей, тож змінив гнів помсти на дух милосердя.

Жителі Борисполя (Barispol) наслідували той самий приклад і тисяча солдатів, з яких складався тутешній гарнізон, перейшли на бік польських загонів. Здійснивши це упокорення, король дав аудієнцію посланцю великого князя, який йому обіцяв цілковите задоволення вимог. Однак він йому відповів, що вже зайшов занадто далеко і мусить слідувати шляхом, який указує йому вікторія, хоча й дослухається до цих пропозицій.

Татарський хан надіслав одного мурзу, щоб запевнити короля у своєму доброму ставленні. Міста Остер (Ostrze) і Козелець (Kosieleck), хоча й були дуже великими та добре укріпленими, здалися з наближенням короля, подібно до багатьох інших також значних міст. Однак війська були надзвичайно виснажені, він розпустив їх по сусідніх селах, щоб ті могли відновити свої сили.

За кілька днів по тому генерал Чарнецький з пересувним табором збирався підкорити місто Дівичу (la Ville de Dewicze). Однак, хоча король теж наблизився сюди, місцеві мешканці відмовилися відчинити свою браму. Це розлютило Казимира, він наказав почати збройний наступ на це місто і, взявши його штурмом, наказав перебити у ньому всіх людей, саме місто підпалити й перетворити на згарище, щоб дати урок майбутнім поколінням за цю безглузду упертість.

Міста Мена та Сосниця (les Villes de Miana & Sonisca) довідалися про немилість стосовно своїх сусідів, вони здалися одразу як тільки король з'явився перед їхніми мурами. Мешканці принесли йому присягу на вірність і дали харчі для війська. Просунувшись далі до Нових Млинів (Novemhni), які також здалися, війська перебували тут 8-10 днів, впродовж яких король, котрий надавав перевагу славі більше ніж відпочинку, наказав зробити наскок до брам Бату-

рина (Baturin), намагаючись повернути на свій бік його управителя, але, не маючи змоги цього зробити, рушив звідси до Коропа (Когор), куди вже відрядив інфантерію.

Його мешканці оборонялися два дні, після яких вимолили милість короля, котрий проявив стосовно них таку ж ласку, як і щодо інших міст.

Тим часом хорунжий великий коронний і генерал козаків, які йшли іншою дорогою, захопили більше 50 міст, і таким чином, в Україні залишилося не більше трьох-чотирьох міст, поміж якими й Глухів (Glukowa). Генерал Чарнецький, котрий командував армійським авангардом, волів обложити це місто, всупереч волі короля, бажанням якого було йти на Московію та залишити інші міста, які вимагали б втрати багато часу. Однак, піддавшись разом з рештою війська умовлянням цього старого воєначальника, з яким він мав протилежні помисли, король вдався до облоги. Тут перебувала залога з 3 000 козаків і 8 000 московитів, а також 25 000 мешканців. Було підірвано одну міну та проведено кілька штурмів, які так сильно вразили ворога, що мешканці навіть відрядили депутатів до короля домовлятися про капітуляцію. Однак бунтівний козак Дворецький (Dworiski), наказав підробити листи великого князя [московського – Є. Л.], де той начебто обіцяв скору підмогу, а також повелів відтяти голови більш ніж сорока міщанам, які наполягали на здачі. Він зміг дуже вправно надихнути гарнізон до оборони. Тож, здійснивши ще один досить відважний штурм, король, котрий отримав звістку, що наближаються московити числом більш ніж 60 000 чоловік під орудою князя Черкаського та Ромодановського (le Prince de Circassie & par Romadanowski), зібрав військову нараду, на якій було вирішено зняти облогу та йти на з'єднання з литовською армією, що знаходилася неподалік і дала дві баталії неприятелю. Графи де Гіш і де Лувін'ї, двоє синів герцога де Грамона, котрих бажання здобути собі славу змусило прийти здалеку, проявили такі яскраві ознаки своєї доблесті під час цієї облоги, що поляки, які вважалися найсміливішими людьми в світі, ними захоплювалися. Особливо слід відзначити графа де Гіша, який виявив таку майстерність і таке поведження, що король не зміг утриматись від захоплених слів, завжди надаючи йому честі бути запрошеним на військову нараду[...]. Король, з'єднавшись з литовською армією, командування якою він доручив воєводі смоленському, відрядив 20 000 чоловік під проводом керманіча своєї козацької роти, щоб йти до Московії й зробити там спустошення, а сам рушив з рештою військ до Новгород (Novvogradck) [Сіверського – Є. Л.], у якому мав свою розвідку. Однак того, хто обіцяв здати це місто королю, було повішено, і це зруйнувало всі наміри. Він був змушений переходити річку Десну з великими труднощами.

Він наказав заарештувати одного з козацьких начальників на ім'я Богун, звинувативши того у переговорах з неприятелем. Молодого Сапігу з 4 000 чоловік король надіслав для допомоги Сосниці (Sonisca), яку облягли московити. А сам, провівши військову нараду, попрямував у бік Вороніжа (Woronis), коли дізнався, що генерал Ромодановський знаходиться з 25-тисячним військом у лісі.

Король, отримавши звістку, що противник іде за ним, наказав своїй військам знову перетнути річку, намагаючись вивести їх у відкрите поле й

залишаючи тільки кілька кавалерійських рот під орудою Потоцького з наказом вести перестрілки з московитами й також згодом перейти річку.

Неприятельський авангард почав спочатку обстріл цієї кавалерії, яка його витримала з великою мужністю й сама поклала багатьох на місці, після чого Потоцький пішов на з'єднання з королем, який приготувався до битви, зайнявши пагорб. Його переслідував цей 3-тисячний кінний авангард з 6 гарматами. Однак генерал Брюховецький (Bizukowelki), котрий ним командував, наказав зупинитися в долині після кількох перестрілок. Він відступив до лісу з такою поспішністю, що покинув навіть свою гармату.

Король провів цілий день у боеготовності, хоча було жахливо холодно та не показувалося жодного ворожого загону. Він наказав своїм військам розташуватися на привал поближче до Новгорода. Вороги почали виходити зі своїх укріплень і наближатися так, начебто вони збиралися вступити в бій. Однак, побачивши, що їх готові добре прийняти, вони відступили. Розсудивши з цього, що вони не мають наміру кидатися у бійку, король наказав армію відійти до сусіднього села, де розташовувався обоз, щоб трохи перепочити, коли отримав звістку від прибулого Сапегі, що московити зняли облогу з Сосниці (Sosnica).

Кілька солдатів з гарнізону Новгорода були захоплені та приведені до короля. Він зібрав військову раду, на якій було вирішено розмістити війська на гарні квартири, які тільки можна знайти. Скидан (Skidana), котрий командував загonom з 600 вершників, був розбитий і взятий у полон Сапегою, де пообіцяв королю захопити всі міста України, у яких перебували московські залоги. Було також отримано звістку, що Бідзинський (Bidinski), який вдерся до Московії з 20 000 кінним військом, розгромив там 12-тисячний корпус, який намагався йому протидіяти, спалив більше 1 500 сіл і захопив дуже велику здобич, з якою й повертався. Король вирішив за доречне йти до Могилева. Його провідники заблукали, тож йому довелося проходити через ліс довжиною в 20 льє, де він перебував у надзвичайній небезпеці через непрохідні дороги. Зрештою, вони прибули на місце.

Тут він отримав листи від свого посланця у Москві, в яких той повідомляв йому, що великий князь призначив комісарів для погодження кордону, щоб негайно приступити до ведення мирних переговорів, які мали б бути скріплені присягою.

Тим часом армія знову перетнула Бористен на клопотання козацького генерала Тетері, котрий не почувався досить впевнено у придушенні заколотників[...]"

(Rousseau de la Valette Michel. Casimir roy de Pologne. – Lyon: Chez Thomas Amaulry, 1679. – Т. II. – С. 173-187. Документ надано проф. Є. Луняком)

№ 201

1664, січня 10. – Табір військ під Меною. – Універсал Яна Казимира
„(Повний королівський титул – Ю.М., І.Т)

Oznajmujemy tym listem naszym, komu to wiedzieć należy, pamiętając na wierność i życzliwość pobożnych zakonników monastera Hustyńskiego, który do

ośwobodzenia z rąk tyrańskiej niewoli miasta naszego, Przyłuka nazwanego, wielką pomocą byli, tudzież stosując się do supliki urodzonego hetmana i całego Wojska naszego Zaporowskiego do nas za nemi wniesionej, chętniejmy na to zezwolili, abyśmy ich przy spokojnej młynów, na rzece Удаю stojących, od książąt pobożnych nadanych possessiej, zachowali; jakoż zachowujemy i zostawimy im listem naszym. Które to młyny pomienieni pobożni zakonnicy ze wszystkimi przynależnościami, do tych młynów zdawna należącymi, mieć, używać i za żywać będą. Obiecując naszym i najaśniejszych następców naszych imieniem, że przereczonych zakonników od spokojnej pomienionych młynów possessiej nie oddaliśmy i nikomu oddalenia mocy nie damy. Lecz całe tym prawie onych zachowamy, co i najaśniejszy następca nasi uczynią. Prawa przy tym nasze królewskie, Rzeczyptej i kościoła świętego katolickiego wcale zachowując. Na co dla lepszej wiary ręką naszą podpisaliśmy, pieczęć przycisnąć rozkazaliśmy.

Dan w obozie pod Mianą dnia X miesiąca stycznia roku Pańskiego MDCLXIV panowania królestw naszych polskiego i szwedzkiego XVI.

Jan Kazimierz”.

(БПАН. – ВМ – № 25650 (ВР. – № 277). – С.17. – Микрофільм і оригінал, підписаний Яном Казимиром і скраплений печаткою. Записи: „Zachowanie przy młynach, na rzece Удаю stojących, pobożnych zakonników monastera Hustyńskiego”, тобто «Збереження при млинах, що стоять на ріці Удаю, побожних ченців Густинського монастиря» і „Mar[cin] Gorzk[owski] 1664”. Оpubліковано: Мицик Ю. З польських рукописних збірників про Сіверщину останньої третини XVII ст. // СЛ. – 2015. – № 4. – С. 123)

* * *

Повідомляємо цим нашим листом, кому це знати належить, пам’ятаючи про вірність і зичливість побожних ченців Густинського монастира, котрі до визволення з рук тиранської неволі нашого міста, званого Прилуки, великою допомогою були, тут же стосуючись до супліки уродзоного гетьмана (Павла Тетері – Ю.М., І.Т.) і всього Війська нашого Запорозького до нас за ними поданої, ми охоче на це дозволили і зберегли їх при спокійному володінню млинами, які стоять на ріці Удаю, і були дані їм побожними князями; як зберігаємо і залишаємо їм нашим листом. Котрі млини згадані побожні ченці з усіма всіма при належностями, до цих млинів здавна їм належними, мати, уживати і заживати. Обіцяючи нашим і наясніших наших наступників іменем, що згаданих ченців від спокійного володіння згаданими млинами не віддаємо і нікому не даємо влади віддаляти. Але цілком цим зберігаємо, що і найясніші наші наступники вчинять. При цьому права наші королівські, Речі Посполитої і святого католицького костюлу цілком зберігаємо. На що для крашої віри рукою нашою ми підписали і печатку притиснути наказали.

Дано у таборі під Менюю 10 дня місяця січня року Божого 1664 панування королівства нашого польського і шведського 16.

Ян Казимир”

№ 202

1664, лютого 1(січня 22). – Батурич. –
Універсал гетьмана Івана Брюховецького

"Іван Брюховецький, гетман з вірним Войском его црського пресвітлого величества Запорозким.

Пну сотникови, атаманови, войтови, бурмистрови и всім обывателем в Борзни мешкаючым, доброго здоровья од Гсда Бга ужычивши, до відомости доношу: любо то за поводом безбожного Вербицкого далистеся были неприятелем віри нашею звести и ошукатн, однак, иж тепер знов в чувство пришло и под высокодержавную великого гсдря нашего его црського пресвітлого величества руку удалистеся, з зычливостю своею до нас одзываются, теды, послідуячы Спасителевым словам, рекшаго: "Грядущаго ко мні не изжену вон", вас всіх к собі пригортаем, яко єдиновірную братю свою и до пна полковника ніжкинського пишу, жебы и он так, яко и я, вам тое прѣбачил. Толко плно вас жадаю: переймайте всяких людей, которіе бы к королевскому табору їхали на Борзну, ркомо ласкаве, в місто впустивши, принимайте и до нас присилайте. Также и тих ляхов, которіе у вас знайдуются, до нас присылайте. Разумію теж, же чулисте о той над німцями и ляхами под Новими Млынами побіді, до Ивангородища и до Ичное універсали наши шліте. Ознаймуем теж вам, иж князь его мл. Ромодановский дня 20 ген. з Сум рушив з калмыцкими и иными войсками, бо калмыки дня 13 ген. при посланцах моих, то ест в неділю прошлую, до Сум пришли; а другое войско калмыкове на Пултаву ишло и под Лютенкою через Псел перейшовшы, межы Гадячом и Румном уже зостаєт. Силен Бог, же и нога лядзкая з Украины не утечет, кгдаж, що година виглядає на калмыки. Король безбожний полский тры города з тих городов, которіе ему поздавалися, татаром в заплаті выдаєт, толко имен тих городов не знат. А тепер под Глуховым штурмы стратившы, литовским краєм уступоват маєт назад, якож орда уже и уступует, почувшы, що калмыки идуєт з князем. Остерегаєт теды вас, абыста од таковых безбожных замыслов осторожными были и нам о всем ознаймуєт и тих ляхов присилайте. Затым вас Гсду Бгу поручаєт.

Дан в Батуричї дня 22 ген[варя] 1664.

Іван Брюховецький, звиш менованый гетман".

(БЧ. – ВР. – № 402. – С. 407. – Оригінал, особисто підписаний Брюховецьким і завірений військовою печаткою. Оубліковано: Мицик Ю. З документів українських гетьманів та полковників доби Руїни (за матеріалами польських архівосховищ)//СЛ. – 1999. – № 3. – С. 16-17)

№ 203

1664, січня 30-лютого. – Уривок з щоденника білоруського шляхтича
Яна Антонія Храповицького

«[...]30. Середа. [...] наказує король й. м. стати з військом за кілька миль від Сівська до Глухова [...].

Лютий

[...] 3. Неділя. Я писав рано до пана референдара ВКЛ через посланця пана писаря польного (Яна Фридерика Санигу-Ю.М., І.Т.) до Глухова. Сторожа

спіймала селянина, але він нічого не сказав. [...] Пізно віддано мені листа від й. м. пана польного гетьмана (*Єжі Себастьяна Любомирського-Ю.М., І.Т.*), він повідомляє, що завтра рано від'їжджає до короля й. м. і радить, щоб разом їхав до Глухова [...].

5. Вівторок. В Павловичах. [...] мені віддали лист від 3 числа від пана референдаря ВКЛ, (писаний) у милі від Глухова [...].

6. Середа. [...] Листи пан польний писар послав до двору під Глухов і мій (лист) вчора писаний до пана референдара. [...]

7. Четвер. Пан польний писар рано виїхав до короля й. м. до Глухова [...].

8. П'ятниця. Перед цим о третій годині вночі мені віддали лист від пана польного писаря з дороги і від пана референдара ВКЛ, у котрому повідомляє, що їдуть комісари [...]. Вчора вдень мав бути штурм, дата листа 6 лютого. [...]. Й. м. пан смолінський воєвода [і польний гетьман Міхал Казимир Пац] прислав вчора конфесати полонених, яких привів його роз'їзд; вони сильно різняться від місцевих (конфесат)[...] До Глухова сьогодні мав бути штурм. Без успіху. [...]

28. Четвер.[...]. Приїхав теж від пана руського воєводи, повідомляючи, що вийшовши вчора дуже блукав через поганого провідника, сьогодні ж не може війська переправити через Десну, бо дуже слаба (крига) і втопився товариш і два челядника, через що повертається, відправивши роз'їзд під московське військо. Потім татарин привів старого козака, хорунжого, котрий зараз став перед королем й. м. і сказав, що під Сосницю прийшло п'ять або шість тисяч козаків і штурмують, але (обложені) тримаються на ім'я короля й. м. Король й.м. дав зразу татарину за працю 20 червоних злотих. Щоб дати відсіч Сосниці, послано зразу пана польного писаря з 20 коронними хоругвами і рейтарією короля й. м., а з литовського війська 10 хоругов пана [Яна Олександра] Ігнатовича, ковенського стольника, і того ж вчора зразу ж виступили. Мала туди піти й орда, бо їм по дорозі. Ми з гетьманом повернулися до Монастиря. Запорозькі козаки з артилерією стали під Новгородком з іншого боку міста.[...].

29. П'ятниця.[...] Прийшов наказ, щоб військо вдосвіта рушило до Вороніжа, переправившись через Десну. Ми залишалися і цей день в Монастирі. [...] У НЕСПОРУ в Новгородку козаки вчинили галас. Виїхав пан гетман і деякі, але нічого не було. [...].

Березень.

1.Середа. [...]Брюховецький з кількома тисячами в Луках і з гарматками. Послано зразу ж коронних людей, невдовзі вони розбили гультяїв, що почали дуже втікати, однак наші нарубали їх з кількадесят і взяли три малих гарматки, 2 прапорці. Взяли кількох «язиків», але вислухавши їхніх конфесат, при війською стратили. Брюховецький мало не потрапив нам до рук. Важка переправа була за Десну, а Ромодановський теж не переправлявся і сам залишався у півтора милях з московітами і з артилерією. Король й. м. сам ночував у полі і військо день і всю ніч стояло вишикуваним у милі від Новгородка на сильному морозі і вітрі. Коли ми відійшли, наші козаки стали в Монастирі під Новгородком, вчинили з міста вилазку і кілька «язиків» залишили.[...].

2. Неділя. Все військо весь день стояло в шикі не рушаючи і ніч знову і сам король й. м. в Котарі ночував. Був сильний голод на коні, не вистачало навіть дубового листа. Брюховецький з табору, котрий був на тому боці Десни, вислав вилазку, однак завжди москалі й козаки втікали від наших, хоч і були в значно більшій громаді. Нашому пахолку ядро з їхньої гармати відірвало ногу, котрого вони схопили. [...].

3. Понеділок. Король й. м. з іншими військами рано відійшов під Новгородок і став у Монастирі.[...] Нападали московіти й козаки, наші непогано їх нарубали і настріляли. [...] Взяв пан Саломонович, поручник пана жмудського судді (*Вікторина Константина Млечка-прим. видавця*) доброго «язика», якогось Чортована, чоловівка дородного в панцирі і з дровком, котрий був під хмелем. Військо стало в полі коло Монастиря і Новгородка, також і козаки. Була нарада у короля й. м. пізно, що робити, бо Ромодановський не переходить (річку).[...] Солтан прислав, що готовий прийти і від Сосниці, якщо буде битва з московітами.[...].

4. Вівторок. [...] Нібито перед десятою годиною стало військо наготові і відійшов король й. м. з-під Новгородка далі до Сосниці [...], де й сам став і коронне військо. В селі Рикове під цим же селом козаки стали табором з Ханенком, поданим на наказного гетьмана на місце Богуна.[...].

6 Четвер. Рано король й. м. сам і з всім військом рушив з-під Сосниці, відійшов на 5 миль і став в селі Овдіївці, а литовське військо у добрих півмилі далі до Сосниці у селі Погарниця.[...].

7. П'ятниця. Послали ми до Сосниці, 5 миль звідси, для деяких потреб.[...]. Прийшла відомість, що пан польний писар коронний під Новими Млинами 4 числа цього місяця розгромив 5 козацьких хоругв, взяли живцем полковника і 5 прапорів. Прийшла відомість про наш табір, що стоїть у 4 милях від Стародуба а звідси 10 миль. Також про пана польного писаря ВКЛ (*Олександра Іларія Полубинського-прим. видавця*), що повернув до Почепа, щасливо погостювавши у Московії, бо там розгромив якусь частину війська і поклав трупу на 2 милі і, чимало вогнем і мечем знищивши, розбив (*князя Івана Семеновича-прим. видавця*) Прозоровського і (*Степана-прим. видавця*) Зубова.[...].

9. Неділя. Сьогодні король й.м. [...] сам з військом ВКЛ повернув до Стародуба і в цей день мав ночувати в Кадзилівці у 2 милях від табору, але змінив рішення і одним цугом пройшов аж до Печенева, 4 великих милі[...].

10. Понеділок. Король й. м. з військом став у селі Бучки [...]. Ми їхали на Марцінкову буду[...].

11. Вівторок.[...] Вчора під Стародубом з цією частиною війська, що була в Московії [...] напали на кількасот козаків, нарубали добре і сотню взяли живцем. [...].

12. Середа. [...] пан стародубський староста (*Петро-прим. видавця*) Рудомина вчора посланий з кількома хоругвами сьогодні вів переговори із стародубцями при універсалі його королівської милості, щоб здалися. Мило сприйняли це і деяких наших частували в замку і в полі, відписали до короля

й. м. з великою вдячністю, дякуючи за милість, однак наприкінці доклали, що готові повернутися до свого пана, тільки зволь ваша королівська милість розгромити московські війська і нас визволити. Побоювались, щоб їх потім не покинули. Наказав король й. м. знову написати до них лист, гарантуючи все.[...].

13. Четвер.[...] З стародубцями ні про що не домовилися, бо вчора деякі з панів військових віхали в місто і напившись, побили міщан.[...].

14.Пятниця. Засумнівавшись о підданю Стародуба, король й.м. виїхавши рано, заночував у селі Найпатовичі, а литовське військо залишилось коло Стародубу, з королем й. м. пішли тільки дві татарські хоругви, чотири козацькі і гвардія.[...] Тут коло самого Стародуба невеликий сніг а місцями на дорозі нічого не було[...]

17. Понеділок.[...] Я з паном литовським референдарем, виїхавши рано, переплив човном ріку Іпуть під Дроковим [...]. Король й. м. мав ночувати у Дрокові цього дня.[...] Я зустрів козака, котрого схопили наші татари. Він їхав з Мглина до Почепа з листами[...].»

(Chrapowicki J.A. Diariusz. – Cz. 1. – Warszawa, 1978. – S. 451-453, 462-470)

№ 204

1664, червня 12(2). – Козелець. – Універсал оборонний кийвського полковника Василя Дворецького Свято-Троїцькому чоловічому монастиреві в Козельці

«Василий Дворецкий, полковник его црского пресв. величества Войска Запорозкого киевский.

Ознаймуем сим писанем нашим, кому о том відати будет потреба, иж] прикладал скаргу перед нами в Бзе пречестный гсдин отец игумен мнстира козелского з братею своею на обрян, же ся втручают и перешкоду чинят ту, в крунтах их, им правом служащих и счо без відома и блгословения их зроблюют, а собі пожытки неналежне з оных привлащают, зачим мы, оных жалобы выслушавши и до універсалов небожчика Хмелницкого и наших на тые кгрунта им служащих стосуючыся, сурово приказуем, абы гдеколвек на намененных кгрунтах мнстирских счо посіяно, любо синожати скошено, так остряне, яко и козелчане, жебы с того всего десятина была без жадное одмовы, надто в Липовым острові. Особливе приказуем, абы им там ні од кого перешкоды не было. На остаток по забраню тоей десятины од сего часу, абы во всіх кгрунтах на помененный мнстир ограничонный не был перешкодою, кромі того, сто з их блгословением будет; а міл бы хто в тоей мимо заказ наш втручати, таковий кождий без одпусту до скарбу войскового заруки зол.полтораства заплатит, иначей не чинячи».

Василий Дворецкий, полковник киевский”.

(БПАН – ВР. – № 269. – Арк. 46. – Оригінал, завірений особистою печаткою В. Дворецького. Опубліковано: Мицик Ю. 3 документів українських гетьманів та полковників доби Руїни (за матеріалами польських архівосховищ) // СЛ. – 1999. – № 3. – С.27-28)

№ 205

1664, жовтня 4 (вересня 24). – Ніжин. –

**Універсал-привілей полковника Романа Ракушки-Романовського
на право будівництва рудні**

Максиму Матвієвичу і Тимофію Медвідю

«Ознаймую сим моим писанем кождому, кому о том відати належит, иж маючи я злецене од его млсти пна Ивана Брюховецкого, гетмана вірного Войска его царского пресвіт. величества Запорозкого, добродія моего, взявши я відомость, же есть місце способное на рудню в полку Черніговском у селі Неженчичохі на реці. В том же селі, на котором том місці, позволяю пну Максимові Матвієвичу и Тимку Медведєви ново рудню збудовать для помноженя скарбови войсковому. Претож до тоиж рудні подаю млин Явтухов на реці Белоусі для спомаганя той же рудні, що маот ново будоват и ставит своїм коштом и працею. И як постановит тую рудню, подаю им слободи для кошту и праці на полроку, повинны они до скарбу войскового дават желізом возков сорок, розділивши на чотыри части; на повную четверть повинни дават повозов десят желіза. В чом кождому напминаючи, именем его млсти пна гетмана приказую, абы вышмененним кривди и перешкоди жаден не важилсЯ чинит в той рудні под строгим каранем войсковим, также и желіза брати, ані брати их (?), як ся побудуют, желізом (?) без розказаня его млсти пна гетмана людем на потребу до Чернігова не повинни без оплати, бо за тое плату давати тут, з скарбу войскового и села не даруючи, отчитал (?) Зубичи, Лисе, иншіи (?) комоними до направи и будованя греблі, жебы иначе не было. Що для ліпшое віри казалисмо сей мой лист видат з подписом руки и притисненем печати моеи.

Писан в Ніжині місяця сентеврія 24 дня року Божого 1664.

Роман Ракушка, полковник Войска его царского величества Запорозкого».

(БПАН – ВР. – № 269. – Арк. 49-53. – Оригінал. Оpubліковано: [Ковальський Н.П., Мыцык Ю. А.] Методические указания к изучению курса «Источниковедение истории СССР». – Днепропетровск, 1984. – С. 20-21)

№ 206

1664 р., листопада 8 (жовтня 29). – Канів. –

**Лист гетьмана Івана Брюховецького
до воєводи князя Бориса Рєпніна Оболенського**

«[...]А я взаем вашей княжой милости, благодетелю моему, ведомо чиню, что языки ляцкіе добрые на бою взяты (да два знамени Сопегино Даниловичево полковником черниговским в Иванкове взяты) [...]

Дан в Каневе, 29 дня октября, 1664 года.

Вашей княжой милости всего добра желателный пріятель и слуга поволный, Иван Брюховецкой, гетман верного войска его пресветлого царского величества Запорожского.[...]

(Акты ЮЗР. – Т. 5. – С. 2226 – 227)

«Во имя Отца и Сина и Стого Дха Живоначалния и Неразділимия Троиці станся ку вічної памяти ныжей описанная.

Поневаж вшелякие речи сегосвітние, которые писмом обварованны не бывають и в запомнення прыходят, прето я, раб Бжий Иван Выздерт Яцкевич, будучи от Гда Бга хоробою навижоний, яко то в літех моїх дозрілих видячи себе же уже ближе до смерти нежели до живота, прето да (*описка, має бути «за» – Ю.М., І.Т.*) доброй своей памяти распоражаюс сей моей остатній воли тестамент, абы по смерти моей жадной турбаціи не было меж малжонкою моею и діткамы моїмы, дочкой моею Варварою и вторим сном моїм Стефаном Сташевским, так теж и от приятелей моїх и от сусідов моїх близких, меновите от пнов [Ре]пчан, сябров моїх, в которых то Репчан и Данил (?) покупилем [грун]та за власную копу свою. Теды, полецивши дшу мою грішную в руці Гспду Бгу, напред ознаймую и отказую лежачие груннта в праве вчистом, которием купил у Миска Перецкого, дві части грунту ему належачее были, за которие то дві части далем три тысячи золотих. Платилем рознымы речами так серебром, шатамы, конмі и быдлом рогатим и готовой сумми дві тысячи и на том грунте набилем мо[не]ти (?) село Буянки на сирой (?) Корены и на тую част третию зостал мні винен тот же Миско дванацят сот золотих за пре зиск (?) за добранное (?) потишу (?). Теды то ныкому иншому, толко малжонці моей и дітками моїми у Кондрата Данича у часты Даницкой купилем дві части, также Великим, за которие дві части осимсот золотих дал, а що небожчик тесть мой купил к тому ж прилеглий у дерпчан Ерий Терпицкий, иж грунт, прозиваемий Голубачи, у Семена у Войтенка и Вруковский и дал мні то у вині и на тим грунті осадилем слободу, прозивается Голубычи, и то ныкому иншому, толко малжонце моей из дітками; в той же Перотчизні засипалем греблю на реце Виру и млин належачий до Буянок и на другий право подаю до рук вторих сну своему, куплений за власную свое сумму у Семаков, двох братов, у Федора и у Нечая, далем осимсот золотих, которий то грунт, прозивается Жечин (?), а на [то]м грунте осадилем слободу Буровицу. В том же грунте, хотячи себі пожитку найдоват, заложилем буды, майданов два с товаришем моїм Евстафием Астаматим над річкою Львиною, майданов два за Глуховом над рычкою Гирынкою с товаришем моїм Марком Кимбаровичем. Теды то все лежачие речи от мала до велика, якие вышшей меныл, нікому иншому, толко малжонце моей з діткамы моїми. И кто бы сміл и важился касоват и криду якую чинити позосталой малжонці моей з дітками, проклят буды, анафема в сем віці и в будущем и буду з ным міти суд пред судею справедливым на [в]тором пришестввіи Гспднем.

Діялося в Чернігове року 1664 ноеврия 20 д.

В подлинной подписано тако:

Ян Яцкевич.

Устне прошоний от пна Яцкевича Станислав.

Устне прошений о подпис руки Юрий (?) Пронкевич, злотник чернігівський рукою.

Дейман Иосиф Дейнарович.

(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 66156. – Копія початку XVIII ст. Опубліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. 3 нових документів до історії Сіверщини (XVII–XVIII ст.) (ч. 7)//СЛ. – 2017. – № 5. – С. 52)

№ 208

1664 р., грудня 3(листопада 23). – Канів. –

Лист гетьмана Івана Брюховецького до царя Олексія Михайловича

“[...]Из Медвина вашего царского пресветлого величества стряпчей и воевода Григорей Иванович Косагов и Григорей Гомалея, полковник лубенский, из Лысянки полковник прилуцкій Лазарь Горленко и бунчужный Григорей Витязь с частми полков Зинковского и Полтавского в осаде пять недель от Чернецкого и от изменника Тетери будучи, частократ слезно о помощи чрез посланцов своих, ко мне посыланных, просят; а мне верному вашего царского пресветлого величества холопу отнюдь не с кем Медвину и Лысянке помогать, потому что в великом малолюдстве в Каневе пребываю, понеже ваш царского пресветлого величества воевода Федор Васильевич Протасьев из Севска от боярина от Петра Васильевича Шереметева только с четырьмя сты рейтар ко мне в Канев приехал, и дву данных полков у столников у Василья Петровича Кикина и у Луки Володимировича Лепунова одва есть ли сколко сот людей принял. Из Белгорода по се время столник и воевода князь Семен Иванович Львов, по указу вашего царского пресветлого величества, на вспоможеніе ко мне нейдет, стоит в Ахтырке. А я верный вашего царского пресветлого величества холоп надежен на помощь из Севска и из Белгорода, по милости вашего царского пресветлого величества указанные. До приходу ратных людей, все города, с плачем помощи через лето от меня просящие, войском Запорожским укрепил: от Киева полк Черниговский, Киевский и Овруцкий, от Гомля полк Стародубский; также и к Смоленску часть войска выслал ниже Днепра на тое сторону от Чигирина; и от Черкас часть же войска разослал.[...]”

Дан в Каневе, 23 ноября, 1665 года.

Вашего пресветлого царского величества, благодетеля моего многомилостивого, верный холоп и нижайшій подножек пресветлого престола Иван Брюховецкий, гетман верного войска вашего пресветлого царского величества Запорожского.

(Акты ЮЗР. – Т. 5. С. 233-234)

№ 209

1665 р., січня 31(21). – Уривок з листу гетьмана Івана Брюховецького до царя Олексія

“[...]А что при малолюдстве десница Божія верному войску вашего царского пресветлого величества Запорожскому на многих местех вашего царского пресветлого величества счастиєм пособствует; паче б неприятель от острого

вашего царского пресветлого величества меча, страхом исполненный, бежал бы, естли бы из Севска и из Белогорода мне верному вашего царского пресветлого величества холопу ратные вашего царского пресветлого величества люди сих воинских трудов допомогли; впрямь бы по се время Чернецкой то совершил, что надумал было, се есть: давно б слыша о наступлении войск, в Полшу обратился бы и не посмел бы здесь зимовать, и видя то, что ни из Севска ни из Белогорода и ни Калмыцкие войска ко мне не прибывают, на которые войска чрез все лето и осень и зиму со всем миром любезно ожидал есмь, также еще и тех ратных людей вашего царского пресветлого величества, которые при полках Черниговском, Киевском и Овруцком в Полесье посланные из Чернигова были, столник и воевода князь Игнатей Григорьевич Волконской, без моего совету, из Полесья оторвал, и, смотря на то, войско казацкое усумнелись, и вместе с ратными вашего царского пресветлого величества людьми уступили, назад неприятелю Полескую страну напрасно отдав. Также из Нежина столник и воевода Михайло Михайлович Дмитриев указу вашего царского пресветлого величества не исполнил и людей к Чернигову, в то время, как черниговские ратные люди в Полесье были, для обороны на время дати, по моему желанию, не хотел; однакож темже помянутым полкам приказал я, чтобы в Полесьи ляхом разпространяться не давали и часто им докучали. А я верный вашего царского пресветлого величества холоп в Каневе в великом малолдстве пребываю, ибо войско вашего царского пресветлого величества казацкое на слезное розных городов прошение розослал есмь по городом, се есть до Умани, до Лысенки, до Тарасовки, до Калника, до Стародубья, до Обухова[...]

[...]Дан в Каневе, месяца декабря 22 дня, лета Господня 1664.

Вашего царского пресветлого величества, благодетеля моего милостивого, верный холоп и нижайший подножек пресветлого престола Иван Брюховецкий, гетман верного войска вашего царского пресветлого величества Запорожского.

(Акты ЮЗР. Т. 5. С. 239 – 245)

№ 210

1665 р., лютого 8 (січня 29).

Уривок з листу гетьмана Івана Брюховецького до царя Олексія Михайловича

“[...]о победе неприятельской посланки не с докукою милостивому вашего царского пресветлого величества престолу будут, что и нинешнее снесение, которое над неприятелем в краях Северских под Кричевом и под Гомлем от Леска Остренина, полковника стародубского, и от Ивана Самойловича, полковника запорожского конного, стало. Я верный вашего царского пресветлого величества холоп вам великому государю, вашему царскому пресветлому величеству, любо не вскоре обявляю, что за милостию Божією неприятель потехи не отнесши стал на тех помянутых местех поражен и вновь с стороны тутошние на Украйне делал.

[...]Дан в Каневе, генваря 29 дня, лета Божія 1665 года.

Вашего царского пресветлого величества, благодетеля моего милостивого, верный холоп и низжайший подножек пресветлого престола Иван Брюховецкий, гетман верного войска вашего пресветлого царского величества Запорожского.
(*Акты ЮЗР. Т. 5. С. 247 – 249*)

№ 211

1665 р., березня 2. – Канів. –

**Уривок з листу гетьмана Івана Брюховецького
до ближнього окольничого Богдана Хитрово**

«[...]На тую речь так отвечаю: еще никакого ратного человека, на службе государской, при мне будучей, во гроб мертвого от голоду не хоронили и не будут хоронити; или то голодная смерть, что Василей Петрович Кикин восемдесят осмачок Лободе и иным людем, на столицу едучи, в Переяславле продал; или то голодная смерть, что я в Каневе тринадцать стругов ратным людем одним прошлым летом роздал, не считаючи того, что теперь многіе житницы зимою роздал, и не считаючи иных мест, на которых зиму и лето прошлое, яко в Батурине и на Сокирной и под Бубиным роздалось хлеба? Ведь я хлеба не продаю на гроши, для пожитку своего, яко перед тем при Сомке и при иных бывало, и не теперь на продажу стругами в неприятелиские города отпуская, что ся преж сего деяло, или что нибудь, толко с недожженных после прошлого королевского с войском Ляцким и Татарским и с Немецким и с изменничьим походу и после теperешнего Мурашчина спустошения млинов, хлеба припадать; [...]

Писан в Каневе, марта в 2 день, 1665.

Вашей милости, благодетеля моего, во всем желателный приятель и волный слуга, Иван Брюховецкий, гетман верного войска его пресветлого царского величества Запорожского”.

(*Акты ЮЗР. Т. 5. С. 254 – 258*)

№ 212

1665, липня 1 (червня 21). – Чернігів. – Купча Ганни Радченко

«Року тысяча шестьсот шестьдесят пятого місяця июня двадцать первого дня.

На уряді е. ц. п. в. полку Черниговскаго, перед нами Яном Харитоновичем, отаманом городовим черниговским, ставши очевисто панья Анна Григоревна Радченкова в суду полкового до книг добровольно сознала в тот способ: иж она, мюючи свою власную греблю на реці Білоус лежачую, никому непенную и не заведенню, з доброй волі своей пустила и позволила на оной своім коштом збудовать честному отцу иеромонаху Герасиму, наміснику катедральной епископской церкви монастыря Глібоборисовского черниговского, и братиі всей. До которого то млина, яко пан, ку збудовані міет додаты бервенья, стан и камінья, а я сама, сознаваочая, из мелником винна буду працою своею толко ставитъ, а по збудованю того млина вшелякого збожья припадающого дві части міет иты, яко паном до монастыря поміненного Глібоборисовского. А частка третья так в клітці, як и в припадающом розмірці мелницкая міст иты мні, сознаваочой Анні.

А на тоє моє добровольне сознание учинивши просила, абы было до книг полкових черниговских уписано, с которых и сей випис с притисненением печати атаманской и с подписом руки его есть видан.

Писан в Чернигові, року, місяця и дня вышеписанного.

Иван Харитонович, атаман городовий черниговский».

(ИМФЕ. – Ф. 3-7. – № 513. – Арк. 1-1зв. Копія. Під документом напис: «Из фам[ильного] архива Силичей»)

№ 213

1665, липня 13(3). – Табір під Переясловом. –

Універсал гетьмана Івана Брюховецького

«Иван Брюховецкий, гетман з Войском его пресвітлого царского величества Запорозским.

Ознаймуем сим писанием ншим кожному, кому о том відати належит, старшині и черні Войска его пресвітлого царского влчства Запорозского, а особливо пном полковникам и сотникам тим, в которых полках и сотнях нижей именованние добра мнастирские найдуться, так с побожности христианской, яко и з самой слушности, на прозбу велебного отца Иоасафа Осиповского, игумена и всей братії общежителной монастыра Максаковского, всі права и привилегия и особливе універсалы антецессора ншого помененному мнстреві на село (*Отиска. Слід читати: «села» – Ю.М., І. Т.*) Максаков, Холм, Едутин, Пралники, Высокое, Красний Став з млинами, озерами и перевозом и всіми пожитками и при належностями при тих селах найдуючимися, ствержаем и конфіруем, поневаж и от великого гсдря ншого от его царского влчства жалованную грамоту менованному мнстру, на тие ж села данную, мает. Прето приказуем, абы никто з старшины и черни Войска его пресвітлого црсакого влчства Запорозского в держанию тих сел и в уживаню озер мнстреві кривди и перешкоди чинити не важился, а помененных сіл обывателі абы пререченому мнстреві Максаковскому належите послушенство отдавали. Що так и не иначе міти хочачи, и повторе сурово приказуем.

Дан в таборі с-под Переясловля юля 3 1665.

(НБУВ – ІР. – Ф. VIII. № 255М./154. – Арк. 45. – Копія XVIII ст. Оpubліковано: Документальна спадщина Свято-Преображнського Максаківського монастыря XVII–XVIII ст. – К., 2015. – С. 44.)

№ 214

1665, серпня 11(1). – Глухів. – Універсал-привілей гетьмана І. Брюховецького глухівському козакові Марку Кимбаровичу на звільнення від податку з його млина

"Иван Брюховецкий. гетман з вірным Войском его црского пресвітлого величества Запорозкым.

Ознаймуем сим писанем нашим кождому. кому быс того відати было потреба, а меновите пану полковникови ніжинскому віриого Войска его црского пресвітлого величества Запорозского, также паном сотником и всему товариству войсковому и пану сотникови и атаманови глуховскому, а особливе пану

подскарбему нашему войсковому и дозорцем млинов в полку Ніжинском будучим, и кому колвек будет показано сие писанье наше, иж поглядаючи мы на вірные и щирые услуги пна Марка Кимбаровича, товариша войскового, обывателя міста Глухова, который завше у Войску вірном Войска его црского пресвітлого вельчества Запорозким противко каждого неприятеля, не жалуючи здоровья своего, одважне ставал и ставатимет и услуги войсковые одправуе, прето в нагороду поднятых прац военных и услуг войсковых одправуючих, млин, его власным коштом на реці Березі востановлений и греблей занятим из колом одним мучним, а другим ступним, дві мірочки войсковие далисмо ему, абы так тых двох войскових, яко и своее трютее мірочки, всіх трох спокійне обдыраючи, заживал до ласки войсковое, не поносячи в том одбыраню припадаючого розміру из помепенного своего млына ні од кого и наменшое кривды и перешкоды, сурове приказуем, що и на сей (?), абы не было под ласкою нашою, а на спротивляючихся срокгим каранем войсковым, на щосмо и сей універсал наш при печати войсковой и з канцелярії наше войсковое при подписі руки наше выдати казали.

Дан в Глухові дня 1 августа року Бжго 1665.

Иван Брюховецкий звышменованый гетман".

(БПАН – ВР. – № 270. – Арк. 33. – Оригінал, завірений особистим підписом Івана Брюховецького і військовою печаткою. Опубліковано: Мицик Ю. 3 документів українських гетьманів та полковників доби Руїни (за матеріалами польських архівосховищ)//СЛ. – 1999. – № 3. – С. 11-12)

№ 215

1667, лютого 4 (січня 25). – Ніжин. – Лист Миколи Малаховського до архімандрита Кисво-Печерської лаври Інокентія Гізеля

«В Бгу превелебний мсцівий отче, архимандрит, добродію мой!

При поклоні моем уніжоном Гспда Бга прошу, абы от пренайсвітійшей ласки своей при добром здоровю пожитю долголітнем на том місці свтом в. мсти., добродія моего, обдарити рачил. Мешкаючи поблизу од Омбыша в судістві на Крупчполі от часов давніших, зичилем и зичу собі, абым зоставал слугою вшим мні, добродія моего, якож літ тому з килка, за пожитя небожчика отца Илиї, намісника омбышского, и кгда міли укривдження от містечок княжих в кгрунтах лосиновских, отц Илия посилал братию до пна гетмана, пна Виговского, в том укривженю своем. Пн гетман питал, хто там того свідом; отцеве сказали, же Малаховский на том ґрунті мешкал час немалий и од него тое досталось Чижови, а од Чижа – пну Угорницкому. Теды пн гетман розказал, абы мене на тамтой кґрунт зятягнули и что, мовит, Малаховский узнает межи вами, на том перестанете обідві сторони. Якож былем там з небожчиком отцем Илею, а потом за прозбою Илии посилалем члвка добре свідомого копцов тих посипанних чрез небожчика пна Киселя, подкоморого черніговского, оглядети; а же то и людей мало відомих того, одних орда выбрала, другие померли, теди здаломися за реч слушную тое ознаймит в. млці, добродієви, если смерть не закрочит, азай не міні, розказане в. мсці, моего млстивого пна, в чом бым ся зийшол на услуги в. мсти не буду лінивцем; тепер зас стался спор межи отцем

намісником а подданими омбышскими, которие слуги быт не хочут и возиа дров до міста, до дворца старцом привезти не хотят, а себі рубают и продают на соль и на отца намісника з скаргою идут, же там люде посторонние грабят и грабиров тех не видают и воров без того трудно, треба чулим будучи, жебы не дат зпустошити, кгдиж отвсюди налоги отвсюду до ліса. Не ширачи болше писания моего, отдаюся при том ласці и млтвам свтим в. мсці, моего млстивого пна.

Писан в Ніжині генвара дня 25 1667.

Николай Малаховский».

(БПАН. – ВР. – № 271. – Арк. 26 – Копія.- Оpubліковано: Мицик Ю. З нових джерел до історії церковного землеволодіння на Чернігівщині XVII–XVIII ст.// СЛ. – 1997. – № 102.-С.103-104).

№ 216

1667, лютого 17(7). – Гадяч. –

Універсал-привілей гетьмана Івана Брюховецького

«Великого гсдря ншого его царского прстлого влчества боярина и его ж царского прстлаго влчества вірний Войска Запорожского гетман Иоанн Мартинович Брюховецкий.

Всей старшині и черні вірного Войска его царского прсвтлого влчества Запорожского, а меновите паном полковником, исаулом, сотником, атаманом и всему товариству, особливо пну полковникові ніжинскому и всему товариству и посполству омбишскому доносим до відомости:

Великий гсдр нш, его царское прсвтлое влчество, з премной щедроти своей и з природной млсти отцовской каждого блгодітелством своим, смотря по заслугах члвка уконтентовати и маетности обдарити изволил, же здавна на мнастир Киево-Печерский належачие села з побожности своей в грамоті его царского превтлого влчества именованние, меж которими и село Омбиш, тому же мнастиреви Киево-Печерскому грамотою своею жалованною он же, великий гсдр, подати рачил. Теди мы, до тоей великой гсдря волі стосуючися, при том селі Омбышу пререченних отцев мнастира Киево-Печерского заховуючи, пишно жадаем и приказуем, абы так полковник ніжинский, яко теж атаман и все товариство омбишское иншіі так в обнятю того села, яко теж и з него привлащению пожитков найменшою не был перешкодою, особливе жеби жадних ексесов, бунтов и похвалок, засланному од превелебного отца архимандрити печерского до Омбиша для всякого порядку, вчиняти и ущипливими словами доганяти не важился, чего всего повинни пн полковник ніжинский, сотник ивангородский и атаман омбишский постерекгати будут. Войт зась и вся громада омбишская, абы вшелякую повинность и належное послушенство преречоному мнастиреві Киево-Печерскому отдавали, на що для ліпшой віри и сей універсал нш далисмо в Гадячом февраля 7 року 1667.

Звишменованный боярин и гетман рукою власною.

(БПАН у Кракові. – ВР. – № 271. – Арк. 27 зв. – Копія п. п. XVIII ст. Оpubліковано: Мицик Ю. З нових джерел до історії церковного землеволодіння на Чернігівщині XVII–XVIII ст. // СЛ. – 1997. – № 102. – С. 103-104)

1667, жовтня 10 (вересня 30). – Під Омбишем. – Розмежування Миколою Малаховським монастирської маєтності Лосинівка

«Границя Лосиновская з подлинной выписано.

Я, Николай Малаховский, обывател воеводства Черніговского, чиню відомо сею аттестациєю моею, иже міл кгрунта з людьми на урочищах Лосіх Головах з щодробливой ласки найяснійшого короля его млсти Владислава привилеем вічистим, на котором мешкаючи час немалый, почавши од року 1627, а потом для певной потребности своей продадем оний кгрунт пнові Чижеві и малжонці оного за певную сумму пінязей золотих шестсот лічбы полской, а потом, по смерти небожчика п. Чижа, малжонка оного, пошедши за другого пна Олбрихта Вишневского, продала кгрунт оний пну Угорницкому и малжонці оного за певную сумму пінязей, то ест за золотих осот лічбы полской, которая пні Угорницкая, заложивши коштом своим мнстр на хвалу Всемогущаго Бга в маєтности своей в селі Омбишу и той кгрунт Лосиновский, на той же мнстыр их млтем отцем омбышским отдала, также и другую част кгрунту о межу з тим же кгрунтом нижеописанным под пней Білкевичовой набытий, за таковую сумму золотих осмсот купленную, отдала вкупі заодно и под блгословенство и послушенство в Бзі превелебному его млсти отцу архимандриту печерскому и капитулі того мнстра оние маєтности омбышские поручила и отдала. Которого кгрунту их млст отцеве будичие юж од часу немалого в спокойном уживаню и по сей час спокойне афектовали и просили мене, яко добре відомого ограниченя оного кгрунту, абым оним на писмі выписал и увідомил для пришлых часов, что здало мы ся за річ слушную котрой кгрунт и ограничене оного так ся себі маєт: селище, на котором мешкалисмо, названое Лосы Головы, при озерах, з которих озер вірховіні річки Дівици почалося гді-то мимо Селищи до нні ку містечку Девіці, которое містечко осадил небожчик пн Володкевич, діти понад тою рікою пред пней Белкевичовой, вишменованной вдові, которая зо мною в сусідстві мешкала и доходила волок сорока на оном кгрунті за привилеем, данним малжонкови оной, также призволенем вічистим пней Львовой Білкевичовой мірил волок сорок за росказанем его королевской млсти чрез певних особ пн Криштоф Криніцкий, мерничей присяжний воеводства Черніговски, почавши од Селища оного шириною понад річкою у Селищу к данині, а долиною к селу Талалеєвці й могили, названной Лусте, волок двадцят, а по другом боці тоєж річки и руди, названной Девіці, другую, волок двадцят, почавши от села Лосих Голов и Могили розробленной шириною к данине, а долиною к одной дуброві и так ся кончит волок сорок пні Белковичовой. Которого граниченя своего менованний мерничей з нами и конци посипавши, и на писмі подал пней Білкевичовой з подписом руки своей и притисненем его печати; а потом того ж часу и за Бжиім хованем той же пн Криштоф Криніцкий, мерничей присеглий воеводства Черніговского, взявши од Селищ Лосих Голов и од степи волок пней Білкевичовой, мерил мні, Малаховскому, понад тоєю ж річкою долиною к селу Талалаєвці и к дубровці Обшуровці, а шириною к Плоской Могили волок пятнадцят, а по другом боце тоєй ж річки Девіці, почавши од

Селища Лосих Голов и од стени пней Белкевичовой чрез могилу розробленную долиною к Салной, а шириною к Плоской могилі и кгрунтам кнжати Вишневецкого ограничена своего менованний мерничей з нами починивши и копци посипавши и описавши оное ограничене кгрунту на писмі, оддал з подписом руки своей и притисненем печати; а потом літ з килка одправовалас война Щейновская и ко одправованю оное коммисия одправовалася староства кгрунтов належачих до міста Ніжина, на которой коммисії сенаторов килка было комиссарми. Которіи их млсти пну Адамові Киселевю, подкоморому, по теплу зехати на ограничене Ивангородища, маетности их млстей пнов хоружицов кнзства Литовского. Которий подкоморий Адам Кисель, чинячи досит повинности уряду своего, ограничивши Ивангородища и Крупичполя, од Ивангородища поступил до маетности пна Косаковского, каштеляна черніговского, містечка, названного Дорогинки, там же од кгрунтов Дорогинских избавкевкою ограничил и кнжатем его млсти Вишневецким, и копци сипал, пускаючи кгрунт кнжати по лівом боку, а по правом боку — кгрунта до староства Ніжинского, поступаючи далним кгрунтом лосиновским и копци сиплочи у Смижелину; под которою Смижелиною до острова кгрунтов лосиновских, на котром острові Могила Плоская, на той могилі копец значний, который граничит з кгрунтами кнжати его млсти кгрунтов лосиновским и од того копца и могили Плоской яко найпростій и Салной, по лівом боці кгрунт кнжати его млсти, на правом боці кгрунт лосиновский, ни в чом не нарушаючи знаков покопанних чрез мерничого присяглого, до которой аттестациі и писма моего для ліпшой вагы и моци оное при подписі руки моей власной печатку свою притиснулем.

Писан в кгрунтах поля дня 30 мсця септевр[ия] року 1667.

Никола Малаховский, рукою власною».

(БПАН. – ВР. – № 271. Оpubліковано: о. Юрій Мицик. 3 нових джерел до історії церковного землеволодіння на Чернігівщині XVII–XVIII ст. // СЛ. – 1997. – № 1-2. – С.104)

№ 218

1668, лютого 28(18). – Прилуки. – Стверджувальний універсал Прилуцького полковника Лазаря Горленка мельнику Филону на млин у Сваричівці

"Лазар Горленко, полковник Войска Запор[озкого] прилуцкий.

Били предо мною Филун, мельник, и просил нас о потвержене ему от нас виданого писма на млин у Сваричовці найдуючийся, Штихиясовский; с которого млинка отец протопопа ніжинский при селах Бурумцу и Шиловичах через всі часи пожитки бирал и тот млинок небожчик Кузма Штихияс, старший рожоний брат Филонов, купленим способом мал. А по смерти его жоні тот млин остался; теды и жону из дітми в неволю взято, а она сполилас была посполу до пожитку ис того млинка бират з крупичполским мелником Панасом. Теди тепер Филун у того Опанаса откупил тот млинок братній и просил нас о том, аби ему на тое потвержене было; що ми, стосуючис на прозбу его, а видячи, же не маш ближшого, кромі ему сукцесара до того млинка, розказалисмо сие наше

писане видат, варуючи, аби ніхто не важилася его от того млинка отручит, але ему Филону, яко своїм добрим пожитковат волно и що там к тому млинку (...) * и того его власное в моц то владзу спокійного уживания ему вручивши, под притиснем печати войскової казалисмо видат.

Діялос в Прилуці февруар[ия] дня 18, 1668.

Вишъописанный пол[ковник] прилуцкий".

(БПАН – ВР. – № 269. – Арк. 9. Оригінал, завірений полковою печаткою. Опубліковано: Мицик Ю. З документів українських гетьманів та полковників доби Руїни (за матеріалами польських архівосховищ) // СЛ. – 1999. – № 3. – С. 28)

№ 219

1668, квітня 23(13). – Москва. – Уривок з листу ієромонаха Семена Полоцького до о. Філатея Утчицького, ігумена Богоявленського монастиря в Полоцьку

«[...]O pisanii, które dirigował do przewiel[ebności] t[wojej] do Wilna przez pana Bielmaczewicza. Trzymam, że doszło ręką p. j. popolu iz księgami, z Mieczem duchownym, wydanym od jego mści ojca archiepspa czernichowskiego, i z Zezłem prawlenia, nowo na Moskwie wyrosłym.[...]

Dat z stolicy anno 1668 aprilis13.

Przew[ielebności] t[wojej] w wszem najżyczliwszy we Chrystusie brat i bogomolec Symeon Piotrowski Sytnianowicz ieromonach niedostojny.[...]

(НБУВ. – ІР. – Ф. 194. – № 121. – Арк. 229. – Копія кінця ХІХ ст. Запис копійста на початку документу: «Син[одальной] тун[ографию] библ[иотека], № 390, л. 112». На маргінесах дописано: „До ојса J. Philatea Otczyckiego”)

Переклад

[...]Про листа, який я скерував до превелебності твоєї до Вільна через пана Бельмакевича. Вважаю, що він дійшов до рук пана й. [м.] разом з книгами, з «Мечем духовним», виданим його мостю отцем чернігівським архієпископом [Лазарем Барановичем], і з «Жезлом правління», знову виданим у Москві[...].

Дано із столиці року 1668 квітня13.

Превелебності твоєї у всьому найзичливіший у Христі брат і богомолець Симеон Петровський Ситніанович, ієромонах недостойний[...].

№ 220

1668, грудня 30(20). – Сосниця. – Універсал-привілей гетьмана Дем'яна Многогрішного Чернігівській архієпископії

"Демьян Игнатович, гетман Войска его црского пресвітлого величества Запорозкого сіверский.

Ознаймую сим моим писанием каждому, кому того потреба відати будет, а меновите паном полковником, асаулом, сотником, атаманом и всему товариству войтом и всему посполству, особливе зас сотником, атаманом городовым з товариством, войтом теж зо всем посполством, в маестностях ясне в Бгу преосвященного в Бгу его мл. гедна отца Лазара Барановича, архиеппа черни-

говского, новгородского и всего Сівера, мешкаючим, иж яко здавна, так и тепер, абы было неодмінно в датку старшым своим належитом постановлене, так на розные войсковые росходы, яко и на дховные, для вспоможения црквей Бжих и монастырей особы, всім вам, в маетностях его мл. отца архиепска мешкаючим, товариству и посполитым приказуем, абы каждый мелник, люб товарыш, люб теж и тяглый, од клітки по кабану добром кормном, або за кабана по коп чтыры, од каждого зась кола по чирвоному золотому, высланному од преосвященного в Бгу его мл гсдна на отца архиеписпа особі, отцу Алексію Садовскому, до рук без жадное забави отдавали, так якбы на церков Бжью належачое, жадного не однесло и наименшого в виданю квоти ущербку. А кто бы колвек міл себе чынити волі нашой противным, того не минет срокое, яко непослушного войсковое каране.

Дан в Сосниці декаврыя 20, 1668.

Демян Игнатович, гетман Войск его црского пресвітлого велич. Запор[озких] сіверский".

(БПАН. – ВР. – № 270. – Арк. 47. – Оригінал, завірений військовою печаткою. Опубліковано: Мицик Ю. 3 документів українських гетьманів та полковників доби Руїни (за матеріалами польських архівосховищ) // СЛ. – 1999. – № 3. – С. 11-12)

№ 221

1669, лютого 17(7). – Козелець. –

Універсал гетьмана Демяна Многогрішного

«Демян Игнатович, гетман Войска его царского прсвтлого влчства Запорожского сіверский.

Ознаймуем сим ншим писанием каждому, кому бы того відати была потреба, а меновите пну полковникові Войска его царского прсвтлого влчства Запорожского ніжинскому, сотником и всему товариству старшому и меншому, а особливе атаманові и войтові и всей громаді омбишской, иж еще з давних часов в Бгу зейшлих славной памяти гетманов Войска Запорожского яко то: небожчик Хмелницкий и по нем иншие, до мнстира омбишского, лаври Свято-Печерской киевской належачого, той же мнстр их в протекції застаючий заховали, зачим и я, стосуючис до універсалов гетманских при пожитках, то есть при селі прозиваеом Омбишу и при подданиих, лісах, пасіках, полях як толко перед тим вшеляких приходов заживали и пожитки одбирали, так и тепер превелебного его млсти отца Варлаама Курика, игумена со всею братиею в том мнстру будучою заховуем и до спокойного уживаня так з села мененного млинов и всяких припадаючих приходов, заживали и пожитки одбирали до обнятя и заживаня помененному отцу Варлааму и подаем, аби так пан полковник ніжинский и вся старшина войсковая и зосланиому отцу Варлааму не боронили и мужиков себі не потягали ни до жадного подданства и кривди и наименшой в том, абы не узнали, пилно приказуем и міти хочем, що иначе аби не было, под неласкою нашею и на спротивляючихся срокгим каранем войсковим и повторе приказуем.

Дан в Козелцю дня 7 февраля 1669.

У подлинного листа подписано: Демян Игнатович Многогрішний, гетман Войска его царского влчства Запорожского Северскый.

При оном же листу печат».

(БПАН в Кракові. – ВР. – № 271. – Арк. 28. – Копія першої половини XVIII ст. Оpubліковано: о. Юрій Мицик. 3 нових джерел до історії церковного землеволодіння на Чернігівщині XVII-XVIII ст. // СЛ.-1997. – № 1-2. – С. 106-107)

№ 222

1669, лютого 26(16). – Батурич. –

Універсал ніжинського полковника Пилипа Уманця

«Филип Иванович Уманец, полковник Войска его црского пресвітлого величества Запорозкого ніжинский.

Ознаймуем сим нашим писанем кому бы о том відати належало, а особливе и меновите пну сотникови новомлинскому, атаману городовому, вуйтови тамошнему до відомости доносим, иж мы, респектуючы на кошт и працу и робленя греблі пна Ивана Омеляновича и Опанаса, товаришов войсковых а обывателей новомлинских, уфортифіровали млин на реці Лутаві и Крупце з одною заставкою. Теди, если оны своим коштом млин и сипанне греблі поднімали, яко войсковые люде, повины всіма трома мірочками пожитковати. А если хто втручался, на посилок их помочи додавал, повинни по половині тот доход приходячи й зо млина, брат, а част половини опатрности зоставити. За чым оным тые всі пожитки пускаем им, козаком новомлинским, до ласки нашей и войсковой, варуючи, абы так старшина новомлинская, яко теж товариство и поспуство найменшее им чинити кривди не важилися. А если бы хто сміл и важился мимо сей виразный універсал наш задавати трудност, таковый, яко спротивний вирі и росказаню нашему, кождый не увойдет войскового караня, иначей не будет.

Писан в Батурине 16 февруария 1669 року.

Звыш менованный полковник ніжинский”.

(НБУВ. – ІР. – Ф. І. – № 50455. – Оригінал завірений печаткою. Оpubліковано: Панашенко В.В. Палеографія українського скоропису другої половини XVII ст. (на матеріалах Лівобережної України). – К., 1974. – С.84. Оpubліковано: о. Юрій Мицик, Інна Тарасенко. 3 нових документів до історії Сіверщини (друга половина XVII–XVIII ст.) (частина 5) // СЛ. – 2017 – № 1-2. – С.148)

№ 223

1669, липня 30(20). – Почеп. – Універсал-привілей стародубського полковника Петра Рославця

«Петро Рославец, полковник Войска его црского пресвітлого величества Запорозского стародубовский.

Ознаймуем сим нашим писанем кождому кому бы того відати належало, иж по зволилисмо Ивану Якимовичу, міщанину погарскому, в сотни Погарской на Залива кином будищы на реці Холопцы ново млын вешняк будоват и греблю

засыпат своим коштом и накладом и працою. и ведле того ж млынка футор завести и уфортиковати и пашню пахати подлуг силы и зможности своей. По-зволяем прето, поглядаючи на таковий его кошт и працу, а том же млынку як до ласки велможного его милости пана гетмана и войсковое всякий розмір одбирати и пожытковати, то ест скарбувых дві мірок надаем, за чым пишно того постерігаем и упоминаем, абы овому так в будованю млинка и в займаню и в ставрованю футора и в завоженю пашни, и в держаню спокойном, и в одбираню двох мірочок розміру, жадное наименшее ни од кого кривды и встренту не було, жадаем, на що его, Ивана, сим нашим писмом при печати и подписом руки наше ствержаем.

Дан в Почепові июля 20 1669.

Петро Рославец, полковник его црского пресвітлого величества Запорозкого стародубовский».

(Бібліотека Варшавського університету. – ВР.- № 1955. – Оригінал завіреним печаткою. Оpubліковано: Мицик Ю. Десять документів до історії Стародубщини і Стародубського полку XVII-XVIII ст. // СЛ. – 1996. – № 1. – С.107)

№ 224

1669, __. – Батури́н. – Універсал гетьмана Демяна Многогрішного

«Демян Игнатович, гетман Войска его црского пресвітлого величества Запорозского.

Ознаймуем сим писанем кожному, кому бы того было потребно, а меновите пану полковнику стародубовскому, асаулу и сотникові новгородскому, атаману городовому и всему товариству старшому и меншому, особливе войту тож (?) новгородскому и всім посполитым людем до відомости доносим, иж в Новгородском уїзді в селі Пироговка Сава и Ярема мельники уфундовали млин на ріці на Шустці з одним колом мучним своїм власним коштом нікого до того не притягаючи, а зробивши, (?) почали молот от стога пророка Илиї в місяцу июлю в числі дванадцатом, що за поднятую працу, иж от тогочасу як пустили воду на коло, надалисмо слободі на чверту до дванадцятого числа мсця октоврия. А по видержаню оногo хліба (?) міют до скарбу войскового дві мірочки дават, а при своей части третей міют зостават и на себе мірочку третую отбират. А (...) * оной слободы с товариством войсковим старшого и меншого, абы оным ни наименшой перешкоды никто не важился чинит, а если през тот указ наш міл хто кривду чинит, а за донесенем скарги обецуем такового кожного непослушного нам без фолкги карат. На що для ліпшой віри и певности сей універсал з канцелярії с подписом руки и с притисненим печати войсковою видат казали.

Писан в Батурині дня __ року 1669.

Демян Игнатович, гетман Войска его црского пресвітлого величества Запорозского.

(ЦДІАК. – Ф. 148. – Оп. 1. – № 3. – Оригінал завіреним особистим підписом гетьмана і військовою печаткою)

№ 225

1671, березня 7 (лютого 25). – Батури́н. – Універсал-привілей
гетьмана Демяна Многогрішного Свято-Микільському
Крупицькому чоловічому монастиреві в Батурині

"Демян Игнатович, гетман Войска его царского пресвітлого влчества Запорозкого.

Демян Игнатович, гетман Войска его царского пресвітлого влчества Запорозкого ніжинському, сотнику конотопському, атаманови городовому и всему товариству, втой сотні знайдуючомуся, войтови и всему посполству тамошным сим нашим писанием до відомости доносим, иж превелебному в Бгу его мл. гедну отцу Міні, игуменови монастира батуринского, далисмо по ласці нашой войсковой двор Андрія, бывшего мешчанина конотопского, в місті Конотопі на ринку стоячий, абы так для схованя розных своих ликгумин и для приїзду их, волный, позволилисмо прето, абы так пан полковник ніжинский, сотник, атаман конотопские и вся старшина войсковая, в обиятию поменного превелебному в Бгу игуменови батуринскому двора жадною не били перешкою, пишно и суворо сим нашим приказуем универсалом.

Дан в Батурины февраля дня 25 1671 року.

Демян Игнатович, гетман з Войском его црского пресвітлого величества Запорозким".

(БПАН. – ВР. – № 270. – Арк. 46 – Оригінал, завірений особистим підписом Д. Многогрішного і військовою печаткою. Опубліковано: Мицик Ю. З документів українських гетьманів та полковників доби Руїни (за матеріалами польських архівосховищ) // СЛ. – 1999. – № 3. – С. 20)

№ 226

1671, серпня 8 (липня 29). – Чернігів. –
Випис з чернігівської полкової канцелярії
щодо скарги оо. Иоаннікія Долятовского и Павла Пучковського
на Івана Биховця

«Року тысяча шестьсот сімдесят перваго місяца июля двадцять девятого дня.

Перед нами Василием Семеновичем Болдаковским, на тот час полковником наказним черниговским, Леоном Артемовичем Полуботком, сотником полковым черниговским, Константи́м Угровицким, атаманом городовым черниговским, Григорим Ивановичем Яхимовичем, войтом черниговским, Отрохом Игнатовичем [...], Григорьевичом, бурмистрами черниговскими, Романом Никифоровичом, радцою, приточилася справа в Богу превелебного его милости господина отца Иоанникия Долятовского, архимандрита монастыра Пресвятой Богородицы Елецкого черниговского, и господина отца Павла Савича Пучковского, бывшего протопопы ніжынского, поводов, а пана Ивана Быховца, обывателя олишевского, о перешкоди в млынах, сеножациях и в намановских и топчьевских, иж занятем гребли своей на помененые млыны воды не пустил и шкоды нам, поводовой стороні, много учынил меновите на коп двісте и дале,

же проз все літо немолотом жадногосмо пожитку не міли, о чом инквиця тое справы достатечне в собі опеваєт, о тое позваний тым се вымовляв, иж своєю греблею оним млыном шкоды не учинил, в которой справі в Бозі превелебный его милость отец архимандрита черниговский и господин отец Павел Пучковский просили его милость пана Василия Игнатовича, полковника Войска его царского пресвітлого величества Запорожского черниговского, абы от боку своего для оглядана тое гребли, от которой стороні поводовой в млынах [...] воды великая кривда дієт. Теды его милость пан [...] посылал от боку своего пана Константия Угровицкого, ата[мана...] наказного черниговского, который там был и людей зацных зобрав [...инкви]зцы ся выслушал при бытности {Яцка, сотника наказного олишев[ского...], Сенька Хобня, атамана городского олишевского, Богдана Гнилицы, Игната Бублика, Грицка, мелника олишевского, Василия Мовчана, войта олишевского, отца Захария, священника олишевского, Лукиана Кривпольца, Матвія Отросченка, Семена Титенка, атамана красенского, с товариством*), Феска Дынку, атамана серединского с товариством, Ивана Карпенюка, войта серединского, з громадою, мельников Кирика Топчьевского, Сидора Шышенка, Романа Гавриловича, Сацка Лешанюка, тые люди вси признали, иж прави вода занятем греблею през пана Ивана Быховца в болота назад пошла. Тыеж вси люде люди ж признали, иж на тым місті пред часы пан Жолонски (?), державца олишевски, млын ставити, але ему люди не пораили, же міла вода назад пойти, с тых мір не ставил. Дня сегодняшнего на акте менованым перед нами выше меноваными стоячы пан Иван Быховец, не вдаючи болше, бранился контроверзу[ю]чи, а ныни до декрету приступаючи с помененым его милостью господином отцем Иоанникием Долятовским, архимандритом черниговским, и господином отцем Павлом Савичом, бывшим протополою ніжинским, и их мелникам[и] Сидором и Романом на том згоду принял, иж маєт пан Иван Быховец з высланным от его милости отца архимандрита посполу ехати оную греблю розкопавши, воду спустити, абы оная зоставала в берегах, як и перве бывала, а когда станет на місці, теды узнавши, пов[и]нны признак на той речці учинять, когда бы пан Иван над тую признаку воду повышил, повинен вина заплатити на ясне велможного его милости пана Демьяна Игнатовича, гетмана Войска его царского пресвітлого величества Запорожского, пана нашего милостивого, таляров тысячу и на его милость пана Василия Игнатовича, полковника Войска его царского пресвітлого величества Запорожского черниговского, золотых тысячу. На том[...]обух сторон згоду принявши, просили, абы смятую (?) згоду обом сторонам на память выдали. Которую згоду мы, уряд, чуючи, записать казали, а по записаню и выписом с печатми и с подписами рук выдали.

Писан в Чернигові місяца и дня выш писаного.

(М.П.) (М.П.) (М.П.)

Василий Болдаковский, наказный полковник на тот час.

* «Слова поставленные в скобках в подлиннике зачеркнуты» (прим. копіїста – Ю.М. І. Т.).

Леонтий Полуботок, сотник полковою, рукою.
Григорий Яхимович, войт черниговский.
Емельян Иванович Яхимович, писар міський черниговский, рукою.
(Из бумаг рода Троицких)».

(НБУВ. – IP. – Ф. X. – № 7474. – Копія кінця XIX ст. Оpubліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. З нових документів до історії Сіверщини (XVII-XVIII ст.) (ч. 7)//СЛ. – 2017. – № 5. – С. 54-55)

№ 227

1671, вересня 21(11). – Новгород-Сіверський. –

“Фундуш” Михайла Лежайського,

архимандрита Спаського монастиря у Новгород-Сіверському

“Михаил Лежайский, архимандрит мнстрия Всемст.Спса Новгородка Сіверского.

Ознаймуем сим листом ншим, иж якосмо позволили за блгословением еи мл.гсдна отца архиепсца черніговского в року 1665 мсца септевра в 12 дн пану Петру Соломоновичу, обивателеви батуриному, в кгрунті ншем Меленским на ріці Гороховці млын на два камені з ступами побудовати, так и (...) * тую волю ншу свіжо потвержаем: зостават ему пры том млынї позволяем, міти того конечно хотячи, абы так от подданих нших, яко и от обчих посторонных людей жадной в тим заживаню турбациї и перешкоды не поносил под закладом вины подданий на мнстру Всемл.Спса коп ста и под неласкою ншею, а посторонних под зарукою ста золотых на его мст пна гетмана. Надто блгословляем ему рыбу для себе на той реці ловити и сіножати, подле млына будучей, заживати. Зачим и в том, абы ему жаден не перешкожал под виною вышменованою, приказуем. На що для певности сей лист нш з подписом руки власной и прытисненем печати мнстрской выдат оному розказалисмо.

Писан в мнстру Всемлстиваго Спса Новгородка Сіверского мсца септевр.д.11 року 1671.

Рукою власною м.р.”

(БПАН. – ВР. – № 266. – Арк.17. – Оригінал, завірений особистим підписом М.Лежайського та монастирською печаткою, на якій є напис: “Печать монастыря Всемилостивого Спаса Новгород-Сіверского”. Оpubліковано: Мицик Ю. З джерел до історії Сіверської України та Білорусі XV–XVII ст. // СЛ. – 2001. – № 3. – С. 61-62)

№ 228

1672, березня 19 (9). – Стародуб. –

Універсал стародубівського полковника Сави Игнатовича

“Ознаймуем тим писанем кождому, хто бы едно відати потребовал, меновите пну сотникови погарскому, атаманови иванцовскому з товариством, иж пустуючую дуброву, гору, прозиваемую Лисуху, пну Стефанови Тераковському, под селом Иваньцовками знайдуючуюся, конферовалисмо до розроблення, а по розробленю, до спокойного держаня. Под тими однак кондициями,

если пустош, а если бы был тоей пустоши господар, теды сей наш данньный, ему, пну Тераковскому, лист, жадное не будет міти ваги.

Дан в Стародубе року 1672 марта 9.

Сава Игнатович, полковник Войска его црского величества Запорозкого стародубовский”.

(Архів Петербурзького відділення РАН. – Ф. 238 (II). – Оп. 128. – № 69/46. – Оригінал (?). Оpubліковано: Панащенко В.В. Палеографія ... – С. 86. Оpubліковано: о. Юрій Мицик, Інна Тарасенко. З нових документів до історії Сіверщини (друга половина XVII–XVIII ст.) (частина 5) // СЛ. – 2017 – № 1-2. – С. 148)

№ 229

**1672, квітня 1 (березня 22). – Батурин. –
Універсал генеральної старшини**

«Петро Михайлович Забіла, обозной, Иван Самойлович, Иван Домонтович, суді, Войска его црского пресвітлого величества Запорожского енералние.

Паном сотнику глуховскому, атаману и всему товариству в сотні Глуховской znajduючимся, так теж войтови з бурмистрами зо всіми людми посполитими, особливе атаману Озірок села и войтови тамошнему при залежне (?) зичливих хутий(?) наших до відомости доносим, иж мы беручи под протекцию свою пана Михайла Миклашевского, товариша войскового, абы от старшини глуховской виш помененой и от товариства и посполитих людей под сей час зміни бившого гетмана ни от кого и найменшой зневаги и шкоди не поносил и которое село міет Озерки в ключи Глуховском през ласку войсковую, абы войт з громадою послушенство отдавал, атаман того ж села з товариством ни до чого не интересовался пилно по вас жадаючи, сим нашим універсалом сурово приказуем.

Писан в Батурині дня 22 марта 1672 року.

В копии пишет:

Звыш менованние енералние войсковие особы».

(НБУВ. – IP. – Ф. VIII. – №. 231(99 I). – Арк.100 – Копія другої половини XVIII ст.)

№ 230

**1672, квітня 9 (березня 30). – Батурин. –
Універсал генеральної старшини**

«Петро Забіла, обозной, Иван Самойлович, Иван Домонтович, суді, особы Войска его црского пресвітлого величества Запороз[кого] енералние.

Всеи старшині и черні Войска его царского пресвітлого величества Запороз[кого], а именно пану полковнику черніговскому, сотникові, отаманові и всему товариству понурницкому и комуколвек тилко сей наш універсал будет презентован, удаемо, відать хочячи мы, абы в церквах Божийх хвала его святая, так за его цар. прес. велич. ему и за Войско Запорожское у престола Гспдня была одправована, а маючи в особливом респекті обитель святая Хрстова

Николая мнстря Рихловского новореставрованного их значную оскуділость в виживаню помененного місца святого братия поносят, теди мы, стосуючись до воли и интенції побожных людей для, (...) *таваня братіи ним пошлет Гсдь Бг нам рейментара, ствержаем універсалом сим села Будище, Городище и Вишенки в полку Черніговском в сотні Понурницкой лежачіи з всіми приналежностями до того теж села Будища, и два млина, в том же селі стоячие: един Максима Коропченского з двома колами, другий Авраменка, обывателя городиского, також з двома колами о дві (?) мірочки припадаючие для ловленя риб помененного мнстра в Бгу превелебному гспдну отцу игумену и з братиею конферовалисмо и позволилисмо так з сел вишереченних ему ис млинов будиских и озер городиских вшелякие пожитки отбырати и на свою их потребу оборочати. В котором пожиткованю жебы пан черниговский сотник, атаман понурницкий з иным товариством не важились мнстреві жадного утиску и кривды чинить под срокгим войсковим каранем. Люде же зась жебы были в помененних монастырских селах монастыреві во всем послушными, пилно приказуем.

Дан в Батурині року 1672 марта дня 30.

В подлінном подпис:

Звыш менованние особы енералние.

С подлінним універсалом свідітелствовали

полковник Петр Милорадович

писар полковий черніговский Андрій Якимович».

(НБУВ. – ІР. – Ф. VIII. – №. 231(99 I). – Арк. 71 – Копія др. пол. XVIII ст. Внизу намальоване коло всередині якого написано «місто печати» и дописано дату створення копії «1767».)

№ 231

1672, липня 2 (червня 23). – Батурин. –

Оборонний універсал гетмана І. Самойловича

Спасо-Преображенському чоловічому монастиреві у с. Максаках

"Иван Самуїлович, гетман Войска его црского прес велчства Запорозкого.

Паном полковником Войска его црского прес. велчства Запорозкого, асаулом, сотником, атаманом городовим, сілским, курінним и всему старшому и меншому в тих же полках найдуючомуся товариству, даемо відати. В особливой мы, в Бгу превел. гспдна отца Иереміи Ширкевича, игумена максаковского, поступок и замисл естимациі міючи, иж мнстирское, яко и для людей поблизу мнстира зостаючих, варуючися вторгнення неприятелей крста Гсдня татарского, умислил докола валом и парканом обточити и обваровати. А хотячи помененную фортецу селами, до того мнстира прислужными, совершити внесл прозбу до нас, абисмо ему того не денекговали. Прето, видячи річ потребную и барзо вигодную, пилно жадаючи, приказуем, аби так пан полковник ніжинский, яко и черніговский, и все старшее и меньшее тих же полков товариство в обварованю и в фортификованю помененої обители стої найменшою не важилися бити перешкодою. Селяном мнстрским и иным, до мнстира належачим селам на роботу не збороняли виходити. Селяном зась всім сурово приказуем, аби не

били спречними до тоєї роботи. А ежели хто з старшини албо черни в Бгу превел. его мл. гспдну отцу игуменови максаковскому зборонял бы обителі стої фортифіковати, теди за донесенем скарги обещуемся такового суворо неодпустне карати.

Писан в Батурині 23 июня 1672.

Иван Самойлович, гетман Войска его црского величества Запорозкого рука”.

(БПАН у Кракові. – ВР. – № 270. – Арк. 39. – Оригінал, завірений особистим підписом І. Самойловича та військовою печаткою. Оpubліковано: Мицик Ю. З документів українських гетьманів та полковників доби Руїни (за матеріалами польських архівосховищ) // СЛ. – 1999. – № 3. – С.16-17)

№ 232

1672, липня 3 (червня 24). – Батурин. –

Стверджувальний універсал гетьмана І. Самойловича Свято-Покровському жіночому монастиреві в Макошині

«Иван Самуйлович, гетман Войска его царского пресвітлого величества Запорозкого.

Ознаймуем сим писанем ншим кождому, того потребууючому и именно: пану полковникови Войска его црского пресвітлого величества Запорозкого черниговскому, сотникови менскому, атаманом городовому макошинскому и всему старшому и меншому, в том же полку найдуючомуся товариству. Так теж войтови и посполству тамошним и кому колвек тылко нш универсал будет презентован:

Видячи мы гспжи Анастасії Табырчанки, игумени макошинской, уневерсал от прошлых гетманов и полковников розных на мнстр Свто-Покровский макошинский в надане млинов оного Хвесковского з двома колами мучными, третим ступным; другого млинка Цеклинского в селі Величкові зо трома колами; для того теди озеро Сіховое, в стану Макошинском найдуючоесе, так теж поля, сеножати панские, поблизу Макошина лежачие, со всеми принадлежностями презентование; прето и ми, стосуючися до того ж побожного учиньку и барзій уважаючи то, аби при бізкровных сферах за его црское пресвітлое влчство достоинство такъже и нас самих и за все Войско Запоро[з]кое Маестат Его свтій был щоденні благанний, без жадной кандикци уневерсал на помененные добра мнстреві панінскому макошинскому наданое по волы сего ншого уневерсалу так ствержаемо. Теды так пан полковник черниговский, яко старшие и меншие в тых полку, жаден з товариства в заживаню помененних добр и найменшой преподиції в кривд поміненной гспжи игумени макошинской з ея сестрами не важилися чинити и повторе под утраченем ласки наше войсковое суворо приказуем.

Писан в Батурині в 24 дня июня 1672 -го году.

(БПАН. – ВР. – № 261/2. – Арк. 104. – Копія XVIII ст. Наприкінці документа є запис копійста». Оpubліковано: о. Юрій Мицик. З документів гетьманів І. Самойловича та І. Мазени // СЛ. – 2001. – № 6. – С. 18-37)

№ 233

1672, липня 3 (червня 24). – Батурин. – Стверджувальний універсал гетьмана І. Самойловича

Свято-Покровському жіночому монастиреві в Макошині

«Иван Самуйлович, гетман Войска его црского пресвітлого величества Запорозкого.

Ознаймуем сим писанем ншим кождому, того потребуочому и именно: пану полковникови Войска его црского пресвітлого величества Запорозкого черниговскому, сотникови менскому, атаманом городовому макошинскому и всему старшому и меншому, в том же полку найдуючомуся товариству. Так теж войтови и посполству тамошним и кому колвек тылко нш универсал будет презентован:

Видячи мы гспжи Анастасії Табырчанки, игумени макошинской, уневерсал от прошлых гетманов и полковников розных на мнстр Свто-Покровский макошинский в надане млинов оного Хвесковского з двома колами мучными, третим ступным; другого млинка Цеклинского в селі Величкові зо трома колами; для того теди озеро Сіховое, в стану Макошинском найдуючоеся, так теж поля, сеножати панские, поблизу Макошина лежачие, со всеми принадлежностями презентованіе; прето и ми, стосуючися до того ж побожного учиеньку и барзій уважаючи то, аби при бізкровных оферах за его црское пресвітлое влчство достоинство такъже и нас самих и за все Войско Запоро[з]кое Маестат Его свгий был щоденні благанний, без жадной кандикци уневерсал на помененные добра мнстреви панінскому макошинскому наданое по волы(?) сего ншого уневерсалу так ствержаемо. Теды так пан полковник черниговский, яко старшие и меншие в тых полку, жаден з товариства в заживаню помененних добр и наименшой преподициі в кривд поміненной гспжи игумени макошинской з ея сестрами не важилися чинити и повторе под утраченем ласки наше войсковое сурово приказуем.

Писан в Батурині в 24 дня июня 1672 –го году.

(БПАН. – ВР. – № 261/2. – Арк. 104. – Копія XVIII ст. Опубліковано: Ю.Мицик. З документів гетьманів І.Самойловича та І.Мазепи // СЛ. – 2001. – № 6. – С. 25)

№ 234

1672, серпня 6 (липня 27). – Батурин. –

Універсал-привілей гетьмана Івана Самойловича

«Иван Самуйлович, гетман з Войском его царского пресвітлого влчства Запорозским.

Всеї старшині и черні Войска его царского пресвітлого величества Запорозкого, особливе паном полковником киевскому и ніжинскому, сотником, атаманом, и всему тих полков товариству и комуколвек сей наш показан будет універсал, відомо чиним, иж мы, постерегаючи уряд гетманства нашего повинности, а хотячы, абы містца потребные ку пожиткові Войска Запорозкого, а через неприятелские переходы спустошалие, не порожновали, а жебы яким

колвек могли способом обновление быти, жебы скарбови войсковому помнажался приход, містце на Козацкой греблі до будованя млына на реці Острі, на тры заставки од Гармошенка, товариша войскового, купленое, пану Петрови Демидовичеви, обывателеви козелское, нарачылисмо, а по збудованю млына за его кошт и працю на рок, рахуючы од теперешнего дня по сей в пришлый рок до такого ж місяця и чысла дефалкаты позволилисмо, абы спокойне з того млына на войско прыпадаючыє, мірочки одбераючы, на свое оборочал пожиток, од поколесчизны, теж и покабансчизны увольняет до того же вышзазначеного часу. Зачым, абы жаден з старших и менших войскового товариства, особливе панове полковники киевский и ніжинский и атаман козацкий, а меновите п. Игнат Калозницкий, так в будованю млына, яко и в обновляню греблі, ежели того потреба була в зебраню и пожитков браню тому п. Петрови Демидовичови найменшою не важылся быти перешкодою, под карністю войсковою приказуем пишно. По выстю зась тоеє дефалкаты п. Петро Демидович повинен ся нам з тым обявити універсалом.

Дан в Батурині 27 июля 1672 року.

Иван Самуйлович, гетман Войска его царского величества Запорозкого, рукою [власною]».

(ДИМ. – ВР. – № 635/6. – Оригінал. – Оpubліковано: [Ковальский Н.П., Мыцк Ю.А.]. Методические указания к изучению курса «Источниковедение истории СССР». – Днепропетровск, 1984. – С.21-22; Оpubліковано: Мицк Ю., Тарасенко І. 3 нових документів до історії Сіверщини (XVII–XVIII ст.) (ч. 7)//СЛ. – 2017. – № 5. – С. 56)

№ 235

1672, вересня 20 (10). – Батурин. –

Універсал-привілей гетьмана І. Самойловича

призренскому митрополиту Никодиму на маєтність с. Городище

"Иван Самуйлович, гетман Войска его црского пресвитлого велчства Запорозкого.

Всім вобец и кожному, того потребууючому, а именно пну полковникови черніговскому, сотникови, атаманови понурницкому и всему того полку товариству даемо відати, иж ясне в Бгу преосщений его мл отц Никодим, митрополита призрінский, не міючи певної квоти піняжної, од престола своего цесару бесурманскому на окуплене оного оддати, для которого неvistатченя суми, волного и безпечного до престола своего приступу не может міти, зачим умислил ніякий час в нашом краю, межи православними змешкати. Видячи теди мы помененого, ясне в Бгу преосщенного его мл. гедна отца Никодима, митрополита призненского, в таком агарянском преслідованю зостаючого, на сустентамент ему село Городище в полку Черніговском в сотні Понурницкой лежачое, зо всіма принадлежностями, яко ся в собі міет, особливое нашеє синовское ку ему, яко пастирови млсти и любові, конферуемо и надеемо, поневаж щоденними пастирскими своїми молитвами за его цр. прес. велчства достоенство, яко и за нас самих и за все Войско Запорозкое, маєстат Цря нбсного

благает, зачим пилно міти хочем, аби пан полковник черніговский, сотник, атаман понурницький и все того ж полку товариство и найменшою в одбираню з помененого села пожитков и належитое повинности его мл. гспдну отцу метрополиті не важилися быти перешкодою. Войт зас помененого села зо всею громадою, жеби за приказанем сего нашего універсалу вшелякое послушенство и належитую повинность без жадной спереки его мл. гсдну отцу метрополиті отдавати, сурово приказуемо.

Писан в Батурині дня 10 септеврия 1672.

Иван Самойлович, гетман Войска его црского пресвітлого величества Запорозкого".

(БПАН. – ВР. – № 270. – Арк. 38. – Оригінал, завірений особистим підписом І. Самойловича та військовою печаткою. Опубліковано: Мицик Ю. З документів українських гетьманів та полковників доби Руїни (за матеріалами польських архівосховищ) // СЛ. – 1999. – № 3. – С. 16-17)

№ 236-237

1673, березня 17 (7). – Універсал генерального судді Семена Гладкого “Року 1673 мсца марта 7 дня.

Предо мною, Семеном Гладким, судею Войска его цар[ского] вел[ичества] енералным, под час бытности нашео в Ичні, припала справа за скаргою Семьки Гарасимовича, коз[ацкого] пол[ковника] прилуцкого, з пном Лазаром Горленком, бывшим пол[ковником] прилуцким. Мененый же пан Лазар, будучи полков[ником], коня у него торгом узял, а взявши, его млсти пну гетманови в подарку отдал, за которого коня другого коня взятого любо признавал, еднaк собі еще претендовал укывжене. До которое sprawy, кгда пан Лазар очевисто станул, тогды Семко, з ним доброволне погодившисе, простил се и жадного додатку до того коня собі упоминатисе вічне не обещовал. Которую их згуду доброволную и я, вишей менованый судя, чуючи, казалем напи (...)* печати судейску пну Лазареви видати. Пи(...)* вишей писаное.

Семен Гладкий, вышей менованый судя енералный войсковый”.

(Державна бібліотека РФ у Москві. – ВР. – Збірка Маркевича. – № 6111. – Оригінал завірений печаткою. Опубліковано: Панащенко В.В. Палеографія... – С.90. Опубліковано: о. Юрій Мицик, Інна Тарасенко. З нових документів до історії Сіверщини (друга половина XVII-XVIII ст.) (частина 5) // СЛ. – 2017 – № 1-2. – С.149)

№ 238

1673, серпня 31 (21). – Батурин. – Універсал гетьмана

Івана Самойловича, яким стверджувався поділ маєностей

між Чернігівською архієпископією та Новгород-Сіверською архімандрією

"Иван Самуйлович, гетман з Войском его црского пресвітлого велчества Запорозким.

Пном полковником Войска его црского пресвітлого влчества Запорозкого и всім всякого, так свіцкого, яко и дховного стану людем и кому сее писане

наше показано будет, ознаймуем. Поневаж ясне в Бгу преосвященного его мл.гедна отца Лазаря Барановича, архиепископа черніговского, новгородского и всего Сівера, выразное на том стало изволение, же в маетностях, на архиеписпию Черніговскую и архимандрию Новгородскую наданных, учинил розділ: до архиеписпии своей Черніговской прывернул села Чулатов, Остроушки, Прокоповку, Каліевку, Юрынову слободку з дворцем и до дворца з усіма належытостями (...) * [У]ланов, Суходолчызну, Астробсчыну слободку против Суходолчыны, Полошков, Обляни, Тулиголов, Быстрин, Чернецкую слободу, Шатрыщы, Ивот, Погребки, Преображенское з млином Локотковским и Богдановским, слободку против Уска, чтыры млыны на реці Роті, стан люшинский, двор новый Бруховецкого, а поташ в будах роблений в старом дворі остаючяся паным (?), быдло, коні и овци во всіх дворах зостаючое, мает быти по половині. До архимандрии зас Новгородской, висоце в Бгу превелебному его млст отцу Михайлу Лежайскому, архимандрыті новгородскому, маетности пускает тие: Спаское з млынами Кириевскими, Ксендзовку, Мелню, Мізин з станом, Игнатовку, Кудлаювку, Усовку, Студюнку, Дюгтяровку, Карасовку з млыном Ласковским, Иукир (?) з дворцем и з станом Селецким, Горбов, слободку под мнстрем, Олтар, Глазов, Быхов, Писаровку, млын Кролевецкий, пры котором слободка, Будиские (?) кгрунта, где ся поташ робит и рудню з слободкою. Прето и мы, стосуючыся до волі его млсти отца архиеписпа чернігов[ского], новгор[одского], ведлуг его ж млсти аффектациі, сей потвержалный універсал на обі стороны выдати казалисте, в котором тое стверждаем, абы так пнове полковники, яко и инная вся старшына и всякий люде в помененных маетностях обом их милстям, которие якой стороні належат, жадного и наименшого в ужываню вшеляких пожытков не важылися быти перешкодою и ні в во що не втручалис под срокгим войсковым од нас каранем, прыказуем.

Писан в Батурины 21 августа 1673 року.

Иван Самойлович, гетман Войска его црского пресвітлого величества Запор[озкого], рука в[ласна].

(БПАН. – ВР. – № 270. – Арк. 40. – Оригінал, завірений особистим підписом І. Самойловича та військовою печаткою. Опубліковано: Мицик Ю. З документів українських гетьманів та полковників доби Руїни (за матеріалами польських архівосховищ) // СЛ. – 1999. – № 3. – С. 22-23)

№ 239

1674, жовтня 31(21). – Київ. – Запис про обмін грунтами між чернігівським архієпископом Лазарем Барановичем і київським війтом Данилом Полоцьким

«Ясне преосвященный в Богу милосци отче архиепископе черниговский, велце мой милостивый пане пастыру и добродею.

От благословенной Вашего преосвященства моего велце милостивого пана и милостивого добродея, принявши Труб божественный глагол, як склонным сердцем моим, прихилиюся Вашею пастырскою милостю упомянутым, когда останняя труба придет и вострубит всех возываючи к исправлению [?], был и

я тогда трубою пресвященства Вашего мое сего советие зложивши жытие, достиг ль исподобился быти за тоєю трубою, где Господь вознесся во гласе трубне: так униженным сердцем моим у ног пастырских, при покороном подякованню пресвященства Вашего упадаючи, лобызаю стобливые стопы, что я приприпомнил [?] взглядом [?] пляц в Чернигове и у Кieve ведлуг преосвященства Вашего уподобаня пущаю з [...] моим коханым приятелем и зычливым сим моим скриптом у вечную даю посессию тот пляц в Чернигове, як он зостае своим ограничением кроме будынку, а я пастырским Вашим благословением выдавши право [?] пана Ивана Армашенка продукованое и декрет сказаный [?] майстрату киевского часть Звонныковского [?] дворового волного прыймую и обнимаю в Кieve пляц, а на черниговский пляц также преосвященству Вашему посылаю от себе признание дальшие мои услуги Вашему преосвященству залецивши самого себе и моих домовых благословению архиерейскому лобызаючи стобливую правицу полецаю як найпильней.

Преосвященству Вашему, моему велце милостивому пану пастыру и милостивому добродееви всего добра упреиме зычливый в Духу святом сын и послушная овечка и нижайший слуга

З Кieve октября 21 дня 1674 года.

Даниил Полоцкий, войт киевский».

(ЦДАК. – Ф. 133. – Оп. 1. – № 53. – Арк. 1-1 зв. Копія. Оpubліковано: Тригуб О. З нових джерел до історії земельної власності Борисоглібського кафедрального монастиря в Чернігові та на його околицях у другій половині XVII–XVIII ст. // Чернігівські старожитності— Чернігів, 2015. — Вип. 2 (5). — С. 118-138)

№ 240

1674, жовтня 31 (21). – Київ. – Запис про обмін ґрунтами між чернігівським архієпископом Лазарем Барановичем і київським війтом Данилом Полоцьким

«Я, Данил Полоцкий, войт киевский и я, Евгения Василюева Данилова Полоцковая, войтовая киевская, сим нашим вечистым чинимо знать писанем, каждому кому бы о том відать треба было и належало, иже мы малжонкове, маючи пляцев дворовых нам в долгу пятидесят копах литовских спалых и служачих, прозываемых Гуриновский [?] и Злотницкий в месте Чернігові лежачих кґрунтом, тот теды пляц и в отлеглости од нас од Кieve ясне преосвященному в Богу его милости господину отцу Лазару Барановичу, архієпископу Черниговскому, Новгородскому и всего Севера, любовне заміною пустили и уступили за кґрунт в Кieve місте части пляцу дворового Стефанового Гавриловичого Звонникового; и так пустивши як зрікаємось того то пляцу в Чернігові в своих певных межах и границах зостаючого, так волен есть и будет преосвященный в Богу отец архієпископ владіт оным, корыстить и пожитковать, и мы же, малжонкове передреченные, жодного діла и потребности до пляцу, заменою пущенного в Чернігові его милости гоподину отцу архієпископу, не маем міты и мочи не будем,

и наши близкие и далние и кровные не мают міты и мочи не будут [...] о триста золотых полских в спротивленю сему нашему данному писаню, и под нагорожением шкод ведлуг посполитого права описанных на сторону укрывжоную, на что давши сее писане наше к у неподвижной вірі власною моею подписуюсе рукою.

Писан в Кіеве місяца октябрія 21 дня року 1674.

Данил Полоцкий, войт киевский. МП».

(ЦДІАК. – Ф. 133. – Оп. 1. – № 53. – Арк. 2-2 зв. – Копія. Опубліковано: Тригуб О. 3 нових джерел до історії земельної власності Борисоглібського кафедрального монастиря в Чернігові та на його околицях у другій половині XVII–XVIII ст. // Чернігівські старожитності— Чернігів, 2015. — Вип. 2 (5). — С. 118-138)

№ 241

1674, листопада 19(9). – Чернігів. – Витяг з чернігівських міських книг про обмін ґрунтами між чернігівським архієпископом

Лазарем Барановичем і київським війтом Данилом Полоцьким

«Выпис с книг меских права майдеборского ратуша черниговского.

Року Божого тысяча шетьсот семьдесят четвертого, месяца новембрія девятого дня

В ратушу его царского пресветлого величества меским черниговским перед нами Григорием Ивановичом Яхимовичом войтом, и Исаком Григоровичом Голобояриновичом ⁵ бормистром и райцами, лавниками в ратушу черниговской заседающими, ставши персоналитер господин отец иеромонах Геврасий монастира святых страстотерпец Бориса Глебовского черниговского, подал для уписаня до книг меских ратушных черниговских лист и запись на двор в мeste Чернигове в певном образе к ґрунтом лежачий, а монастиреви Борисоглебовскому и пастыреви служачий от пана Даниила Полоцкого войта киевского до ясне в Богу преосвященного его милости господина отца Лазаря Барановича архиепископа Черниговского, Новгородского и всего Севера пана и пастыря нешего милостивого на принятие с того двора присланные, просячи абы были приняты и до книг вписаны, которые оба листы мы уряд узнавши до книг меских вписати дали, о чем тот лист и запись самую речь ширей и достаточне в себе оповают и так все в себе письмом русским писаные мают, ясне преосвященный в Богу милосци отче архиепископе Черниговской велце мой милостивый пане пастыру и добродeю от благословенной Вашего преосвященства моего велце милостивого пана и милостивого добродeя принявши Труб божественный глагол, як склонный сердцем моим прихияюся Вашею пастырскою милостю упомянутым, когда останняя труба придет и вострубит всех возываючи к определению [?], был и я тогда трубою пресвященства Вашего мое сего советие зложивши жытие достиг ль исподобился быти за тоею трубою, где Господь вознесся во гласе трубне: так униженным сердцем моим у ног пастырских при покороном подякованю пресвященства Вашего упадаючи, лобызаю столбивые стопы, што

я при поменять [?] [...] пляц и в Чернигове и у Киеве ведлуг преосвященства Вашего уподобаня пушаю з [...] моим коханым приятелем и зычливым сим моим скриптом у вечную даю посессию тот пляц в Чернигове, як он зостае своим ограничением кроме будынку, а я пастырским Вашим благословением видевши [...] пана Ивана Армашенка продукованое и декрет скараный [?] майстрату киевского часть Звонныковского [?] дворового волного прыймую и обнимаю в Киеве пляц, а на Черниговский пляц также преосвященству Вашему посылаю от себе признание дальшыи мои услуги Вашему преосвященству залецивши самого себе и моих домовых благословению архиерейскому лобызаючи стобливаю правицу полецаю як найпильней; з Киева октобрия двадцать первого дня, тысяча шесть сот семьдесят четвертого, а для стобливого преосвященства Вашего благословения и будынок з пляцом пушаю преосвященству Вашему, моему велце милосцивому пану пастыру и милосцивому добродееви всего добра упреиме зычливый в Духу святом сын и послушная овечка и нижайший слуга Даниил Плоцкий, войт киевский, а на вирх того листу подпись таковой: ясне преосвященному в Богу моему велце милосцивому пану пастыру, и милосцивому добродееви его милости господну отцу Лазару Барановичу милосцивею Божьею православному архиепископу Черниговскому, Новгородскому и всего Севера велце моему милосцивому пану отдати покорне. Другий запис таковой: я, Данил Полоцкий, войт киевский, и я, Евгения Василиева Данилова Полоцковая, войтовая киевская, сим нашим вечитсым чинимо знать писанем, каждому кому бы о том ведать треба было и належало, иже мы малжонкове маючи пляц дворовых нам в долгу пятидесят копах литовских спалых и служачи прозываемых Гуриновский [?] и Злотницкий в месте Чернигове лежачих кгрунтом, тот теда пляц и в отгеллости од нас од Киева ясне преосвященному в Богу его милости господину отцу Лазару Барановичу архиепископу Черниговскому, Новгородскому и всего Севера любовне заменою пустили и уступили за кгрунт в Киеве месте части пляцу дворового Стефанового Гавриловичого Звонникового и так путивши як зрекаемось того то пляцу в Чернигове в своих певных межах и границах зостаючого, так волен есть и будет преосвященный в Богу отец архиепископ владеет оным корыстити и пожитковать, и мы же мажонкове пред реченные жадного дела и потребы до пляцу заменою пущенного в Чернигове его милости гоподину отцу архиепископу не маем меты и мочи не будем, и наши близкие и далние и кривные не мают меты и мочи не будут [...] о триста золотых полских вспротивленю сему нашему данному писаню, и под нагоржением шкод ведлуг с посполитого права описанных на сторону укывжоную, на что давши сее писане наше к унеподвижной вере власною моею подписую се рукою. Писане в Киеве, месяца октобрия двадцать первого дня, року тысяча семь десять четвертого. У того запису при печати подпись руки тими словы Даниил Полоцкий войт киевский, которые оба листы за принятям нашим урядовым до книг меских ратушных черниговских есть уписаны и по уписаню на поданя в посессию с того пляцу придалисьмо с посродку себе двох панов рядных славетных пана Авдея Алексеевича и пана Кондрата

Михайловича, райцов и месчан черниговских и при них [...] Алексея Шидловского, слугу урядового меского, там бывшим за добровольным данным писмом пана Даниил Полоцкого, войта киевского, и пани малжонки его тот пляц Збединской яснепреосвященному его милости господину отцу Лазару Барановичу архиепископу Черниговскому, Новгородскому и всего Севера пану и пастыру нашему в реалную и спокойную вечистую посессию подали, завели и вечистым посессором того пляцу зоставили, которого поданя ниhto за трикратным воляням слуги урядового меского того пляцу з будынком не боронил, жодным правом и належностью не одзывался и не был. На том свою реляцию до книг сознали, о чем все для памяти есть записано с которых и сей выпись под печатю урядовою мескою ратушною черниговскою есть выдан. Писан в ратушу черниговском.

Емелян Иванович Яхимович, писарь меский черниговский. МП.»

(ЦДІАК. – Ф. 133. – Оп. 1. – № 51, арк. 3-4 зв. Оригінал. Опубліковано: Тригуб О. З нових джерел до історії земельної власності Борисоглібського кафедрального монастиря в Чернігові та на його околицях у другій половині XVII–XVIII ст. // Чернігівські старожитності – Чернігів, 2015. – Вип. 2 (5). – С. 118-138)

№ 242

1674, грудня 27(17). – Батурин. – Універсал гетьмана Івана Самойловича, стверджуючий права Спаського монастиря у Новгороді-Сіверському на медову данину у Стародубському і Чернігівському полках

«Иван Самуилович, гетман з Войском его цского пресвітлого влчства Запорозким.

Ознаймуем сим нашим писанем всім кому би о том відати належало, а особливе пану полковникови стародубовскому и черниговскому, асаулом, сотником, атамані городової и сілскої и всему их войсковому товариству и посполству в том полку, а найбарзій в маетностях архимандрией Новгородской жиючому. Поневаж не от нас сих недавних часов, ані от антецессоров уряду нашего прешлых гетманов, але старожитных літ их от православных российских княжат и монархов, еще до початку фундацией монастиря Всемлстивого Спса архимандрией Новгородской, при конферованю и побожном наданю добр вшеляких и маетностей тому містцу стому таковое зособна заховано и утверждено в том постановленю, абы каждый хтобы колвек міл, не тилко з посполитих, а из войскових людей належачую до такого ж часу містца стого вікуистим правом отчину держати, певную кожного року своего часу отдавал медом повинност, теды и мы так старожитно захованого постановленя не отмінюючи, овшем ненарушне за дний уряду нашего з хрстианскої ку домом Бжим повинности, хотячи заховати всім, так посполитым людем, подданым архимандрией Новгородской, яко и козацтву, в маетностях тамошних жиючим, хтобы колвек держал монастирскую отчину, то ест дерева бортные, абы належитую в рок стародавним обычаем без вшелякой отмови и турбацией місту стому медовую отдавал повинност, пилно жадаем и приказуем, счо жебы тим скутечней и без

вшеякой трудности албо ущербу містца стого доходило их всіх, посполите тяглих и войсковых людей, уживаючих тоей власности, повинен пан полковник стародубовский, сотник новгородский и атаманя сіл монастирских того ж постерегти злецаем и напоминаем.

Дан в Батурині 17 декаврия 1674.

Звышменованный гетман рука власна».

(БПАН. – ВР. – № 270. – Арк. 37. – Оригінал завірений печаткою. Оpubліковано: Мицик Ю. Десять документів до історії Стародубщини і Стародубського полку XVII–XVIII ст. // СЛ. – 1996. – № 1. – С.107)

№ 243

1675, січня 27 (17). – Чернігів. – Привілей чернігівського архієпископа Лазара Барановича Андрію Головні на будівництво млина на р. Реті

“Лазар Баранович млстию Бжиєю православный архиепсп черніговский, новгородский и всего Сівера.

Чиним відомо, комуколвек о том відати належати будет, иж Андрію Головні, обивателеві тулиголовскому, позволяем млин на реці Реті в кгрунті тулиголовском, нижей всіх млинов противко оборка будовати, а по збудованю млынка дефелкації на пятнадцат неділь оному ж міти блгсвляем. Потом же, яко звык(?) он, части третьей мелницкой уживаючи до двору ншего пастирского, другий дві части сохраняти должен будет. Прето, абы помененному Андрію Головні в будованю том и в займаню місца жаден перешкоды чинити не важилься, сим ншым писаньем варуем, которое для ліпшой твердости оному з подписом руки власной и з притисненьем печати ншой архиерейской вручаем. Писан в Чернігові при катедрі ншей архиепспской року 1675 януария 17 дня.

Ежели бы хто хотіл тому ншему позволеню противным будучи, оному Андрію Головні перешкажати, теды на таковых покладаем заруки двісті талярей, сто на велмож.его мс. пна гетмана, а сто – на нас, пастыра, повинен будет заплатити. Рукою власною.”

(БПАН. – ВР. – № 266. – Арк. 3. – Оригінал, завірений особистим підписом Лазаря Барановича та його печаткою. Оpubліковано: Мицик Ю. З джерел до історії Сіверської України та Білорусі XV–XVII ст.//СЛ. – 2001. – №3. – С.62).

№ 244

1675, квітня 9 (березня 30). – Батурин. – Лист гетьмана Івана Самойловича до князя Дмитра Вишневецького, белзького воєводи

«Як тільки посланий до великого государя нашого, його цар. пресвітлої величності, від й. кор. мості у великих і важливих государевих справах й. мость пан Олександр Клодницький, брацлавський підстолій, ротмістр і домовий (слуга?) й. к. м., прибув сюди до нас у Батурин і віддав листа, посланого від вашої князівської мості до мене. Так тоді на вираз в листі в. кн. мості сусідської людяності і згідно з присягнутим обома нашими християнськими монархами Андрусівським договором, тепло прийнявши у себе й. мость пана посланника, одібравши й усну реляцію щодо подальшої вигоди в пильних потребах війська

його кор. мості і приступивши до словесної розмови між собою щодо подальших дій на цей час, доки не надійде виразного наказу царської пресвітлої величності, зі свого боку декларуючи і про це розуміючи, про що достатньо написав у своєму листі й. м. пан посланник до в. кн. м. А а за цим і самого й. м., без подальшої тут у себе затримки, відправив у дорогу до Москви; не відмовив йому у тому, що належало до вигідного і швидкого поспіху. Про неприятельських у недавній час вчинених на цьому боці Дніпра інкурсіях думаю, що вже в. кн. м. ґрунтовну маєш відомість. Однак і я з свого боку повідомляю в. кн. м., використовуючи нинішню оказію, про нурадин-солтана, що нурадин з ханськими синами і чималою потугою орди як тільки наблизився до України до Дорошенка і з'єднався з Аджі Гірей солтаном, який зимував на тому боці, і тут же, ніскільки не ухилиючись в інший бік, за злісним зусиллям Дорошенка проти християнства, котрий придав від себе Григорія Гамалію з сердюками і артилерією, прямо на цей бік прийшов. Ставши кошем на цьому боці біля близьких до Дніпра невеликих замків, названих Фірлеїв та Золотоноша, цей гордий неприятель із своїми прибічниками розпустив на кілька частин свої загони під віддаленіші тутешні міста, щоб свою ненаситну бусурманську хтивість задовільнити християнським полоном. Але по милості всемогутнього Господа Бога, щастям пресвітлої царської величності і нашим пильним старанням, де тільки йшла чата й потуга вищезгаданого неприятеля, всюди козацькі війська підвладні мені на певних місцях, будучи у належній слухній готовності до військових справ, чинили йому відсіч від міст і значно громили в різних місцях, особливо під Лубнами і Золотоношею, де чимало татар лягло трупом на місці і багато живцем дісталосся до рук нашим. Бачачи цей злісний неприятель зовсім нещасливі наслідки свого задуму і боячись подальшої своєї поразки, бо вже всі війська не тільки мої козацькі, але й московські боярина й. мосьть князя Ромодановського, з місць, де стояли в готовності, зблизилися до Дніпра прямо до неприятеля, і він хоча й завчасно, знову на той бік Дніпра мусив тікати. Про хана ж і про Дорошенка, котрі вже з'єдналися і куди в цей час обертаються, щораз певні й свіжі мають бути відомості з частих татарських «язиків» у вашої кн. мості. Через це не буду широко розводитися і надокучати своїм листом в. кн. мості. За цим віддаюся з моїми приятельськими послугами».

(АГАД. – Ф. «А3». – № 3036. – С. 229-230. – Тогочасна копія. Опубліковано: о. Юрій Мицик, Інна Тарасенко. 3 нових документів до історії Сіверщини (друга половина XVII-XVIII ст.) (частина 4) // СЛ. – 2016. – №.5. – С. 72)

№ 245

**1675, травня 30(20). – Новгород-Сіверський. –
Купча Михаїла Лежайського, архимандрита Спаського монастиря
у Новгород-Сіверському, на володіння землю, дворщем, тощо
Мельникові Івану Федоровичу**

“Михаил Лежайский, архимандрита мнстря Спса Всемлстивого Новгорода Сіверського.

Извѣстно творю сим моїм писмом, иж я в року теперешном от Рождтва Хрства тысяча шестсот седмдесят пятом, мсця мая дня двадцятого, Иванови Федоровичу, мельникові ншому судановскому ковалювщину в селі Кудлаювці, маєтності мнстря ншого Спса Всемлстивого Новгородка-Сіверского, то ест дворыще з огородами, двома нивами, сіножатями, займищами и всіми, що колвек прежде него коваль в посессии свое держал и заживал приналежностями, за готовие гроши, золотих панской личьбы доброю монетою сорок, сполна продал и в моц ему ціло подал; з которих то кгрунтов з вышъреченного Ивана Федоровича мелника, абы ніхто тепер и в пришьліе віки, не важилься турбовати, ані собі привлашати, варуно, а он з жоною своею и дітми, яко свого власного, тих кгрунтов, волно, свободно и без вьсякої от всіх турбациі вічными абы заживал часи, сим моїм кріплю и ствержаю писанъем, на що для віри и кріпости большой, пры печати звиклой ншого мнстря, власную мою подписую руку. Діялося в звыш менованом мнстрі Спса Всемлстивого Новгородка Сіверского року мсця и дня яко вышей. З тых же кгрунтов дорочної данины повинен буде давати Иван мелник осмачку одну жита, а одну овса и таляров грошей (...)*. А без відома ж и блслвенія моего (?), жебы ся нікому не важыл кгрунту продавати. Иже вышей, рукою власною.”

(БПАН. – ВР. – № 266. – Арк.15. – Оригінал, завіреним власною рукою М. Лежайського і завіреним монастирською печаткою з написом: “[Печат] мнстря Всемл.Спаса, в Новгородку Сіверском”. Оpubліковано: Мицик Ю. З джерел до історії Сіверської України та Білорусі XV–XVII ст.//2001. – № 3. – С. 62-63)

№ 246

1676, березня 25 (15). – Табір під Переяславом. – Універсал гетьмана Івана Самойловича

«Иоан Самойлович, гетман з Войском его царского пресвітлого величества Запорожским.

Пану полковникові Войска его царского пресвітлого величества Запорожского корсунскому*, сотникові, атаманом и всему старшому и меншому того полку товариству, так теж войтові, бурмистром и всім тамошним обивателем и кому колвек толко сей універсал наш показан будет, ознаймуем, иж відаючи мы значне полковника Федора Кандыбу, у Войску Запорожском през отваги свои здавна заслуженого, а хотячи оному тую войсковую заслугу ласкою нашою нагородити, берем оного для далших услуг войскових потребного под оборону нашу завше. Естли бы хто колвек, так з товариства войскового, яко из посполитых людей, міл писаня оного яким правним способом за який завод турбовати, теди владзою сего нашого писаня пилно приказуем, абы хто колвек, заним який міст завод, перед урядом нашого войскового енералного суду в справах своих деколвек удовалися и з ним всі нашим судом енералным росправу міли. А если що кому, що на его переведется, теды заслуженным

* Очевидно помилка. Має бути не «кортунского», бо ним був сам Ф. Кандиба, а очевидно, «ніжинского».

доводом слухную з него отримає ведлуг права святого справедливость, кожного упевняем.

Писан в таборі под Переясловом 15 марта 1670 году.

Звышменованный гетман рукою власною. Місто печати».

(НБУВ – ІР. – № VIII, 1648. – Копія кінця XVIII – п. п. XIX ст. Опубліковано: о. Юрій Мицик. З документів гетьманів І. Самойловича та І. Мазени // СЛ. – 2001. – № 6. – С. 18-37).

№ 247

1676, березня 25(15). – Табір під Переяславом. – Універсал гетьмана Івана Самойловича

“Іоан Самойлович, гетман з Войском его царского пресвітлаго величества Запорожским.

Пану полковникові Войска его царского пресвітлаго величества Запорожского корсунскому* сотникові, атаманом и всему старшому и меншому того полку товариству, так теж войтові, бурмистром и всім тамошним обивателем и кому колвек только сей универсал наш показан будет, ознаймуем, иж відаючи мы значне полковника Федора Кандыбу, у Войску Запорожском през отваги свои здавна заслужоного, а хочачи оному тую войсковую заслугу ласкою нашою нагородити, берем оного яко далших услуг войскових потребного под оборону нашу завше. Естли бы хто колвек, так с товариства войскового, яко из посполитых людей, міл оного яким правным способом за який завод турбовати, теде владзою сего нашого писаня пишно приказуем, абы хто колвек, заним який міет завод, перед урядом ніяким, так ріцерскаго, яко и міського стану, оному росправи не міл, але жебы нашого войскового енералного суду в справах своих яких де колвек удалися и з ним всі перед нашим судом енералным росправу міли. А если що кому, що на его переведется, теде заслуженным доводом слухную з него отримає ведлуг права святого справедливость, каждого упевняем.

Писан в таборі под Переясловом 15 марта 1670 году.

Звышменованный гетман рукою власною.

Місто печати”.

(НБУВ. – ІР. – № VIII, 1648. – Копія кінця XVIII –першої половини XIX ст. Опубліковано: Ю.Мицик. З документів гетьманів І.Самойловича та І.Мазени // СЛ. – 2001. – № 6. – С. 26)

№ 248

1676, червня 19(9). – Чернігів. – Запис про обмін дворами у Чернігові між міщанкою Марією Церпинською та її зятем Стефаном Шашевським і чернігівським архієпископом Лазарем Барановичем

«Я, Марина Церпинская Якова Яцкевичова и я Стефан Шашевский, зять паней Яцкевичовой, обиватели черниговские чиним ведомо всем ведати о том,

* Помилка. Має бути не «кортунского», бо ним був сам Ф. Кандиба, а очевидно, «ніжинского».

иже в року тепер идущем тысяча шесть сот семдесят шестом месяца июня девятого дня, подалисмо в замену власный двор свой зо всем будынком противно монастыря архиепископии Черниговской катедрального Глеборисовского черниговского, з боку прилеглий до пляцу монастыря сего ж помяненного, а з тылу до двору пана Павла Клевца – славетного обивателя и бурмиистра черниговского, ясне в Богу преосвященному его милости господину отцу Лазару Барановичу, архиепископу Черниговскому, Новгородскому и всего Севера по милости его царского пресветлого величества митрополии Киевской администраторови, пану и пастыреви нашему, за которий наш власный помяненный и описанный выше двор, его пастырския милость дал нам в замену двор з будынками до двору шпиталя свята Спаскаго черниговского прилеглий з едного боку, а з другого до пляцу его ж пастырской милости на котором теперь стоит новая стайня пределене [?], маючи по тылу старой стайни воротами стоячий на улицу от Любецкой брамы простую [...], а тылом по улицу мимо цвинтаря свята Спаского идучую, до которого двору нам замененным способом поданного, его ж пастырская милость в придатку дал золотых пядесят и сукна на сукню, що я же се и отобралисмо за чим если бы хто колвек з кривных наших стороны выше описанного нашего двора, теперь пастырской милости в замену поданного, смел и важился его милости пастыреви турбацию чинити, теды мы з потомками и сукцессорами нашими его пастырскую милость и сукцессоров его милости от таковых турбаций теперь и в потомные часы повынни будем увольнати так же в заемным способом его пастырская милость и сукцессорове его ж милости нас и сукцессоров наших страны [?] двора вышеописанного нам в замену поданного от турбации повинни будут уволити, но и барзе если бы кто из кривных бывшего пана гетмана Демяна Игнатовича до того двора смел отозватися и турбовавши, сим нашим [?] писмом варуем, которое для лепшой твердости его милости пану пастыру з подписами рук наших и з печатю подалисмо, що и до книг ратуши места его царского пресветлого величества актиковаты волно. Деялося в Чернигове року и дня вышеписанного.

Марина Церпинская Якова Яцкевичова и Стефан Сташевский рукою. МП».

(ЦДІАК. – Ф. 133. – Оп. 1. – №. 68. – Арк. 2-2 зв. Оригінал. Опубліковано: Тригуб О. З нових джерел до історії земельної власності Борисоглібського кафедрального монастиря в Чернігові та на його околицях у другій половині XVII–XVIII ст. // Чернігівські старожитності – Чернігів, 2015. – Вип. 2 (5). – С. 118-138)

№ 249

1677, березень. – Лист полтавського полковника Прокопа Левенця до гетьмана Івана Самойловича

"Днями прибув з Січи наш полтавський міщанин і доповів мені таку відомість, що в цей час ходило Військо на Низ і привело татарських язиків, які з якимсь чаушом йшли від султана до хана. Їх розбили і забрали листи, у котрих є намальований на картині Дніпру з Низу аж до Кодака, бо вони на багатьох місцях хочуть будувати замки. Хоча й можуть бути про це послі з Низу до твоєї вельможності, однак з свого обов'язку посилаю цього згаданого міщанина, щоб

він докладно розповів вашій вельможності про все, що робиться на Низу. Віддаю себе милостивій ласці.

Дано з Полтави у березні".

(БЧ. – ВР. – № 175. – С. 630. – Копія кінця XVIII ст. Переклад з польської. Опубліковано: Мицик Ю. З документів українських гетьманів та полковників доби Руїни (за матеріалами польських архівосховищ) // СЛ. – 1999. – № 3. – С. 28)

№ 250

1677, червня 19 (9). – Спаський монастир у Новгороді-Сіверському. –

Лист архімандрита Спаського монастиря

ієроманаха Михайла Лежайського до полковника Іллі Новицького

«Мсці пане полковнику, а мой мсці пане.

Блгословение Всемлстиваго Спса и мої млтви в. мс., мсці пану, заславши, здоровя доброго и фортунного повоження в. мс., мс. пану, навіжаю, котрого в долгошасливие літа при вшелякой любомыслности в. мс., м. п., міти желаю. Подданий обывтели Всемлстиваго Спса, ту ж при мнстрі мешкаючий, именем Матвій, будучи в Глухові, купил был коня при людях, віри годних, мешчанах новгородских, у знаемого члвка, мешчанина глуховского; на которим коню ехал на ярмарок до Борзни, где на доброволной дорозі в маетности в. мс., м. п., Не-хаевці розбойничим способом староста в. мс. п., с челядию Игнатом и Остапом, коня отнял и грошій зол(отих) осмдесят и шагов чтирнадцат, шапку взял в небитности в. мс., м. п. [О] що умыслное писане мое до в. мс., м. пана, през того ж уквивджоного члвіка посилаю, бы в. мс., мс. пан, казал тое поворочати, а упрашаючи за ним, ежели бы то з ласки в. мс. мсці пана, не было учинено, за-певне до далшого вдатися мушу суду, а тепер и повторе о том упрашаючи, бы в. мс., мой мсці пан, хотіл овим зганивши, мні аффект свой, а подданому ншему ласку показати, блгословению Всемлстиваго Спса в. мс., м. пана, отдаю.

В. мс., моего мсцівого пана, вшего добра зычливый бгомолца и рад служит Михаил Лежайский, архимандрит новгородский, рукою в[ласною].

З архимандрии монастыря Всемлстивого Спса Новгорода Сіверского, юня 9, року 1677.

Прошу в. мс., мсці пана, без жадних заводов рач з ласки своей, покаравшы того пана старосту, бы в другой час не розбивал добрых людей и абы отдал тому подданому спаскому члвку грошей зол[отих] осмдесят и зол[отий], и грошы 12, коня, и шапку, рач в. мс. приказати».

(НБУВ. – ІР. – Ф. 2. – № 14033. – Оригінал, завірений монастирською печаткою. Опубліковано: о. Юрій Мицик З документації Свято-Микільського Рихлівського монастиря XVII ст.(листи ігумена Луки) // СЛ. – 2004. – № 1. – С. 23-24)

№ 251

1677, червня 29(18). – Батурин. – Лист невідомого до охочокомонного полковника Іллі Новицького

«Мосцівый пане полковнику комонный.

Высоце поважаючи ку мні оказуючюся в. м., м м. пана, (вашмосци, милостивого моего пана) ласку, скоро мні трафилася оказія, ораз одзываюся

з моїм найнищим до в. м. м. пна поклоном зичу, абы найвышшый Господь владітелно своєю можлистю вхождение, исхождение и всякие обороты в. м. м. м. пна охраняючи, заховал его в многие літа в добром здоровю и в яко найщаслившом повожею (тут явно описка, слід читати «повоженю» – Ю.М., І.Т.). Вістей, якие б годно было донести в. м., м. м. пану. на сей час тут не згодилося, албовім о неприятелских турьских наміреннях, если под Киев, чили на Низ обернутися прагнуть, не маш достатечное певности. А що о войсках царского величества, теды ознаймую, иж по проході боярина его мл. Шереметева, йшли ку Киеву, ближный околничый Хитров, генерал маер Шепелев и ближный боярин его мл. Милославский ку Киеву з их дивизиами и вже оные через Дніпр под Киевом переправуются тут, зась к Путивлю при-тягнул боярин его мл. кнз Долгоруков з своим полком, а в Сівску (вже тому колько дней) станул боярин ближный, кнзь его мл. Черкас[и]й, при котором самые найзначнішие рати и порядки найдуются, и мает вскорі ку Путивлю поспішити, и незабавно тягнути, тим же мимо Самьбор, що иншие тягнули, трактом. Ясне велможный добродій, его мл. пн. гетман міл рушитесь сегодня в среду июня 18, але иж тот боярин своїм тягнінем не поспішил, теды отложитися тому терміну постановлено до тижня, злученыся его мл. добродія (з говорки нынешнее познается) мает быти з боярами оными, тут межы Коренею и Хвастовцами, албо где близко от того положеня. При боку его мл. добродія будут полки піхотные, а сотні засеймовские, а городовые здесь около Девиці Володковое збиратимуся, ба безмо (...) * прилуцкому не кажут сюда ж ку Курені падатыся, а так розумію в. м., м. м. пн., з своим полком тут же будеш. Полк Черніговск[и]й вже под Киевом и вже переправуется через Днепр, и Стародубовскому туда ж с поспішением велено. Под Киевом была втарчка татарская перед Сошествия Стого Дха празником, але громлена через комонную компанію Кгордічину, у которого погрому и языков трох сюда до добродія припроважено, отколь на Москву их одослано. Тые повідали, же около Ушестя пришло к Хмелниченку орды сім тысячей Білгородское, з Суин Акгою, з которое на тое час найдовалося чотыри тысячи под Паволочью. О турках так тые языки казали, же о цару и о вейзиру межы ордою не чути было: если же оные рушили албо ніт. А через Дунай вже переправился Кара Агмет паша, и Суин паша з войсками, якие до Бабы стягалися, ест Килні (?) зась Чорным морем в Кгмибих (?) (знак питання поставив копііст-Ю.М., І.Т.) тридцать будто и шесть од янчаров пошло ку Очакову, з способностями до будованя городков, якие на низу Дніпра выставити собі хочут. Але козаки, якие повернули з Запорожя 15 июня, о тых янчарах не кажут відомости. Пошел праві Сірко ку городкам Кази и Аслам для добытя языка водою, а и полем абапол Дніпра войсковые комонные пошли ватаги. За тым ховай мене в. м., м. м. пн., в своей ласце, которойся пилно полецаю.

З Батурина июня 18 1700 (?) (знак питання поставив копііст – Ю.М., І.Т.) року.

В. м., м. м. пна, зычливый слуга С.Коч(...) *.

Зверху адрес такий: «Его милости пну Ильяшеви Новицкому, полковни-
кови Войска его црскго пресвітлого влчства Запорозкого комонному, моему
велце мостивому пну».

*(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 1536. Приписано: «Печать маленька з червоного
сургуцу, посередині – стріла, а навкруги – арабеск». о. Юрій Мицик, Інна Тара-
сенко. З нових документів до історії Сіверщини (друга половина XVII–
XVIII ст.) (частина 2) // СЛ. – 2016. – № 3. С. 60-61)*

№ 252

**1677, серпня 20. – Біла Церква. – Уривок з анонімного листа,
ймовірно білоцерківського коменданта Речі Посполитої**

„[...]Із Задніпря тиждень тому я взяв такі відомості від генерального вій-
ськового осавули. Царські війська, московські і козацькі, стоять близько Коно-
топа, там понад сто тисяч з князем Ромодановським, а з іншим князем Василем
Васильовичем, стоять, як каже, ще більше війська, ніж з Ромодановським; є при
ньому й смоленська шляхта. Каже, що вони вже були б з'єдналися з Ромоданов-
ським, тільки чекають калмиків і астраханську орду. Там і гетьман Самойло-
вич, і задніпрські полки, але якось ліниво виходять, більший до Хмельницького
маючи афект і охоту, ніж до нього (*Самойловича – Ю. М., І.Т.*), дивляться на
Сірка, котрий з Військом Запорозьким цілком піддався Хмельниченкові[...]”

*(БЧ. – ВР. – № 175. – С. 364-365. Копія кінця XVIII ст. – Переклад з польської.
Опубліковано: Мицик Ю. З документів українських гетьманів та полковників
доби Руїни (за матеріалами польських архівосховищ) // СЛ. – 1999. – № 3. – С.32-33)*

№ 253

1678, січня 7 (1677, грудня 28). –

Купча сосницького козака Івана Кириловича

«Року тысяча шестсот сімдесят седмого місяца декабря дня двадцять осмого.

Уряду нашому міському сосницкому нижеподписанному сей справы
ставши очевисто Иван Кирилович, козак и обыватель сосницкий, чынил свое
сознание в добрый способ в тые слова:

Иж я свой фолварк з будинком, власный, з двома огородами: один огород
од фолварка з одной стороны лежачый од Никиты Литвиненка, а з другой сто-
роны тож од фолварка огород од Ярмолы, жителей сосницких. Счо оный фол-
варок мой власный ж, ні в чом никому не пенний и в жадних долгах не по-
дписанной, все ограничивши писмом урядовным и от мене даным его милости
пану Андрею Дорошеньку, товаришу войсковому, оный фолварок продано и в
посесию продавши за певную сумму грошей коп пятнадцать личбы литовской.
Да того теж варую и упевняю пред урядом, абы я сам, жона моя и потомство,
а приятелей моих, близких и далеких, нікто в оный фолварок и огороды два не
втручался, бо юж то есть вічними часы продано. Волно его милости пану
Андрею Дорошенку, товарищу войсковому, яко своїм власным владіть оним
фолварком з огородами, даже продать жоні и потомству его и на вічне держать,
а я, Иван Кирилович, зрікаюся и не хочу юж до(..)*дить не в жадного суду и

права зновлять того, бо юж то есть певным торгом продано. Мы, яко уряд, чуючи Ивана Кириловича слушную продажу на просьбу его же сие урядовное писане с подписом рук и с притисненем печати стороні потребуемой выдалисмо.

Писан в Сосниці року и дня вышписанного.

До которой справи в той способ подписуемося:

Павел Крачевский, сотник сосницкий

Дмитро Остапович, атаман городовий

Сила Якимович, войт сосницкий из бурмистрами».

(НБУВ.– ІР. – Ф. І. – № 1495. – Копія ХІХ ст. о. Юрій Мицик, Інна Тарасенко. 3 нових документів до історії Сіверщини (друга половина ХVІІ-ХVІІІ ст.) (частина 2) // СЛ. – 2016. – № 3. С. 61)

№ 254

1678, березня 19 (8). – Нові Млини. –

Купча новомлинського міщанина Стефана Андрієвича.

«Року Божого 1678 мсца марта 8 дня.

Предо мною, Яском Матвієвичом, сотником новомлинским, и предо мною Олексою Семеновичем, атаманом городовим, Кирилом Петровичом, войтом, Михайлом Дьмитром постановившисе пред нами Стефан Андрієвич, мешчанин новомлинский, доносячи явне, доброволне к записаню млины, которие маю з Мосієм, швагром своим, за власную працю свою на ріці Клевані, стоячих, при деревні Вязувьці, маетности манастирской, за власною суму и працю нашу каменный шест мучных, а дві колі ступных у чстного иеромонаха Инокентого Быковского, игумена монастыра святых верховних апостол Петра и Павла глуховского, о Христі з братиею. Которие камені, стоячие по половиці в границі с путивляны, всі едномисльню с приналежними к тому сил манастирских того уизду путивльскими людми, сином боярским Никитою, да з братом[и] его Яковом, Алексієм, и от них всім держачими Григорием Никытовичом Сахаревим, пушкарем, жителем путивльским. Которую суму мы отдали за тии кола чстному отцу иеромонаху коп сто. Что я, яко родич вышменованый, Степан сам (?) половицю своих каеннов продаем за полтараста золотих швакру своему Хомі Самойловичу, брату родному Мосієвому, и одобраем гроши до рук своих, в чом, я варую и в моц подаю оних част четвертью з Мосієм, держачим каменей, Хомі, швакру своему, у вічну вечистост и в покойное держаня без жадного нарушеня и права; и волно будет Хомі, швакру моему, част свою, которую мает за власную працю свою, дат, продат, дароват и на пожиток свой однести, яко воля его будет и просили старших о писмо урядовое.

А мы, уряд, не збороняючи при печати нашей урядовой и сотницкой и подписом рук.

Писан в Нових Млинах року и дня вышменованого.

Звышменованый уряд».

(НБУВ. – ІР. – Ф. І. – № 61933. – Оригінал, завірений двома печатками. Ю.Мицик, І. Тарасенко. 3 нових документів до історії Сіверщини (друга половина ХVІІ-ХVІІІ ст.) (частина 1) // СЛ. – 2016. – № 3. С. 65)

1678, вересня 31(21). – Купча о. Андрія Борзаківського

«Року 1678 мсця сентября 21 д.

Прибывши в Чернигов, гспжа Устимия Мартиновна, малжонка небожчика отца Иоанна Михайловича, бывшаго священника Свято-Успенского, опошнянского, подала ясне в Бгу преосвященному его млсти гспдну отцу Лазарові Барановичу, архиепску черніговскому, жалобную супліку свою, ускаржаючись на отца Михайла Величка, прежде бывшаго священника тоей же церкви Свято-Успенской, иж отц Михайло, препомнівши боязни Божое, строгости права и поваги уряду своего священнического, міючи здавна на малжонка еї о парохию гнів и не могучи як кривды своей помститис, зазавши его в свою домовку на молитвини, дал ему чарку горілки з отрутою такою, же от тоей години захоровавши, на четвертой неделі духа Богу отдал, которого тіло за живота было як дошка, по смерти зас так ся пухало (?), же не могло ся в труні вомістит. Чего на довод помененному его млсти пану и пастиреві подала на писмі руками власними духовних и світских особ обывателей опошнянских подписанном достаточное небожчика, малжонка своего, сознание, в котором небожчик сознает, иж цале от отца Михайла, а ні от кого инного з сего світа сходит, гді и способ подавання отрути обширне описано. За отданем зась тоей выш описанной супліки и небожчиковского сознания до суда консисторского суд архиепскпії Черніговской консисторский на то еще одержал в той же справі и лист от велебного отца Андрея Борзаковского, протопопа на той час гадяцкого, который в листі своем пишет, иж умислне зачувшы о той справі, ездил до Опошнего и поховавши тіло небожчика, казал процессі небожчиковской пред всіми вголос читати, питаючися каждого, который ся на процессі подписал, еже небожчик оний отц Иоанн так власне вызнавал и ускаржался на отца Михайла о даванню отрути, теди правді всі отповідали «так ест, а не иначе, бо отче протопопа похвалки были здавна от отца Михайла на отца Иоанна». Кгди зась отца Михайла Величка питал, ежели то правда и чому так учинил, теди на тое отповідал: «не знаю и не відаю, щим тая горілка була, любом я частовал, але еї не пил, тилко вареную, попадая его тоеж праві отповіді, а таковое теди от отца протопопи гадецкого, яко от достовірного особы писан судя помененний консисторский вмісто инквизиції прынявши а неслушную вымовку отца Михайлову (...)»* за таковой брідкий ексцес взявши от его млсти пана и пастира зуполною на то владзу пенует (?) отца Михайла цале отлучением от всего священнодійствия, а обыск от сего часу не тилко спатрахилію и жадних священнических не отправовал церемонії, двор зась его злец...помененному отцу протопопу продати, а сумму взявши, Иоанновой за выклади отдати, а если бы частью тоей выклади не могли б нагородити, то позволяет сад люб инние грунта продати и тим удоволити. Тед[и] двор, зостаючий в Опошнем отца Михайла Величка (...)»* без жадной огорожы взявши указ от суда пастирского консисторского, велебний в Богу гспдн отц Андрей Борзаковский, на сей час протопопа гадяцкий, продал(?), абы гспжі овдовілој зліцает якож по сознанию з тамтого боку през нещасливую роїну, прибывши до Опошнего, пан Яков Корицкий, оний двор за готовую сумму за талярей сорок

вічними часи собі купил, а по указу суду консисторского с тих грошей часть овдовілою гспжі в нагороду выкладов дається, часть зась другая до скарбу пастирского в Чернігов отсилається. Пану Яковові зас Корицкому на оний двор куплений для достовірнійшой в далш[ий] час справы, абы так от отца Михайла як теж и от (...) * иншего жадной нікуди не могл міти турбації в той своей куплі, але волно ему будет и потомкам его кому хотя дати, продати, даровати, люб в вічність для.. дости и по воли (?) с притисненим печати нашої атестацией (?) казалисмо руки подписати и до книг міських опошанских подати и записати.

Діялося року и дня назначенного в Опушнем.

На подлинной купчей подпис

Андрей Борзаковский, протопопа гадяцкий, рука власна.

Перевел

и місто протопопской печати.

Яков Леонтиев (...) *, сотник Войска его царского пресвітлого величества Запорожского наказний опошанский.

Григорий Тонконог, атаман городовой.

Павел Михайлов, войт.

Иван Заярный, Игнат Безрідний ратуша опошанского бурмистры

Місто городовой печати.

Сия копию исводил войсковий апшитованный канцелярист Федор Кырияш(?)».

(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 62297. – Копія XVIII ст. Опубліковано: о. Юрій Мицик, Інна Тарасенко. 3 нових документів до історії Сіверщини (друга половина XVII–XVIII ст.) (частина 3) // СЛ. – 2016. – № 4. – С. 67–68)

№ 256

1678, жовтня 22(12). – Чернігів. – Лист чернігівського полковника Василя Дунін-Борковського до великого маршалка литовського Олександра Гіларія Полубинського

“Ясновельможний мостивий пане великий маршалку Великого князівства Литовського, мені вельми мостивий пане і добродію!

Втікач з двору вашої вельможності, мого м. пана, на прізвище Горський, як тільки прибув на цей бік до Любеча, тут же, маючи від мене інформацію і наказ тамтешній старшині всіх з того боку і на той бік переїжджаючих людей, попереджати, затримавши його; насамперед мені дали знати, котрого я, щоб я хочачи зрозуміти суть справи, наказав привести його до Чернігова. А що слід за ним і лист вашої вельможності дійшов до мене і прийшли посланці, доводячи, що він зрадливо чимало нашкодивши, від’їхав. Тоді хоч нічого такого не виявилось при ньому, чим би він мав при дворі вашої вельможності зашкодити, крім однієї кульбаки, і хоч маю певний задаток від й. м. пана Юрія Нечая до цього, щоб я відмовив у видачі втікача до нас Гурського, оскільки пан Нечай недавно підлітка-втікача від певної місцевої значної людини, доброго знаймого цього ж пана Нечая, не тільки на лист і прохання самого мого наказного полковника, не видав зрадника з Лоева, взагалі ще на цього ж нарікав, що не догадався взяти у свого пана чогось більшого, а бувши в досить молодих своїх

літах, коня і інші речі забрав. Однак я, вельми шануючи високу честь вашої вельможності і у відповідності з укладеним між нашими найяснішими монархами заради спокійного співжиття договору, чинячи досить сусідській приязні, котра навзаєм буде примножуватися, особливо в близькості, наказав згаданого Гурського з усім видати в руки присланим. Отож тоді покірно і вашої вельможності, м. м. пана, прошу, щоб ця нелюдськість, тобто невидання нашого зрадника, і порядний жарт пану Нечаю був компенсований, ніби спочатку хотів зберегти з нами й. м. щирість і приязнь, оскільки заходиться по сусідству.

За цим віддаю мою готовність до послуг і низький уклін.

З Чернігова 12 жовтня за старим стилем 1678.

Вашої вельможності, м. вельми мостивого пана, зичливий приятель і слуга Василь Дунін-Борковський, полковник Війська його царської мості Запорозького чернігівський.

[P.S.] Звертаюсь покірно до вашої вельможності, м. м. пана, за цим Гурським, щоб в. м. як уважний пан, зберіг [його] в своїй милостивій протекції, щоб він не зазнав над собою жодної суворості від свого пана, котрому служив, бо тут яким і доказовим документом доводиться, що він ніскільки не нашкодив своєму пану, тільки через значну образу завдану паном, без повідомлення сюди мусив втікати; і я особливо поважаючи високу честь вашої вельможності, охоче це вчинив, що його, хоч він є родом українець (ukrainiec), і видав з поверненням і заради того, щоб виправдався: винний чи невинний; а тут в Україні (Ukraine) добре його знають і він має багатьох своїх приятелів.”

Вельможності вашої, м. вельми мостивого пана, зичливий приятель і слуга Василь Дунін Борковський, чернігівський полковник Військ його царської мості Запорозьких.

(АГАД. – Ф. ”АР”. – Відділ II. – № 1159-а. – Оригінал, завірений особистим підписом Дунін-Борковського. Опубліковано: Мицик Ю. З джерел до історії Сіверської України та Білорусі XV–XVII ст. // СЛ. – 2001. – № 3. – С. 63)

№ 257

1678, грудня 27(17). – Чернігів. – Лист чернігівського полковника Василя Дунін-Борковського до великого маршалка литовського Олександра Гіларія Полубинського

“Jaśnie oświeczone książę, mćiwu panie marszałku wielki litewski, mnie wielce mćiwu panie i dobrodzieju!

Tym bardziej zachęcony jestem do dalszej reciprocaciej na każdą requisitią waszej książęcej mćici, gdy do zachowania szczerzej z nami sąsiedzkiej przyjaźni ich m.m.panów Nieczajów powagą swoją zagrzeć raczył i mojej wniesionej do w.ks.mći za zbiegiem Gurskim, dawszy u siebie miejsce instantiej, wolnego odpuścić rozkazał. W czym tak chętniej w. ks. mći uznawszy ku sobie łatwości, jako nizko za onę czołem biję, tak i dalszą nieodmienną moją powolnością dewinkować nie ustanę i więcej za takowemi, jak Gorski, pańskiej w.ks.mći osoby turbować nie obiecuję. Nie przykrzyłyby się i powolnym donoszeniem wyrządzonej naszym ludziom niechęci ich m.m.panów Nieczajów, lecz zabiegając, aby im dalej, tym większa nie urosła

rad nie rad musiałem. W dalsze jednak czasy za napominaniem onych od w.ks.mści mając za to, iż lepsze w podanych okazyach zechcą ich m.mć swojej wyświadczać dokumenta przyjaźni i owszem ja z miejsca mego dla wysokiej powagi honoru w.ks.mści skutecznie zachować i pomnażać one nazawsze będę się starał. S takim declaruje słowem i uniżony mój przy tym w.ks.mści załecam ukłon.

W. ks. mći m.wielce mćiwego pana całe zyczliwy przyjaciel i powolny sługa Bazyli Dunin Borkowski, pułkownik jeo carskiej mos. Wojsk Zaporozkich czernihowsky. Z Czernihowa 17 10bris vl.1678”.

* * *

“Ясноосвічений князю, мостивий пане великий маршалку литовський, мені вельми мостивий пане і добродію!

Ще більше заохочений до дальшої повернення (?) на кожную реквізицію вашої князівської мості, коли для збереження щирої з нами сусідської приязні їх м. м. панів Нечаїв зволив зігріти своїм авторитетом і задовільнити моє заступництво перед в. кн. мостю за втікачем Гурським, якого наказав вільно відпустити. Дізнавши у цьому таку ласкавість в. кн. мості, я низько кланяюся і свою подальшу незмінну готовність не перестану виявляти (?) і більше за такими, як Гурський, обіцяю не турбувати панської особи в. кн. мості. Не набридав би й донесенням про заподіяну нехить людям їх м. м. панів Нечаїв, але запобігаючи, щоб чим далі, тм більше вона не зростала, хоч-не-хоч я мусив. Однак у подальшому за нагадуванням їх від в. кн. мості, розуміючи, що краще в поданих okazіях схочуть їх м. м. свою виявляти приязнь і взагалі я з мого місця заради високої честі в. кн. мості буду старатися їх зберігати і примножувати. З такими словами декларуюся і мій низький уклін при цьому в. кн. мості віддаю.

В. кн. мості, м.вельми мостивого pana, цілком зичливий приятель і покірний слуга Василь Дунін-Борковський, полковник його царської мості Військ Запорозьких чернігівський.

З Чернігова 17 грудня за старим стилем 1678”.

(АГАД. – Ф. ”АР”. – Відділ 2. – № 1159-а. Оригінал, власноручно підписаний В.Дунін-Борковським і завірений печаткою, яка майже не збереглася. Опубліковано в перекладі українською: Мицик Ю. З джерел до історії Сіверської України та Білорусі XV–XVII ст. // СЛ. – 2001. – № 3. – С. 63)

№ 258

1679, січня 27(17). – Стародуб. – Універсал стародубського полковника Григорія Карповича Коровки-Вольського Спаському монастиреві в Новгород-Сіверському

“Григорий Карповыч, полковник Войска его црского прсвтлаго влчства Запорозкого стародубовский.

Пану сотникови новгородскому, атаману городовому з товариством, тудеж и пану войту з міщанами и усім посполством звыклое мое в.мстям залецивши поздравленье, сим моим ознаймую писаньем, иж презентовал мні висоце в Бгу превелебный его млсть гспдин отец Михаїл Лежайский, архимандрит Всемилоствого Спса, мнстыря новгородского, даный поважный на выбранье з

приходячих маетностей, до тоей святой обители повинную часть в медовой даны, так з товариства войскового, жиючих там, яко теж и от посполитых людей огранычаючых ясне велможного его млсти пна гетмана, абы кождый в своей знайдуючися послушенстві, універсал; за чым и я на аффектацию его млсти пна архимандриты склонившися, а иле в полку моем застаючыи, выш мененыи маетности, и тое тож, выдаю его млсти отцу архимандриті писанье, відаючи теды кождый о таковой волі моей, так з товариства войскового, яко теж и посполитых людей, абы в даванью медовой дани жаден не был отмовным его млсти отцу архимандриті в своей повинности належачой. Тое в мстям ознаймивши, Бгу затым на сес час в сохраненніе поручаем и звыклую мою засылаем приязнь. Писан в Стародубі генваря 17, 1679.

Звыш менованный полковник рука власна.”

(БПАН. – ВР. – № 261. – Т. 1. – Арк.15. – Оригінал, завірений особистою печаткою Г.Коровки. Оpubліковано: Мицик Ю. З джерел до історії Сіверської України та Білорусі XV–XVII ст. // СЛ. – 2001. – № 3. – С. 64)

№ 259

1679, ___ 26(16). – Лубни. – Універсал гетьмана Івана Самойловича

«Иоан Самойлович гетман з Войском его црского пресвітлого влчства Запорозским.

Пне сотнику конотопский, атамане городовий и войте тамошнии. (...) * ми респект на годние заслуги п. Федора Кандибі, знатного товариша войскового, позволилисмо ему завідовати и владіти людми тими, з того боку Дніпра зайшлими, будучи околь хутора его в селі (...) новці за річкую поосідали, яких именуют бити хат з двадцет ко(..)люе повинни ему п. Кандибі, як до воженя дров, так и до кошенья пратаня сіна бити послушними. Зачим абисте ви, старшина конотопская, знаючи о той волі ншой, тих помененних п. Кандибі поданих от нас людцов, жадними посполитими тяжарами и станциями войсковыми не обтяжали и жеби войт семяновский до свого их [не по]тягал послушенства, жадает и приказуем.

Дан в Батурині (...) * рия 16 1679.

Звишменованный гетман рукою власною».

(НБУВ. – ІР. – Ф. І. – № 6211. – Тогочасна копія. Запис копіїста на початку документа: «Копія універсалу на слободку Кандибовку гетмана Иоана Самойловича». Наприкінці документу намальоване коло, всередині якого написано «печать». Оpubліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. З нових документів до історії Сіверщини (XVII–XVIII ст.)(ч. 7)//СЛ. – 2017. – № 5. – С. 57)

№ 260

1680, квітня 4 (березня 25). – Свято-Микільський Рихлівський монастир. – Лист ігумена Луки Григоровича до охочокомонного полковника Іллі Новицького

«Мсці велце ласкавий мсці пне полковнику Войска его цар. прес. велич. Запор[озкого], добродію мой.

Годило бы ся мні давно поклонитися в. мс., мс. пану, любо тих писанем, а же в отлеглисти лісної застаемо, сими часы почулем от щасливом повороті з военной дороги с послушания всего посполитого добра ку домови, [з] шого велице утішившися, тепер на всемирний великий празднык Блговіщення Пртой Бци през подлое писмо мое низко поклонившися, навіжаю и зычу, абы млтвами Престої Бци сії останнії дни стаго поста проводячи, дождал в. м., мс. пан, радостних воскресних дний, в мирі здраво и дши збавенно єї мсцю панею и милыми дїтками и зо всіми любящими весело празновати стократно и сердечне щире зычу, тут же на блгословение от убогого дому стеля Хва Николая на трапезу осетра посилаю, бо над подивене як монастир став, нигды в уступі не трафилося осетра поймати, которого то и в. мс., мс. пану, уділяю; и припоминаю добродію мой стороны фунта срібра, же рачил в. мс., мні устне приобіцати, офіруючи щос в похвалу стому Николаю зробити, чи лямбу, чи кадилницу, а в тым, що Бг на сердце в. мс., мсцївому пану, подаст.

При том млсти панской як найпокорній себе вручаю, застаючи в. мсцї, моему мсцївому пну и великому добродію убогого обох блг временних и вічних зичливий уставичний бгомolec и слуга поволний смиренный иеромонах

Лука Григориевич, игумен з братиею.

З мнстра убогого, стителя Хва Николая Пустиннорихливского марта 25, 1680».

(НБУВ. – IP. – Ф. 2. – № 14037. – Оригінал, завірений печаткою, яка майже не збереглася)

№ 261

1680(?), липня 29 (19). – Батурич. – Універсал гетьмана І. Самойловича(?)

“Пану полковникові (за *іншим списком* додано: “Войска его царского пресвітлого величества черниговскому” – Ю.М., І.Т.), сотникови понорницькому, дозорцам войсковим, висланим нашим и кождому, того потребуєчому, до відомости доносим, иж погледаючи мы на значные и отважние (за *іншим списком* додано: “учтывого” – Ю.М., І.Т.) пана Якова Тищенко, товариша войскового, прислуги, котории от молодых літ своих на розних в Войску Запорожском містцах против кождого наступуючого неприятеля, не щадячи здоровья своего ділность свою освідчал в чом (за *2-м списком* додано: “яко” – Ю.М., І.Т.) и тепер не устаєт (за *іншим списком* додано: “так жебы в далиий час” – Ю.М., І.Т.) до такихих же военных послуг бил охотнійшим, млини его, власним коштом в селі Будища на реці Домішиний з одним каменем и ступами, а межи городища и оболонья на реці Бистриці з каменями двома и ступами, им добудованние, при нем заховуем, позволяючи оному з тых млинов припадаючие всі мірочки (за *іншим списком* тут: “розмірочки посполу з млиницами” – Ю.М., І.Т.) на свое виживеньє отбирати и користовати, за чим по кождом того жадаем и приказуем, аби так пан полковник черниговский, сотник понорницький и жаден з высланных наших, як теж дозорци войсковие, в

том пожиткованю помененному и учтивому Якову Тищенку жадной найменшой кривди задавати не важил, на що и универсал тот видати розказалисмо.

В Батурині мая (за *іншим списком додано: "июля 19 року 1660" – Ю.М., І.Т.)*)

(НБУВ. – ІР. – VIII. – № 1651. – Конія. Оpubліковано: Ю. Мицик. 3 документів гетьманів І.Самойловича та І.Мазепи // СЛ. – 2001. – № 6. – С. 29)

№ 262

1680, червня 5 (травня 25). – Чернігів. –

Свідчення чернігівського вйта Григорія Яхимовича

«Я, Григорий Яхимович, войт черниговский, свядом того будучи, в канцелярии кгородской черниговской, есче перед войною Хмелницкого Богдана за колко годов пан Ораньский под судом земским черниговским, держачи село Рогосч над рекою Белоусом, межи селом Рыжиками и селом Ямисчами через Белоус кгрунт Мишуковьский Бровеньсчизны у Мишука частьку прикупил за села Рогосчи, также пан Вавринец Кгорецки, подвоеводи кгородский черниговский, у том же кгрунте Мишуковьсчизне ув острове Бровеньсчизне, часточку купил той кгрунт Мишуковьский межи чотырма братами Мишуками не ділений был. Которую куплю пан подвоевода черниговский дал Пузиком, бояром любецким, у Мишуках, за одмину Пузниковьсчизны и так того кгрунту Мишуковьсчизны Бровеньсчизны пан Ораньский и пан Кгорецкий, поссессорами будучи, спокойне заживали. А кгда война Хмелницкого зашла, панов побито, а Мишуки и кгрунт свой Бровенсчизну, знов по першой своей осаде, гроши побравши, осіли, также и Пузики, шляхта любецкая, на свои першие проданные кгрунта до Пузиков перешла. Которую шляхту Мишуков и Пузиков, одных татаре в полон побрали, а другие старики змерли, тепер их гді дочьки, гді унуки, гді якие одродки и их потомки живут, а кому хотят и продают, на том тое тестимониум мое с подписом руки даю в Чернігове дня двадцять пятого мсця мая року 1680.

Григорий Яхимович, войт черниговский».

(НБУВ. – ІР. – Ф. І. – № 62457. – Оригінал завірений печаткою. о. Юрій Мицик, Інна Тарасенко. 3 нових документів до історії Сіверщини (друга половина XVII–XVIII ст.) (частина 2) // СЛ. – 2016. – № 3. С. 62)

№ 263–264

1680(?), вересень. – Універсал гетьмана Івана Самойловича

«Всеї старшині и черни Войска Запорожского, а особливе пану полковнику черниговскому, сотникови понорницкому и всім, кому о том відати надлежит, ознаймуем, иж презентовал нам пан Яков Тищенко, товариш войсковый, житель вишенский, универсал бывшего гетмана, данный ему для собираня всіх мірочок з млина, его коштом на греблі власной працею своею на реці Домшинці в селі Будищи о едном камені и ступами побудованного, также и з другого млина о двох каменях и третих ступах, на реці Бистриці межи городища и оболоня из Василем Заліским их же працею и коштом побудованного, и всі мірочки на пожиток ему, Якову Тищенку, на его домовые потребности, и просил в

том нашої ласки, жебы и за нашого гетманского уряду тие всі мірочки били при нем захованны. Мы теды, яко инших у Войску щире працюючих людей прозбы в себе приймаем и чиним слухним річам досит, так відаючи и сего пререченного Якова в козацком быти реестрі, для пришлых его прац, якие в Войску ронити повинен, всі тие мірочки и пожитки, якие перед тим его доходили и тепер при нем заховуем, міти да хочем и приказуем, абы ніхто як з старшины, так и з черні, ему в том жадной найменшой перешкоди чинити не важились.

Дан в Батурині, септеврия».

(НБУВ. – IP – VIII. – № 1653. – Копія. Оpubліковано: о. Юрій Мицик. 3 документів гетьманів І. Самойловича та І. Мазепи // СЛ. – 2001. – № 6. – С. 18–37)

№ 265

1680, грудня 12 (2). – Свято-Микільський Рихлівський монастир. –

Лист ігумена Луки Григоровича

до охочокомонного полковника Іллі Новицького

«Мні велце ласкавий пне полковнику Войска его црского пресвітлого величества Запорозкого комонний, добродію мой великий.

Прибывши братия наши з Коропова, повіділи мні устне, же в. мс., мс. пан, з ласки и побожности християнской в похвалу свтлю Хрсу Николаю обетницу свою **цільм** ску[тком?] исполнити пишно старается, да поспішит Гспдь в. мс., моему мс. пну, діло т[ое] скончити; а же през оних же в. мс., мс. пн, жадал того по мні, абым ремесника нашего манастирского присјлал ку в. мс., которого тепер з умислу з другим братом посилаю, поклон мой низкий при уставичных законних молитвах в ласку в. мс., моего мс. пана и великого добродія, залецивши. Яком первим моим писмом на праздник с[вяти]теля Хва Николая, в. мс. доброд[ія] моего, просил и тепер покорне прощу, рач в. мс., мс. пан, посполу з єї мостию, панею своею, в дни памяти с[вяти]теля Хсва Николая убогое стое місце и нас, законников, всегдашних в. мс., мс. пна, бгомолцов, панским своим посіщеніем посітити. Сторони рыз в. мс., мс. пна, свої на візерунок посилаю, о которие прощу, жебы в монастыру зробление ведлуг нашего умислу были, рач добродію, прислат до нас; тут же и то в. мс. доброд[ію] моему, ознаймую, людские рызы ласкою Бжиею и молитвами стго Николая справую, на которые згола пасаманов злоцістих любо бы в пол з срібром нігде не досталем и купити, зачим ежели бы у в. мс., мс. пана, оние могли бити, о прислане локот седм покорне прощу; и на тот час з вшеля[кою] моею покорностью и уставичними убогими законными молитвами ласце панской в. мс., доброд[ія] моего, яко найпокорній полецаюся и назавше застаю.

в. мс., моему мс. пану и великому доброд[ієви] всіх блг временних и вічних зичливий слуга и уставичний бгомалец смиренный иеромонах Лука Григориевич, игумен, з братією.

З мнстра стеля Хва Николая Пустинного Рыхловского марта 25, 1680».

(НБУВ – IP. – Ф. 2. – № 14038. – Оригінал, завірений печаткою, яка майже не збереглася. Оpubліковано: 3 документації Свято-Микільського Рихлівського монастиря XVII ст. (листи ігумена Луки) // СЛ. – 2004. – № 1. – С. 14)

1681, січня 27 (17). – Короп. – Лист ігумена Луки Григоровича до охочокомонного полковника Іллі Новицького

«Мні велце ласкавий мсци пане полковнику Войска его цар[...] величества Запороз[кого] комонний, добродію мой великий.

За прислане подіздка по небожчику Василю Подліському, товаришу рейментарского в. мсціного, за которого сорокоуст скоро увідомившися, приказалем правити, и в суботник монастирський казалем уписати, а же в. мс., мс. пан, не запоминаеш місца стого любовию своею панскою, за тое низко поклонившися з братиею моею, велице в. мс., мс. пану, дякую и в далший час, о такую ж неотмінную любов попросивши, винним застаю Гда Бга блгати з братиею моею, абы по желанію в. мс., мс. пана, всіми щасливостями своїми Бзкими, тут долголітнее блгословити рачил, а по долгих мирных щасливих літех царством своим нбсним со всіми любящими удостоїти рачил, сердечно зычу; тут же припоминаю, добродію мой, же в. мс., мс. пан, устне жадал по мні, абым постарался о якую статечную черничку до милых діток в. мсциних; которую я єдину черничку в. мс., мс. пану, заліцалем, же з дітинства своего не рада жадным хмелем забавлятися и многих дітей читати и шити повчила, тая ж черничка от игумении своей по одізді в. мс. пана, в потребі монастирской прислана была в Короп, которую посылаем в дом в. мсці ку ей мсці пані в.мсіной, але на тен час трудно было без відомости игуменії зостатися, того ж часу килка дний перегодивши, по отізді тоей панны писалем лист до гспжи игуменії Макошинского паненского монастиря и умисльного з санми посланца своего по тую панну посылаем, але не застано тоей панны, тож в монастиру одослана была по послушаній в Черниг[в] в тоею річу моею посылаем до пані в. мсціной, умисльного посланца моего, пытаючися ежели потреба другим разом посылати по оную панну, що пані в. м., моему посланцу так деклеровала, же, мовит, о тим буду до пана писат, и туж де добродію припоминаю, же рачил в. мс. в Лохвиці приобіцати пшона на убогий монастир наш, рач же, добродію мой, през оказию ознайти, чи по певное посылати и як помного осмачок, жебы ся в так далекую сторону не зволючити, що ку ознайменю подавши млтвами стителя Ха Николая рыхловского, ріхлого щасливого здорового повороту ку домови стократноє сердечне зычу, а на сес час млсти панской ку місцу стому и любові неизмінной як найпокорні себе вручаю, застаючи в. мс., моему мсцівому пану и великому добродію всего добра зычливий слуга и уставичний бгомалец и слуга поволний смиренный, иеромонах Лука Григорович, игумен мнстира Пустинно – Рыхловского з братиею.

З міста Коропова, иануар. 17, 1681 року».

(НБУВ. – ІР. – Ф. 2. – № 14036. – Оригінал завірений монастирською печаткою. Опубліковано: о. Юрій Мицик З документації Свято-Микільського Рихлівського монастиря XVII ст. (листи ігумена Луки) // СЛ. – 2004. – № 1. – С. 15)

1681, квітня 24(14). – Нові Млини. –

Заповіт новомлинського козака Грицька Чорного

«Року Бжго тисеча шістсот осмдесят десят первого априля четвертого-надцет дня.

Перед теразнійшим урядом новомлинським тут ниже именем подписаним, аз любо хорий на тіле, але здоровий на умислі Грицько Чорний, жител и козак новомлинский, жекгнаючися з сим сегосвітним тутейшим житем волею своєю и порадою своїх наслідников позосталих и по нюм будучих и при нюм живших. Таковий тестамент около всей дворовой худоби и около всего имінія свого чинив и остатную волю свою, ознаймив: винавши жону, которое в (...) * юж не міет, окроми синов своїх тут ниже виражених, котрим для власного наслідництва по нему будучого и на сей час упреймого и вірного прихилного услугованя Хведорови, сину, за его доброе около себе строение, лыкговав комору в місті стоячую, положенем возле комори Благутиное, три частки коморного пляцу в місте положением стоячого, між шпихніром панским и мелницею міскою, якие то часте три плацу комурного Пилипу Авксіенко на свою потребу принявши и будувлею коморьною, где и комора его тепер стоит, обвювши завладіл и тримаєт не зыйствивши за тие принятие на свой пожиток три части. Васкови из Семеном отділением давно довгу на злыденном завислого золотих двадцет и мірьку одну міри міскою новомлынское в того ж (?) злыденного жита, а як би до того злыденного за тот довг у приискаттеля (?) и поискат (?) на тое зостаєт в заставу казан горілчаний ним сия уистит Михайлови й Иванови сыном двор, где житло свое провадив и в нюм кончиться тепер в ровний поділ пустив и в вічну державу двом им наменив світлицу Михайлови, а пекарни Иванови. До того им же, Михайлови, постановит двы коней половая и сивая кляч и свині ему ж, Михайлови, иле их ест всі, и вул с коровою самі чвартый, а бык злегчаний Семенові, а нелегчаний бык дочці Оришці, казан великий винотничий горілчаний гулящий Михайлови и одна кухва горіллки, а другий казан винотчний горілчаний, у пічьці, стоячий, Иванови сину его Грицьковому. Поля пахарние, ним Грицьком набутие и вживание як много их, где в якому місцу положенем знайдуется и сеножати много их ест, в какой околности, тое все на ровние пят частей всім пятма сыном своїм тут више по имени написаним поділити велів и ліс великий Хведоровий, а занятый стоячий при великом лісі другий, двом тілко синам своїм Михайлови и Иванови по половици уживати и тримати казав. Присівок взымьний под Палчиками на довгой ниві самому Михайлови, а остаток присівку поділит на пят частей именовал, с того зас всего остатку десят коп жита дати Оришці, а щоликолвек над звыш могло отбути у дворі спрятов рухомих и нерухомих жадних не виймуючи тих двох синов, установил и власними усти своїми наменив в ровний поділ им пускаючи, варовал аби в неотмінности між ними трвало и противного ничого на не показовало.

Тое все вирекши, просил нас, уряду, о тистамент сей и до него о притиснене печати (...) *зас уряд, виписавши под печатми и вудаєм.

Писан в Новомлинску.

Року и дня описанних.

Дем'ян Олифирович, атаман городовий.
Андрій Хведорович, войт з бурмистром новомлынские.
Власним именем Грицковим
Иван Богданович, писар новомлынський руку свою подписав до сего тестаменту».

(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 56245. – Оригінал завірений підписами і печаткою. «Тестамент ферований (...)»: от отца их». Оpubліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. З нових документів до історії Сіверщини (XVII–XVIII ст.)(ч. 7) // СЛ. – 2017. – № 5. – С. 58–59)

№ 268

1681, травня 26(16). – Свято-Микільський Рихлівський монастир. – Лист ієромонаха о. Івана (Полежачого), намісника ігумена Луки Григоровича, до охочокомонного полковника Іллі Новицького
«Мсці пане полковнику Войска их црского пресвітлого величества Запорозкого комонный, наш велце мсці пане и великий добродію!

Трафилос без битности отца игумена нашего, котрий завзял (?) отцу (?) до Чернігова в справах мнстирских представляет, прибувши товариш полку вашого Аньдрей Дзюб, по змершом, тож товаришу вашом Димитрию Момоті, речи за дшу его, яко то кон, жупан, мушкет, от в. м., пана, прислание, отдал в обител нашу вцілі, що ми принявши, же в. м., м. пану и добродію наш, о нашем худости и недостатку сво(е) прикладаете старане, особливе Гсда Бга за блгодіяние ваше субмитуемся молити, а ведлуг повинности нашей и преставлшую дшу Димитрия, товариша вашего, поминати должны в млтвах, з котрими и на сей час ласце в. м. м. пана, яко найпокорнійше себе вручаем в.м., м. пана и найласкавішого добродія нашого поволние во всем слуги м бгмолци.

Ієромонах Иоан Полежачий, намісник рихловський зо всею в Хрсті братією.

З мнстира свтого Николая Рихловского 1681, мая 16 дня».

(НБУВ. – IP. – Ф. 2. – № 14024. – Оригінал завірений монастирською печаткою, яка погано збереглася. Оpubліковано: о. Юрій Мицик З документації Свято-Микільського Рихлівського монастиря XVII ст.(листи ігумена Луки) // СЛ. – 2004. – № 1. – С. 23–24)

№ 269

1681, травня 31 (21). – Свято-Микільський Рихлівський монастир. – Лист ігумена Луки Григоровича до охочокомонного полковника Іллі Новицького

«Мні велце ласкавий мсци пане полковнику Войска его црского пресвітлого величества Запорозкого комонный, добродію мой великий!

Запустилемся был ку Чернігову до его пастырской милости в потребах моих пилних, а же так ся стало, ясиевелможного его милости пана гетмана, доброд[ія] моего великого, в монастыру Макошинском споткалем, где такую панскую обетницу цале одержалем, же праздник Сошества Стго Дха в монастыру

нашом посполу з єї мосцю пані гетмановою и со всею дворнею и, як много ей при панском боку, яко то пан голова и пані головиная и его милост пан асаул и иншіи, отпраовати конечно міют. Тое теди я в. мс., мс. пану, ку ознаймену подавши, на приїзд панский о прислане бочки пива доброго покорне доброд[ія] моего прошу, любо бы и в нас щокольвек знайшлося, тилко ж о доброе трудно.

Того и повторе покорне в. мс., мс. пана, попросивши, ласце панской в. мс., доброд[ія] моего, и любви ку убогому стому місцу неотмінном з вшелякою моею поволностью и уставичными убогими законными молитвами яко найпокорній полекаюся и естем

З мнстря стителя Хва Николая Рыхловского
мсця мая 21 1681.

В. мс., моему мс. пану и великому доброд. всего
добра зичливий слуга и уставичний бгомалец
иеромонах Лука Григориевич, игумен з братиею».

(НБУВ. – IP – Ф. 2. – № 14034. – Оригінал завірений печаткою, яка майже не збереглася. Опубліковано: о. Юрій Мицик 3 документації Свято-Микільського Рихлівського монастиря XVII ст. (листи ігумена Луки) // СЛ. – 2004. – № 1. – С. 13–14)

№ 270

**1681, серпня 8 (липня 29). – Батурин. –
Універсал гетьмана Івана Самойловича**

«Иоан Самуйлович, гетман з Войском его царского прієсвітлого величества Запорозским.

Вам всім, старшим и меншим козаком и посполитым людем, обывателем конотопским, также мійским, ко сотні Конотопской належачим, ознаймуем, иж ест нам відомо тое, що вы, сотником своим бывшим не користуючи, иншого себї на тое старшинство человека обрати хочете и нашего рейментарского на тое позволения жадаете. Знаем теды мы, же тот бывший сотник ленивым был стал до отправляня діл своих призвоитых. Для чого слушне отдалити его от старшинства оного. А так уважаючи мы, же город вш близко боку ншого рейментарского найдуется, потреба в нем конечно, во всем міти досконалый порядок и кгда ся в чом лучит, жебы были наши рейментарские и войсковые справне поважне ишли тором, теды повагою звірхности нашей той уряд сотничества конотопского вручилисьмо пану Федору Кондыбі, заслуженому в Войску Запорозском товарищу и справному человеку, которій вам нашей рейментарской своею справностью и належитого с того уряду услугою во всем приподобатися может.

Про то вам, всім старшинам и меншим, вышереченным обывателем конотопским приказуем, абисте его пана Федора Кандыбу любовне за старшого себї принявши, з належитым пошанованем корогов ему вручили и во всіх своих поволностях отдавали ему послушенство. А он, яко человек разумный умітимет з вами подлуг порядку призвоитого обходитися, зычим при том вам доброго здоровья.

Дан в Батурині іюля 29-го року 1681-го.
Звышменованный гетман рукою власною.
Місце печати».

(НБУВ. – IP – № VIII. – № 1648 – Копія кінця XVIII – першої половини XIX ст. Опубліковано: о. Юрій Мицик. З документів гетьманів І. Самойловича та І. Мазепи // СЛ. – 2001. – № 6. – С. 30)

№ 271

1681, вересня 21(11). – Кролевець. – Випис з кролевецьких міських книг

«Року Бжого 1681 септеврия 11 д.

Перед намы Иваном Николаевичем Маковским, сотником кролевецким, Романом Дубовиком, атаманом городовим, Аверкием Антоновичем, войтом, Григорием Мартиновичем и Петром Ивановичем, бурмистрамы, персональне ставши пн. Захарий Иванович Голуб, чинил нам, зуполному уряду кролевецкому, оповід, иж рожоному своєму, пну Константому, бунчужному войсковому енералному, продал за талярей сто четвертую заставку в млині горішнего и нижчего на ровчаку. Я, Захарий, жона и потомки мої, не міюся и оны вічними часы интересовати и жадних алтернаций правних з единокротобним братом моїм я сам, жона и потомки мої, не повинни вчинати под зарукою совитою проданного млина на суд варую рожоному зас моему, жоні и потомком его, вікуисте владіти, уживати и кому хотіти тож продати и даровати волно як свое доброе. Що для докоменталнійшого свядецтва писмо сее до кних наших міських кролевецких казалисмы записати. Що есть пред вишмянованым урядом кролевецким и записано.

Захарий Иванович Голуб, а сей випис з книг міських при печати міскої ствердивши и виписавши, дано до рук его млсти п. Костантому Ивановичу Голубови, бунчужному войсковому енералному.

Инше особи духовного стану и свіцкие, при том записі будучие, до которого п. Захарий руку свою подписал и печатию своею ствердил.

Тому ест свідомий честний гспдн отц Григорий Михайлович, презвитер храму святителя Хва Николая, намісник кролевецкий, другий честний гспдн отц Григорий Иванович, священник Всемилстивого Спаса передміский кролевецкий, Павел Ведера, Максим Джумінский, Сава Сокальский, Ярема Швець, Ведерин зять, значние жители кролевецкие.

Иван Николаевич Маковский, сотник кролевецкий, рука власная.

Роман Дубовик, атаман городовий.

Аверкий Антонович, войт кролевецкий.

Бурмистри кролевецкие при подписі рук печатю міскою писмо сие конфіровали.

Петро Григориевич писар міський на тот час будучий кролевецкий, тут подпсался».

(НБУВ. – IP. –Ф. I. – № 65027. – Арк. 2 зв. – 3. Копія початку XVIII ст. Наприкінці документу намальовано коло, всередині якого написано «місто печати»)

1682, листопада 16 (6). – Батурин. – Лист гетьмана Івана Самойловича до великого коронного гетьмана Станіслава Яблоновського

„Ясновельможний мостивий пане воевода руський, гетьмане коронний, мій вельми м. пане і приятелю.

Дійшов до мене важливий лист в. м., м. м. пана, в котрому висловлено, що питаєшся в. м., м. м. пан, про Василя, запорозького козака, котрий будучи в Межигір'ї, до Києва, а з Києва на цей бік заїхав і думаючи, що його силою забрали, зволиш називати це беззаконням, яке чиниться з нашої сторони, додаючи, що згідно з договором, укладеним між найяснішими нашими монархами, Запорожжя належить спільно до обох монархів. Тому добиваєшся в. м., м. м. пан, щоб цей козак Василь з речами, ним завезеними завезеними, яких є спеціальний реєстр, був виданий. Тоді як із моєю звичайною покірністю на цей в. м., м. м. пана, лист поштиво я поважним і так взаємним стилем християнської любові згідно з самою правдою до в. м., м. м. пана, відповідаю, що з милості Бога, творця всього, я є гетьманом всього Війська Запорозького, і не таким, щоб зичив найменшому козакові якогось приниження і укривдження, але таким, котрий зичить всьому Війську, обфитого примноження як доброї слави, так і достатку і чия ж власна, аж не ваша була б кривда, якби котромусь моему підвладному козакові хтось чинив беззаконня, бо у нас як в городах, так і на Запорожжі, спільно свого добра перестерігаючи одностайність і з багатовладної ласки найясніших наших руських монархів під моїм регіментом на Запорожжі Військо Низове добре забезпечене всім необхідним для харчування і життя, а надто і до оборони, і кожен з них порядно задовольняючись, є зичливим і покірним так пресвітлого монарха зверхності, так і моїй регіментарській владі. Тому не було б мені жаль, якби з них такий товариш не відчув на собі якогось утиску, я сам би в такому разі добивався б справедливості. Отже козак Василь згадуваний в листі в. м., м. м. п., є не тільки запорожцем, але і власним батуринським уродженцем, близькі родичі котрого і добрі знайомі нині знаходяться на близьких батуринських фільварках і добре з ним поведяться. Заради цих приятелів і з своєї природної любові до рідного місця, з свого бажання, а не з чийогось примусу, покинувши чужий край, перше до Києва, а потім і до Батурина вчинив свій намір і не відходячи, хоче тут жити. Уваж ваша вельможність, чи пристойна була б нам справа, віддавати цього на сторону, коли він є товаришем Війська Запорозького і місцевим уродженцем. Що стосується речей, які при цьому Василю мали знаходитися і описані в реєстрі при листі в. м., м. м. пана, тоді і в державі наяснішого к. й. м. від вельможності в. в. належним порядком через суд кожен може добитися справедливості; і в державі пресвітлих наших руських монархів під моєю владою у війську є певний порядок для цього, що у генерального суду кожен скривджений такою ж справедливістю буває заспокоєний, а якщо власне такі речі знайдуться, цей нехай з наказу в. м., м. м. пана, суду приїжджає; зичливо запевняю, що власне своє він без сумніву отримає. При цьому на донесену мені скаргу убогих людей по київських селах, котрі знаходяться в милі, двох і трьох

милях від Києва, повідомляю в. м., м. м. пану, що п. Іскрицький лякає їх військовими постоями і змушує їх давати стації, чого раніше не бувало, і ці села є власністю різних київських монастирів. Тому прошу в. м., м. м. пана, повідомити мене, чи чинить це Іскрицький за наказом в. м., м. м. пана. А я додаю, що не доведеться нам допустити цих убогих людей в такий утиск пану Іскрицькому і взагалі, якщо він мав щось насильницьке вчинити, то ми мусили б шукати способу на помститися за свою кривду. Є значні села, що знаходяться біля ріки Соб не тільки на тому боці від Литви, але і від цієї України, котрих сіл вживали мої попередники. А я заради спільної згоди між монархами, моєю покірністю відступив їх панам шляхті. Тоді легко буде нам порушити питання щодо них, якщо пан Іскрицький буде обтяжувати київські монастирі і маєтності, котрі до них [монастирів] належать. Але я думаю, що поважна є (не по волі Іскрицького) в. м., м. м. пана, думка, від котрої згода християнських монархів не зазнає жодного ущербу. Ласці при цьому etc.

З Батурина дня 6 листопада ст. стилю 1682 року.

Вельможності вашій м. м. пана зичливий приятель готовий до послуг Іван Самойлович, гетьман Війська їх цар. величності задніпрський”.

(АГАД. – Ф. «А3». – № 3036. – С. 265–266. – Тогочасна копія. Переклад з польської. Опубліковано: о. Юрій Мицик, Інна Тарасенко. З нових документів до історії Сіверщини (друга половина XVII–XVIII ст.) (частина 4) // СЛ. – 2016. – № 5. – С. 6–7)

№ 273

1682, ___ 29 (19). – Почеп. – Універсал стародубського полковника, гетьманіча Семена Самойловича

«Семен Иванович, гетманіч, полковник Войска его царского пресвітлого величества Запорожского стародубовский.

Всему старшому и меншому полку нашего товариству, а меновите пану сотникови почеповскому, атаману городовому и войтеви тамошним, кому тилко о том відати належатимет, сим моим ознаймую писанием, иж приміраючися я до воли самого ясновелможного его милости пна родича моего, гетмана Войск его царского пресвітлого величества Запорожских, и стосуючись яко до его милости рейментарских, так и от антецессоров моих, прошлих панов полковников, универсалов, данних пану Кирилу Яковлевичу на владіня и уживане Кугучова и Некрашова, пустих перед тим селищ зо всіми до них принадлежностями, то есть з кгрунтами и всякими угодьями, а тепер людми через него ж осажоними, также и на уживане млинков трох на ріці Молодві, на реці Кості своим коштом и працею построених, и на третою, купно на реці Псі стоячих, а то взглядом вірних услуг его от многих літ у Войску Запорожском подеймуючих и отправуючих, як тие селища, так и млинки ненарушне при нем заховаю, позволяючи тим ему до дальней воли моей и ласки войскової цале владіти и спокійне як пред сим, пожитковати. За чим, відаючи о такой воли моей, абы ніхто ему, пану Кирилу, в владіню и пожиткованью як тих помененых селищ, так и млинков, жодной кривды и

наймнійшої перешкоды чинити не важилса, властю и повагою сего универсалу пилне затвержаю и варую.

Дан в Почепові ----- 19-го 1682 году».

(НБУВ. – IP. – Ф. X. – № 11465. – Копія XIX ст. Ю.Мицик, І. Тарасенко. З нових документів до історії Сіверщини (друга половина XVII–XVIII ст.) (частина 1) // СЛ. – 2016. – № 2. – С. 65–66)

№ 274

1683, січня 27 (1 7). – Свято-Микільський Рихлівський монастир. –

Лист ігумена Луки Григоровича

до наказного охочокомонного полковника Івана Рубана

«Мсці пне полковнику, застаючий на місцу его м. пна Новицкого, велце мой мсці пне и добродію!

Млitivi мои в. м., м. мс. пну, залецивши и поклон мой отдавши, дшевного спсения, здравия телесного, долголітствия, вшеляких радостних желаемих потіх от Христа Бга в. мс., м. м. пну, зо всім вашим товариством усердно заживати зычу. Так розумію, же відомо то ест в. мс. пну, же его м., мс. пан Новицкий з ласки своей обещал дати на обытел нашу борошна розного, пшона, муки пшеничной и гречаной на возов десяток; по которое я брата нашего, иеромонаха Иезекииля, посилаю, И писалем до его мл. пна полковника лубенского, абы ведлуг обітници своей под оное борошно подвод дати не зборонил, в чом и в. м. мос. мс. пна, велце упрошаю: рач в. м. з ласки своей, спсния ради своего, по указу его мс. пна полковника вашего, оное борошно порядне видати и посланого моего к нам виправити. О що и повторе упрошаючи, з молитвами моими и всей братии ласце в. мс., м. мс. пна, отдаюся в. мсці, моему мсцівому пну и великому добродієви цале всего добра зичливий слуга и уставичний бгомолец Лука Григорович, ігумен убогий з братиею.

З монастира стителя Хсва Николая Рихловского

1683 року, януария 17».

(НБУВ – IP. – Ф. II. – № 14031. – Оригінал завірений монастирською печаткою. Опубліковано: о. Юрій Мицик З документації Свято-Микільського Рихлівського монастиря XVII ст.(листи ігумена Луки)//СЛ. – 2004.-№ 1. – С. 16)

№ 275

1683, січня 29 (19). – Свято-Микільський Рихлівський монастир. –

Лист ігумена Луки Григоровича

до охочокомонного полковника Іллі Новицького

«Мсці пне полковнику Войска их цар. прес. вел. Запор[озкого] комонний, велце мой мсці пне и добродію великий!

Яко в. мс., мой мсцівий пн, в Батурині в час празника Бгоявления Хсва словом своим панским мене упевнил на десят возов борошна розного на обытел нашу дати, о чом и писане свое в. мс. до наказного своего написати(?) зволил. По котрое я тепер иеромонаха Иезекииля, брата нашего, висилаю и до его мл. пана полковника лубенского пишу, абы под оное борошно ведлуг обітници

своей подвод дати не зборонил, в. мсти, моего мс. пана, велце упрошаю, рач в. м. для певнійшого даня віри еще през брата нашего поважним писанем своим подтвердить, абы тое борошно по указу в. мс., м. мс. пна, видано било. О що и повторе внести мою прозбу з неотмінними моими и всей братиї, неотмінной ласце и любви в. мсти м. мс. пана, смиренно вручаючи и естем всегда в. мсці, моему мсцівому пну и великому монастира добродієви цале всего добра зичливий слуга и уставичний бгомалец Лука Григориевич, игумен убогий з братиею.

З монастира стгителя Хсва Николая Рыхловского
Року 1683, януар. 19».

(НБУВ. – IP. – Ф. II. – № 14031.- Оригінал завірений монастирською печаткою, яка чудово збереглася. Оpubліковано: о. Юрій Мицик З документації Свято-Микільського Рихлівського монастиря XVII ст.(листи игумена Луки) // СЛ. – 2004. – № 1. – С. 20)

№ 276

**1683, квітня 30 (20). – Свято-Микільський Рихлівський монастир. –
Лист игумена Луки Григоровича д
о охочокомонного полковника Іллі Новицького**

«Мсці пне полковнику Войска их цар. прес. вел. Запор[озкого] комонний, велце мой мсці пне и добродію великий!

При млтвах моих всегдашних спсения, здравия, долголітства, блгополучних желаємих потіх от Гсда Бга в. мс., м. м. пну, з еї мл. пнею и всем цним домовством віры заживати зичу. Яко мілем мову з в. мс., м. мс. пном, в Батурині страни лямпи, котрую давалем робити в Чернігові Филимону злотнику, сестренцу еї мс. пни полковниковой черніговской. В котрой срибра от в. мс., м. м. пна, даних гривн три, а я своего срибра гривн дві приложилем з лишком и вся важит гривен пят и бол[ш], от роботи от гривни платилем по зол. пят; волно часу оказии в. мс., м. м. пну, самого того злотника спитати. Если в. мс., м. мс. пн, цале от себе, ради своего спсения, своим коштом тую лямпу місцу стому офіруєш, то тие дві гривни срибра любо срибром отваживши, мні отдати, любо грошми, бо тое давного часу в десяти таялярах у заставі от едних людей, котри, не міючи чим викупити, занехали, а яко то у нас оказали и тои(?) лямпи ні маш; ражу, абы была пред архиереєм завішона. А жебы в ней щоденне до року при Литургии Бжественной свіча горіла, камен воску, опущена ради гріхов своих, рач в. мс., м. мс. пне, прислати; котрую лямпу в. мс., м. мс. пну, до оглядана посилаючи з молитвами моими и всей браті в. мс., м. мс. пна, ласце покорне вручаюся в. мсці, моему мсцівому пну и великому добродію цале всего добра, здравия и спасения зичливий слуга и щоденний уставичний бгомалец Лука Григориевич, убогий игумен, з братиею.

З монастира Рыхловского 1683 року апр[иля] 20».

(НБУВ. – IP. – Ф. II. – № 14019. – Оригінал завірений монастирською печаткою, яка чудово збереглася, і особистим підписом Луки. Запис того ж часу іншою рукою: «От его милости пна отца игумена Рихловского прив[езений] у Корон стороны лямпи апр[иля] 29 1683». Оpubліковано: о. Юрій Мицик З документації Свято-Микільського Рихлівського монастиря XVII ст. (листи игумена Луки) // СЛ. – 2004. – № 1. – С. 16–17)

№ 277

1683, чистий четвер перед Великоднем. –
Свято-Микільський Рихлівський монастир. –

Лист ігумена Луки Григоровича

до охочокомонного полковника Іллі Новицького

«Мсці пне полковнику Войска их цар. прес. вел. Запор[озкого] комонний, велце мой мсці пне и добродію великий!

Даровавий нам Преблгый Бг стую Чтиридесятницу дше спсенно совершити. Тот же да сподобит в. мсти, моего мсцівого пна, находящим спсителним страстем его поклонитися и пресвітлий ден Воскресения Хсва радостно празновати веспол з єї млстю пнею и всіми любящими цного домовства в. мс., м. мс., пана, достойна сотворит, яко бгомолца вірне зычу на жадане в. м., м. мс. пна, отца Иезекиїля посилаю, през котрого при млитвах моих найнижший поклон мой в. мс., м. мс. пну, покорне отдавши, за прислане водки и рыбы, же в. мс., м. мс. пн, нас бгомолцов своих, з ласки своей препоминати не рачиш, велице чиню подяковане, из молитвами моими и всей братиї ласце в. м., м. мс. пна, покорне вручаюся.

в. мсці, моему мсцівому пну и великому добродієви и спсєния зичливий слуга и щоденний бгомолец, иеромонах Лука Григориєвич, ігумен з братією.

З монастира сто-Николского Рыхловского

1683 року, во стий и вел. четверток».

(НБУВ. – IP. – Ф. II. – № 14018. – Оригінал завірений монастирською печаткою, яка чудово збереглася. Опубліковано: о. Юрій Мицик З документації Свято-Микільського Рихлівського монастиря XVII ст. (листи ігумена Луки) // СЛ. – 2004. – № 1. – С. 20)

№ 278

1683, червня 13 (3). – Свято-Микільський Рихлівський монастир. –

Лист ігумена Луки Григоровича

до охочокомонного полковника Іллі Новицького

«Мсці пне полковнику Войска их цар. прес. велич. Запор[озкого] комонний, велце мой мсці пне и великий добродію!

При звиклом моем поклоні млитви мои в. мсти, моему мсцівому пну, покорне залєцивши, от Гда Бга спсєния, здравия, долголітствія и вшєляких фортунних жєлаємих потіх сполне з єї млстю пнею и цним домовством вірне заживати зичу. Приобецал в. мс., м. мс. пн, з ласки своей на обител стую борошна дати на возов два, пшона и инших легкомін; велце в. мс., м. м. пна, упрошаю: рач в. мс., м. мс. пн, обітницу свою самим skutком сполнити и оноє борошно нам отдати. О лямпі, як в першом моем писаню извістилем в. мс., м. мс. пну, же своего срибра болш двох гривен приготувилем, котрое в мене в заставі было в десяти талєрех от єднихх людєй, а злотникови за роботу заплатилем коп десят. За котрое срибро и що от роботи далєм, звол в. мс., м. мс. пн, нам гроши прислати, бо барзо сих робочих часов естєсмо грошей потребние, о що и повторе велце упрошаючи, з молитвами моими и всей братиї ласце в. мс., м.

мс. пна, покорне вручаюся и застаю всегда в. мсці, моему мсцівому пну и великому добродію, цале всего добра зичливий слуга и уставичний бгомалец Лука Григорієвич, убогий игумен з братією.

З монастира сто-Николского Рихловского 1683 року, июня 3.

Що в. мсці. мсцівий пан дал купчую на ризи, пасаманов зелених, любо світлофиллякових, як много, посилаю міру, крашенини локот двадцят, если би ся крашенини могло зостати здається, на щоколвек, люб под нараквиці».

(НБУВ. – IP. – Ф. II. – №14027. – Оригінал завірений монастирською печаткою і особистим підписом Луки. Опубліковано: о. Юрій Мицик З документації Свято-Микільського Рихлівського монастиря XVII ст. (листи ігумена Луки) // СЛ. – 2004. – № 1. – С. 18)

№ 279

1683, червня 18(8). – Батурин, Крупицький монастир. – Лист ігумена монастиря св. Димитрія Ростовського до охочекомонного полковника Іллі Новицького

“Мні велце ласкавому місці пане полковнику Войска их црского престлого влчства комонний, мні велце мсці пне и блгодітелю!

Не сподіваюся по законниках моїх, которий застают в Тиниці, бы в сіножати в. мс., мсци пана, тамочние втручались и собі заижджали, гдиз без відомости моеї жадной и найменшой речи не могут важитися, хиба если з невідомости бы тое могли учинити, о том не відаю; господар в. мс., мсци пана, чи не удаючи опачне такою на них пошол річу, з якої завзятости. За чим велце в. мс., мсци пана, прошу тому wybачити и не доносит ясне велможному его млсти пану гетману, добродієви нашему, аж гаразд о том вивідавшис. Я и сам, даст Бг, завтрашого дня до Тиниці буду, где о такой новині правдивую озму відомост. А тепер ласце в. мс., мсци пана и добродія, и приязни себе полецаю.

В. мс., моему мсцівому пану и блгодітелеви всего добра зычливий слуга и бгомалец иеромонах Димитрий, игумен (...)*”

З монастиря Батуринского Крутицкого июня 8 1683.

(НБУВ. – IP. – Ф. II. – № 14029. – Оригінал, завірений особистим підписом св. Димитрія та монастирською печаткою, яка погано збереглася. Адреса: “Моему мсцівому пану Геліяшу Новицькому, полковникови Войска их црского пресвтлого влчства Запор[озкого] комонному, мні велце мсци пну и блгодітелеви.”)

№ 280

1683, вересня 15 (5). – Батурин. – Універсал гетьмана Івана Самойловича

«Иван Самуйлович, гетман з Войском его црского пресвітлого величества Запорозким.

Ознаймуем сим ншим писанием паном полковником ніжинському и черніговському, сотником, атаманом, войтом и товариству и посполству, особливе сотником ніжинському и девицкому, кождому, хто толко того будет потребовати,

докладам нам в Бгу велебний гспдн отц Лаврентий Касперович, капелян нш войсковий, же намірение маєт гдеколвек бы міл, уподобавши луку, відячи и оному з пожитком быти может, а именно углядівши наперед прозиваемую луку Лажницкий Рог в реці Десні вишей Солтиковой Девици противко села Хибаловки лежачей, при Божой помощи своїм власным коштом и працею (...) * ископати, а просто Десну в Десну пустити, оную зас Лажницкую луку и рог на пожиток собі озером учинити, просячи нас, абысте ему, отцу Лаврентию, тую луку Лажницкую роскопати и озеро з Десни оучинити позволили. Теди мы, оуважаючи же слушную річ нас просит, которая нам нії ні в чом нікому не шкодити не будет, овшем пожиток, если Гспдь Бг до совершению приведет, принести может. Тую луку Лажницкую и инние собі где к уподобаню винайти вниз и виш гори Десни реки может, где сам схочет на Десні реці луки прокопати, подосить зас оучинено з озера ового Лажницкого и инних неводом, сітми и чим хотя рибу ловити и пожитковати, самое теж озеро (или озера) яко свое власное продати и ку ліпшому пожиткові своему оборочати позволилисмо и позволяем, зачим жадаем и росказуем, абы так пнове полковники, сотники, атамани и ніхто з старшины и черні и со всяких посполитих людей так в копаню луки або лук яко подосит оучиненю за озера или з озер ловленя рыб велебному отцу Лаврентию и сукцессорам его не важился наименшее перешкоди чинити под виною до скарбу войскового и совитостю акторови двома стами талярей и под особливим войсковим каранем.

Писан в Батурині дня 5 септеврия року Бжого 1683».

(НБУВ. – IP. – Ф. VIII. № 255М./154. – Арк. 53-53 зв. – Копія XVIII ст. Опубліковано: Документальна спадщина Свято-Преображенського Максаківського монастиря XVII-XVIII ст. – К., 2015. – С. 49-50)

№ 281

1683, листопада 9 (жовтня 30). –

Свято-Микільський Рихлівський монастир. –

Лист ігумена Луки Григоровича

до охочокомонного полковника Іллі Новицького

«Мсці пне полковнику Войска их цар. прес. велич. Запорозкого комонний, мой велце ласкавий мсці пне и великий добродію!

Рачиш в. мсц мсцівий пан, присилаючи брата мнастира нашего, отца Иезекииля, залицати его подвиг в одправованю церковном и в поступках, як належит духовной особі; дай Бже, жебыс так было, жебы любовию в. мс., мсцівого пна, и далій его Бг ку доброму провадити рачил; през его ж отца Езекииля и през товариша полку своего рачиш в. мс., м. м. пан, з побожности и горливости християнской и любви своей обсилати реестровне сира чотири діжки, масла чотири горшки, пятаю фаску, то все вцале принявши и низко поклонившись з братиею моею, в. мсц., моему мс. пну, чиню подяковане зо всім товариством, тут же за паном Феодором, посланим зо отцем Езекиилем, подлюю мою инстанцию вношу: рач в. мс., мой мсцівий пан, з той дороги ласкавим своим панским словом его принять, бо гдиз барзо ся храсовал передо мною,

якоби в дорозі много часу забавил, самии невчаси и бездорожже визволяють их, за которим повторе попросивши, милости панской и любви неотмінной ку місцу стому убогому назавше попросивши и себе якнайпокорній з братиею и з млтвами законничими вручаю, застаючи в. мсці, моему мсцівому пну, и великому добродію цале всего добра зичливий нижайший слуга и щоденний уставичний бгомалец иеромонах Лука Григориевич, убогий игумен з братиею.

З монастира стителя Николая Рихловского октоб. 30 1683».

(НБУВ. – IP. – Ф. II. – № 14025. – Оригінал завірений монастирською печаткою. Опубліковано: о. Юрій Мицик З документації Свято-Микільського Рихлівського монастиря XVII ст.(листи ігумена Луки) // СЛ. – 2004. – № 1. – С. 18)

№ 282

1684, січня 18 (8). – Свято – Микільський Рихлівський монастир. – Лист ігумена Луки Григоровича до охочокомонного полковника Іллі Новицького

«Мні велце ласкавий мсці пане полковнику Войск их цар.прес.велич. Запор[озкого] комонний, мой мсці пане и великий добродію!

Велце зычилем собі под час бытности моеї в Коропі, урочистостями стобливими в дому в. мсціном, при поклоні моем, поздоровити. А же в. мс., мсцівий пан, отіхал, тепер любо при октаві взаємне праздниками в. м., моего мс. пана, сполне с панею и зо всіми любящими віншую и от усердия зичу. Рождийся Живодавец при здоровю дарует літа долгиє в. м., мс. пану; обрізуючийся плотию да отріжет всі клопоти и фрасунки дочасными; а Крещшийся во Иордани, сокрушивши главы змиєви во воді, да и в. м., мс. пану, дарует, всі враги видимия и невидимия под ногами своїми топтати, стокротне сприяю; тут же и аффектацией, иле бы могл, рад завше чинити, а особливе в теразнійшой пилно потребі; сторони цегли ознаймую: на двох місцах была зложена, от его млсти пана обозного брана, от пана Мазепи, асаула енералного, и на свою потребу монастирскую, а все цілую выбирано, а шматки кидали, Бга свідителя ставлю, под тими шматками чи ест яка цегла цілая, чи не маш, ламаних шматов відаєм на двох місцах, же ест, але сими часами метелица великая горами завіяла, о которую не стою, бо велце з великою трудностю доставати, сам листодавец в. м., мс. пану, оповіст; що ку ознайменю подавши, ласці панской покорне себе вручаю.

З монастира в. мсці, моему мсцівому пну и великому добродієви, цале всі добра зичливий слуга и щоденне уставичний бгомалец Лука Григориевич, убогий игумен з братиею.

З монастира стеля Пустынно-Рыхловского
Генваря 8, 1684 року».

(НБУВ. – IP. – Ф. II. – № 14028. – Оригінал завірений монастирською печаткою, яка майже не збереглася. Опубліковано: о. Юрій Мицик З документації Свято-Микільського Рихлівського монастиря XVII ст.(листи ігумена Луки) // СЛ. – 2004. – № 1. – С. 19)

№ 283

1684, квітня 24 (14). – Свято-Микільський Рихлівський монастир. –

Лист ігумена Луки Григоровича

до охочокомонного полковника Іллі Новицького

«Мсці пане полковник Войска их цар. прес. велич. Запор[озкого] комонний, мой велце мсці пане и великий добродію!

Самое поволане мое законничое указовало мні, сих столблвх урочистостей отозватися ку в. м., моему мс. пану, а же сиротинскіі мої трудности убогого місца до сего часу мні заборонили: всего три камени міли вешняков у двух гребл і внівеч обернулися, третий насилу в живих зостає; я сам скорбний будучи, а в. мс., моему мс. пану, сердечне сприяю, абы Воскресший Хс, Которий по Воскресеніи Своем перше всіх радостное слово мироносицам рекл: «Радуйтєся», они же приступлше, яшася за нозі Его и поклонилшася, зычу, абы и в. м., мс. пан, в долгие літа щасливе, здорово, при вшеляких блгопомислних сукцессах веспол з еї мс. панею и з малими дітками и зо всім вас любящими и зо всім товариством под реементом в. м., мс. пана, зостаючим, Воскресшему Хрсту кланяючися тут, а по долгоденствіи в послідний дни во віки того с Воскресшого Хрста сподобилися огледати. Сторони зас Прокопа Товкаченка, значного и заслужоного товариша полку в. мс., мс. пана, рад служити на жадане и писане в. мсціно на обидва крилосы направит и лівий, колко змогу, о чом пан Николай Митенский, писар полку в. мсціного ретелне все оповісти; тут же смію припоминати прес сию окказию лямпи пред архиереем в. мсціна, там и моих талярей десят зостає, и кунтуш даний от в. мс., мс. пана, на ризы; на крашенину и пасамани зе злотом пошло золотих сім и шест грошей з остатку нараквиці пошиты, в котрих ризах и нараквицах маестату Хрстовому щеницы давно служат, за отпущение гріхов в. мс., мс. пана; що ко ознаймену писавши, назавше любві неотмінной панской місце стое и себе, слугу того ж місця, як найпокорній вручаю, зостаючи

В. мсті, моему мсчцівому пну и великому добродію цале всего добразичливий слуга и щоденне уставичний бгомалец Лука Григориевич, убогий игумен з братиею.

З монастира стителя Хрва Николая Рыхловского

Генваря 8 1684 року».

(НБУВ. – IP. – Ф. II. – № 14022. – Оригінал завірений печаткою, яка чудово збереглася. Оpubліковано: о. Юрій Мицик З документації Свято-Микільського Рихлівського монастиря XVII ст. (листи ігумена Луки) // СЛ. – 2004. – № 1. – С. 20)

№ 284

1684, квітня 29 (19). – Свято-Микільський Рихлівський монастир. –

Лист ігумена Луки Григоровича

до охочокомонного полковника Іллі Новицького

«Мсці пане Новицкий, полковнику Войска их цар. прес. вел. Запор[озкого] комонной, мні велце найласкавший добродію великий!

Был посланный от в. м., м. пана, в обители нашей, от котрого в одобраном листу вычиталем, иж в. м., мой мсці пану, що ся не достало до укладу лямпы и

рыз Бгу офірованих, приказал старості своєму о зеленых свтех нам вернути, то ест от мене заложение талярей десят до лямпи и семи золотих з шесма грошми до риз; жем о том писал до в. м., м. пана, если ест за позорно, вибаченя проше, доводячи, яко скудост и недостаток завше велит добродійской шукати ласки и на участ в двери млсти нестетливе(?) торкати, бо ищущему найти дается, и толкущему отводу не збороняют. К тому теж и я, схиляючис, намінилем до в. м., м. пана, о том закладу, а же в. м., мой добродій, побожност в офіри свою вершачи, приказалисте отдати, покорное наше отдаем подяковане, кдыж здається то в иной потребі заложити недостаток, при тим з уставичними млтвами нашими, при низком челобитю ласце в. м., м пана. полецаем назавше В. мсці, мсцівому, моему пну и великому добродієви цале всего добра зичливий слуга и щоденне уставичный бгомолец Лука Григориевич, убогий игумен з братами.

З мнстира свтого Николая Рихловского
1684 року, априля 19».

(НБУВ – ІР – Ф. II. – № 14020. – Оригінал завірений монастирською печаткою. Оpubліковано: о. Юрій Мицик З документації Свято-Микільського Рихлівського монастиря XVII ст. (листи ігумена Луки) // СЛ. – 2004. – № 1. – С. 20)

№ 285

**1684, травня 15 (5). – Свято-Микільський Рихлівський монастир. –
Лист ігумена Луки Григоровича
до охочокомонного полковника Іллі Новицького**

«Мсці пане полковнику Войска их црского пресвітлого величества Запорозкого комонний, мой велце млстивий добродію!

Был посланный козак полку в. м., м. пана, к нам в обитель з листом, в котром вчиталем жадане ваше о служителя хвалі Бжой и з ним (?) речи ведлуг порядку цркві свтой до служения належачих, яко то: рыз, книг и далее, що чин свтїй потягает; все тое на жадане и зичлиност в. м., м. пана, позволилем статис неотмінно и хочай, было бы без уприкреня, зазрівши лист ваш, узналем писара полку вашего рукою оний писаний и печат в. м., добродія моего, на нем притисненна, еднат же без подпису руки в. м., м. пана, виділем его; бити мілем троха в вонтпленю: если ваше на то до нас предсявзясте; леч то занехавши, з тими ж козаками посилаю отца и брата нашего именем Рафаила и сподіваюс Бгу его укріплющу, иж будет в. м., м. пану, угоден и в званий своем пребудет, толко ласки в. м., м. пана, на нем прошу и себе з млтвами моими в. м., м. пану, во всегдашнюю полецаю зичлиност, зостаючи в. мсці, моему пну и великому добродієві цале всего добра зичливий нижайший слуга и уставичный бгомолец Лука Григориевич, убогий игумен з братиею.

З монастира Свтого Николая Рыхловского
1684 року, мая 5 дня»

(НБУВ. – ІР – Ф. II. – № 14021. – Оригінал завірений монастирською печаткою, яка погано збереглася. Оpubліковано: о. Юрій Мицик З документації Свято-Микільського Рихлівського монастиря XVII ст. (листи ігумена Луки) // СЛ. – 2004. – № 1. – С. 20)

№ 286

1684, травня 8 (квітня 28). – Короп. – Лист ігумена Луки Григоровича до охочокомонного полковника Іллі Новицького

«Мсці пане полковнику Войска их црского пресвітлого величества Запорозкого комонний, мой велце мсці пане и великий добродію!

При отданю моего законного поклону вшелякого от Гда Бга блгословения в. м., м. м. пану, зичу и поволную моего звання залецаю службу, з котрою як завше, так и тепер, рад бым бити на жадане в. м., м. пана, з поготовем, в сей окказі товариша полку в. м. м. пана Прокопа Товкаченка. А же виrozumівши з его речий, ко мні пропонованних, яко такая справа, чорт чорнял и зрозуміл, живучи при его пастирской мл., килканадесят літ, без мішково (?) розгляду зачатис не может, ані той розвовши (?) их, поки живота, в другое брана (?) сочетане пойти не позволяет. Зачим през поворочаючогося товариша полку вашого Прокопа Товкаченка в. м. м. пану, лисговную відомост подаю, иж бы пред его пастирскою мл. в суспицію не хочу подати(?), ани его літам хочу в раздеженію (?) быти. Едно нехай так живет, як ему Гсд Бг подаст в житии способ. При тим в. м., м. пана, з негодностями млтвами моими себе полецаю добродійской ласце, застаючи назавше в. мсці, моему мсцівому пану и великому добродієві во всем зичливий и уставичний бгомolec Лука Григориевич, убогий ігумен з братією.

З Коропова, а[п]ри[ля] 28 1684».

(НБУВ. – IP. – Ф. II. – № 14023. – Оригінал завірений монастирською печаткою. Оpubліковано: о. Юрій Мицик. З документації Свято-Микільського Рихлівського монастиря XVII ст.(листи ігумена Луки) // СЛ. – 2004. – № 1. – С. 20-21)

№ 287

1684, серпня 11 (1). – Свято-Микільський Рихлівський монастир. – Лист ігумена Луки Григоровича до охочокомонного полковника Іллі Новицького

«Мсці пне полковнику Войск их црского прес. велич. Запор[озкого] комонний, велце мой мсці пне и великий добродію!

Ясневелможний его м. пн гетман, всіх нас обще великий добродій, міючи в повазі значние и отважние в кождих Марсових крвавих пляцах в мсти, моего мсцівого пна, не закрите военние услуги зо всіми полчани, в. м., м. мс. пна, реїменту; особливим своим панским респектом обділяти рачиш, з котрих заслуг в. мс., м. мс. пн, яко побожній предводител, ко стобливому ділу зо всім своего полку цним товариством часткою, стую и убогую обител нашу звикл наділяти и тепер в. мс., м. мс. пн, не міючи в забвеній місца стога, со всіми своими полку товариством през Федора, жолніра, талярей двадцет на остатек убожества місцу стому прислати рачил; я тут як тие талярей двадцет и що на крилошан зол. 10 и за дшу умерлого Димитрия зол. 8 от пна Федор отобравши, вдячне приймуючи, в. мсти, м. мс. пну, и всему рицерскому полку в. мс., м. мс. пна, товариству велице чиню подяковане, а яко з повинности нашой законничой щоденне Гсда Бга блгаем за пресвітлий маестат их цар. прес. величества и

за щасливе владініе ясневел[можного] его мл. пна гетмана и все християнское воїнство, где особливе за в. мсти, м. мс. пна, и все цное домовство, яко теж и все товариство полку в. м., м. мс. пна, щоденния до Бга у престла Бжия при млитвах стих приносится офіра Всемлстиво[му] Бгу млитвами угодника своего стителя Николая дарует в. мс., м. мс. пну, дшевное спсение, здравие и долголітствие, помислние потіхи и всему рицерству полковому товариству реименту в. мс., м. мс. пна и тут временних блг изобилем; а в н[адеж]ді вічних блг восприятием нагородою ударует дши помененних змарлих товаришов; Димитрий юж в нас давно вписан, если то еден, чили який другий Димитрий, ознаймити нас потреба и Григория Колка в синодик церковний зар(...)*вписати казалем; сторони зас того молодика, котрий з пном Федором приехал, же вонтпит о своем крщении, питалем его порядне при п. Федору, в яких бы літех з маткою попал в неволю бесурменскую, гды п[о]відает, же и матку добре памятает и другое мовит дитя было у матки, як в неволю попали. Теды писалем до Сосниці, до Стефана мултана, сніцара, випитуючи: чи великих, чи малих у их земли Мултянской крестят дітей, бо тие земли мінут свои в образах церковние особливе звичаї, а скоро оттол увідомлюся, зрозумів(...)* можна то будет не турбуючи в том и его м. пна и пастира и в нас, в монстиру того молодика до зуполной хрстиянской, як в «Требнику» Могилянском опіваєт, привернути вірі; отц Рафаїл залецает в. мс., м. мс. пну, же в своем законном поволаню и в подвизі бодрий знадуется и я ему тоє велце похваляю, достоин бо есть ділател (...)* своею, за що кгда скончит у в. мстей злецоную ему услугу; усное от мене отбудет подяковане Гсду блгодарение и в. мстем повторе чинячи подяковане з млитвами моими и всей братії ласце неотмінной в. м., мс. пна покорне вручаюся и зостаю в. мсці, моему мсцівому пну и великому добродієві цале всего добра желателний нижайший слугаи щоденний уставичний бгомалец Лука Григориевич, убогий игумен з братиею.

З монастира сто-Николского Рихловского
1684 року август1».

(НБУВ.– IP. – Ф. II. – № 14027. – Оригінал-автограф завірений монастирською печаткою. Опубліковано: о. Юрій Мицик З документації Свято-Микільського Рихлівського монастиря XVII ст.(листи ігумена Луки) // СЛ. – 2004. – № 1. – С. 21-22)

№ 288

1684, грудня 17 (7). – Свято-Микільський Рихлівський монастир. –

Лист ігумена Луки Григоровича

до охочокомонного полковника Іллі Новицького

«Мсці пане полковнику Войска их цар. прес. вел. Запор[озкого] комонний, велце мой мсцівий пне и великий добродію!

Всегдашние млитви мои при низком моем поклоні в. мсти, м. мс. пну, покорне залецивши и от Гсда Бга на многие літа при вшеляких щасливих сукцесах веспол з ей млстю пнею и всім цним домовством узычивши, в пилния (?) и здравия. За прислане коня през отца Рафаила и за обітницу борошна велице

чиню подяковане, котрое если в монастыр отшукано будет, и повторе учиним подяковане. Отца Рафаила, котрого в. м., м. мс. пн, побожност и законние поступки в килку листах залецати рачиш, на жадане в. м., м. мс. пна, ко в. мсти со блгословением отпушаю и по законной нашой вокацией по далшие часы до услуг в. м., м. мго пна, Бг его да укріпит, сприяю и прошу, яко в. м., м. мс. пн, естес всегда убогой обители нашой великим добродієм и в далший час любов в. м., м. мс. пна, ку місцу стому да не оскудіет, велце желаю и з млитвами моими и всей братии неотмінной ласце в. мс. мс. пна покорне вручаюся и зостаю всегда в. мсці, моему мцівому пну и велик. добродію, цале всего добра зичливий нижайший слуга и уставичный бгомалец, иеромонах Лука Григориевич, убогий игумен зо всею во Хрсті братиею.

З монастыра сто-Николского Рихловского
1684 року, декам. 7».

(НБУВ – ІР – Ф. II. – № 14032. – Оригінал завірений печаткою, яка майже не збереглася. Опубліковано: о. Юрій Мицик. З документації Свято-Микільського Рихлівського монастиря XVII ст. (листи ігумена Луки) // Л. – 2004. – № 1. – С. 22)

№ 289

1685, травня 14(4). – Короп. – Лист ігумена Луки Григоровича до охочокомонного полковника Іллі Новицького

«Мні велце ласкавий мсці пне полковнику комонний, мой мсці пне и великий добродію!

Почувши я о щасливом приїзді в. мсти, м. мс. пна, в маетност Нехаевку, теды зараз листовне низкий мой поклон и млтвы з убогою братиею смиренно залецавши, Прстлым Воскресения ннішним праздником віншую, а от дши и срдца зичу преславно восиявый от Гда Бга ннійший побідител Хс Бг, испол(н)и блгодати и истинный, да сподобит блгодатию своею в. мсти, м. мс. пну, весельый триумф славна его востания радостно дше спсенно в ненарушоном здравії, в долгощасливые незамироние літа радующими цного дому домовства, побідою же Хвою да одолієши вся враги видимия и невидимыя, яко слуга и бгомалец в. мсти, м.мс. пну, вірне сприяю. Тутеж на приходящий празник пренесения пречестных мощей стеля Ха Николая, в. мсти, м. мс. пна, покорне прошу, рач в. мсть, мс. пан, неотмовне прибути, місцу стому поклонитися и нас приїздом своим, слуг и бгомолцев своих, повітати, бо кгда ж приобіцали и мосціове чимало, а особливе мой добродій ясневелможный его млст пн Григорий, гетманич, неотмінно слово устне дал, же мает бути, о що и повторе любовне попросивши, в. мсти, м. мс. пна, щасливей приїзду охотне в[и]глядаю В. мсці, моему мцівому пну и великому добродію цале всі добра зичливий слуга и щоденне уставичный бгомолца Лука Григориевич, убогий игумен со всею братиею.

З Коропова з двора мнастирского».

(НБУВ. – ІР – Ф. II. – № 14030. – Оригінал завірений печаткою, яка майже не збереглася. Опубліковано: о. Юрій Мицик З документації Свято-Микільського Рихлівського монастиря XVII ст.(листи ігумена Луки) // СЛ. – 2004. – № 1. – С.22)

**1685, травня 25 (15). – Ніжин. – «Згода» ніжинського хорунжого
Івана Зеленька і заньківського отамана Ониська Топіха**

Року 1685 мсця мая дня 15.

Ми, Онисько Топіха, атаман занковський, зо всею громадою нашою занковскою ведомо тепер чиним сим нашим писанием и на потомние часи, иж когдасмо замислили церков стую в селе своем Занках построи на хвалу Бжию и розширення слави Бжия, тилкож не могучи за своим убозством такого великаго стобливого дела помисливши доказати, прохалисмо все з умислу его млсти пана хоружого полкового нежинского пана Івана Евстаевича Зеленка о помощи достроения оной церкви стой. Що он, пан Зеленко, такому душеполезному не отмовляючися делу; впреди ознаймил в Бгу превелебному гдну отцу протопопі ніжинскому отцу Павлу Пучковскому и самому его млсти добродієви ншему пну полковнику ніжинскому пану Іякову Жураховскому, що они яко начальники и властителіе за Бжием благословением оному пану хоружому полковому дело оное стое намиренное зачинати згола не забороняючи, позволили, то он, пан Зеленко, за Бжиею помощію тогож року сам своим власним коштом зачал црков стую и спорадил Бгу поспешествующу зо всеми обрадками церковними як належит, тогож часу и з самим превелебним отцем протопопою нашим издил до Киева пан Зеленко до преосвященного архиепскопа и митрополита киевского, галицкого и всея России кир Гедеона Стополка-Четвертенского нам в Дху Стом отца милостивого и доброго пастира и привюзе оттуду нам блгословение архиерейское и нареченно храм нашої стой цркви стля Хва Николая, що ми блгодарни назбит будучи его стобливому учинку все яко найпокорне Гсду Бгу нашому и ему дякували, потом же прохалисмо его яко приятеля добродія и ктитора ншого о священника до того ж храму Бжого, леч и он сам там же, пан хоружий полковий, нас всех обще проохал, аби бил данный до того стого храму за Бжиим блгословением и пастирским любе зят мой пан Лукаш Конеский, любе кто с крвних моих, теди ми все не отмовляючися, целе з охотою на тое приступили и позволили, а тепер за блгословением превелебного отца протопопи нашего принялисмо до часу захожого священника отца Василия з его покорной прозби, который служил за осм коп так рок при храму стаго пророка Илли у паниенском мнстрце Ніжинском, которой то нашої згоди поваженние освідчили превелебному отцу протопопи нашому ніжинскому + и самому его млсти ншему млстивому добродієви пану полковнику ніжинскому и пану войту Андрею Ку[з]чичу и всему майстрату ніжинскому, что они все похваливши и принявши нашу згоду, казали до книг меских ратушних нежинских права майдебурского приняти и записати. Деялося року и дня вишеписанного.

Я, Іван Еввстафиевич Зеленко, хоружий полковий ніжинский, до сего добровольного запису руку свою подписую и печат мою прикладаю.

М.П.

Ми теж зо всею громадою нашою занковскою я, Ониско Топіха, атаман занковський, до сего добровольного запису все подписуемся.

(ЧІМ. – Інв. – № АЛ 501/6/22. – Оригінал. – Оpubліковано: Ігор Ситий. Церковна старовина. – Чернігів, 2001)

№ 291

1685, листопада 21 (10). – Салтикова Дівіця. – Дарча на Лазницьке озеро о. Лаврентія Касперовича, священника в Салтиковій Дівіці

“Ознаймую сим моім писанем каждому хтобыколвек міл того потребовати, иж я за отпушение гріхов моих озеро мое власное, прозиваемое Лазницкое, противко села Хибаловки стоячое, чотири тоні в собі міючое, от реки Десни вступом з одного, а з другого конца греблею от Десни ж перепятое, з островом в середині того озера лежачим, з лугом и з сінними покосами и з хатою, в том же острові стоячою, висоце в Бгу превелебному его млсти гспдну отцу Германові Кердановскому, игуменови монастыра Всемилоствитого Спаса максаковскому и братії его млсти в том монастырі тепер и напотом будучой, на пожиток далем, а ораз в диспозыцію и волное владіне подалем. Которим то озером, прозиваемим Лазницким, лугом и сінними покосами, и всіми яко ся в собі тот остров мает угодиями, од сего часу волен будет его млост отц игумен максаковский яко своим власним монастырским влідіти и диспозовати, а я уже оного вічними часи зрікаюся и уступую и жадного приступу міти не хочу, также жона моя и діти мои, так и при мні, яко и по животі моем, одзиватися и меновати своїми и втручатися в тое вышпомянуто озеро и во всіх яко есть виражоно пожитков не міют. А если бы хто сміл и важился в тых пожитках найменшую законникам максаковским кривду албо перешкоду чинити, з таким я сам поки Гдь Бг здоровем мене обдаровати рачит, перед належитим правом расправитися готов, а по животі моем перед страшный а справедливый суд Бжий позивати и о кривде оной стояти буду и на тот для ліпшой певности сее мое писание далем З подписом руки моеі, также з подписом рук людей зацних, устне и очовисто од мене упрошоных их млстей, нижей на подписех имена выражоних.

Писано в Дівіце Салтиковой року 1685 мсця ноемврия 10.

Лаврентий Касперович Похвалский, дівицкий и войсковый поп”.

(ЦДІАК. – Ф. 143. – Оп. 1. – № 21. – Оригінал завірений печаткою. Оубліковано: Мицик Ю. З документації Максаківського Спасо-Преображенського монастиря XVII-XVIII ст. (Ч. 2) // СЛ. – 2014. – № 4. – С. 119; Документальна спадщина Свято-Преображенського Максаківського монастиря XVII-XVIII ст. – К., 2015. – С. 75-76)

№ 292

1687, не раніше серпня. – Батурын. – Лист гетьмана Івана Мазепи до Михайла Лежайського, архімандрита Спаського монастиря в Новгород-Сіверському

«Высоце в Бгу превелебный отче архимандрита новгородский, мой велце ласкавий отче и приятелю!

Дойшло мене от в[ашой] превелебности писане через умыслного законника, в котором обширный жал и горячая ураза в[ашой] превелебности выражены. А показуется, же тот жал и ураза до моей особы сут змірены. Припоминати вша превелебност рачиш обітницу мою, якобы оной не стается досит.

А я на усиловную и неотступную при моих трудных забавах от вшой превелебности толкущую до мене прозбу приреклем слово не иначе тилко, же готов естем все для того містца святого архимандрії Новгородской, а не мній и для поважной вшой превелебности особы чинити, в чом бы не могла якая противная препяти трудност, розумілбом теды, же не маш таких тяжких причин з моее стороны, для которых бы вша превелебност так обтяжливе скорбіти міл. Если за бывшего гетмана чимколвек вшу превелебност оскорблено, в том я и перед нбом и перед світом не естем винен, же теды Бг всі утиски и терпения уміет нагорожати всякому премногим (...) *бимем. Тот и вшой превелебности желаемое сотворит за утраты удовольствоване. Я на моем новом гетманстві чиню тое, же всіх новотных козаков в маетностях той архимандрії Новгородской, который в Войску не были албо з Войска поутікали, приворочаю в подданство, що и через писма мої и через высланого п. Давыда Пушкаренка есть освідчено. Да и тых до Войска не велю потягати, который бы доброволне приняли на себе монастирское послушенство. А що бым міл и тых, который, як здавна, так и тепер, свіжо в Войску неотступне працювали, выпихати кгвалтовне з реестру войскового в подданство, того, если естес ваша превелебност на мене ласкав и если зычиш моему уряду блгополучного повоженя, не вели мні вша превелебност на сем початку приводити в скуток албовім за тоею причиною навелбыс вша превелебност на мене от Войска нелюбов и незычливост, а сам вша превелебност, добре тое высоким розумом своим видиш, же по волі пресвітлійших великих гсдрей нших зачатая з бусурманами война, тепер в кипячом обороті обрїтається, на которую не тилко пришлого літа, але и зимы близко наступающее двигнутися нам против бесурменов належатимет. Кгды теды такою причиною Войско было б ображено, теды в великих ділах монарших до цілости всего християнства потребных з того, уховай Бже, учинила б ся завада. А так в заковом поступку пристойній бы мні отбирати от вашой превелебности разсудителною пересторогу, аніжили о неучинност міти уразу. Селце или слободку Камянку, рач вша превелебност з иншыми трудностями отставити до пришлого розвоженя. А що оное подано особі, тому, которого вша превелебност за доброго не почитаеш, тое сталося для настоящей поры, якее всякого мні ласкою окривати належит; в чом рач мні вша превелебност выбачити и того не годится мні в молчанії оставити, же высланный превелебности вшой вымагают у козаков, по маетностях того монастира найдуючыхся, яко то Ксендзовці и Мелні, по старинных инвентарах дані медовое, не разсуждаючи того, же тепер под от (?) высокодержавною их црского пресвітлого влчства рукою дерева бортнній всі ис[ко]ренилися и полевыми запустіли облогами; а й озера при отчинах прежде ходячие, едны владзу общої власти отобраны, а другие, хоч ся в малом числі и остали, тилко ничего з них албо мало що ест пожитку и не тылко тое, щоб за килко рок прошлых, о що высланный превелебности вшое цале упоминаются, але и за один рок утишатися им згола не маш з чого и кгдыбы их до до тої подданности кгвалтом пришло примушати, то з великою б ся діяло тое их, людей убогих, кривдою. Кгды теды тут превелебности вшой прекладаю в той міре кривду людскую, прошу велце, абыс не міл мні за зле, кгдыс нам, свіц-

ким особам, радній належит в таких мірах от таких, яко вша превелебност естес пролатов приймовати поучителную пересторогу, аніжлибысмо от себе міли выразати такое предложение. Где однак найдуются спустошеные борти, там может тая по-прежнему братися повинност; що ся тычет о перевоз под самым містом Новгородским будущий, тот вскорі инквизициею успокоїтса может, а любо моглем быти skutечное успокоение и без инквизиції, поневаж нам вірити цале вашей превелебности належит, же того перед сим не бывало, однак, жебы за нечиненем инквизиції не почитали новгородцы собі того за безправе. Теды правне поступити нам в том належит. Всі теды пункта листу сего яко до высокой розсудителной вашей превелебности подаю уваги, так и прошу велце, абыс далій уваживши мою к собі невинност, жал тот завзятий понехати рачил; певен того будучи, же я поволностю и зычливостю моею стараюся щире приподобатися вшой превелебности и цілому тому містцу. Одаюся пилно с тым вшой превелебности млитвам.

3 Батурина (...) * року 1687.

Вшой превелебности зычливый п(...) * и слуга Иван Мазепа, гетман ___ их царского пресвітлого вел. Запороз[кого].

Адреса: «Высоце в Бгу превелебному его млсти господину отцу Михайлу Лежайскому, архимандриті мнстра Всемлстваго Спса Новгородка-Сіверского, моему велце ласкавому отцу и приятелеви».

(БПАН. – ВР. – № 270. – Арк. 53-54 зв. – Оригінал, завірений особистим підписом гетьмана і військовою печаткою, яка дуже погано збереглася. Опубліковано: Мицик Ю. З документації гетьмана І. Мазепи // СЛ. – 1998. – № 1. – С. 92-93)

№ 293

1687, листопада 22(12). – Батурин. – Лист-наказ гетьмана Івана Мазепи менському сотнику Івану Курочці (Курському)

“Иоан Мазепа, гетман з Войском их царского пресвітлаго влчства Запорозким.

Пну сотнику менському, атаману и войту, и всім, як козацким, там и посполитым обывателем тамошним. Ознаймуем, иж подал нам суппліку превелебний в Бгу господин отц Герман Кердановский, игумен мнстра Максаковского, ускаржаючися на вас, же вы в надію бывшаго вшего полковника, старынние того мнстра кгрунта, яко то поля робочие и сіножати, одихавши и копцы на их же кгрунтах посыпали. Ежели теди там ест, же тие поля и сіножати им в заживане зоставали аж до сорока літ и далей, то приказуем вам, абысте того своего бзправного розграниченя уступили и копцы роскидали, кгдаж всюда розграниченя повинно бывати з обох сторон, а не з одноеи силе самовольной. И повторе вам о тое приказавши, абы досит волі ншой сталося, сей лист выдати приказалисмо.

Дан з Батурина, ноебр[я] 12, року 1687.”

(НБУВ. – ІР. – Ф. VIII. – № 255/154. – Арк. 54. – Тогочасна копія. Опубліковано: Ю. Мицик, Н. Бойницька. З документації гетьмана Івана Мазепи // СЛ. – 2001. – № 4. – С. 38)

№ 294

**1687, грудня 29(19). – Батурин. – Універсал-привілей
гетьмана Івана Мазепи, даний стародубському протопопу
о. Самійлу Хомінському на володіння с. Логовате**

“ Иоан Мазепа, гетман з Войском их црского пресвітлого величества Запорожским.

Пну полковникові стародубовському, сотником, атаманом, войтом, бурмистром и всім, як козаком, так и посполитим людем, ознаймуем сим нашим писанем, иж маючи респект наш рейментарский на пречестного в Бгу гдина отца Самоила Денисовича Хомінского, протопопу стародубовского, которий уставичне молитви свои за их црского пресвітлого величества великих гсдрей наших превисокое имя и за нас, рейментара, зо всім Войском Запорожским у престола Бжия приносит и впред приносити обовязується, заховуем при нем село Логоватое, якого он и пред сим заживал, позволяючи з того села всякие пожитки отбирати и всякое послушенство ствержаем; теди и пилю сим нашим універсалом варуем, абы ему, гдину отцу Самойлу, в [за]живаню того села до ласки войсковою позволінного, ниhto найменшой не важилсЯ чинити перешкоди. Войту (...) * того села приказуем, абы з людми громадними отдавал всякое послушенство и належитую чинил повинность ему, отцу протопопі Самоилу Хомінскому, окром козаков, якие при своих волностях заховани быти мают.

З Батурина дан декаврия 19 д., 1687 року.”

(НБУВ. – IP. – Ф. X. – № 11470-1471. – Арк.2. – Тогочасна копія. Опубліковано: Ю.Мицик, Н. Бойницька. З документації гетьмана Івана Мазепи //СЛ. – 2001. – № 4. – С. 38).

№ 295

**1688, січня 24(14). – Батурин. – Стверджувальний універсал
гетьмана Івана Мазепи Свято-Михайлівському монастиреві
на володіння млинами**

“Ознаймуем сим ншим універсалом всей старшині и черні Войска их царського пресвітлого величества Запорожского, особливе пну полковникови киевскому, старшині его полковой и каждому, кому том відати надлежит, иж респектуючи ми на оскудност хлібного виживлення и всяких присных потреб монастира Сто- Михайловского Золотоверхого киевского, а до того відаючи, же млини на реці Острі на греблі слободской Дворецкого и Войничовские о чотирех колах мучних, а двох ступних стоячие, за універсалом антецессоров наших тому помененному монастиреві и прежде належали, теди на вспарте тих то нужд монастира оного потреб заховуем тие преречение млини им з містца нашего гетманского, позволяючи з оних превелебному его млсти отцу Силвестру Головчичу, игуменови монастира того Сто-Михайловского Золотоверхого з братиею, часть войское повинности розміров, опроч г[осу]дарское, отбирати, и на свої пожитки монастирские оборочати и користовати зуполне, в чом жебы ему, превелебному отцу игуменови, и братії его, яко пн полковник

киевский, так дозорца наш млинов того полку и нихто з старшини и черни, не важился, жадного и найменшого чинити пренагабання и перешкодип міти хочем и приказуем.

Дан в Батурині 14 генваря року 1688.

Звишменованій гетман рукою власною.”

(НБУВ. – IP. – Ф. 307. № 543 П./1763 С. – Арк. 56 зв.-57. – Копія середини XVIII ст. Опубліковано: Мицик Ю.А. Універсали гетьмана Івана Мазепи Свято-Михайлівському монастиреві у Києві // СЛ. – 2002. – № 2. – С. 23; Документальна спадщина Свято-Михайлівського монастиря у Києві XVI-XVII ст. – К., 2011. – № 42. – С. 88)

№ 296

1688, травня 5 (квітня 26). – Глухів. – Купча

«Я, Феодор Макарович Гончар, мешчанин глуховский, чиню відомо сим урядовим писмом моїм явне, ясне и доброволне в каждого права и суду кому бы того відати потреба тепер и на потомние часы, иж продажем пляц мой власний з одним будинком, ни в чом никому не пенний и не заведенний, будучи в Глухові, з одной сторони того пляцу плец Матвія Зарецкого, а з другой Лукаша Соляников и попаді Дикой, продадем пану Уласу Есифовичу Котляру за готовую суму талярей двадцат ему самому, жоні и дітям его у вічност и в спокойное держане. Волно юж ему тот пляц дат, дароват, продат, зміняти, на церков лиговати или для себе держати и я од того пляцу отдаляю самого себе, жону и діти, мої[x] приятель, близких и далеких, варуючи того, жебы нихто до того проданного плещу з приятелів моїх не міл діла и пана Уласа не турбовал. Для чого умыслне уприсилем до сего рукодайного запису пана Алексія Михайловича Туранского, городского атамана глуховского, о притисне[не] печати и о подпис руки писарской.

Діялося в Глухові року 1688 мсця априля 26 дня.

Гавриіл Ясликовский, писар глуховский, рукою».

(ЦДІАК. – Ф. 148. – Оп. – 1. – № 1. – Оригінал завірений печаткою. Опубліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. З нових документів до історії Сіверщини (XVII-XVIII ст.) (ч. 7) // СЛ. – 2017. – № 5. – С. 60-61)

№ 297

1688, травня 8 (квітня 28). – Батурин. – Універсал Івана Мазепи про закріплення за Чернігівською архієпископією млинів

“Иоанн Мазепа, гетман з Войском их царского прісвітлого величества Запорожским.

Пану полковникови ніжинскому, сотникови глуховскому, кролевецкому, мринскому, атаманам городовым зо всім их товариством, и всім, в полку найдуючимся обывателем, кому бы колвек о том ведати належало, ознаймуем, иж уважаючи ми значную скорб ясне в Богу преосвященного его милости господина отца Лазаря Барановича, архієпископа чернігівского, в млинах, в маетностях его пастирской милости найдуючихся, владзи его ж пастирской милости въ свіжо прошлих літех отдалених, оказуючихся тепер подлуг uznания самой слушности, приворочаем до катедре архієпископии чернігівской млини все, в

бистрику на реці Реті стоячий, именно млин Гациков, млин Гаврилов, млин Головнин; позволяючи з них тую ж знову части пожитков всяких брати на пастьря его милости, яко и прежде збиралося. Также в селі Тулиголовах млин, на шляховой греблі стоячий, любо тепер купивши, сотник кролевецкий держит, еднак иж за держави пастира его милости тая купля стала и всегда перед тим отбиралася повинност вцалі, теды яковым правом держал оный продавца, и як за его отбирался пожиток до двору пастьрского, так и тепер жебы подлуг того ж постановления и права отбиралася з того млина всякие приходы и млин Проценков и млин Биховцов, также в Тулиголовах стоячие, во прежнюю повинност приворочаем; а що в местечку Мрине з двох млинов, з одного, писара полкового ніжинского, а з другого, Хоминского, козака ніжинского на міской греблі стоячих, заходят трудности, теды там на мирской греблі, половину всяких отбирати пожитков як на пастира его милости позволяем, так и помененный писар з Хоминским при такой же половине захованы быти мают. О какой теды воли нашої ведаючи, звышмененная старшина, аби не важилися в отбиранию належитих пожитков з тих всіх вираженних млинов пастирови его милости и его ж пастьрским дозорцам жадное перешкоды чинити, пилно варуем. Господари теж оных млинов абы належитую повинност без жадной спреки отдавали и о направи призвоитих млиновых посудков послушными были, сурово приказуем.

Звишьменованный гетман рукою власною.

Дан в Батурині, 28 априля 1688 року.

Местце печати рейментарской”.

(НМІУ. – Фонди. – РД. – 51. – Копія кінця XVII ст. Опубліковано: А. М. Гуляй, Ю. А. Мицик Незнані документи гетьмана Івана Мазепи // СЛ. – 2003. – № 1. – С. 58)

№ 298

Уривок з реєстру універсалів гетьмана Івана Мазепи, даних ним Києво-Межигірському монастиреві

«[...]17. Універсал гетмана Иоанна Мазепи, в котором девяти члвка подданных мнстреві Межигорскому, в Острі при Хосковой греблі будучих, потверждает, а к тим еще осадит повеліваєт. 1690, май 17.[...]

Даровизна двора в Козелці и поля, прозываямаго Столпці, над рікою Острем од пана Михайла Вуяхевича манастыреві Межигорскому (1688 года, февраля 13 дня)[...]”.

(НБУВ. – IP. – Ф. 1. – № 2442. – Арк. 57 зв., 64-64 зв. – Копія XVIII ст. Опубліковано: Ю. Мицик, Н. Бойницька. З документації гетьмана Івана Мазепи // СЛ. – 2001. – № 4. – С.44-45).

№ 299

1688 або 1689, березня 25 (15). – Батурин. – Універсал гетьмана Івана Мазепи

«Пресвітлійших и державніших великих [гсдрей ...] Петра Алексієвича и великой гсдрині [Софії] Алексієвны, всея Великия и Малья [...] прсвтлого влчства Войска Запорозкого [гетман Иоанн Стефанович Мазепа.

Их црского прстлого влчства ре[...] скому обозному, асаулы полков[ому...] сулским, так теж войтом б[...] належало, сим ншим ознайом[уем...] услуги пна Сергия Василиевича Со[лонини..] Войску Запорозком ронячиесь, нада[ем...] тры в ключу Острицком знайдую[чиесь...] абы (?) геды (?) оному в том его владі[нії...] яко и старшина не важилися ж[адной...] варуем того сим ншим унів[ерсалом..] тих селцях знайдуючиесь абы [...] особливе приказуем. Коза[ки...] абы при своїх козацких волност[ях...].

В Батурині марта 15 року 1[...].

Звыш[менованій гетман, рука власна]”.

(НБУВ. – IP. – Ф.XIV. – № 5107. – Оригінал, завірений підписом, але збереглася лише половина документу. Оpubліковано: о. Юрій Мицик. Доба Мазепи й Палія в документах // СЛ. – 2016. – № 1. – С.74)

№ 300

1688, червня 3(травня 24). – Батурин. – Універсал-привілей гетьмана Івана Мазепи на монопольну торгівлю горілкою під час ярмарку Густинському монастиреві

"Иоанн Мазепа, гетман з Войском его црского пртлого влчства Запорозким.

Пну полковникові прилуцкому, атаманові городовому, войтові тамошнему, сотником и всім так козаком, яко и посполитим людем в полку Прилуцком знайдуючимся, доброго от Гсда Бга здоровья узычивши, ознаймуем, иж превелебный в Бгу его милост отец Авксентий Якимович, игумен монастыря Густинского, зо всею братиею своею в обители тамошней застаючою, листовне прекладал нам, же через навозные под час праздника, в монастырі их отправуючогося, горілки, немалый монастыру їх чинится ущербок, а то з тых мір, же оны, міючи свої горілчаные заводы, через навозные горілки жадною мірою не могут в оных міти отбыту, и просил нас, рейментаря, помененный отец игумен з братиею, абысмо сим універсалом нашим не допустили людем проїжджающим под монастырем их под час отправуючогося ярмарку, горілок навозных шинковати. Теды мы, уваживши слушную их в той міре прозбу, жебы тая з горілок прибыл на монастырскую оборочалася потребу, анижели шинкаром міет приходити в пожиток. А иле же и в прошлых часах, тое не заховывалося, жебы навоженем из стороны горілчаных напоев перешкоду містцу стому чинено. Зачим пилно жадаем и приказуем, абы подлуг давнего обыкновения, близко под час праздника без позволения отца игумена всяких шинков, якобы через тое монастырским заведенным напоям не чинилася перешкода.

Дан в Батурині мая 29 року 1688.

Звышменованій гетман рукою власною».

(БПАН. – ВР. – № 270. – Арк. 75. – Оригінал, завірений особистим підписом І. Мазепи та військовою печаткою. Оpubліковано: Мицик Ю. З документації гетьмана І. Мазепи // СЛ. – 1997. – № 4. – С. 144-145)

1688, червня 10 (травня 31). – Ніжин. –

Універсал ніжинського полковника Стефана Забіли

«Стефан Петрович Забіла, полковник Войска их царского прстлого влчства Запорожского ніжинский.

Всім, кому відати надлежит, именно пну обозному, судії, асаулові полковим ніжинским, сотником, атаманом, войтови, бурмиством и всему майстратові і кождому з войскових и посполитих людей полку Ніжинского знайдуючихся, а особливе товариству омбишскому ознайомую, иж велебний отц Пахомий, намісник мнастира Омбишского, именем и злеценем висоце в Бгу превелебнійшого его млсти гедна отца Варлаама Ясінского, архимандрити свтой великой и чудотворной лаври Киево-Печерской, покладал пред нас на кгрунта по фундушу монастиреви Омбишскому од панії Угорницкой наданом писма антецессоров Богдана Хмелницкого, гетмана, полковников ніжинских Золотаренков трох, Григория Гуляницкого и Филипа Уманца утверждателние, яко я сие велможного его млсти пна Мазепи, рейментара Войск их царского првстлого влчства Запорожских, щасливе нам пануючого, на нечинене ніякого в тих же кгрунтах границями и копцями писмом у себі маючим ся окресленних найменшій кривди и шкоди огразителній універсал показивал, просячи и о нше таковое оберигателное писание. Теды мы, з отих всіх приложоних до волної волі охотне наклонилисися и своїм сим універсалом всім старшим и меншим помянутим людем, а зособна омбишскому товариству приказуем и сурово огражуем, жебы ніхто в их всіх кгрунтах и землях місту тому свтому власно надлежитих, так найменшой дневним и ночним в ліс уездом в сеножати втручением и трав покосом, шкоди и ущербку и ниякой кривди не чинити и задават, яко и подданих того ж мнастира села Омбиша, которая од всіх тежаров и податков ціло уволияем намній ні в чом утяжати и подвод витегати не сміл и не важился, опроч од пресвітлійших великих гедрей их царского влчства и рейментарской млсти и з листа(?) посланников, который подлуг пояжарої (?) обычной живности и подвод мают дати без жадних вимислов якби тее місто свтое ціле в всіх своїх власностях уживанню и од подданих обыклой повинности полненню спокойност міло и в таковой од кождого захованню было, поневаж и самая християнская побожность, по кождом православном такой слушности потребуе волно де таковую ншу виразивши, повторне аби тоей нихто з старших и менших не был противный срокто приказуем и суровим каранем обоструем.

Из Ніжина 31 мая 1688.

При том листу подписано: «Звиш именованный полковник ніжинский, рука власная и печатю утверждено».

(БПАН. в Кракові. – ВР. – № 271. – Арк. 28 зв. – 29. – Копія першої половини XVIII ст. Оpubліковано: Мицик Ю. 3 нових джерел до історії церковного землеволодіння на Чернігівщині XVII-XVIII ст. // СЛ. – 1997. – № 102. – С. 103-104).

1688, серпня 23(13). – Новгород-Сіверський. – Подання Захара Шийкевича та Івана Білозерецького, комісарів для розгляду конфлікту за землі між новгород-сіверськими ченцями та міщанами, гетьману Івану Мазепі

«2 пункт з інквізиції виняти з ратуши новгородской; тут же его млсть отц архимандрит на міском крунті поля, млини Кролевецкого слободу посадил, на которой слободі будучие уживают тих крунтов и оние пашут, а мешчаном не дают пахати. А млин тот з віку бил, але к замку не належал.

Отц архимандрит на млин двох показати міл список блаженої памяти великого гсдра цяря и великого кнзя Йоана Василиевича, яко и показивал дати тоеї грамоти року [15]66 мца септеврия 2 дня.

А в том грамотном списку жадних сіл не написано тилко крунта озера и иние угода и млини и млин на реци Роми лежачий, яко в том списку написано немецкий, але старіі того прозвища тому млину не помнят, тилко помнят тое, як тот Охониа Сидовен, мешчанин новгородский, повидал, же отц его Михайло повидал ему смертю своєю, же той млин Кролевецкий называется от того, як ишол по взятю Смоленска, вишел з гайдуками Новгородка замічати и переправившись через Рому ричку з войском, поставил крест на конец греблі и назвал пред войском своїм мовячи: «Нехай же будет сей млин Кролевецкий» и от того часу до сего дня так прозывается, в том же грамотном списку озеро Жган положено, а перевозу ніт.

А сторони крунту, от того млина річки Роми до міста Новгородка идучого, сам отц Гедеон под час ин інквированя сказал, же тие крунта міские, а не манастирские, толко на сем боку реки Роми на тих то крунтах міских для млина мелници седіли и тепер сидят Семен мелник и сіно косит и пахает поле міское, а кдисмо мы от ясневелможного его млсти пна игумена, добродія ншого, вислани со архимандритом и иншими особами питалисмо для того би и яковим правом тие люде, при млині сидячие, привлачили на то жадного права не показал.

Тот же Охонка сказал, же его отчина, то ест дерево бортное, заняли своїми чотири слобожане: первый Адам, другий Шийка, треті Чорного сн, до которых бортей Охоня, иж пчелам невозбрано ходит.

Ми теди особи на інквізицію от ясневелможного его млсти пна гетмана, добродія ншого, вислание на тот пункт, таковое нше здання учинилисмо.

Поневаж то ест видочная правда, же тие девят хат при млину сидячие иде (?) мелник седят на власних стародавних крунтах, Новгородка належачих, а повинност (?) мнстру неналежние и неправне, а не місту, отдают, теди до самой святой справедливости прихилиючися, наказуем, аби тие слобожане всякую повинност отдавали до міста, а не мнастиреви, кдиж вшеляких крунтов мі(...)*, а не манастирских заживают до далшой волі ясневелможного его млсти гетмана албо ежели воля добродійская будет, щоб слобожане тие имели десятину місту принамні давали так же старому селу Пирого(вка?) не чинили обид от новой слоботи у Собича.

Дня 10 августа отц Мардарий, намисник, з отцем Гедеоном презентовал пред нами, висланими, універсал бившаго гетмана Ивана Самойловича под

(...)* в Батурині августа 1670, в которой при млині Кролевецком и слободка на манастир приписана люб оная седит на крунтах міских, а Пироговка зоставала при своїх старих границах 3 пункт з инквизиції винятый.

Селу Рикову городовому, от миста будучому, крунта отимае его млст отц архимандрит и на тих крунтах ченци орут и косят так сами, як и селяне чернецкие з Горбова и многие кривди чинят риковцям, и бют, обдирают (?), грабят, которих кривд и реестра подали.

На тие крунта под Риков сими дня 8 августа в вкупі з его млстию отцем архимандритою зіжджалися, мои віділисмо копци от песачи (?) девят літ перед войною козацкою висипанії, але віділисмо, же копцами барзо стисненни риковци так далеке, же копец послідний на самой толоци зостае, а так, як в первом пункті положилося и тут докладам, иж на волі ясневелможного его млсти пна гетмана, добродія ншего, зостае так город, яко Риков, при которой граници чи при старой по яругу Черемошную чи при послідной песачинского учиненной границе заховати лист. Тое до далшой декларациі его велможности, его млсти пна гетмана добродія ншего.

Писано в Новгородку року 1688 августа 13.

Захарий Шийкевич, Иван Білозерецкий.

(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 62303. – Оpubліковано: о. Юрій Мицик, Інна Тарасенко. 3 нових документів до історії Сіверщини (друга половина XVII – XVIII ст.)(частина 3) // СЛ. – 2016. – № 4. – С. 67-68)

№ 303

1688, серпня 30(20). – Чернігів. –

Фундуш чернігівського архієпископа Лазаря Барановича

«Лазар Баранович млстию Бжею православный архиепскп чернігівский и новгородский.

Ознаймуем каждому потребууючому о том відати, иж пречстный отц Иосиф Лазаревич, прототопопа вороніжский, міючи дозволене от ясне велможного млсти пна Иоанна Мазепа, гетмана Войск их црского пресвітлого величества Запорозских, построити себі коштом власным новую греблю нижей села Локотков против маетности ншой архиепскпской, зовомой Ображіевка, на реці Шостці, которой берег ку ншему прилеглий ест кгрунтови, просил и нас, пастыра, о блгословение и позволене на строение тоей новой греблі; яко теды в каждых оказиях, так и в том волею ясне велможности его млсти пна гетмана згажаючися, блгословляем ему, пречстному отцу протопопі, на вышреченном місцу греблю и на ней млын, а при нем и дворец на кгрунті ншем построити з тим однак докладом, абы по совершении того млына, невозбранно было на потребу двору ншего без черги и без мірочки в оном молоти, а в уживаню вшеляких з того, власным его коштом з построенного млина, походячих пожитков, абы ні от кого так з дозорців маетностей ншых, яко и з инших людей тепер и в напотомные часы, жадной не міл он, отец протопопа, прешкоды, сим листом ншим пишно варуючи, тот же при звыклой печати ншей архиерейской, подписом руки власной ствержаем.

Писан в мнстыру катедралном черніговском року 1688 августа 20 рукою власною».

(ЦДІАК. – Ф. 148. – Оп. 1. – № 4. – Оригінал завірений особистим підписом Лазаря Барановича і печаткою, яка чудово збереглася. Оpubліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. Матеріали фонду 148 ЦДІА України у Києві як джерело з історії Пустинно-Харлампієвського Гамаліївського монастира XVIII ст. // Сіверщина в історії України-2017. – № 10. – С. 150-148)

№ 304

1689, січня 21 (11). – Батурич. –

Універсал-привілей гетьмана Івана Мазепи козаку Григорію Прожиці на будівництво греблі на р. Бозкій і заснування хутора

"Пресвітлійших и державнійших великих гсдрей црей и великих кнзей Иоанна Алексіевича, Петра Алексіевича и Великие, и Малия, и Білия Росії самодержцов, их црского пресвітлого величества подддание Войска Запорожского обоіх сторон Днепра гетман Иоан Стефанович Мазепа.

Их же црского пресвітлого величества Войска Запорожского полковникові стародубскому пану Тимофієви Алексієвичу, сотникові погарскому, атаманови городовому, войтови и всім обивателем тамошним и кожному, кому о том належит відати, сим нашим ознаймуем писанием, иж суппліковал до нас Григорий Прожика, товариш войсковий в полку Стародубовском сотні Погарской найдуючийся, и показовал нам, рейментарови, фундуш на заняте собі новое греблі на речці Бозкой и построение футора от пна полковника стародубовского данний, где просил себi нашого гетманского респекту, жебы ему той фундуш ствердили нашим універсалом и при той греблі и футори позволи(т) поселит дворов з пят людей. А виражалсе в супліці своей, же тое місце на заняте греблі и хутора и на поселение такого малого числа людей сут волное и нікому он тим своим фундаванем перешкоди не учинит жадное. А так мы, рейментар, поглядаючи на его у Войску услугу, до которой и вперед завхочуючи, позволяем ему, преречоному Григорію, фундавати на преречонной речці Бозкой греблю и там также построить футор и поселити з пят дворов людей и ести так діяти ме(е)тся, что он тоею селитбою своею и млином нікому не учинит перешкоды, теда міти хочем и рейментарско приказуем, абы ему в том не важился чинит ніхто перепону и прикрости жадное.

Дан в Батуричi генвар 11 року 1689.

Звышменованый гетман рукою власною. Місто печати».

(ЦДІАК. – Ф. 221. – Оп. 1. – № 210. – Тогочасна копія. Оpubліковано: Мицик Ю. З документації гетьмана І. Мазепи // СЛ. – 1997. – № 4. – С. 145)

№ 305

1689, лютий. – Чернігів. – Уступний запис на землю в Чернігові даний священником Стефаном Шубою Борисоглібському кафедральному монастирю

«Я, ниже на подписе менованый, чиню ведомо сим моим добровольным писанием, тепер и в потомные часы кому бы колвек о том ведати належало,

иже маючи я порученный себе в опеку пляц Дубинянский, подле Миклашевского в старом месте Чернигове неподал монастыра катедрального лежачий, до взросту дытины Дубинянка, которая з приятелем моим Андреем Фалковичем сплодила; який пляц по небожнице Дубинянце дочце ей сподал. Теперь зась на поважную аффентацию ясне в Богу преосвященного его милости господина отца Лазара Барановича, архиепископа Черниговского, Новгородского и всего Севера за добровольным по зосталой дочки Дубинянчиной певным боком [?] в мене уконтентованной позволенем и уступленем; офировали тот пляц вечными часы ясне в Богу преосвященному архипастыреви и добродетелеви моему до монастыра катедрального святых князей российских Романа и Давида; волно теды его милости пану пастыреви на том пляцу любо в свою яку потребу монастырские будынки ставити, любо его кому хотети дати, продати, даровати и як власный свой никому ни в чом не пенный и не заваженный спровадити добр. А я за тот пляц уконтентовал дочку Дубинянчину тыми речами, именно: [...] дал [?] ей млын у Петровой Слободе, шкапу, будынок на пляцу оном стоявший, продале за десять коп и оные гроши ей отдале, сукна тузенку локотше и стог жита. Сим целе уконтентовавшися от мене, не мают иж вечне о том пляцу упоминатися, так Андрей, муж небожницы Дубинянки, яко дочка их, а не жоден хто з крвных близких и далеких на тому добровольне сумлене свое покладают, чого я для болшой поваги, веры и крепости даю сие мое писане, ясне в Богу преосвященному архипастыреви з подписом руки моей власной и притыснением печати. Писан в Чернигове року, месяца и дня вышеположенного.

Стефан Василиев Шуба рукою власною».

(ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – № 120. – Арк. 1 і зв. Оригінал. Оpubліковано: Тригуб О.З нових джерел до історії земельної власності Борисоглібського кафедрального монастиря в Чернігові та на його околицях у другій половині XVII—XVIII ст. // Чернігівські старожитності – Чернігів, 2015. – Вип. 2 (5). – С. 118-138)

№ 306

1690, березня 18(8). – Батурин. – Універсал гетьмана Івана Мазепи

«Пресвітліших и державнійших великих гдрей и великих князей Иоанна Алексіевича, Петра Алексіевича и великие црні блговірние црвны и великие княжны Софії Алексіевны всея Великия и Маляя и Білія Росії самодержцев их црского пресвітлого влчества Войска Запорожского обоїх сторон Днепра гетман Иоанн Стефанович Мазепа.

Вам пну сотникові крولةцкому, атаманови городовому, войтови и всім тоей сотні обивателем ознаймуем, иж супліковал до нас пн Костантий Голуб, прекладаючи, же на властном его кгрунті селят люде под Довгалювкою и под Подоловом своїм мешканцем и просил нас, абисмо ему позволили тими людмы по давному владіти и послушенство отбирати для дворовой своей вигоди. Теды мы, склонившися до оногo пна Голуба прозбы, приказуем вам, старшині городовий крولةцкой, абисте ему тих людей в своїм завідованю міти и

з них звиклого послушенства заживати не боронили, если так есть, як он нам прекредал, же на его власном кгрунті тие поменование люде поселившися мешкают.

Дан в Батурині марта 8 року 1689.

Звышменованный гетман рукою власною».

(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 65028. – Копія першої половини XVIII ст. Опубліковано під децю іншою датою (16(6) березня) І.Л. Бутичем: Універсали Івана Мазени (1687-1709). – К. – Львів, 2006. – № 55. – С.101)

№ 307

1689, липня 27(17). – Чернігів. – Витяг з чернігівських міських книг про продаж «Дубинянского пляцу» в Чернігові міщанином Герасимом Звіровим Борисоглібському кафедральному монастирю

«Выпис с книг меских права майдеборского ратуша черниговского.

Року Божого тысяча шестьсот осмьдесятого девятого, месяца июля семнадцатого дня

Пресветлейших и державнейших великих государей царей и великих князей Иоанна Алексеевича, Петра Алексеевича и великой государыни и благоверной царевны и великой княжны Софии Алексеевны, всея Великия и Малыя и Белья России самодержцев их царского пресветлого величества.

Перед нами, Стефаном Отроховичом¹¹ войтом черниговским, Иваном Матвеевичом субделенгованным бурмистром на месте пана Ивана Тарасовича— бурмистра, и райцами в ратушу черниговской заседающими, ставши очевисто пан Герасим Филипович Зверович, райца и месчанин черниговский подал для уписания до книг меских черниговских лист при печати архипастырской, данный от велебного Антония, архидиакона пастырского, о замену пляцу дворовой, о чом том лист при печати пастырской данный, самую речь шире [?] и достатечней в себе опувае[?] и также в себе писмо русским писанием мае[?] року тысяча шестсот осмьдесят девятого, месяца июля пятнадцатого дня, ознаймую кожному потребууючому о том ведати теперь и в потомные часы: иж за благословлением ясне в Богу преосвященного его милости господина отца Лазара Барановича, архиепископа Черниговского, Новгородского и всего Севера, пана архипастыра нашего и добродателя в замену пану Герасиму Зверовцеву месчанину черниговскому, пляц власный монастыря нашего кафедрального прозываемый Дубинянский, подле Миклашевского от пречестого отца Стефана Шубы, протопопа менского, его пастырской милости вечно дарованный, взамен за его пана Герасима прилеглий к монастырю кафедральному поименованный пляц, а то для конечной потребы корыстовано [?] того ж нашего монастыря, а яко тот пляц Дубинянский, обварован ест певною записю з подписом руки его власной иж его никому, ни в чем не ест пенно и ништо того немеетя упоминати вечными часы, поневаже потомкове Дубининчене уконтентованы суть де его отца Шубы пенных, в том же записи положенным коштом, так я даючи сее мое писане пану Герасиму Зверенкову, докладая того: иж волно ему на том пляцу свои власные будынки ставити, любо его кому продавати, любо даровати и як

хотети к упожиткови своему обертати, неузнаючи ни от кого в на потомние часы жадной прешкоды и турбации, когда же то на нужную монастыря катедрального потребу есть з них зменено, чего для певной веры даю сие мое писание з подписом руки моей, до которого ради болшой подачи и твердости за благословением пастырским и печать его архиепископская есть приложена в монастырю катедральном, року и месяца и дня вышеположенного, Антоний Прокопович архидиякон. Подписана того листу до книг меских ратушных черниговских, при честных отец Антоний Прокопович архидиякон пастырский тот пляц в замену данный в певных межах лежачий, межою з одное стороны Васка булого Шевца, з другое стороны – Александра Шабелинка и Василихи Толстолесы и Тимоха Василевича Железника райцы, тылом – до Тимофея Аврамовича – козака, воротами – к улицы. Должиною тот пляц сажень пятнадцати, а в ширь – сажень десять, при бытности отца Стефана Василевича Шубы, протопопа менского, а священника парафияльного [...] черниговского и при бытности двох панов радных: пана Демиды Парфеновича и пана Оксена Ивановича, райцев и месчан черниговских, тот пляц в реалную и спокойную посессию пану Герасиму, ему самому, жоне и потомкам его подали, завели и вечными посессорами того пляцу зоставили. Которого подання нихто за троекратным воланием слуги урядового меского [...] Максима Дятловского того пляцу не боронил, з жодным правом и належностью не отзывался и не был, на том панове радные и при них слуга меский тестаментовав свою урядовую в ратушу черниговским пред урядом очевисте и публичне сознали, счо все для памяти до книг меских ратушных черниговских есть записано, с которых выпис под печатю урядовою мескою ратушною черниговскою есть выдан. Писан в ратушу черниговским.

Емелян Иванович Яхимович писар меский черниговский кориктовал с книгами. МП.

Я, Евсей Герасимович, отобрал грошей золотых пять сот з дому архиерейского за пляц Дубинянский, который дан был отцу моему взамену за наш пляц Зверовский близ дому архиерейского лежачий, и уже уступивши и з посессии з того пляцу не имею ни аз, ни дети мои упоминатива, на що для лепшой в том веры и твердости свою подписую. Деялося в дому архиерейском в року 1715, мая 17. Евсей Герасимович Зверь».

(ЦДІАК. – Ф. 133. – Оп. 1. – № 118. – Арк. 1-2 зв. Оригінал. Опубліковано: Тригуб О.З нових джерел до історії земельної власності Борисоглібського кафедрального монастиря в Чернігові та на його околицях у другій половині XVII—XVIII ст.// Тригуб О. З нових джерел до історії земельної власності Борисоглібського кафедрального монастиря в Чернігові та на його околицях у другій половині XVII–XVIII ст. // Чернігівські старожитності – Чернігів, 2015. – Вип. 2 (5). — С. 118-138)

№ 308

1690, березня 16(6). – Стародуб. –

Універсал стародубського полковника Михайла Миклашевського

«Их царского пресвітлого величества столник и Войска Звапорожского полковник стародубовский Михайло Миклашевский.

Панам обозному, суді, асаулови, сотником полковим и всему старшому и меншому полку нашего товариству, ту теж пану войтови зо всім майстратом стародубовским и кому тилко о том видати належати мает, сим моим ознаймую писанием, яко респектуючи на услуги давния войсковия Гапона Горленка, атамана азаровского, а особливе усиленной (?) прозбы его, до мене занесенной (?), позволилем ему до воли самого ясневелможного его милости добродія пана гетмана ку спартю своему домовому на (...) (*пропуск в копії – Ю.М., І. Т.*) Пухари межи селами Демянками и Озаровною уезду Стародубовского найдуючойся на Сухом Кор(...) (*пропуск в копії – Ю.М., І. Т.*) на мистцу иншому (?) якобы ні в чом не пенном, власним своим коштом и працею греблю займати и на оной млинок построи. Видаючи теды о таковой волі моей, абы ему, Гапону Горленку, в займованню на помененном мистцу гребли и на ней построенного млинка не был ништо неякою перешкою и жадной (...) трудности не чинил, міти хочу и сим фундушевым варую листом, з таким однак докладом: если бы кому шкода якая в займованню той гребли міла быти, повинен будет конечно тому нагородити албо кошт свой тратити, а скоро по построению млина (...) * он же, Гапон Горленко, мает оказатися и известити зособно о тое, приказую.

Писан в Стародубі марта 6 го 1690 года.

На подлинном: звышменованный столник и полковник стародубовский. Місто печати такой подлинной універсал по освідітелствованию от комиссии про(...) * козак сотні второй полковой (...) * Коста Горла и росписался».

(НБУВ. – ІР. – Ф. 127. – № 76. – Копія другої половини ХІХ ст. Опубліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. З нових документів до історії Сіверщини (ХVІІ-ХVІІІ ст.) (ч. 7) // СЛ. – 2017. – № 5. – С. 61)

№ 309

1690, липня ___ або серпня 11 (1). – Батурич. – Лист гетьмана Івана Мазепи до київського митрополита Варлаама Ясинського

«Ясне в Богу пречестнійший господин отче новоизбранный митрополит киевский и архимандрит киевопечерский, мні зело милостивый отче в Дусі Святом, пастырю и добродію.

Нарочно посылаю в подлинных воинским ділех сего гонца моего в царствующий великий град Москву и чрез него отдаю мой нижайший вашей святыни поклон, с ним же в сем моем листу посылаю элекцию избранный вашей святыни на престол митрополии Киевской с подписью имен при той элекции бывших особ, гді понеже не всіх особ на той элекции бывших подписано, и то учинилося для того, что для разстояния міст не могли есми всякого употребити к той подписи. А как я при целовании вашей святыни желал есмь в том пути счастливого поведения изоустно и скорого сюды к нам со всім добром возвращения, так и ныні листовно все то усердно желаю и прошу покорственной вашей святыни дабы есте изволил меня в своей непременной любви и в молитвах пастырских соблюдати, которым я навсегда вручаюсь.

Из Батурина июля 1690 году.

Вашей святыни всіх благ усердно желателный приятель в Духу Святом слуга (?) и гетман (?) Иван Мазепа, гетман Войска их царского пресвітлого величества Запорожского.

Списан (?) с элекции».

(НБУВ. – IP. – Ф. 94. – № 121. – Арк. 12-13. – Копія кінця XIX ст.)

№ 310

1690, грудня 15(5). – Иванполь. – Оборонний універсал Івана Мазепи товаришу Глухівської сотні Івану Шкирмонту

«Пресвітлійших и державнійших великих гсдрей, их царского пресвітлого влчства Войска Запорожского гетман Иоанн Мазепа.

Их же царского пресвітлого влчства Войска Запорожского всей старшині и черні и каждому, кому о том належит відати, ознаймуем, иж суппиковал до нас Иван Шкирмонт, товариш сотні Глуховское и обыватель глуховский, просячи нас о універсал оборонный на млыны свои, один з Радионом о двох колах на греблі нижшой, а другой – на высшой греблі о трох колах, на реці Есмани будучие, абы оные уволенни были от войсковое повинности, то есть от браня части розміровых на войско належных приходов, прекладаючи, же он тые млыны своїм коштом построил и греблі засипал. А так мы, гетман, принявше его, Ивана Шкирмонта, прозбу, одно для того его кошту, около засипаня гребель и построеня млынов оных ложенного, другое респектом его зычливых у войску услуг, которые он не устаючи и вперед во всіх военных оказиах ронити мает, далисмо ему на тые его млыны сей наш оборонный універсал, через который яко уволяем их от войсковое повинности, а ему, Шкирмонту, до ласки войсковое позволяем користовати всіми розміровыми з них приходячими пожитками: так міти хочем и рейментарско приказуем, жебы ему ништо в той міре жадное не чинил перешкоды и прикрости.

Дан в Иванполі декабрия 5 от сотвореня світа 1690 року.

Звышъменованый гетман рукою власною”.

(НМІУ. – Фонди. – РД. – 44. – Оригінал, завірений особистим підписом Мазепи та військовою печаткою. Оpubліковано: А. М. Гуляй, Ю. А. Мицик. Незнані документи гетьмана Івана Мазепи // СЛ. – 2003. – № 1. – С. 58-59).

№ 311

1691, червня 16 (6). – Батурин. – Універсал-привілей Івана Мазепи на млини значному військовому товаришу Якову Жураковському

“Пресвітлійших и державнійших великих государей их царского пресвітлого влчства Войска Запорожского гетман Иоан Мазепа.

Их же царского пресвітлого влчства Войска Запорожского всей старшині и черні, а особливе пну полковникови ніжинскому, сотникови глуховскому и всім обще, комуколке о том відати належит, ознаймуем, иж прекладал нам, гетманови, пн Яков Жураковский, значный товариш войсковый, же купил он у певных людей греблю старую на реці Ивоті на займищі, прозываемом Ирупинском, выжей млына Радионова будучую, и просил ласки нашей

рейментарской о ствержене оной купли, и жебы могл за позволенем нашим тую греблю обновити, и млын на ней для своей користи построити. Теды мы прошение его, пна Жураковского у себе принявши, яко сим листом нашим тую куплю ствержаем, так и позволяем оному на том мененном купленом містцу греблю засыпати, и млын на оной подлуг потужности воды и своей зможности постановити, а построивши, и всіх пожитков розміровых, з того своего млына приходячых, до ласки нашей войсковою заживати з таким однак докладом, щоб он, пн Жураковский, старался другую сторону перенайти, з якое мает в казну великих государей до Сівска вложено давати, поневаж один берег той реки Ивота приналежит до присуду и завідованя их мостей воевод сівских. При том же новопостроеном млыні позволяем ему, пну Жураковскому пяти чоловіка, а не болшей, осадити для фолварка. В чом всем, абы оному ни от кого з старшых и менших подлуг волі нашой выраженой не діялася жадная перешкода, міти хочем и приказуем.

Дан в Батурині 6 июня року 1691.

Звишьменованный гетман рукою власною».

(НМІУ. – Фонди. – РД. – 45. – Оригінал, завірений печаткою і особистим підписом гетьмана Оpubліковано: А. М. Гуляй, Ю. А. Мицик Незнані документи гетьмана Івана Мазепи // СЛ. – 2003. – № 1. – С. 59)

№ 312

1691, грудня 22(12). – Батурин. –

Оборонний універсал гетьмана Івана Мазепи,

даний радическому городничому Філофею

та масалаївським мельникам в справі Масальської греблі

“Их црского прстлого влчства Войска Запорозкого гетман Иван Мазепа.

Пану сотникови сосницкому зо всім товариством и войтови з всіми тамошными посполитыми людьми ознаймуем, иж суппліковал до нас отц Филофей, городничий радичевский, зо всіми масалаевскими мелниками, доносячи жалосне, же на кгрунті от лавян (?) здавна одділеном масалаевской греблі на гаченя оной березники будучіі тепер нікоторіі сосничане важатся закопувати и замати оныі. В чом просили собі нашой обороны помененный городничей и масалаевский мелники. Теды мы, гетман, склонившися на тую их слушную прозбу, даем им оборонный сей наш універсал, через который варуем и сурово приказуем, абы нихто з сосничан не важился тых березников до Масалской греблі належных, закопувати и заматы собі в вічност, якобы через тое не пришла овая гребля в запустіние. Тут же прикажи, пне сотнику сосницкий, именем нашим Омелянови, жителеви своему, жебы он на греблі Иванчуцкой помостил мост, через которий, щоб был не трудны и свободны всякому, переправы потребуячому, переїзд до млына Маславского. Дан в Батурині декаврия 12 року 1691.

Звышменованный гетман рукою власною.”

№ 313

1692, лютого 8 (січня 29). – Баришівка. –

Оборонний універсал гетьмана І. Мазепи, даний Костянтину Солонині

“Их царского пресвітлого величества Войска Запорожского гетман Иван Мазепа.

Ознаймуем сим ншим писанием пну полковникови киевскому, старшині полковой киевской, сотником, атаманом и всем, так войсковим, яко и посполитим людем того полку Киевского обивателем, иж дойшла на нас скарга от пна Костантия Солонини, значного товариша войскового, же около села его Евминки ліси людские жителей тамошних займанніи, а особливе и тот ліс, который умислне он занявши, кохал и боронил его в пришлие часи для своей и людской вигоди, кгвалтовними наездами через обивателей полку вшого Киевского спустошено; теди яко непомалу дивуемся, же такое безправе в міре діється, так запобігаючи тому, щоб впредь такого в оних лісах спустошеня кгвалтовного не діялося, от вас міти хочем и под срокгим головим каранем приказуем, жебы нікто в пререченіи займища не важился вездити и оних вирубовати, якої волі ншой рейментарской, жебы досит чинилося, мают тое полковник киевский з старшиною своею того постерегати. и з винних чинити справедливость, для чого и сей нш оборонний лист далисмо.

В Баришовці генваря 29 року 1692.

Звишменованний гетман рукою власною."

(НБУВ. – IP. – № 543 П. /1763 С. – Арк. 57 зв. – 58. – Копія середини XVIII ст.

Опубліковано: Мицик Ю.А. Універсали гетьмана Івана Мазепи Свято-Михайлівському монастиреві у Києві // СЛ. –2002. – № 2. – С.24; Документальна спадщина Свято-Михайлівського монастиря у Києві XVI-XVII ст. – К., 2011. – № 43. – С.89)

№ 314

1692, жовтня 28 (18). – Батурич. – Купча двору в Батурич.

«Запис на двор, куплений в Батурич.

Выпис з книг міських ратуша батуринского року тисеча шестсот девятдесят второго, мця октобр осмогонадцят дня.

Перед нами Дмитром Нестеренком Хрисановичем, атаманом городовим, Лукьяном Филиповичем, сотником, Гордієм, войтом, Самуйлом Григориевичом, бурмистром батуринским, ставши очевисто Грицко Иванченко, резник и обивател батуринский, явне, ясне и доброволне без жадного примушення, ані теж з намови людской, толко з власной своей доброй волі, сознал, иж пляц з будинком, на нем стоячим, який ест найдуючийся на передмістю, за брамою Митченскою, в межах дворов з одной стороны Матвія, зятя Надионовского, а з другою – Семена Калачника, добра свої вла[с]ние, никому ні в чом не пенние и в жадной суммі не заведенние, продал за готовую и сполна отліченную суму, то ест за сто и сорок золотих, превелебному в Бгу его мсти гспдну отцу Ипатию Горбачевскому, игумену мнстра Мгарского лубенского, з братиею. Та ж де обители на вічніе часи, от которого проданного двора, речен. продавца, отда-

ляет сам себе, жону, дітей и всіх свої[х] покровних, близких и далеких, жебы в тот проданный двор жадним правом и ніякою близкостю припущени бути не мают и мочи міти не будут, а превелебному отцу игуменові з братиею в посессіи мнстрской тот двор міючи, спокойне оного уживати, дати, продати и як хочаючи на пожиток мнстрский оборочати, не узнаючи ні от кого жадной перепони (..)* турбації, уряд того добровольного и устне оповіданного продажного сознаня вислухавши, за потребованем сторони веліли до книг міських ратуша батуринского записат и есть записано, з которих и сей запис при звыклой печати міской и з подписом руки писарской видан.

Леонтий Клищен, писар міський батуринский, рукою».

(ЩДІАК. – Ф. 137. – Оп. 1. – № 127. – Арк. 132 зв.-133.-Копія XVIII ст. о. Юрій Мицик. З нововиявлених документів Івана Мазепи та міста Батурина // СЛ. – 2015. – № 2. – С. 147)

№ 315

1693, січня 25 (15). – Чернігів. – Благословенна грамота св. Феодосія Углицького, чернігівського коадютора, від імені Лазара Барановича, архієпископа чернігівського та новгород-сіверського, на відновлення печер св. Антонія в Любечі

«Лазар Баранович, млстию Божиєю православный архієпискп черніговский, новгородский и всего Сівера.

Блгословенен Бг чуден сий в ділах своїх, иже визволи стим крщением российский нш просвітити народ. От сего же народа, аки от израилтян бго-видца Мойсея Иилю, сице избра иносческому чину духовного вожда прпдобнаго отца ншого Антония Печерскаго и положи его на нбси российском, аки неугасимое світило великое, да світит своїми добродітелями всім, иже во тмі сего мира сут світяше сие світило российское, еще в младенческом своїм біту, когда в отчествие своем граді Любечи пустинножителное любя бгомислие близ того ж де града ископа собі в горі пещеру, в ню же повсегда входя, млтвы ко Бгу творяще и аще тоезде місто нікоих времен в почести велькой и строении блгочинном от многих бяше, но по долгих літех егда попуцением Бжиим злочестивый Батий российскую пліни землю, тогда со іними стими и сие стаго Антония разоренно ест и даже доселі в члвеческом запомнінии било. Но изрядною возбуждены бивше ревностию трудолюбнии старци чест[ный] иеродиакон Иона и чест[ный] монах Иннокентий Щирский и воспалившесе любовию ко стому Антонию и місту его, идеже рожден ест, наставнику своему послідующе, близ тояезде уже ископа стий Антоний, иную ділати пещеру и в ней во памят стаго созидати церков, такожде в ні печери иния здати храмины. На сичевое доброе діло давнем прославится имя Гспдне восхотіма реченнии старци прият и ншого архиерейскаго блгословения, аще и не удалися от них блгословляем убо, дво славу Бжию и во памят угодника его преп. Антония Печерского, от их старцев блгозачатое совершается діло и непорочная в той сооруженной црквы о здравии и блгопоспешении пресвітлих гсдрей нших црей и вел[иких] кнзей Иоанна и Петра Алексіевичов и о всем правос-

лавном мирі да приноситься жертва, такожде и властною ншею архиерейскою изволяем да вишреченный чест[ный] отц Иона во своем блгочинном строении сие иміет місто и его же изволит странного старца да приймет во общежитие себѣ, аще жеби от кого во строении сего міста бил напастован и яковое би ему в сем ділі Христа труждающемуся, било препятие, таковии свои тяготи до нас, пастира, относити должен. Противящии же ся воли ншой пастьрской и сих трудолюбных старцев тщание разоряющии Бжию и ншему архиерейскому неблгословению под міслеми (?) будут соизволяющим же на сие доброе діло Гспдне инии да будет блгословение.

Писан в катедры архиерейской черніговской року Бжого 1693 мсца януария 15 дня.

Феодосий Углицкий, архиепскоп и архиепсп черніговский и новгородс(кий) коадютор, архимандрит Елецкий черніговский».

(БПАН. – ВР. – № 266. – Арк. 4. – Оригінал, завірений печаткою. Опубліковано: Мицик Ю. Відновлення Антонієвих печер у Любечі (XVII ст.) // КС. – 1996. – № 2/3. – С. 79-80)

№ 316

1693, лютого 15 (4). – Москва. – Жалуванна грамота московських царів Івана V і Петра I

“(Повний царський титул – Ю.М., І.Т.)

Нше црское величество пожаловали Глуховского Петропавловского мнстиря игумена Селивестра з братиею и хто впред по них в том мнстире будут игумени и братия велели нне дать сию ншу, великих гсдрей, жалованную грамоту на мнстирские их села Холопково, Баничи, Мацково, Ратовку по реке Есмань лежащие, да на слободку Бородавку, да на села ж на Везонку, на Хозовку, на Будищи, на Чернево на реке Клевени лежащие с людьми посполитими в тех селех живущими и на мелници и на инние всякие угодя, которми они селами и мелницами и перевозом с прежде сего владели. Для того в ннешнем вь 201 году [17] дня били челом нам, великим гдрем ншему црскому величеству, он, игумен Селивестр, с братиею в прошлом де во 197 – м году по ншему, великих гсдрей ншего црского величества указу дана им нша црского величества жалованная грамота на мнтирские их села и на мелници и на инние угодя, а порознь де имянно те их угодя не росписани и в прошлом де в 200 – м году ноябра 28 дня дал им на те их вишеписанние мнтирские села и мелници и на перевоз по их прошению для впред будущего владения внов лист свой подданной нш Воиска Запорожского обоих сторон Днепра гетман Иван Степанович Мазепа, в которм ево гетманском листу те их села со всеми угодии написани имянно, а нше де великих гдрей ншего црского величества жалованной грамоти на те их села в подтвржение того им не дано и чтоб мы, великие гдри нше црское величество пожаловали ево, игумена, з братиею велели им на вишеимянованние села и на мелници и на всякие угодии дать ншу великих гдрей ншего црского величества жалованную грамоту, а в листу подданного ншего Воиска Запорожского обоих сторон Днепра гетмана Ивана Степановича Ма-

зепи прошлого 200 – г году ноября 28 – г дня написано по ншему, великих гдрей ншего црского величества указу утверждает он, гетман, тем своим листом ему, игумену Селивестру, и братии по их прошению данние им и подлинние их земли и мелници и инние угодия, а имянно село Холопково, а под тем селом на реке Есмань мелница о трех анбарех, да села Баничи, Мацкого, Ратовку по той же реке Есмани лежащие да села ж на реке Клевени слободку Бородавку з двема анбары, село Везонку с четирма анбары да села жь Хозовку, Будищи, Чернево да под самим мнстирем три анбара по той же реке Клевени лежащие да перевоз Мутинский на реке Сейме и тех вишеимянованных сел от кр[е]стьян всякое им послушание (оприч козаков. которые имеют при своих волностях бити сохранени) отбирать и даби ништо из старшини и посполства преждереченним монахом как в владении оних сел, так и во отбирании с мелниц и с перевозу Мутинского всяких пожитков им належащих ни какой ни малой не смел чинити трудности и препони. И мы, пресветлейшие и державнейшие великие гдри цри и великие кн[я]зи Иоанн Алексеевич, Петр Алексеевич, всея Великия и Малья и Белья России самодержци нше црское величество слушав поданного ншего Воиска Запорожского обоих сторон Днепра гетмана Ивана Степановича Мазепи листа и того игумена Селивестра з братиею челобитя пожаловали ево, игумена, з братиею и хто по нем в том мнтире будут инние игумени и братья, велели им теми вишеимянованными селами и мелницами и всякими к ним належащими угодии и перевозом, которые по ншему, великих гдрей ншего црского величества, указу написал и подтвердил им вишеимянованным листом своим поданной нш, Воиска Запорожского обоих сторон Днепра гетман Иван Степанович, владеет и всякие обикновенные подати и пожитки (кроме козаков, которые имеют бити при своих волностях в сохранении) употреблять, понеже в нших црского величества малороссийских городех всякое к пожитку и к крепости непорушимой устроение по ншей гдрской млти велено утверждать и к лутчему устроиват ему, верному ншему подданному Воиска Запорожского обоих сторон Днепра гетману Ивану Степановичу, на что и сию ншу, великих гдрей ншего црского величества жалованную грамоту дат им указали, по которой он, игумен, з братиею и впред по нем в том же мнстире будущие игумени и братья вишеимянованными селами и мелницами со всеми к ним принадлежними угодии и перевозом имеют владети безо всякого препяття, что им написано в сей ншей црского величества жалованной грамоте выше сего и для вящего утверждения ншей црского величества млти и вечного владения теми вишеимянованными селами и мелницами и перевозом ему, игумену Селивестру, з братиею и впред по них в том мнтире будущим игуменом и братии сею ншу црского величества жалованную грамоту утвердит ншею црского величества печаттю повелели.

Писана сия ншей црского величества жалованная грамота в ншем црствующем велицем граде Москве лета от создания мира 721мця марта 10 дня гдрствования ншего 11 году.

Подленную грамоту подписал великих гдрей их црского величества дьяк Василей Бобинин.

В сей грамоти гдрственная висястая печать. На обороте грамоти написано: Бжию млстию пресветлейшие и державнейшие великие гдри цри и великие кнзи Иоанн Алексеевич, Петр Алексеевич, всея Великия и Малыя и Белья Росии самодержцы.

Справил Иван Чередеев.

1748 году февраля 4 дня присутствующие Войсковой Генеральной канцелярии члени в засвидетелствование, что вышеписанная гдрственная грамота точно и сходно с оригинала переписана подписались: Алексей [Изволский], Иван Че[лещев], Федор Лисенко, Михайло Скоропадский, Петр Валкевич.

За старшого канцеляриста Василь Туманский.

Сведителствовал с подлинною канцелярист войсковий Иван Андреевский.
М. П.”

(ЧИМ. – ВР. – АЛ 869. – Копія 1748 р. Опубліковано: Ситий І. До історії Глухівського Петропавлівського монастиря // СЛ. – 2005. – № 5. – С. 20-23)

№ 317

1693, березня 23(13). – Батурич. – Універсал гетьмана Івана Мазепи на володіння млинами жіночому монастиреві у Макошині

«Их црского пресвітлого величества Войска Запорожского гетман Иоанн Мазепа.

Ознаймуем сим ншим писанем всей старшині и черні Войска их црского прсвтлого величества Запороского и комуколвек о том відати належати меет, иж доносили нам честная игуменя и все сестры мнстря двчего макошинского, же некоторые люди чинят им перешкоды в пожитках кола ступного, якое им при двох колах мучных на греблі Хвесювской еще от антецессоров наших есть надано, а от нас потвержено. Теды мы, хогячи тое ншие антецесоров надане и наше потвержене нанарушні заховати, пишно чрез сий нш універсал приказуем, абы им ніхто на той гребле Хвесювской, як в двох колах мучных, так и в третем ступним, якое здавна в их есть владзе найменшое не чинил перешкоды под суровым войсковым каранем.

Дан в Батурич марта 13 1693-го року».

(БПАН у Кракові. – ВР. – № 261, т. 2. — Арк. 105. Копія XVIII ст. Опубліковано: Мицик Ю. З нових джерел до історії церковного землеволодіння на Чернігівщині XVII-XVIII ст. // СЛ. – 1997. – № 102. – С. 103-104)

№ 318

1693, серпня 16 (6). – Київ. – Благословенна грамота кийського митрополита Варлаама Ясинського

«Варлаам Ясинский, млстию Божию православный архиепскп митрополит киевский, галицкий и всея Росии.

Як подражати Бжим ділом ревностиве и послідовати бгугодным житиям древних стих отец ест, что стих стійшему и на стих почивающему Бгу блгоприятно, тако и творящим сие дшеспасително ест надежда вздаяния вічних

благ. Такову блгочестную ревност видяще мы в честных в Хрсті братиях нших иеродияконі Іоні Можневском и монасі Іннокентии Щирском, блго-носного отца ншего Антония Печерского на уединенном и безмолвном місті близ отчества тоижде преподобного отца града Любеча блгодарим преблаго Бга хотящей всім спастися давшой им блгоусердие к тому місту, идеже прпдный и блгоносный отц нш Антоний, издїтска любя пустун[ное] безмолвие, ископа себі горі пещеру, в ней же и прежде иночества часто млитвы Бгу творяще и уже в чину иноческом возвратився от стыя горы Афона в Росію, во столный ея град Киев, откуда во время гонения на чин иноческий тамо бывшаго, егда пришед в княжение Черніговское и тамо в горі Болдынской близ града Чернігова ископав пещеру, пребываше тогда и отчество свое Любеч посїщая, паче же исконную свою пещеру, в ней же труждався и прилежа о души вещи безсмертній, много ученики подражателей тісного своего и прискорбного жития, ведушаго до живот вічний, остави, от них же ко времені мнстри в Любечі граді и окрест его древле оставленны быша и місто пещерное в почести великой у хрстолюбцев бяше. Но отнели же попущением Бжиим от нашествия безбожного Батия грады и веси и стыя обители во всей России опустїша, от то(...)* в граді Любечі мнстрей и чину монашескаго не стало и місто стая, древняя в забвение и незнаемость пойдоша [...] нне егда Бг всьдействующий и [...] блгие устроящий, вложи в срдце добротным, спсения ділате[ле]м сим вышреченным иноком, иеродиякону Іоні и монаху Іннокентію, да трудолюбием и пустинним своім безмолвным житием обновят місто то стое пещерное во чест и славу имени его стому, а во памят угодника своего прпдбнаго ншего Антония Печерского, его ж самого трудом прежде устроенное. Тогда же (?) трудолюбный иноки посетише (?) первоначальствующий прстол митрополитанский Стософійский киевский должнею честию млиша на тое блгоудное діло архиерейского блгословения. Мы теды, пастыр, радуяся дхом о такомом их дшеспасителном намиреніі, воздаем блгодарение Бгу, пастырей начальнику, яко не остави міста того стого и трудов угодника свого прпдбнаго отца ншего Антония Печерского во крайнее запустение и от того ж самого превышшаго архиерея Гда Бга и Спса ншего И[исуса] Х[рист]а благословении містного от пастира ясне в Бгу преосщенного его млсти отца Лазара Барановича, православного архиепска черніговского и новгородского при млитвах нших архиерейских блгословение на тое блгое діло сопоспїшествующаго и во трудіх укрїплющаго, яко теж и всякого блгопоспїшества в намиреніі вишепомянутой братіі желаем.

Писася в мнстрі ншем прстлном митрополитанском киевском стыя Софії Премудрости Бжия року 1693 мсца августа дня 6.

Рукою власною».

(БПАН. – ВР. – № 266. – Оригінал, завірений митрополичою печаткою. Опубліковано: Мицик Ю. Відновлення Антонісвич печер у Любечі (XVII ст.) // КС. – 1996. – № 2/3. – С. 80-81)

1693, жовтня 3 (вересня 24). – Київ. – Благословенна грамота архімандрита Києво-Печерської лаври Мелетія Вуяхевича дана тим же особам у тій же справі

«Мелетий Вуяхевич, млстию Божию православный архимандрит сти великия чудотворныя лавры Киево-Печерския.

Печаловаше иногда многоболізненні црствующий пррок на нщадное и кроворозлиятельное от лютых варвар нашествие, «Бже, – рече – прийдоша языци в достояние твое и оскверниша црков стую твою». Разнообразні печалует Россия наша, яко доселі даже не может весма исцелити лютых и многоболізных язв, ими же ю мимошедшими времени немилостивні уязви мечем, аки аспидовым неисцелным жалом звірообразный он хрстоненависный Батий сей попущением Гспним, гріх ради наших, велие сотвори нашествием своим в Росііі градом и црквам стым разорение, паче же самому жилищу Гсдню, бгоспасаемому граду Киеву и в нем благоліпні сиящым монастырем толикое нанесе запустение, яко исполнитися словесам прроческим «Бже, прийдоша языци в достояние твое, оскверниша црков стую твою, люди твоя смириша, достояние твое озлобиша». В тожде время бгопротивный врази и российский вторый Иерслим, стую чудоторную лавру Печерскую немлсердні плінише, всю утвар црковную потребиша, уничижиша землю желанную и все с[ве]тіло Бжие многим дражайшим иждивением, блголіпием и красотою, паче же млтвами и трудолюбием преподобных и бгоносных отцев наших Антония и Феодосия Печерских сияюще, испровергоша, разориша, не точию же в той стой обители сия отвориша, но точию же в той стой обители сия отвориша, но да не помянется имя лавры стия Печерския к тому сам источник отнудуже (?) благодать Бжия излияся, раскопаша, си ест отчину и достояние прпдобного отца нашего Антония Печерского град Любеч и тамо ископанную от него пещеру с иними окрестными грады пліняша, оскверниша, разориша. Обаче всемлстивый Гспдь, скорый в печалех утішитель и в яку слезу от плачучих очес отирающий, видяще толикое достояние своего озлобление, не престаше скорбящую о сем Россию, по множеству болісний ея утішати [...] глголя: «Не отри[нуше] Гспди людей своих и достояния своего не оставит и паки совість Гсдь пути непорочных и достояния их в віки будет. Сие утішительно обіщание исполняет [...] времени ділом всемлстивый Гдь в чего де (?) не изнеможе всяк г[лаго]л, ибо всемогущим его діевством и всеблгостроителным промышлением паки достояние стых Бжиих печерских, си есть лавра стая чудотворная Печерская киевская к первому возвращается блголіпю, яко исполнитися словесам псаломническим, достояние их вовіки будет, не точию же Лавру стую чудотворную Печерскую к первой своей утвари и украшению воздвигнути бгоизволи всемлстивый Бг, но и отчество прпдобного отца нашего Антония Печерского град Любеч прославити восхоті, ибо вложи в сердце трудолюбивым иноком чстному отцу Ионі Можневскому и монаху Иннокентию Щирскому, дабы первоначалника своего Антония стога подражающе, близ пещеры, юже древле ископа сам стый Антоний, сооружили, а понеже на сие бгоугодное діло от пастырей своих помененный тру-

долубцы блгословние восприяша, млиша и нас, архимандрита стья чудотвор-
ных лавры Печерския, дабы оное их здание мощами прпдобных отец наших
печерских, аки недвижимым основанием утверждено было. Мы убо, видяше
блгое просящих желание, изволихом им дати в пещеры стых от часты сия чу-
дотворных молей нетлінная сокровища, дабы тамо не оскудіют блгодати Бжия
ріки, откуда же излишася. Отчина прпдобного Антония не удостоится иміти
сто его чудотворного телесе. Да будет убо тамо, вмісто отца сынове прпдоб-
ного Антония мощами и помощію присутствующе, обычно бо ест сином от-
ческом ся державно владіти достоянии, сей убо многоцінный дар паче тысяч
злата и сребра в новосозываемую на чест Бгу и Бдцы печерской киевской.

Року от Воплощения Гспдня 1693 мсца септеврия 24.

Звыш менованный архимандрит рукою власною».

*(БПАН. – ВР. – № 266. – Арк. 9. – Оригінал з особистим підписом Мелетія
Вуяхевича, завірений печаткою. Оpubліковано: Мицик Ю. Відновлення Антоніє-
вич печер у Любечі (XVII ст.) // Київська старовина. – 1996. – № 2/3. – С. 81-82)*

№ 320

**1693, березня 28(28). – Чернігів. – Витяг з чернігівських міських книг
про продаж двох дворів у Чернігові вдовою чернігівського бурмістра
Марією Клевцовою Борисоглібському кафедральному монастирю**
«Выпис с книг меских права майдеборского ратуша черниговского.

Року Божого тысяча шестьсот девяностого третьего, месяца марта ось-
мнадцатого дня.

На уряде их царского пресветлого величества меских черниговских, перед
нами Иеосифом Иевлевичом¹² войтом, Иваном Тарасовичом бурмистром, Де-
мидом Парфеновичом, Герасимом Филиповичом Зверевичом, Иллею Богдано-
вичом, Федором Якимовичом Лавренком, [...] райцами в ратуше черниговской
заселимы, ставши очевисто пани Марина Павлова Клевцова, бурмистровая
бывшая черниговская вдова, именем своим, именем сына своего пана Ивана
Павловича Клевцевича явя, иже з доброволне до книг меских ратушных чер-
ниговских признали, иже она маючи дворы два в самом месте Чернигове: еден
от монастыря святых святотерпец Бориса и Глеба [...] черниговского, з другой
стороны — пана Стефана Корнеевича, подписка полкового, тылом до паркана,
воротами к улице, напротив другого двора Клевецовского з будынком; вширь
земли сажень десять, в длине сажень пол шестнадцати, а другого двора на про-
тивно межа от улочки от того же монастыря, здругой стороны Федора Ки-
дюня [?], козака с Петрушина¹³, воротами к улице, тылом до Велико Веского [?]
двора, без будынку, пляц вширь сажень тринадцать, свои власные никому ни в
чому не пенные и не заведенные, правом вечистым и некому на потом неод-
завным, архиепископам Лазару Барановичу, Феодосію Углицкому¹⁴. черни-
говским и новгородским и всей братии в храме монастыря свято Глебори-
совским и Пресвятой Богородицы Елецкой в монастыре теперь зостаючим и на
потом будучем за шестнадцать сот золотых личбы литовской и о товой сумы
продали и гроши отобравши, тут же на уряде квитовали, даючи моц и владзу

и мощом Гоподином отцам и пастырям архиепископам Черниговским и Новгородским и всей братии в обители святой тепер застающей и на потом будущей тыми пляцами и будынком владети и в посесии своей вечисто мати, которое продажи дворов и пляцов реченни сознавающие пани Клевцовая и пан Иван Клевцевич сын ея и потомный, вечными часы боронить не мают и мочь не будут под закладом другой таковой сумы шестнадцати сот золотых грошей личбы литовской, а подалшея утверждение той продажи сознающие пани Клевцовая з сыном своим просили нас, уряд, о придане панов радных на подание в посессию двора и другого пляцу, что мы с повинности своей урядовой придалисмо с посродку себе двох рядных, славетных пана Мартина Ивановича и пана Лаврена Фоменка райцов и месчан черниговских, и при них Сопатского [?] Гришка, слуги меского, которые там бывши за доброволным поданям речонные сознающие тот двор и пляц обывателям с тым в реалную и спокойную вечистую посессию подали, завели и вечными посессорами тии двор оставили, которого подания никто за трикратным воланием слуги урядового меского, того двора и другого пляцу неборонил з жадным правом и належностью неодзивался и не был; на том панове райци и при них слуга меский реляцию свою до кних меских ратушних черниговских сознали, що для памяти есть записано с которых и сей пыпись под печатию мескою есть; писан в ратушу черниговским.

Емелян Иванович Яхимович писар меский черниговский кориктовал с книгами. МП».

(ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – № 144. – Арк. 2-2 зв. Оригінал. Опубліковано: Тригуб О.З нових джерел до історії земельної власності Борисоглібського кафедрального монастиря в Чернігові та на його околицях у другій половині XVII-XVIII ст. // Чернігівські старожитності – Чернігів, 2015. – Вип. 2 (5). – С. 118-138)

№ 321

1694, березня 24(14). – Батурич. –

Лист гетьмана Івана Мазепи до Струтинського

“В уряду виписано.

В книзі міської глуховской на листі 73-м 1694-ом году:

Лист присланий от самого ясновельможного его млсти добродія пна Иоана Мазепи, гетмана Войск їх царского пресвітлого величества Запорозских для пуци ограничению дерева рубат, де надлежит, так пишет: Пне Струтинский!

Приказуем вам, абисте ціле от тих пуц глуховских, иванютинских уступили и своих дворцов конечно в них не держали. Жеби от того часу близ в пуци оних везд тако людям глуховским, яко и козакам того ж уезду для приспособления дерева на будовлі и для вивезеня дров, которых пуц сами они, глуховці, мают доглядати по указу нашому, а ви абисте пилновали тих пуц, которие суть на нас, гетмана, берегу Ивота от Гуты, взявши Ивана Перехристинового Закремнего по дороге, которая идет з Гути аж до утилка речки, которая идет з Гути, аж до утилка речки, которая впала в Ивот, а по сему боці от три

на Гирина, взявши ото колодезцов по дорозі Гиринской уверх уверх зябного болот[а] аж до Ивота. Ему же засилаем ласку нашу.

З Батурина марта 14 року 1694.

В подлинном подпис таков: «Ваш ласкавий Иван Мазепа, гетман, руко[ю власною]».

(НБУВ. – IP. – Ф. XIV. – № 5754. – Копія. – Тексту передусє запис: «С копии копия». о. Юрій Мицик. Доба Мазепа й Палія в документах // СЛ. – 2016. – № 1. – С.74)

№ 322

1694, липня 1 (червня 21). – Батурин. – Універсал-привілей гетьмана Івана Мазепа даний призренському митрополиту Никодиму на володіння с. Устям

"Их царского пресвітлого величества Войска Запорозкого гетман Иван Мазепа.

Вам, атаманови и всему товариству, войтови и всему посполству села Устя, сим нашим універсалом ознаймуем, иж яко тут всегда при боку нашом в Батурині жиючому ясне в Бгу преосвященному его милости господину отцу Никодиму, митрополитові призрінському, надалисмо село тое Усте в область, и всякие послушенства и повинности з тяглих людей одбирати позволилисмо, так и тепер, кгда его милость отизджает в Киев по своїх певных ділех, сим листом нашим засылаючи вас, приказуем, абысте вы, тяглиї люде, тому, кого его милость на своем містцу в дворці оставит, всякое послушенство и повинность роковую, яка ся колвек належит, отдавали. В котором отдаванню послушенства и повинность роковой, яко з вас, тяглих людей, не мает ништо упорним быть, так атаман з товариством не повинни и малой чинити перешкоды ни в чом, досит чинячи волі и указові нашому виразному рейментарскому.

Дан в Батурині юня 21, року 1694.

Звишменованый гетман, рукою власною".

(БПАН. – ВР. – № 270. – Арк. 60. – Оригінал, завірений особистим підписом І. Мазепа та військовою печаткою. Оpubліковано: Мицик Ю. З документів українських гетьманів та полковників доби Руїни (за матеріалами польських архівосховищ) // СЛ. – 1999. – № 3. – С. 24-25)

№ 323

1694, липня 23(13). – Батурин. – Універсал гетьмана Івана Мазепа Спаському монастирю в Новгороді-Сіверському на горілчану і тютюнову оренди

«Их царского пресвтлого влчства Войска Запорожского гетман Иоан Мазепа.

Ознаймуем сим ншым універсалом кождому, кому бы колвек о том відати належит, иж мы до постановеня всіх общою обрадою и ухвалою так козаков, яко и посполитых людей, в малороссийских городах жиючих, стороны отновления аренды, яко всяда своим порядком подлуг интерцизных універсалов

нших зачалася оная аренда в кождый город, также обивателем всім поданая, так и в селах висоце в Бгу превелебному его млсти гспдна отца архимандрити новгородского в Спаском, Мизинох, Ксендзовце и Мелни, тых же сел жителем, в шацунок и завідоване аренду горілчаную и тутунную подаемо и вручаемо. Которая аренда так справоватимся мает, яко его млсти отца архимандриты будет изволение: чи то монастирские держати шинки, чили polecати людям тамошним до справованя, однак, абы тая аренда держана была таким порядком и обычаем, яко всюди по городах и селах подлуг интерциз нших выданих завідуются, именно жебы на крестины, веселя горілки, albo скурити з своей пашни кадку, а не з присипкою, albo купити где з стороны пятдесят кварт было волно, а если менш, то там же в аренді куповати по шагу кварту, а на наїзды по шагу ж кварту. А мед, пиво, брагу кождому шинковати не мает быти зборонно. Абы теды в той аренде в шинках горілчаних и тутунных ниhto ани явным, ани потайным способом, ани теж хто з привосною горілкою з стороны найменшой шкоди и уймы не важился чинити под утраченем той же горілки и на верх власного убозтва срокго варуем и загрожуем.

А термин зачатя тоей аренды в тых селах от стога пррка Ілїї.

Дан в Батурині 13 юля 1694 року.

Звышменованій гетман рукою власною».

(БПАН. – ВР. – № 270. – Арк. 68. – Оригінал завірений особистим підписом гетьмана і військовою печаткою. Оpubліковано: о. Юрій Мицик. З документації гетьмана Івана Мазепи // СЛ. – 1997. – № 3. – С. 101)

№ 324

1694, вересня 25(15). – Батурин. – Універсал гетьмана Івана Мазепи значному козакові Чернігівського полку Семену Ялинському на володіння млином на р. Білоус

«Пресвітлійших и державнійших великих гсдрей их царского прсвтлаго влчества Войска Запорозкого гетман Иоан Мааепа.

Всім вобец и кождому зособна, кому о том відати належит, а именно пну полковнику черниговскому, старшине полковой, сотником, атаманом городовым и всему старшому и меншому товариству, также войтови черниговскому, бурмистром и всім мешчаном тамошним и всім обивателем полку Черниговского ознаймуем сим нашим универсалом, иж пн Семен Ялинский, товариш войсковый значный, а обивател черниговский, презентовал нам поважное право стои памяти ясне в Бгу преосщеннаго гсдна отца Лазаря Барановича, архиепспа черниговского и новгородского, собі на млин білоуский прозываемый старый на річце Білоусе о двох колах мучных, а третем ступным стоячий, за многолітние услуги працы и кошты пороненые от его ж, преосщнного архиепспа черниговского, в вічную облает и державу пущений, даное и просил нас о тое, абысмо ему того млына поссессию, в котором и част мелницкую купил власными своими грошми, ншим гетманским универсалом потвердили. Теды мы, слухшой прозбе его прихилившись, а маючи в Малороссии власт и моц, всякие поради ншими рейментарскими росправами устроївати, даемо ему,

пну Ялинському, сей нш универсал, которым мененого млына вічную поссесію (...) * зуполным оного пожиткованем ему, пну Семену Ялинському, самому, малжонце, а по них и потомком ствержаем и укріпляем, варуючи пилно того и срокго приказуючи, жебы ему, пну Ялинському, жоне его и потомком его ж в держаню и пожиткованю того млина всего жаден з старшины войскової и посполитой и ниhto инший буд-який особа, найменшой трудности, перешкоды, пренагабання не сміл и не важился чинити и ніяким способом задавати, якобы он, пн Ялинский, жона и потомки его, яко найспокойней а вечисто, яко вечне тым правом собі на тот млын наданим владіли оним, яко власным своим пожитковали. А кгда кгреблю тамошнюю ж своим коштом и працою всегда на правует и в ставу также ловля рыбная ему ж власному належит, теда бы и в том ставу жаден з білоуских козаков и мужиков и ниhto инший ловити рыбы и ему шкоду чинити не важился. Сим же универсалом ншим срокго под карою и отпусти (...) * тісним вязеню впрод приказуем (...) *.

Дан в Батурине 15 сентявр року 1694.

Звиш менований гетман рукою власною».

(БПАН в Кракові. – ВУР. – № 270. – Арк. 63. – Оригінал завірений особистим підписом Мазени і військовою печаткою. Опубліковано: Мицик Ю. З нових джерел до історії церковного землеволодіння на Чернігівщині XVII-XVIII ст. // СЛ. – 1997. – № 102. – С. 106-107)

№ 325

1694, жовтня 16(6). – Синевицький брід. –

Лист охочекомонного осавула Івана Максимовича

та інших до охочекомонного полковника Іллі Новицького

«Мосци пне полковнику охочекомонный, велце нам милостивий добродію и отче.

Ознаймуем в. мсти, нашому мосці пану и добродієви, же за помощью Всемогущого Творца в сем поході военном посполу з их мл. панами полковниками як городовими, так и охочными, 27 септемврия ночное doby, прибувши ко Днестру, именно на шлях, лежачий з Білогородщини до Криму, где саме порон ходит, з паном Палієм и з панами полковниками городовими лубенским, прилуцким, переяславским и піхотними чим найрімчій (?) переправлялися, а сам пан полковник черніговский з паном наказним ніжинським тут надо Дністром з табором найдовался. И так ми, взявши Хста Спстеля и Престую Дву Бцу, яко будучи правовірные християне на помощь, на світаню 28 сентября на паланку, бисурманский городок зостаючий на шляху білогородском, вдарилиси и там немало не бавячись, зараз простовалисмо ку Білогороду на ханские кишля, в которих ханские двори обрїтались. А же щастям ясневелможного добродія егог мл. пна гетмана и в. млсть мосці пна, ти всі села ханские аж доценту випаливши, ясир едине живцем побравши, а других мечем витявши, ку паланці знову о времени полуденном того ж дня повернулисмо и там з піхотою, добувши вежу мурованую, в которой бил акга тамошний з иними татари заперся и армати их же, що било там, позабиравши и огнем все попаливши, щас-

ливе назад повернули. И зараз того ж вечера на сюю сторону ку табору переправились. Прето прибувши юж ку Богу и переправившись на сюю сторону, его мл. пн. полковник черніговский описался в тим до ясневелможного добродія, его мл. пна гетмана, и з нами розлучившись, своим трактом першим взял предсявзятую дорогу, а ми посполу з его мл. пном полковником лубенским, переправившись на сюю сторону Синюху (*прим. копіїста-Ю.М., І.Т.*), не препомнівши в тим в. м., нашого милостивого отца и добродія, же щастям в. м. мосці пна и добродія нашого, а до того милост[...] побіду над бусурманами одержалисмо, уми[с]лилисмо обо всем в. м.мосці пну освідчити, яко то през умисльного посланого нашого, Кгрикгораша, о той експедиции военной все ознаймуем листовне и зичим усердно, абисмо очне в. м. пна и милостивого добродія нашого в добром здорові оглядали и належитий свой поклон служебничий до ног ваших панских оддали, а на сей час самих себі з найнижчими услугами нашими звиклой вашой панской ласце назавше вручивши, зостаем.

В. мсти мосці пну и милостивом добродієви нашому во всем зичливими и найнижчими слугами

Иван Максимович, асаул полковий комоньний.

Игнат Юрченко, Гордій Левченко, сотники ком[онние], з атаманею курінною и зо всем товарис[твом].

Василь Пиковец, писар.

Михайло Заремба, хоружий полковий.

З Синевицкого броду октября р[оку] 694.

Адрес зверху такой: Их црского прсвтлого влчства Войска Запорозского полковникови охочокомонному его мл. пну Илии Новицкому, велце нашому мосці пну и милостивому добродієви, до одданя, покорно оддати».

(НБУВ. – IP. – Ф. II. – № 1535. – Копія кінця XIX ст Оpubліковано: о. Юрій Мицик, Інна Тарасенко. З нових документів до історії Сіверщини (друга половина XVII-XVIII ст.) (частина 5) // СЛ. – 2017. – № 1-2. – С. 149-150)

№ 326

1694, липня 20(10). – Продажний запис Михайла Дубляги, отамана звеничівського, на ниву з дібровою Федору Тушману
«Року 1694 мсця июля 10 дня.

Я, атаман [Михайло] Дубляга, жител звиничевский, чиню відомо сим моим вічистым записом, иж продадем ниву гранискую у рову Звыничевского из дубровою, которая дуброва притигла к межи Кужилного дуброві, з другой стороны Костирчиной Мехедчиной уз его облог Хведору Тушману, жені его и дітем вічними часы за готовую суму золотих дванадцят, которими то нивою и дубровю волно Федору Тушману, жені и дітем его яко своим власным вічно владіти, продати, даровати и на лучший свой пожиток оборочати, тут же и варую, жебы я сам, жена и діти мои, ни з кривных моих ближних и далеких не могли в оную вышписаную ниву и дуброву вічними часы утручатися, и Федора Тушмана, жены и дітей его турбовати, нияким способомъ или договором; що для лучшей віри и певности даю ему сей вічистий запис при людех зацных

и віри годных, при том будучих: Зінком Дегтеренком, Васком Ребым, Лаврином Кожодубом, Аврамом Рогачем и иных на тот час было людей немало.

Діялося року и дня вышписанного в Звиничеві».

(ЧИМ. – ВР. – № АЛ 503/1/5. – Оригінал. Оpubліковано: Горобець С., Ситий І. До питання датування найдавнішого документа фамільного архіву Шихуцьких // Скарбниця української культури: Збірник наукових праць. – Вип. 10. – Чернігів, 2007-2008. – С. 33-40)

№ 327

1695, січня 9 (1694, грудня 30). – Батури́н. – Купча двору в Батури́ні

«Я, Матвій, Надионов зять, жител батури́нський, чиню відомо тим моим доброволним записом, кому бы о том відати належало, иж продалем з доброй моей волі пляц двора з хатою, стоячою на нем, лежачий на передмістю, за брамою Митченскою, о межу двора Грицкова Резникова, которий куплено до мнстра Мгарского лубенского, з другой стороны о межу от улиці за готовую и сполна отличенную сумму, то ест золотих шестдесят, превелебному в Бгу его млсти отцу Ипатию Горбачевскому, игуменови мнстра Мгарского лубенского, з братиею на вічніе часы, за который тот мой двор и на нем стоячую хату, отобравши у его млы, пререченного отца игумена, гроши, ціле оного вирекаюся и не повинен буду жадним способом втручатися, так я сам, яко жона моя и потомкове мої и повинніе мої, близкіе и далекіе, леч волно их милостем отцем мгарским той, от мене проданный пляц, як хотіти заживати, дати, продати и на пожиток мнстрский обернути, при которой моей продажи были люде зацніе и віри годніе: пан Яков Велігорский, слуга ясневелможного его млсти пана гетмана, Грицко Різник, жител батури́нський, Андрій Мануйлов, жител пісковський, подданий мнстра Мгарского, на що для ліпшой віри и певности даю его млсти отцу игумену и братії тот мой доброволний запис з подписом руки того ж запису писара.

Діялося в Батури́ні року 1694 мця декабрия 30 дня.

Иеродиякон Неофит Семенович, законник мнстра Мгарского лубенского, рукою».

(ЦДІАК. – Ф. 137. – Оп. 1. – № 127. – Арк. 133-133 зв. – Копія XVIII ст. о. Юрій Мицик. З нововиявлених документів Івана Мазепи та міста Батурина / Ю. Мицик //СЛ.- 2015. – № 2. – С. 147-148)

№ 328

1695 (?), січня 21(10). – Батури́н. – Універсал – привілей гетьмана Івана Мазепи конотопському сотнику Андрію Кандибі

«Их царского пресвітлого величества Войска Запорожского гетман Иоан Мазепа.

Ознаймуем сим нашим універсалом кождому, комуколевк о том відати належит, иж просил нас, гетмана, Андрій Кандыба, на сей час будучи сотником конотопским, абы позволили ему впусе находящуюся волную землю, в сотні Конотопской, в реці Сейму под селом Старою между болотами Гнилицею и

Маевою, занять для вырощеня гаю на гачення гребли, находячейся в том же селі Старой на ріці Сейму. Теды мы, маючи моць и волю по указу пресвітлійших и державнійших великих государей их царского величества, вшелякими под реиментом нашим войсковыми добрами диспонавати и о них по заслугах годным войсковым ко взможеню их пожит[к]и уділяти, склонившися на прозбу и Кандыбы и, знаючи годные заслуги в Войску Запорозском, о тих его и его ж, Кандыбы, приказалисмо сей наш видать на вишозначенную землю універсал, в котором жадаем и мыле приказуем, абы ему в заняту тоей земли никто не важился жадной и найменшой чинити перешкоди, ани теж утысков, але ему бы самому тоею землею, як тепер и наслідником его в потомние часы в спокойне владіти.

Дан в Батурині генваря 10-го року 1702.

На подлинном подписано тако: Звышменованый гетман рукою власною».

(БПАН. – ВР. – № 261/2.- Арк. 128. – Тогочасна копія. Оpubліковано: о. Юрій Мицик. З документації гетьмана Івана Мазепи // СЛ. – 1997. – № 3. – С. 101-102)

№ 329

1695, червня 4 (травня 25) – Витяг з чернігівських міських книг про продаж двору в Чернігові жителем с. Петрушин Федором Уднем [?] Борисоглібському кафедральному монастирю

«Выпис с книг меских права майдеборского ратуша черниговского.

Року Божого тысяча шесть сот девять десятъ пятого месяца мая двадцать пятого дня.

На уряде их царского пресветлого величества меских черниговским, пред нами Иеосифом Иевлевичом, войтом черниговским, Силою Федоровичем¹⁵ бурмистром и райцами сего року в ратушу черниговским заседающими, ставши отчетливо Феодор Павлович прозванный Удень [?], казак сотни полку Черниговского Ройской, житель села Петрушина, явне ясне и доброволне до книг меских ратушных черниговских признал, иже он маючи двор з будынком, в самом месте Чернигове, в певных межах з одной стороны до монастыра святых стратотерпцев Бориса и Глеба, нарицаемых Романа и Давида, з другой стороны пана Тимофея Аврамовича, товариша полку Черниговского, тылом до Васка Белого пляца и Тишка Пантелевича, месчан черниговских, воротами к улице монастырской, свой власный никому ни в чом непенный и незаведенный на вечно ясне в Богу преосвященному его милости господину отцу Феодосию Углицкому архиепископу черниговскому, новгородскому и всего Севера и архимандриту монастыря Пресвятой Богородици Елецкой, черниговскому пану и пастыру и всей братии монастыря Борисоглебовского теперь застаючись и на потом будучих, за двести золотых грошей личбы литовской продал и гроши отобравши, тут же на уряде квитовал, даючи моц и владу его милости преосвященному архиепископу и архимандриту и всей братии того монастыря тым двором владети, которого двора сознающий Удень [?] сам, жона и потомки его вечными часи боронити не мают и мочи не будет под закладом другой таковой же сумы двохсот золотых, а на большое утверждение

продажи того двора, сознаючи просил нас уряду о придане [?] панам радным на надане в посессию того двора, то мы с повинности своей урядовой придалисмо с посродку себе двоих панов радных славетных Тишка Мартиновича и Павла Савостяновича, райцов и месчан черниговских, и при них [...] Ивана Гришковича слугу урядового меского, которые там бывши за добровольным поданем речного сознаваючого, тот двор обители святой в реальную и спокойную вечистую посессию подали и завели, которое подання ниhto за трикратним воланием слуги урядового меского неодзивался и не был, потом панове рядные и при них слуга меский реляцию свою сознали счо все для памяти до книг меских сие записано с которих и сия выпись под печаттю мескою есть выдана. Писан в ратушу Черниговском. МП.

Емелиан Иванович Яхимович писарь меский ратушний черниговский кориктовал с книгами».

(ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – № 96. – Арк. 2-2 зв. Оригінал. Опубліковано: Тригуб О. З нових джерел до історії земельної власності Борисоглібського кафедрального монастиря в Чернігові та на його околицях у другій половині XVII-XVIII ст. // Чернігівські старожитності – Чернігів, 2015. – Вип. 2 (5). – С. 118-138)

№ 330

1695, грудня 31(21). – Батурин. – Лист гетьмана Івана Мазепи до чернігівського архієпископа св. Феодосія Углицького

«Ясне в Бгу преосщенний мсці отче архієппе черніговский, мні велце мсцівий пне в Дху Стом, отче и приятелю.

Была в нас з пастирским вашого преосвященства писанием честная намістница мнстря дівичого черніговского, посланная от гспжі игумениї тамошній з сестрами своими в нуждних ділах своей обители. В котром писаню при блгословеніи своїм архиерейском причину отческую вносите, жебы тяжести и долегливости, неслушне их подданам од старшины полку Черніговского діючяся, были улжены и яко неслушные отдалени. Яко теды всегда рад поважаю вашей пастирской млсти внесение причины, а иле о такие місца, на которих хвала воздається Гсдеви, так видаю мое універсальное писание до пна полковника черніговского и старшины полковое тамошное, выписуючи всі их бывшие долегливости и чинених утиски, абы вперед и никогда не было такое утяжение, але яко за антецессоров нших добр монастирских, так и за ншой власти гетманской уживали. В сем давшы вашей свтині отвіт, его ж млтвами пастирскому блгословенію з поволностью моею сновскою отдаюся.

Вашей стыні всего добра зичливий слуга Іван Мазепа, гетман Войска их царского пресвітлого велчества Запорозкого.

З Батурина року 1695 декав. д. 21»..

(БПАН. – ВР. – № 270. – Арк. 50-51 зв. – Оригінал, завірений особистим підписом гетьмана і військовою печаткою, яка дуже погано збереглася. Опубліковано: Мицик Ю. З документації гетьмана І. Мазепи // СЛ. – 1998. – № 1. – С. 95)

Між 1692-1695, після травня 17(7). – Жалувана грамота московських царів Івана V та Петра I осавулу Прилуцького полку Івану Носу
«(Повний царський титул-Ю.М., І.Т.)

Пожаловали Прилуцького полку ясаула Івана Еремеева сына Носа, велели ему дать сию нашу великих государей нашего царского величества жалованную грамоту на село Голубовку, в том же полку обретающееся и с людьми в том селе посполитыми и на мельницы на речке Щуровке, на гребле селской щуровской стоящие. Для того в нынешем в сем году мая в 7 день бил челом нам, великим государем нашему царскому величеству, он, Иван. В прошлом де году служил он, Иван, отцу нашему великих государем блаженныя памяти, великому государю царю и великому князю Алексею Михайловичу, все Великия, и Малыя, и Белья России самодержцу, и брату нашему, блаженныя памяти великому государю царю и великому князю Феодору Алексеевичу, все Великия, и Малыя, и Белья России самодержцу, также и нам, великим государем нашему царскому величеству, служит он, Иван, многие годы со всяким усердием и за те ево службы по нашему, великих государей нашего царского величества, указу подданой наш Войска Запорожского обох сторон Днепра гетман Иван Степанович Мазепа дал ему, Ивану, в наших царского величества малороссийских городах для пожитку и пополнения службы ево в Прилуцком полку село Голубовку с людьми посполитыми, да с мельниц на речке Щуровке на гребле селской Щуровской стоячих с трех колес, все войсковые пожитки, кроме мелничной части употреблять на то село с людьми посполитыми и на мелничные доходы, дал он, подданной наш ему, Ивану, лист свой. А нашей де великих государей нашего царского величества жалованной грамоты во укрепление и утверждение оного ему не дано указу, видя он, гетман, в Войске Запорожском многие службы полкового ясаула Івана Носа, позволил ему владати селом Голубовкою и мельницами на речке Щуровке и гребле селской Щуровской стоячих с трех колес, все войсковые пожитки, опричь мелничной части, употреблять и чтоб ему в том никто из старшины и черни, ныне и впредь не чинили никакой препоны И мы, пресветлейшие и державнейшие великие государи цари и великие князи, Иоанн Алексеевич, Петр Алексеевич, все Великия, и Малыя, и Белья России самодержцы, наше царское величество, слушав ево того Иванова челобитья и подданного нашего Войска Запорожского обоих сторон Днепра гетмана Івана Степановича Мазепы листа, пожаловали ево, Івана, за ево к нашим государем царем к нашему царскому величеству верные и радетелные службы, велели ему селом Голубовкою с посполитыми людьми (кроме казаков) и с вышеименованных трех мелничных колес на речке Щуровке на гребле селской щуровской все доходы на пополнение нашего царского величества войсковой службы, кроме мелничной части, употреблять. На что и сию наших великих государей нашего царского величества жалованную грамоту дать ему указали на память впредь будущим роду ево. Что мы великие государи наше царское величество силою сей нашей царского величества жалованной грамоты ему, Ивану, и жене ево и детям и роду ево укрепляем и ут-

верждаем и быть тому вышенаписанному за ним в вотчине, потому что ту нашу царского величества милость и жалованье получил за свои верные и знатне к нам, великим государем к нашему царскому величеству, службы. И чтоб впредь, смотря на те ево службы и верное радение, дети ево и внучата и правнучата и кто по нем роду будет, также сам великим государем и нашему царскому величеству и нашим государским наследником служить и ему, Ивану, и жене ево, и дети и внукам и правнукам селом Голубовкою владеть и всякие доходы иметь и с трех мелничных колес на реке Щуровке на гребле селской щуровской все пожитки, кроме мелничной части употреблять. А для вящего утверждения нашего царского величества милости и вечного владения тем селом и мелничными доходами ему, Ивану, и жене ево и детям сию нашу великих государей нашего царского величества жалованную грамоту утвердить и нашу царского величества печатью повелели.

Писана та нашего царского величества жалованная грамота в нашем царствую щем великом граде Москве лета от создания мира ___ месяца мая ___ дня.

Пресветлейших царей и державнейших великих государей их царского величества государского Посолского приказа дияк Алексей Никитин».

(ДИМ. – ВР. – 635/1. – Оригінал. Опубліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. З нових документів до історії Сіверщини (XVII-XVIII ст.) (ч. 7) // СЛ. – 2017. – № 5. – С. 61-62)

№ 332

1695 р. – Лаврентій Крщонович. – «Дедикація» (присвята) гетьману Івану Мазепі твору «Кіот срібнокований»

«Дедикація Ясновельможному Його Милості Пану Іванові Мазепі, Гетьману Військ Їх Царської Милості Запорозьких.

Кіот срібнокований, рясно помережаний золотом або Ковчег срібний, Твоїм великим і майже Монаршим коштом для прикраси Чудесного Образу Пресвятої Діви нашої Іллінської, який представлений на цьому незначному папері, я дарую Вельможності Твоїй, Ясновельможний Милостивий Пане Гетьмане (Військ їх царської) Милості Запорозьких, Пане Патроне і Великий Доброчинцю. Не для того, щоб я мав цим неважливим аркушем (не беручи до уваги святість Чудесного Образу) *відважити*¹, або відплатити, за такі великі й значні дари, надані нашому убогому монастиреві Твоєю Вельможністю, але щоб слава великих діянь твоєї Вельможності не тільки через ту нашу сарматську Європу, але і через інші три частини світу могла тим легше перелетіти і квітнути у віках. Бо хто б знав тут у наших таких далеких і віддалених краях про добрі і на благо своєї вітчизни справи цих Троянських Енеїв, грецьких Олександрів, римських Лукуллів, Сціпіонів, Ганнібалів, Юліїв, Помпеїв, якби через увесь світ не перелітав цей лист, що швидко летить на своїх мальованих крилах і ніколи не знає падіння, який, прикрашаючи і обтираючи від великої кількості порошу зображення мужніх героїв, виставляє їх із темного забуття на яскраве світло, і до наслідування чеснот важкими шляхами спонукаючи нащадків, запалює до най-

вищого героїзму. Якби не ці убогі папери, то хто б знав про ті, хоч і недавніх часів, священні війни, які вже десятикратно здебільшого розпочинали Християни заради визволення як святого міста Єрусалиму, так і всього християнства, що тяжко стогне під бусурманським ярмом. Цей Готфрід Бульйонський, герцог Лотарингії (не згадуючи інших імператорів, королів, князів, гетьманів і відважних вождів), продавши все своє герцогство і зібравши сім раз по сто тисяч війська, вів його упродовж трьох років землею і морем, відбираючи в язичництва міста, і врешті визволивши святе місто Єрусалим, панував у ньому до смерті. А після смерті він залишив трьох рідних братів на тій самій державі. Знати будуть подальші століття і твою святу велику відвагу проти поганства, яку ти на вірній службі Їх Царській Милості, своїй вітчизні, вже вдруге (не згадуючи твої інші тисячні воєнні труди) відважно виявляєш, руйнуючи і дощенту нищачи їхні (бусурманські) замки й фортеці. Минулого року ти показав чудовий приклад цих стародавніх хоробрих слов'ян, твоїх дуже славних предків, здобувши за Дністром біля Понту ханські велику фортецю, села і фільварки, спаливши їх дощенту, і кількадесят гармат із неї ти привіз до своєї вітчизни. Але ще більше цього року ти наслідував приклад цих мужніх сарматів, коли разом із боярином Борисом Петровичем Шереметом із поміччю Бога і Його Пресвятої Матері, котрій особливо доручаючи самого себе і все своє військо, також знищив чотири фортеці. А розподіливши між військами незліченні поганські трофеї, вже не кількадесят, але кількасот, як кажуть, понад 500, вивіз гармат. Але я тут повернуся до *благочестивих трудів* Твоєї Вельможності, які із-за невеликого розміру *аркуша я, будучи не в стані перерахувати кожний зокрема, посилаючись на всякі висловлювання, загалом зводжу до чотирьох основних Теологічних чеснот. Справжній КОВЧЕГ містив у собі ці чотири клейноди, чотири основні теологічні чесноти, золоту Чашу, що має Руки, які Аарон озеленив гілкою, і записаний заповіт: а саме мудрість, поміркованість, мужність і справедливість. Ці чотири клейноди вбачаємо і в Твоїй благочестивій душі. Мудрість, як золоту чашу, відполіровану вогнем святої віри, у котрій зберігається манна поміркованості. Свідчить про цю Твою сповнену віри і богобоязненості мудрість страх Божий, любов до Бога і ближнього, різного роду діяльність в управлінні вітчизною. Свідчать монастирі і всі малоросійські святі місця, котрі ти прикрасив золотом і мурами, на які пішло багато коштів, і всілякою пишнотою. Свідчать сироти, ченці, мандрівники, пустельники, про котрих маєш турботливе старання, маючи їхні святі місця у великій повазі і оздоблюючи їх великим коштом, як і наш монастир, це святе місце, де ті ченці при святому Антонію Печерському, ведучи суворе життя, були послідовниками тих стародавніх пустельників Антонія Великого, Макарія Єгипетського, Павла Фівейського та інших, яких тут Ікони із-за великої любові Твоєї до них Вельможності Твоєї я виставив. Про поміркованість твою* можу сказати те, що написав святий Золотоуст: що великі то чудеса – лікували кривих, освітлювали сліпих, воскрешали мертвих, але ще більші – на високій посаді на верху панувати, а низько покору на серці зберігати, мати багатства, та нехтувати ними, купатися в насолодах, але ними не бруднитися. Це справжні та великі чудеса, котрими святе Християнське життя може прослави-

тися перед Богом і перед людьми. *Справедливістю своєю* ти укріпив Вітчизну цю Малоросію як нездоланим якимсь муром, не зважаючи на жодні особи, тим самим удів і сиріт звеселяючи, *мужністю своєю* ти не лише вмієш розширювати кордони Вітчизни, але незмінною енергійністю ти вмієш і Річ Посполиту зберегти в мирі, і любов'ю зробити з неприятеля приятеля. Такі великі Твої *мудрість, поміркованість, мужність і справедливість*. *Нічого тут не вдаю, у нічому не лежу, бо яскравим променям твоїх чеснот темрява лестоців нічим не буде корисна. Проте я не можу те, що тут, замовчувати і з покірним духом буду завжди шанувати*. Не сумніваюся тоді, що Вельможність Твоя цей мій зовсім малий подарунок, що на ньому є Чудесний Образ Пресвятої Діви, *з огляду на мудрість твою, благочестивою твоєю мудрістю, що не золото ані якийсь дорогий дар, але убогий папір, з огляду на поміркованість твою, що твій власний є наклад, твоє з твоїх, з огляду на справедливість твою, а якщо я у чомусь тут високій честі твоєї согрішив, з огляду на мужність твою з Панською сміливістю духу і почуттям Доброчинця ласкаво приймеш*.

Той перший похід був Готфріда (Бульйонського) року 1096 на заклик Петра Пустельника. Другий і третій походи були близько року Господнього 1145. На тій війні [?] землі [?] біля Акону? міста для поранених, хворих і позбавлених чогось, які не могли в чужій землі прогодуватися, і дозволив папа Климент Третій тим ченцям, щоб у зброї, меч причепивши, відправляли службу, давши їм звання, аби писалися Братами дому німецького шпиталю Діви Марії в Єрусалимі, а Стрийковський пише, що то було року 1188, за короля єрусалимського Більдема (Балдуїна?), про що читати Стрийковсько[го] на арк. 291. Четвертий похід був року 1188, на якому був Фрідерік цезар (Фрідріх I Барбароса), Філіп, французький король, Генріх, англійський король, Леопольд, ерцгерцог австрійський, на цій війні бачили Герауса? мученика перед християнським військом зі свитою ангелів. П'ятий похід був [...], на якій був Генріх Цезар, Фрідерік, Східний Князь, Генріх, рейнський князь, Генріх, князь Брабантський, та ін. Шостий року 1204, де Бальдвін граф з Нідерландів був гетьманом. Сьом[ий] [...] був року 1215, на якій був угорський король Андраш із Леопольдом Ракукем?, цю експедицію вдало здійснили, бо чотирьох короліків мавританських малою жменькою сво[їх] [...]. Восьмий року 1228, на якому Фрідерік султанові, єгипетському королеві, без кровопролиття Єгипет відібрав, Єрусалим християни знову відібрали. Дев'ятий похід був року [...], на якому Людовік, король Французький, щасливо воював. Десятий похід очолював Людовік, король Французький, із трьома синами. Про ті всі походи читати табірну? історію Петра [...]кого, у передмові до читача. *Від трудів Лаврентія Кривоновича*».

№ 333

1696, січня 8(1695, грудня 29). – Батурич. – Лист гетьмана Івана Мазепи до чернігівського полковника Якова Лизогуба

«Пресвітліших и державніших великих гсдрей их царского прстлого влчства Войска Запорозкого гетман Иван Мазепа.

СЛ. – 2017. – № 3. – С. 111-119)

Пне полковнику черніговский!

Супликовали до нас законници мнстря дівичого Сто-Пятницкого черніговского в кривдах и долегливостях великих, тамошнему дівичому монастиреві діючихся, частью от самого в. мстиного дозволения и росказаня, а частью з допуску и нехотіния им, законницям, в их тяжести додавати помощи и оборони. Албовім подданих их маетностей, которых універсалами нашими, яко и антецессоров наших, зтвердени и обдаровані, бывають в. мстины чрез висилчих от себе росказаня греблю Рыжиковскую, в кгрунтах их стоячую, гатити, деревні до кліток, сволоки, палі и всякий надобок млиновый возити подводи з тех же сіл монастирских, так для завезеня в двор млиновых розміров, яко и на иншія потреби, яко то для сінокосов выгонити и по килка недел на роботизнах бавити. Ба будто и надто еще, яко в своей супплице выражают, помянутих законниц подданім діються так под час походу военного от пнов наказних полковников, яко от висланной в. мсти челяди незносние збытки, здирства, вимисли незвичайніи и невиказаньї прикрости, а также и от рижиковских мелников шкоду поносят. В такихих прето всіх описаних долегливостях и многих утисках честних инокинь мнстря дівичого черніговского, принявши мы суппли(ку), оказуем чрез сей наш універсал реиментарскую о (...)»* и слушное им зступление, хотячи того зверхністю власти нашей гетманской, абы таким способом и порядком млиновых розміров на свою обитель належных уживали, як им и за антецессоров наших и ведлуг наданих прав універсалов отбырували, также и подданіи в маетностях помянутого мнстря будучіи, універсалним наданем антецессоров наших и нашим гетманским стверженіи, абы никому иншому не отдавали послушенства, толко и едино обители стой дівичой Свято-Пятницкой черніговской, хіба тилко им повинность общая ведлуг помировка з иншими державцов маетностями до города діло росказоватимет (...)»; якую волю нашу в сем отвористом писаню притисненем печати войсковое и подписом руки нашої ствержаем.

Дан в Батурині декаврия 29 1695 року.

Звышменованій гетман».

(БПАН. – ВР. – № 270. – Арк. 55-55 зв. – Тогочасна копія. Оpubліковано: о. Юрій Мицик. З документації гетьмана Івана Мазепи // СЛ. – 1998. – № 1. – С. 95-96)

№ 334

1696, жовтня 26 (16). – Батурин. – Купча «пляцу» в Батурині

«Року тисяча шестсот девяносто шостого місця октоврия 16 дня.

Я, Анастасия Семенова Калачничка, жителка батуринская, из сном Кондратом Семеновичем відомо чиним сим ншим доброволним записом, кому о том відати належало, иж з доброй волі ншой продалисмо пляц наш власний, нікому ні в чом не заведенний и не пенний, в Батурині на передмістю за брамою Митченскою, о межу двора Яцка Ракоїда, лежачий, превелебному его млсти отцу Ипатию Горбачевскому, игуменові мнстря Мгарского лубенского, з братиею за тридцят и сім зол., за которий пляц нш, отобравши гроши, ціле

оного вирекаемся и не повинни будем способом жадним в оный втручатися, так мы, яко и по нас будучие потомки и кривные нши, близкие и далекие, леч волно их млстем отцем мгарским тот, от нас проданный пляц, як хотіти на пожиток мнстрский обернути, при какой ншой продажи были люде зацние и віри годние: Гарасим, господар мнстра Мгарского, Харко, Кирило тутешний, Яков Яременко, Назар Калачников, жителі батуринские, на що для ліпшой віри и певности даем его млсти отцу игуменові мгарскому сей нш добровольний запис з подписом руки того ж запису писара.

Діялося в Батурині року и дня вышъменованного.

Иеродиякон Неофит Семенович, законник мнстра Мгарского лубенского, рукою».

(ЦДІАК. – Ф. 137. – Оп. 1. – № 127. – Арк. 133 зв. – 134.- Копія XVIII ст. о. Юрій Мицик. 3 нововиявлених документів Івана Мазепи та міста Батурина // СЛ. – 2015. – № 2. – С. 148)

№ 335

1696, листопада 26 (16). – Чернігів. – Лист Лаврентія Крцоновича до гетьмана Івана Мазепи

«Ясневельможный мосце пане гетмане Войск его царского величества Запорожских, мой велце пане патроне и великий добродію!

Свідетель ми есть Бог, яко до сего часу, анім помислив когда о вакансі архиепископии Черниговской, анім дерзнул велможности вашей, милостивому добродіеві моему, в том наприкритися уважаючи недостойность мою и на так высокое діло слабии сили мои, до того знаючи, яко тот святой и превисочайший сам архиерейский в Божием есть предувідении; по реченному апостола, иж (?) яко Бг предуведе, тіх и предустави, а их, яко предустави, тіх и призва сообразни быти образу Сына Своего и (...) * их; яко высок Господь, а смиренных призирает, а високих издалеча совіту (?). Але немногии поважнии особы, так з Малой России, яко из-за границы, так духовнии, яко и мирские, з которых двоих толко знаменитых, посылаю листы велможности вашей, до мене от тіх писании, зычливостию своего побудили мене и не престають побуждати до того. Дерзнулем толкнути во двери, милостивой ласки велможности вашей покорне просити, не рач, велможность ваша, от патронской и добродійской ласки своей и мене, нижайшого подножка своего, а о ласку вашей велможности панскую безперестанно старающоюся, отринуту.

Нехай то будет без урази велможности вашей, не дерзаю приклада[ти] и мои, хоть и малии в той Черниговской епархии труди, иж служилем вірне более уже двадцяти літ архиереем тутейшим и о ласку их старалемся, и постригшися в той же архиерейской катедрі, прислугуючися и их царскому пресвітлому величеству, почавши от вічно достойной памяти царя Алексея Михайловича аж до сего побідоносного монархи нашего православного, прислугуючися и их милостям полковником черниговским, прислугуючися отчасти, чим змоглем, Церкви Христовой, чога под(т)віржают многии з друкарни, не толко нашой, але из великороссийской, яко то Евангелие найболши, блаженной памяти царя

Феодора Алексієвича виходячие свідетелства, не воспоминаю я тут (?) конклюдии и афікції, тут пред тим, в Малой России, нігди не бывалих, а тепер многих, особеннно почавши от самого монарха, так з коллегіума киевского, якого и з Чернигова, з завистию римлян дедикованних; що все помню за власним моим тщанием и початком; а любо в школах не училием, моглем бы учити и хотілем, кгдаби мене архиерей черниговский мною не принудил з послушания до своего діла, що, так розумію, стоить за школьное учение. А и тепер безперестанно прислугуючися и хощу прислуговатися велможности вашей, щасливе нам господствующему рейментарові малороссыйскому. Покорне прето велможности вашей, милостивого добродія моего, прошу, нехай ніхто тут, в сей епархии (...)* трудов своих не положивши, а (...)* и на ласку и славу себї заслугуючися, (...)* наших, хоч малих зслуг, яко кокош не загребаєт, а в вічне нехай нас выпихает поругание; що зо всіми в той епархии сослужащими (?) моими, велможности вашей, патрона и великолепного добродія моего ко найпокорній просячи, застаю.

Велможности вашей, вельможного мосці пана, патрона и великого добродія, найныжайший подножок, всегдашний доживотний работник, всіх благ временних вічних усердно желяющий смиренный богомолец Лаврентий Крщонович, недостойний игумен монастыра Свято-Троецкого Иллинского черниговского.

Писан ноеврия 16, року 1696».

(НБУВ. – IP. – Ф. 160. – № 570. – Арк. 52-54 зв. – Копия початку XX ст. Опубліковано: Мицик Ю. Фрагменти до біографії І. Мазени // СЛ. – 2007. – № 3. – С. 14-15)

№ 336

1696 р., грудня 17(7). – Чернігів. –

Універсал чернігівського полковника Якова Лизогуба

«Его царскаго пресвітлого величества Войска Запорожскаго черниговский полковник Яков Лизогуб.

Всім, хто бы того належно потребовал відати, сим нашим ознаймуем писанием. Ускаржался нам пан Иван Силич, значковый товариш полку нашего Черниговскаго, на жителей білоуских, именно на прозиваемом Діравого и Пузія, в той міре, иж оные по смерти отца его, Стефана Силича, власный остров его, под селом Білоусом лежащий, того ж острова часть неменьшую себї выдѣливши, самоволне и безправне на части поділили и неналежным правом завладіли. В той теды жалобной справі его, пана Ивана Силича, углядаючи мы на універсал ствержательный антцессора нашего, бывшаго полковника черниговскаго, нишнього его царскаго пресвітлаго величества Войска Запорожскаго обознаго войскового енерального, его милости пана Василя Борковскаго, данный отцеві его на тот же остров, которым з давных часов чрез працу и кошт зешлого з сего світа славной памяти полковника Ионикія Силича, бывшего полковника черниговскаго, уроженого брата помененного небожчика Стефана Силича, занятый, разробленный и окопаний, узналисмо в той причині Діравого и Пузія были винными и правному караню подлеглими, яко самоволне чужия добра кгрун-

товые закрадаючих. Прето велілисмо універсал сей наш ствержаючий ему, пану Ивану Силичу, видати на тот остров, котораго ограничение такое в собі положение мает: початок от броду, шляхом идучи, уз греблю до річки Білоуса по Вувидову гору и от той горы з двоих сторон того острова Овдія Товстого поля и жителей села Гугунка, потом за сии поля, сливучие утвінские, и обивателей черниговских межами своими попад горою ку броду и острову притягнули. Сим теды універсалом нашим ствержаем тие его кгрунта, подаючи ему оные яко власному сукцессорові до зуполнаго и спокойнаго владіния. Зачим міти хочем и приказуем под строгим войсковим караньем, абы ему, пану Ивану Силичу, в заживаньи мененых кгрунтов ништо з людей сторонных и наменшой не важился чинити трудности и перешкоди варуем тилко, а ежели бы хто над сей наш указ самоволне важился неслушне втручати в тие его вышеписанные кгрунтовые добра, таковый на уряд наш полковничий неотпустне мает заплатити тысячу золотих без жадной фолги, а особливе срокгого не увойдет каранья – приказуем.

Дан в Чернигові, декабря 7 дня 1696 року.

Вышеписанный полковник черниговский»

(ИМФЕ. – Ф. 3-7. – № 513. – Арк. 4-5 зв. Копія другої половини XIX ст.)

№ 337

1696, грудня 4(листопада 24). – Батурич. –

Лист гетьмана Івана Мазепи до царя Петра I

«Иван Мазепа, гетман з Войском вашого царского величества Запорожским, ниц до лица земного пред пресвітлым вашим царского величества престолом у стопи ног монарших смиренно челом бю. Писал к ясне преосвященному его милости господину отцу Варлааму Ясинскому, митрополиту киевскому, галицкому и всея Малыя России и ко мні, гетману, з Полской державы з краины Волинской епископства Луцкого номинат Дионисий Жабокрицкий, доносячи до нас, же по благословению святійшого и блаженнійшого вселенского патриархи чрез певного, для того высланного, греческого архiereя произведен он на степень священного иерейства и в чин архимандричества и ныні он, держачися должного себї послушания, в котором здавна тая епископия Луцкая з инными православными епископиями до киевского митрополитского престола належала; и теперь по учиненных межи вами, великим государем, вашим царским пресвітлым величеством, и межи королевством Полским вічного мира договорах непременно належит, желаем того усердно и покорне просим, абы на тое изящнійшее епископства Луцкого достоинство, на котором от всіх тамошних чинов есть избранный и наименованный, могл быти в Киеві рукою пререченого преосвященного митрополита киевского возведеный и посвященный, яко діло любо всім тамошним обывателем благочестия восточного исповідником и ревнителем ку благостоянию церквей Божиих есть зіло надобно и благопотребно, однак понеже без повелительного монаршого вашого царского пресвітлого величества указу и без подания святійшого и всеблаженнійшого кир Адриана, архиепископа московского и всея России и всіх сіверных стран патриарха, благословения событися не может. Теды я, вірный

ваш царского пресвітлого величества подданный, о том покорне вам, великому государю, а тут же и святійшему доносячи, пренаипокорственне прошу о милостивый вашего царского пресвітлого величества указ, дабы можно было в Києві преосвященному митрополиту оное по желанию пререченного номината в неотлагаемом вершити времени; о чем милостивого вашего монаршого ожидаючи слова, онии лист его, пререченного номината, посылаю в Приказ Малыя России и при сем отдаюся пренапокорственное премилосердной вашей царского величества благос[т]ині.

Дан в Батурині ноеврия 24 року 1696-го.

Вашего царского пресвітлого величества вірный подданный и низаший слуга Иван Мазепа, гетман Войска вашего царского пресвітлого величества Запорожского».

(НБУВ. – IP. – Ф. 194. – № 121. – С. 9-10. – Копія кінця XIX ст.)

№ 338

1697, січня 13 (3). – Батури. – Універсал Івана Мазепи понорницькому сотнику Никифору Савичу на будівництво млина

“Его царского пресвітлого влчства Войска Запорожского гетман Иоан Мазепа.

Его ж царского пресвітлого влчства Войска Запорожского пну полковники черніговскому, старшині полковой и всему старшому и меншому Войска его царского пресвітлого влчства Запорожского товариству и посполитим обывателем ознаймуем, иж пн Никифор Савич, сотник понурницький, маючи на млинок займище межи селами Покошичами и Студюнкою, на речці Студиници прозиваемой, будучое, просил нас, гетмана, абысмо ему на оном займищи позволили млинок ку вспартю домового господарства, подлуг своей можности построїти и оным владіти и пожитковати. Теды мы такой его, п. сотника мененного понурницького, слушної прозби давши у себе містце и уважаючи его в Войску Запорожском значние и отважные иле под Азовом роненый услуги, и до оных в далший час его заховуючи, выдаемо ему, пну Никифору Савичу, сотникови понурницькому, се[й] нш фундушовой універсал, позволивши ему на выш мененном займищу млинок построїти и оним своим коштом построеным владіти и его пожитки належитие отбирати, и цале оным користовати, в котром млині абы ему ништо з старшини войсковой и з людей же войскових и посполитих найменшой трудности и перешкоды в спокойном оногo уживаню не важился чинити, наймній до оногo втручатися жадень не сміл. Сим же універсалом ншим варуем и срокго приказуем, однак тое докладаем, абы с того млинка, кгда построит он, п. Савич, людем прилеглим в добрах их ніякой кривди и шкoды не учинилося, и уйми пожитков не было.

Дан в Батурині, 3 януария року 1697.

Звышъменованный гетман рукою власною.»

(НМІУ. – Фонди. – РД. – 173. – Оригінал, завірений печаткою і особистим підписом гетьмана. Оpubліковано: А. М. Гуляй, Ю. А. Мицик Незнані документи гетьмана Івана Мазепи // СЛ. – 2003. – № 1. – С. 60-61).

№ 339

1697, лютого 8 (січня 28). – Батури́н. – Випис з батури́нських міських книг «Випис з книг міських батури́нских.

Року Божого тисяча шестсот девятдесят сегого місяця януария двадцест осмого дня.

Пред нами, Дмитрием Нестеренком, сотником батури́нским, Гордієм Хри-сановичем, отаманом городовим, Лукьяном Филоновичем, войтом, Самойлом Григориевичем, бурмистром, и при многих зацних и віри годних людех ставши очевисто Каленик Тертичник, жител наш батури́нский, явне, ясне, доброволне и непримужене сознал, иж продал двор свой власный з пляцом, з будинком и огородцем, никому ні в чом не заведений и не пенный, зараз за баштою Митченскою на Пробытой улици от межу двора з одной стороны Петра Безуглого, а з другой стороны Ивана Игнатенка, а в тилу пана Михайловского его милости пну Саві Прокоповичу, судиі Войска его царского пресвітлого пресвітлого (*написано двічі – Ю.М., І.Т.*) влчства Запорозкого енералному, за певную суму золотих сто и двадцет монети доброй личбы литовской. Которую суму руками своїми одлічивши, отобралем сполна от его милости пна судиі енералного и у вічную посесію подалем тот двор; волно его милости будет дать, дароват, и як хотіти на свой пожиток обернути. А я сам, и жона моя и крєвние, близкие и далекие, в потомние часи интересоватися не повины до преречоного двора, варую в кожного суду и права под виною золотих ста до шкатули войсковой на кожного турбатора. Теды мы, уряд вишменованый, чуючи доброволное сознане Каленика, велілисмо писареві міскому батури́нскому до книг міських батури́нских записати и випис з книг міських потребующей стороні з притисненем печати ратуша міского батури́нского и с подписом руки писарское видати.

Діялося року и дня вишменованого.

Григорий Александрович, писар міский батури́нский».

(НБУВ. – IP. – Ф. XIV. – № 4473. – Оригінал завірений печаткою. Опубліковано: о. Юрій Мицик. Доба Мазєпа й Палія в документах // СЛ. – 2016. – № 1. – С. 75-76)

№ 340

1697, травня 16(6). – Чернігів. – Випис із книг міських Чернігівської ратуші Ганні Андріївні Петрушинці, жительці села Петрушин, на проданий ґрунт Семену Шихуцькому, товаришу полку Чернігівського

Випис с книг міських права магдебурского ратуша черніговского.

Року Божого тисяча шестьсот девет десятсегого мца мая шостого дня.

На уряде его царского пресвітлого величества міским черніговским перед нами, Иесифом Иовлевичом, войтом черніговским, Иваном Тарасовичом, бурмистром, и райцами, в лавици сего року заседаючи, мы, при бытности пана Демяна Внучка, товариша полку Черніговского, ставши очевисто Ганна Андрієвна Петрушинка, жителка петрушинская, явне, ясне и доброволне до книг міських черніговских признала, ижъ она, маючи кґрунт пашетний при селі Петру[ши]ні, во всіх трех руках осмачок на двадцять своїх власних отцевских, никому ни в чем не пінний и не заведений, на вічність пану Семену Шихуц-

кому, товаришу полку Черніговського, жителю петрушинському, ему самому, жоні и потомкам его за тридцять коп грошей лічби литовской продала, и гроши отобравши, тут же на уряде квитовала, даючи моц и владу ему самому, жоні и потомкам его тимь кгрунтом, полями и ролями со всіми пожитками владіти, похати и от себе кому хотіти дати, продати, даровати и записати. Которого кгрунту создаваюча я сама, Ганна, и потомки еї, и близкие и далекие крвние вічними часи боронит не мают и мочы не будут под закладомъ вини на врьдъ належитий черніговский коп тридцяти, и на дальшее утверженъе продажи. Той продажи и грунту создаваюча Ганна Андріевна тут же на уряде зрекшися и в реалную и спокойную вечистую поссесию пну Семену Шихуцкому подала вічними часи с того грунту уступила. Счо все для памяти до книг міських ратушних черніговских есть записано, с которих и сей вечистой под печатю міскою ратушною есть выдан.

Писан в ратушу черніговском.

В подлінной подпису таков.

Емелиян Иванович Яхимович, писар міський черніговский.

Місто печати.

Кориговал [...] с книг [...]

(ЧІМ. – ВР. – № АЛ 503/1/5. – Оригінал. Оpubліковано: Горобець С., Ситий І. До питання датування найдавнішого документа фамільного архіву Шихуцьких // Скарбниця української культури: Збірник наукових праць. – Вип. 10. – Чернігів, 2007-2008. – С. 33-40)

№ 341

1697, травня 28(18). – Петрушин. – Продажний запис Олексія Лук'яненка, козака і обивателя петрушинського, на гай Семену Шихуцькому, отаману петрушинському.

«Я, Олексій Лук'яненко, козак и обивател петрушинский, чиню я відомо сим моим доброволным записомъ, кому бы о том потреба відати належало, ижем я, маючи свой гай отцевський, нікому ни в чомъ не пінъный и незаведенный, продал я пану Семену Шихотченку, атаману петрушинському, жені его, де и потомьком на вічност за готовые гроши за пятнадцять золотых личьбы и монеты литовської, волно пану Сем[ен]у Шихотченку тым гаем обладати як своим добрим, так же продать и дароват и заменят, як хотя на свой пожиток оборочать; а я, Алексій Лук'яненко, сам я зрекаюся я сам того гаю и жона моя и потомьков мои крвние близкие и далекие и не будім жадного турбации и перешькоды пану Семену Шихотченку, жоне его и потомьком его.

При той продажи и могоричи были зацьный и віри годный козаки и обиватели петрушинские Ермола Лысенко, Иванъ Рагиз[нюк], Дмитро Басов зят, Опанас Илчиков зят.

Писано року 1697 мця мая 18 дня.

Писана в дому пана Семена Шихутьченка».

(ЧІМ. – ВР. – № АЛ 503/1/5. – Оригінал. Оpubліковано: Горобець С., Ситий І. До питання датування найдавнішого документа фамільного архіву Шихуцьких // Скарбниця української культури: Збірник наукових праць. – Вип. 10. – Чернігів, 2007-2008. – С. 33-40)

№ 342

1697, листопада 14(4). – Батурин. – Лист Івана Мазепи до ігумена Свято-Микільського Крупицького монастиря в Батурині

“Превелебный в Богу мосце и отче игумен батуринский крутицкий, мой велце ласкавый господине и приятелю!

Супліковал до нас козак и обывател села Спасскаго, ускаржаючися, именем Андрей, же якобы в него куплений власный его оцевский ліс староста вашей превелебности отняв же, пустошит, такую толко даючи причину, же он в отца своего родного по громадским правам найдуючагося, охотячого на житло оттоль до Карibuтова выйти купил. Зачим, если бы так міло водитися, як сей козак нам доносил відати через суплеку свою, теди неслушне городничий вашей превелебности у оного отимует и пустошит власный его ліс. Когда ж хоч бы и не куповал он того ліса, то природним правом он по отцу, як посесор власный близший ест до всякого добра, нежели бы хто. А так (...) * ваша превелебность рассказать своему старосте монастырскому, жебы ему дал покой к его отцевском купленом лісі и болш оного не велілі пустошити, якобы к нам о тое болше скарга не заходыла. С о тое(?) велце (...) * вашей превелебности полекаюся за тым его ж молитвам святым.

Вашой превелебности во всем зичливий приятел Іван Мазепа, гетман их царских пресвітлых величеств.

Батурин, 4 [ноября] 1697.”

(НБУВ. – ІР. – Ф. 10. – № 17127. – Арк. 1. – Копія 1879 р., зроблена Дмитром Граховецьким. Опубліковано: Ю.Мицик, Н. Бойницька. З документації гетьмана Івана Мазепи // СЛ. – 2001. – № 4. – С.41).

№ 343

1697, листопада 28 (18). – Купча Пархима Панченка, жителя івашківського

«Року тысяча шестсот девяност семаго мсца ноеврия дня 18, я, Пархим Панченъко, жител ивашковський, чиню відомо сим моим записом, иж я, Пархим Панченъко, продалем синожать свою власную, никому ни в чом заведенную, честному отцу Захарію сто Николскому ивашк[овсюк]ому за певъную суму талярей шест рублов чотири в вічніе часи, при людех зацних и вірогодных при атаману Иосифу Пирогу и при Хролу Шелевненку и при инчих людех зацных на тот час будучих.

Діялося року и дня вышписаного».

(НБУВ. – ІР. – Ф. 1. – № 61934.)

№ 344

1698, травня 24(14).– Універсал гетьмана Івана Мазепи

«Объявляем всей старшині и черни, а особливо в полку Черниговском полковнику, сотнику сосницкому и всім тамошним урядам и товаришеству и той сотни посполитым людям и кому о том відать надлежит, за позволением ево Никифор Лукьянов, господар замку батуринского, купив себі в Сосницком уїзде греблю, прозываемое Долгою на рекі Убїди о седми колах с мелничною с час-

тью, з борами, лісами, сеножатми и иними угодьями, как у по(...) * войсковую часть войсковых розміров в тех же млинах наданою и с присылами там людей в вечность, просил о потвержене той своей купли. И по той ево прозбі на помянутые купленные Долго[й] гребле и все грунта и присылами людми, как в купчих показано, помянутым універсалом утверждены».

(НБУВ. – ІР. – Ф. І. – №5535. – Тогочасна копія. Тексту документа передус запис: «Універсал гетмана измінника Мазепы того ж 698 году маия 14 дня писанном»)

№ 345

1698, червня 1(травня 22). – Гадяч. – Універсал – привілей гетьмана Івана Мазепи Єлецькому монастиреві в Чернігові на дозвіл продавати на монастирських перевозах горілку

«Его царского прстлого влчства Войска Запорожского гетман Иоан Мазепа.

Паном полковником черніговскому и ніжинскому, старшинам полковим, сотником и атаманії городовою зо всім товариством, также и войтом и всім, кому колвек о том відати належит, ознаймуем, иж просыл нас висоце в Бгу превелебный гспдин отец Димитрий Савич (*Туптало-Ю.М., І.Т.*), архимандрит елецкий черніговский, з братиею о позволене, абы могла на перевозах своїх монастирских, едном под Черніговом, а другом – Овдіевском, горілку свою для шинку держати и продавати оную такою квартою и ценою, якою и в самих городах продается, а то для монастирских нужних расходов. Теды мы, тое его, отца архимандрити, прошение принявши и уваживши, же через тое нимало місту не будет убитку, позволилисмо на помененных перевозах монастирскую горілку шинковати з таким варунком, жебы почому в городах кварта продается, потому и там, а не таншей оная повинна быти продавана. Міты теды хочем и рейментарско приказуем, аби ни хто з старшини и черні и посполитих людей преречоных отцу архимандриті в том даваню монастирское горілки жадное не сміл и не важилса чинити перешкоды.

Дан в Гадячом мая 22 року 1698.

Звышменованій гетман рукою власною».

(БПАН. – ВР. – № 270. – Арк. 69. – Оригінал завірений особистим підписом гетьмана і військовою печаткою. Оpubліковано: о. Юрій Мицик. З документації гетьмана Івана Мазепи // СЛ. – 1998. – № 1. – С. 97)

№ 346

1698, червня 8 (травня 29). – Військовий табір на Човпаках (?). Оборонний універсал гетьмана Івана Мазепи роменським мельникам І. Манжосу та І. Войтенку, котрим убезпечував їхні млини від бобрицького мельника А. Кузьменка

«Его царского пресвітлого величества Войска Запорожского гетман Иван Мазепа.

Всім кому бы колвек о том відати надлежало, а особливе старшині в сотні Роменской будучой зо всіма тамошними обивателями, ознаймуем, иж на супліку

Ивана Манжоса и Ивана Войтенка з товариством обывателей и мелников роменских о подтопление их млинов, на греблі роменской стоящих, на Антона Кузменка, жителя бобрицкого, нам поданною, зсилались мы туда, в Ромен, Василия Велецкого, суддю полкового гадяцкого, для учинения в том их делі розиску. Которий то наш висланний, яко будучи там, рассмотріл и уважил з многими посторонними и тамошними людми, на том ділі добре знаючимся, что знатной млинам их учинился подтоп чрез занятье греблі и на ней построенных двох кліток млиновых на реці Сулі и яко веліл роскопати сагу, прозиваемую Бистрицу и Любокумов ровчак и приказал оному болше скрин в своїх млинах, там будучих, не подвешати, так мы тое пререченого нашего рассмотрене и постановление стверждаем сим універсалом нашим, міти хотячи и пилно под виною тысячи талларей на нас варуючи, абы тот Антон Кузменко не важился без волі нашей так той роскиданной саги гатити, як и скрин своих ані на палец подвешати над тепершюю міру, а сим пререченым мелникам роменским позволяем в своих млинах, на греблі міской роменской будучих, скрині о палец подвешати ведлуг слушной міри, толко повинни того пилно постерегати, жебы тем подвышеньем своих скрин, млинов горіш[них] Аксютинских и Процювских не подтопили. Тут же з особи старшины роменской приказуем, аби старалис конечно в сей сотни своей уїздом поправит и мощно укрепити греблю подлуг давнего обличения, до которого то теж греблі подкріпления и державци сіл, в сотни той будучих людей давати не збороняли. Що[б] все так, а не иначей било и повторе сим універсалом нашим стверждаем.

Дан в таборі на Човпаках (?) мая 29 року 1698.

На подлинном подписано: звишменованый гетман рукою власною.

Місто печати войсков[ой]».

(ЩДІАК. – Ф. 221. – Оп. 1. – № 222. – Тогочасна копія. Опубліковано: Мицик Ю. З документації гетьмана Івана Мазепи // СЛ. – 1997. – № 4. – С. 147-148)

№ 347

1698, вересня 3(серпня 25). – Купча

«Запис его млсти пана Павлов Семеновичов, полковника полтавского, на куплене в Гапки Кублицковъни в Тишчихи двора в Батурині.

Року тысяча шестсот осимдесят третого мсця августа двадцеть пятого дня.

Пред нас, Андрея Лученка, обозного полку Полтавского, при бытности Федора Жученка, значного товариша войскового, Мыхайла Нащинского, сотника полтавского, Андрея Нащинского, атамана городского. З уряду теж меского Мыни Павловича, войта, Петра Юркевича, бурмистра, и при многом общом значном товариству и мещанов полтавских станувши Гапка Кублицковна Тишчиха, выразыла явнее доброволне, не принушоне ку записаню до книг нших меских полтавских в тие слова повидівши:

Панове з доброй волі моее и за згоднымъ призволенемъ родыча моего Кости Кублицкого, на той час суді полкового, и крвных моїх. Постилам у вічність его млсти пану Павлови Семеновичови, полковникови Войска их црского пресвітлого влчства Запорозкого полтавскому, двор мой власный из плечом стоячий в городе Батурині, противко замку, ведля дому особ их

црскогo пресвiтлогo влчства мiваючих свое мешкане, а з другогe сторoны ведля рожоного небожчиковского отца Климентия Ганусенка. Взалам в его млсти пана полковника готових грошей пятсот золотих монети доброе лiчбы полской. До которогo мененного дому яко я сама, потомки моi, так и ниxто з приятелей моiх, тепер и на потомные часы жадным способом втручатис не мiют. Овшем пану Павлови Семеновичови тим двором волно владiти и кому колвек хотiти продати, в даровизни отдати и на свой прожиток як хотiти обернути, жадних перешкод и турбаций в суду ни од кого не узнавши. Мы то слышачи куплю сию и продаж, на жадане потребуючой сторoнi розказалисмо в нши меские полтавские вписати, що ест и вписано, року и дня выжей менованного».

(ЧИМ. – ВР. – № Ал 443. Оpubлiковано: Ситий I. Матерiали до топографiї Батурина XVII ст. // СЛ. – 2008. – № 4. – С. 3-6)

№ 348

1698, жовтня 19 (9).- Стародуб. – Грамота св. Іоана Максимовича, єпископа чернігівського та новгород-сіверського, з приводу освячення Преображенського храму в Стародубі

«Всякое даяние и всяк дар совершен о Христi Иисусi Господi нашем свыше исходяй от Отца свiтов.

Смиренный архиепископ Иоанн черниговский, новгородский и всего Сiвера, волею Божию по благодати Святаго Духа данный нам благословением святiшого господина Адриана, архиепископа московского и всея России и всiх сiверных стран патрiарха, по преданию же и уставу матери православныя вiры, святыя соборныя апостольския церкви Христовы имуще власть вязати и рiшати и вся дiйсва церковная повершати, освящати и утверждати по правилам святых апостол и святых отец, сей храм Преображения Господа нашего Иисуса Христа и иже в нем божественный престол на освящение совершения таин Тiла и Крови Христовы, соборне освятися нашим архиерейским благословением по прилежанию тщанием благочестивого христоролюбивого сына нашего смирення пана Михаила Миклашевского, в то время полковника стародубовского, в богоспасаемом градi Стародубi мца октоврия в десятый день. Кто прииде zde от православных християн к сему освящению сея церкви с вiрою и любовию и покаянием своих грiхов, той приймет от Господа Бога милость и прощение своих согрешений, благодатию Христа Спасителя нашего и по Божественному Писанию, устаемса с кийждо год мца октоврия в день десятый празднуемаго святаго апостола Якова Алфеева, брата святого Матфея евангелиста, святини, праздновати освящение сему божественному храму Преображения Господня аще кто от православных християн прийдет в той день освящение сего божественного храма святити и чтити с покаянием молящеся чистосердечно Христу Богу нашему, той приймет отпущение грiхов своих и наслiдия царства небесного, по его Господню словеси реченному: «ищай обрящет, толкущему отверзетса, просите и дастся вам». Наше смиренне, благодатию Святаго Духа данною нам, тих благословляем и прощаем и от отец их духовных наложенную епитимию на них колико дней отпускаем им и на всiх православных християнах, приближающих

в святыи храм Преображения Господня, буди милость Божия на них и по дару Святаго Духа мое архиепископское благословение и молитва священна же бысть сия святая церковь при державі благочестивіишаго господина нашего царя и великого князя Петра Алексіевича, московскаго и всея России самодержца, и благороднаго Иоанна Мазепи, Войска царского пресвітлого Запорозского обох сторон Дніпра, гетмана в літо 7200 (!), от Рождества Христова 1698 мца октоврия 9 дня и на утверждение памяти сей свиток написае и печать приложите нашея руки подписанием в той церкви Преображенской положихом на спасенне всім православным христианом.

На подлинном тако: рукою власною».

(НБУВ. – IP. – Ф. VIII. – № 1446. – Копія кінця XIX ст. Оpubліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. 3 нових документів до історії Сіверщини (XVII-XVIII ст.) (ч. 7) // СЛ. – 2017. – № 5. – С. 63)

№ 349

1698 р. (?). – Стверджувальний універсал гетьмана Івана Мазепи на угіддя жителям Козельця та Остра

«Иван Мазепа, гетман, з Войском их црского пресвітлого влчества Запорозким.

Пану полковнику киевскому зо всею его полковою старшиною, сотником, атаманом городовым и сілским, войтом и всім старшым и меншым полку того обывателем и комуколвек о том відати належит, ознаймуем, иж яко за прошлых антецессоров наших бувших гетманов козелчане и остряне з муровчанами, церковищанами коло Десны реки сіножателей и полюв от давных літ собі к городам и селам своим прислушаючым, спокойне заживали, так и мы до того ж стародавнього порядку приміряючися, и хотячи, абы меж тамошними людьми в полку Киевском, спокойное жите помножалося. Выдаем сей наш універсал, через которій позволяем и варуем, абы козелские и острянские жителі всіх своих сіножателей. Полюв и всяких кгрунтов подлуг давного обічаю коло Десны спокойне заживали без перешкоды, якобы нам от ніколи не заходили турбацции.

(...)*8 року.»

**) Фрагмент тексту втрачено- Ю.М.*

(ЦДІА України у Києві. – Ф.1407. – Оп. 1. – № 84-а. – Копія поч. XVIII ст. Оpubліковано: А. М. Гуляй, Ю. А. Мицик Незнані документи гетьмана Івана Мазепи // СЛ. – 2003. – № 1. – С. 63)

№ 350

1699, квітня 10 (березня 30). – Чернігів. –

Продажний запис Лавріна Матюшчича, козака і обывателя петрушинського, на город Семену Шихуцькому

«Ро[ку] тысяча шещот шестьдесят девятого мца марта 30 дня.

Я, Лавърен Матюшъчич, козак и обывател петрушинский, чиню я відомо симъ моим доброволным записом кому бы о том потреба відати належало кожного сду и права, ижем я продал огород свой власный, нікому непінъный и

незаведений, помеж Дмитрова огорода пану Семену Шихутченку, [атаману петрушинському], жоні его и сыном его на на вічність за готовые гроши девять коп, волно пану Семену огород той так же пахать, и зь него ж вшелякие пожитки мать и так же продат, даровать и даровие заменят, як хотя на свой пожиток оборочат; а я, Лаврен Матюшчич, сам я и жона моя и сыни мои и родичи мои, близкие и далекие, зрекаемься мы того огорода и не буде от нас пану Семену Шихутченку жадной перешкоды и турбачії; при сем моем записи даю сей мой лист с подписом и записом рук нижей описанных.

Устне прошоный о подпис рук Дмитро Басов зять, Иван Басенко, Окъсюта Короткого син.

Устне прошоный о подпис рук Иван Мазурец руку приложил.

Писанно року звышше описанного.

Писано у дому пана Семена Шихутченка.

Писал Петро Нелихенкий».

(ЧИМ. – ВР. – № АЛ 503/1/1. – Оригінал. Опубліковано: Горобець С., Ситий І. До питання датування найдавнішого документа фамільного архіву Шихуцьких // Скарбниця української культури: Збірник наукових праць. – Вип. 10. – Чернігів, 2007-2008. – С. 33-40)

№ 351

1699, травня 19(9). – Чернігів. –

Універсал чернігівського полковника Юхима Лизогуба

«Его црского прстлого влчства Войска Запорожского полковник чернігівский Евфим Лизогуб.

Ознаймуем сьм нашим писанем кождому кому колвек о том відати будет потреба, иж п. Федор Крассувский, товариш полковый, на вспарте свого убогого господарства угледівши способное місце для построения млынка у своїх власных купленых кгрунтах, именно на річці Щодрувці у лісі против прогону поля, просил нас себі фундушового писаня за которым бы могл он себі безпечно речоний строїти млинок. Теды мы, принявши его, Крассувского, слущную прозбу, позволяем оному ку пожитку своему на помененной річці Щодрувці строит млинок, з которого всякими розмірами приходами пожитковати и яко козакови на себе отбирати. Однак тое пилно варуем, абы людским з сторони кгрунтов тым занятем новопостроенной греблі не чинилася яковая шкода.

Дан в Чернігові мая 9 1699 року.

Звишменованний полковник чернігівский Евфим Лизогуб.

Донеслося нам відати в Чернігов, иж он то, п. Крассувский, уже на речонном місці высипавши греблю и почавши клітку строїти, на тот час уже просил нашого себі фундушового писаня. Теды позволяем подлуг вишречоних кондиций заживати спокійне тим новопостроенним млинком и всякие на себе отбирати розміри. А то взглядом его заслуг».

(НБУВ. – ІР. – Ф. І.- №56254.- Оригінал особисто підписаний Ю. Лизогубом і завірений печаткою. Опубліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. 3 нових документів до історії Сіверщини (XVII-XVIII ст.) (ч. 7) // СЛ. – 2017. – № 5. – С. 63-64)

№ 352

**1699, травня 30(20). – Продажний запис Овсія Штишенка
з матір'ю на лісок Семену Шихуцькому**

«Року 1699 мця мая 20 дня.

Я, Евсьій Штышенко, из маткою своєю, відомо чиним мы сим нашим доброволним записом кому бы о том потреба відати належало, кожного суду и права; иж мы продали лісок мой, которий был у длугу у пана Семена Шихутченка, иж того ж длугу опустили им шість коп грошей за лісок на вічність пану Семену Шихутченку, жоні его и потомьком его; волно пану Семену Шихутченку той лісокъ обладать и пожитковать як свое доброе, такъ же продать, даровать, як хотя на свой пожитокъ оборочать; а я, Евсьій Штышенко, сам я и matka моя зрекаемься мы того ліска на вічність и не будет от нас жадной турбациі и перешкоды пану Семену Шихутченку.

При сем нашем записі и могоричі были люди зацьнїи и віры годнїи, найперве Андрій Рагаза, Хведор Кузменко, Дмитро Басов зять, Лавьрен Матющенко.

Писано року зъвышшй описанного.

А братаничом своим остановилем с нивою подле того ж ліска нивы из гаем дві части ж своих нивы ведлуг третей их частьки ліска, иж бы не міли частьки у том же ліску и не турбовалис за той же лісок*.

(ЧІМ. – ВР. – № АЛ 503/1/5. – Оригінал. Опубліковано: Горобець С., Ситий І. До питання датування найдавнішого документа фамільного архіву Шихуцьких // Скарбниця української культури: Збірник наукових праць. – Вип. 10. – Чернігів, 2007-2008. – С. 33-40)

№ 353

**1699, вересень (?). – Продажний запис Івана Павловича,
обивателя петрушинського, на дворище Семену Шихуцькому**

«Року 1699 мця [септе]врія [...]дня.

Я, Иван Павлович, муж и обывател [петруш]инский, чиню я відомо сим моим доброволним записом, кому бы о том потреба відати н[адлежа]ло, кожного суду и права; ижем я, маючи [...] под собою купьленую, продалъ я пану Семену Шихутченку, ж[он]і его и пото[мко]м его на вічність за готовые гроши, т[о] ест за десет коп дворище с тертяжами и з садомъ и гумно и ниви за гумно; волно пану Семену Шихутченку тое дворище и садовину и гумно и ниви, що за гум от мала и до велика, обладать якъ свое доброе и за него вшелякие пожитки мать, як хотя на свой пожитокъ оборочать, также продать, даровать як хотя на сво[й] пожитокъ оборочать, а я, Иван Павлович, сам я и жена моя и діти мои и родичи мои, близкие и далекие, зрекаем мы тоей селидбы на вічність и не будет от мене жадной прїшъко[ди] и турбациі пану Семену Шихотченку.

При сем моем записи были люди зацьнїи и віры годные, найпервей Хвеско, войт петрушинский, Роман Хведоренко, Гавьрило Лысенко, Кирило Гончаренко, Мина Савин сынъ.

Писано року звыше описанного.

Писано у дому пана Семена Шихутченка.

(ЧІМ. – ВР. – № АЛ 503/1. – Оригінал. Оpubліковано: Горобець С., Ситий І. До питання датування найдавнішого документа фамільного архіву Шихуцьких // Скарбниця української культури: Збірник наукових праць. – Вип. 10. – Чернігів, 2007-2008. – С. 33-40)

№ 354

1699, вересня 26(16). – Чернігів. – Оборонний універсал гетьмана Івана Мазепи на маєтності жіночому П'ятницькому монастиреві в Чернігові

"Его царского пресвѣтлого влчства Войска Запорозкого гетман Иоан Мазепа.

Всеї старшині и черні Войска Запорозкого, а особливе пну полковникові черніговському зо всею полковою старшиною, сотникові білоускому и кожнотому, кому бы колвек о том відати належало, ознаймуем, иж прекладалам через супліку свою всечестная гспжа Мелетия Кавецковна, игумения мнстра Святоп'ятницького дівичого черніговского, утискуючи зо всіми в Хрсті сестрами своїми, же в маєтностях их мнстрских, именно: Рудці, Мохнатин, Слободі, Юревці, Рижиках, Кошовці, Березовці и Яновці, людей тяглих до роботи пна полковника, яко особливе до гаченя гребель потягают, через що до остатнего знищеня ониє их подданіє пришли и просили ншої гетманской в том оборони. Мы теды, принявши єї всечестної гспжи игуменії, в той міре слушне занесенную прозбу, видаем сей нш оборонний універсал, через которий міти хочем и пишно приказуем, абы преречоних подданих мнстра их дівичого так сам пн. полковник черніговский до работизн своїх болшей не займал, яко и сотник білоуский и ніхто инший до гаченя гребел потягати не важился. А тут же особно и тое всечестная гспжа игумения доносила нам, же всякий через маєтности их едучіє люде великіє чинят здирства домаганем ся вимислних кормов и напоєв и бранем подвод, не міючи ншого гетманского подорожного листа. Зачим в сем же універсалі нашом таковий кладемо варунок, абы хто-колвек без ншого подорожного листа сміл брати и вимислних домагатися подвод и кормов в маєтностях их, такого кожного позволяем, в колодку забывши, до нас присилати, албо и без доклада ншого з села безчесно випроводжати.

Дан в Чернигові септеврия 16 року 1699».

(БПАН. – ВР. – № 270. – Арк. 73. – Оригінал, завірений особистим підписом І. Мазепи та військовою печаткою. Оpubліковано: Мицик Ю. З документації гетьмана І. Мазепи // СЛ. – 1997. – № 4. – С.148)

№ 355

Не раніше 1699, листопада 26(16). – Батурин. – Універсал гетьмана Івана Мазепи

«Его царского пресвѣтлого влчства Войска Запорозкого гетман Иоан Мазепа.

Всеї старшині и черні Войска его царского пресвѣтлого влчства Запорозкого, а особливе пну полковникові ніжинському, старшині полковой,

сотникові крелевецкому и всім кому би колвек о том відати надлежало ознаймуем, иж супліковала до нас, гетмана, еще вдовуючи по мужу своем прошлом небожчику Костантию Голубу пні Анастасия Марковна, теперешняя пні Ивановая Скоропадская бунчучная, просячи абисмо ствердили універсалом ншим тие части кгрунтов, якие юй самой и позосталой з нею дочці по мужу прошлом через висланних от нас особ виділено и в писмі розділом описано, то есть млин под селом Подоловом на реці Реті вижей и другий млин на ровчаку, прокопаном з тоеиж ріки нижей стоячий, ліс прозиваючийся Кирма з сіножатмы двома на урочищу Прудках будучимы и третою Боровицкою, до того з гаямы двома при дорозі, тут же под селом и за греблею Чорториєю найдуючимися, двор в селі Подолові з садом, огородов два и голий без будинку пляц, под містом Кролевцем лежачий; принявши теди мы слушную прозбу менованной теперешней пні бунчучной и респектуючи злученя еї в малженство з пном бунчучным ншим, ствержаем тие всі нижей описанние добра, которие яко виражено в розділном писмі, же вічне юй з дитиною приналежат, так и мы позволяем волне и спокойне у своей міючи поссессені (!) вшелякїї з оним, а особливе з млинов отбираты пожитки, а тут же в селі Подолові и людми посполиты[ми], на купленних от небожчика Костантия кгрунтах сидячимы, без жадной ніякой трудности владіти, в чом ижби ні од кого жадная трудность и перешкода не діялас и кривди найменшой и спустошеня в тих же кгрунтах чинити ніхто не важился, пилно сим універсалом нашим варуем и сурово приказуем.

Дан в Батурині ноеврия 16 року 1729 (!).

Звышменованный гетман рукою власною».

(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 65028. – Копія першої половини XVIII ст. Опубліковано І.Л. Бутичем: Універсали Івана Мазени (1687-1709). – К. – Львів, 2006. – Ч. II. – 206. – С. 246-247)

№ 356

Кінець XVII ст. – Лист І. Ломиковського до охочекомонного полковника Іллі Новицького

“Мені вельми мость пане брате!

Й. мость наш добродій має волю їхати в неділю до Густинського монастиря; в котру дорогу наказав мені листовно сповістити в. м., м. п. Тоді зичу: завтра на ніч приїжджай до Батурина і порядно зберись у дорогу на півтори неділі. Бо в. м., м. п., звик завжди кінно виїжджати, щоб нічого не брати з дому. Про що й сам добродій наш знає Постережися кумцю; всього добра **набери в дорогу***.

Залишаюся при цьому в. м., м. п., зичливим братом і слугою.

Ломиковський, рукою власною.”

(НБУВ. – IP. – Ф. II. – № 14003. – Оригінал-автограф на польській мові, завірений печаткою, яка погано збереглася. Опубліковано: Ю.Мицик. З документів гетьманів І.Самойловича та І. Мазени // СЛ. – 2001. – № 6. – С. 18-37)

* Виділені жирним шрифтом слова написані кирилицею українською мовою.

№ 357

30-50-і рр. XVIII ст. – Уривок з генеалогічних нотаток Івана Забіли

«1.Петр Забіла Михайлович, обозний енералний, жил літ сто девят, прес-тався во всяком х[рис]тиянском погребі в обители.

2. Иван, син убит под Чигирином. Дочь его отдана за Константия, бун-чужного енералного. Пани Чернишева и Дяковская.

3. Тарас, син, сотник борзенский, жил літ 80, погребен [по] добром житии. Син именем тим Тарас, сотн[ик] борзенский, живе літ 70, скончался в Бозі.

4. Михайло, син Тарасов, жил літ 60, судия енералний, в добром здравии получил милосц височайшую году 745. На правление бил літ 70 за Данила гетмана.

5. Тарасович, брат пана судии енералного Юрий, сотник борзенский, жил раде[те]лно, скончяся в мири, живе літ 60.

6. Сини его, Юрия, Иван, Юрий б[лаго]п[о]лучно жили, умерли у покою сотниками баришполскими, жили літ 50.

7. Сини пана судии: Василий в канцелярії енералной бил пред лицом госу-даревом, син Пантелеймон, сотник борзенский, Иван син в Коропі сотником.

1. Полковник ніжинский Стефан Забіла зоставал по чину довольно служил милост височайшую равенством гетману, за що отруен по ненависти.

2. Сини его Василий, Стефан, Семен пожили літ 50 вс[я]кому в добром жи-тии. Семен жени ради лишен синув имения маетности: жена [діток] (...) * ме [...].»

3.Васил Забіла, хорунжий енералний, син старого Забіли, тоже благопо-лучно служил радетелно, умре у поко[ю] году 1690.

4.Сини его Данило Забіла, Иван доволно жили беспокоино, трудносно 50 літ, не даючи людям упокою позовами.

5. Данилин Забили сини Иван, Петро, Семен, Данило, Васил от плода древа рожден[и] горестного породдени [все] к разорению[...].»

(ЧИМ. – ВР. – № Ал.14. – Оубліковано: Ситий І. Генеалогічні та історичні нотатки бунчукового товариша І.І. Забіли // СЛ. – 1999. – № 4. – С. 167)

№ 358

1700, липня 25 (15). – Конотоп. – Випис з конотопських міських книг

«Року Божого 1700 місяця июля 15 дня.

Пред нами, урядом конотопским, предлагал нам жалобу свою Андрей Кан-диба, знатний Войска малоросийскага товариш, на сина своего родного Федора, иж он, син его Федор, послан бил у гданскую дорогу з тромастами волов до-брых. Которие воли били за помощью Божию там, у Гданску, продани за шесть тысячей рублей, зъчишляючи на рускую монету зо всіми уже расходами. Яких он грошей не веручи (?) в дом, накупив за свышписаную суму своїм самовол-ством разного товару купеческого: сукна аглицких материй тобрих (!), бавель-ниц, хусток, басаманов, а к тому на свою жену и на себе много прикупу по-справлял, яко то ланцужков золотых два, в коїх било вісу червоних важных семьдесят, перел уриякских нездробних, шнуров двадцять, перетекей (!) добрых и дорогих дияментових три, а четвертий в дому купив, сосудов сребраних, да

для себе донісколко гривен золота и сребра в нитках мохров золотих, пuzдер з водками гданскими и прочих фрашок. Которий товар привезши у дом, начал з женою своею Марие[ю] тратити, що ся увідавши, от жалости своей начал его словами изтызати як отец, а он, учинившись противним, порвался ко мні и пхнув мене в груди от себе так, что я мало на землю не повалился и прoderзкими об-разил мене словами, говоря: «Ти мене не гризи, я тобі на лихо товар той продам и отдам (?) гроши». И послі того той товар увесь перевів ні на що и не знаю кому и за що, чи продав, чи дарма пороздавав. Толко я вижу, що (?) ні товар, ні грошей. И так мене при старости літ з женою и малими дітми зовсім обідив и для того я его отдаляю з женою его и з дітьми от всего наслідия в рухомих вещах и в недвижимих добрах и неблагословение мое на них полагаю вічне. А вас, панове уряд конотопский, прошу сию мою жалобу от мене ж принять и до книг міських уписать, а мні запис з уряду конотопского для предъбудучих времен за подписом уряду и при печати міської видати. Прето ми, уряд, принявши его, пана Андрея Кандибі, жалобу, занесеную на сина его Федора, признали и приказали от слова до слова до книг міських уписать для предъбудучих времен и сей запис з подписом старшин при печати міської ему, пану Андрею Кандибі, видати.

Діялося року и дня зъвишписаного на ратуши конотопском.

Подліний подпис.

Данило Обанасович (!), атаман городовий. Андрей Лизогуб, сотник конотопский.

Матфетей Нестеренко, (на) той час писар конотопский рукою (власною)

Войт міський Мартин Брачий з бурмистрами.

При том будучие особи:

Ярема Парпура, Лукян Баклак. А вмiсто их подписался по их прошению во свідителство Матфетей Нестерович; Иван Парпура своеручно подписался».

(НБУВ. – IP. – Ф. 14. № 4371. – Копія 1764 р.. Внизу документа намальовано три кола, всередині котрих відповідно написано: «Лизогубина печат», «Атаманская», «Городовая». Оpubліковано: о. Юрій Мицик, Інна Тарасенко. З нових документів до історії Сiверщини (друга половина XVII-XVIII ст.) (частина 3) // СЛ. – 2016. – №

№ 359

1700, вересня 13 (2). – Списки українських військ, посланих у Ригу і Великий Новгород

1700 года сентября 2-го дня

«Списки малороссийским войскам

В нынешнем 1700 году сентября 2 дня в грамоте великого государя царя и великого князя Петра Алексеевича, всея Великая и Малыя и Белья России самодержца, и государственного посолского приказа в Смоленск и ближнему столнику и воеводе и Володимеру Петровичю Шереметеву написано.

Велено по ево великого государя указу малороссийское войско, которого числа и сколько их, им з начальными людьми к Смоленску придут. И из Смоленска одни под Ригу судам водянымъ путем, а другие сухим путем к Великому Новгороду отпущены будут, о том и великому государю писать чрез почту тотчас.

И сентября в [...] дня приехали в Смоленск малороссийского войска полковник Иван Иванов син Искр[а], а с ним наказные полковники и начальные люди и рядовые казаки конницею, а пехоты с ними нет.

И того числа по выш писанной великого государя указу малороссийских войск у полковника и у наказных полковников же, которым доведетца ити с полками, одним водяным путем под Ригу, а другим к Великому Новгороду, взяты у них им полковником и начальным людям и рядовым козаком списки белоруского писма на листах, и те листы переведены на руское писмо, а в тех списках написано.

В первом списку.

Козаки, которым быть до Великова Новагороду [...].

Во втором списку.

ПРИЛУЦКОГО ПОЛКУ

Полковник наказной Семен Федоров, у него в курене десять человек.

Сотня Журавского.

Сотник Иван Леонтьев, у него в курене дватцать два человека.

Атаман Никифор Павлов, у него в курене четырнатцать человек.

Атаман Кирила Степанов, у него в курене пятнатцать человек.

Атаман Андрей Лукьянов, у него в курене четырнатцать человек.

Сотня Ичанская.

Сотник Василей Яковлев, у него в курене двенатцать человек.

Атаман Степан Гаврилов, у него в курене шеснатцать человек.

Атаман Юрья Федоров, у него в курене семнатцат человек.

Атаман Лукьян Михайлов, у него в курене двенатцат человек.

Атаман Федор Василенко, у него в курене дватцат человек.

Атаман Филип Романов, у него в курене девят человек.

Атаман Григорей Андриенко, у него в курене девять человек.

Атаман Игнатей Гавриленко, у него в курене пять человек.

Сотня Сребрянская.

Сотникъ наказной Захарей Андряенко, у него в курене девять человек.

Атаман Федор Ященко, у него в курене восм человек.

Атаман Лукьян Ященко, у него в курене девять человек.

Атаман Тимофей Мисаненко, у него в курене пятнатцать человек.

Атаман Андрей Иваненко, у него в курене десять человек.

Атаман Костянтин Даниленко, у него в курене двенатцат человек.

Атаман Григорей Гриценко, у него в курене пятнатцат человек.

Атаман Петр Семененко, у него в курене двенатцат человек.

Атаман Александр Романенко, у него в курене десят человек.

Атаман Афонасей Грищенко, у него в курене тринацат человек.

Сотня Иваницкая.

Сотник Федор Сидоров, у него в курене дватцать человек.

Атаман Федор Василенко, у него в курене тритцат человек.

Сотня Монастырская.

Сотник Иван Демьянов, у него в курене осмнатцат человек.

Атаман Тихан Лавриненко, у него в курене четырнатцат человек.
Атаманъ Клим Андреянко, у него в курене тринатцать человек.
Сотня Краснянская.
Сотник Павел Исаков син Загурский, у него в курене пятнатцать человек.
Атаман Петр Михаленко, у него в курене двенатцат человек.
Атаман Павел Федоренко, у него в курене тринатцать человек.
Атаман Иван Иванов, у него в курене дватцат человек.
Атаман Яков Петров, у него в курене пятнатцат человек.
Атаман Григорей Василенко, у него в курене семнатцат человек.
Атаман Пахом, у него в курене четырнатцат человек.
Атаман Степан Михаленко, у него в курене дватцат шесть человек.
Атаман Павел Луценко, у него в курене тринатцат человек.
Федор Василенко, у него в курені семнатцат человекъ.
Всего Прилуцкого полку пятьсот пятьдесят человек.
У того списка руку приложил писар Павел Загорский.

В третьем списке.

СТАРОДУБСКОГО ПОЛКУ

Знак полковый первый.

Полковник наказной Иван Юркевич.

Есаул наказной Иван Шепелин.

Хоружей наказной Федор Скоробогатенко.

Под тем же полковым знаком сотник наказной Тимох Алексеев.

Сотник наказной новгородской Радион Степанов.

Сотник наказной почеповской Михайло Снегир.

Всего товариства под тем полковым знаком с полковником наказным и с сотники наказными и с полковыми есаулы и с харужим двести шестьдесят девят человек.

Знак другой.

Сотник Павел Юдов син Бакланский власный.

У той же сотни обозной полковой наказной.

Сотник наказной топелский Сила Ярмоленка Челонок.

Сотник наказный отесаул тальинский Матвей Ревут.

Тоей сотни и хоронжей, всего под тем знаком сто пятьдесят человек.

Знак третий.

Сотник шептаковский Карп Манковский.

Под тем же знаком сотник наказной погарский Яков Семенов.

Тут же есаул тоей сотни и хоружей и атаман. Всего под тем знаком сто сем человек.

Всего в Стародубовском полку пятьсот дватцать сем человек.

И всего по вышеписанным спискомъ отпущено из Смоленска к Великому Новгороду:

Полковников три человека.

Товариства тысяча триста сорок пят человек.

Козаки, которым идти водяным путем под Ригу.

НЕЖИНСКОГО ПОЛКУ.

Полковник наказной Леонтей Шрамченко, у него в курене тридцат человек.

Писар Федор Прокопович, у него в курене тридцат человек.

Хоружей Гаврила Леонтьев, у него в курене дватцат человек.

Обозной Демьян Андреев, у него в курене пятьдесят сем человек.

Асаул Дмитрей Лучниченко, у него в курене пятьдесят человек.

Сотник наказной Андрей Ивангородской, у него в курене пятьдесят пять человек.

Сотник наказной Лавра Бадиленка, у него в курене шестьдесят четыре человека.

Сотник наказной Марко Потороченок, у него в курене восемьдесят человек.

Сотник наказной Иван Рогода, у него в курене семьдесят два человека.

Сотник наказной Данила Афонасиев, у него в курене сто человек.

Сотник наказной Григорей Полачинской, у него в курене сто дватцать человек.

Сотник наказной прохорской Влас Годила, у него в курене девяносто шесть человек.

Сотник наказной веркеивской Павел Самойлов, у него в курене шестьдесят человек.

Сотник наказной шаповаловской Хилка Крапиченок, у него в курене девяносто пят человек.

Сотник наказной Сава Рыленок, у него в курене сорок три человека.

Сотник наказной девицкой Самойла Куриновской, у него в курене сорок шесть человек.

Сотник наказной бахнацкой, у него в курене пятьдесят человек.

Всего в Неженском полку тысяча сто человек.

В полку полковника глуховского в курене дватцат адин человек.

У полкового обозного в курене осмнатцать человек.

У маляшиной сотне в дватцати в одном курене сто пятьдесят человек.

Сотник глуховской Василей Коробка, у него в двенатцати куренях сто пятьдесят человек.

Сотник кролевской Иван Маренко, у него в шеснатцати куренях сто адиннатцат человек.

Сотник воронинской Потап Песокченко, у него в пяти куренях сто человек.

Итого по вышеписанным списком отпущено из Смоленска под Ригу:

Полковников наказных три человека.

Товариства тысяча шестьсот пятьдесят адин человек.

И всего к Великому Новугороду и под Ригу отпущено:

Полковников шесть человек.

Товариства две тысячи девятсот девяносто пят.

А с полковникамы три тысячи адин человек».

(РДАДА. – Ф. 124. – 1700. – Спр. 91. – 8 арк.)

№ 360

1702, жовтня 9(вересня 28). – «Реєстр товариства полку Чернігівського, в жилищах шведських над рікою Шелдихою на урочищі Лопі»

Підрозділ	Козаків	Підрозділ	Козаків
Полковник	1	Сотня Стольненська	5
Полкова старшина	7	Сотня Менська	44
Знатне товариство полкове	17	Сотня Киселівська	5
Музика війська	8	Сотня Синявська	4
Армаші та пушкарі	17	Сотня Понорницька	8
Курінь полковника	23	Сотня Білоуська	24
Курінь Якова Лизогуба	9	Сотня Выбельська	4
Курінь обозного та значкових	9	Сотня Слабинська	14
Курінь асаули полкового	9	Сотня Ройська	10
Курінь асаули полкового другого	11	Сотня Любецька	10
Курінь хоружого полкового	5	Сотня Городницька	10
Курінь писаря полкового	12	Сотня Седнівська	13
Сотня Березнянська	8	Всього	287

(Опубліковано: Горобець С., Рябцев В. До історії участі українських козаків у військових подіях початкового етапу Північної війни (1700-1702 рр.) // Сіверянський літопис. – 2011. – № 3. – С. 23-38)

3) Тут і далі виділені курсивом слова в тексті подано латинською мовою.

³ У цьому місці виділене курсивом написано слов'яноруською мовою.

|

РЕГЕСТИ

№ 1

1648, червня 16 (6). – Відписка сівських воєвод

28 травня (за ст. стилем) прийшов до воєвод Б.Тонкой, голова гостиного двору, і повідомив, що з Конотопу прибув міщанин Іван «Игнатов». Його було взято воєводами на «расспрос». Він сказав, що три тижні тому в Конотопі була вість, що король Владислав IV буде йти з Смоленська у Київ. Потім конотопець розповів про Жовтоводську битву. 27 травня він був у Глухові і чув там, що козаки прийшли в Ромни, а інші пішли на Кам'янець-Подільський.

(АМГ. – Т. I. – № 344)

№ 2

1648, червня 17(7). – Відписка путивльських воєвод

30 травня (за ст. стилем) приїхали купці Антон «Гаврилов» та могилевець Богдан «Потапов». В «расспросе» сказали, що 27 травня прибігли в Ніжин два пахолка коронного гетьмана Миколи Потоцького з його табору і принесли вість про Корсунську битву. 8 травня прибігли до путивльської переправи через Сейм «из литовских городов» урядники й шляхта: Матвій Шачко і Рафаїл Сіножацький та інші з дружинами дітьми та різні люди душ із 100.

(АМГ. – Т. I. – № 346)

№ 3

1648, червня 30 (20). – Відписка трубчевського воєводи

20 червня (за ст. стилем) Никифор Нащокін свідчив: 8 червня прийшов до нього піп Іван с. Плоського Трубчевського повіту і сказав, 3 червня він їздив у Почеп. Там чув від шляхтича Станкевича та почепського старости Матвія Дубровського про смерть короля Владислава і Корсунську битву. За листом шляхтича Керлича його мати виїхала з Почепа до Польщі. Було прислано 5 гармат. До Почепа йдуть 200 козаків-повстанців. Багато хто з посадських людей Трубчевська їздили у Стародуб на ярмарок на десяту п'ятницю і як повернулися розповідали вісті про смерть короля Владислава і що новим королем буде Ян Казимир. У Стародубі, Новгород-Сіверську, Почепі зміцнюють укріплення. У Новгороді-Сіверському пан Пясочинський наказав «сбирать стацію и делать запасы».

(АМГ. – Т. I. – № 352)

№ 4

1648, липня 3 (червня 23). – Відписка брянського воєводи

2 червня (за ст. стилем) з Брянська у Стародуб на ярмарок, що був десятої п'ятниці, їздили брянські купці, пушкарі Федот Кольцов Томила Пельчуков та ін. і як повернулися 18 червня, то розповідали вісті про постання в Україні, зокрема те, що «стародубский де державець всяких чинов людей при них

забивал в осаду». 18 червня у Брянськ з Почепа приїхав поляк Криштоф Силич – поміщик з Новгород-Сіверського з двома слугами і повідомив вісті. Сказав і про те, що в «литовской земли» воюють «вольные охочие люди», вони були в Новгороді-Сіверському (300 душ) та Стародубі (2000), а Силич пішов у Почепщину. «А воюют де в их литовской земли всякие охочие сборные люди, а не черкасы». Через війну Силич не міг приїхати з Печепщини в Стародуб, тоді поїхав у Брянськ.

(АМГ. – Т. 1. – № 352)

№ 5

1648, липня 21 (11). – Стародуб. – Лист стародубського підстарости Рафала Уєського трубчевському воєводі М. Нашокіну

Сповідчає про селянські повстання на Стародубщині і про те, що повстанці, пограбувавши панів, тікають у Трубчевську землю. Вимагає від воєводи таких людей не приймати.

(Повністю опубліковано: Акты ЮЗР. – Т. 3. – № 217. – С.227-228; ВУР. – Т. 2. – № 27)

№ 6

1649, серпень – вересень. – Справа про купівлю поташу та інших товарів російськими купцями

«[...] [Лист]: Петр Забела, полковник наказной Войска его королевской милости борзенский»

Далі говориться, що Забіла продав 40 бочок поташу брянським купцям. Просить, щоб їм не чинили кривду.

«Дан з Борзны, року 1649 месяца июня 9 день». [...]

[Лист]: «Я, Криска Прокопович, сотник высланный от пана Мартина Небабы, полковника борзенского Войска его королевской милости Запорозского».

Далі говориться про те, що він продав брянським купцям 31 бочку по 30 коп «литовския личба».

«Писана в Почепе, дня 15 мартца 1649 року».

(Повністю опубліковано: Акты ЮЗР. – Т. 3. – Дополнения. – С. 101-105; ВУР. – Т. 2. – № 108)

№ 7

1649, грудня 3 (листопада 23). –

Відписка рильського воєводи А. Измайлова в Розрядний приказ

«[...]во 158-го году [...]посылал я [...] из Рыльска за рубеж в литовскую землю для проводыванья вестей рыльского пушаря Костянтина Мурзина.

И октября [...] в 31 день [...] Мурзин [...] приехал [...] [и] сказал: [...] в Борзне сказывал ему [...] тайно по знакомству и по дружбе борзенский сотник Филип Мельник[...]».

Далі йде розповідь про можливий спільний похід українських і кримських військ на Москву.

(Повністю опубліковано: ВУР. – Т. 2. – № 125)

№ 8

1653, січня 4 (1652, січня 25). – Відписка сівського воєводи

Прибули в Сівськ з литовськими купцями Андрій Трофимов та Ілля Аврамов і повідомили, що 18 грудня (за ст. стилем) приїхав у Ніжин від гетьмана Хмельницького ніжинець Семен «Потороченков» і про військові дії з участю Тиміша Хмельницького. Ніжинський полковник Золотаренко дозволив литовським купцям торгувати. А тим козакам, які пішли воювати на заклик Хмельницького воювати проти Речі Посполитої, за його ж пізнішим наказом сказав повертатися у свої міста.

(АМГ. – Т. 1. – № 499)

№ 9

1653, березня 23 (13). –

Відписка брянського воєводи Григорія Долгорукова

5.03.1653 повернувся агент Петрушка Сурнин, якого воєвода посилав в Україну 5.03.1653 р. Він сказав, що 27 березня у Стародубі був ярмарок. Тоді ж прибігли селяни з Лишечі Стародубського повіту (у 20 верстах від Стародубу) і сказали, що в Лишечі прийшли поляки й німці 9 хоругв. Вони схопили в селі попа й мучили, забрали його з собою, а селяни втекли. Із Стародубу полковник пан Завадський послав проти цих ворогів погарського сотника Афанасія «Еремеева» з козаками (1500 чоловік). Був бій. 28.02.1653 р. «во всю ночь». Поляків вибили з села, забили бл. 50 душ, взяли в полон 6, з котрих 2 послали до Хмельницького, а з інших чотирьох двох розстріляли. Ці поляки з війська Радзівіла і прийшли з Кричева, чекають піхоту, а діждавшись, знову придуть під Стародуб. Полковник Завадський послав по татар, щоб допомогли. А з Почепи сотник Петро Рославець ходив проти поляків, був бій у Дуракові. Перемогли поляків взяли в полон 3-х «язиків» (двох послали до Хмельницького, а третього порубали). Ці «язики» сказали, що будуть сейми у поляків й козаків про мир, але якщо не домовляться, то поляки підуть на Брянськ, Стародуб, Почеп.

(АМГ. – Т. 1. – № 510)

№ 10

1653, до червня 17. –

Відписка путивльських воєвод Ф. Хілков та П. Протасьєва

Прибули в Сівськ з литовськими купцями Андрій Трофимов та Ілля Аврамов і повідомили, що 18 грудня (за ст. стилем) приїхав у Ніжин від гетьмана

Хмельницького ніжинець Семен «Потороченков» і про військові дії з участю Тиміша Хмельницького. Ніжинський полковник Золотаренко дозволив литовським купцям торгувати. А тим козакам, які пішли воювати на заклик Хмельницького воювати проти Речі Посполитої, за його ж пізнішим наказом сказав повертатися у свої міста.

(АМГ. – Т. 1. – № 525)

№ 11

1653, червня 27(17). –

Відписка путивльських воєвод Ф. Хілкова та П. Протасьєва

3.06.1653 приїхали в Путивль купці «Стенька» Берюховський та «Гаврилка» Блахино. В «распросе» сказали, що були в Ніжині на ярмарку. Берюховському сказав ніжинський міщанин, купець Іван Черток, а тому говорив таємно чернігівський чернець, що під Любечем стояло 500 козаків, а під Любеч прийшло польського і литовського війська понад 10 000, розбили козаків і переправилися на цей бік Дніпра. З Чернігова писали в Ніжин до полковників про цей ворожий наступ і козаки негайно виступили проти ворога. Чернігівці говорили путивльським купцям про похід Богдана Хмельницького під Кам'янець-Подільський, а Тимоша Хмельницького – в Молдавію.

(АМГ. – Т. 2. – № 525)

№ 12

1653, липень. – Відписка сівського воєводи А. Бутурліна

17.07.1653 р. стародубець Іван «Іванов» згідно з його чолобитною був посланий в Чернігів до полковника Івана Золотаренка. Повернувся у Сівськ 3 липня і сказав, що в Чернігові були три полковники з полками (Ніжинський І.Золотаренка, Переяславський, Чернігівський Степана Пободайла), всього 30 000 козаків. Битви з поляками ще не було. Чув від полковників, турецький султан посилав послів, щоб козаки піддалися султану. Золотаренко «наспіх» їздив до Переяслава, щоб побачитися з російським послами. Говорили і про дії Богдана Хмельницького.

(АМГ. – Т. 2. – № 538)

№ 13

1654, березня 12 (2). – Відписка сівського воєводи А. Бутурліна

24.02. 1654 р. писав з Ніжина до воєводи полковник Іван Золотаренко і прислав копії 3-х листів Януша Радзівіла, в т. ч. той, який він адресував стародубцям (наводиться їхній переказ). У своєму ж листі Золотаренко писав про підхід великих сил поляків під Стародуб. У листі князя Радзівіла до ротмістра від 6.02.1654 р. говорилось про його намір йти на Стародуб.

(АМГ. – Т. 2. – № 582)

№ 14

1654, березня 16 (6). –

Відписка брянського воєводи Григорія Долгорукова

6.03. 1654 р. свідчив у «расспросе» селянин Іван Малахов. Він був «с торгом» у Стародубі, був і у Почепі. При ньому примчав із Стародубу козак від сіверського полковника Опанаса «Веремеенка». Після цього почепський сотник вивів всіх козаків з міста та повіту і вони пішли під Стародуб. Кажуть, що багато поляків прийшло під Стародуб і вони стоять в с. Бобовичах. З Брянська послали до полковника «Веремеенка» дворянина Івана Безобразова з п'ятьма товаришами, щоб через них він сповіщав відомості, особливо про кількість поляків і якого полку. Наводиться лист «Веремеенка» до воєводи Долгорукому від 27(17).02. 1654 р. з Стародубу. У ньому сповіщалося про прихід поляків до Стародуба і про успішну відсіч козаків. Але зібралось ще кількасот поляків. Прохання про допомогу.

Вміщено також «расспрос» Безобразова (27.02.1654 р. за ст. стилем). Він засвідчив, що був у Стародубі 24.02.1654 р., зустрічався з сіверським половником, передали листа від воєводи. В цей час підійшли поляки. Переговори, полковник сказав, що йому на допомогу прийшло 150 кіннотників. Потім Безобразова відпустили з листом того ж числа.

В листі до Долгорукова від 7.03.1654 р. говорилось зокрема, що раніше їм писавз Сівська воєвода Андрій Бутурлін, а до нього посилали з Ніжина козака з вісткою про підхід поляків до Стародубу

(АМГ. – Т. 2. – № 586)

№ 15

1654, березень. – Відписка сівського воєводи

Говориться, що воєвода посилав стародубців, дітей боярських (Г.Климова та ін.) для вістей у Ніжин до Золотаренка, в Почеп до «Еремеевича» і в Новгород-Сіверський до сотника Михайла Горбовицького. 13.03. прислав у Сівськ полковник «Еремеев» з Стародуба, а з Новгород-Сіверського М. Горбовицький два листи з Климовим. Останній сказав, що полковники його попередили, щоб він не йшов до них, а чекав від них вістей.

Наводилися копії двох листів:

Лист Єремєнка, сіверського наказного полковника, до Бутурліна від 13.03.1654 р. (з Погару). Тут повідомлялось, що 9 березня до нього писали вісті з Гомеля та інших міст: у Гомелі 500 чоловік війська, а в Чичерську та ін. – інші частини. Вони ходили під Стародуб з Короткевичем. Тепер з Кричева пішло 700 війська, але невідомо куди.

Лист Михайла Степановича Горбовецького, сотника новгород-сіверського, до Бутурліна (з Новгород-Сіверського). Тут повідомлялося про лист до сотника полковника Єремєнка, де повідомлялося, що з Кричева рушило 700 піхоти з Корфом, але не знати куди наміряються. Далі повідомлялося про військові дії в Білорусі, зокрема, що в Гомелі стоїть 700 душ польського війська.

(АМГ. – Т. 2. – № 586)

№ 16

1654, жовтня 7 (вересня 27). – Смоленськ. –

Царська грамота ніжинському полковнику Івану Золотаренку

20 вересня (ст. ст.) писав до нас Богдан Хмельницький, що послав до нас на службу ніжинського полковника Івана Золотаренка з «ратними людьми». Золотаренко прибув до нас у Смоленськ. Ми «велели дати ему в маєтність Батурин со всеми угоди и селы к нему належачими».

(НБУ. – ІР. – Ф. VIII.-№ 224 (97). – Ч. I. – С. 391–392. – Копія кінця XIX ст. Опубліковано: Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу 1648–1658 рр. – К., 2015. – Т. 4. – (1655–1658 рр.). – Регести № 88)

№ 17

1656, січня 1(1655, грудня 22). – Лохвиця. –

Запис у лохвицькій ратушній книзі

Йдеться про справу Горпини Костювни зі своїм чоловіком Якимом Литвином «[...]ижив в се[м] же [...] року в по[ст] Филипо[в] вступивъши оны[й] Яким Литвин, якобы з потреби свое[й] з Лохвици пошо[л] а оуж наза[д] и[з] Ме[д]вежого додому, до жоны и до тіти[й] (*описка, має бути «дітей» – прим. видавця*) своїх йдучи и претив Сребрянско[го] города до села Талалаевки прише[д]ши, товар, то е[ст] быдла рогатого десятеро, вкравши до Ло[х]вици гнал[...]».

(Опубліковано: Лохвицька ратушна книга другої половини XVII ст. – К., 1986. – С. 54)

№ 18

1659, травня 30. – Варшава. – Універсал Яна-Казимира

Універсал, яким король стверджує о. Михайлу Гунашевському, протопопі київському, два села у Київському воєводстві Крехаїв, Боденьки з Крехаївською слободою, також млинок у Борках на р. Острі.

(Пам'ятники історії Східної Європи. Т. V. (Руська (Волинська Метрика). Книга за 1652-1673 р.) – Księga wpisów № 131. – Острог – Варшава – Москва, 1999. – С. 115-116; Опубліковано: Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу 1648–1658 рр. – К., 2015. – Т. 4. – (1655–1658 рр.). – Регести № 109)

№ 19

1659, травня 30. – Варшава. – Універсал-привілей Яна-Казимира

Універсал, яким король надає добра Козар над р. Остром у Київському воєводстві шляхтичу Северину Сулимі.

(Повністю польською мовою документ надруковано П.М. Кулаковським: Пам'ятники історії Східної Європи. Т. V. (Руська (Волинська Метрика). Книга за 1652-1673 р.) – Księga wpisów № 131. – Острог – Варшава – Москва, 1999. – С. 162- 163. Цей витяг опубліковано: Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу 1648–1658 рр. – К., 2015. – Т. 4. – (1655–1658 рр.). – Регести № 110)

№ 20

1659, червня 11. – Варшава. –

Облята цесії шляхтича Яна Себестіановича

Ян на Горбові Себестіанович, новгородський військйий, за королівським дозволом поступається своїм по життєвим правом на села Крехаїв і Слобідку Крехаївську у Київському воєводстві, що лежать понад р. Десною, шляхтичу о. Михайлу Гунашевському, протопопі київському, і його дружині Маріанні з Вигова Виговській. Цю угоду підписали і скріпили печатками Костянтин Виговський, підскарбій ВК Руського, туровський полковник, Юрій Немирич, київський підкоморій, овруцький староста і Прокіп Верещака, чернігівський пограничний коморник.

(Пам'ятники історії Східної Європи. Т. V. (Руська (Волинська Метрика). Книга за 1652-1673 р.) – Księga wpisów № 131. – Острог – Варшава – Москва, 1999. – С. 113-114. Цей витяг опубліковано: Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу 1648–1658 рр. – К., 2015. – Т. 4. – (1655–1658 рр.). – Регести № 113-а)

№ 21

1659, червня 11. – Варшава. – Універсал Яна-Казимира

Універсал, який стверджує уступлення Яном на Горбові Себастьяновича сіл Крехаїв, Боденьки і Слобідку Крехаївську у Київському воєводстві, що лежать понад р. Десною, шляхтичу о. Михайлу Гунашевському, протопопі київському, і його дружині Маріанні з Вигова Виговській. Цю угоду підписали Костянтин Виговський, підскарбій ВК Руського, туровський полковник, Юрій Немирич, київський підкоморій, овруцький староста і Прокіп Верещака, чернігівський пограничний коморник.

(Пам'ятники історії Східної Європи. Т. V. (Руська (Волинська Метрика). Книга за 1652-1673 р.) – Księga wpisów № 131. – Острог-Варшава-Москва, 1999. – С. 110-113. Цей витяг опубліковано: Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу 1648–1658 рр. – К., 2015. – Т. 4. – (1655–1658 рр.). – Регести № 114)

№ 22

1659, липня 7. – Варшава. – Універсал Яна-Казимира

Універсал, яким король затверджує резигнацію Йосифа Мещерина, чернігівського архімандрита, з чернігівської архімандрії.

(Повністю польською мовою документ надруковано П.М. Кулаковським: Пам'ятники історії Східної Європи. Т. V. (Руська (Волинська Метрика). Книга за 1652-1673 р.) – Księga wpisów № 131. – Острог-Варшава-Москва, 1999. – С. 157-158. Цей витяг опубліковано: Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу 1648–1658 рр.- К., 2015. – Т. 4. – (1655–1658 рр.). – Регести № 110)

№ 23

1662 р., липня 14 (4). Лист наказного гетьмана Я. Сомка і запорозьких полковників до царя Олексія

«[...] Иаким Сомко, гетман с войском вашего царского пресветлого величества Войска Запорожского, с полковниками на сей службе вашей государеве застаючими: Афанасьем Щуровским переяславским, с Матьяшом Папкевичем ирклеевским, с Костею Гавриленком кременчютцким, с Андреем Пырским лубенским, с Гладким наказным миргородцким, с Федором Терешонком прилутцким, с Шиманом зинковским, с Иваном Лиштваном пехотным, и со всею старшиною и чернью, в стопы ног вашему царскому пресветлому величеству челом бьем. [...]

И мы вашего царского пресветлого величества верные слуги, по приговору своем в раде Козелской, в войску от святого Георгія стали, ратей к нам обещанных от вашего царского пресветлого величества ожидаючи [...]

[...] На Семиона Кглуховского бьем челом вашему царскому пресветлому величеству, который идучи из Нежина, несть вести в Запорожье или в Чигирин, а полки побунтовал, именно Зинковский, Полтавский, и к нам зинковцов идучих, Беспалого, ясаула зинковского, на услугу вашего царского пресветлого величества, назад возвратил, а из Полтавы в Кременчюк приехав, атамана порубил, и здесь в Переяславль ко мне привезеный; город Переяславль, Кременчюк и иные, опричь Полтавы и других городов крайних, а сие пограничные иж огнем спалены, не знаю от кого, будут, говорил; как многие его слов суть свидетели.

[...]И на то все, о чем мы преж и ныне вам великому своему государю били и бьем челом, изволь войску своему Запорожскому свои царского величества грамоты прислати с болшими печатми, на вечные времена, и во всем милостивно нас, о чем преж сего и через нынешняго посла нашего Матвея Романовича, сотника иченского полку Прилутцкого, били и бьем челом, пожаловати, на которую обещники оборону уж то в третьем праве облежено, скорым быть начаемся. [...]Писан в Переясловлю 1662, іюня 15 дня.[...]

(Опубліковано: Акты ЮЗР. – Т. 5. – С. 115 – 117)

№ 24

1664, січня 4. – Під Прилуками. –

Лист шляхтича С. Чадицького до князя Богуслава Радзивила (?)

Шкода, що жоден з моїх попереджніх листів не дійшов до в.м.

“Особливо коли ми вже перейшли Дніпро, я спеціально послав мого товариша, пана Джеджулу (Dziudziule), який тільки-но вийшов з московської неволі. Від нього достатньо дізнаєтеся про все, що я йому зreferував, особливо про початок наших успіхів, які тільки могли на той час бути...” Король його мосьть протягом двох місяців не знав про нас і був смутний, бо 2000 війська, яке вийшло від нього до нас, не дійшло. Був наказ короля пану хорунжому

коронному (Яну Собеському – Ю.М., І.Т.) і пану гетьману запорозькому (Павлу Тетері – Ю.М., І.Т.), щоб вони наближувалися до короля. Ми виконуємо наказ, хоча раніше ми мали йти на Білгород. Ми йшли понад ріками Пслон, Ворсклою, Сулою та Удаєм, де за ласкою Божою міста й містечка кланялися нам на королівське ім'я. Все це тривало чимало часу, коли під кожним з них ми по день, по два, по три вели переговори з ними. Тому доводилося затримуватися. Список цих міст і містечок, переписавши на особливій картці, теж надсилаю. Так ми поступово наближувалися до короля. Ми підійшли під Прилуку, котрі “на противагу всім іншим містам залишилося при звичайній селянській впертості і безчесній гордині. Після немалоого стріляння з гармат, готуванні до штурму ми втратили майже цілий тиждень, врешті й воно (Прилуки – Ю.М., І.Т.) прийшло до пам'яті і, як і інші вчинили міста, присягло на вічне підданство його королівській мості. Після чого прийшов наказ, щоб ми дещо зійшли з свого шляху і на Батури, у котрому Брюховецький з кількома тисячами козаків та московітів зостає, скерували свій шлях”. Король в суботу перед новим роком виступив з Остра, а під Ольшаницею зібрав військо, яке було при ньому, і мав йти з ним до Новгород-Сіверського, куди і сам, спершись на Батури, наказав нам прямувати. Третій наказ застав нас вже під прилукою, щоб хорунжий коронний і пан гетьман запорозький, не зволікали, а йшли до короля. Була нарада з цієї okazji, де задумали не минати Батурина, у котрому засів неприязельський гарнізон.

(АГАД. – Ф. “Архів Радзивилів”. – № 594-а. – Оригінал. – Оpubліковано: о. Ю. Мицик. З документів гетьманів І. Самойловича та І. Мазени // СЛ. – 2001. – № 6. – С.25)

№ 25

1664, лютого 1 (січня 22). – Батури. – Універсал гетьмана Івана Брюховецького

Універсал адресуються всім, хто мешкає в Борзні.

Хоча через безбожного Верницького ви дали себе обдурити ворогам нашої віри, однак оскільки тепер знов з прийшли до тям і вдалися під високодержавну руку великого государя нашого московського царя, відзиваючись до нас зі своєю зичливістю, тоді я пишу до ніжинського полковника, щоб він, так само як і я, вас пробачив.

(БЧ. – ВР. – № 402. – С. 407. – Оригінал. Оpubліковано: о. Юрій Мицик, Інна Тарасенко. З нових документів до історії Сіверщини (друга половина XVII-XVIII ст.) (частина 5)//СЛ. – 2016-№)

№ 26

1665, лютого 12(2). – Канів. – Універсал гетьмана Івана Брюховецького

«Іван Бруховецький, гетман з вірним Войском его царского пресвітлого величества Запорозким.

Всему старшому и меншому вірного Войска его царского пресвітлого величества Запорозким піхотному в Барішполю на тот час знайдуючомуся товариству, братиі моеї милої, доброго здоров'я [...] доношу, иж видячи пна Давида Обаровича [...] годного его царському пресвітлому величеству и всіму вірному Войску Запорозькому [...] поручилем и повірил старшинство над братею моею милою, меновите сотництво піхотное, а не полковництво [...]. Тому ви, козаки, повинні йому коритися, «ни в чом спротивними. А де будет потреба на службу войсковую стати», там «за его поводом» заробляти на свою славу про неприятелів його царської величності.

Дан в Каневі феврала дня 2 1665.

(АГАД. – Ф. «А3». – № 3036. – С 204. – Оригінал, завірений печаткою Війська Запорозького, яка добре збереглася)

№ 27

1664, після 16 березня. – Лист невідомого

високопоставленого восначальника Речі Посполитої до невідомого

«Я, будши в цих краях, бажав того вашій мості, моєму мостивому пану, щоб поклонитися і восславити святе Воскресіння Господнє, котре, хоч і пройшло, але вітаю з ним вашу мость. Повідомляю, що пан Бідзинський через кілька днів після нас прибув до Сосниці з солтаном, де, не заставши нас, рушив із спізненим військом до Любеча, але на шляху він був сильно атакований військами Брюховецького, через що наші зазнали значної поразки. Ще більших втрат зазнала орда, яка не тільки кинула ясир, але й зброю. Лише відвага пана стольника врятувала справу, бо він з 90 кіннотників не тільки стримав ворога, але й відбив його. Два тижні тому я був на раді у пана руського воєводи в Чорнобилі. Існує загроза нападу на це місто. На допомогу Тетері пішло військо, бо прибуло 800 московської піхоти, показалася і московська кіннота над берегом. Я наказав знайти гармати, які були затоплені. “Добре запалив цю пожежу небіжчик Виговський”.

(Держархів у Кракові. – Ф. “Архів Ходкевичів у Млинові”. № 1286. – Переклад з польської. Опубліковано: Мицик Ю. З джерел до історії Сіверської України та Білорусі XV-XVII)

№ 28

1664, травня 16. – Біла Церква. – Лист Саадат-Гірей, солтана, до коронного канцлера Речі Посполитої М. Пражмовського

Під Карачевом знаходилось багато тисяч московитів, 7000 піхоти, 10000 кінноти, були у них гармати, але ми разом з Полубинським і Бідзинським дали їм відсіч. Битва тривала 10 годин і ми гнали московитів аж до самого Карачева. Загинуло їх 5000, ми захопили обоз, потім рушили далі, між Карачевом і Болховим захопили табір, взяли в полон 6000 московитів, потім повернулися

до Стародуба і йшли до Сосниці на зустріч з його королівською мостою. У двох милях від нас стали Брюховецький з Ромодановським, а три полковника йшли за нами аж до самого Дніпра. Руський воєвода за трьома солтанами і 70000 ординців прибув під Корсунь.

(АГАД. – Ф. "Архів коронний у Варшаві". – № 93/235. – Польськомовний оригінал. – Переклад з польської. Оpubліковано: Мицик Ю. З джерел до історії Сіверської України та Білорусі XV-XVII ст.)

№ 29

1666, лютого 17(7). – Гадяч. –

Універсал гетьмана Івана Брюховецького

Мова йде про грамоту царя Олексія, котрою він надавав села Києво-Печерській лаврі, в т. ч. й с. Омбиш. Виконуючи царську волю, гетьман підтверджує це надання і наказує, щоб ніжинський полковник не чинив перешкоди цьому, особливо, щоб не важився чинити «ексцесов, бунтов и похвалок засланому от архимандрита до Омбиша», а селяни щоб віддавали монастирю належне послушення.

(БПАН. – ВР. – № 267. – Арк.27. Оpubліковано: о. Юрій Мицик, Інна Тарасенко. З нових документів до історії Сіверщини (друга половина XVII-XVIII ст.) (частина 5)//СЛ. – 2016-№)

№ 30-31

1666, грудня 8(листопада 28). –

Грамота царя Олексія

Мова йде про чолобитну стародубської міської верхівки з посиланнями на статті гетьмана Брюховецького (тут його названо ще й боярином) щодо магдебурзького права. Говориться про послів і гінців з Москви, котрі бували в ратуші і котрим нині ніхто не дає допомоги (корм, пиття). Цар дає Стародубу села Савостяновичі, Яковличі з млином, а іншою грамотою дає замість Савостяновичів с. Чауси. Також мова йде про річну оренду Стародуба у 150 крб., з Ніжина 400, з Чернігова-200.

(БПАН. – ВР. – № 267. – Арк. 4. Оpubліковано: о. Юрій Мицик, Інна Тарасенко. З нових документів до історії Сіверщини (друга половина XVII-XVIII ст.) (частина 5)//СЛ. – 2016-№)

№ 32

1673, червня 23. – Варшава. – Новина

Полковника Мурашка звільнено за проханням віленського воєводи, з одним присланим гетьманом послав через Сівер до України понад 10 000 війська проти татар.

(ВДА (Краків). – ВР. – № 372. – Арк. 342. – Тогочасна копія)

№ 33

1673, серпня 4. – Варшава. –

**Лист коронного під канцлера Анджея Ольшовського
до трибунальського маршалка**

Ромодановський залишив всю артилерію в Батурині, а сам мав далі йти.

№ 34

1676, вересня 8. – Москва. – Новина

Стародубського полковника Рославця взято під варту в столиці. Гетьман Самойлович та князь Ромодановський йдуть з військами до Києва.

(БЧ. – ВР. – № 421. – Арк. 290. – Копія XVIII ст.)

№ 35

1687, червня 10 (травня 31). – Козелець. –

Універсал ніжинського полковника Степана Забіли

Мова йде про фондуші гетьмана Богдана Хмельницького, ніжинських полковників Івана Золотаренка, Григорія Гуляницького, Пилипа Уманця монастиреві в Омбиші.

(БПАН. – ВР. – № 267. – Арк. 29. Оpubліковано: о. Юрій Мицик, Інна Тарасенко. 3 нових документів до історії Сіверщини (друга половина XVII-XVIII ст.) (частина 5)//СЛ. – 2016-№2)

№ 36

1687, жовтня 10 (вересня 29). – Батурин. –

**Стверджувальний універсал гетьмана Івана Мазепи
на маєтності Києво-Печерській лаврі,**

в т. ч. і в Стародубському, Ніжинському й Чернігівському полках

Гетьман підтверджує царські грамоти і універсали попередників-гетьманів, якими надавались монастиреві в особі архімандрита Варлаама Ясинського ряд маєтностей, в т.ч. «село Омбыш в полку Ніжинском; село Папуля, село Родичев и село Иванков в полку Черніговском, містечко Попову гору, село Силце, село Ширки, село Кузневиці, село Макаровичи, село Заборе, село Летехи, село Боду Переляжскую, село Бобовичи, село Вилье, село Вирещаки з Пучачами, село Шишчичи, село Павличи и село Дубровную в полку Стародубовском лежачії, з лесами, полями, сіножатми и с всіми, до них прислужаючими кгрунтами, як ся подлуг ограниченя своего здавна мают, млин в Козелцу на річце Острі, на греблі міскої стоячей...».

(БПАН. – ВР. – № 271. – Арк. 32. Оpubліковано повністю: Мицик Ю. Десять документів до історії Стародубщини і Стародубського полку XVI-XVIII ст. // СЛ. – 1996. – № 1. – С. 108–109)

№ 37

1690, липня 1 (червня 22). – Батурин. –
Універсал-привілей гетьмана Івана Мазепи
Київській митрополії на ряд маєтностей

Мазепа надає Київській митрополії в особі митрополита Варлаама Ясинського через те, що вона внаслідок Андрусівського миру втратила свої маєтності на правому березу Дніпра і прийшла в «крайнее...знищене» «містечко Моровск з іншими приселками, до него належачими Соколовкою, Руднею, Коропем з землями, полями, лісами, озерами, там прилеглими и з озерами Расин и Бабин названними, з сіножатми луговыми задесенскими, з островом Беловодом, перевозом на реці Десні, также под Моровском знайдуючийся, и з прочіими всіма угодиямы так ціле и зуполне, як негдис за королевской державы в дховной своей области бискуп киевский держал и употреблял, придаючи и присовокупляючи до того ж містечка Моровска села, имянно тые Церковища, Ковчин, з перевозом и Комаровку зо всіма их приналежитостями, село Койлев з озерами, ему прислушаючими, и з всякими угодиями, належытими, ствержаючи сим же нашим універсалом всі кгрунта домонтовичевские [...] утверждаем теди сим нашим універсалом, аби тие все маєтности и угодия вышше описанные так, яко и старинные, тоеи ж катедры маєтности на сем боку Днепра Погребы и Зазимье з землями, лісами, сіножатми, озерами и з озером Подцерковьем, а на том боку (Дніпра – Ю.М., І.Т.)[...]».

(БПАН у Кракові. – ВР. – № 270. – Арк. 78-79. – Тогочасна копія. Повністю опубліковано: Ю. Мицик. – 3 документації гетьмана І. Мазепи//СЛ. – 1997. № 4. – С. 145-146)

№ 38

З регестів універсалів гетьманів України
середини XVII-першої третини XVIII ст.
(з рукопису колекції О. М. Лазаревського № 15)

«Полк Стародубський (частково – Ю.М., І.Т.)

//(арк. 67) «Гетман Иван Мазепа 1689 году , октября 12 дня, по прозбі Яна Скаковского и по усмотрению его способности до услуг //(арк. 67 зв.) привернул ему, Скаковскому, вышеписанное село Постоловници до ласки его, Мазепи.

Гетман Иван *Виговский* універсалом 1659 году, февраля 11, сотнику роискому Фомы Ращенку, имевши взгляд на заслуги его в Войску Запорожском отправляемые, надал млин Роиский з Беркилевщизною зо всіма пожитками и село Слободку при том же млині заимати позволил...

Гетман Иван *Мазепа* 1698 года, июня 10 д., по листу полковника черниговского Якова Лизогуба обозному полку Черниговского Филону Ращенку, респектуя на его вірние войсковие труды, позволил на грунт его,

прозиваемий Конская, строит млинок, заховуючи при нем в послушенство в селі Кислых четверох человека посполитих людей до ласки войскової.

Гетман Иван *Мазепа* универсалом 1704 года, октября 1-о, сотнику роискому //(арк. 68) Петру Стефановичу възглядом трудов и услуг его, чрез немалое время в Войску Запорожском ложенных, подтвердил во владіние людей в селі Голубичах, трема полковников черниговских листами ему наданных...

(Далі йде реєстр вищезгаданого універсалу Б. Хмельницького від 24.06. 1657р.) Гетман Иван *Виговский* 1658 году, мая 10, помянутому обивателю черниговскому Лукашу Носачевичу привернуть слободу з людьми на грунт его з обивателями находячимись и со всіми приналежностями.

Оной же гетман *Виговский* 1659 года, мая 20, универсалом Карпу Мокриевичу за значние его заслуги надать поле, Зеневское прозиваемое.

Гетман Иван *Виговский* 1658 года, априля 22 д., сотнику черниговскому Станиславу Коханенку универсалом за службу его надал слободку Гучин з людьми, на грунті его посаженную...

//(арк. 70) Гетман Иван *Мазепа* универсалом 1687 года, августа 28, войсковому товарищу Карпу Мокриевичу подтвердил села Сибезж и Ямища со млином, на реці Білоус стоячим, и слободку Роїскую со млином Евтуховым, на той же реці Білоусі стоячим, и принадлежащие к тем маестностям грунта, сіножати, поля, боротное дерево и всякие пожитки во владіние укріпил.

1704 года**, марта 23 д., товаришеви ** войсковому товарищу Демяну Мокриевичу ті села Сибереж и Ямище со всіми до них приналежачими здавна угодиями в спокойное владіние ствердил**. //(арк. 70 зв.)

Гетман Иван *Мазепа* літа от создания мира 7195(1687 – Ю.М., I.T.) сотнику полковому черниговскому Самоилі Мокриевичу универсалом надал в Черныговском уїзді в Білоуской сотни село Листвин со всіми угодіи и з жителми...

Гетман Иван *Мазепа* универсалом 1690 года, ноября 20 д., обивателки черниговской Анастасіи Богдановской з сынами Григорием и Андріем, респектуя на услуги умершаго мужа и сынов еї, подтвердил во владіние подсуидков, на собственних грунтах находячихся... //(арк. 76)

Гетман Иван *Мазепа* универсалми 1691 году, февраля 7 дня, протопопі черниговскому Николаю Синдаровскому во владіние на всі годи надал, в сотни Седневской лежачое, селце Петрову слободу...

Оное село Петрову слободу универсалами утвердили во владіние гетманы *Скоронадский* 1710 генваря 14, помянутого протопопи Синдеровского жені Анастасіи Мартыновні, а 1728 годов , ноября 28 числа, Данило *Апостол свойственному*** зятю оного протопопы судьи полковому черниговскому Василю Каневскому... //(арк. 99 зв.)

Гетман Иван *Мазепа* универсалом 1702 года, ноября 5, монастырю Рихловскому в рудні запущенной на гребли, которая от жени обозного войскового генералного Василия Борковского на тот монастыр лекгована желізо робити и руду там же брати, позволил...//**(арк. 102 зв.)**

Гетман Иван *Мазепа* универсал 1704 года, марта 2 д., монастырю Антониевскому любецкому з горливого своего попечения для подпоможения скудостей монастырских надал село Кукары со всіми до него приналежащими грунтами и угодиями...//**(арк. 108)**

(Далі йдеться про вищезгаданий універсал Б.Хмельницького від 27.05.1657 р.) “Гетман Иоан** Виговский универсалом того ж 1657 году августа 29 д. ему ж, епископу черниговскому Лазару Барановичу, поддал монастыр новгородский зо всіми маестностями, грунтами, пожитками и приналежностями, как до монастыря належачими, так и с теми, которые по зуѣтах и доминиканах осталис...//**(арк. 108 зв.)**

Гетман Иван** Мазепа универсалом 1689 году, февраля 12 дня, преосвященному архиепископу черниговскому Барановичу позволил для нужной его, а особливо церковной потребы в власных** собственных его грунтах, в ключу Новгородском лежачих, на реці Белиці на робленье шкла гуту построить.

Оной же гетман *Мазепа* универсалом 1701 года, марта 26 д., преосвященному архиепископу черниговскому и новгородскому Ивану** Максимовичу, по иміючихся у него данным ему доброволне разным записам, правам и муніентам от жителя черниговского Ивана Яхимовича и видячи он, Мазепа,** иждивение к благоліпію церковному от его, архиепископа черниговского ронячое труды**, надал ис трудов в зуполную поссессию, моц и владзу рудню, прозиваемую Неденчицкую, в сотни Любецкой на реці Ворзні знайдуючую** находячуюся, зо всіми приходами и пожитками и людей при оной жиючих под такою кондицією, дабы з той рудни каждого года до скарб войскового давано по дванадцати возков желіза доброго.”

Ніжинський полк (частково – Ю.М.)

//(арк. 145 зв.)

“Гетман *Мазепа* универсалом 1689 году, июня 23, ему ж, бунчужному Лизогубу, за всегдашною его услугу надал во владіние пляц порожний Мурашковский, в містечкі Конотопі лежачий...//**(арк. 173)** *Он же* слободку Хотминович(?) во владіние ему, священнику Софоновичу, универсалом 1709 году, генваря 5, ствердил, и гетман Скоропадский” **(арк. 181 зв.)**

Тот же гетман *Мазепа* 1696 году, майя 17 д., преосвященному пану Варлааму Ясинскому позволил для дворовой потребы при селі Ковчин на реці Десні перевоз устроить...//**(арк. 185)**

(Йдеться про відомий універсал Б.Хмельницького від 20.12.1653 р., яким кийвському Межигірському монастиреві надавалося с. Чернин, № 69 – Ю.М., І.Т.)

“Сию надачу подтвердили гетманы Демян Игнатович (*Многогрішний-Ю.М., І.Т.*) году 1671, февраля 17 д., гетман Иван *Самойлович* 1673 года, марта 1 дня.

(Далі йдеться про згадуваний вище універсал *Б.Хмельницького* від 21.03.1656 р.) **//(арк. 185 зв.)**

“Сию надачу универсалами подтвердили и гетманы Иван *Виговский* 1657 году, октября 17 дня, гетман *Юрий Хмельницкий* 1660 году, февраля 7, с прибавленем еще и села Чернына. Гетман Демян Игнатович (*Многогрішний – Ю.М., І.Т.*) 1671 года, марта 25 дня, оному Межигорскому монастыру надал озера Козаровские и Ясногорские з островом под селом Чернином...” **//(арк. 222)**

Гетман Иван *Виговский* двома универсалами:

1-м. 1658 году, марта 19 д., тому ж Мгарскому лубенскому монастырю надал в спокойное держанье озера Влоды(?) и Станы в Чигирин Дубраві будучие;

2. 1658 году, апреля 16 дня, наданние от гетмана Богдана Хмельницкого озера, прозиваемие Сулице, Білозерье, Піщаное **//(арк. 222 зв.)** Глушицы, Плетенища, Белюв, инные прилеглые, на грунтах чигирин-дубровских стоячие, так и Запісочи, около Дніпра будучие, тому ж монастыру подтвердил в спокойное владіние.

Гетман Иван *Виговский* универсалом 1658 году, декабра 9 д., респектуя на убожество и спустошене монастыра Мгарского, надал оному млины вовчанские со всіми принадлежностями и пожитками.

Гетман Иван *Виговский* универсалом 1659 году, генваря 26 д., взглядом знищенья и спустошенья монастыря Мгарского дал на выживеньє братии того монастыра млин в Лубнях, на річки Сулі будучой, Проциковский прозиваемий, за всіми пожитками и приходами.

Вышеописанные монастыру Мгарскому Вовчанские и Проциковские млины, и сверх того и на річки Удаї Городиские, со всіми принадлежностями подтвердил во владіние оному монастырю универсалом 1659 году, ноябра 1...”

(НБУВ. – IP. – Ф. 1. – № 54085-54095. Оpubліковано: Мицик ‘Ю. 3 документів гетьманів І. Самойловича та І. Мазепи // СЛ. – 200. – № 6. – С. 36-37)

№ 39

1697, лютого 4 (січня 25). – Розписка дана ігумену Петропавлівського монастиря в Глухові Якову

У розписці йдеться про позичення 8 рублів польських чехів та хліба «мірою глухівською осмачка, дві осмачки пшеници [...] да мірка пшона». Мова йде також про продаж млин.

(БПАН. – ВР. – № 267. – Арк. 13. Оpubліковано: о. Юрій Мицик, Інна Тарасенко. 3 нових документів до історії Сіверщини (друга половина XVII-XVIII ст.) (частина 5)//СЛ. – 2016-№)

№ 40

**1697, лютого 4 (січня 25). – Розписка путивльського жителя
Микити Іванова св. Димитрію Ростовському (Тупталу)**

Розписка була дана ігумену Петропавлівського монастиря в Глухові Димитрію. Мова йде про млин на р. Клевань біля «Хвастова», за оренду якого платиться 7 рублів польських чехів.

(БПАН. – ВР. – № 267. – Арк. 11.

№ 41

**1700(?). – Жалувана грамота Петра I київському
митрополитові Варлааму Ясинському**

Мова йде про “оскуденъ” Київської митрополії, через що за царським указом гетьман Мазепа дав “близ городов Остра и Козелца над Лесню рекою местечко, прозиваемое Моравск, которое прежде сего біло за римским бискупом со всеми приналежностями и з двумя деревнями, Соколовкою (?) и Коропом, с руднею, с озерами, с лесами и с сеножатми”. Було дано також село Церковища с “деревней” Ковчином.

(БПАН-ВР. – № 273. – Арк. 86-87 зв. – Оригінал, завірений печаткою. Опубліковано: Ю.Мицик. З документів гетьманів І.Самойловича та І.Мазепи // СЛ. – 2001. – № 6. – С. 32)

ДОДАТКИ

Збірник було вже здано до друку, але затяглася справа із здобуттям коштів на його публікацію. Тим часом в результаті архівних пошуків нам постійно траплялися нові документи до історії Сіверщини XVII-XVIII ст., які довелось вміщувати в додатках.

№ 1

Перша половина XVII ст. – Уривок з твору польського хроніста Шимона Старовольського «Польша...» (1652 р.)

«[...] Тут треба додати, як думаємо, Чернігівське воєводство, що знаходиться за Дніпром, яке Владислав IV відірвавши від Московії, приєднав до Королівства Польського і крім старост міст поставив у цьому воєводстві двох сенаторів: особливо воєводу і каштеляна, призначаючи їм місця в сенаті Королівства; крім того заснував у багатьох місцях католицькі костьоли і для освіти молоді заснував в Новгородку колегіум Товариства Ісусового.

Але перейдімо вже до Білої Русі, оскільки ми обговорили чернігівську провінцію, яка власне належить до Чорної Русі[...].»

(Polska albo opisanie położenia Królestwa Polskiego. – Kraków, 1976. – S. 100)

№ 2

1615, серпня 27(17). – Лоїв. – «Лист» любецького і лоївського підстарости Андрія Сулимирського

«Андрей Сулимирский, подстаростий любецкий и лоевский.

За просбою атамана ганчарского Васка Прудниченка и братии его ганчаров даю им сей мой лист под таковою моцю: который бы пришел наводный ганчар, тогда мает обеститисе атаману их и дати грош иден робити. А если захотети робити тут у месте, тогда мает поеднати атамана и братию его, которая есть при нем, старшого и дати до скринки золотый або чим поеднати их. А если не оповедавши се атаману и будет робити без ведомости атаманское, тогда повинен будет заплатити вини на вряд петдесят грошей. А если бы который брат их, ганчар, робивши ремесло и покинув и не робил рок або два и знову будет робити, а не и поведает се атаману их, тогда на вряд повинен заплатити вини петдесят грошей литовских. А стороны работы замковое скоро закаже атаман, жеби был готов. А если который не выйdet и гуршикы мает, заплатити чотыри гроши на урядника або чим поеднает. И на той даст сес мой лист под печатю моею и с подписом руки моее.

Писан у Лоеве року 1615 мсца августа 17 дня.

Andryj Sulimirsky, podst[arosta] łojews[ky].

(НБУВ. – IP. – Ф. I. № 56235. – Оригінал, завіреним особистим підписом і печаткою. Оpubліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. 3 нових документів до історії Сіверщини (XVII-XVIII ст.) (ч. 8)//СЛ. – 2017. – 6. – С. 89-127)

№ 3

1629, квітня 15. – Остер. – Випис з книг Остерського замку

„Wypis z ksiąg zamku ostrzkiego.

Roku od Narodzenia Syna Bożego tysiąc sześćset dwudziestego dziewiątego mscia kwietnia piętnastego dnia.

Przede mną Aleksandrem Wojskiem, podstarościm ostrzańskim, stawszy oczewiście Iwan Bohusz, bojarzyn ostrzki, przyznał sprzedaż swoje własne, iż sprzedał rozrobek swój własny niwy wszystkie z rzeczkami z sieliszczami starymi dawnymi i ze

wszystkimi pożytkami od mała do wiela, których jednokołwiek sam miał i używał w gruncie Łetkowskim i z otczyną wszystką drzewem bortnym i ze zerczazami (?) wszystkimi mianowicie Petrowi Trostianenky, bojarynowi ostszkemu, za pewno sume za trzydzieści kop zł. liczby litewskiej tak jemu samemu, żenie jego, dzieciom jego, jako i krewnym bliskim powinowatym jego na wieczne czasy czego się już sam Bohusz zrzeka wiecznością, w której tej kupie jego niema mu niekt przeschkody żadnej czynić w tym gruncie wszystkim w tej otczynie w rzeczках, w sieliszczach starych dawnych. A kto by się ważył tego i przeschkode abo trudność jakie jemu miał zadawać, na takiego zakładam winę na jego mości pana starostę ostrzkiego kop trzydzieści zł. liczby litewskiej, a na pana podstarościę ostrzkiego kop dziesięć te wine wszystkie zapłaciwszy, ma mieć prawo o to wolne na urządzie w zamku ostrzkim, z którego tego gruntu kupionego ma ten wysz pomieniony Piotr Trościanenko do zamku ostrzkiego służbę bojarską odprawować i posłuszeństwo oddawać tak właśnie, jako i inni bojary letkowskie. Przy której tej sprzedaży i tej kupie i tym zeznaniu byli bojary ostrzkie, mianowicie Iwan Słoma Bielik, setnik ostrzki, i drugi Iwan Bielik, Jaško Tetera, Jarmuła Toski (?) i innych ludzi niemało, którzy tego są dobrze wiadomi, o co prosili mie, abym te zeznanie i te kupię dla dalszej pamięci kazał do ksiąg zamkowych ostrzskich zapisać, co jest zapisano. Z których i ten wypis pod pieczęcią moją i z podpisem ręki mojej jest wydan.

Pisan w zamku Ostrzkim roku i dnia wyszmianowanego.

Aleksander Wojski, podstarości ostrzki, ręką swoją”.

* * *

Випис з книг остерського замку.

Року від Нароження Сина Божого тисяча шістсот двадцять девятого місяця квітня п'ятнадцятого дня.

Переді мною Олександром Войським, остерським підстаростою, ставши очевисто Іван Богуш, остерський боярин, визнав свій власний продаж, що продав свій власний розробок всієї ниви з річками, з старими давніми селищами і з усіма пожитками від мала до велика, яких тільки сам мав і уживав в Літківському ґрунті і зі всією отчиною, бортним деревом і з усіма речами (?) Петрові Тростяненку, остерському боярину, за певну суму за тридцять коп злотих литовської лічби як йому самому, його дружині, його дітям, так і його близьким родичам, на вічні часи, чого сам Богуш вічно зрікається. В котрій його купівлі ніхто не має йому чинити жодної перешкodi у всьому цьому ґрунті, в цій отчині, в річках, в старих давніх селищах. А хто б наважився на це і мав чинити йому перешкodu або якісь труднощі, на такого покладаю штраф на його мость пана остерського старосту тридцять коп злотих литовської лічби, а на пана остерського підстаросту – десять коп, цей штраф повністю заплативши, буде мати вільне право щодо цього на уряді в остерському замку З цього купленого ґрунту має вищезгаданий Петро Тростяненко нести боярську службу на остерському замку і віддавати послушенство власне так, як і інші літківські бояри. При якому цьому продажі і цій купівлі і цій заяві були остерські бояри, а саме Іван Солома Білик, остерський сотник, і другий Іван Білик, Ясько Тетеря, Ярмола Тоський (?) і немало інших людей, котрі цього добре відомі, і просили мене, щоб цю заяву і цю купівлю для ліпшої пам'яті наказав записати

до остерських замкових книг, що і записано. З котрого запису і цей випис під моєю печаткою і з підписом моєї руки є виданий.

Писано в остерськiм замку року і дня вищезгаданого.

Олександр Войський, остерський староста, своєю рукою”.

(НБУВ. – IP. – Ф. II. – № 27807. – Тогочасна копія. Наприкінці документу намальоване коло, всередині якого написано: «Місто печати» і збоку записано копістом: «На сем місті підпису в подліном прочитат не можно»)

№ 4

1648, листопада 22(12). – Чернігів. – Купча

«Копія.

Я, Наум, при суду чернігівском до села Рижиков чиню відома тим моїм листом кождому, кому би о том відати надлежало, и ж я, маючи половицу третою частки у млину Лиственском, на річці Білоусі лежачом, за правом моїм, подлуг которого права моего, маючи волност яко хотіти тоєю часткою моею шафовати, дати, продати, даровати и записати. Теди будучи на тот час потрібен сумми пінязов на пилную потребу, тую менованную частку мою, в помененном млині будучую и належачую, продадем и уступилем на вічніе и не[о]ткупніе часи учтивому Ивану Берлинскому, мелникови, за сумму певную пінязей и зараз до рук моїх отданную, шістдесят золотих полских, о котром отобранню тим же листом моїм квітуючи, волним чиню и тую частку до ретелной и skutечной посесії уживаня помененному Ивану и пені его подаю и уступую и тим записом моїм вічистим продал и уступилем подлуг которого юж записа вічистого волно есть и будет помененному Иванови, жоні и потомком его тоєю часткою моею в млині Лиственском належачою, яко своєю власною як хотя шаповат и владнучи, дати, продати, заставити, справовати и таким иже правом кому хотіти пустіти. А я юж и потомки мої до тоей частки и наймнійшой речі, в том млині належачої, жадного права вступу не буду іміти и не буду міти вічними часи и на том, дав тот мой лист добровольний запис вічистой продажи на місцу моем и войт мой и ж сам писат не вмію за прозбою моею с подписом рук людей добрих, которіе за афектованем моїм при печати міскої чернігівскої подписатся рачили.

Дан в Чернігові року 1648 года мсця ноября 12 дня.

В подленном подписано:

За усною и очевистою прозбою до того запису виш менованого продавци подписалемся на місцу его, яко писма невмиетного, Гліб Куличенко рукою, за усною прозбою менованой особи Наума до того запису подписуюся яко писма невміючого Иоан Скиндер на тот час писар чернігівский.

За прозбою пана Веремія Полуботка, войта, и пана Микити Киселя, бурмистра чернігівского, которіе при том били на місцу їх, писат невміючих, тот же, что и више, подписуюсь рукою.

А при сем печат міская чернігівская ратушная».

(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 56237. – Тогочасна копія. Інший список другої половини XVIII ст. знаходиться у тому ж фондi № 56937. – Арк. 109. Опубліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. З нових документів до історії Сіверщини (XVII-XVIII ст.) (ч. 7)//СЛ. – 2017. – № 5. – С. 48-49)

№ 5

1650, квітня 4 (березня 25). – Чернігів. –

Універсал чернігівського полковника Мартина Небаби

«Мартин Небаба, полковник Войска его крлся млсти Запор[озкого] черниговский.

Всім вобец и кожному зособно кому о том будет відомо потреба, иж ведлуг упадку мешчан черниговских даю на поратунок сему місту млинов пять: млин стари білоуский (?), млин горілий, млин рижиковский, млин Грицков, млин на Стрижню поповский, которим абы в тих млинах кривди и перешкоди ні от кого не било под неласкою войсковою.

Дан в Чернігове 1650 марта 25.

В подлинном подпись таков: «Мартин Небаба, пол[ковник] Войска его кр. м.».

У того ж універсалу и печать полковника Небаби приложена».

(НБУВ. – IP. – Ф.1. – № 54497. – Копія XVIII ст. Оpubліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. 3 нових документів до історії Сіверщини (XVII-XVIII ст.) (ч. 8) // СЛ. – 2017. – 6. – С. 89-127)

№ 6

1650 р. – Батурин. – Заповіт ченця Макарія Кривоноса (регест)

Чернець Свято-Микільського Крупицького монастиря в Батурині заповідає свою землю й худобу дружині. Заповіт підписали вїт Данило Чехович та Яків Міщанин (?). Запис на звороті: «Духовниця монаха Макарія Кривоноса на хмеловские грунти. 1650».

(ЦДІАК. – Ф.154. – Оп.1. – № 2. – Оригінал, заврений двома печатками)

№ 7

1654, січня 11(1). – Липове. –

Заповіт липовського мельника Тимоша Василевича (регест)

Заповідає Тимош Василевич після своєї смерті передати основну частину свого майна, а саме млин на р. Ромні під селом Коренецькою й Липовим, який сам будував і витратив на нього 1200 золотих, частину ґрунту, лісок, хату, а також коня й 100 золотих Свято-Микільському Крупицькому монастиреві в Батурині.

Свідками заповіту були отаман Василь Огієнко, вїт Федір, Марко, Павло й Андрій Чорні, Процик Коломієць.

Підписали: о. Самуїл, липовський священник, Прокіп Герасимович, липовський писар, Ісихій Есифович, ігумен Свято-Микільського монастиря.

(ЦДІАК. – Ф. 154. – Оп. 1. – № 3. – Оригінал)

№ 8

1654, лютого 29(19). – Купча

«Я, Яков Охрімович, козак Войска Запорозского (...) * живший, маючи дом мой власный и за копу мою куплений в месте Кременчуку под час заверух з розказаня господаря нашого его млсти пна гетмана по розных містах. Прето я з малженкою моею продаю отримавши то ест дом от Ивана Безпятого, а (...) *

теперешнього я повернувшись ку домовы своєму до Ніжина а тот дом продадем пану Юрю Мойсеенку у Кременчуку в моц и в посесію пушаю и в спокойное держане вічними часы за которою шлюбую, же ни од кого пан Юрей Мойсеенко ни од кого жадного затрудненя міты не має я сам и малжонка моя повинна в том отповедат потребууючому в той продажне, а пна Юря Мойсеенка во всем очищат ои от всего (...)»* где бы хто важилсе турбоцью чинит пану Юрю. И для увереня и при записуючого листа зезнаного был пан Левко Зілда, пан Иван Цівъченко, Мартин Шарапаненко, козаки кременчуцкїи, и пна Богдана Лавриченка, сотника и пна Ивана Дяченка просили о приложене печаты звыклой товари ской и писара о підпис руки що на прозбу мою учинит рачили.

В Кременчуку року 1654 мсца февраля 19 дня.

Миколай Пинчук, писар кременчуцкий рукою».

(НБУВ. – ІР. – Ф.І. – № 20545. – Оригінал завірений печаткою)

№ 9

1654, квітня 30(20). – Чернігів. – Універсал-привілей чернігівського полковника Івана Поповича Оникію Силичу

«Иван Попович, полковник Войска его царского влчтва Запорозкого черниговский.

Ознаймуем сим писанем нашим и до відомости доносим кожному, кому бы того відати потреба належало, иж мы, видячи значные услуги в полку нашом товариша нашого, пана Оникия Силича, завжды при боку нашом на услугах войскових застаючого и жадное значные потреби никогда не омешкиваючого, а же кгрунты през час немалый впусту застаючие и никого през літ немало до них одзиваючогося, не бачечи, которие запустельые нивы на Белоусе, прозивае-мом Старом, тут лежачие, меновите Тополовщина, Кондратовщина, Сенковщина, теды тые нивы, як не маючие жадного до себе посесора и ништо до них през літ килка з жадною належитостю не отзывался, даемо их в моц и спокойное уживане звышмененому товаришеви нашому, пану Оникиеву Силичичову, абы оними кгрунтами, яко своими властными владіл и спокойне держал, чинячи с того послуги Войску его цар. вел. Запорозкому. На що для ліпшой віри и певности далисмо сие писмо наше с подписом руки и притисненем печати.

Писан в Чернигови року 1654 мца априля 20.

Иван Попович, полковник черниговский, рукою».

(НБУВ. – ІР. – Ф. І. – № 68476. – Копія XVIII ст. Оубліковано: Мицик Ю. З документації козацької старшини другої половини XVII-першої третини XVIII ст.(за матеріалами Інституту рукопису Національної бібліотки України імені В.І. Вернадського)//Рукописна та книжкова спадщина України. – К., 2002. – Вип. 7. – С.194)

№ 10

1655, березня 15(5). – Стародуб. –

Універсал Андрія Семеновича, стародубського полковника

«Андрей Семенович, полковник наказный от пна Тymoша Оникеевка, полковника стародубовского его царского величества.

З волі и розказання его млсти пна полковника продалисмо двор Газучин Меленевського слугиной Федоровой из сном ей Петром за коп шесть грошей личбы литовской, которий двор продан за дозволенным нашим и за дозволенным асаулы Кизиченка Ерьмолы и за дозволенным атамана стародубовского Стеся Яновича; которий волно ей самой, або и сну ей Петру, або теж, если Гспдь Бг даст, и жоне его и потомству его продать и даровать и марчить (?) тот будинок. На что для лепшей вири и ведомости далисмо лист сей наш с подписом рук нших, жебы при ных вичними часы зоставал.

Писан в Стародубі року 1655, місця марта 5 дня.

В подлинном подпись:

Звиш менованный полковник наказный от пна Тимоша Онিকেенка, полковника стародубовского его царского величества Войска Запорожского.

Ермол Кизиченок, асаул, рукою власною.

Стесь Янович, атаман стародубовский, рукою».

(НБУВ. – ІР. – Ф.ІІ. – № 18191. – Копія кінця ХІХ ст. Наприкінці документа намальоване коло, всередині якого написано: «М[есто] П[ечати]», а нижче зроблено запис: «Рум[янцевская] Оп[ись], п[олк] Старод[убский], т. 72, л. 182; документ представлен коморником Стародубского повета Василием Случановским»)

№ 11

1657, червня 22. – Дарча

«Копія.

Криштоф Силич

Відомо чиню сим писанием моім в (...) * кондиції людем кому би о том відати належит тепер и в потомние часы, же благословением соизволением ясне в Бгу преосщенний его млсти пна и пастира нашего Силвестра Косова, Бжиєю милостию православного митрополита кийвского, галицкого и всея Россиі, взявши блгсловение и позволение на тое діло стое отдаю вічне Крукашивской(?) властний, на котором сам мешкалем под Новими Млинами, куплений за суму певную золотих тысяч дві вотчину Каребертовщину, пуща понад Сеймом рікою з бортним деревом, прозиваемий Бобриком, и иншими озерами и з сінокосами з пожитки, що приналежит на тот бок Сейму луг, пущи и в Рижкам, взявши половину озера Хлехачовки, которое ділит з Обмачевым, а взявши от того озера от Хлехачовки через оболонне в луг до гори болотом, от гори и знову на том боку Сейму к Рижкам впадает, котърий кгрунтик мой не пенний доброволне на хвалу Божию отдал, жеби тое не могло пустовати и леда хто того не уживал и леда як жебы ся тое не оборочал под сей час оплаканий, прошу велебности вашей отц игумен батуринаского монастыря старане в том убогом на том містці до его млсти пана гетмана за прозбою, жеби там не було спустошено и тую веску его млсти, жеби била уволнена и привернена в к тому же містцу стому убогому, прошу, жеби отдано жебы то при містцу стому зоставало вічне на хвалу Божой, жеби там мешкали иноцы мужеского пола релиї грецкой, иначей не чинячи. Жона моя Зося отдае Щебрю, веску под Глухо-

вим, з полем и кгрунтиком яко в собі лежит к тому ж отдает вичними часи, жеби ніхто не отдалял от того стого містца велебному отцу игумену, игумену мнстра батуринського, так ему, яко и наступцам будучим по нему, а в тие кгрунта ніхто не повинен втручатися ни сам я, ані от кривних моїх, ані от інших шляхт и людей, волно им уживат тое с покоем, яко свое власное и на том кгрунті мнстр фундоват безпечне, никого не варуючися, а хто бы міл быти спречним в том и сие мое писание касовати и убогое наданье не[я]кое (?) мое отнимати или пустошить тот кгрунт зъвишописанный, покладаю заруки коп дві тисячи, хтобы в том кривду чинил, полагаю клятву стых отц триста и осемнадцят никейских, аби проклят в сей вік и будущый анафема и и маранафа. А нні што для ліпшой віри и певности далем фундуш той с подписом руки моеї и печати.

В Батурині 1657 года июня 22 дня»

(ЦДІАК. – Ф. 154. – Оп. 2. – № 1. – Арк. 1-1 зв. – Копія)

№ 12

1659, серпня 20(10). – Чигирин. – Універсал-привілей гетьмана Івана Виговського слабинському сотнику Івану Домонтовичу

«Іоан Виговский, гетман з Войском его царского пресвітлого величества Запорозким.

Ознаймуем сим писанем нашим паном полковником, асаулом, сотником, атаманом, всему Войска Запорозкого товариству, а меновите п. полковникови черниговському и кождому, кому толко показано будет, иж мы, маючи особливий взгляд на значние в Войску Запорозком пана Івана Домонтовича, сотника слабинского, заслуги, котори й во всяких прислучающихся оказіях одважне ставаючи, и тим (?) до неустрашоного был поводом статку надание оному и сим подаем два села Смолин и Максим название, лежачие в воеводстве и полку Черниговском. В котором селе так обнятю, як держаню и пожитков уживаню, абы найменшое не узнавал перешкоди и жаден из старшини и черни до поменених сел и всих приналежностей втручатис не важился, пилно под неласкою нашею и срогким войсковим приказуем каранем.

Дан с Чигирина дня 10 августа року 1659.

Іван Виговский, гетман».

(НБУВ. – ІР. – Ф. 1. – № 68476. – Арк. 7. – Копія XVIII ст. Оpubліковано: Мицик Ю. З документації козацької старшини другої половини XVII-першої третини XVIII ст. (за матеріалами Інституту рукопису Національної бібліотки України імені В.І. Вернадського)//Рукописна та книжкова спадщина України.- К., 2002. – Вип. 7. – С.194-195)

№ 13

1660, червня 4 (травня 25). – Чернігів. – Купча

«Випис с книг міських права майдебурского ратуша черніговского.

Року Божого тисяча шестсот шестьдесятътого мсця мая двадят пятого дня.

На уряде его црского величества черніговским перед нами, Григорием

Ивановичом Яхимовичом, войтом черниговским, Илею Юриевичом Масановцем, бурмистром, судом зуполне заселим в ратушу черниговском, ставши очевисто Марко Мишук Легонович з Мишуков, боярин и землянин староства Любецкого, явне, ясне и доброволне признал в тие слова:

Я, Марко Мишук Легонович, землянин воеводства Киевского повіту Любецкого, здоровый будучи на тіле и на умисле, одступивши своего власного и належного права форум повіту Любецкого, а под тот лист и доброволний запис со всіми пожитками ему поддаючи доброволне, явне, ясне и чиню сознаю, иж я, маючи часть четвертую от братьев Ивана Мишука Мишуковщину кгрунту урочищем, названого Бровенчизна, межи річками лежачий с одной стороны с Вышен, с шетвертой стороны должина по Домашниное, по сухой луг Тосщенка Стоми Кондратовича, Михайла Татариненка в старостве Любецком на службе конной рицерской кгрунтом лежачий, в которой то Бровенчизне Мишуковщине часть свою четвертую правом вечистим прирочоним собі належачим с полями, ролями, дубровами, лесеми, розробленими и не розробленими, деревом бортним и не бортним в кгрунте менованим, гаями, запустами, борами, з бобровими гонами, з лови звериними, з волним розробляням тих кгрунтов и примножением пожитков з сеножатми в тим кгрунте и дуброве будучими и зо всіми приналежностями, до того кгрунту належачими, и з людьми, на той части четвертой живучими, нічого собі самому, жоні и потомком своїм не виймаючи, ани зоставуючи, але зо всім огулом яко тот кгрунт поменений в близкостях и межах мает и завирает, также менований в близкостях неменованим в той части шкодити и ублизат не мает правом вечистим и никгди напотом неотзовним на вічност пну Данилу Якубовичу Руднику, ему самому, пне малжонце его и потомком его за пясот золотих полских продал, даючи моц и владзу в той четвертой части кгрунту Бровенчизне Мишуковщине, яко се вышей поменило, всім тим владіти, пожитки всякие с того кгрунту собі привлащати и ведлуг волі и найліпшого уподобаня своего оним владіти и диспонувати и (...) * себе кому хотіти дати, продати, даровати и записати, чому ознаймуючий, он сам, малжонка и потомки его тое части кгрунту зо всіми пожитками вічними часи боронити не мают и могчи (?) не будут под закладом других пясисот золотих полских. И на том свой запис до книг міських черниговских сознал, которие при той купли були пн. Опанас Вертико Мануйлович, Хома Пархомовыч Оношанок, пры которих тот же на уряде у вічнуу и спокойную вечистую поссессию тот кгрунт подал, зрексе и вічними часи уступил. Що все для памяти до книг есть записано, с которых и тот выпис под печатю ратушною черниговскою есть выдан.

Писан в ратушу черниговском.

Емелиян Иванович Яхимович, писар міський черниговский».

(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 56238. – Тогочасна копія. Запис: «Запис вечистой продажи части кгрунту Бровенчизни од Марка Мишука на вічност пну Данилу Якубовичу Руднику сознаний. Року 1660 мсця мая 25 дня». Опубліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. З нових документів до історії Сіверщини (XVII-XVIII ст.) (ч. 7)//СЛ. – 2017. – № 5. – С. 49-50)

№ 14

1661, серпня 4(липня 25). – Тикочин. – Лист Степана Силича до брата, чернігівського полковника Іоанікія Силича

«Список з белоруского писма, что писал вязен Степан Силич к брату своему к полковнику черниговскому к Аникию Силичу. Списан в нынешнем во 169 –м году августа в 20 день.

Мні вельми ласковому пану, брату моему милому Аникию Силичу, полковнику черниговскому, здоровья доброго от Господа Бога желаю вашей милости как сам себѣ, купно с невіскою и с матерью нашею и с любезными приятели нашими.

Відомо чиню тобі о своем здоровье, что еще милостию Божиєю жив и пребываю в вязеню у пана воеводы Чернецкого в Тикотине с московскими людьми вмѣсте сижу. Изволь ваша милость в таком моем несчастливом припадке как можно вспомогать и радение имѣть; либо купом или розміною за какова ни есть чесново человека; и к пану воеводе написать, чтоб не велѣл з голоду уморить; а я великий голод терплю и вязеньє місяца июля 24 дня договорились вязни тикотинские и петриковские с паном воеводою Чернецким на окуп; и отпустил ис Тикотина 3-х человек, а ис Петрикова 2-х к его ц. пресв. в-ву по деньги. А вязней имѣют вѣсть тикочинских и петриковских до Слуцка на окуп. Изволь ваша милость провідав, гдѣ будут русских людей окупать, ково нибудь послать, чтоб меня там выменили, или изволь меня окупить; а я великую нужду и беду терплю, естли бы Бога не боялся, сам бы себѣ смерть учинил. Изволь ваша милость плач мой повсядневный утолить ис такие и из неволи меня освободить. А я должен за тебя Господа Бога молить и Пресвятую Богородицу и всѣх святых. По сем вашу милость Господу Богу вручаю.

Дан в Тикотине 1661 –го місяца июля 25-го дня.

Вашей милости, моего милостивого пана, всего добра желательный слуга Стефан Силич, вязен тикотинский, рукою своею.

Пані матке моей ниско кланяюсь и дяде моему Василью Мальцевичю ниско кланяюсь. Извольте о мнѣ радение имѣть. Пану Михайлу Свободецкому ниско кланяюсь, изволь пане Михайло всѣм сродичам моим и товариству поклонитца; а я многогрішний за свои грѣхи сижу окован. И вам всего добра желательный и слуга нижайший. И о том прошу у вас буде возможно пришлите сколько нибудь денег на прокормленьє».

(НБУВ. – ІР. – Ф. XIV. – № 163. – Копія 20-х рр. ХХ ст. з оригіналу, який знаходиться в РДАДА (ф. «Польські справи», 1661, стовбець 19 «Перейнятї польські листи»). Опубліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. З нових документів до історії Сіверщини (XVII-XVIII ст.) (ч. 9)//СЛ. – 2018. – № 1-2. – С. 125)

№ 15

1663, січня 25 (15). – Стародуб. – Лист стародубського полковника Петра Рославця (Рославченка) до московського посла Микити Одоєвського

«Божиєю милостию великого государя царя и великого князя Алексея Михайловича (царський титул – Ю.М., І.Т.) ближньому боярину и наместнику

астраханському князь Никите Ивановичу Одоевському с товарищи, добродієви моему многомилостивому от Господа Бога многолітнего и щасливого перебування усердно міти желаю.

Великого государя нашего его царского пресвітлого величества Войска Запорожского од мене, Петра Ивановича Рославченка, полковника стародубовского, милости твоїй, добродію моему, о вестях відомо буди, что тепер рада войсковая на том боці Дняпра в Чыгирині вся старшина зобралась. А на той раді Хмельницький не хочет дальше гетманом быти и гетманство кладет, чтоб еще (?) инный який старший гетманом был, а орда одна стоит за Днепром в Капустиной долині, а другая розно поблизу тоєи ж, ачєй вскорі в Крым чы не пойдут, тьлько ж еще не знаєм, що з тоєи их рады покажется. Скоро відомость буду о той раді міти (...)*, тотчас милости твоей о всем ознаймовати буду як найскорій, а полских и литовских войск нигде потужных не маш, и в том краю если хоть якии вести, милость твоя, добродій мой, рач мні ознаймити. А особливо милость твою велице а покорне добродія моего многомилостивого прошу за черкашенина нашого Иваном Рашковским, который у вязеню сидить до сих час. А отец ево Рашковский Миколай сполне з нами козакует и жона ево тут же жывет. Умилосердись добродій мой многомилостивый, вели тово Ивана Рашковского з вязеня выпустить и ко мні отпустить в Стародуб; бо уже б давно к твоей милости добродію моему об нем, Рашковском, писал, чтоб он высвобожден был за твоею милостию да не знали тытулу об твоей милости як писати. Змилуйся и умилосердись добродій мой многомилостивый, кажи выпустить ево, Ивана Рашковского, з вязеня и к нам отпустить.

За тым милости твоїй до лица земли смиренно чолом бью. А послал я сюю грамоту к твоей милости черкашенином своим Германом Шыряем с товарищи.

Писано в городе его царского пресвітлого величества Стародубе літа 7171-го місяца иануария 15 дня».

(НБУВ. – IP. – Ф. XIV. – № 163. – Арк. 4-5. – Копія 20-х рр. XX ст. з оригіналу, який знаходиться в РДАДА (ф. «Польські справи», 1661, стовбець 19 «Перейняті польські листи». Записи копійста: «Писано на великому аркуші українською рукою. На звороті – адреса. Печатки не видно. Опубліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. 3 нових документів до історії Сіверщини (XVII-XVIII ст.) (ч. 9)//СЛ. – 2018. – № 1-2. – С. 126-127)

№ 16

1663, лютий _ . – Лист ніжинського полковника Василя Золотаренка до московських послів

«Божиєю милостию (царський титул – Ю.М., І.Т.).

Василий Ничипорович Золотаренко, полковник Войска е. ц. в-ва Запорожского ніжинский.

Великого ж господаря нашого е.ц. в-ва и великим и полномочным послам ближнему бояринові и наміснику астраханському князь Никите Ивановичу Одоевському, бояринови и наміснику тверскому княз Ивану Васильевичю Прозоровскому, да посольському думному дяку Алмазу Ивановичю и дяку ж

Федору Михайлову, вельце ласкавим благодетелем моим мира, здравия, долгоденствия и наипаче усе душевного спасения от всеильного Владыки усердно желаю. А притом рачилисте ви милость ваша з любви своей показанной противко нас писать от себе з города Смоленска великого господаря нашего е.ц. в-ва отчины, а меновите к полковнику наказному нашему стародубовскому Петру Рославцу, відомо ему даючи о всяких новинках взглядом войск лядских там в Литву поновляючихся. Зачим и я през ваше добродіев моих велце и покорне неисповедимо дякую, жадаючи и вперед тоея ж де неотмінное противко нам любві (?) милости ваше ведлуг которое прошу рачте милость ваша о всяких вестях, там з Литви поновляючихся, нам почасту з ласки своее відомо давати. А що тут у нас того числа вістей о бусурменах татарах и измінников е. ц. в-ва заднепрских згодилося, и я з повинности моее о том вам, добродіям моим, вельце ласкавим, через сие писане мое извістно чиню, што Хмелницкий, издавши з себе гетьманство, иноком в монастырь под Имгліевом на том боку Днепра конечно стал, и имя ему дано Гедеон. А вмiсто его обобрали гетманом всі полковники и чернь тамтогбочная Павла Тетеру, явного ляха, котрий тепер усильне почал о тое старатися и писма свои почасту до нас обсилает, абы як могл ними прелстивши, с-под високодержавное е. ц. в-ва руки отлучивши, к себи нас нахилити. Прето ж видячи оног явную противко собі обману, бинамній не склоняясь, тилко и овшем міючи наипервей в Господі Богу, а потом в его царском величеству наиболшую надію, ведлуг присяги своей на вічное подданство е.ц. в-ву виконаное щире держимосся, жаден нас прельстити своими измінническими прельстити и обманити не мусить (?). И тое теж милости вашей ознаймую, што орда тая вся зо всіх городов тамтогбочных заднепрских где становиско міла, теди рушилася и под Чигирином и под Каменною в купу зобралася, якобы хочет Тетера всю отправить орду в Крым. Скоро теж впред свіжую о том завозьму відомость, а тое справдится, не препомню без омешканя вам, добродіем моим, вістно учинити, тилко покорне прошу и повторе милость ваша хтіти мні з ласки своеі або обо всім от себе ознаймити. При том в сохранение Всемогущему Богу вас, добродіев моих, вручаючи, застаю завше зичливым приятелем и поволным слугою Василий Ничипорович Золотаренко, полковник Войска е. ц. в-ва Запор[озкого] ніжинский и всея Сівера».

На звороті адрес: «Е.ц. в-ва в отчине города Смоленску да вручится».

(НБУВ. – IP. – Ф. XIV. – № 163. – Арк. 1. – Копія 20-х рр. XX ст. з оригіналу, який знаходиться в РДАДА (ф. «Польські справи», 1663, стовбець 4. Запис копійста: «Писано дрібною українською рукою на двох стрінках великого формату, складеного на двоє; на останній сторінці адреса і печатка»)

№ 17

1663, березня 5 (лютого 23). – Стародуб. – Лист стародубського полковника Петра Рославця (Рославченка) до московських послів

«Божиею милостию великого государя царя и великого князя Алексея Михайловича (царський титул – Ю.М., І.Т.) послам ближнему боярину и наместнику австраханскому князь Никите Ивановичу Одоевскому, боярину

и наместнику тверскому князь Иоанну Семеновичу Прозоровскому да по-
сольському думному дяку Алмазу Ивановичу да дяку Федору Михайлову,
добродіям моим ко мне многомилостивым.

Великого государя нашего е. ц. прсв. В-ва Войска Запорожского полков-
ник стародубовский Петр Рославченко милостям ваши добродіям своим вести
ознаймую: за Днепром что ставало орды по городам, то на раду зіхалися, а с той
рады якобы запевне у свою землю вскорі пойдут. А что инние есть вести, то все
милостям вашим в писме Василя Никифоровича Золотаренка, полковника
нежынского, написаны, бо я писалем к нему просячи, чтоб милостям вашим
обо всем ознаймил, что там за Днепром діється; а вперед яких будет вестей, тот-
час ознаймовать буду милостям вашим. А за показанную милость вашу, что по
указу великого государя нашего е. ц. прсв. в-ва за вашим старанем, яко го-
судар христианский милосердный велел з вязеня полковника Ивана Рошков-
ского выпустить, а тот Иван к нам пришел. За тую вашу милость и старане не
можем як (?) одвдичить: да и еще де там бьют челом покровне, тут в нас жы-
вучи в Стародубе и жоны их, об полонеников что у вязеню сидять, к милостям
вашым, чтоб писал (...) * о зволение великого государя нашего е.ц. прсв. в-во
государя милосердного христианского будет, об тых выходцов, что их в полон
побрано, которие х купецким ділам были у войску Ивана Нечайка, измінника;
а тут в мае жоны их и приятели тепер, об которых полонеников милость ваша
извольте писать к великому государю нашому, к его ц. прсв. в-ву, просячи о
милостивое слово на тых полонеников, которые на рейстрику написаны будут.
А мы милостям вашим за тое до лица земного будем челом бить. За тым ми-
лость вашу просячи о вести, что одтуль чути, рачьте з милости своей ознай-
мить, Всемогущему Творцу в сохранение вручаю. А послал я сю грамоту к ми-
лостям вашим есаулою своїм Левоном Козыревским.

Писано в городе е.ц. прсв. величества Стародубе літа 7171-го місяца фев-
раля 23 дня».

*(НБУВ. – IP. – Ф. XIV. – № 163. – Арк. 6-8. – Копія 20-х рр. ХХ ст. з оригі-
налу, який знаходиться в РДАДА (ф. «Польські справи», 1661, стовбець 19 «Пе-
рейняті польські листи»). Записи копійста: «Без підпису. Супровідної одписки
нема. Наказ з Москви повертатися одержано коло 1/III(?). Писано на перших
двох сторінках складеного надвоє великого аркушу. На одній сторінці – печатка
і адреса. До листа додано маленький клаптик паперу, на ньому написано: «Рес-
стри, що в вязеню седят: быховець по іменю Гришка Остапов, что посполу
седев з Иваном Рошковским, Патап Звонцов да Павел Скрабов». Опубліковано:
Мицик Ю., Тарасенко І. 3 нових документів до історії Сіверцини (XVII-XVIII
ст.) (ч. 9)//СЛ. – 2018. – № 1-2. – С. 127)*

№ 18

1663 (?), вересень. – Борзна. – Справи з міської борзенської книги

«[...]правди мовит Ярмола Бакало в жарт торкнул ногою, а оные малжо-
нькове в жарт того не повернувши, барзо подпилого по волі своей міючи,
так з ним обходилися як хотіли, бючи, оный Ярмола юж згола не боронился

противко их. Уряд выслушавши жалобы и отпору и уважаючи свідков, же маючи от собі Сохацкий и жона его Ярмолу пяного, по своей волі не оборонячогося противко их, як над ним насмілилися, поступуючи ведлуг права святого посполитого, а выймуючи артикул двадцят семей з розділу одынадцятого параграф шестый ку концові в тые слова описующий: А хто бы кому поличок дал, або бороду, або волосы рвал, таковой за тое дванадцять рублий платити и у вязеню неділь тры седіти мает. Припозваного Сохацкого и жону его чинить обвиненъими, а жебы во всем Ярмоли Бакалу досыть учинили и поеднали, яко право святое описаное наказует, на що за потребваньем стороны до книг міских записать позволил, што есть и записано.

Того ж дня.

Ивашко Шумченко, обиватель ховменский, прибігши перед уряд наш, оповідал горячий учинок, сталый дядку своему Климу Шумъченъку, козакови и обывателеви ховменскому, от отца Хомутовского, инока монастыря Макаковского, старости ховменского, о такое мордоване и битъе киевое аж зостался ледве жив, а жебы тое з обварваньем живота было и жебы од того мала было смерть поткати збитого Клима (!) просил а жадал, абы тое в книги было записано, що есть и записано.

Септеврия 25.

На вряде борзенском становши очевисто Игнат Тесля, мещанин борзенский, ясне, явне и доброволне без жадного примушениа признал, иж продал пляц свой власный, лежачий в місти Борзні на переулку от улицы Пробытой в тил Васка Мерочника, поміжника за одной стороны, а з другой – Павла Шапочника за золотых двадцят и один личбою литовского уцтивому п. Ивану Семеновичу, Забілину зятеви, чога варовал, ствержаючи, абы волно оному тот пляц спокійно уживати нікого ся не варуючи и на нем будоватися и мешкати на вічные часы, як ему самому, яко по нем и потомком его. Уряд зезнания того выслушавъши, для певности за потребваньем сторон до книг міских борзенских казал записать, што есть и записано.

№ 19

1663, грудня 28. – Остер. – Універсал Яна Казимира

„(Повний королівський титул – Ю.М., І.Т)

Oznajmujemy niniejszym listem naszym, komu o tym wiedzieć będzie należało, wszem wobec i każdemu z osobna. Lubo z prawa pospolitego stan szlachecki od wszelkich aggrawatjej ciężarów, podatków i innych exactiej był i jest zawsze wolny, atoli jednakże nam supplikowali szlachetni Gabriel i Waclaw Orłowski, Konstanty Mozańki, Jerzy, Stephan i Paweł Odonowiczowie, Dmitr i Bogdan Zakrzewscy, Bazyli Saczko, Piotr, Andrzej i Gregorz Krzywecy, Konstazny Bronowicki swoim i wszystkim szlachty w traktcie Ostrzskim a województwie Kijowskim tu, na Zаднепрзу mieszkających imieniem, aby im prawa, przywileje i wolności od najańszych przodków naszych królów polskich nadane, a pod czas przeszłych wojeni i zamieszają w tych tu krajach pogubione, odnowili i tychże ludzi jako szlachtę przy wolnościach zdawna im służących zostawali. Przeto jako wszystkich poddanych

naszych suppliki łaskawie przyjmujemy, tak pogotowiu ludziom stanu rycerskiego osobliwą łaskę naszą oświadczając jako ludziom stanu szlacheckiego, prawa, przywileje i wolności, które onym i antecessorom ich zdawna służą, odnawiamy i świeżo dajemy. Tak aby żadnymi podatkami, czynszami, robociznami, staciami i innymi exactiami nie byli aggrawowani, ale od tych wszystkich angariej przykładem wszystkich stanu szlacheckiego ludzi wolnemi byli. Z tą jednak conditią, aby podatki od Rzplitej uchwalone, tak jako i inszi, płacili i wojnę, najazdy, czas gdy tego potrzeba będzie, za listami lub uniwersałami naszymi służyli, żadnej okkaziej wojennej nie opuszczali i w tym tak się sprawowali jako ich antecessorowie i sami oni dotąd postępowali, zachowując w tej mierze zwyczaj i sposób wyprawy na wojnę w tych tu krajach, a osobliwie w starostwie Ostszańskim zachowali. Nadto domy, dwory, futory, uroczyszcz a inne mieszkania ich tak w starostwie Ostrzkiem, jako i gdziekolwiek będące, od wszelakich żołnierskich staty, noclegów, popasów uwałamy, mieć chcąc, aby żaden z wojsk naszych koronnych W. ks[ię]twa Litt[ewskiego] i Zaporowskich w domach i dworach ich statiej tak pieniężnych i jakichkolwiek innych wybierać, popasów, stanowisk, przechodów, noclegów czynić nie ważył się, ale ich przy wolności szlacheckiej zachował pod ostrością artykułów wojskowych. Dajemy też tymże ludziom władzę i moc domów i futorów, uroczyszcz i gruntów swoich własnych, które im (jako udają) kozacy pozabierali, dochodzić prawem. Prawa nasze królewskie Rzplitej, kościoła ś. rzymskiego katolockiego i urodzonych starostów naszych wcale zachowując. Na co dla lepszej wiary przy podpisie ręki naszej pieczęć koronną przycisnąć rozkazaliśmy.

Dan w Ostrzu nad Desną dnia XXVIII-o miesiąca grudnia roku Pańskiego MDCLXIII-o panowania królestw naszych polskiego i szwedzkiego XVI roku.

Jan Kazimierz król”.

* * *

Ознаймуємо нинішнім нашим листом, кому про це буде належало знати, всім взагалі і кожному зособна. Хоча згідно із загальним правом шляхецький стан завжди був і є вільним від всіляких тягарів, податків і іншого, однак нам скаржилися шляхетні Гавриїл і Вацлав Орловські, Костянтин Мозанський, Юрій, Стефан і Павло Одоновичі, Дмитро і Богдан Закшевські, Василь Сачко, Петро, Андрій і Григорій Кривецькі, Костянтин Бронувицький від свого імені й імені всієї шляхти Остерської округи і Київського воєводства тут, на Задніпря, мешкаючої, щоб їм права, привілеї і вольності надані найяснішими нашими предками, польськими королями, але які знищені під час минулих війн і завірюх в цих краях, відновили і цих же людей як шляхту залишили при вольностях, котрі здавна їм служили. Ми приймаємо супліку ласкаво як і всіх наших підданих, освідчуючи нашу особливу милість як людям рицарського стану, так і шляхецького стану, а права, привілеї і вольності, котрі їм і їхнім попередникам здавна служать, відновляємо і знову надаємо, щоб жодними податками, чиншами, роботизнами, стаціями та іншого не були обтяжені, але від всіх цих примусів були вільними як всі люди шляхецького стану. З такою однак кондицією, щоб податки, ухвалені Річчю Посполитою, як і інші,

платили і на війні й нападах, коли буде час і потреба, за нашими листами або універсалами служили, не пропускаючи жодної воєнної okazji і в цьому так діяли, як їхні попередники, зберігаючи у цьому звичайний спосіб походу на війну в цих краях, а особливо в Остерському старостві. Надто звільняємо дома, двори, хутори, урочища й інші їхні мешкання як у Остерському старостві, так і будь-де, від всяких жовнірських стацій, нічлігів, попасів, прагнучи, щоб жоден з наших військ коронних, Великого князівства Литовського і Запорозьких в їхніх домах і дворах брати грошових стацій і будь-яких інших, не важився чинити попаси, постой, переходи, нічліги, але їх при шляхецькій вольності зберігав під суворістю військових артикулів. Також даємо цим же людям владу і силу добиватися правом повернення своїх власних домів і хуторів, урочищ і ґрунтів, котрі у них (як твердять) забрали козаки, повністю зберігаючи наші королівські права Речі Посполитої, свято римського католицького костьола і уродзоних наших старостів. На що для ліпшої віри при підписі нашої руки наказали притиснути коронну печатку.

Дан в Острі над Десною дня XXVIII-о місяця грудня року Божого MDCLXIII-о панування нашого королівств наших польського і шведського XVI року.

(НБУВ. – IP. – Ф. XIV. – № 163. – Арк 13-15. – Копія 20-х рр. XX ст. з оригіналу, який знаходиться в РДАДА (ф. «Польські справи», 1663.- Стовбець ч. 13)

№ 20

1663, грудень. – «Уривок з серії вістей, зібраних від полонених і язиків в Києві»

«Была государь речь в стешних градцких жителех после п[р]оезду Никифора Озорнова и после проезду к Королевцу и к Глухову королевского посланника Самойла Венславского, что де к великому государю к его ц. п. в-ву Ян Казимер, король польський, посланника своего Венславского послал не для прямова прошения о миру и не для присылки от царского величества великих и полномочных послов, для де того, государь, чтоб де тою посланниковою посылкою одержать в поспешении твоих, великого государя, ратних людей и для де дорогою б де тому посланнику Венславскому грацких жителей малороссийских твоих государевых городо к склонности к королю прельстить и наговорить. И на те, государ, вести подлинная ведомость учинилось. Сего ж декабря месяца в 20 день в Батуриин стяпчей Григорей Косагов писал к гетману к Ивану Брюховецкому из Запорог в листу своем имянно, что у хана ноября в 16 день с мурзами была рада и с рады хан и мурзы орду распустили ноября с 16 числа на десят дней и как де после тех десяти дней орда зберетца и хан де хотел итти в заднепрские городы в помочь к ляхом, а сшетчись с ляхами и з заднепрскими изменники черкасы, хотел итти на твои, великого государя, на малороссийские городы к Онору (?) и пушки свои де войсковые как послал наперед себя во Сламгородок с Чюмаш – Агою. Декабря в 17 день по скаске ромонского казака Нестерка Мартынова как был де он, государь, в полону, рассмотрел королевское войско как стояли меж Лохвиц и Глинка татар з двумя

салтаны тысяч з десят да с Пашкою де Тетерею и з Грицком Миргородским (*Лісницьким-Ю.М., І.Т.*) четыре полки казаков заднепрских: Уманский, Белоцерковский, Чигиринский, Корсунский да с королевским порутчиком ляхов пят тысяч; и как де от Днепра по Сож (*описка, має бути «Сулу» – Ю.М., І.Т.*) реке шли в Онору и в те поры, государь, им твои государевы малороссийские города здались: Манжелеевка, Голтва, Остапейка, Быликлейка, Сороченцы, Ергек, Ковалевка, Борки, Мотейка, Миргородок, Комышня, Бороновка.

И после того, государь, спустя шесть дней здался Ромон, а к Лохвице приступали и на приступе побили полских людей тысячи с четыре и Лохвицу де взяли приступом. А к Гадячу пришел Пашка Тетера с ляхами и с казаками, изготова приступные вымыслы, только не приступали, потому отошли прочь, для того, что услышали приход из Белагорода околничева с воеводы князь Григорей Григорьевича Ромадановскова; изведав про калмыков, отошли прочь и стали под Варвою.

Декабря в 19 день ведомо, государь, учинилось от взятых языков от Ромашка Парфенева, от Офонки Иванова, что пришли вновь два салтана, а татар с ними шесть тысяч, а хана де крымского со многою ордою король к себе ожидает, потому де декабря в 11 день король к хану послал посланцов лисенского сотника Демка да гетманского Тетерина подписка Дубягу, чтоб хан сам со многою ордою шол к королю на помощь битца с твоими, великого государя, ратными людьми. А которых, государь, малороссийских твоих государевых городов крымские татары емлют в полон людей, и тех де полонных людей король откупает и отпускает в дома их.

Декабря в 21 день ведомо, государь, учинилось ото взятых языков, от Сенки Захарова да от Микулейка Мишковича: король стоит в Остре, Потоцкий в Козелце, Чернецкий в Носовке, Юрье Пясочинский в Олшевке, Багун в Манастыриче, Тетеря с Сабейским и с татары и с лядцким войском и с казаками стоит под Варвою, а при короле де, государь, войска три полки конны х казацких, а в них двадцать пят хорунг, под хорунгою де человек по пятидесят по шестидесят да при короле ж де, государь, пехоты в Остре триста человек. Болши де того при короле в Остре войска ничего нет, и при Потоцком в Козелце три полка конных казацких, а сколко хоругв и в тех трех полках людей, про то ведомости не бывало, да у Потоцкого ж четыреста пехоты да две роты гусар, а у Чернецкого в Носовке три хоругвы гусар да три полки казацкие, а в казацких полках трицат шесть хоругов, а под хоругвою человек по штидесяти по осмидесят да четыреста человек драгун, да в Олшевке при Пясочинском девят рот немец да полтора жолдаков, три полки ляхов, а в тех де трех полках восмсот человек, да у ксенжи де и у Михаила три корнеты рейтар; а Мурашка в Гомле и войска при нем пят хоругв, а княжства де Литовского гетман Павел Сапега, Михаила Пац и Полубенский стоят в Досугове, а войска де при них четырнадцат тысяч конных и пеших и в том же числе шесть рот гусарских, и под Кричевом стоит Сурин, и под Быховом Станкевич, войска при них по неболшому; король де хочет после святкованя своего ляцкого со всеми своими скупясь с Тетерею, итти под Чернигов. Да те ж, государь, языки говорили: в войске де у короля гово-

рят гетманы и старшины в яв: салтан де турский перешед Венгерскую землю и через Великопольну пошел воевать полскую землю.

Декабря в 24 день ведомо, государь, учинилось от киевского проходца от Ивашки Зиновьева, которого послал ис Киева думной дворянин и воевода Иван Иванович Чаадаев проводить про твоих государевих бояр и воевод и про полки про ратных твоих великого государя людей и тот Ивашко сказал: околь де Киева неприятельских людей блиско нет никаких, а стоят де неприятельские люди от Киева в д[в]ацети в пяти верстах в местечке Димире с сотниками пятсот человек казаков да в тридцати верстах в местечке Мотовиловце Пашка Яненко с Паволоцким полком да в двацети верст в местечке Новоселке стоят двесте человека казаков.

Декабря в 7 день приехал в Киев на твое государево имя ис королевского войска, убив мурзу крымского, поляк Томашевской. Декабря в 9 день приехал, государь, в Киев же боярина Василия Борисовича Шереметева человек ево Любимко конюх, а был де он в полону в Полше в ляцком полку за челядника место под гусарскою ротою. А взят де он в полон в то время, как взят боярин Василий Борисович, а в вестях де Тумашевской и боярина Василия Борисовича человек Любимко сказали: с королем де и с Чернецким и с Потоцким, и с Песочинским конницы и пехоты двадцат тысяч да татар пят тысяч и болти де того у короля войска нет и зза Днепра де, государь, королю в прибавку болши того не будет.

Декабря в 20 день ведомо, государь, учинилось, что де в Березну задесенский полковник Скидан да черниговский полковник Тико [пленили] трех человек ляхов и те ляхи в распросе сказали, что Ян Казимир, корол полской, пошел из Остра декабря в 21 день и стал де недошод до Чернигова за дватцать верст и Потоцкий де и Чернецкой и Пясочинской из мест своих вышли, идут к Чернигову, а в тех де горотках в Остре и в Козелце и в Носовке и в Алшевке и в ыных нигде людей своих полских, не оставили ни одного человека, а к твоему государеву городу Батурину з девятого на десят числа по 28 день приходы татарские частые».

(НБУВ. – IP. – Ф. XIV. – № 163. – Арк 7-11. – Копія 20-х рр. XX ст. з оригіналу, який знаходиться в РДАДА (ф. «Польські справи», 1663, стовбець 12)

№ 21

1664, жовтень. – Борзна. – Справи з міської борзеньської книги

Року 1664 місяця октоврия 1 дня.

На вряде нашом борзеньским становили очевисто Максим Частовый, жаловалься на сина свого именем Олешька о свое зелженье и якобы будучи за-помятавшим (?) як же не толко порвался до своего родыча, але и за особу, то есть за бороду, рвал и тое на него слушним доводом было переведено. Уряд прето любо хотіл за тот его учинок ведлуг права святого описаньного покарати, однак пустивши оного за прозбою людскою волне варует, же еслибыся того учынку в другой раз важил напротивко родычови своему виконати, tedy горлом юж без отпущу каран зостанется и для того для памяти записано в книги.

Місяця октоврія 9 дня.

Становъши на уряде борзенском Игнат Тесля, мешчан борзенський, просил, абы взял росправу з тещею своею именемъ Ганьною Хмелецкою по умертю жоны его, а дочки еи, которая з ними мешкала нероздільно в хлібі они юж по смерти небожчиной, хотячися розділити. Прето мы, уряд высылаем бурмистра Мойсия и Ярмолу Водовоза, мешанина, которые там в дому межи ними постановленье учинивши, зезнали урядови в тие слова: иж Игнат за выналезном оных особ, а другое з волі своее дал ей платя білое в тещи (?) тилко небожчино было и манистов двое, так внесеньное яко и своего прыкладу, до того курту шуптуховую з кузами (*гузами – Ю.М., І.Т.*) сребрними и плахту одну з шовком, а другую черчатую. Чим оная контентуючися, юж оному Игнатові жадной турбации в мешканю его чинить не повинна на вічные часы. Уряд выслухавши од особ помененных зезнання, для памяти веліл в книги записати, што и записано есть».

(НБУВ. – ІР. – Ф. –П.- № 22908. Копія кінця XIX ст.)

№ 22

1665, травня 24. – Лист Яна Зебоцького

до польного гетьмана литовського смоленського воєводи

Міхала Казимира Паца (регест)

Маю відомість про козаків, що їхня старшина поїхала до Москви. Тепер до Стародубу прийшло 300 козаків і вони стоять в Дрогові (Drochowie). Я спеціально посилав до п. Мурашка, коли зрозумів, що він стоїть перед обличчям великої небезпеки, бо через великий голод чимало людей повтікало від нього. Пише мені, щоб я дав допомогу. Сповідчає про військов дії в Білорусі. Козаки недаремно сюди прибули, задумують йти на Гомель. Могилевські міщани не хочуть утримувати польський гарнізон, просять вивести його.

(БЧ. – ВР. – № 159. – С. 161-162. – Оригінал. Оpubліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. З нових документів до історії Сіверщини (XVII-XVIII ст.) (ч. 9)//СЛ. – 2018. – № 1-2. – С. 128)

№ 23

1668, квітня 24(14). – Ніжин. –

Універсал ніжинського полковника Артема Мартиновича.

«Артем Мартинович, полковник Войска Запорозкого ніжинський.

Ознаймуем тим листом нашим, кождому кому о том відати потреба будет, пну сотникови конотопскому и всему товариству, атаманови городовому, так же войтови зо всім посполством конотопским. Иж Миколай Козак и Кириї Козак з міщанином Карпом, обивателі конотопские, ознаймуем, (...) * що коштом и працею своею на новозанятой греблі на річці прозиваеомой Беровці в селі Поповце, построившы млыни на камены чотири сей весни в пост великий (...) * теды взглядом утраченя кошту просилы нас слободы в тых своїх млынках в нагороду тоей працы міти. Зачым, уважаючи мы их, Миколаеву и Кириеву з Карпом, працу и утрату, взалисмо оным слободы на (...) * рок (...) * впрел (...) * ,

абы з тых млинков припадаючіі всі три мірочки на свой пожиток отбырали, которым абы ни од кого перешкода в том не діялася, приказуем сурово. Зас же по вистю тое слободы помененніі Микола и Кірій з Карпом знову в нас быти мают и опо [...] з служит (...) * абы (...) * скарбу воскового з оных млынков розміру належная часть звыккле міла доходути. Того всего дозорцы наши дозріня (?) ма(...) *.

Дан в Ніжині априля 14 1668.

Звишменованний Артем Мартинович, полковник Войска Запорозкого ніжинский».

(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 56251. – Оригінал, завірений печаткою. На звороті напис «Фундуш од Мартина полковника на греблю купленую Попувскую». Оpubліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. З нових документів до історії Сіверщини (XVII-XVIII ст.) (ч. 7)//СЛ. – 2017. – № 5. – С. 49-52-53)

№ 24

1669, вересня 4(серпня 25). – Стародуб. – Купча

«Мой зычливий приятелю пане сотнику шептаковский.

Был у нас Тишко Курилович, товариш войсковый, ускажался на вас, же не позволяете жита власного, ему належного, одобрати; відомо в нас, же сей козак не до иншого полку и власти войсковою одышол, толко до того ж под которым и в нас зостаеш и едному пану послушенство и там, где живет, отдаеш; не боронить теды ему належитого жита одобрати и так з сим товаришом поступіть, бы нас болш его скарга не доходила, пилно жадаем и приказуем.

З Стародубова 25-го августа 1669 –го року.

В подлинном подпись таков:

Михайло Мархаленко, полковник стародубовский наказный».

(НБУВ. – IP. – Ф. II. – № 18106. – Копія кінця XIX ст. Наприкінці документа запис: «Арх[ив] черн[изовского] д. д[ворянского] собр[ания], д. № 5007, шкон(?) 8, л. 17, о двор[янст]ве Бунаков; письмо к Юрию Бунаку»)

№ 25

1669, вересня 18 (8). – Батурин. – Рішення генерального судді

Івана Самойловича щодо спірної справи за землю

«Року 1669, септеврия 8 дня.

Передо мною Иоанном Самойловичом, судею енералним Войска его царского величества Запорозкого, была справа, иж Микита Кусов, обывател Новгородка Сіверского, позивал до нас перед суд нш енералний войсковою Никифора Пожарского, вуйта новгородского, з мещанамы, за отчину свою, которую, як зърозумилисмо слушне ведлуг записов, даных от Кусова пном міщаном новгородским, же ест куплена за подписами рук и доброволного его в том проданя и за узнанем многих особ, а на сей час оний поменений Кусов за побудкою людей оную то проданую отчину хотіл отстояты от міщан новгородских, от которое и мы з суда ншого войскового, стосуючи ся с тими уря-

довими записами, отдаляем Кусова от той отчины, гдыж и сам до того знался, же узял у мещан новгородских за тую отчину золотих двісті пятьдесят, на що и письмо сие при печаты ншой судейской видати казалисмо, жебы Кусов у кожного суду и права поменених пнов, мещан новгородских не турбовал.

Діялося в Батурині, року и дня виш писаного.

Подпис таков: Иван Самойлович, судя енералний Войска его царского величества Запорозкого, рукою.

М.П.».

(НБУВ. – IP. – Ф. II. – № 18890. – Копія кінця XIX ст.)

№ 26

1670, січня 3. – Реляція московського гінця (поляка за походженням) про ситуацію в Україні (регест)

Реляція московського поручника, який повернувся з України від Дорошенка, вчинена 3 січня. Цей поручник родом із Ряшева, потрапив у полон, був у в'язниці і в ній був вихований. Став на московську службу і є поручником хоругви, яка стоїть у Києві. Він чоловік досить бадьорий і добре справний, говорить по-польськи, був присланий до нас від Ордин-Нащокіна 3 січня. Виїхав звідти 2.12.1669 р. сам-десять на Стародуб, Почеп, Новгород-Сіверський до Батурина. Там був три дні у гетьмана Многогрішного, а через те, що не мав до нього листів, Многогрішний був дуже ображений і про це мав тривалу нараду з писарем Карновичем.

Поручника питали: чи Многогрішний друг Дорошенку?

«Цілком йому infensum оголосив, але тому що заприятелював з Ханенком і часто з ним листується». Московські залоги стоять тільки в Острі, Ніжині, Переяславі. В інших містах – козацькі. Хоча московських воєвод стратили, однак козаки лишаються ще царськими підданими.[...]

28.12.1669 р. був у Чигирині і там застав Дорошенка невдовзі після перемоги над Ханенком. [...]

Під Гадячем була битва, московіти зазнали поразки. Ханенко після поразки під Стеблевом втік на Запорожжя. (...) Цю перемогу приписують переважно Лизогубу, полковнику задніпрських міст, що при Дорошенку. З 15 000 він мав йти в погоню за Ханенком.[...] Митрополит Тукальський був у Многогрішного.

(БЧ. – ВР. – № 1666. – С. 9-14. – Тогочасна копія. Оpubліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. 3 нових документів до історії Сіверщини (XVII-XVIII ст.) (ч. 7)//СЛ. – 2017. – № 5. – С. 49-53-54)

№ 27

1670, січня 23(12). – Чернігів. – Купча

«Року тысяча шестсот семдесят десятого мсца януария дня дванадцятого З розказаня его мл пана полковника черніговского, добродія ншого, зостаючому в Сосниці для розних справ, пред нами Михайлом Стефановичом Слободецьким, атаманом городовым черніговским, Павлом Крачевским, сот-

ником сосницким, Андреем Ташиною, атаманом городовым, Силою Якимовичем, войтом сосницким, и Фомою Андриевичем, месчанином сосницким, которая справа при тых особах приточилася в справе Миска Коляди, поводовое стороны, о подтоплению млына с позванным Федором Лобыною, сотником волынским. Ставшы очевисто з уряду посланьи особы в той способ признали: перший Григорий Янченко, товариш сотні Сосницкой, же праве як мы приехали, от розных тамошних людей савинских тое чули, же на позваного Лобыну, сотника волынского, ускаряются много людей савинских о стопленю многих сіножателей их, же он своим ставом посполитым людем значьную шкоду учынил, а жалобной стороны Мисков млын так глубоко подтонул, же на две пяді з наддатком у воді коло стоит, од которого затопления як прежде коло робило, тепер за перешкодою новозбудованого млына под старый Мисков млын отнюд робити слушьне не может. Другий, Федор Сенютенко, мельник и мещанин сосницкий, так же в той способ в под сумьненем зознал, же мы многих людей савынских жителей питали, ежели так глубоко пред часы бывало в воді коло, теды оные люди савынские отказали: же вода нікыгда не бывала на лодях як тепер затопленем того нижчого млына такая старому млыну шкода ся стала, же не может робит ежели того нижчого млына не збурят. Третий, Кузма Тимошенко, мещанин, сосницкий в тые слова, яко и вышше описание особы говорили сознал. Которого сознанья мы, уряд, чуючи, до книг містьских сосницких приняли и до далшого поступку правного записать розказали.

На противко которого доводу позванный пан сотник волынский тым се екьсциповал: ежели бы праві не тривожный час и самому до войска не прибираться, теды бым, казал свою греблю новофундованую прокопавши, воду спустит, а хоча бым и спустив свой увес, пред ся бы тая вода, що в лодях у старом млину у Мисковом стоит, на дві пяди по старому з лоды с под кола не выступила, бо то не що иньшое тую воду держит, толко леды и снеги, звычайно як же и по иньших млынах почасті тое ся діет. Тую свою одповід вымовит прос(...)* нас (абы декрету сего часу не фферовано, але абы до прошлое весни, на довод слушний), а особливе до высокое уваги и розсудку его мл. пана полковника, добродія нашего, было отложено. Мы теди, уряд, позванной стороні на с(...)* в том не чинячи, а видячи самую слушную річ, у ведповеды позваного менованой, до волі его мл. пана полковника, добродія нашего, складает.

До тоей атестации руку для віры дат (...)* при печати подписалем Михайло Стефанович, атаман городовий черніговский .

Павел Крачевский, сотник, при печати руку подписал(?).

Андрей Ташина, атаман.

Сила Якимович, войт сосницкий».

(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 56243. Запис на звороті: «1779 генваря 12 д. Справа о млин подтоплений». Оpubліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. 3 нових документів до історії Сіверщини (XVII-XVIII ст.) (ч. 7)//СЛ. – 2017. – № 5. – С. 54)

1672, березень 16(6). – Батурин. – Декрет генеральних суддів
 І. Самойловича та І. Домонтовича щодо конфлікту
 між Свято-Микільським Крупицьким монастирем
 та мельником Хв. Урвихвостом

«Року Бжого тысяча шестсот семдесят второго мця марта шестого дня.

Пред намы, судьями енеральными Войска сего црского прсвтлого влчтва Запорозкого Иваном Самойловичем и Иваном Домонтовичом, кгдася приточила справа за обжалованьем законников монастира стытеля Хсва Николая Крупицкого батуринского, умоцованных од всечестного отца Иесафа Димитровича, игумена, и всей еже о Хрсті братіи до той справи пленипотентов именем иеромонаха Гарасима, уставника, и монаха Скопатра на Феска Урвихвоста, мельника и обывателя спаского. А тие умоцованные законники внесли впрод жалобу до самого ясневелможного его мл. пна гетмана о млыны речонного Хвеска Урвихвоста о два купных, стоячих на реци Божку и в селі Божку и о други два, вышей тых стоячих на Лапшині (?) річъці, о выставленных его коштом. А тие млынки од килконадцет літ преречонные законники в держаню своем міют за привилеем его црского прстлого влчтва и за універсалами так зешлых с того світа гетманов, яко и под теперешнею щасливе пануючого, одбираючи на монастир частей дві приходов розного збожа акцидєнцїах припозванный Хвеско многие килкокротные чинил перешкоды и ретрузїи, гамуючи им в одбираю тих приходов, раз им част третую пуская то половицу, и розным способом оных законников факъциовал, приводячи их до немалых шкод, а себе окриваючи службою военною. Которие тех панве(?) зносили его неслушные и годне одповіды и неналежные в доходы кром мелницких увязки, а кгда за позовом ясневелмлжного его мл. пна гетмана с канцеляриі войсковою выданным тот Хвеско Урвихвост до справ, то ест ку росп(...)* з преречонными законниками на нинешный от поз[...]ік до судовного сказаня перед нами станол не мног в речах своих екъсципуючися през угоду справу тую скончил двох своих млыньков позволил ведле давных обычаев и постановленя одвічати законникам на монастир одбирати мірочками розних збож, а отцеви законники уступаючи ему четвертого млынка, увес ему на вси тры часты приходов подали. Суд нинешный до тоей обосторонное згоды прихилным будучи, утвержаючи (?) их тот контракт и постановлене, абы юж без жадного зновленя трвало міло на вічные часы на обідве стороне на той суд, где бы ся тая справа, од которое колвек стороны за одновленным приточила, тысячу зол. закладает вины и варует. До которое справы и постановленя для певнішого варунку печат свою судейскую енеральную войсковую приложити при подписи рук власных веліл.

Діялося в Батурині.

Иван Самойлович, Иван Домонтович, суді енеральные Войска его црского величества».

(ЩДІАК. – Ф. 154. – Оп.1. – № 16. – Оригінал, завірений підписами і печаткою. Запис на звороті: «Права судовское на млинки божковские, данное року 16 марта 1672»)

1672, березня 24 (14). – Батурын. – Лист генеральної старшини до чернігівського архієпископа Лазаря Барановича

«Яснопреосвященный в Богу мсцвий отче архиепископе черніговский и новгородский, нам велце мсцвий пане и пастыру, в Духу Святом отче и ласкавый добродію.

Найнижайшыє нашыє вашой святытелской мл. засылаем услуги. Досить нашой по всі часы было терпливости, которая Богу и вашей святытелской мл. есть відома, и якуюсмо через бывшего гетмана Демяна Игнатовича не мал тыранским поносили способом, не могучи далее выдержать, а злеща кгда нас и всі добро посполитое в татарскую, посполу з Дорошенком зносячыся, хотіл его царскому пресвітлому величеству віру зламавши, запрягти неволю, мусілисмо оного, и то за указом его царского пресвітлого величества, взявши, яко зменника, на Москву одослать, якося из вашею святытелскою мл. обходил можеш добре розуміти, поневаж и тот лист тепер писаний в одну до достоенства его царского пресв. величества, зотягаючы дорогу не на правьду, але на истотную был вашей святителской мл. был уформованый зраду вырозуміваючы интенъциу, яка од вашей святытелской мл. маєт выйти, тая обіцана на містца святыє до Киева его не певная дорога была, бо місто Киева ку Дорошенкови зближышыся, якобы з ним в едности зоставал и солтанови ся турецкому подал міл трактовати, же ся так стало вашей святытелской мл. ознаймумем, абыс ваша святытелская мл. добре собі тушыл, ни о чом не вонтпячы. Кгдаж мы в той окказыї до его царского пресвітлого величества, яко вірныє поданыє выправилисмо пана Карпа Мокриевича, писара енерального, просячы, абы яко отец ласкавый о нас и целости добра посполитого радил и преложеного обрати веліл. То теды ознаймившы, ласце и благословеню вашей святытелской мл. з найнижайшыми нашыми услугами, яко наипилней и наипокорней полецаемся и зостаем вашей святителской мл. во всім зычливими слугами.

Петро Забіла, обозный,

Иван Самуйлович,

Иван Домонтович, суді,

Карп Мокриевич, писар Войска его царского пресв. велич. Запорозкого енеральный

З Батурына 14 марта року 1672».

Подлинник писан на листі бумаги, который был сложен пакетом и запечатан войсковою печатью на красном воску под кустодиею. На пакете надпись: «Яснопреосвященному в Богу его мл. гдну отцу Лазарю Барановичу, архиепископови черніговскому, новгородскому и всего Севіра, нам велце ласкавому милостывому пану и пастыреви в Духу Стом, отцеви и добродієви, ку одданю належит». Подле печати на кустодии, помета: «180-го марта в 29 день, с енералним писарем с Карпом Мокрієвым с товарищи».

Вірно: К. М. Оболенский.

С подлинным сверял С. Иванов».

(НБУВ. – ІР. – Ф. II. – № 13472. – Копія другої половини XIX ст.)

№ 30

1672, вересня 1 (серпня 22). – Ухвала борзненського суду

«Року тисяча шестсот сімдесят второго мця августа двадцет второго дня, Иляша Киселя справа.

Пришедши на вряд наш борзенский, Иляш Кисиль оповідал нам, иж за поданям pozwу от нас, уряду борзенского, Костю Ивановичу, поповичу оленовскому, и отаману Науму Бурчаку, для усправедлиwienia на вишей назначений термін на ден 22 августа настановилися. Которим било заложено виною за нестаням правне коп 8 на его мл. пна полковника уряд, видячи таковое огурство в их непослушенстві, якоби розуміючи за бунти нежи(...)и*е под претекстом уряду ншего веліл для памяти записат на жаданя оного Иляша и права стому на послушних, що ест и записано августа 22 дня.

Оповедівши нам любовное поеднане Кост, попович, из Иляшом Киселем, иж из собою взявши міркованя в их заводе побою Кост попович принял противко Иляша Киселя прощение тот (...) * Иляш міл вернут Костю пултаяра и осм и своего остатнего накладу міет доходит на судях права skutecznego у вимисла (...) * чинячи квалт праву стому тиранско мордерованому в накладах, яко и в напитках шинкових (?) (...) *

Уряду а в другое самоволе и по (...) * вислухавши потрете (...) * записат, що ест записано на жаданя их».

(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 50911. Тогочасна копія)

№ 31

1673, лютого 23(12). – Конотоп. – Купча

«Копия з купчой на хутор Скибенский.

Року Бжого тисяча шестсот сімдесят третяго мця феврала второгонадцят дня.

Передо мною, Феодором Сулимою, на тот час державцею городовим конотопским, и пред нами, врядом конотопским, и меновите Иваном Жданенком, сотником конотопским, и Гаврилом Клименком, атаманом городовим, и Романом Коломийченком, войтом конотопским, Иваном Федоренком и Мойсіем, бурмистром, и притом будучи славетно урожоний пн. Яков Лизогуб, п. Тимофій Радич и п. Юрий Харевич и Василий Пурпура и Григорий Минецкий и при Семену Зимовцю, атаманом курінним и при п. Стефану Сулімі и при Семену Мученику и при Супруну Романенку и при Мелешку и при Ивасенку, обивателей конотопских, и Панком Петренком, атаманом шаповаловским, и при инних людей на тот час било немало зацних и віри годних. Ставши пред нас звишменованних особ очевисто явно, ясне и доброволне Гарасим Скиба з жоною своею на имя Любка, обивател семяновский, мовил так: Мсці пнве уряд и всі особи зацние. Нехай будет явно Бгу и вам свідомо як продадем славетне урожоному п. Феодору Кандибі став з млином. В яком млині кол дві коречники по дванадцять пядей, а третья заставка яловая и лісок низу греблі аж за ярк до поля Примакового от міста, а от вязовой з другого боку греблі гайок и що ест поля пахатного и сіножати около гайка мое власное, нікому не пенное и не

заведенное ні в чом. И тоє продалем у вічност п. Феодору Кандибі, жоні и потомству его, вічне у поссесію подаю за готовую и певную суму золотих осьмьсот сполне монети доброй. Теди як обравши суму до рук своїх, отдаляю сам себе, жону и дітей своїх всіх, так теж и жадних приятелей и кривных моїх вічними часи, иж не повинен иміть ні в чом за оний став и що звиш наменилем, вічними часи турбувати як самого п. Феодора Кандибу, так и потомства его. Волно п. Феодору як своїм власним завідоват и пожитковат, на свою користь оборочати як хотя, не міючи ні од кого жадной перешкоди и турбації. На що я, звиш реченний Гарасим Скиба для ліпшой вірности и певности пред врядом и особами звишписанными подаю п. Феодору Кандибі оное писмо мое врядовое притисненням звиклой печати врядовой и подписом руки писарской.

Діялося в Конотопі року и дня звиш писанного.

Звиш менованние особи:

Яремій Вилянець, писар конотопский, рукою».

(НБУВ. – IP. – Ф.І. – № 57807. – Копія кінця XVII ст. Внизу документа намальовано три кола, всередині яких написано: «печат». Опубліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. З нових документів до історії Сіверщини (XVII-XVIII ст.) (ч. 8)//СЛ. – 2017. – № 6.-С. 89-127)

№ 32

1673, липня 13(3). – Остер (?). – Купча жителя Остра Івана Баглая

«В року тысяча шестсот сімдесят третом мсца июля третего дня.

Перед нами, Иваном Дворецким, сотником острицким, Игнатом Прокурненком, атаманом городовым острицким, при битности учтивого товариства, в дому судовом на тот час засілого, меновите Стефана Жука, Лазара Денисовича, Петра Киселя, Ивана Лапіки, Ивана Ермоленка, цехмістра мельницкого острицкого, постановишися персоналне явне, ясне зизнал доброволне Иван Баглай, жител острицкий, же продал половину млына своего власного, камен передный ис пулстраником (?), стоячий на ріци Остру на гребли Слободской, никому ни в чом не пенний и не заведенный, славетне урожоному пну Петру Домонтовичу, пну писарови полку Киевского, за певную и рукодайную суму, то ест за талярей десят грошми личбою и монетою литовскою ему самому, жоні моя и потомком его у вічные и вікуистые часы. Волно будет и ест пну писарови киевскому той млын кому хотячи дат, продат, дароват, заменят или ку якомуколвек найліпшому пожиткові обернут и диспонуват. А я, юж пререченый Иван Баглай, зрекаю вічными часы тоей мой продажи так я сам, жона и потомкове мои, так з близких моих кривных, яко и далних, жадной трудности, кривды и перешкоди в доброволной моей продажи, а вічистой купли пна Петра чинит не мают под заплаченем другой таковой ж сумы. Що если бы хто найменшую трудност міл в уживаню того млына, або перешкоду пну писарови чинит, на его млсти пна полковника киевского, кождый таковой платит мает вишей обовязанную суму. Про ліпшую віру и певност и спокойнішого уживаня в том даю сие мое писане с подписом рук врядовых и при печатех.

Дан в дому судовом в року мѣцу и дню звиш записанном.

Иван Дворецкий, сотник Вой[ск]а его цар. прес.вел. острицкий с товариством.

Игънат Проскурненко, атаман городовий острицкий».

(НБУВ. – IP. – Ф. 307. – № 535 П./1763. – Арк.323. – Копія XVIII ст. Оубліковано: Мицик Ю. З документації козацької старшини другої половини XVII-першої третини XVIII ст.(за матеріалами Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського)//Рукописна та книжкова спадщина України.-К., 2002. – Вип. 7. – С. 195-196)

№ 33

1675, серпня 19(9). – Випис судового декрету з чернігівських міських книг

«Випис с книг міських права майдеборского ратуша черниговского.

Року Божого тысяча шестсот семдесят пятого мѣся авьгуста девятого дня.

За відомостю в той справе нижей менованой самого ясневельможного его милости пана Ивана Самуйлловича, гетьмана Войска его црского прсвітлого величества Запорозского, при бытности их милостей пана Андрія Василевича, писаря судов войскових, zesланого, пана Станислава Кохановьского, полковника на тот час наказного черниговского, пана Яна Харитоновича, атамана городского черниговского, пана Ивана Матвеевича, сотника любецкого, пана Ивана Яценича, перед нами, Григорием Ивановичем Яхимовичом, войтом черниговским, Иваном Тарасовичом, бурмистром, райцами, лавъниками, в ратушу черниговьским, кгда ведлуг права яко в справе цивиллов от обоего уряду так од войскового, яко и од нас суд был засілий зо (?) тракту пана Сави Посудевского, земянина любецкого, и панов сябров его, такъже земяннов любецких, пана Федора Красковского и пана Федора Богуша, адверсаров, которие завод міли од літ тринадцать о заорендоване озер пред очним порядком в шостий год держачи, тие теди озера пану Нучьку за коп шестдесят заарендовавши, яко инътерцизия робуруе и акты в собі міе[т], отдавши им половицу раты коп тридцять бутто за инъкурсиею чернецкое рады за Бруховецького, жадное ловенья рыб в tych озерах не міл и не пожитковал през увес тот рок. За чым по таких многих літех речоний пан Сава Посудевський, кгда пришла повъторная черга тым озерам, пан Красковьский деспоновити арест кладет, хотячи с tych суму свою отобрат. До чого кгда од панов Красковьских не был припусчон, теды вдавъшися до права в такой способ: жалобу свою продуковал: зааренъдовавши я озера в панов Красковьских за ретруцызыею за Бруховецького чорное рады, жадного з tych озер пожитку не міл, отдавши половицу раты коп тридцат, не ловил и никому не позволял. А любо первой в шостий рок под закладом вини ста золотих озера был закотил (!), хотячи суму свою отобрати и им коп тридцат оддати. Леч панове Красковьские як тогда до одбирания суми моей не допустили, так и тепер не допускают.

Прето беру, прошу и якож су[д] уважит справедливости, домовляюся. Одпорная сторона Федор Красковьский, Никифор Богуш так отповедили:

Бг свідок, иж мы пана Посудевського не хоті[ли] за остаток коп тридцяти турбоват, ани се у его поминати и до права потягати, взглядом приязни нашео шляхецькое и за нас старостою своею поднятых прац.

А што пан Посудевский в жалобі своей продукует якобы не міл с тих арендовъных озер наших пожитку и ловеня рыб, то ест неправда. Кгдыж готовисмо довести паном Ницком Орловским, на тот час будучим арендарем любецким с паном с Отрохом, небожъчыком, и Остапікою. Которому то Ницьку Орловскому ніяким ся Бубликом, небожчыком, речоний пан Сава Посудевський значок присылал, невода в себе не міючи, даючи позволене затыгати озеро и рыбы ловить с постановенем на рыбалок частей дві, а пану Посудевскому третяя, увідомівшисья мы о том. Я теды, Федор Красковский, до того стану поіхал, а едучи до Плохова, где пан Сава Посудевский мешъкае, приверънул и намовившисья з небожчыком сыном пана Савинчим, приехали на стан (?) правъде знашли ми пана Ницька Орловского на стану з готовою рыбою, з наших озер втягъненую, бочок три и тем собі розделилисе: бочок дві Орловский взял, а третною небожчыков сын пана Сави Посудевского. За чим пан Сава Посудевский, згола не знающыся до тоей отповеди позваных, жалобу свою повъторил и то мовячи, иж я як не мав так и не маю пожытку с тих озер, сам не ловил, Орловскому не позволял и сына своего небожчыка не посылал и рыб тых не отбирал и жадное мульне (?) в дому своім не виділ. По таком контрадиикованью в скарбех суд на доводы и одводы сторонам, на которые преставит заклад сто золотых на винного, призволили. Подали теж до реестру сябров своіх, земяннов любецких, кром пана Ницька Орловского, особ чотырнадцять на довод и одвод с подписом рук пана Сави Посудевского и с притисненем печати. Которые ставши, вси неведомостю о той справе твердили, иж которых тылко панове Кукари, Ярош и Степан, перед судом ставъши, под сумленем признали тыми словы, иж ніт відома для чого одного дня до нас приехал з рыбою пан Ницько Орловский з небожчыком сыном пана Сави Посудевского и з паном Федором Красковским и мовят: «Нехай літо дармо не идет, роздилемо тую рибу меж себе», а ми отповедили: «Не позволимсе на то, нехай так идет порядок, як наши продкове установили и як наш рок наступит, тогда ми на своей черзі диспонуват будем». По такой одповеди поехали назад от нас з рыбою и болшей не відаем, где тую рибу поділ. Потым Орловский озвалсе Бга Всемогучаго свідком призиваючи, иж я, мовит, при пану Федору Красковскому тую рибу водлуг постановеня нашего з паном Посудевским разделе собі бочок дві взял и небожчыкови сынови пана Посудевского он дал и так многие коньтровертовал з собою одним словом пан Сава Посудевский не знающыся до того справедливости яко суд (?) (...) *жет домовлялся.

Суд нынешный долгих и шыроких отъречоных адверсаров контроверсы, пред себе вношоных, выслухавши, а міючи на увазе своей же свядецтво было вонътпливое и обі стороні в доводех своих встальные так, пан Ницько Орловский по змерлой руці сына Посудевського и Бублика, который ему бочок приносил, гду тую рибу поділ и з яким позволенем ловил, одвод не дал. Яко теж и пан Сава Посудевський доводу слушного не учынил, а взявши собі суд вывядованя, счо был два рази правом переконан раз пан Посудевський на облик присегал, а дру-

гий раз ревоковал, ознаймує то и наказує на близко пришлюю середу присягу самотрет в тую роту: як он, заарендовавши озера в панов Красковських, пожитку не міл, рыб не ловил, Орловському не позволял и сын его, небожчык, боцьки рыбы Орловського не одбирал и в дом его не привозил, а як о том не знал, так ему Бже Всемогущий и невинная страсть Збавителя нашого поможи. А по той присязі пан Орловский зостаєся виньным и так половицу рата коп тридцять пану Посудевському яко и другую половицу паном Красковским коп тридцат зо всіми накладями и винами правьными повинен будет заплатити и отпрavitи. А кгды и тот термин, декретом зложоний, авьгуста одинадцятого припал. На котором пан Сава Посудевський досыт у чиненья декрету, ставши сам особою своею, ку присезі за готовост свою оказал. Леч особ тих, которые бы присег его потвердили, не поставил. А любо и поставил, однак оние, роту свою на стол кинувши, преч з суду уступили. За чим стался пан Посудевський виньним и зараз паном Красковским при персональной бытности всего суду готовьми грошми суму одличил и оддал коп двадцять и копу и выклада одправил и поплатил и стался од тое справи волний. Прихилиючися теды суд тое справи за едное. Которая абы напотом жадного зновеня не міла под закладом вины тысячу золотых на тот суд, перед которым бы ся виточила, моцьно декрету сего варуем. Счо ест для ліпшой памети до книг записано. При том же декрете пан Григорий Иванович Яхимович, войт черниговский, упоминался и доходил на пану Саве Посудевском Внучьку за половицу раты грошей ведлуг декрету его млсть пана Ивана Лысенка, асаула енералного, и лист его милости покладал. Который перед урядом нинешним Унучькове читаний, так ся в собі маєт:

Пане Внучьку справа, которая приточыласе была твоя з паном войтом черниговским передо мною, которую з росказаня его милости пана гетмана справу тую осудилем ведлуг святой справедливости, рада(?) абы в. млст. заплатил половицу пану войту черниговскому без жадное фолкгации, пилно того жадаю и приказую.

З Батурина авьгуста року тысяча шестсот семдесят пятого.

Иван Лысенко, асаул Войска его црского пресвітлого величества Запорозского енералный. Тогда и я водлуг того писанья приказалем, абы конечно пан Унучько пану войту черниговскому як ся справа тая точыла, заплатил и досит чинил. Счо все для памети до книг міских ест записано, которых и сей выпис под печатю урядовой міскою ратушною черниговскою ест выдан.

Пысан в ратушу черниговском.

Григорий Яхимович, войт черниговский.

Емелян Иванович Яхимович, писар міский черниговский.

Корыкговал Синкгалевский».

(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 56240. – Оригінал, завірений підписами чернігівських війта й писаря і печаткою. Запис тим же почерком: «Декрет межы паном Посудевским Внучком с панами Красковскими, землянами любецкими, и сябрами его в ратушу черниговском ферованный року 1675 мсца авьгуста 9 дня». Опубликовано: Мицик Ю., Тарасенко І. З нових документів до історії Сіверщини (XVII-XVIII ст.) (ч. 8) // СЛ. – 2017. – № 6. – С. 89-127)

№ 34

1676, лютого 11 (1). – Батурич. –
Лист гетьмана Івана Самойловича

до охочокомонного полковника Іллі Новицького

«Мой ласкавий приятелю пане Новицький.

Поневаж не так, якосмо перед сим пана буньчучного нашого посполу з в. м. в тие краї виправуючи постановили били, сталося. Теди тепер не маеш там в. м. чого большеї бавитися и овшем за одобранем сего нашого писаня зо всіми тим[и] людми, которие при в. м. найдуються, до нас в Батурич прибували, жадаем. На том волю нашу обявивши Бгу в. м. полекаем.

Дан з Батурина 1 февраля 1676.

В. м. зичливий приятел Іван Самойлович, гетман Войска его црского величества Запор[озским] рукою.

Адреса: «Моему ласкавому приятелеви пану Илияшови Новицкому, полковникови компаній наших отдат».

(НБУВ. – ІР. – Ф. ІІ. – № 14058. – Оригінал завірений особистим підписом гетьмана і печаткою. Запис на конверті «1676»)

№ 35

1676, квітня 13 (3). – Стародуб. – Купча

«Року тисяча шестсот семдесят шестого мсця апреля третого дня.

Перед мною Михайлом Мархаленком, сотником стародубовским Войска его царского пресвітлого величества Запорозкого, ставши очевисто Фирса Петрович, житель з села Куркович, дознавал таким способом, иж продал свою власную отчину, третею частку з деревом бортним и зо всім обрубом на врочищи, прозиваеом за річкую («Зарічною?» – прим. копійста-Ю.М.) Устежу, Григорию Василевичу Ломаченку, тож мешканцу и обивателю курковскому, за коп десять доброй монети личбы литовской; волно ему, Григорию Ломаченку, владети и пожитковати яко власним своим добром, жоне и дітям его, вечними часи, в помененной в той отчини и на потомние часи и ку уживаню своему, теди Фирса Петрович в том его варую и застерігаю, не повинен турбовати и напрасно запозивати, жадной перешкоди не чинечи, як от мене самого и от жони моеї и от детей, албо с покровних моих, з близких и з далеких, любо продать, даровать, менять, албо на пожиток свой оборочать Григорию Ломаченку и на том видалимо з уряду сей лист для ліпшой моци и певности при печати сотницкой урядовой, с подписом руки Григорию Ломаченку видать.

Писан в Стародубі року, мсця и дня виш писаного.

На подлинной тако:

Михайло Мархаленко, сотник стародубовский, рукою».

(НБУВ. – ІР. – Ф. ІІ. – № 18108. – Копія кінця ХІХ ст. Наприкінці документа намальоване коло, всередині якого написано: «М[есто] П[ечати]», а нижче зроблено запис: «Рум[янецкая] Оп[ись], п[олк] Старод[убский], т. 82»)

№ 36

1676, травня 3 (3). – Батурина. –

Лист гетьмана Івана Самойловича

до охочокомонного полковника Іллі Новицького

«Мой ласкавый приятелю пане Новицкий.

Подавцы сего листу нашего товариство компанії вашой, прибувши до нас в Батурина, жадали позволения пойти на тую сторону для языка неприятельского. Которых мы прозбі давши місце, не отмовлялися в той міре, овшем позволивши, жадаем в мсти, жебыс им того не бороныл. Толко міти хочем, жебы их болшей пятнадцяти чоловіка в тую дорогу з компанії вашой не выбиралося; болш однак если захотят, можная будет напотом выправити. Тое наменивши, поручаем в мстей Гду Бгу.

3 Батурина 3 мая 1676 року.

В. м. зычливый приятель Иван Самойлович, гетман рука власна.

Адреса: «Моему ласкавому приятелеви пну Илияшови Новицкому, полковникови компаний наших охочих отдати».

(НБУВ. – IP. – Ф. II. – № 14057. – Оригінал завірений особистим підписом гетьмана і печаткою. Запис на конверті «W Zolotonoszy 1675»)

№ 37

1676, червня 21(11). – Остер. –

Купча писаря Київського полку Петра Домонтовича

«Я, ниже подписанный, відомо чиню тим моим писанием тепер кожному потребууючому и в потомние часы, иж пну Ивану Дворецкому, сотникови на сей час острицкому, млын куплений, стоячий под морованою церквою на слободі, посередьку межи двома товаришами пном Богданом Войничом и пном Отрофимом Подтеробом з трома колами мучними, а третєю заставькою ступьною, за симсот золотих личби литовской на вічност ему самому, жоні и дітам продажем и в кого купилем, міючие права подалем; чим мает пн. Иван Дворецкий щитица, а я, жона моя и потомьковое, отрыкаючися продажи добровольной, даю и сее мое писанье. Волно будет пну Ивану Дворецкому, жоні его и дітям продат, даровати и на свой куда хотя обернути пожиток. Кто бы міл отозватися з добровольной моей продажи, втрое тоей сумми повинен на уряд войсковый и міський заплатити.

Дан в Остру июня 11 дня 1676.

Петр Иванович Домонтович, писар польковый киевський.

Леонтий Терешьченко, войт зо всім маестатом острицкий при печати міской ратушной подписался».

(НБУВ. – IP. – Ф. 307. – № 535 П./1763. – Арк. – Копія XVIII ст. Опубліковано: Мицик Ю. З документації козацької старшини другої половини XVII-першої третини XVIII ст. (за матеріалами Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського)//Рукописна та книжкова спадщина України. – К., 2002. – Вип. 7. – С.196)

№ 38

1676, серпня 4 (липня 25). – Батурин. – Лист гетьмана Івана Самойловича до охочокомонного наказного полковника Івана
«Мой ласкавый приятелю пне полковнику комонный.

Якосмо пред сим писали до в. мсти, абыс товариство полку свого з становиска знявши, просто з оным змірал ку Макошину, так тепер повторяючи, пилно жадаем, абыс ведлуг першого указу нашого зараз як належит до военного походу з борошном и зо всяким належитым пожитком без омешканя спішно ишол на Макошин и на Сосницю, и на тых містцах зараз переправовался, чекаючи от нас далшее науки, которою информовати будем в. мсти, где маеш повернутися. При том Гсду Бгу в. мсти.* поручаем.

З Батурина июля 25 1676.

В. м. во всем зычливый приятел Іван Самойлович, гетман Войска его црского величества Запор[озским] рукою.

Адреса: «Моему ласкавому приятелеви пану Иванови, асаулови и наказному полковникови комонному и всім старшим и меншим товариства в полку Стародубовскому на становисках будучим, пилно одати в Кистрі».

(НБУВ. – ІР. – Ф. II. – № 14064. – Оригінал завірений печаткою. Запис на конверті «1676»)

№ 39

1676, листопада 24(14).- Батурин. – Лист гетьмана Івана Самойловича
«Мой ласкавый приятелю пане полковнику комонный.

Супліковали до нас нехаевские козаки, ускаржаючи на власного в. мсти, же якобы в. мс., не уважаючи на их давний у Войску Запорозком заслуги, зославши там свою челяд, приказалес оной, абы в них так, як и в посполитих тяглих людей належную роковую стацію вимали. Чому мы непомалу удивляемся, уважаючи, же в. мс. любо до козаков не належиш, еднак не відати для чого до повинности тяглою потягати их розказуеш. Прето жадаем в. мсти пилно, абы скоро по отобраню сего нашего писаня зараз до нас тую свою челяд, которую там, до Нехаевки, послав, для росправы з тыми козаками прислав, котрая по усправедливеню ся незабавом до в. мсти повернет. Тое в. мсти наменивши, Гду Бгу поручаем.

З Батурина 14 ноеврия 1676 року.

Супліку тую до в. мсти посилаем. [Т]ую почитавши, присылай тую челяд, жебы слушную в тых (...) *ках нам дали справу и пов[іст?] жадаем.

В. мсти во всем зычливый приятел Іван Самойлович, гетман Войска его црского величества Запор[озкого] рукою».

(НБУВ. – ІР. – Ф. II. – № 14072. – Оригінал, завірений підписом і печаткою)

№ 40

1677, липня 6 (червня 26). – Ріпки. – Випис 1689 р. з купчої
«Выпис с книг міських права майдебурского ратуша черниговского.

Року Божого тысяча шестсот осемдесят девятого мсца сентябра двадцат четвертого дня.

На уряде их царского пресвітлого величества міским черниговским перед нами, Стефаном Отроховичом, войтом черниговским, Иваном Тарасковичом, бурмистром, и райцами в ратушу черниговском засілим, ставши очевисто пан Иван Уласович, хорунжий Войска их црского пресвітлого величества Запорозкого, полку Черниговского, подал для уписаня до книг міських ратушних черниговских (...) * на кгрунт в селе Голубичах от Отроха Сергеевича и брата его Кліма Близченъков правъне ему служаче, просячи аби бил принят и до книг вписан, котрого мы уряд пред міючи перед собою (...) * тот (...) * по прочитаню за слушне узнавъши, до книг міських вписати дал. О чом тот запис самую реч ширей и достатечъний в собі опіваєт и так се в собі писмом руским писаний мает:

Я, Отрох Сергиевич, з братом своїм Климом Близченъком, відомо чиним сим нашим писмом от каждого суду и права, иж есмо продале кгрунтъ свой власний отцовський на Голубичах с кольгусчою (?), которая част на нас принадлежит, пану Ивану Уласовичу продалисмо яко приятелю своему вічными часи и землякам(?) з деревом бортним и не з бортним, сіножатми и з дубровою, так теж с полями продалисмо за готовую суму золотых осмъдесят пану Ивану Уласовичу. Которую то суму цале от отобрал до рук своїх. А з них выш именованных, аби до тих кгрунтътов не міли жадней алтернации жадней из их кровъних, ани жона моя, ани брат мой, ани сестра, ани сын мой. Діялося то в Ріпках в року тысяча шестсот семдесят семом мсца июня дня двадцять шостого при людях добрых и віри годных при пану Яску Назаренком Перецким, Fedor Narasimowicz Reszeperensky, Самойло Семенович Пероцкий, Иван Горченько, на тен час в Ріпках жиющий, и инъших людей, которых на той час немало было с подписом рук их и с печатью нашою року и дня выш именованого и мсца. Я теж яко найнизший слуга и приятел зычливый Стефан Радзишевский, писар того листу, который то запыс за принятем нашим урядовим до книг міських ест вписан, с которых и сей выпис под печатю урядовою міскою ратушною черниговскою ест видан.

Писан в ратушу черниговском

Емелян Иванович Яхимович, писар міский черниговский.

Корикговал Скнегамлевский(?)».

(НБУВ. – IP. – Ф. II. – № 20547. Оригінал випису, завірений печаткою. Опубліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. 3 нових документів до історії Сіверщини (XVII-XVIII ст.) (ч. 8)// СЛ. – 2017. – № 6. – С. 89-127)

№ 41-42

1679, червня 8 (гравня 29). – Купча

«Року 1679 мая 29 дня.

Предо мною Павлом Гудовичом, сотником бакланским, ставши очевисто, явне и доброволне [с] своей воли Феско Романович Зубец, житель татищевский, товариш, чинил нам известно, иж продал пашню свою власно полполося и в городах половина и в пожнях так же ни в чем никому не пенную и никому не заведенную Ивану Скабари, товаришу и жителеві котляковскому, за

коп семнадцат, которую то пашнею и всім принадлежачим до неї Ивану Скабари волно як хотя владети и пожитковати и жені и дітем его волно продати, даровати и заміняти и на свой пожиток оборочати, а я, виш менованный Феско, и жона и діти мои и з покровних, близких и далеких, ништо не повинен втручатися до оной, толко юж в вечност Ивану Скабари и жони и дітем его подаю и в вечную его державу обладаня, на що для липшой вери и певнійшой в далший час крепости даю ему и писмо сие добровольное купчое и з подписом руки и при печати.

Року и дня виш писаного.

В подлинной крепости тако:

Павел Гудович, сотник бакланский. М.П.».

(НБУВ. – ІР. – Ф. II. – № 18088. – Копія кінця XIX ст. Наприкінці документа намальоване коло, всередині якого написано: «М[есто] П[ечати]», а нижче зроблено запис: «Рум[янцевская] Оп[ись], п[олк] Старод[убский], с[отня] Бакл[анская], т. 97»)

№ 43

1679, вересня 29 (19). – Стародуб. – Рішення стародубського полкового судді Самійла Івановича (Колничого) та стародубського сотника Михайла Мархаленка щодо конфлікту за землю між деякими селами
«Року 1679 мсця сентябра 19 дня.

Заносили нам скаргу решетинские жителі на козаков галинских, невзоровских и меленских, будто ониє козаки позаймали займища у ґрунті решетинском. Теди мы посилали для осмотра и ограничения Михаила Мархаленка, сотника стародубовского, и он, зихавши в слободу Решотки, призвал до себе атамана гриденского Хому Бородуленка с товариством, так же Андрея Ясинского, козака невзоровского, з мужами стариними и Максима Захаренка, атамана мелинского, з товариством, распитал у их, як и де граница решетинская ґрунту з другими селами, котория поблизу живут. И сказал Хома Бородуленок, атаман гриденский, отвел границу, взявши от Кикикина (!) дуба, галенскою дорожкой, в Мостища, а из Мостища в стою (?) лозу, з лози в Воржавец, а болш на тую сторону не знает, а все ґрунт решетинский вправо к Решоткам. Андрей Ясинский, козак невзоровский, з мужами и Максим Захаренко, атаман мелинский, з товариством признали всі одностайне: мы еще малие були, то отци наши говорили, так граница решетинская починается: от Иржавца да в ричку Лиску, а з рички Лиски в Галую лужу да Вербов ложок в Топкое болото, с Топкого болота в Драчливец, з Драчливца в Кикикин дуб, а в правой руки к селу Решоткам, а у решетинский ґрунт. Теди я, судя полку Стародубовского, унявши слушне доводно посторонними людми, отказали в держаню займищ в ґрунті решетинском галинцом, меленцом, так же и невзоровцам от ґрунту решетинского, а поводовой стороні, именно Ивану Рудици з мужами и жителми решетинскими, вичними часи пожитковать. А если би хто з противной стороны пос[л]я ншого суду станет удиратся, то таковий, яко нарушитель права, шестьсот золотих пинязей положит в шкатулу войсковую.

В подлинной подпись тако:

Самойло Иванович, судия полку Стародубовского.

Михайло Мархаленко, сотник стародубовский».

(НБУВ. – IP. – Ф. II. – № 18187. – Копія кінця XIX ст. Наприкінці документа намальоване коло, всередині якого написано: «Место печати», а нижче зроблено запис: «Рум[янцевская] Оп[ись], т. 84»)

№ 44

1679, грудня 6(листопада 26). – Акт розділу спірних сіножатей між жителями сіл Дурнів, Салтикової Дівиці, Березна и Ковчин «Року 1679 мсца ноеврия двадцат шостого дня.

Межи велможным в Бгу его мсти гпдином отцем Лаврентием Кашперовичом, капеляном, поссе[со]ром на сей час з ласки ясневелможного его млсти пна гетмана села Дурнев, пном Матвієм Михайловичом Шеньдюхом, сотником, Нестером Прокопенком, атаманом городовым, Василем Романовичем, войтом дівицким, и всім того города Сольтыковой Дівицы товариством и посполитыми людьми, Стефаном Алимпиенком, войтом дурневським, и всею того села громадою з притомністю пна своего з одной стороны, а пном Савою Йовенком, сотником, Михном Артюшенком, атаманом городовым, Семеном Білокриницким, войтом березинским, и всим того города товариством и посполитыми людьми з другой стороны, передо мною Иоаном Ломіковским до нижей менованой справы от ясневелможного его млсти пна Иоана Самуйловича, гетмана Войск его црского пресвітлого велчства Запорозких, высланным, при бытности пна Никифора Калениковича, от уроженого его млсти пна Василя Борковского, польковника Войска его црского пресвітлого влчтва Запорозкого черниговского, в той же справі будучого, сталося вічистое (не хотячи дальших межи собою міти заводов) за згодою полюбовньою всіх сторон в сіножатах розграничене, меновите дунаевьцом, почавьши от перекопу Лозивского, от Ковччина сим боком Десни аж до села Дурнев всі сіножати, а з села, шляхом Девичким едучи, до тых міст, поки перед тым оным дурневцам належало и тепер вічне служити мает. А для выпуска статком дурневським од липы над дорогою столенскою (?) з села идучою по копыцьи тепер сыпаные над тоєю дорогою и річкою Лискою аж до мостька, на той же річци будучого, и ку перевозу сим боком дороги от борку зас по річку Подгорную и Вовчюк сим боком до села березиньцом теж, почавши от вишьянаписаного перекопу Лозивського аж до менованых копыцев по обоих сторонах Лиски (нічого дурневцем не зоставуючи в сіножатах и на них же роспаханых полях, опроч вольного в річці рыб промыслу) вічне сіножати служити мают. Роспаханые теж поля [...] от дурневьцов в бору за Лісною в цілости на потомные часы и там же дров (опроч потьребного дерева) вольный вруб дурневьцы будут міти; столенцы в сіножатах в прышлые, даст Бг, дочекати часы з березиньцами и девичнамы так мают обходитися, як и перед тым без жадных заводов. Ковччинці, поневаж на килкакратное писане упорчиве не стали до розділу и над потребу свою мают за Десною сіножати (як всі стороны ездячи уважили) и не мівали перед тым вольности, хіба за згодою з берези-

нами, по сем боку Десны в сіножатех, теды оним ковъчинцом тысячею золотых полских заручаем, жебы вічними часы на сем боку Десны не только по Глушку (?), але и коло берега, до березинцом и дурневцом належачих, не втручались сіножатей; сіна зас хто где сего року косил, волен оное без жадной ні од кого перешкоды на на свой забрати пожиток. Тут же варуем, жебы дурневцом всі, хто мает коло Лиски посіяные на зиму збожа, вольно было в пришлые жнива без жадной от березинцов перешкоды зобрати. Которому то полюбовному розділови субъмитовалися всі стороны на вічные часы досыт чинити. А если бы которая сторона над выш описаный и поставльеный розділ поступовала, в чом колвек другой стороні чинила утиск и перешкоду, тая повинна будет до скарбу войскового тысячу золотих польских запластити, для чого тепер всі давние межы собою заводи, заборы и грабежи вічне уморивъшы. Для тым певнійшой дачи и певъности сего межы себе дали при печатех и рук подписах розділу писание.

Року, мсця и дня выш описаных.

Иоан Ломиковский, рукою власною.

Никифор Каленикович.

Сава Иовенько, сотъник березинский.

Мишко Артюшенко, атаман городовой.

Семен Білокриницкий, войт березинский».

(НБУВ. – ІР. – Ф. II. – № 56242. – Тогочасна копія. Оpubліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. 3 нових документів до історії Сіверщини (XVII-XVIII ст.) (ч. 7)// СЛ. – 2017. – № 5.-С. 57-58)

№ 45

1680, травня 26(16). – Рихлівський монастир. – Лист ігумена

Луки Григоровича до охочокомонного полковника Іллі Новицького

«Мні велце ласкавий мсци пане полковнику Войска его [црского] пресвітлого величества Запорозкого комонный, доброд[ію мой великий].

Писалем по килка рази писмо мое до в. мс., моего мс. пана, просячи на пр[азник...] стго Николая, на которое жадного skutечного респонсу не одержалем. Т[о...] так розумію наша неугодност, а в. мс. мс. пана забавы военние то спра[вити] могли. Зачим тое блгопоугодное Гспдеви и Его угодникові діло часу своего [...] поволнійшого поветовати, рач доброд[іи] мой покорне прошу. Под час бытности нашой в Батурині розних особ мовы до ушу в. мс. мс. пана носилися, межы которими и я промовилем. На оние в. мс. мс. пан з ласки своїй его милости пану и пастыру цубатого білого коня дати приобецал. Зачим тепер по указу его пастырской милости и в пилной моей потребі в Чернігов о середі, даст ли Бг, виежжаю. Чи не можная бы при котрой[...] ведлуг проможности моей от в. мс. мс. пана поклонитися могу, а на сей час з оним же моим поклоном в неотмінную любов и ласку в. мс. мс. пана полецаюся покорне и назавше застаю

В. мс., моему мс. пну и [великому] доброд[ієви] всего доб[ра зичливий слуга] и уставичний [бгомалец] Лука Григориевич, [игумен, з братиею].

З мнстра стеля Хва Николая рихловского мсця мая 16 1680».

(НБУВ. – ІР. – Ф. II. – № 14552. – Оригінал)

№ 46

1680, липня 21(11). – Купча

«Року первое тысяч шестсот осмдесятого мця июля дня одинадцетого на вряді нашом зуполном конотопском, меновите предо мною, Иваном Ждановичем, сотником конотопским, Симеоном Зимовцем, отаманом городовим, Иваном Тетеренком, войтом, Микитою Михайловичом и Иваном Золотаренком, бурмистри, и при битности пана Стефана Григориевича, дозорци млинов конотопских, и иных людей зацних и віри годних при том немало будучих, ставши пред вишписанных нас Опанас Костенко, жителем любитовским (*село на правому боці Сейму на північ від Конотоп -Ю.М., І.Т.*), з намислы души и тілу здоровим будучи, зезнавал явно, ясне и доброволне, а не з примусу якого в тие слова мовячи: Мосць пане уряд. Продадем за сімдесят золотих сповна половину камня у(...) *ковом знайдуючомся млин в першой клітцы на ровчаку застаючом, а продадем на батуринский монастыр святого чудотворца Христова Николая храм, яким правом я пожитковал и владнул (*так – прим. копіїста – Ю.М., І.Т.*) так волно будет монастыра батуринского игуменові з братиею тим то продажем половиною каменем владнути и пожитковаты, дать, продать и як хотя к пожитку своему ліпшому привернути, не маючи от мене самого кривди, жони моей, дітей моих, кровних близких и далеких, кгди [...]».

(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 57807. – Копія кінця XIX ст. Оpubліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. З нових документів до історії Сіверщини (XVII-XVIII ст.) (ч. 8) // СЛ. – 2017. – № 6. – С. 89-127)

№ 47-48

1680, грудня 25(15). – Рихлівський монастир. –

Лист ігумена Луки Григоровича

до охочокомонного полковника Іллі Новицького

«Мні велце ласкавий мсци пне полковнику Войска его црского пресвітлого величества Запорозкого комонный, добродію мой великий.

За вшелякую показанную мні пнскую любов велице в. мс., доброд[ію] моему, подяковавши по обетницу на прудком часі посилаючи, покорне в. мс. мс. пна прошу, жеби была от дана. А що в. мс. мс. пн. казал до Лохвиці едним возом слати, рад бым то учинити, тилко ж як то пред святы братия по послушаниях розіхалися, згола не маш кому, азали з ласки в. мс. мс. пна тое то по остатній дорозі отшукается, сторони панны побожноі для ученя дітей в. мс. мс. пна по желанию в. мс. доброд[ія] моего, яком устне мовил и тепер повторяючи, скоро тилко за поданою оказиею до госпожі игумені макошинской написати и о тое постаратися пилно обещаю. А на тот час з вшелякою моею поволностью ласце панской в. мс. доброд[ія] моего неотмінно молитвы мої залецивши, сам себе вручаю и назавше застаю

В. мс., моему мс. пну и великому доброд[ію] всего добра зичливий слуга и уставичний бгомалец Лука Григориевич, игумен, з братиею.

З мнстра стеля Хва Николая рихловского місця декаврия 15 1680».

(НБУВ. – IP. – Ф. II. – № 14542. – Оригінал)

№ 49

1681, січня 2(1680, грудня 23). – Рихлівський монастир. –
Лист ігумена Луки Григоровича

до охочокомонного полковника Іллі Новицького

«Мні велце ласкавий мсци пане полковник Войска его црского прес[віт-лого] велич[ества] Запорозкого комонный, добродію мой великий.

От Христа Спсителя в. мс., мс. мс. пану и великому доброд[ієви], весьпол з еї місцю панею в. мсціною и со всіми любящими, тут на земли долгих літ и вшеляких щасливостей, а в нбі вічних роскошии заживати щире зычу. За от-дане жита и пива в. мс., моему мс. пну и добродієви, низко поклонившися, ве-лице покорне дякую. Тут же добродію мой упоминаюся о горілку, которую в. мс. мс. пан обіцал до обители стой и мні устне приказал, абим присыл[ал] по оную. Тепер добродію мой посланца своего посылаючи, упрошаю покорне: рач обітницу свою skutком исполнити.

Затим ласці панской неодмінно себе з братиею моею яко найпокорній вру-чаю, застаючи назавше.

В. мсці, моему мсцівому пну и великому доброд[ію], всего добра зичливий слуга и уставичный бгомалец Лука Григориевич, [игумен, з братиею].

З мнстра стеля Хва Николая рихловского декав[рия] 23 1680 року».

(НБУВ. – IP. – Ф. II. – № 14543. – Оригінал, завірений авторським підписом і печаткою)

№ 50

1681, лютого 16(6). – Вороніж. – Купча

«Я, Григорий Иванович, обыватель усковский, відомо чиню тым моим листом, добровольным записом, иж купилной моей потребі продадем власного моего полмлына з фундаментом ризаным, на займане гребли от берега до берега, на Османі реці, ниже Трояна ліса, к части млина Якима Шкуренка застаючий з смужалкою и з сіножатю, славетному пну Иванови Холодовичови, пна Лазаровому зятеви, обывателеви и купцеви воронижскому, в вічност за сумму певную и готовую золотих двісти в совитост, которому млын збудовавши и греблю по моим фундаменту, от берега до берега, ведлуг уподобаня своего построивши, волно оным яко хотіт диспонувати, продати, заменяти, даровати люб и на свой оборочати пожиток, а я юж цале того полмлына з сіножатю продавши, вічне з жоною и з дітми ншими зрікаюся и приятелей моих, близких и далеких, отделяю. С которых жаден пна Ивана Холодовича, жону и дітей их в том полмлині з смужалкою и сіножатю о наименшую реч турбовати и жадной трудности задавати не повинен, под зарукою до шкатулы войсковой талярей сто. На счо для ліпшой віры и далшой памяти даю сес мой запис пну Иванови Холодовичови, жоні и дітем их служачий, пред урядом ншим воронижским, пном Савою Григоревичом сотником, Василием Якововичом, атаманом городовым, Матвієм Петровичом, войтом, Леонтием Стрелком, бурмистром, Василием Андріевичом, ключником, при людех зацных и віры годных Трохиму Онисченку, Антону Смоловику и инших немало, с подписом

руки писарской и притисненем печати урадовой. Писан в Воронижу дня 6 февраля року 1683.

Иван Михайлович, писар рукою власною»

(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 56249. Оригінал завірений печаткою. Запис на звороті: «Запис на полмлына Османцкого» та «А(пп)о D(от)иni 1683 d. 6 februaryi») № 51-52

1681, квітня 4 (березня 24). – Мглин. – Купча

«Року Божого 1681 марта двадцет четвертого дня.

Перед зуполным урядом кролевецким Иваном Николаевичом Маковским, сотником, Иваном Макаровичом, атаманом городовым, Аверкием Антоновичом, войт, Григорыем Мартыновичем, Петром Ивановичем, бурмистрами, ставши персоналне Сава Андріенко, товариш сотні Кролевецкой, чыныл нам, выжей мянованным особам оповід, иж продал лісок свой, лежащий за Ретю, Комар прозиваемый, за золотых шіст его млст пну Костянтину Ивановичу Голубові, бунчучному Войска его црского прес. влчства Запорозкого енералному. До которого юж ліска мененный Андріенко он сам, жона и потомки его не міют вічними часы интересоватися под закладом вины на суд енералный коп десят варуем, а пану Костянтин Ивановичу Голубови ему самому, жоні и потомком его в вікуистой посессіи тримати и кому хотіти волно дати, продати и даровати. Що для ліпшое певности писмо овое печатю сотницкою есть стверджено.

Діялося в Кролевці року и дня вышей мененного и пред звыш описанным урядом кролевецким:

(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 50923. – Оригінал, завірений печаткою. Запис пізнішого часу на звороті: Купчая данная з утверженем печати сотницкою от Сави Андріенка, сотни Кролевецкой товариша, на лісок, лежащий за Ретю, Комар прозиваемый, ценою зол. за 6». Оpubліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. 3 нових документів до історії Сіверщини (XVII-XVIII ст.) (ч. 9)//СЛ. – 2018. – № 1-2. – С. 130-131)

№ 53

1681, червня 12 (2). – Стародуб. – Купча

«Року тысяча шестисот осемьдесят первого мсця июня 2 дня.

Передо мною, Михайлом Мархаленком, сотником войска его царского пресвітлого величества Запорозкого стародубовским, ставши очевисто Корней Григоревич, прозиваемый Болотниченко, житель стародубовский, тими словы признал, иж продал пожно свою власную, никому ни в чом не заведенную, пану Леону Онікеевичу Середі, мешанину стародубовскому, лежащую в полі теж стародубовском, под селом, прозиваеом Каменем, з одное стори Лушка, зятя Наумова, з другої стори Ивана Шутая, жителя того ж села Каменя, за паную готовую и рукоданную суму, то ест коп за десят и золотий грошей готовой монети звыклой литовской, которую то вишпомененую пожно продал и на вічність пустил пану Леону Онікеевичу Середі. Волно, яко своим власним владеть и як хотя на свой пожиток обернуть, от которой то продажи моей я, Корней, сам себе отдаляю, близких и далеких приятелей моих, не мают

жадної перешкоди чинить вічними часи. Що мы, уряд, ствержаем и в посесию подаем оную купленную сіножать пану Леону Онікеєвичу Середі с подписом руки и пртиснением печати врядовое сотниціої.

Писан в Стародубі рок и день выш писанный

В подлінном подпис таков:

Звыш менованный сотник полку Стародубовского».

(НБУВ. – IP. – Ф. II. – № 18169. – Копія кінця XIX ст. Наприкінці документа написано: «Місто печати м. м.» і зроблено запис: «Рум[янецвская] Оп[ись], т. 72, л. 887»)

№ 54

Між 1678- липнем 1687 р. – Кролевець. –

Закінчення купчої на землю Костянтина Голуба

«[...]нвивям лежачого в кгрунті кролевецком во всіх руках славетному пну Костантию Ивановичу Голубу за певную сумму и сполно до рук моїх отліченную, то есть талярей тридцять, ему самому, жоні и потомком его, на вічніе, а непорушоние часы з волним шацунком и обовязком от кожного тако такового, хтобы міл уступовати до оной добровольной продажи моеї, варую сим власним коштом и накладом (в каждого вряду) отбувати и очищати. Ані я, и жона моя, яко и потомки мої, и с крєвних, близких и далних, жадного уступу до пна Костантия не міли, волно ему яко актору и державцу в своей поссесіі міючи и диспозиціі яко хотіти ведлуг умислу свого шафовати. При которой продажи моеї (на тот час при зебраню до вишьнаменованого уряду) били люде зацние и віри годние Конону Ивановичу, Евстафію Лукяновичу, Ивану Макаровичу, Лукашу Ивановичу, Ивану Кунашовичу, Василю Бабиченку и при нем будучих и не именованных. Що просили нас о актиноване так вишьменованного уряду, яко и подукованных особ, щосмо казали записати и видати пну Константию Ивановичу с подписом рук писара міських (!) и при[ти]сненем печати міської кролевецкой яко есть видано року и дня звышьописанного дано до рук его млсти п. Костантому Ивановичу Голубови, бунчужному войсковому енералному.

Зінес Максименко, писар кролевецкий, рукою».

(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 65027-65028. – Опубліковано: о. Юрій Мицик. Маєтності Анастасії Скоропадської на Кролевецчині// Київські історичні студії. – 2017. – № 1 (4). – С. 129-135)

№ 55-56

1683, червня 30(20). – Батурич. –

Лист ієромонаха св. Димитрія Ростовського (Туптала),

ігумена Свято-Микілького Крупицького монастиря

до охочокомонного полковника Іллі Новицького

«Мні велце ласкавый мсці пне полковнику Войска их црского престлого влчства комонный, мні велце мсці пне и блгодітелю.

Не сподіваюся по законниках моих, котории застают в Тиниці, бы в сіножати в. мс. мсци пана, тамочние втручались и собі заижждали, гдиз без відо-

мости моеї давно и найменшої речі не можуть важитися. Хиба если з невідомости бы тое могли учинити, о том не відаю. Господар в.мс. мсци пана чи не удаючи опачне, такою на них пошол річю, з якої завзятости? Зачим велце в.мс. мсци пана прошу тому выстатчити и не доносит ясневелможному его млсти пану гетману, добродієви нашому, аж гаразд о том вивідавшис. Я и сам, даст Бг, завтрешнего дня до Тиниці буду, где о такой новині правдивую озму відомост. А тепер ласце в.мс. мсци пана и добродія и приязни себе полецаю.

З монастиря батуринаского Крупицького иуня 20 1683.

В. мти, моему мстивому пану и блгодітелеви всего добра зычливый слуга и бгомалец иеромонах Димитрей [...].

Адреса: «Моему мстивому пану его млсти Гелиашу Новицькому, полковникови Войска их црського прєствлого влчства комонному мні велце мсци пну и блгодітелеви»

(НБУВ. – ІР. – Ф. II. – № 14029. Оригінал, завірений особистим підписом ігумена Димитрія і печаткою, яка погано збереглася. Опубліковано: Мицик Ю. З документації козацької старшини другої половини XVII-першої третини XVIII ст. (за матеріалами Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського) // Рукописна та книжкова спадщина України. – К., 2002. – Вип. 7. – С.196-197)

№ 57

1683, липня 12(2). – Батурин. – Універсал гетьманича, стародубського полковника Семена Самойловича

«Симеон Іванович, гетьманич, полковник Войска их царського прєсвітлого величества Запорозкого стародубовский.

Всім, кому о том відати належатимет, а меновите паном обозному, судді, асаулови полку нашого, атаманові городовому и войтови зо всім майстратом стародубовским, сим ознаймуем нашим універсалом, иж ховаючи ми яко и інших войскових годних и заслужених людей при особливом нашом респекті и ласце, так и пана Михайла Мархаленка, сотника полкового стародубовского, тим же респектом нашим окривати, яко заслуженого и годного, село Артюшково ку вспартю его домовому з тягlostю звичайної повинности надаем и конферуем, позволяючи ему оним селом так, як и перед сим, цале владіти и спокійне до далшої ласки нашой и войскової пожитковати. Зачим знаючи о таковой волі нашой кождий аби ему, пану Михайлови, в том селі жадной кривди и перешкоди нікто чинити не важился повагою сего універсалу нашого варуем и приказуем; войт зась з тяглими людьми артюшковский аби ему ж, пану Михайлу, всякое послушенство отдавали и слухали во всем зособна тут же приказуем.

Дан в Стародубі 29 септеврия 1683 року.

В копії пишет:

Звиш менованный полковник стародубовский рукою власною».

(НБУВ. – ІР. – Ф. I. – № 18170. – Копія початку XX ст. Запис копійста: «Генер[альное] сл[едствие], л. 18)

№ 58

1683, жовтня 23 (13). – Почеп. –

Універсал почеповського сотника Наума Ноздрі

«Наум Григоревич Ноздря, сотник Войска их црского пресвітлого величества Запорожского почеповский.

Чиню ведомо сим моим писанем кому бы о том ведати належало, особливе войтови грушынскому и всим жителям тамошным так козаком, яко и посполитым людям, иж позволилем селину пустовскую зайчынскую в том же селе Грушыне, сумежную с Петраком Игнатченком, то есть огороды и поле пахатное з дубровами и с пожнями и зо всеми приналежностями, приналежащими до помененной селины зайчынское, которою прежде сего владели два братья, и даны зайченские чесному гедну отцу Иоану Белявскому, протопопе почеповскому на спокойное владение и ни од кого не поносячи жадное перешкоды и перенакгабаны в пожиткованю помененное селины чесному отцу протопопе. Пилно жадаю и сурово приказую, абы нихто не важылся быти перешкодою так козаки, яко и посполитые люди. На которой селине волно ему, отцу протопопе, подворок фундувати и им спокойне владети яко своим добрым волно ему, отцу протопопе, выш помененною селиною самому владети, жоне и потомком его, волно ему куды хотя повернути, яко свое доброе, на свой лепший пожиток. На том ему, отцу протопопе, казалем выдат для лепшой моцы и твердости сей мой лист с подписом руки моей и с притисненем печати урядовой.

Писан в Почепове року 1683 мсца октоврия 13 дня.

Наум Ноздря, сотник вышпомененный».

(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 56248. – Оригінал, завірений особистим підписом Н.Ноздрі і печаткою. Оpubліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. З нових документів до історії Сіверщини (XVII-XVIII ст.) (ч. 8) // СЛ. – 2017. – № 6. – С. 89-127)

№ 59

1684, травня 20 (10). –

Грамота чернігівського архієпископа Лазаря Барановича

«Копии копия.

Лазар Баранович, милостию Божиєю православный архиепископ черніговский, новгородский и всего Сівера.

Всім вообще, а особно каждому, кому сие наше писание показано будет, меновите их милостям панам полковником, асаулом, сотником, атаманом зо всім Войска их царского пресвітлого величества Запорожского рыцарством, также паном войтом, бурмистром, райцом зо всіми до майстратов и урядов належачими особами и всім духовного стану преложоным и посполитым людем церкви святой восточной и нашего смирення в Духу святом возлюбленным сыном наше архиерейское препославши благословение, до відомости доносим, иж честный отец Христофор, пресвитер церкви святого архистратига Михаила в Ніжині, з побожности своей и горливости к хвалі Божой просил у ясневелможного его милости пана гетмана, яко ж и у нас, належитого тут, в

Малой России, пастыря, абы церков мененную вольно было для греческой породы людей, которых немало в Ніжині промешкивает, збудовати. Но задолжавшия немало многим людям на тое и не могучи тепер до совершенной оздобы и окрасы оную, для всяких своих недостатков привести, он просил нас, пастыря, о просилном листі до всіх милостей ваших, от которых бы могл датками милостыни пополнити недостаточество святой церкви вышписанной и привести ея к должному украшению, а себе от всяких долгов, от которых много бідствия, избавити. На котораго горячую склонившись просьбу, всіх милостей ваших пастырско просим, абы высланные от него человеки два всюды при зуполной вірі были отреманы(?) и вы ласкове приймавали бы их при в дома свои и милостынею святого, ведлуг каждого зможности, здарствовали. Тую милостыню Бог, богат сый в милости, тут дочасными, а в небі вічистыми вознаградити милостем вашим не занежает добрами. Повторяючи о том нашу пастырскую до милостей ваших просьбу, вторицею благословение наше архиерейское милостем вашим препосылаем.

Писано при катедре архиепископской нашей Черниговской 1684 року мая 10 дня.

В копии подписано: Лазарь Баранович, архиепископ черніговский и всего Сівера, рукою власною.

К сей копии в вірности ея подписался протопоп ніжинский Стефан Вельховский».

(НБУВ. – IP. – Ф. II. – № 3480. – Копія з копії другої половини XIX ст.)

№ 60

1684, листопада 16(6). – Батурич. –

Лист гетьмана Івана Самойловича

до охочекомонного полковника Іллі Новицького

«Мой ласкавый приятелю пане полковнику комонний.

Сотника полку вашого з товариством зводячи тут перед судом на очную ставку з сотником новомлынским, отпустилем назад до полку. А поневаж на сотника новомлынского перевелося, же веліл бити в звон на квалт, а еще под час ярмарку, теды не тилко от ласки нашей и от уряду свого будет отдаленый, але и належитое понесет каранье. О чем в. м. ознайомивши, зычым доброго при том здоровья.

З Батурина ноеврия 6 д. року 1684.

В. м. зычливый приятель Іван Самуйлович, гетман Войска их црского пр. влчства Запороз[кого]».

Адреса: «Моему ласкавому приятелеви пну Іляшу Новицкому, полковникови Войска их царского пртлого влчства Запорозкого комонному».

Запис: «Через сотника Івана о праві его з новомлинском сотником у Снетин подан ноемв[рия] 11 1684».

(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 14163. – Оригінал завірений особистим підписом і печаткою)

№ 61

1685(?), лютого 20 (10). – Батурын. – Лист гетьмана Івана Самойловича до охочокомонного полковника Іллі Новицького

«Мой ласкавый приятелю пане Новицкий.

Умисливши мне пана бунчучного нашего (*Костянтина Голуба -? – Ю.М.*) з Канева тут, ку домови, спрова[ди]ти, а на містце его сотника тутейшого батуринского (*Ярему Андрієва – Ю.М.*) послати п[иса]лисами и до в. мсти через посланца пана полковника переяславского, у н[ас] на сих днях бувшого, жадаючи, абыс кгды будет пан бунъчучный з [Ка]нева тут, в Батурын, простовати и в. мсть сам веспол з ним бувал, а взглядом компаніей писалисьми до пана полковника т[утеш]ного переяславского, жебы по городках полку своего хоч по килка чол[овіка] для тим ліпшой самим и конем в звычайной живности выгоди и [...] зруйнованый (?) полегкости на малый час расположил, нім т[ут]юж колвек теперешной роскали (?) укажется просужа (?) и нінійшое до слушного самим и конем выпочнення по немалых во[йскових] трудах и фатикгах вынайдет и назначит містце. Зачи[м] тую ж волю нашу взглядом компаніей в. мстиной до пана [полковни]ка тамошнего, жебы на час тилко певний в полку своем д[о]живши, задержал, поновляем, а в. мсть сам подлуг пе[рвого] листу нашего вспол з паном бунчучным тут за нас пр[...] жадаем и Гду Бгу оного поручаем.

З Батурина 10 фе[враля] 16[...].

В. м. зычливий пр[иятел] Іван Самойлович, гетман В[ойска] его црского величества З[апорозским] рукою власною.

Адреса: «Моему ласкавому приятелю пану Илияшови Новицкому в Золотоноши отдати».

(НБУВ. – IP. – Ф. II. – № 141050. – Оригінал завірений особистим підписом гетьмана і печаткою. Запис на конверті «До Золотоноши (?) 1685»)

№ 62

1685(?), вересня 12(2). – Свято-Микільський Рихлівський монастир. – Лист ігумена Луки Григоровича до охочокомонного полковника Іллі Новицького

«Мсці пне полковнику Войска их цар. прес. величест. Запорозкого, велце мой мсті пне и добродію великий!

При залеценю млтв моих и отданю звыклого моего в. м. поклону спсения, здравия, долголітства сполне [з] пнею и всіми любящими цного домовства в. мс., заживати зичу; оріхов волоскимх, котрие в нашой [зем]ли родятся, на блгословение от місца стога в. м. през братию нашу посилаю, котри в. мс., м. м. пн., в мой (?) дар блгоприятелне ласкаве рач принять, в. м., мст. пна сподобит Бг, чого желяючи з молитвами моїми (...) * ласце в. мс., м. мс. пна, покорне отдаючися и зо[стаю] в. мсці, м. мцівому п., великому великому добродію цале добра, здравия и спсения слуга, а щоденне б[огомолец] Лука Григориевич, убогий ігумен, з братиею.

З монастира Рихловского 1685 (?) року септеврия 2 д.».

(НБУВ. – IP. – Ф. II. – № 14016. – Оригінал завірений монастирською печаткою. Опубліковано: Мицик Ю. З документації козацької старшини другої половини XVII-першої третини XVIII ст. (за матеріалами Інституту рукопису

Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського// *Рукописна та книжкова спадщина України. – К., 2002. – Вип. 7. – С. 197-198; о. Юрій Мицик З документації Свято-Микільського Рихлівського монастиря XVII ст. (листи ігумена Луки) // СЛ. – 2004. – № 1. – С.22*

№ 63

1685, листопада 26(16). – Батурин. – Лист гетьмана Івана Самойловича до охочекомонного полковника Іллі Новицького

«Мой ласкавый приятелю пане Новицкий.

Супликовали до нас сторожі новомлынськіе на жителей села Нехаевки, в державі в. мсти застаючий, ускаржаючыся, же не хотятъ избороныяся им умовленою за цілий рок заслугы, так як з иньших св(оего) уезду Новомлынського тяглые люде, хто поле пахает по четвертце овса и по шагу дают, давали. Зачым любо постановлено им за заслугы при умовеню на рок четвертку овьса и грошей шаг от робочого члвіка поле, вибирати. Однак в. мсть четвертку тую того (?) овса занехавшы, роскажіте нохаевчанам, жебы з диму кождый тамошний обывател мененным сторожем толко по шагу неотмовне за их працу, кгды будут вибирати, давал, жадаем якобы они ставши контентнъми за свої услуги, болшей нам о тое не докучали. О що и вторе в. мсти жадаючы, поручаем Гсду Бгу.

З Батурина 16 ноеврия 1685 року.

В. м. зычливый приятель Іван Самойлович, гетман Войска его црского величества Запор[озкого] рукою».

(НБУВ. – ІР. – Ф. І. № 14053. – Оригінал завірений особистим підписом і печаткою. Опубліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. З нових документів до історії Сіверщини (XVII-XVIII ст.)(ч. 9)//СЛ. – 2018. – № 1-2. – С. 132-133)

№ 64

1686, січня 12(2). – Стародуб. – Купча

«Я, Стефан Алексієвич Заруцкий, на сей час застаючий житель в великоцрствующем градѣ Москві чиню відомо сим доброволним и явне очевистим писанием, ижем я з доброй волі моею, на пилние свои потреби, продадем двор мой певний, никому ни в чом не заведенний, в Стародубі, на Кривой улици стоячий, его милости пну Павлу Гудовичу, значному товаришу полку Стародубовского, жителю и державци села Ивантионок, за певную готовую и моими руками отобранную сумму, то есть золотих чотириста, од которого двора самого себе, жону и дітей и кривних отдаляючи, в вічную посессию ему, пну Павлу Гудовичу, жоні и дітем его, не обзиваючыся в вічност свою, мененний двор продадем, которому волно так же продать, даровать и куди хотя на свой пожиток обернуть, и никто его не повинен за оказанием сего мого доброволного писма турбовать и жадной до него справи міти. Що для ліпшой віри и твердости даю на себе мой лист вічистий ему, пану Гудовичу, с подписом руки моею власной и притиснением печати.

В подлинном подпись тако:

К сему моему даному облику я, Стефан Заруцкий, руку приложил.

Запис на звороті: Очевисто прошений от особи, в сим записе менованой, о подпис руки от Стефана Алексіевича Заруцкого, Василий Валкевич подписался рукою.

Писан в Стародубі року 1686 мца януария 2 дня»

(НБУВ. – IP. – Ф. II. – № 18087. – Копія початку XX ст. Наприкінці документа написано: ««Румяниц[евская] Опись Малороссии, п[олк] Старод[убский], т. 71, л. 116»»)

№ 65

1686, травня 3 (квітня 23). –

Заповіт-запис землі Трухана Семендяя своїм пасинкам

«Я, Трухан прозвискком Семендяй, чиню відомо моим (?) писмом у которого суду съправа, же я поступилем своим пасинком ведлуг их отчини истраченой на то им поступую и усого поля моему и оселобі (?) половина (*ці три слова дописано над рядком іншою рукою – Ю.М., І.Т.*) на них трох половицю вічними часи им самим, жонам их и дітем. Волно им будет свои частьки продат, дароват, отдать и як хотя на свой пожиток оборочат яко власне своим добрим вічне. На то даю сие мое писмо вечистое при людех зацних и віри годних, во первых при Левку Кончару и Прокопу Прийми и Андрію Иузію, иних зацних людей зацних было немало.

Діялос оное писмо року 1686 мца априля дня 23.

Писар того листу Петро Томиленко рукою свою подписал».

(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 56250. – Оригінал, завірений печаткою. Запис на звороті: «Тестамент Трухана Семендяя грунту своего часть половинную своїм племянником». Оубліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. З нових документів до історії Сіверщини (XVII-XVIII ст.) (ч. 8)//СЛ. – 2017. – № 6. – С. 89-127)

№ 66

1686, червня 19 (9). – Батурич. – Лист гетьмана Івана Самойловича до охочекомонного полковника Іллі Новицького

«Мой ласкавий приятелю пне полковнику Новицкий.

На лист в. мсти о нехаевских людей повинностях описуючы, любо не перечимо тому, абы они давали в. мсти в рок от вола робочого, так як в. мс. от них хочеш. Однак если они, посполитії люде, для своего убозтва того не змогут вистатчати, то можно в. мсти перестати на четверику жита, а на четверику овса міри коропское или глуховское и приняти по ползолотога от вола грошей, а от коня при такой же пашенной дачи и по шест шагов. Если зас около сівби и укошеню хліба робят, то нілзе на них того накладати, абы сіна и дров вистатчали колко потреба, бо той потребі и конца не будет и знести им того трудно а так постановляем мы, абы кожний тяглий чоловік сіна три возку косил и упрятал, а дров тож три вози привюзл в год. Що зас трави возом для коней в двор в. мсти привезти и сторожов двох рокових наймати и в чом бы еще слушность оказала послухати, од того они не мают отмовлятися. О чом волю нашу обьявивши, зычим в. мсти доброго от Гсда Бга здоровья.

З Батурина июня 9 д. року 1686.

В. мсти зычливый приятел Иван Самойлович, гетман Войска их црского пр[есвітлого] влчства Запор[озкого]».

(НБУВ. – IP. – Ф. I. № 14664. – Оригінал завірений особистим підписом і печаткою. Оpubліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. 3 нових документів до історії Сіверщини (XVII-XVIII ст.) (ч. 9)//СЛ. – 2018. – № 1-2. – С. 133)

№ 67

1686, липня 12(2). – Батурин. – Судовий декрет генерального судді Михайла Вуяхевича, яким затверджувалася купча

«Михаил Вуяхевич, судия на сей час енералний Войска их царского пресвітлого величества Запорозского.

Вам, атаману гировському, войтови и всім обывателем тамошним ознаймуем, иж що был Захарко Дудченко в купные сіножати и правом посполитым обварование пна Юрия Харевича од меж вступил и увязался, менуючи своими, в сеножатех и облогу быти межами (?), на которые сіножати и облоги по листовном приказу нашем судовом вызджалисте сами своими особами з продавцами Семеном Кушнеренком и Дацком, жителями карабутовскими, а же тые продавци при обещности вашей показавши в тых сіножатех и облогах меж и границы, поки сами держали и уживали, признали, же Захарко Дудченко неналежне в сеножати и облоги, купним правом набытые, пана Юриевы Харевичови вступовал и увязовался, границу собі чинячи на чужих добрах; тое ограничене и на записі вишоречоний пан Харевич показал, якое мы ограничене при бытности вашей, на той час учиненное, судом нашим похваливши, сим нашим писмом судовым записи купчие на тые сеножати и облоги, пану Юрию служачие, ствержаем, а жебы так Захарко Дудченко, яко и всі обыватели тых сел Гиравки и Карабутова через меж и границы до тых сіножатеи и облогов не важилися вічними часы вступовать под закладом вини ста талярей до скарбу войскового заплаченя суд варует сим декреталним писанием и о котором и вас, старшину, уведомивши, ку певности лучшее сая крипост под печатю судовою и подписом руки писарское ест выдана.

Писано в Батурині 1686 июля 2-го.

Андрей Василевич, писар судовий войсковий енералний.

(С копии из бумаг А.М. Лазаревского)».

(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 18892. – Копія початку XX ст.)

№ 68

1686, листопада 18(8). – Батурин. –

Підтвердження генеральними суддями Михайлом Вуяхевичем та Савою Прокоповичем купівлі млина Тимофієм Забілою

«Их црского прсвтлого величества Войска Запорозского судиі енералние Михаїл Вуяхевич, Сава Прокопович.

Вам п. сотникови шаповаловському, атаманови и войтови тамошнему, так сотні тоее отаманові (...)*, войтови и всім обывателем миколаевским сим

писаньем нашим тепер и в потомные и пришлые часы ознаймуемы, иж славетный пан Тимофій Костантиевич Забіла, козак и обывател борзненский, ставши перед судом ншим енералним, а показавши запис купчий на млын ве двоих колах и камнях мучных и на половицу греблі, лежачой на реци Борзни в селі Миколаевці, од чотирох братов рожонх именем Прокопа, Паска, Леска, Яцка Анъдреенков, мелников и обывателей миколаевских, даный и речоному п. Тимофією на тые купным правом за пятсот золотих набытие добра служачий. А жебы тот запис и поссесия его на тые добра ку волному уживаню и шафунку была властию судовою змоцнена и потвержена, пилно просил того и домовялся що ше(...)* на аффектацию свою з прихилности судовою отримал. А жебы коньтракт той, в записе положонный, был доложен о продажи другое половици греблі и млына такого межы обома сторонами, а до того жебы в участництві той гребли без перешкоды спокойне жыли, приходы належитые мелником уживали под закладом выни до скарбу войскового такое ж сумы, за якую добра тые проданы, суд того варует тою судовою нинешнею информациєю, которую для певности ліпшое ест стороні потребуемой под печатю судовою дана.

В Батурині ноев[рия] 8 року 1686.

Звышменованые судиі войсковые енералные.

Справа потвержоная п. Тимофія Костантиновича на млын кулный шаповаловский».

(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 50914. – Тогочасна копія. Оpubліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. З нових документів до історії Сіверщини (XVII-XVIII ст.) (ч. 9)//СЛ. – 2018. – № 1-2. – С. 134)

№ 69

1687, травня 11 (1). – Київ. –

Грамота київського митрополита Гедеона Святополка Четвертинського

«С копії копия.

Гедеон Святополк, князь Четвертинский, милостию Божиєю православный архиепископ, митрополит киевский, галицкий и всей России, епископ луцкий и острожский.

Всім відати хотящим духовнаго и свѣцкаго стану преложоным и посполитым людем церкви святой восточной и нашего смирения в Духу Святом возлюбленным и послушным сыном, Божое и наше архиерейское препославши благословенне, извістно творим: Иж мы, пастырь, стосуючись впрод до волі ясневельможного его милости пана Иоанна Самойловича, гетмана Войск его царского пресвітлаго величества Запорожских, року 1681 выраженной, яко теж и до листу року 1690 ясне в Богу превелебнаго его милости отца Лазаря Барановича, епископа черніговского, на тот час блюстителя катедры митрополии Киевской, выданного, которые нам, пастыреві, презентовал честный отец Христофор, пресвитер церкви греческия в Ніжині обрїтающяся, просячи усердно нас, ныні належитаго пастыря, о потвержении свойй вольности. Мы же,

склонившись на его прилежное о сем моление, пастырски оные ствержаем сим листом нашим и благословляем, абы он, вышменованный иерей, яко истинным прилежанием старающийся от початку около того місця святого церкви греческия святого архистратига Михаила, ни от кого не имѣл жадное перешкоды, якобы могл спокойное застаючись при храмі вышреченном, архиерея небеснаго молитствовати о крѣпкой державѣ их царского пресвѣтлаго величества о побѣдѣ на враги и о умирении всего мира. Извѣстнаго же ради всѣм свидѣтельства дано ему сие наше рукоподписанное и печатію нашею архиерейскою запечатанное писание в катедрѣ нашей святаго Софіи метрополитанской киевской року 1687 мая 1 дня.

На копии тако: Гедеон Святополк, князь Четвертинский, православный архиепископ, митрополит киевский, галицкий и всея России, епископ луцкий и острожский, рукою власною.

Прописанныя копии грамот архиепископа Лазаря Барановича и митрополита Гедеона Святополка Четвертинского хранятся в архиве киевской духовной консистории между делами за 1766 год.

Протоиерей Петр Орловский».

(НБУВ. – IP.-Ф. II. – №. 3480. – Копія початку XIX ст. Опубліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. З нових документів до історії Сіверщини (XVII-XVIII ст.) (ч. 9)//СЛ. – 2018. – № 1-2. – С. 133-134)

№ 70-71

1687(?), квітня 4 (березня 24). – Кролевець. – Купча

«Року Бжого 1701(?) марта 24 дня.

Перед нами зуполним урядом кролевецким, Иваном Николаевичом Маковским, сотником, Иваном Макаровичом, атаманом городовим, Аверкием Антоновичем, войтом, Григорием Мартиновичем, Петром Ивановичем, бурмистрамы, ставши персональне Сава Андрієнко, товариш сотні Кролевецкой, чинил нам, вижей менованним особам, оповідь, иж продал лісок свой лежачий за Ретю, Кирма прозиваемий, за золотих шіст его млсти пну Костантию Ивановичу Голубові, бунчучному Войска его царского пресвѣтлого влчства Запорожского енералному. До которого ліска мененний Андрієнко он сам, жона и потомки его не міют вічними часы интересоватися, под закладом вины на суд енералний коп десят варуем, а пну Костантию Ивановичу Голубові, ему самому, жоні и потомком его в вікуистой поссессіі тримати и кому хотіти волно дати, продати и даровати. Що для ліпшой певности писмо оное печатю сосницкою есть стверженно.

Діялося в Кролевці року и дня вижей по[ме]ненних (?) и пред звиш описанним урядом кролевецким».

(НБУВ. – IP. –Ф. I. – № 65027. – Опубліковано: о. Юрій Мицик. Маєтності Анастасії Скоропадської на Кролевещині // Київські історичні студії. – 2017. – № 1 (4). – С. 129-135; Мицик Ю., Тарасенко І. З нових документів до історії Сіверщини (XVII-XVIII ст.) (ч. 8)//СЛ. – 2017. – № 6. – С. 89-127)

№ 72

1688, червня 7 (травня 27). – Чернігів. –

Випис з чернігівських міських книг, який містить купчу

«Випис с книг міських права майдебурского ратуша черниговского.

Року Божого тысяча шестсот осемдесят осмого мсца мая двадцат сегомо дня.

Перед нами, Стефаном Отроховичом, войтом черниговским, Павълем Фелиповичом Кловоцевичом (?), бурмистром, и райцами, в ратушу черниговском заседаючим, ставши очевисто пан Васил Семенович Селецкий, товариш полку Черниговского, сполне и с жоною своею Катериною Степановъною Сташевскою нею, дочькою (?) зошлой памяти Яна Вижъкгерта Яцкевича, явъне ясне и доброволне до книг міських черниговских признали, иж она, маючи дідизну и отъчизну свою част кгрунту, на котором Яцкевич дід и Сташевский в селі Голубичах мешкал с поседінем (?), то ест з двором, огородом, садом и лісом, полями, ролями на Шупиловъце иле счо ест и за гребелкою подле поседеня з ставком, до того ж Шупиловъсчыни против Михаля Шевца, на два и на(...) *колюсы (?) и сеножат, где небожчик Сташевский сіно кошовал и отъчызна твореговская (?) гделколвек найдется и хто де відоми покажут свое власное никому ни в чом не пенное и не заведеное не виймуючи с того жадные и на належитое част на самих себе и на потомки свои все сполна на вічност пану Ивану Уласовичу Климовичу, хоружому полку Черниговского, жителю березынскому за семсот золотых полских доброе монети продал и, гроши отобравъши, тут же перед урядом квитовал (?), даючи моц и владзу пану Ивану тоєю частю кгрунтом зо всіми пожитками як небожчик Сташевский заживал и на чом седіл, владіт, в моци своей тримат и пожиток на себе брати и од себе кому хотіт дати, продати, даровати и записати. Которое продажи сознаваючыє сам и потомки их, близкие и далекие кривне, тоє част кгрунту вічними часы боронити не мают и мочы не будет под закладом суми таковых семисот золотых полских в надалшее утвержене того кгрунту част дідовское и отцевское тут же перед урядом зрекълисе и в реалную и спокойную вечыстую поссессию пан Иван жоні и потомком его подал, завел и вічними посесорам тоє часть кгрунту оставил. Счо все для памяти до книг міських ест записано, с котрих и сей випис под печатю урадовою міскою ратушною черниговскою ест выдан.

Писан в ратушу черниговском.

Емелян Иванович Яхимович, писар міський черниговский».

(НБУВ. – IP. – Ф. II. – № 20549. – Оригінал випису, завірений печаткою.

Опубліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. З нових документів до історії Сіверщини (XVII-XVIII ст.)(ч. 8)// СЛ. – 2017. – № 6. – С. 89-127)

№ 73

1688, листопада 6 (жовтня 27). – Стародуб. –

Універсал стародубського полковника Тимофія Жоравки

«Якимович гербовое.

Т[имофій] А[лексієвич], п[олковник] В[ойс]к ц[арского] пресв[ітлого] вел[ичества] Запор[озкого] мною, стародубовский.

Всему старшому и меншому полку нашего товариству и кому тилко о том ведати належатимет, сим моим ознаймую писанем, иж склонившися я на прозбу пана Григория Ференсбаха, товариша значного войскового, а до того особливе респектуючи на его войсковие услуги, позволил ему в селі Кириковці на речці Цитве в вершині на старом корені власним своим коштом и працею греблю заняти и на ней ко вспартю домовому млин построити. Ведаючи теды о таковой волі моей, абы ему, п. Ференсбаху, яко в займованю на помененном містцу гребли яко и построеню млина ништо жадною не был перешкодою властию уряду моего полковницкого варую и сим фундушовим писмом приказую.

Писан в Стародубі 27 октября 1688.

На подлінном подпис:

Звыш менованный полковник стар[одубовский] рукою».

(НБУВ. – IP. – Ф. II. – № 18195. – Копія другої половини ХІХ ст. Наприкінці документа написано: «м[істо] п[ечати]» і зроблено запис: «Имянуя в том фундушии его Григория фамильным Кожуховских придомком Френсбахом. Григорий + берд. (?); убит под Кизикерменом 1695 г.», далі подається генеалогічний розпис роду Гудовичів)

№ 74

1688, грудня 2(листопада 22). – Козелець. – Лист київського полковника Костянтина Солонини до архімандрита Феодосія Углицького

«Висоце в Бгу превелебный мсць отче архимандрито елецкий черниговский, велце мні мсц. отче и ласкавый здавна добродію.

На килкокротні превелебности вашей афектации, а особливо на сей до мене от превелебности вашей лист, писанный, в котором превелебност ваша змінковати рачил, же в Серединце триста подимья остает, а все козаки, а другие поддании мої, а монастырских и десятка не маш подданих, зсилалем для ревизы так козаков, мешчан и подсосідков, сотника моего козелецкого до Серединки, Надиновки, Копачовки и Сеножацкого, однак не так найшлося, як превелебност ваша писал, що и десятка подданих не маш, то в Серединці найшлося подданих сорок без одного, в Надиновці – болш десятка, в Копачеві – сім чоловіка, в Сіножацкой – пятнадцат, которие повинуются мнастиреви. Тих я, як превелебност ваша пишеш, в поданство собі не привлащалем, ані покажется тое, абы мні якое послушенство, албо роботизну, робили, так и тепер их не зневоляю, але под владіние их самых и подсосідки (которих и реестр, як много в яком селі остает, посылаю) превелебности вашей подаю: як сам превелебност ваша изволит, так имы владій, тилко за товариством войсковим превелебности вашей прошу: не рач, превелебност ваша, до них интересоватися и собі в подданство примушати, бо любо не кажен против себе бил у войску, однак одного был отец, другого – брат и послуга войсковая з них отбувалася и трудно их маю з реестру войскового выписовати и в повинност міську отдавати и было бы то над право и давные козацкие волности, которих и их црское прстлоє влчство ні в чом не нарушает, а как міщане в своей повинности, а козаки в своей козацкой волности здавна зоставали, так и тепер нехай

остають. И я, як з превелебности вашою заводу не мілем и тепер не хочу и не зычу, але давному неотмінному добродійству и млствам стым полецаюся, зостаючи превелебности вашою, м.м. пна и добродія, во всем зичливый в Дху Стом сын и слуга

Костантин Солонина, пол[ковник] Войска их царского пресвітлого величества Запорозкого киевский.

С Козелца, ноевриа 22, 1688 року.

На другому боці: Висоце в Бгу превелебному его млсти гсдину отцу Феодосию Углицькому, архимандритові елецкому черніговському, игуменови виду-бицькому киевському, моему велце мсцвому пану и добродієви, належит. М.П.

Іншою рукою: Дане подсуєдков козац[ких] в Серединце до монастиря Елец[кого]».

(НБУВ. – ІР. – Ф. II. – № 27669. – Копія 20-х рр. ХХ ст. Запис: «Київський Центральний Архів, документи монастирів, № 807»)

№ 75

1688, грудня 25(15). – Козелець. –

Лист київського полковника Костянтина Солонини до архимандрита Феодосія Углицького

«Висоце в Бгу превелебний мсці отче архимандрит елецкий черніговский, мой велце мсці отче и ласкавий блгодітелю.

Листовный вашою превелебности, м.м. отца и благодітеля, аффектаціи, через велебного в Бгу отца Сіомашка ко мні принесеною, чинячы досіт, яко в той же реєстр, котрим у владіне подсуєдков именно далем обители стой, казалем приписати, яких належало и подсуєдков серединских, так и писалем до атамани серединского и надиновского, абы оны до тых юж подсуєдков, вашою превелебности реєстровне даных, не міли діла и жадного им не чинили загадованя, так же, жебы атаман серединский слущную з тих козаков учинил управу и каранье, котории якобы старушка, городничого серединского, и слугу мнстрского важилися бити, приказалисмо сурово и жебы обидва тие атамани серединский и надиновский вперед постерігали того пилно, жебы там жаднии не діялися збродні, в чом бы вашою превелебности и нам не наносилася турбація напрасная, але жебы все мірковали промежку собою: если будет козак винен в яком діле, – повинен без жадной отволоки атаман чинити справедливост, а если мужик винен будет, – отец городничий визволяти будет своего мужика не повинен от справедливости, на що поволнійшого часу и отвористо нше письмо до тих сел обіцуем видати. А тепер, будучи велце забавним, неотмінной назавше поліцаюся вашою превелебности, м.м. отца, приязні, ласце и молитвам стим вручаюся.

Вашою превелебности, м.м. отца и добродія, зичливый всіх добр и слуга поволний.

Костантий Солонина, пол[ковник] Войска их царского пресвітлого величества Запорозкого киевский.

З Козелца, декаврия 15 д., року Божого 1688.

На другому боці: Висоце в Бгу превелебному до его милости господину отцу Феодосию Углицкому, архимандриті елецкому черніговскому, моему велце мсцівому отцу и ласкавому благодітелю, честно. М.П.

Іншою рукою: Придане подусід[ков] козац[ких] до монастиря Елец[кого] в Серединце».

(НБУВ. – ІР. – Ф. ІІ. – № 27671. – Копія 20-х рр. ХХ ст. Запис: «Київський Центральний Архів, документи монастирів, № 808»)

№ 76

1688, грудня 21(11). – Салтикова Дівиця. – Лист дівицького сотника Йосипа Шендюха до архимандрита Феодосія Углицького

«Ясне в Бгу превелебний мсці отче архимандрите черніговский, а мой отче и блгодітелю.

Здравия телесного, найпаче душевного спасення от Христа владки превелебности вашей, отцу и блгодітелю моему, зичу. Любо пишеш, милост твоя, до мене сторони козаков компанских, абым оних извел ис станці овдіевской члвка трох, теди я казалем оним козаком оттол изийти двом, а двом там зоставати на станці. По указу его млсти пана полковника нашого и подусідков козацких казалем з охотою привернути в подданство вашей млсти, абы они помочними были тим же подданам вашей млсти. А о козаку том компанским, который голову розбыл подданому вашей млсти, з оного козака я не могу справедливости дати, не належит нам, тот их же атаман компанский может з оного справедливости дати. И еще пишете, млсть ваша, жебым виписал козаків новотних, котрих нема новоуписаних козаков; любо и виписал бы, тилко ж ни одного не маш. А сторони ралцу нашого, яко не бралем, и овшем не казалем брати. Тое млсти вашей свителской до ознайменя подавши, ласце и блгословению вашому свителскому самого себе полецаю.

З Девици Салтиковой року 1688 мсця декамврия 11 дня.

Святобливости вашей отцу и добродієви моему, найнижший слуга Йосиф Матвієвич Шендюх, сотник дівицький, рукою.

На другому боці: Ясне в Бгу превелебному гспдину его млсти отцу Феодосию Углицкому, архимандриті Престой Бци елецкой черніговскому, отцу и добродієви моему, при униженом уклоні моем отдати належит.

Іншою рукою: Од дівицького сотника приказане атаману именем полковника ніжин[ского], абы подусідков козацких в Овдієвце подал монастиру Елецкому в подданство».

(НБУВ. – ІР. – Ф. ІІ. – № 27670. – Копія 20-х рр. ХХ ст. Запис: «Київський Центральний Архів, документи монастирів, № 858»)

№ 77

1689, березня 17(10). – Москва. – Приїзд чернігівського єлецького архимандрита Феодосія Углицького (регест)

«Малороссийские дела 1689 г. марта 17.-№ 9.

Приезд в Москву и отпуск черниговского елецкого монастыря архимандрита Феодосия Углицкого и кафедрального наместника Полуехта Росуновича

с благодарением к государям от черниговского архиепископа Лазаря Барановича за присылку жалованных грамот на архиепископию черниговскую, о бытии ей в владетельстве у патриарха московского.

В доклад.

В нынешнем во 197-м году марта в 17 и день к великим государем царем и великим князем (*останні 5 слів будуть передаватися скороченням – «ц. в.» – Ю. М., І. Т.*) Иоанну Алексеевичю, Петру Алексеевичю, и великой государыне благоверной царевне и великой княжне (*тут буде вживатися таке саме скорочення – Ю. М., І. Т.*) Софии Алексеевне, всеа Великия и Малыя и Белья России самодержцем (*цей титул пропускається – Ю. М., І. Т.*) приехали черниговского Елецкого монастыря архимандрит Феодосий Углецкий да черниговского архиепископа Лазаря Барановича наместник Полихт Росунович да иеромонах Матфей Казнадей (*очевидно це треба писати з малої літери, бо «казнодій» означає «повідник» – Ю. М., І. Т.*) да иеромонах Иполит, 3 человека дьяконов, да монах Иннокентий Щирский, 12 человек слуг, 5 человек челядников. Да с ними 18 лошадей.

А что им великих государем жалованья на приезде в приказе дать и поденного корму и питья давати и о том выписано на пример.

В прошлом во 194-м году к великим государем был в приезде киевского Михайловского Выдубецкого монастыря игумен он же Феодосий Углицкий, да с ним казначей иеромонах Феодосий, уставщик иеромонах Авксентий, 2 человека слуг, 3 человека келейника, да с ним 6 лошадей.

Великих государей жалованья на приезде в приказе дано на харч денег 4 рубли да питья 3 ведра вина двойного, в ведре вина простого, 8 ведер меду вареного, 20 ведер пива. Да поденного корму и питья давано им: игумену Феодосию денег по 5 алтын, питья по 3 крушки, меду вареного, пива по тому ж; иеромонахам и дьякону по 2 алтына по 4 денги, питья по 2 крушки меду, пива по тому ж. Слугам по 10 денег, питья по 3 чарки вина, по крушке меду, по 2 крушки пива. Келейникам и челядникам по 4 денги, питья по 2 чарки вина, по крушке пива человеку на день.

Да в прошлом меду во 188-м году блаженныя памяти к ц. в. Феодору Алексеевичю были в приезде Киево-Печерскаго монастыря наместник Варлаам Ясинский да печерский блюститель Паисий, 3 человека монахов, 15 человек служек, 20 лошадей.

Великих государей жалованья на приезде дан в приказ денег 7 рублей. Да казенного корму и питья давано: наместнику денег 7 рублей по 4 алтына, питья по 3 крушки меду, пива по тому ж. Монахам денег по 2 алтына, питья по крупке меду, по 2 крушки пива.

А как они великих государей очи видели и на приезде и на отпуске у руки были, и в те дни давано им корм и питье с поденным вдвое. Да им же давано корму по возу сена да по четверти овса на 10 дней лошади. Да для вечерового сиденья на свечи по 10 денег на сутки. А ныне ц. в. Иоан Алексеевич, Петр Алексеевич и ц. в. София Алексеевна о даче того великих государем жалованья вышеупомянутым архидиякону и наместнику со всеми при них будущими людьми что укажут.

197-го марта в 18 день по указу ц. в. Иоанна Алексеевича, Петра Алексеевича и Софии Алексеевны царственные большие печати и государственных великих и посолских дел оберэгатель ближней боярин и наместник новгородский князь Василей Васильевич Голицын с товарищи приказали дать их великих государем жалованья черниговского Елецкого монастыря архимандриту Феодосию Углицкому да черниговского архиепископа Лазаря Барановича наместнику Полиехту Росуновичу со всеми, при них будучими, на приезде в приказ на харч денег 4 рубли да питья с отдаточного двора 3 ведра вина двойного, в ведре пива простого, 8 ведер меду вареного, 20 ведер пива. Да им же давати поденного корму и питья с приезде их марта с 17 числа, покаместа они на Москве побудут, архимандриту Феодосию денег по 6 алтын, питья по 8 крушки меду вареного, пива по тому ж, наместнику денег по 4 алтына, питья по 3 крушки меду, пива по тому ж, да иеромонахом Матвею да Иполиту по 2 алтына по 4 денги, питья по 2 крушки меду, пива по тому ж; 3-м человекам дияконом да монаху Инокентию Щирскому денег по 2 алтына, питья по крупке меду, по 2 крушки пива, 12 человекам слугам денег по 10 денег, питья по 3 чарки вина, по крушке меду, по 2 крушки пива, 5 человекам челядникам денег по 4 денги, питья по 2 чарки вина, по крушке пива человеку на день. А как они на приезде и на отпуске великих государем у руки будут, и в те дни вместо стала дать им корм и питье с поденным вдвое. Да им же давати для топления палат и варенья еств архимандриту по 4 воза, наместнику по 2 воза дров на неделю, за воз по 2 алтына по 2 денги, да для вечерового сиденья на свечи по 10 денег на сутки. Да им же давати конского корму на 18 лошадей по возу сена, по четверти овса на 10 дней лошади, за воз сена по 10 алтын, за четверть овса по 7 алтын. Денги давати из приказу Малыя Росии, а питье с отдаточного двора и о питье в приказ Большие казны, а о корму дать к росходу указ. Дияк Василий Бабинин.

197-го апреля в 20 день по указу ц. в. Иоанна Алексеевича, Петра Алексеевича и Софии Алексеевны царственные большие печати и государственных великих и посолских дел оберэгатель ближний боярин и наместник новгородский князь Василей Васильевич да боярин князь Алексей Васильевич Голицын с товарищи приказали дать их великих государей жалованья черниговского Елецкого монастыря архимандриту Феодосию Углицкому да черниговского архиепископа Лазаря Барановича наместнику Полиехту Росуновскому со всеми, при них будучими людьми, на отпуске архимандриту Феодосию денег 12 рублей, объера 5 аршин, байборек да камка мерою по 10 аршин, пара соболей в 5 рублей; наместнику Полиехту денег 9 рублей, камки 10 аршин, также 5 аршин, пара соболей в 3 рубли, да иеромонаху казнодею Матфею денег 5 рублей, камки 10 аршин, сукно английское, пара соболей в 2 рубли, да другому иеромонаху денег 5 рублей, сукно английское, пара соболей в 2 рубли, 3-м человекам дияконам да монаху денег по 3 рубли да по сукну аглинскому, всем мерою по 5 аршин человеку, да по паре соболей по полтора рубли пара; 12 человекам слугам, 5 человекам челядникам по рублю да по сукну амбурскому по 5 аршин человеку; да им же дать в дорогу поденного корму на 10 дней по тому ж, почему им давано на Москве, да питья

3 ведра вина двойного, 6 ведер вина простого, 10 ведер меду, 20 ведер пива, и о том по приказам послать памяти, а к расходу указ Диак Василей Бабинин.

197-го апреля в 13 день по указу ц. в. Иоанна Алексеевича, Петра Алексеевича и Софии Алексеевны царственные большие печати и государственных великих и посолских дел оберегатель ближней боярин и наместник нагородцкий князь Василий Васильевич да боярин князь Алексей Васильевич Голицын с товарищи приказали купить в ряду книги пролог обе половины во весь год, 2 ленты опшие на дачу великих государей жалованья черниговского Елецкого монастыря архимандриту Феодосию Углецкому в Елецкий монастырь; а по уговору за те книги дати книжного ряду торговому человеку Ивашке Максимову 10 рублей из приказу Малыя России. Записать и деньги за тое покупку выдать с розпискою».

(НБУВ. – IP. – Ф. 121. – №. 94. – Арк.174-216. – Копія кінця XIX ст. Оригінал знаходиться: РДАДА. – Ф. 124. – Оп. 1. – 1689 р. – № 9. Опубліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. 3 нових документів до історії Сіверщини (XVII-XVIII ст.) (ч. 9)//СЛ. – 2018. – № 1-2. – С. 136-138)

№ 78

1689, березня 22(11). – Москва. – Жалувана грамота царів Івана V, Петра I та цариці Софії Свято-Микільському Крупицькому монастирю (Царський титул).

«Наше царское величество пожаловали города Батурина Николая чудотворца Крупицкого общежителного мнстра игумена Димитрия з братиею и кто по нем впредь и оные игумены и братия будут, повелели им дати сию нашу великих гсдрей, нашего царского величества милостивую жалованную грамоту в подтверждение прежних жалованных грамот отца нашего гсдрства, блаженныя и вечнодостояныя памяти великого царя гсдря и великого князя Алексия Михайловича, всея Великия, и Малыя, и Белья Росіі самодержца и брата нашего гсдрства, блаженныя и вечнодостояныя памяти великого цря гсдря и великого князя Феодора Алексиевича, всея Великия, и Малыя, и Белья Росіі самодержца, их царского величества. Потом в нынешнем 197-м году февраля 2 д. били челом великим гсдрем нашим црскому величеству они вышшимянованного мнстра игумена з братиею, чтоб мы, великие гсдри наше царское величество, пожаловали их, повелели им дать сию нашу великих гсдрей нашего царского величества жалованную грамоту в подтверждение прежних жалованных грамот отца нашего гсдрства, блаженныя и вечнодостояныя памяти великого гсдря, також и брата нашего гсдрства блаженныя и вечнодостояныя памяти великого гсдря их царского величества жалованных грамот, каковы они имеют прошлого 158 и 184 году о приезде к Москве быти челом нам великим гсдрем, нашему царскому величеству, о милостине в указный город, а в жалованных грамотах отца нашего гсдрства блаженныя и вечнодостояныя памяти великого гсдря, також и брата нашего гсдрства, блаженныя и вечнодостояныя памяти великого гсдря, их царского величества, написано: велено того вышеимянованного мнстра игуменам и братіі приехать к Москве для челобыття мнтрского строения и для милостини в седмой год трем или четырем

монахом да службе и по городам велено их пропускать без задержания и давать им по подводе человеку, а под рухлядь давать подводи, на чем им поднятся мочно и нашего царского величества жалованья давать им корму в дорогу до Москвы, игумену по осми денег, иеромонахом и монахом соборным по пяти денег, а рядовим монахом по четыре денги, служкам по три денги человеку на день, а конного корму в зимнее время по три денги на лошадь. И мы, великие гсдри и великие князя Иоанн Алексивич, Петр Алексиевич и великая княжна София Алексиевна, всея Великия, и Малыя, и Белья Россиї самодержци, наше царское величество, пожаловали того вышеимянованного мнтра игумена з братиею и кто по нем впредь иные игумени и братия в том мнтре будет, велели им приежжати к Москве по прежнему указу отца нашего гсдрства, блаженнныя и вечнодостойныя памяти великого царя их царского величества и по жалованным грамотам, каковы они имеют у себя прошлого 158 и 184 годов для милостини в седмой год трем или четирем монахом да службе и в том дати им сию нашу царского величества млстивую жалованную грамоту, чтоб быти о том о всем по прежним жалованным грамотам отца нашего гсдрства, блаженнныя и вечнодостойныя памяти великого гсдря, и брата нашего гсдрства, блаженнныя и вечнодостойныя памяти великих гсдрей, их царского величества, как о том в тех жалованных грамотах изображено явственно и по сей нашей царского величества милостиво жалованной грамоте, которую нашего царского величества печатью утвердить повелели.

Далася наша, великих гдрей, нашего царского величества, жалованная грамота гдрственная в дворе в царствующем велицем граде Москве лета от создания мира 7197 мця марта 11, государствования нашего 7 года.

Гсдрственного Посолского приказу дяк Борис Михайлов».

(НБУВ. – IP. – Ф. 160. – № 816. – Тогочасна копія)

№ 79

1689, червня 7 (травня 28). – Батурич. – Лист генерального судді Михайла Вуяхевича до березівської верхівки

«Мой ласкавий пртелю пане атамане березовский и пане войте тамошьний з бурмистры.

Поневаж Грициха того свого злого учинку жалуючи, досит тому укривъжоному отцеви зешълое забытое небожъчиці с того світа учинила, сорокоуста за дшу ее уеднала, теди суд наш респекътом и малих дітей, прихилилившись на прозбу отца Грицишина и дядка от вязеня увольняет, с которого абысте в.мсти юж жадного датку не витягаючи, выпустили и в дом до дітей пойти и волно мешъкат (памят на гріх тот, жебы до покути ся доброволне узяли) позволили. При тым по в. мс. того пилно хотечи міти и зостаю назавше

В. мтем всего добра зычливым приятелем их црского пресвітлого величества Войска Запорозкого енералний судя и наказний гетман Михаил Вуяхевич рукою.

З Батурина мая 28 1689 року.

(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 50910. – Тогочасна копія)

**1689, серпня 12(2). – Журавка. – Лист А. Васильовича
та О. Турянського, писарів, посланих гетьманом Іваном Мазепою**

«Року Бжого тисяча шестсот осмдесят девятого мсця августа второго дня.

По указу пресвітлійших и державнійших великих гсдрей, царей и великих князей Иоанна Алексієвича, Петра Алексієвича и великой гсдрині блговірной царевни и великой княжни Софии Алексієвни, всея Великия, и Малия, и Білія России самодержцев, их царского пресвітлого величества Войска Запорожского обоих сторон Днепра гетмана ясневелможного его млсти пна Иоана Стефановича Мазепи за zesланием от его велможности в ключ Глуховский и Новгородский от розних селян в сусідстві кривді и шкоді в пушах, в землях и в хлібних пахатних и в сінних покосах ведлуг жалоб их, на суппликах поданих, слухат судом и розездами границ мирковати справи межи ними, о що спор и завод будет. Ми, ниже на подписах виражение, прибивши в село Гириин, взявши старих особ, свідомих добре чертежей и границ всего ключу Глуховского из селами, до Глухова прилеглыми, которих особ так имена називалися: Стефан, Иван Бортникови, Иван Щербак, Василь Михайлов, Микита Синичин, Федор Василюв, Хома Микитин и Пашко Щербаков, с теми теды особами приехали до Журавки, и як всім журавским обивателем веліли и у згромадженю перед себе стати, теди выжей именованние особи на око журавским всім обивателем сказовали, что Гириин старое село, належачое до Глухова, и за панования еще Пясочинского, в котором тилко тогди чтири господари били, а держали отчини свои аж по границі, лежачие за милью от Новгородка и полмили под Камянку, а потом и Журавка, село, за того же Пясочинского сіла, через которого не збороно до отчин хожовати и мешковали в сусідстве гаразд, без жадного клопоту и чиненя кривд и тепер мешкаем спокойне, дай то Бже и во віки віком так діти нши по нас мешкали спокойне. А того не відоми, для чого Журавка до Новгородка належит, сидячи на ґрунті, то ест на землі и на пущи Гириинской и Глуховской; село зась Княжичи и село Панская Буда, поневаж на сую же землі и пущі положением своем седять, то и місту Глухову приналежат и вшелякие повинности войсковие и тяглие отдают, а що ся тиче сінних покосов, лежачих коло річки Гибині зверху в ней до Ивота річки, ншему то селу Гириину належали, однак правда ся мовит не кошовали, бо досит міли и без тих сіножатей, и журавчане не кошували, а як же почали з міста Глухова косити, тогда и они увязалися в тие сіножати и косить почали. Тие теди старие особи, правдивое тое сознание учинивши, мешкати собі в щирости и любві спокойне з журавцями обищалися и жадних алтеркацій в пришлие и наступуючие часи не міти обидви стороны перед нами обовязалися. Тот покой ми похваливши и закладом вини коп ста заплати до скарбу войскового розорителя их такого покою утвердивши, сінние покоси, яко журавцом не належитие, лежачие коло речки Гибині зверху вниз річки Ивота, всі на ратуши глуховскую отбираем и на вічніе часи подаем ку міским росходом. Що ест про памяг записано, а міская глуховская сторона для ліпшой певности, яко того потребууючая, справу тую под печатми и подписами рук нших отримала.

Діялося в Журавци.

В подлинном подписано так:

Андрей Василиевич, писар судов войскових енералних, от ясновельможного пна гетмана зсланий.

Алексій Михайлович Турянский, также от ясновельможного его млсти пна гетмана зсланий.

(НБУВ. – IP. – Ф. – II. – № 18891. – Копія кінця XIX ст. Внизу документа двічі проставлено літери «м.п.», що означає «місто печати»)

№ 81-82

1689, грудня 25(15). – Козелець. – Лист київського полковника Григорія Карповича-Вольського до архимандрита Феодосія Углицького
«Высоце в Бгу превелебний мсці отче архимандриті елецкий черніговский, мой велце мосцівий отче и блгодітелю.

На поважную вашей превелебности, м. м. отца и блгодітеля, аффектацію засьлалем я в маестности вашей превелебности пна сотника козелецкого из другим товаришем на розиск, абы извістно было досконале, з якої сторони, чи з войскових людей козаков, чи з подданих вашей превелебности монастирских чинятся ростирки и непокое домовие. Теды мої посланние яко, хвала Бгу, жадних там не знайшли непокоев, от козаков подданим монастирским діючихся, так смирно оттол к нам повернулись. А сторони річки Жидовки в селі Надиновце, яко не мілем еще з ней жадного и найменшого пожитку, так и не мію, и поневаж она пред тим належала до стой вашей обытелі, то и тепер и я того не отмовлятиму. О млинку теж, на той же ріце стоячом, докладаю вашей превелебности, иж на войсковом козацком місцу давном ест постановленний за блгословителним отцом преставлщагося в Гсді блженной памяти висоце в Бгу превелебного его млсти господина отца Иоанникія Галятовского, архимандрити с. обителі вашей, и по том листі виданом мні фундушу от бывшего гетмана, о яком обширній за презенталним повиданем ся розговорил лагодне з вшею превелебністю. Яновецкого (?), же перед нами на сей час не згодилося при бытности посланого вашей превелебности законника, теды, распитавши, яким правом он держит млынок, дам знати вашей превелебности обширне. Зменшеня в селіх вашей превелебности не можно, хоч бысмо ради учинити, компанцов, поневаж згола нігде их діти: всюди их у нас ест много в полку, люб и проездами шляховими великая людем чинитья кривда непереставними. Такою на виражение од вашей превелебности листовне пункта чинячы реляцію, молитвам стим и давной пріязні и ласце вашей превелебности, м. м. отца и блгодітеля вручаюся.

Вашей превелебности, м. м. отца и блгодітеля, всіх блг зычливий и поволний слуга их царского пресвітлого величества Войска Запорожского кивский полковник Григорий Карпович Волский.

З Козелца декаврия 15 д. року 1689.

На другому боці: Высоце в Бгу превелебному его милости господину отцу Феодосію Углицкому, архимандриту елецкому черніговскому, моему велце ласкавому отцеві и блгодітелеві.

Іншою рукою: О річці в Надиновці Жидовці, монастиру служачой».

(НБУВ. – IP. – Ф. II. – № 27672. – Копія 20-х рр. XX ст. Запис: «Київський Центральний Архів, документи монастирів, № 836»)

№ 83

1690, лютого 16 (6). – Борзна. – Скарга Мотрі на Феодосія Гугуревича, ігумена Свято-Преображенського Максаківського монастиря

«Справа на отца Кгукгуревича ігумена Максаковського виписаного есть. Року 1690 мсця февраля шостого дня.

На радї борзенском козацком сполне и міском перед нами, Тарасом Забілою, сотником, Петром Макаровичом, атаманом городовим, Филипом Нагорним, войтом и бурмистром, ставши очевисто Иван Шкута, стадник мнстра Максаковського устне, явне и доброволне визнал и обявил річ такую, иж якобы превелебний отц Феодосий Кгукгуревич, ігумен мененного мнстра, препомънівши боязнь Бжию способом нижей виражоним Мотру, дівку в дворці монастирском в той час мешкаючую, сміл паненства позбавити и п[р]ез немалое время беззаконное сполкованье, міваючи на вшетечную по всей час ему воли утіху, як хотіл, важилса заживати. Которую то оного стадника мову мы, урад вишменованый, вислухавши, а уваживши, иж такovie на таких особ жалобы и протестатие до ураду и суду ншого не належат. Так сюю справу лимитовалисмо, оповідаючи стадникови, иж кому кривда діється, той сам может права шукати. Прето и она, Мотра, прибувши в Борзну и сама собою ставши перед нами, устне, явне и доброволне на себе и на отца Кгугуревича так признала, иж отц ігумен Кгукоревич поневаж мене збавил паненства, що так сталося. Поки мовит до мене велят (?) свою явне в ден отц ігумен посилал якобы для якого діла мене потребуочи през Ивана Куделю, през хлопца свого упокоевого Иванъця и през Ивана Великого, поки аж запровадили мене и гвалтовним способом учинил там уже, зараз напавши, зо мною сполковане и не одпустил мене скоро и овшем держал мене при собі таемъне в келиї для вшетечного грїха. А обіровал (*описка, слід читати «офіровал»*- Ю.М., І.Т.) мні так паненьства, яко и по волности велце ласкавую нагороду. Едним словом (...) *шол зо мною мажучи мене и себе грїхом тілесним місяцей килка, яко нижей повім. Под час бытности ясне в Бгу преосвещенного его млсти архипастира ншого Лазара Барановича у Максакові на празник Преображения Господня отц ігумен послал до мене челядника свого, которий убравши мене по паньской науці у челядниє сукъманы и у боти жолтіє місто пахолка до келиї ігуменской запровадил. А так он, отц ігумен, зараз учинивши зо мною сполкованье, тримал мене дний килка при собі, аж его млсти отц архипастир з мнстра поехал. По его зас архипастирской млсти одізьді килка дний згодивши, знову взяв мене до намету монастирского и чинил зо мною грїх тілесный по своїй волі, аже бым була поволна ему. Такий страх прекладал мні на очи, же през тую ж, мовит, челяд мою секретную утоплю албо забю тебе, ежели похоти моей не будеш чинити, а так мусілем ему подлічати. Потим, кгда отц ігумен постеріг, же я вшетечное от него понесла бремя, усиловне за виньника Марка Тирского замуж мене видал. Еднак бідний муж мой нікди зо мною не міл

малженської воли, бо и по шлюбi частокрот як хотiл през тих же зводников слуг своих отц игумен до покою свого бърал мене обеззакoбно мною ся пахъвил, ледво по так усиловъном, а праве мало не щоденним сполкованю. Подобно побоявшися караня Бжого и срокгого а посполитого на такихих блудъником ферованъного права, виправил мене до села Ховмов до моих кривних. Одтоль она, Мотра, прибувши в Борзну, а хотячи страченя паненства своего од отца игумена одержати нагороду, а стоячи перед нами як доброволне признала, так мы, урад вишменений, его млсти пну Стефану Петровичу Забили, полковъникови Войска их црского пресвiтлого влчства Запорозкого нiжинському, ведлуг належной в том нашой повинъности попрезентовавши, слово в слово в книги ратушние борзенские велiлилсмо записат, што есть и записано.

(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 50910. – Оригинал?)

№ 84

1690, лютого 26 (16). –

Свiдчення Iвана Куделi, монастирського челядника

«Року 1690 февраля 16 дня.

Як за увiдоменьем певним узнавшися игумен Феодосий Гукгоревич, що поважная особа духовная од архипастира ншого Лазара Барановича з Чернiгова его млсти отца Крцоновича, игумена iлинского, з иншими особами поважными до Максаковского мнстра присланих, будучих для певное инъквизицией в доложеню справи дукоментальной о замордованю отца иеромонаха Гавриiла. [И]ж то зараз игумен Кгукгуревич тое ж ночи против неделi числа мениного Ивана Куделю з Савъкою, вiрною челядю, у покоевого по отца Дмитрия его мл. игумена Николского батуринаского, и за одну тую ноч повернулися з батуринаского мнстра до Максаковского. Тилко сей Иван Куделя пристал с конем и упился. Которого Ивана Куделю, вiрного слугу, опознавши у Ховмах, здибали на отшибе у едного подданого Мiрона члвка и там за роспитом признался о своем дiле. Про що так прудко ездил (по росказаню игумена своего) и так як припроважен Иван Куделя у Борзну, то доброволне признавал без жадное вонтпливости на игумена максаковского, якого часу и яким фортеlem на вшетечний учинок Мотру дiвку до себе через Ивана хлопца, Ивана Великого у покоевих своiх впрод через Рикуню (?) бабу, ставши наметом у футора подли хати. В то[й] час звел ее и позбавил, мовит, паненства. А себе Иван Куделя вимерает. Хоч знал, мовит, о шпетном, нiкому не смiл повадити (*описка, має бути «повідати» – Ю.М., I.T.*) того явного учинку но злого и всi причини, на котором мiстцу облудние чинил. Ведлуг першое инъквизицией як Мотра вшетечница доброволне признавала, так и сей Иван Куделя, слуга игуменский, еще и болшие признает учинъки и поступъки злаявние на игумена Кгукгуревича, же, мовит, безпечне, кури печение з маслом и голубы смажение уживал, а тот ему по уживаню Савка, челядник упокоевий, хоч купуючи готует, хоч усi монастирские знають о том, да нелзя говорити, кгдаж дался кождому з наших, як отца Гавриiла у перший раз через приказ игуменский тот Савка нещадно збыл, то товим того часу чи боячись (Бга) кого нi сто

мушкетов, оруже манастирское, слюсаром напоготово певную приказал охандожовати и сторожу щоденно и ночу міти, так признает сей Иван Кудея: +».

(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 50910. – Оригінал (?))

№ 85

1690, лютого 13 (3). – Нові Млини. –

Лист новомлинського сотника до старости с.Нехаївки

«Пане староста нехаевский.

Не відаю в чію то надію тое чинеш, же козаков приймуеш до підданства, бо гдиж я мію такое розказане от самого ясневелможного и всіх нас мстивого добродія его млсти пна гетмана, же од жадного козака сотні своей нікому не попустил в подданство. А ти над розказане тое важилса чинити, же послалем первіе козака своего городского по тих противъников, котрий здавна козаковали и служили еще их отці под сотнею, так теж и он на тих же волностях козацьких зоставал, а ти их до мене не подал. По котрих вчєрашнего дня послалем трох козаков своих, а ти и так не видал и мало самих не позабивал, що еще говориш, жеби я ис сотнею вьсею пришол по них, то подобно хочеш з нами войну точити за вьласних наших козаков, еднак (?) кажеш до себе ис сотнею приходити, а як до Нехаевки не прибиралса на войну. За котрое свое спротивьлене сподівайса міти заплати нешто доброй, дай Бже. Щасливий приход ясневелможному его млсти пну гетману до Батурина до певне донес відати самому добродієві, що ти за козаков велиш нам ис сотнею приходити, а тепер ко весне прислати Ярошенков и Остапа Жогла. А если их к нам не пришлеш, то певне в городі кажу ваших мужиков искилко забрати, аж поки их до нас не пришьлеш, поти будут в нас ваши мужики сидіти. О том до в. мости пишу и Бгу поручаю.

З Нових Млинов февруаря 3 1690.

В. мсці зичливий приятел Григорий Самойлович, сотник новомлинский, рукою».

(НБУВ. – IP. – Ф. II. – № 14530. – Оригінал)

№ 86

1690, травня 16 (6). – Чернігів. – Грамота Лазаря Барановича, чернігівського і новгород-сіверського архієпископа

«Лазар Баранович, млстию Бжиею православный архиепскоп черніговский, новгородский и всего Сівера.

Всім відати о том належне потребуючим рыцерского стану и міского так преложонным, яко и посполитым, нам в Дсі Свтом возлюбленным и послушным сном при засланю архиерейского блгословения ншого ознаймуем, иж міючи мы, пастыр, з премилостивой ласки от црского пресвітлого величества и ясневелможных рейментаров Войск Запорозских наданії нам до архиепскопией ншой Черніговской отчины в ключу Новгородском з розними кгрунтами, лісами, сіножатмы и річками, межи которими річками, в кгрунтах нших пастырских пливучими, уподобавшы себі місце для збудованія млына способное на річці Ивоті пан Лазар Матвієвич, значный обывател воронизский, вносил свою до нас, пас-

тыра, прозбу през сна своего, пречестного отца Иосифа, протопопа воронизского, абы ему волно было на вышреченной річці власным своїм коштом млын построїти. З которого млына, поневаж в кгрунтах нших пастырских міється фундувати, повинен будет половина розміров мелницких до двору ншего пастырского отдаватися. При которого то фундуша прозбі вымовил себі, абы юж волным был мененный пан Лазар Матвіевич так от поколіщизны, яко и покабанщизны. Мы теды, пастыр, склонившыся на его, пана Лазара Матвіевича, покорную прозбу, казалисмо выдат сей нш ему на то фундуш, абы волно ему было безпечне тое діло сооружати и з него пожитковати. В котором его предсвзятию абы жадной так з рицерского совіту, яко и посполитого, не было перепоны и турбациі, пастырско под неблгословением ншым варуем. А для ліпшой того твердости фундуша при печати ншой архиерейской рукою власною ншею пастырско подписалисьмыся.

В катедрі архиепскпией ншой черніговской року 1690 мсця мая 6 дня.

Рукою власною».

(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 50926. – Оригінал, завірений печаткою і підписаний Барановичем. Оpubліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. З нових документів до історії Сіверщини (XVII-XVIII ст.) (ч. 9)//СЛ. – 2018. – № 1-2. – С. 141)

№ 87

1690, травня 17 (7). – Борзна. – Справа о. Федора

«Року тысяча шестсот девятого місяца мая сегого дня.

Справа отца Федора, священника Ивана городского, о покраденю худоби и коня.

На враде нашем борзненськом так козацком, яко и міском.

Кгды постановившыся отц Федор, священник Ивангородский, впрод закладаючи скаргу свою, як ему негда сталася о стой неделі у вовторок перед ярмарком (...) борзненском, в дому его ув Ивангородиши через наймита Яцка Потовченька, борзеньского родимця, котрий препомнівши боязнь Бжию и посполитое право срокое без бытности отца Федора, под час ночное doby оный злочинца вирубавши стелно, и уліз зверху в комору злодейским своим фортелем, скрал немалую худобу, як именует отц Федор, же готових грошей коп 9 без семи шагов, женских кошул добрых три, серпаньков чтири нерозьрізанных, срібних гапликов пар тринадцат, ланцужки сребнье от куньтуша, чарку сребрную зламаную, при той же худобі и коня украл рижого. Про то за оповіданем и за скаргою першою тот злочинца не зиман и не опитано нигде, леч за упрошенем од отца Федора, иж будучи Матвейкови (...) крамар и жител наш борзненский з иньшими людьми нашими в ярмарьку черниговском на стого Прокопия 20 июля там опознавши того явного злочинцу Яцка, доложили о нем поважному урадови тамошнему и взят был тот злочиньца до вязеня, потом и каран нещадно публицы (бо был уже и в Борзни приправлен о злодейство). На той кары признавался до попелненого першого своего злого учиньку и до сего другого також, як мовит, у отца Федора всі тие мененные річи забрал в комори и з двора коня украл. Кгдиж, мовит, того коня, перестрашоним будучи, под Заговоркою в полю оставил, а тие едны річи в Борзне з иньшим товариством позаймовал, а потом якобы

Мартину Проскуръченку дал до схованя, тим его опотварил и обелжил, тое при(...)* и поволене на Мартина Проскурченъка од ураду черніговского со всем виписаное. Кгды донеслося оное писмо к нам у Борзну (тилко то недобре, же злочинца з черніговской турми утекл) того ж року мсца авьгуста 4 числа за повторним обжалованем отца Феодора, то взглядом, же без лица, тилко поволане через (?) злочинцу на Мартина Проскурченъка нанеслося.

То мы, урад борз[енский] засівши у судовом дому, наказалисмо абы Мартин, отца Федора за всі шкоди погодил, то за упрошенем людей зацних мешчан борзненских Васил Москалец, Васил Яловий, Пилип Клекотовской, солдат Якименко, Михайло Ніс, Дмитро Чорниш, котрие нибы порукою ставали, же ні в чом, мовят, Мартин злочинстви ие был подизренный. С которими людми на том упросили отца Феодора и дал Мартин клячу з лошам у осми копах зол[отих] пят грошей, а злочинцу и (?) помененого, иж повинны зобополне поискovati. Про то мы, урад, то их зезнане зе предложеном мешчан вислухавши, оную скаргу до книг міських чорних веліли записат, що ест и записано.

(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 50918. Оубліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. 3 нових документів до історії Сіверщини (XVII-XVIII ст.) (ч. 9)//СЛ. – 2018. – № 1-2. – С. 141-142)

№ 88

1691, липня 12 (2). – Борзна. –

Справа про крадіжку бджіл у Хвеська Солодкого

«Року 1691, 2 июля

О покраденю пчол у конашовского жителя Хвеска Солодького.

На вradi нашом борзненъском, постановившиися очевисто жалобник на ймя Хвеско Солодький з притомним значним козаком Борисенком, же (?) жители конашовъские, оповідали й скаржилися о шкоді сталой покраденю з ліса уля едного з пчолами и взявши, по(...)*, же ему тая шкода сталася через Ивана Мірочника, котрий мешканцем был од килко літ конашовским и оний на житло вибралъся до села Адамовъки и был помежником тот Иван Мірочник и тим мимоходом своим, о тих пчолах знаючи, з улем узял своим фортелем злодейским и донесши в село Адамовъку, до Семена, рожоного брата своего, тые пчолы з того уля краденого перегнал у свой инший, а тот улей у землю сховал. А кгды за тим пошуком прислідивши и дійшли того слушним доводом, при тих же людях, жителей адамовских, як знайшли улей в землі то оголосили свідочним (?) обложилися, того ж часу и явние злочинцы Иван и Семен при том же же лицу поставлены были и стали за свой ексцес (?) злый учинок шкодуючи, Хвеска просити и оным злочинцам через тих же жителей адамовских пофолкговано, то тим часом, понехавши худобку уतिकлы проч. Аже кгды справа конец свой міла узяти, за тим не стало кого правом за(...)* карати, тилко до далшого зисканя злочинцов, азалибы могъли зымани, велілисмо записат.

(НБУВ. – IP. – Ф. I. № 50914. – Тогочасна копія. Оубліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. 3 нових документів до історії Сіверщини (XVII-XVIII ст.) (ч. 9)//СЛ. – 2018. – № 1-2. – С. 143)

№ 89

1690, не раніше липня 13(3). – Зобов'язання Ониська Потієнка
та розписка Сидора Кузьменка

«Я, Ониско Потієнко, если бым могл противным быти, а церкви Божой стой Пятници дани кожного року не отдавати до Любеча, яко и иншие сябри з того острова дают, теды повинен буду тую вину заплатит, которая ест в праве войсковом вираженная, на груннта церковние даном и в (...) * обротах (?) рожних подтверженом.

Я, Сидор Кузьменко, житель кротинский, принял ув Ониска Потієнка сей лист, а ему гроши вернул, що до купил бил (?) без нашего відома в моего брата, викупил за 11 (?) коп, а ему дал коп 10».

(НБУВ. – ІР. – Ф.І. – № 56256. – Оригінал. Оpubліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. 3 нових документів до історії Сіверщини (XVII-XVIII ст.) (ч. 8)// СЛ. – 2017. – № 6. – С. 89-127)

№ 90

1690, липня 13(3). – Купча Матвій Кузьменка

«Року 1690 мсца июля 3 дня.

Я, Матвій Кузьменко Кротинец, житель семановский, чиню відомо сим моим писанем у каждого суду и права и на каждом місцу где кольвек сей мой лист презентован будет, иж я, міючи грунт свой власний в острове Злом, в Любешине лежачий, в завідованю чесного господина Григория Прокоповича, священника п. любецького, от браті моей част свою вічистую выделенную, так дерево бортное, яко и до бортей способное, селище в Грабове из сіножатми, криници и вшелякие пожитки в том грунте знайдуючимися, а будучи потребним пінязей, тот выш помененний грунт час свою власну всю от брати моей выделенную, продадем и на вічність пустилем Ониску Потієнку, жителю тесновському, сестренцу своему, ему самому, жені и потомком его вічними часы з которого то грунту повинен будет он и по нем сукцессорове его тую ж дань давати до церкви стой Пятницкой любецкой, яко и я давалем, то ест за готовую суму, рук моих дошлую, за коп двадцат личбы и монети литовское. До которого грунту, от мене проданного и на вічност пущенного, не повинен буду я сам, жена и потомки мої, так теж близкие и далекие кривные мої, утручатися и перешкоди чинити, але волно будет оному Ониску того грунту яко хотя уживат, дат, продат, и кому хотя отступит. А хто бы міл оному якую перешкоду чинит, таковий заплатит выни на урад (...) * сей мой лист презентований буде золотих сто, а заплаченю вини тот грунт міст при Ониску, жені и потомках его вичними часы зостават. На що для ліпшое твердости даю сей мой вичистой продажи при людях зацних и віри годних на подписе нижей менованних.

Діялося року и дня выш менованного.

Очевисто упрошоний о подпис руки от пана Матвія Кузьменка у того писма продажного Григорий Прокопович, с[вященик] л[юбецкий] пятницкий.

(НБУВ. – ІР. – Ф.І. – № 56255. – Оригінал (?) Оpubліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. 3 нових документів до історії Сіверщини (XVII-XVIII ст.) (ч. 8)// СЛ. – 2017. – № 6. – С. 89-127)

№ 91

1690, вересня 13(3). – Москва. – Жалувана грамота Івана V і Петра I.

«Копия з подлинной грамоти их црского величества.

Бжию млстию ми, пресвітлійшие и державнійшие великие гсдри и великие кнзи Иван Алексіевич, Петр Алексіевич, (*йде повний царський титул – Ю.М., І.Т.*) пожаловали ми коноптоского сотника Федора Кандибу, повеліли ему дати сию нашу, великих гсдрей нашего царского величества, жалованную грамоту на село Куриловку и на слободу Кандибовскую, для того пришлого от создания мира 7197 (*1689 – Ю.М., І.Т.*) году бил челом он, Федор, что в прошліх годех служил он отцу нашему, гсдрскому блаженния и вічностойния памяти великому гсдрю црю и великому кнзю Алексію Михайловичу, всея Великия и Маля и Білія Росіі самодержцу, и брату нашему, блженния и вічностойния памяти великому гсдрю црю и великому кнзю Феодору Алексіевичу, всея Великия и Маля и Білія Росіі самодержцу, их гсдрскому величеству служить, не щадя головы своей, против неприятелей крста стого в чигринских и в иных во многих, также и в прошлых во 195 (*1687 – Ю.М., І.Т.*) и во 197 (*1689 – Ю.М., І.Т.*) годех во обоіх кримских походах бил и за ті ево служби (?) нашего црского величества подданной Войска Запорожского обоіх сторон Днепра гетман Иван Стефанович Мазепа дал ему, Феодору, в Прилуцком полку село Куриловку дал слободу Кандибовскую. А нашей великого[...]

(НБУВ. – ІР. – Ф.І. – № 57826. – *Тогочасна копія. Опубліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. З нових документів до історії Сіверщини (XVII-XVIII ст.) (ч. 8)//СЛ. – 2017. – № 6. – С. 89-127*)

№ 92

1690, вересня 30(20). – Батурин. –

Звернення шляхтича Василя Красинського

(через слугу Самійла Добрянського) до гетьмана Івана Мазепи

«В списке с белорусского письма написано:

Сентября в 20 день 1690 г.

Пред ясновелможным его милостию господином Иваном Мазепою, гетманом Войска их царского пресветлого величества Запорожского, от Василия Красинского присланный слуга его Самойло Добранский говорил словесно:

Василий Красинской, имея неподвижное утверждение в православной восточной христианской вере, желает, чтоб ныне возвышен был род христиан православных, блюдетя того крепко дабы по неким вражеским наветам не растерзано было то его намерение и для того хочет и вседушно просит, дабы был принят под высокодержавную их царского пресветлого величества руку не таковым однако обычаем, дабы он оттуды в державу их царского пресветлого величества выехал, но дабы был принят с теми маестностями и городами посожскими, в которых ныне он обретается, и не токмо для веры христианской православной, но и для того он тепло сюды, в богохранимую их царского пресветлого величества державу уклоняется, слышал и проведаль, что польская сторона стороне их царского пресветлого величества недоброжела-

телствует. А слышал и проведал он о том, будучи сам в Варшаве таким образом, на сейме де нынешнем при самой того сейма кончине говорил (Казимир Ян) Сапега, гетман великий литовской, вместе с послами воеводства Виленского такие слова: «уже де по многой части дела Речи Посполитой на сем сейме счастливо вершили, а ныне належит нам и о том с радением поговорить, подтверждать ли и укреплять ли мирные договоры с монархами российскими их царским пресветлым величеством учиненные?». На которые слова отозвался Служка, гетман полной литовской, с такими словами: «или де забыли ваша милость то, что в начале лет миру оно, когда его королевская милость (*тут значний пропуск в тексті – Ю.М., І.Т.*) сказал того он слуга не ведает и ныне того чернец по той пытке так утаили, что одни говорят будто его казнили и иные сказывают, что в Майборк послали, а иные что умер сам, а сказывал господину его Красинскому хорунжий роты Шумлянского, епископа львовского, человек православной веры грекорусской, что по указу королевскому тайным образом тот чернец отведен из Варшавы на Уяздов, где полаты короля Казимира обретаются и там держат его в тесном и крепком вязенью. А Красинской де не доведася и того, что тот чернец с пытки сказал, потому что гораздо знается он, Красинской, и с самим Шумлянским и многие паны от него вычерп (?)».

Те все речи подлинны ль или нет и мочно ль им верить на премочное и премудрое монаршеское их царского пресветлого величества подает его милость господин гетман разсмотрение».

(НБУВ. – IP. – Ф.194. № 139. – Арк. 92-93. Копія кінця ХІХ ст. Запис, який вказує на місцезнаходження оригіналу: «Д[ела] Малорос[сийского] прик[аза]. – № 64, л. 103 об. – 106». Інший варіант цього документа від 16.12. 1690 р. опублікований В. Станіславським: Листи Івана Мазепи. – К., 2002. – Т.1. – № 202)

№ 93

1690, листопада 16 (5). – Батури́н. – Лист писаря Чернігівського полку Івана Скоропадського до полковника Іллі Новицького

«Мсцівий пане полковнику комонный, мні велце мсцівий пане и здавна добродію.

Здарилось мні тут, в Батурині, по указу ясневелможного его мл. пана гетмана, милостивого добродія, сего часу бути, где на сей час и панове сотники полку в. мс., м. м. пана, згодилися, через которых яко певную оказию низкий мой засилаю уклон и з умислу доношу в. мс., м. м. пану, відати, же любо коштом в. мс., м. м. пана, келих зовсім готовий, тилко не казалем золотити, леч иж священник, в Рудні будучий, при чудовном Прстой Бці образі, же преселение учинив з Рудні до Киева и образ з собою тамже запровадив, а руднянское місце праве якби пусто зостала. Претож и келиха офірованого туди ні до кого отсилати; овшем умислилем я задержавши у себе даст Гсдь Бг, у пришлых Рождества Хва с[вя]тах тут, в Батури́н, привезти, жебыс в. мс., м. м. пн, сам очима своего оглядав и куди дома будет хиба вже до Киева и тому ж чудовному образови сам в. мс., м. м. пн, отослати рачиш албо и вперед св(я)т, если здарится певная оказія, з Чернігова докончивши зовсім ис позолотою тую роботу при-

шлю до в. мс., м. м. пана, Давній за моїми забавами, иже часто з дому отгораюся (?), не dokonчено и що вже так сталося, иж перенесен образ з Рудні в Киев чиню відомо в. мс., м. м. пну, и затим давной его ж и тепер непременной ласце мене залецаючи, застаю и обовязуюся

З Батурина 5 ноеврия 1696.

В.мс., м. м. пану, упрейме зичливый всіх добр приятелем и поволний слуга И. Скоропадский, писар черніговский.

Припровадилем тут же в Батурин барилко рижков от его мл. пна полковника нашего черніговского в. мс., м. м. пну, обіцаное и оставилем в дорозі его м. пна хорунжого енералного, по дорозі рачиш в. мс., м. м. пн., до себе вышукати».

(НБУВ. – IP. – Ф. II. – № 14619. – Оригінал)

№ 94

1690, грудня 29 (19). – Чернігів. –

Універсал чернігівського архієпископа Феодосія Углицького

«Феодосий Углицкий, млстию Бжиею православный архиепископ черниговский, новгородский и всего Сівера, архимандрита елецкий.

Всім, кому того відати будет потреба, ознаймуем, иж одобралисмо золотих двісті ве злоті от пна Романа Лазаревича, сотника вороніжского, аби мито, которое ему продалихмо на усті ріки Ивотки, нижей Погребков, в наших власне кгрунтах пастирских, до катедри черниговской належное, и в том жесмо одобрали замененное займище червоних тридцет, квитуем его, пна сотника.

Писан в катедрі нашой архиепископской черніговской року 1690 декаврия 19. Вышменованый архиепископ рукою власною.

Квиетанция пану сотникові вороніжскому».

(НБУВ. – IP. – Ф. I. № 50927. – Оригінал, завірений печаткою)

№ 95

1691, квітня 18 (8). – Борзна. – Купча

«Року тысяча шестсот девяност девятый первого місяца апріля дня осмого.

Купля млына отца Василия Григориевича, свщника троецького, у Юска, Дмитра Водовозеньков.

На враде нашом борзненском перед нами, Тарасом Тарасовичем Забілою, сотником, Петром Макаровичем, атаманом городовим, Иваном Ярмоловичом, войтом, Савою Даниловичем, бурмистром, и при многом товариству и мешацах при том будучих, як постановившися очевисто, Юско, Дмитро Матвієньки Водовозовичи, родные братья жители борзеньские, бывшие мелники греблі, лежачое на реці Борзенці, мененное Кустовское, ясне, доброволне и явне без жадного усилованя признали, иж маючи природним правом отчистим тоей мененной греблі половину з млыном долним лотоком з двома колами и камінми мучнымы (которой то греблі половину и до млына потребно з приналежным начиням желізным, также с хатою, дворцем, по половины огорода и гаю, там же лежачого близко млынов, тот гай на поправу всей греблі належит до гаченя, як Матвієвой бывшой части), так й Кирян timerim небожчи-

ковским потомком, писмами обдаровано есть. Опроч того млына од поля стоячого и половины тоеж лежачое греблі, ні в чом никому не интересоватися, бо тилко Матвієньки Водовозовичи Юско и Дмитро, свой млын власный уживаючий з половиною греблі, не пенный и в жадной суммі небожчиком Матвієм, отцем их, и ими, потомками, нікому ни в чом не был заведенный. Котрого то млына з доброй воли своей продали пречестному гспдну отцу Василию Григориевичу Величковскому, священнику свто Троецкому, намістьнику протопопіі Борзненское за певную сумму и готовне піязи, то есть за тысячу золотих сполна. Которую то сумму одличивши и до рук своїх одобравши, зрекалися уже Водовозовичи млына своего, и сим добровольным записом ствержали в моц таковою подаючи, иж волно, мовят, при честном отцу Василии Величковском тим млином, як своим власним, владіти завідоват и на том застаючи посесором на свой ліпший пожиток оборочат, на вічност уживат с притомностью и с потомки своїми, по них походячими. А уже Юско, Дмитро себе самих, малжоньков, потомков и всіх кривных своїх, близших и далних, у вічност пускаючи и себе отдаляют и варуют, абы до того млына и половины греблі ни хто з них жадного уступу и упоминку міти не повинні. А если бы хто важился в тую продаж на одмов близкостю доходит, таковий тое ж суммы вышъреченной до скарбу войскового судові поважному и належному урадови міскому подпадающий вині, под заложеньним их сторон сто золотих албо в совито платиты неопустьні будет.

Урад, вислухавши добровольного зезнання продажы и куплі, то на жаданье их до книг ншых міских борзненских принявши, велілісмо записат, што ест и записано».

(НБУВ. – IP. – Ф. I. № 50913. – Тогочасна копія)

№ 96-97

1691, листопада 15 (5). – Чернігів. –

Стверджувальний універсал чернігівського полковника

Якова Лизогуба Криштофу Фридрикевичу

«Их царского прсвітлого величества Войска Запорозкого черніговский полковник Яков Лизогуб.

Тобі, войтови Хрипкови села з тяглими жителями ознаймую, иж подлуг листовного ясневелможного его милости пана гетмана, милостивого добродія моего, его милости пану Криштофу Фридрикевичу, як много ест вас, тяглих людей, опроч войскового товариства, подаю в подданство; которому безо всякое противности отдавали, властію моею полковничою приказую.

Дан з Чернигова 5 ноевр[ия] 1691 року.

Звышменованый полковник черниговский».

(НБУВ. – IP. – Ф. I. № 68476. – Копія ХУІІІ ст. Оубліковано: Мицик Ю. З документації козацької старшини другої половини ХVІІ-першої третини ХVІІІ ст.(за матеріалами Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського)//Рукописна та книжкова спадщина України. – К., 2002. – Вип. 7. – С.199)

№ 98

1691, жовтня 30(20). – Чернігів. – Купча

«Выпис с книг міських права майдебурского ратуша черниговского.

Року Божого тысяча шостсот девятдесят первого мсца октября двадцатого дня.

На уряде их царского пресвітлого величества міским черниговским перед нами, Стефаном Отроховичом, войтом черниговским, и Есифом Иеділевичом, бурмистром, и райцами сегорочными в ратуші черниговском засілыми, ставъшы очевисто. Самойло Семененъко, жител ріпицкий, явъне ясне и доброволне до книг міських ратушних черниговъских признал, иж он, маючи част кгрунъту при селі Голубичах, належную от братий Отраха и Клима, також жителей ріпицких, и в Сівери, з деревом бортным и до бортя згожим, полями, ролями, сеножатми, счо толко на част его з отъчъзны належала свою власную, никому ни в чом не піньную и не заведеную, на вічност пану Ивану Уласовичу, хоружому полку Черніговского, ему самому, жоні и потомком его за шестнадцет (...) * личбы (?) литовское продал и грошы отобравъши, тоже на уряде квитом (?) даючи моц. И владет ему самому, жоні и потомкам его тоєю частью кгрунътом зо всими пожитками владіти и от себе кому хотіти дати, продати, даровати и записати. Которое продажа части кгрунъту речоного сознавающий сам, жона и потомки его, близкие и далекие кривные, вічными часы боронити не мают и мочы не будут под закладом вины на уряд належатых золотых и на далшое утвержение тое продати тое части кгрунъту, тут же на уряде Самойло Семененъко в реалную и спокойную вечистую посесью подал, зрекъсе и вічными часы уступив, сто все для памети до книг міських ест записано, с которых и сей выпис под печатно міскою ратушною ест выдан.

Писан в ратушу черниговском, року мсца и дня выш писаного.

Емелян Иванович Яхимович, писар міський черниговский».

(НБУВ. – ІР. – Ф. II. – № 20546. – Арк. 8. Оригінал, завірений печаткою. Опубліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. 3 нових документів до історії Сіверщини (XVII-XVIII ст.)(ч. 8)//СЛ. – 2017. – № 6. – С. 89-127)

№ 99

1692, серпня 10 (липня 31). – Прилуки. –

Універсал прилуцького полковника Дмитра Горленка

«Их црского прстлого влчства Войска Запорозкого прилуцкий полковник Димитрий Лазаревич Горленко.

Пану сотнику иваницкому з товариством и войтові тамошнему зо всім посполством и кожному, хто того потребоватимет відати, сим нашим ознаймуем писанем, иж респектуючы мы на давные услуги в Войску Запорозком роненые пана Ивана Яремовича Носа, знатного товариша войскового, надаем оному селце Щуровку в ключи Иваницком найдуючоесе, позволяючи з оного селця всякими приходячими пожиткамы користовати. До якого абы уже войт иваницкый болше жадного не міл діла пилно варуем того, так же войт з мешцанами вышменованного селця Щуровки абы належачое ему, преречонному пану Носові, отдавал послушенство пилно міти хочем и приказуем.

Дат в Прилуце иуля 31 1692 року.

Звыш менованный полковник прилуцкий рукою власною.

(НБУВ. – IP. – Ф.І. – № 50929. – Оригінал завірений особистим підписом і печаткою. Опубліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. З нових документів до історії Сіверщини (XVII-XVIII ст.) (ч. 9)//СЛ. – 2018. – № 1-2. – С. 142)

№ 100

1692, серпня 3(липня 24). – Москва. –

Приїзд чернігівського елецкого архимандрита Феодосія Углицького для висвяти на чернігівського єпископа

«Малороссийские дела 1692-го иуля 24.-№ 15.

Приезд в Москву черниговского елецкого архимандрита Феодосия Углицкого для постановления во архиепископа черниговского, отпуске пожалованной ему грамоты на архиепископию и на прежние права и волности и отъезде его из Москвы.

Иван Мазепа, гетман с Войском вашего царского пресвітлого величества Запорожским, *(далі йде лист Івана Мазепи від 26(16).04.1692 р. до царів Івана V та Петра I, який вже опублікований по цьому ж списку: Листи Івана Мазепи. – К., 2010. – Т. 2 (1691-1700). – № 45. – С. 348-349)*

Список с листа белорусского писма, каков прислал из Чернигова луцкого *(описка, слід читати: «Елецкого» – Ю.М.)* монастыря архимандрит Феодосий Углицкой в нынешнем в 200 году иуля в 29 день.

Мы, духовенство архиепископии Черниговской, игумены и протопопы и всех той епархии, желаем имети себе за архиепископа и по преосвященном архиепископе Лазаре Барановиче вместо наследника преподобнейшего архимандрита елецкого черниговского Феодосия Углицкого, на то и руками нашими подкладеам.

Писано в Чернигове в катедре архиепископской 1692-го году.

Игумен монастыря Свято-Троецкого Ильинского черниговского Лаврентий Крщонович.

Свято-Николского Рыхловского монастыря паствы черниговской смиренный игумен Лука Григорьевич.

И именем протопопов всех епархии наша подписуюся Николай Синдаровский, протопоп черниговский, рукою власною.

Андрей Страховский, протопоп менский, сосницкий и березенский.

Илия Яхимович, протопоп борзенский, новомлинский и коропский.

7200-го году иуля в 27 день пожаловали великие государи цари и великие князи Иоанн Алексеевич, Петр Алексеевич, всеа Великия и Малыя и Белья России самодержцы, и с Чернигова Елецкого монастыря архимандрита Феодосия Углицкого со всеми при нем будучими людьми, велено им давать своего великих государей жалованья поденного корму и питья с приезду их иуля з 24 числа покамест они на Москве побудут, архимандриту денег по шти алтын, питья по три крушки меду вареного, пива по тому ж, трем человекам иеродияконом денег по 2 алтына, питья по крушке меду, по 2 крушки пива, писарю денег по 2 алтына, питья по 3 чарки вина, по крушке меду, по 2 крушки пива; конношему по 10 денег,

питья против писаря 13 человекам слугам по 10 денег, питья по 3 чарки вина, по крушке меду, по 2 крушки пива человеку на день; а как они увидят их государские пресветлые очи и будут у руки на приезде и на отпуске, и в те дни дать им поденный корм и питье с поденным вдвое; да им давати по шти возов дров на неделю, денгами по 2 алтына по 2 денги за воз, да для вечерового сиденья по 10 денег свеч салных на сутки, да конского корму на 7 лошадей, по возу сена да по четверти овса лошади на 10 дней, деньгами, денгами за воз сена по 10 алтын, за четверть овса по 7 алтын, и о питье в приказ Болшие казны послать память, а к росходу в приказе Малыя Росии дать указ. Думной диак Емельян Украинцов.

7201 го сентября в 11 день великие государи цари и великие князи Иоанн Алексеевич, Петр Алексеевич, всея Великия и Малыя и Белья Росии самодержцы указали зделать к своей великих государей жалованной грамоте на государственную болшую печать, ковчег серебряной с кровлею и позолотить, которую велено дать преосвященному Феодосию, архиепископу Черниговскому и Новгородскому на архиепископию Черниговскую, и той архиепископии на прежние права и волности; а на дело того ковчега дать серебряного дела мастеру иноземцу Якову Буду 17 ефимков ис приказу княжества Смоленского, а на позолоту того ковчега ему ж Якову дать 3 золотых червонных, купя в ряду ис приказу Малыя Росии от росходу и о ефимках в приказ княжества Смоленского дать указ. Думной диак Емельян Украинцов.

Наше царское величество пожаловали нашего царского величества богомольца преосвященного Феодосия Углецкого, Черниговского и Новгородского архиепископа, велели ему дать сию нашу царского величества жалованную грамоту для того: в прошлом 7200-м году к нам, великим государям, к нашему царскому величеству писал подданный наш, Войска Запорожского обох сторон Днепра гетман Иван Степанович Мазепа, что архиепископии Черниговский епархия нынешнего времени требует прислушающаго ей в порядках церковних и во всех духовних делех управления и к тому усмотрил он, подданной наш, мужа добродетельна и в духовних правлениях искусна, а нам, великим государем, нашему царскому величеству, радетельна, архимандрита елецкого черниговского Феодосия Углецкого и бил челом нам, великим государям, нашему царскому величеству он, подданной наш, гетман со всею генеральною старшиною и с полковники и с Войском Запорожским, дабы по нашему великих государем, нашего царского величества изволению, тот вышепомянутый архимандрит рукоположением богомольца нашего, святейшаго и блаженнейшаго кира Адриана, архиепископа московского и всеа Росии и многих северных стран патриарха, получил власть и посвящение во архиепископы в вышеупомянутую епархию Черниговскую; а при том челобитью и тот помянутый архимандрит Феодосий Углецкий в царствующий нам град приехал. И мы великие государи, наше царское величество, выслушав то вышеупомянутое челобитье, пожаловали подданного нашего, Войска Запорожского обох сторон Днепра гетмана Ивана Степановича, и генералную старшину и полковников и все Войско Запорожское, указали в ту епархию Черниговскую во архиепископы того архимандрита посвятить. И по нашему великих государей, нашего царского величества, указу в нынешнем 7201 –м году месяца

сентября 11-го дня Божию поспешествующею милостию во святей соборной апостольской церкви Пресвятыя Владычицы наша Богородицы и Приснодевы Марии честнаго и славного Ея Успения при нас, великих государех, во Святем Дусе от отца нашего и богомолца, святейшаго и блаженнейшаго кир Адриана, нашего царского величества, архиепископа московского и всея России и всех северных стран патриарха, тот избранный архимандрит посвящение и рукоположение в архиепископы на престол Черниговский восприял, и бил челом нам, великим государем, нашему царскому величеству, он, богомолец наш, преосвященный Феодосий, архиепископ черниговский и новгородцкий, чтоб мы, великие государи, наше царское величество, пожаловали ево, велели дать нашу царского величества жалованную грамоту. И мы, пресветлейшие и державнейшие государи цари и великие князи Иоанн Алексеевич, Петр Алексеевич, все Великия и Малыя и Белья России самодержцы и многих государств и земель восточных и западных и северных отчичи и дедичи и наследники и государи и обладатели наше царское величество ево, богомолца нашего, преосвященного Феодосия Углецкого, архиепископа черниговского и новгородцкого, пожаловали в подтверждение и укрепление той Черниговской епархии и чина духовного и прежних прав сию нашу царского величества милостивую грамоту дать ему повелели, и при Божией помощи сею нашего царского величества грамотою ту Черниговскую архиепископию и ево, преосвященного черниговского архиепископа, укрепляем и утверждаем и впредь ево, преосвященного архиепископа черниговского, и по нем иных и ту Черниговскую архиепископию при той же помощи Божии и за предстательством Пресвятыя Богородицы в таком же соблюденни и охраненни имети хощем, в каком она была до сего времени в нашей государской милости между великороссийскими архиепископиями первоначалноу архиепископию под благословением святейшаго Адриана, архиепископа московского и всея России и всех северных стран патриарха, и впредь иных святейших патриархов московских, как в церковных православных греческаго благочестия догматах, так и во архиерейской чести, и во исправлении духовного чина и церковного начала и в сохранении прав и поведений обыклых, как о том писано в прежней нашей царского величества жалованной грамоте прошлого от создания мира 7196-го году, какова дана черниговскому Лазарю, архиепископу, и как ныне в данной ему, преосвященному Феодосию, архиепископу черниговскому и новгородцкому, благословенной и ставленной грамоте святейшаго патриарха о содержании той Черниговской епархии написано. А что прежде сего неправильно к той Черниговской епархии приписаны были в присутствие Киевской митрополии протопопии Глуховская, Конопотская и Борзенская и в жалованной вышеупомянутой грамоте 196-го году по челобитью преосвященного Варлаама, митрополита киевского и галицкого и Малыя России, указали мы великие государи, наше царское величество, быть по-прежнему, как изстари бывало, при митрополии Киевской, а к Черниговской епархии ныне и впредь тем протопопиям в присутствии не быть; а ему, богомолцу нашему, преосвященному Феодосию, архиепископу черниговскому и новгородцкому, и по нем будущим архиепископам черниговским со всем причтом духовным Черниговской архиепископии попрежнему нашему царского величества

указу быти под благословением и послушанием во Святем Дусе у отца нашего и богомолца святейшаго кир Адриана, архиепископа московского и все Росии и всех северных стран патриарха, и по нем будучих у святейших патриархов московских навеки неотступно по своему обещанию, каково он учинил с надписанным руки своей при возведении своем на престол Черниговский во архиепископы во святей соборной апостольской церкви Пресвятыя Владычицы нашея Богородицы и Приснодевы Мариии честнаго и славнаго ея Успения, не отлучаясь под благословение и разсуждение святейших вселенских патриархов, и богомолцу нашему, преосвященному Феодосию, архиепископу черниговскому и новгородскому, и впредь иным по нем будучим архиепископам, и той Черниговской епархии властем и под властью сущих сие наше царского величества повеление исполнять непорушимо; а наша царского величества жалованная грамота государства нашего во дворе в царствующем граде Москве лета от создания мира 7201-го году месяца сентября 28-го дня, государствования нашего 11-го году.

Великих государем жалования грамота писана на пергаменном листу, кайма и фигуры писаны золотом, в начале Божиею и государево имя по- «московский» и мыслете, так же в середине государево имя писано все золотом, а дело чернил писал в лист Посолского приказу подъячей Михайло Родостамов, подписал думный диак Емельян Игнатьевич Украинцев; запечатани государственною болшою печатью; справа подъячего Кондрата Никитина. На ковчег серебра взято из приказа княжства Смоленского 17 ефимков, на позолоту 3 золотых червонных, да кустодия и снур и варварки да объяри аршин куплено из ряду.

Государь Емельян Игнатьевич, великий мой благодетелю.

Смиренный богомолец, архиепископ черниговский, бьет челом со слезами благородию твоему: умилосердися, изволь о моем во страны наша отпущении. Благочестивейшим и державнейшим великим государем, нашим царем и великим князем, их царскому пресветлому величеству, доложили; довольно бо zde пожих недель болши 12-и. А как из монастыря своего выехал я, есть уже неделя з двадцать; ныне без меня в монастыре моем ведомо, что неприбыток есть всего, в епархии без меня никакой нет требующим росправы, также и дому архиерейского досмотрити некому; воистину все аки овцы суть, не имуще пастыря. Нам путь далек и зело ныне тяжел, зима наступила. А людишка мои без шуб, а иные без сапог. Сего ради покажи милость, Емельян Игнатьевич, покамест болшая не наступила зима и бездорожье.

От великих государей царей и великих князей Иоанна Алексеевича, Петра Алексеевича все Великия и Малыя и Белья Росии самодержцев от Москвы по городам до Калуги и до Лихвина, и до Белева, и до Болхова, и до Карачева, и до Севска воеводам нашим и всяким приказным людем. По нашему великих государем указу отпущен с Москвы в Чернигов богомолец наш преосвященный Феодосий, архиепископ черниговский и новгородский, со всеми при нем будучими духовными особы и мирскими людьми, всего 21 человек, а с ним посланы в провожатых до Севска московских стрельцов капитан Федор Рагульской да московских стрельцов до Калуги 5 человек. И как он, богомолец наш, в которой

город приедет, и по городам воеводам нашим и всяким приказным людем велеть за ним, богомолцом нашим, от города до города посылать в провожатых стрельцов по 15 человек, также и подводы давати им по подорожным без задержанья.

Писан на Москве лета 7201ноября в 13 день.

За приписью дьяка Алексея Никитина».

(НБУВ. – IP. – Ф. 121. – №. 94.- Арк. 201-Копія кінця XIX ст. Оригінал знаходиться: РДАДА. – Ф. 124. – Оп. 1. – 1692 р. – № 15. Опубліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. 3 нових документів до історії Сіверщини (XVII-XVIII ст.) (ч. 9)//СЛ. – 2018. – № 1-2. – С. 143-146)

№ 101

1693, червня 29(19). – Батурин. – Рішення комісії

гетьмана Іваном Мазепою щодо спірних земельних володінь

«Року тисяча шістьсот девятдесят третего июня девятнадцятого дня.

По волі и зуполном злеценю ясневелможного его милости пна Иоанна Мазепи, гетмана Войска их царского пресвітлого величества Запорозкого, мы, нижей подписании особи, засідали и слухали споров и звад mezi олишевскими обывателями п. Левком Шрамченком, сотником, и всем товариством и посполством з едное стороны, и mezi п. Иваном Быховцем, значним товаришем войсковим, з другое стороны, точачося о землі, кгрунта, поля и сіножати. Якие то землі, кгрунта, поля и сіножати любо и перед сим в рожних часех были mezi ними розвожены и граничены, и по тих розводах смирност в зауживанню оных mezi обоими сторонами трвала, однак сего літа дал до нових турбаций причину п. Иван Быховец, же сам собою mezi полями и сіножатми на певних містцах новие копци ставил, з яких мір олишевские, а особно села Смолянки обыватели, жалем взбудившися, удались з жалосною скаргою до ясневелможного его милости пна гетмана, по которой оных скарзі от его милости пна гетмана, по которой оных скарзі от его милости пна гетмана на осмотрение тих копців зсылан был п. Димитрий Чечел, значний войсковий товариш, з Батурина до Олишевки, где явне тое показалося, же он, п. Иван Быховец, неслушне пол и сіножатеи себе был замірил и копцами новими починил на них знаки. А так кгда преречоний сотник и обыватели олишевские тут, в Батурині, у ясневелможного его милости пна гетмана справедливости стое себе допрашовалися, теды мы, нижей подписании, узнавши быти п. Ивана Быховца в том діле неправим, яко зганилисмо ему тот поступок, так приказалисмо оному тых собою чиненых копцов отступити и вічне зректися и кого колвек отнятием нив и сіножатеи на инших от тих копцов містцах был укривдил, абы тие все укривжоним поворочал, а тое поле, ораное около Жуковщины прошлое осены своим житом, он, п. Быховец, засіял, тое жито тии люде, господари власнии поля оног, мают себе жжати. Леч кгда показался быти слушний лист гранычний пна Захарии Шийкевича, перед сим для граничення лісограбовских кгрунтов от ясневелможного его милости пна гетмана року 1690 висланного, которому листу обидві стороны ни в чом не перечили, теды мы той лист и нашим зданнем зо всім в нем описанными околичностями и варунками по-

тверждаем. Тут же и вновь через п. Дмитрия Чечеля межи Грабовцами вы- сипаннии копци за мощнии и твердии быти в потомние часы узнаваем и ук- репляем. А межи міскими олишевскими и ежи грабовскими п. Быховцеви на- лежными кгрунтами, поневаж не чиенено граници и жадних знаков, ани копцами, ани иншими яковостями, для того, поневаж там суміжние сут кгрунта, не кладено, теды на том містцу мает кожний заживати своего влас- ного без жадного спору, не переходячи в нивах межей и в сіножатех давних своих знаков. А иж преречоний п. Иван Быховец и села Топчіевки жителей по- тривожил, кладучи сего літа на их полях сам собою копці новии, на привла- щенне себі ширшого кгрунту к урочищам Неклям и Падииковщині, о що пре- честний отец Павел Пучковский, протопоп ніжинский, село тое в области своей маючий, велми з скаргою своею до его милости пна гетмана удавался, теды мы тьи новии копци Быховцеви внівеч оборочаем, позволяючи жителем топчіевским, як козаком, так и посполитим людем, своими полями и сіножатми власними вічне владіти. А поневаж на тих містцах, уже тому двадцет літ вер- шится, были от бывшего гетмана небожчика Ивана Самойловича высланнии, именно небожчик Федор Завадзкий, судя полковий ніжинский, и п. Василий Гуменский, сотник ніжинский тамошний полковий, з товариством, котории межи селом Топчіевкою и межи власностями п. Ивана Быховца тии кгрунта розездили и роз граничили и листом своим граничним починеннии через себі знаки и копці утвердили, на котором листі и сам он, отец протопопа, подпи- салься и через так великое время николи тому листу не перечил, а и топчіев- ские жители на том переставали, теди и тепер мы тот преречоних особ лист граничний при моци заховуем и вічне утверждаем, міти хотячи, абы описаныи в нем знаки кгрунтов и варунки кріпостей николи ни от кого не были нарушены. Если бы зас была чия вонтпливост о тих розезду оного знаках и копцах и за- давал бы хто п. Быховцеви, же он тот розезд переступил и неналежное себі що привлащил, теды яко сут люде живии, на том розезді будучии, именно прере- чоний ясневелможного его милости пна гетмана Василий Гуменский и прочии, в Олишевці будучии, так через оных мает тот розезд и починеннии копци тии и знаки по истинні и по правді подлуг граничного листа оказатися и объясни- тися без споров и без звад жадних. Тое все, за докладом и донесеннем нашим ясневелможному его милости пну гетману, власною его милости рейментар- скою волею и високою владою так утверждаем и умоцняем, як в сем листі нашем есть выражено и описано, на вічное обоих сторон успокоение. Если бы теды якая сторона того здання нашего, в сем листі описаного, не заховала и в чомколвек успокоенние річи нарушила, тая повинна будет на реймент его ми- лости пна гетмана заплатити вины грошей тысячу золотих без жадного отпуста.

Дан в Батурині року и дня вишей описаного.

Их царского пресвітлого величества Войска Запорожского енералный писар Василий Кочубей.

Их царского пресвітлого влчства Войска Запорожского асаул енералный Андрій Гамалія.

Наказный судиа, писар судовый Андрей Василевич.

Дмитро Нестеренко, сотник батури́нський.
Гордій Хрисанович, атаман батури́нський».

(НБУВ. – ІР. – Ф. – ІІ. – № 18893. – Копія кінця ХІХ ст. Внизу документа чотири проставлено літери «м.п.», що означає «місто печати»)

№ 102

1693, березня 3 (лютого 22). – Нехаївка. –

Лист Яська Остаповича до полковника Іллі Новицького

«Добродію мой.

Оповеженю господарском в. мс. добродієви моему ознаймую, иж за ласкою Бжою добре ся поводит. На млин Царевский дерева готова бруся дубового (...) * палей вусмдесят ловдей (?) пар пять, валув три, буртниц дві. О тютюн ознаймую в. мс. добродієви, же Марко Подзюбаный хоче прийняти увес як много ест гут (?) у Коропі и в Снітині по копі камен на рок, ежели в. мс. добродія буде розказання на туй ціні увес отдати. Горілки куф три готовой ест, за которі дают куп по пятнадцати. Ежели в. мс. добродія буде розказ, то продамо. Тое в. мс. добродієви ознаймивши и узичивши от Гсда Бга доброго здоровья, ласце ся вашой панской отдаю и назавше застаю.

В. мс. добродієви моему во всем зичливый и найнизший (?) слуга Яско Остапович.

З Нехаєвьки февраля 22 1693».

(НБУВ. – ІР. – Ф. ІІ. – № 14600. – Оригінал)

№ 103

1693, березня 5 (лютого 23). – Вереміївка. – Лист Василя Федоровича, глуховського сотника полковника Новицького

«Мсци пане полковнику комонний, велце мні мсцівый пане й добродію.

Подданный его милости пана Рубана асаулы полку в. м. м. пна, лялинский жител, знявшися з веремієвским пошлякованным зложем не по жонку приездил, але двуйночи приходили коней красти. А же за певно(ю) (ого)рожою кгда были зимани межи конми и приведени перед мене, велілем вибыти и тутешней старшині отпустити их, за которым поневаж громада лялинская беретса по листовном в. м. мс. пна розказаню кляч взятую вернути казалем. При том ласце ся добродійской полецаю и застаю в. м. мс. пна и добродія во всем зичливым и уніжоним слугою Василий Федорович, сотник глуховский.

З Веремієвки февраля 23 д. 1693 року.

Повозок хоч драбинчастый ежели быливаного (?) не зостанетса. Прошу в. мс. м. пна за що так денежно, яко и поволност моею завше готовим себе деклярую».

(НБУВ. – ІР. – Ф. ІІ. – № 14488. – Оригінал)

№ 104

1693, червня 20(10). – Стародуб. – Порука Г. Кожуховського

«Порука Григорія Кожуховского за ніякогось Грязного.

Року того ж [1693] мсця июня 10 дня.

На майстраті их црскогo пресвѣтлого велич[ества] стародубовском ставши очевисто пн. Григорий Кожуховский, значный товариш войсковий полку Стародубовского, признал до книг міських стародубовских, же за [...] Грязного, в вязеню будучого, поручился по особі, толко з таким докладом, иж хто би приискатися міл до будучого на нем длукгу, такому он, пн. Кожуховский, мает и повинен будет на самое толко право постановити должную особу, што есть записано».

(НБУВ. – ІР. – Ф. II. – № 18182. – Копія кінця ХІХ ст. Наприкінці документа запис: «Протокол до записованя справ вечистих и совокупно поточных, рок 1693, л. 55; рукопись черниговской архивной комиссии»)

№ 105

1693, серпня 30 (20). – Нехаївка. –

Лист Лук'яна Василевича до полковника Іллі Новицького

«Мстивый мсці добродію мой.

До ознайменя в. мсці мсці пну преподаю: строны тютюну, которий сторговали короповъци на имя Игнат Рудий з двома товаришми именно каменей тридцят. Теди отважилем и записаный от них череграф одержалем, которий и посилаю ку в. мсці мсці пну. А за готовые гроши продадем того ж тютюну каменей двадцяти три: камен цїна по полталяра. Що того тютюну выйшло всего каменей пятьдесят и три. Сїно, которое косили на Усорочи в законников скидалисмо скирт чтири, а собі законники не взяли ни одной копици, тилко отповіл нам сам игумен до уздреня его з в. мс. мсці пном устне розмовити! Тут теж ознаймую и строни збожа зжатога мні нажали, жита нажали сто тридцять коп, а ярины овса нажали коп сто тридцять и пят. А строны винников млстивый добродію ознаймую: далем тепер нового борошна на кадку, нехай прежде отмовлялис борошном злеглым а тепер, хвала Бгу, к осени приходити и борошъно новое, а не могли ж (?) поправитис, то хиба перемянати, жеби не псовали борошна. И то до ознайменя в. мсці мсці мсці пну преподаю: по отході того бувшого старости Ивана Заїки отобралем гусей 14, качок 20, а инших рухомых речий господарских жадного посудку, не тилко миски и ложки, не оставил аж у людей на новое господарство мусілем доставати. К тому мстивый добродію той то Заїка зостае тилко на згоді (?) подобно хочет и мене неогинутая (?) звести яко и инных. О чом не могу розуміти: чи он мене повинен слухати или я его. Сие до ознайменя в. мсці мсцівому пну преподавши, зостаю назавше слуга твой(?) пна моего млстивого

Лукъян Василевич.

З Нехаевъки августа 20 року 1693».

(НБУВ. – ІР. – Ф. II. – № 14530. – Оригінал)

№ 106

1694, червня 29 (19). – Нехаївка. –

Лист Лук'яна Василевича до полковника Іллі Новицького

«Их црскогo прес[вітлого] влчства Войска Запорозкого мсцівий пне полковник охочокомонный, мні велице ласкавий пне и млстивый добродію.

Поволности услуг моїх яко найпокорнійше вашой панской млсти препославши, извістую, иж тую деревню по указу вашом панском минувшого (?) дня сполне як приналежитая виготовалисмо. На розказане ваше панское, якое мні указано, абы драни купил тисяч зо дві. Теди я тое діло споряди лем, тилко еще тая дрань не отшукана, за которую то дрань тисяч дві, далем осм коп грошей. Строни вапника вашой паньской млсти тож до ознайменя подаю, иж три печи дров вже спалили, толко юж на одну піч четвертую дров будет, а болше не маш. В той міре вашого панского респонсу прошу: чили як тая четвертая піч дров спалится, знову дрова куповати, чили теж робити престати. Знову тиж вашой панской млсти с покорною, а уніжоною аффектацією моею здаюся и ознаймую, же юж борошна кромі житного отнюд не маем, пшона и иньшого. А робітники докучают, яко то вапник и иньшие [роботни]ки. О тое в.м., м. мс. пна о ласкавий респонс упросивш[и,...] должен зостаю в услугах моїх яко найпо[ко]рнійше[...]

Вашой [панской милост]и моего лас[ка]вого и м[лстиво]го добродія ни[жай]ший слуга и подножок Лукян Василевич, староста нехаевский.

З Нехаевки июня 19 1694 року».

(НБУВ. – IP. – Ф. II. – № 14634. – Оригінал)

№ 107

1694, липня 22 (12). – Нехаївка. –

Лист Лук'яна Василевича

до полковника Іллі Новицького

«Их црского престлго влчства Войска Запорозкого мсцівий пне полковник комонный, мні велице млстивий пне и добродію.

Поволность мою в милостивую ласку вашу паньскую яко найпокорнійше полецивши, до ознайменя в. мс., м. мс. пну, и ласкавому добродієви преподаю, иж на ваше паньское, которое от в. мс., м. мс. пна, ко мні прислано, абым (?) людей виправивши за Тиницю в степ, сіно zdobyл. Теды я в той міре рихло стараня приложивши, оноє діло спорядилем. Которого сіна в степу вроблено шістьнадцять скирт. Строни зас оних неводов, которие в Понурниці за указом вашим паньским поедналисмо, зробити, теди вже зроблени, только ж еще не отшукивани, ласкавого респонсу прошу: чи в рихлом часі ониє потреби абыс отшукат чи як ваше паньское розказане будет. Знову теж до ознаймую, же посилаю воз глабчатий новий, дягилю и дяглиці маєвую посилаю сколько було, угурков діжечку посилаю, вересу мішок, запасок посилаю. Которие готови сім, а иньшие еще не роблены. Тое в.м., м. мс. пну, до ознайменя подавъши, должен назавше в услугах моих зостаю, яко естем

В. м., м. м. пну, найнижший слуга и подножок Лукян Василевич, староста нехаевский.

З Нехаевки июля 12 1694 року».

(НБУВ. – IP. – Ф. II. – № 14646. – Оригінал)

№ 108

1694, липня 13(3). – Борзна. –

Лист Забіли до полковника Іллі Новицького

«Млствий добродію мсці пне отче.

За посіщення листовное в. мс. пна отцевское и за узичене нам здоровя доброго низко в.м. мс. пну, милому отцу, ласкавому добродієви, чолом бючи, велце дякую. А взаем и я сим моїм синовским в. мс. м. пна навижаючи листом, яко зычу в. м. мс. пну всеусердно доброго здравия и всякого благополучного в премногие щаслиwie літа заживати поведения. Так покорственно и отдаюся его отцевской з поволними услугами моїми непременно любітелной ласце и млсти.

З Борзни юля 3 року 1694

В. мст. м. пну отцу и милостивому добродієви всего добра зичливий сын и поволний слуга И.(?) Забіла».

(НБУВ. – ІР. – Ф. II. – № 14509. – Оригінал)

№ 109

1694, серпня 31 (21). – Свірж. –

Універсал чернігівського архієпископа Феодосія Углицького

«Феодосий Углицкий, млстию Бжиею православный архиепскоп черніговский, новгородский и всего Сівера, архимандрита елецкий черніговский.

Відомо чиним тепер и в потомние часи, ижесмо славетному пну Лазарю Ламвиевичу (?) позволили и благословили в грунтах нших катедралных под селом Погребками на реці Ивоті греблю сипати межи обома берегами ншими и млын з винницею при ней будовати. За що повинен он будет до катедри ншой золотых двісті дати червоними золотими о запустах Филиповых в сем року наступаючих. А по построению млына волен будет так он сам, яко и потомкове, его пожытку всего так фундаторові млына, яко и катедрі належачого, з него заживати. Любо он сам албо потомкове его кому схотят тот млын пустити. Варуем зас, абы там жадних до млына займищ и закопов не было, кром волного вывоженя з пущ нших деревны надобной до млина. Що все бы в ліпшой памяти и твердости зоставало, сей лист нш з подписом руки власной и з печатю катедральной вышпомененему пну Лазарю выдати розказалисмо.

Писан в Свіржу дворці ншом катедралном року Бжого 1694 мсца августа 21 дня.

Вышменованый архиепскоп рукою власною».

(НБУВ. – ІР. – Ф. I. № 50927. – Автограф (?) написаний на друкованому (!) бланку автора, завірений печаткою. Курсивом виділено друкований текст. Пізніший запис: «1694 – о году августа 21 дня»)

№ 110

1694, листопада 26(16). – Лист короповського сотника

Тихона Довгаля до полковника Іллі Новицького

«Мой велце мсци пане полковнику комонний, мой мсци пане и добродію. Бувши я у вашей пнской млсти, добродія моего, в Нехаевці по салюто-

ваню щасливого и доброго здоровья и незаміжоних літ панованя и при униженом чоломбитю моем просилем приказу старості поодавати челядниці моей забраную одєжду, чого он, староста ексивзується відати, переказует на Неходовского, пред оным бувшого старосту. О том листовне добродія моего як Бг донесет не препомнети велце прошу и реестрик зписаний речей посылаю, зостаючи во вшеляких послушний в оказіях завше поволний

Вашой панской млсти всего добра зычливий и рад служити Тихон Довкеля, сотник коропов[ский].

З Коропа 1694 року ноеврия 16».

(НБУВ. – ІР. – Ф. II. – № 14519. – Оригінал)

№ 111

1694, грудня 21(11). – Понорниця. – Лист понорницького сотника Нечипора Савченка до полковника Іллі Новицького

«Мсци пне полковнику комонный велце мні мости пне и ласкавий добродію.

При поволности услуг моих поклон мой звиклий в ласку в. мос. мос. пну залецивши, доброго здоровья от Гсда Бга веспол з єї милостию пнею и со чади зичу в долгости дни заживаты при щасливом повоженю. При сем покорную мою прозбу до милостивой ласкавости вшой мс. пана вношу за рожоным братом Алексієм Гаврилченьком, Олешка небожчика того Гаврилченька и дячком их рожоным Олихвіром Обуховским, жителям понорницким, которие зачувши о небожчику Олешку, же юж преставился з маловременьного сего жития на вічную памят з Бжия розказаня, оплакавши его, небожчика, и помянувши як церков православная в себї содержит з повинности своей пртелской, пришедши до мене з жалем немалим да и со слезами просячи, абым им дал писмо для увірення до в. м. мос. пана, же он в покровности таковой знайдуться. Що я добре відаючи, же так ест, а не иначей, в тот способ за ними и причиняс, рач в. м. мосци пн. оных як близких вирі (?) не отпустити тще з позосталих вещей небожчикових з побожности своей, на чом будет милосердие вше пньское, що за дшу его, що и ім, сиротам бідним, на памят кровного и рожоного их, а оны повинни за его дшу Гда Бга благати и діти их, поки живота их на сем віку будет. А за в. мст. мост. пна и доброе отримавши милостивую ласку должествуют Гда Бга в Тройци Стой Единаго маестат благати за доброе вше здорове и многолітное при щасливости пановане. Що и повторе в. м. мости пна и добродія моего, низко поклонившис, покорне прошу не остав прозби моя для тых сирот. Гспд Бг будет в них нагородою стократне за таковое помирковане и поділ побожний им, сиротам, бо тилко в них було отца и добродія. А я за дознанную в прошеніи моем ласку ласку, готовим зостаю навсегда и отслуговати и естем в. мости, моему мстивому пну и ласкавому добродієви, цале всего добра зичливий и поволний слуга Никифор Савченко, сотник понорницкий.

З Понорници декавря 11 д. 1694 р.».

(НБУВ. – ІР. – Ф. II. № 14487. – Оригінал)

№ 112

1695, травня 8 (квітня 27). – Мглин. – Купча

«На вьряди мглинском Иваном Спасенком, атаманом городовым, Кондратом Савелевичом, войтом, Аньдрием Глупьченком, городьничым, очивисто ставши Демид Якимович Упаленко и Гришъко Иванович и Осип Тунечски, жители білогощенския, явъне доброволне на тым признали, иж вичъне на потомныя часы продали полосу отчины у Могилках, лежащую ув обрубѣ Білогоском сумеж луцъки Пуха и уз шлях самой дороги стародубовской не пенно и никому не заведенно пну Ивану Романувском[у], сотнику мглинскому, за готовую суму грошей за золотыхъ восемьдесят. З которой отчины полоски могилковской вичъне мает пн Романувский всякий мити ужыток и як всъхочет на пожиток свой повернути, продати, даровати или дармо кому отдати, волно ему самому, жонѣ их жителей, дітем и потомству его. А мы, продавцы, Демид Угаленко и Гришъка з братом Тунечским з тоей полоски вичъне зърекаемся и уступуемо, що от сего часу не будемо мити жадной потребности и не мием. На тым мы, Демид и Гришъка, на вьрядѣ и писмо пну Рома[нув]скому выдали с подписом вьрядовыхъ рук и при печатех.

Писан у Мглинѣ року мѣсеца и дня описанного.

Дописано іншою рукою: До сей купчей полоски могилковской и еще польтори полоси уступлено положение свое міючой к Білогошѣ по Крутий ручай. А так стало полтрети полоси, на що з книг міських мглинских и купчая видана от родит[елей...]не владания Романовского».

(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 50933. – Оригінал, завірений двома печатками. Опубліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. З нових документів до історії Сівєрицини (XVII-XVIII ст.) (ч. 9)//СЛ. – 2018. – № 1-2. – С. 146-147)

№ 113

Між 1692-1695 рр., не раніше травня 17(7). – Москва. – Жалувана грамота царів Івана V і Петра I осавулу Прилуцького полку Івану Носу «(Повний царський титул – Ю.М.)

Пожаловали Прилуцкого полку ясаула Ивана Еремеева сына Носа, велели ему дать сию нашу великих государей нашего царского величества жалованную грамоту на село Голубовку, в том же полку обретающееся, и с людьми в том селе посполитыми и на мельницы на речке Щуровке, на гребле селской щуровской стоящие. Для того в нынешнем сем году мая в 7 день бил челом нам, великим государем нашему царскому величеству, он, Иван. В прошлом де году служил он, Иван, отцу нашему великих государей блаженные памяти великому государю царю и великому князю Алексею Михайловичу, всеа Велия и Малыя и Белья России самодержцу, и брату нашему блаженныя памяти великому государю и великому князю Феодору Алексеевичу, всеа Великия и Малыя и Белья России самодержцу, также и нам, великим государям нашему царскому величеству, служит он, Иван, многие годы со всяким усердием и за те его службы по нашему великих государей нашего царского величества указу подданной наш Войска Запороского обоих сторон Днепра гетман Иван Степанович Мазепа дал ему, Ивану, в наших царского величества малороссийских городах для пожитку и пополнения службы ево в Прилуцком полку село Голубовку с людьми посполитыми да с мел-

ниц на речке Щуровке и гребле селской щуровской стоячих с трех колес все войсковые пожитки, кроме мелничной части, употреблять на то село с людьми посполитими и на мелничные доходы, дал он, подданной наш, ему, Ивану, лист свой. А нашей де великих государей нашего царского величества жалованной грамоты во укрепление и утверждение оною ему не дано указу, видя он, гетман, в Войску Запорожском многие службы полкового ясаула Ивана Носа, позволил ему владати селом Голубовкою и мельницами на речке Щуровке и гребле селской щуровской стоячих с трех колес, все войсковые пожитки, опричь мелничной части употреблять и чтоб ему в то ни кто из старшины и черни ни не и впредь не чинили никакой препоны. И мы, пресветлейшие и державнейшие великие государи цари и великие князи Иоанн Алексеевич, Петр Алексеевич, всеа Великия и Малыя и Белья России самодержцы наше царское величество, слушав ево, того Иванова челобитья и подданного нашего Войска Запорожского обоих сторон Днепра гетмана Ивана Степановича Мазепы листа, пожаловали ево, Ивана, за ево к нашим государем царям к нашему царскому величеству верные и радетельные службы, велели ему селом Голубовкою с посполитими людьми (кроме казаков) и вышеименованных трех мелничных колес на речке Щуровке на гребле селской щуровской все доходы на пополнение нашего царского величества войсковой службы, кроме мелничной части, употребляти. На что и сию наших великих государей нашего царского величества жалованную грамоту дать ему указали на память впредь будущим роду ево. Что мы, великие государи наше царское величество, силою нашей царского величества жалованной грамоты ему, Ивану, и жене ево и детям и роду ево укрепляем и утверждаем и быть тому вышенанписанному за ним в вотчине, потому что он ту нашу царского величества милость и жалованье получил за свои верные и знатные к нам, великим государям, к нашему царскому величеству, службы. И чтоб впредь, смотря на те ево службы и верное радение, дети ево и внучата и правнучата и кто по нем роду будет, также сам великим государям и нашему царскому величеству и нашим государским наследником служить и ему, Ивану, и жене ево, и дети и внукам и правнукам селом Голубовкою владеть и всякие доходы имать и с трех мелничных колес на реке Щуровке на гребле селской щуровской все пожитки, кроме мелничной части, употребляти. А для вящего утверждения нашего царского величества жалованную грамоту утвердить и нашею царского величества печатью повелели.

Писана та нашего царского величества жалованная грамота в нашем царствующем великом граде Москве лета от создания мира ___ месяца маия ___ дня.

Пресветлейших царей и державнейших великих государей их царского величества государского Посолского приказа дияк Алексей Никитин».

(ДИМ. – ВР. – № 635/1. – Тогочасна копія)

№ 114

1696, січня __. – Нехаївка. –

Лист Григорія Новицького до батька, полковника Іллі Новицького

«Мствий добродію мой, мсці пне отче.

Немній утескненний о неласце вашой отцевской млсти, на нас оказуючоеся, zostавати мушу, поневаж през так долгий час жадное ку нам, дітем

своим, от вашей отцевской млсти навижателное листовное не обявляется слово, през якое ради бы мы вседушне о добром повоженю и милом вашей отце[вской] млсти здоровю почувши, утішитися. А так розумію, моя то в том синовская зостаєт неосторожность, же такову премилосердную вашей отцевской млсти ласку на мене мівающую, чимсь обрушилием. Зачим з умислу сим моим си[новским...] вашей отцевской млсти, моего милостивого добродія, навиза[ючи] листом, пренизкое мое вашей отцевской млсти отдаю чолобите [...прошу] покорне о прежнюю вашей отцевской млсти ласку такову, абы мы, чувши частій о милом вашем здоровю, могли тиштітися з оного. О тое и повторе вашей отцевской млсти, моего млствиого добродія, покорственно просячи, отдаюся при поволности моей синовской его ж млстивой ласце.

Вашой отце[вской милости, моего млстивого] добродія [...].

З [...] януар[...] року 1696».

(НБУВ. – IP. – Ф. II. – № 14662. – Оригінал)

№ 115

1696, листопада 10. – Львів. – Лист Станіслава (?) Яблоновського до короля Яна Собеського(?) (регест)

Лизогуб з 40 000 задніпровських козаків, взявши з собою 40 гармат, прийшов до Дністра. Прийшов до нього й полк з кількасот кінноти, він залишив табір з піхотою та гарматами над Дністром і переправився через Дністер. А татари мали свою сторожу в полях за Дністром, щоб повідомити волості понад Дністром про козаків, коли ті підуть до Дністра. Тому татари загнали стада й бидло вглиб Буджаку, а козаки знайли тільки пусті села. В одній паланці залишилось сім турків, котрих козаки дістали (двох вбили, а п'ятьох взяли живцем), втративши під час штурму 20 козаків. Татари зібравшись, дали козакам битву, в котрій полягло 500 козаків. В Буджаку була тоді пошесть, дуже багато козаків заразилось і по дорозі повмирали. З Лизогубом повернулося 16 старшин, а четверо померли. Краще їх не пускати в міста, поки не скінчиться пошесть. «Велику шкоду вчинив Самусь, бо спалив чимало сіл, попалив збіжжя не тільки на кордонах, але і по полях і взяв велику здобич: самих овець 7000 пригнав до Сороки. А мав з собою лише 1090 війська». Наші взяли недавно кілька тисяч турок і липків з селянами, взяли й невільників. Могли й більше липків взяти, але що з ними робити і куди дівати. Бідолаха Півторака (Pułtoraka) поранений в голову й кілька разів поранений кулями.

(БЧ. – ВР. – № 2715. – С. 131. – Тогочасна копія.)

№ 116

1697, вересня 22 (12). – Купча

«Року Божого тисяча шестсот деведьдесят семаго мсця септеврия 12 дня.

Ставши персоналитер пред нами Павлом Гудовичом, сотником бакланским, Тишко Федорович Истоменок на справу з Хомкою Панасовичем, которий Тишко Федорович Истоменок купил двор со всім дворищем и сад у Юрка,

пасинка, а Хомко Панасович упирался у двор и сад, якоби он купил з часткою пашні и дворище. А же Юрко пасинок признал устне, иж Тишку Федоровичу Истоменку продал двор со всім дворищем из садом из пашнею, а Хомци Панасовичу тилко одну частку пашні. Теди вислухавши меж оними справи, далем виш помененний Павел Гудович, сотник бакланский, писание сие для ліпшой певности в далший час и в потомнии, жеби ни мав Хомко Панасов до звиш помненних грунтов справи жадной, ани его діти; за виш помененние грунти дано коп десять.

Виш помененний Павел Гудович, сотник бакланский. М.П.»

(НБУВ. – IP. – Ф. II. – № 18089. – Копія кінця XIX ст. Наприкінці документа зроблено запис копістом: «Рум[янцевская] Оп[ись], п[олк] Старод[убский], с[отня] Бакл[анская], т. 97»)

№ 117

1697, серпня 1 (липня 22). – Купча

«Року тысяча шестсот девяносто сего мсца июля 22 дня.

Я, нижей подписанный, відомо чиню сим моим записом кому о том будет потреба відати, иж міючи я по смерти славной памяти отца моего Степана Дашка, мні отказано и в тестаменті виражено зостае лучку албо рачей паштовник, лежачий у Дашках по сем боку греблі и ставу, а з другой стороны поміж Процишиной Джусишиной. Котрого себе видячи я приупалого, продалем тую лучку славетне урожоному его млсти пану Михайлови Прокоповичови, сотникови илинскому, за истотную суму личби литовской коп чотири, яко свою власную. На що я и запис сей мой даю виш мененному его млсти пану Михайлови Прокоповичови, сотникови илинскому, жеб юж вічними часи не повинен нікто я[...], з братов моїх так теж и з кривних, близких и далеких, и з жадних [...] сукцесоров виш мененного его млсти пана сотника за тую лучку турбоват и до жадного права потягат. Волно оному як хотя владнути, волно продат, дароват и на свой пожиток обернути. А хто би міл оного пана сотника за тую лучку турбоват албо до права гделиколвек потягати, таковий будет усі наклади правние тратити под зарукою талярей двадцят, на що и запис мой даю. За відомом его млсти пана Михайла Прокоповича, сотника илинского, Игната Ивановича Короленка, атамана городского, Юска Карпенка, войта, Андрія Шпаченка, бурмистра, и иных людех зацних на тот час будучих при печати городской и с подписом руки моей, так же и писарской року и дня виш писаного.

Я, Корнилий Стефанович Дашко, рукою.

Я, Иван Стефанович Заїка, писар илинский.

Запис іншою рукою на звороті: «Сей запис видан от пана Корнія Стефановича Дащенко его млсти пану Михайлови Прокоповичеви, сотникови илинскому, на лучку у Дашках на вічне уживане».

(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 56259. – Оригінал, завірений особистими підписами і печаткою. Опубліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. З нових документів до історії Сіверщини (XVII-XVIII ст.) (ч. 8)//СЛ. – 2017. – № 6. – С. 89-127)

№ 118

1698, липня 4(червня 24). – Глухів. –
Лист генерального судді Івана Чорниша
до Федосія Хоминського, ігумена Свято-Микільського
Крупицького монастиря в Батурині

«Превелебный в Бгу мсці игумен обители стой Крупицкой батуринской, мні в Дху Свтом мсцівий отче и ласкавий приятелю.

Як завше иле в слушном вшое превелебности требованії довлетворивотой (?), так и тепер по желанию его не уже по двоесловной Власа Дахненка кгрун-тику леггацией, но по первому нам через письмо свое врученное за общее всіх спасенне во вічност от себе обители свтой в спокойное владіние с потвержде-нием листом ншим надаемо. О чом тут же особливое написано до атамана спского, абы учинивши (?) помянутого кгрунтику вперед не интересовался, прилагаем и самого мя. При том его ж свтим и Бгу приязним млитвам назавше полецаю и зостаю вшое превелебности всіх блг зичливий приятел его царского пресвітлого величества Войска Запорозского судия енер[алний] и на містцу ясневелможного зостаючий Иван Чарниш.

З Глухова июня 24 року 1698.

Адреса: «Превелебному в Бгу гедну его млсти отцу Феодосию Хоминскому, игуменуви обители стой Крупицкой батуринской, мні в Бгу Сто млствому отцу и ласкавому приятелеви отдати».

(ЦДІАК. – Ф. 154. – Оп.1. – № 32. – Арк.1. – Оригінал завіреним печаткою)

№ 119

1698, липня 4(червня 24). – Глухів. –
Універсал генерального судді Івана Чорниша

«Его царского пресвітлого величества Войска Запорозского судия ене-ралний и на містцу ясневелможного зостаючий Иван Чарниш.

Вам п. атаману спскому объявляем:

Поневаж превелебный гедн его мил. отц Феодосий Хоминский, игумен обители стой Крупицкой батуринской, писал до нас, абысмо от Власа Дах-ненка, жителя бывшего спского, тепер габит в обители речоной себї прият-шого, кгрунтик притом нам первие врученный, а повторе леггациею им отка-занный, вручили. Теды мы на прошение склонившиися, надаемо оний за общее всіх спсение вишречоной обители стой во вічное владіние. Зачим ижбысте ві-даючи о такой волі ншой, до того вперед не интересовалися и в спокойном держаню найменшой перешкоди не чинили, пилно жадаем и приказуем и при-том его ж поручаем в сохранение Гсдві.

Дан в Глухові июня 24 року 1698.

Звишменованій судиа».

*(ЦДІАК. – Ф. 154. – Оп.1. – № 32. – Арк. 2. – Оригінал завіреним печаткою.-
Записи на звороті: «Лист пна судії енералного Чорниша на грунттик Власа
Дахненка июня 24», «1711»)*

Заповіт конотопського священника о. Корнилія

«Я, на имя зовемиий отец Корнилий, мешкающий во грады Конотопі, будучи от Господа Бога хоробою навіжоний и звлаща чуючися же ближче мені приходит до смерти, нежели к животу за доброй еще памяти и зуполного розуму моего позосталие убожество мое распоряжаю яко по обикновению своему за спасенне и за отпущение гріхов своїх отказую и записую золотих сто на святую Софию, на церков печерскую отказую золотих осмьдесят на церков соборную конотопскую Рождества Богородици, сто золотих и таляр на святых 40 мучеников, сорок золотих и таляр святителя Христова Николая, сорок золотих и таляр на Рождество Богородици конотопской графолой отказую друку лвовского до того ж храму Рождества Богородици, отказую комору посред ринку коморное окно середь комори на успение тож едно окно з краю от шевні, комора шинковная на три церкви записуется на Георгия, на сорок святых, на святого Николая, зятю моему Марку отказую комору окно из дверми, комору верхнюю унукові моему записую и готових грошей тому унукові чехами талярей десять, отцу Афанасию, брату моему, записую рясу тонкую, лисями подшитую, синовии его жупан каруновий из гузіками срібними, тріюдь постную друку лвовского отказую до Рождества Богородици, тріюдь цвітнуню отцу Афанасию записую, а скриня из книжками, якие есть зо всім, записую Марку моему, старшому Левку записую мазку (?) из двором и клячу, дерева різаного шестнадцать колод и подвалин три отказую на церков соборную, на монастыр печерский записую пояс позлоцістий на сорокоусти в Конотопі до церковъ божественних пречестним отцем пресвітером конотопским на (...)*ную церковъ по осм коп, далем по таляру, паламарам по золотому, срібла (...)*аного пять гривень Марку, зятю моему, виписую. Которое мое легованное и записанное убожество достойно и праведно по моему обикновению, кому що леговано, все сие суть записано и утверджено сим тестаментом моим яко то на обители святые киевские на святую Софию и на церков печерскую, так теж на церкви Божие конотопские, а особливо Марку, зятю моему, и брату моему Афанасию из его сином и Левку Старому вся сия есть вещей описанно до увідомления, кто би потребовати міл в кожного суду и права; тут теж дарую и напоминаю сим тестаментом моим, абы кождий прытом и родич мой, близкий и далекий, не важился сего тестаменту моего касовати кому що есть записано и хто би міл сей тестамент мой з приятелей моих, близких и далеких, касовати и турбовати такое мое из волі учиненное записанное убожество, такового заклинаю святыми отци, иже во Никее 313-ти. Которий мой сей тестамент писан при людех зацних и віри годних.

Діялось во граді Конотопі року Божого 1698 місяця августа дня 14.

На сем же тестаменті моем устне упрошоный уряд конотопский о подписи имен и о притисненя печатей звиклих урядових в кожного суду и права для ліпшого увірення и певности.

Андрей Кандиба, наказний сотник конотопский (м.п.)

Игнат Макуха, атаман городовий (м.п.).

Гаврило Семенович, войт конотопский (м.п.).

Люде там бившие при справінню сего тестаменту мещане конотопские особи зацние Иван, цехмистр кушнірский, Иван Лесенко, Алекса Крамар, Алексій Кириленко, Григорий Кривецкий, Феодор Петрович, писар конотопский подписовал рукою власною.

(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 57808. – Копія кінця XIX ст. Опубліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. З нових документів до історії Сіверщини (XVII-XVIII ст.) (ч. 8)//СЛ. – 2017. – № 6. – С. 89-127)

№ 121

1698, серпня 31 (21). – Чернігів. –

Універсал чернігівського архієпископа св. Іоанна Максимовича

«Феодосий Углицкий, млстию Бжиею православный архиепскоп черніговский, новгородский и всего Сівера.

Послідуючим мы изволению преосвященного Лазаря Барановича, преосвященного Феодосия Углицкого, архиепскоп черніговских, потвержаем даные листы на фундоване и уживане млына пречстному гспдну отцу Иосифу, протопопі вороніжскому, и позволяем з того млына пожитков уживати так ему, яко и потомком его, и кому зхочет тот млын пустити в кгрунтах нших катедралных под селом Погребками на ріці Івоті построенный. Варуем зась, абы там жадних до млына займищ и закопов не было и жадной в кгрунтах катедралных до млына неналежных и неотданных шкоди не чинено. Що кожному тепер и в потомные часы извістно да будет. Достойнійшаго же ради увідения и кріпости сей лист нш з подписом руки при звыклой печати менованому пречстному отцу протопопі выдати повеліхом.

Писан в катедрі архиепскопской черніговской року 1698 мсца февруар[ия] дня 17.

Рукою власною.

Запис на звороті іншою рукою: «В сем універсалі любо една именуется особа, однак он як прчстному отцу протопопі вороніжскому, так и пну Иоанну Холодовичу, швакгрови его, ест служащий, поневаж кгрунт той обоім их млтем в очизні (?) поданий».

(НБУВ. – IP. – Ф. I. № 50927. – Оригінал, написаний на друкованому (!) бланку автора, завірений печаткою. Курсивом виділено друкований текст. Пізніший запис: «1698- о года февраля 31 дня»)

№ 122

1699, травня 19 (9). – Чернігів. –

Універсал чернігівського полковника Юхима Лизогуба

«Его црского прстлого влчства Войска Запорожского полковник черніговский Евфим Лизогуб.

Ознаймуем сым нашим писанем кождому кому колвек о том відати будет потреба, иж п. Федор Крассувский, товариш полковый, на вспарте своего убогого господарства угледівши способное місце для построения млынка у своїх

власных купленых кгрунтах, именно на річці Щодрувці у лісі против прогону поля, просил нас себі фундушового писаня за которым бы могл он себі безпечно речоний строїти млинок. Теды мы, принявши его, Крассувского, слушную прозбу, позволяем оному ку пожитку своему на помененной річці Щодрувці строит млинок, з которого всякими розмірами приходами пожитковати и яко козакови на себе отбирати. Однак тое пилно варуем, абы людским з сторони кгрунтов тым занятєм новопостроенной греблі не чинилася яковая шкода.

Дан в Чернігові мая 9 1699 року.

Звишменованный полковник черніговский Евфим Лизогуб.

Донеслося нам відати в Чернігов, иж он то, п. Крассувский, уже на речонем місці высипавши греблю и почавши клітку строїти, на тот час уже просил нашого себі фундушового писаня. Теды позволяем подлуг вищречоных кондицій заживати спокійне тим новопостроенним млинком и всякие на себе отбирати розміри. А то взглядом его заслуг».

(НБУВ. – ІР. – Ф. І. – №56254. – Оригінал особисто підписаний Ю. Лизогубом і завірений печаткою)

№ 123

1699, червня 16(6). – Чернігів. – Постанова чернігівського суду

«Року тисяча шестсот девятдесят девятого мсця июня дня шестого.

На уряді его царского пресвітлого величества Войска Запорожского в полковом чернігівском перед нами его ж царского пресвітлого величества Войска Запорожского полковником чернігівским Евфимием Лизогубом, Юрием Затиркевичом, суддею полку Чернігівского, Николаем Крембецким, асаулом полковим, Семионом Ялинским, знатним полку Чернігівского товаришем, Мартином Половецким, атаманом городовим, Иваном Тризничем, сотником слабинским, Петром Стефановичом, сотником роїским, Климом Стефановичом, сотником білоусовским, и многих на тот час у суду будучих товаришами ставши очевисто пред судом Ничипор Губар и брат его Тимуш, ускаржался на сиомакувских жителей, иж будто они отчину, п[р]озиваемую Сіверщину, неналежне себі присвояти менуют бити пустовскою, на що им же так сомому (!) Губареви, яко теж и его братови посвідчили имено сие люде Пилип Турчин, жител рипцкий, и Отрох Сергіенко, жител тамошній же. А кгда на отводи стали всі громадою симакувци, еде[н] по другому сознавали под сумленем души своей, иж то их власний от килкодесят літ им служачий кгрунттик и отчина, зовемая Сіверщина. В которой таковая винайшлася з ріпчанами граница, взявши от буди через Брак старосвіцкими рубежами: ріпчанам лівий бок, а семакам правий бок до Олса (!), а з Олса пройшовши у Ляцкий, тими ж старими рубежами, то лівая сторона ріпчаном, а правая сторона семакам от Ляцкого, а отишовши з Омглай болота, котор[ое] з одного боку граничит от Ріпок, а з др[уг]ой сторони от того ж виш описаного Браку, взявши дорогою до Настасии старости рубежами, а от Настасии в Синець річку, Сінцем річкою по правой стороні Губорова отчина, а по лівой стороні Семаковщина аж знову до Зомглая болота. Судътеци в той справі засілий, уваживши обох сторон

річи, яко при них (?) сиомаковцах речоний кгрунт Сіверщину заховует, так наказует: або Ничипор Губар и брат его Тимуш и з ними ж свідки их Пилип Турчин и Отрох Сергієнко, яко турбатори напрасние, до которого часу сиділи у вязеню, а з вязеня приналежне погодили и наклади правние повор[...]. До которого кгрунту Сіверщини, аби реченые турбатори вічними часи не втручалися, але так собі у них заживали споко[йне], як виш помянутая граница опісивает под виною ст[а] золотих варует крипостю сего декрету.

Виш менованийий черніговский полковник Евфим Лизогуб.

Сергій Затиркевич, суддя полку Черніговского.

Николай Крембецкий, асаул полковий черніговский.

Семион Ялинский, товариш полку Черніговского.

Марциян Половецкий, Иван Тризнич, сотник слаб[инский].

Атаман городовий черніговский.

Клим Стефанович, сотник билоуский.

Петро Стефанович, сотник роиский, рукою власною».

(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 56261. – Тогочасна копія. Оpubліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. 3 нових документів до історії Сіверщини (XVII-XVIII ст.) (ч. 9)//СЛ. – 2018. – № 1-2. – С. 147)

№ 124

1699, серпня 11(1). – Борзна. – Судова справа

«За сотництва Тарасова Забіли 1699 августа 1 д. Максима Бр(...)* справа.

На вряде нашом борзенском передо мною, Тарасом Забілою, сотником Войска Запорозкаго на тот час будучим, Лукьяном Шевченко, атаманом городовим, Григорием Филиповичем, войтом, постановившися Максим с притомностью жони своей, на Евхима Козла ускаржался и на сина его Василия в таковий способ, иж бившими в товаристве в торгувльі, меновите, мілисмо товару рогатого, яко и дробини, якосмо стали рахунок ис собою чинити под Почепом в лісі, по сварі межи нами стал и оний Василий Максима син. Не помятуючи на карност права посполитого и не жалуючи здоровья Максимового, оного сродзе избил на тілі и на члонках. Которий Максим, поважаючи собі, оного Козленка в чужих краях правом не доходил, леч до свого пра[ва] ставился, которий за преконаем свідков, Василий Козленко, есть обвинений, и абы Максиму во всем угодивши, чинил до сих наказуем, которий ведлуг декрету Максима поеднал, уряд для ліпшой памяти оную справу до книг велілі записат.

(НБУВ. – IP. – Ф. I. – № 50911. – Тогочасна копія)

№ 125

1699, вересня 19(9). – Ніжин. –

Універсал ніжинського полковника Івана Обидовського

«Его црского прсвтлого величества столник Войска Запорозского полковник ніжинский Иоан Обідовский .

Ознаймуем сим ншим універсалом всей старшині и черні полку Ніжинского и всім, кому бы о том приналежало відати, иж висоце в Бгу превелебний

его млст отц Кирилл Филімонович, игумен мнстра Омбишевского, мючи от святой великой чудотворной Лаври Киево – Печерской врученное собі правление и строение того своего мнстира для свободнішого и латвійшого в всіх ділах управления и для защищения добр мнстирских, яко міст от прошлых давных властей виданые кріпости, а особливе от самого ясневелможного млстивого моего добродія, его млсти пна гетмана, потвержений універсал. Так абы и ншу отворстий лист ку таковому ж далшому соблюденію добр и волностей наданых был виданий приліжное от его млсти отца игумена принялысмо желание.

Послїдуючи теды без найменшого нарушеня висоцеповажному ясневелможного моего добродія з горливой его пнскої ку обители свто побожности виданому універсалові и инные прежных антецессоров в цілости заховуючи кріпости и до того відаючи, же от кожного нас блгопотребна ест ку обители особливе в их защищеніи прислуга, выдаем сей лист наш, през которий пилно того потребуем, абы тая свтая обител при всяких в універсалах выраженных свободах не нарушне тривала, а найбарзій яко ретелне тое опіваєт висоцеповажний ясневелможного реїментара указ, жебы от датков роковых приналежных на слуг нших войсковых ціле была волна так, абы тое завше непремінно было заховано, ствержаем и жебы тая свтая обител в всякой своей свободі жадной и наименшой ни от кого не поносила трудности, повторе властїю ншею міти хочем и пилно приказуем.

Дан в Ніжині сент[ябра] 9 д. року 1699.

Звишменованный столник и полковник ніжинский рукою власною

На звороті: Волност от всякой подачи его млсти пна полковника ніжинского Ивана Обідовского».

(ЦДІАК. – Ф. 153. – Оп. 1. – № 4. – Оригінал завірений особистим підписом і печаткою)

№ 126

1699, грудня 7 (листопада 27). – Стародуб (?). – Купча

«Року 1699 ноеврия 27 дня.

Передо мною Павлом Гудовичем, сотником бакланским, Иваном Остаповским, войтом бакланским, и Александром Сідерским, жителем стародубовским, малярем, и иншими людми зацними и віри годними, ставши очевисто и явне и з доброй своей воли шляхетне урожоний пн. Александр Тарайковский чинил доброволне нам извістно, иж продал поля своего власного чвертку из покосом принадлежачим, нікому ни в чом не заведенный и нікому не пенний, лежачий едною межою подля Василя Савкина в селі Жукови, з другой стороны лежачий межою подля Павла Сенкевича и зо всею приналежитостію до того поля пну Микиті Федоровичу, дяку, за полосмдесять коп. Которим то полем пну Никиті волно як хотя владіти и пожитковати, волно продати, даровати, заміняти на свой больший пожиток як хотя оборочати, а я, виш помененный Александр Тара[й]ков[ский] не мію втручатися, ані жона моя, ані діти мои, ані з покровних близких и далеких ніхто, тилко ж в вічност подаю пну

Микиті и жоні и дітем его и вічними их чиню поссессором оной. На що для ліпшой вири и крипчайшой в далший час певности даю и писмо сие купчое доброволне из подписом руки и притиснениям печати.

Року и дня виш писанного.

На подлинной подпис тако:

Звиш менованный сотник бакланский».

(НБУВ. – ІР. – Ф. II. – № 18090. – Копія початку ХХ ст. Наприкінці документа написано: ««Рум[янцевская] Опи[сь], с[отня] Бакл[анская], т. 97»)

№ 127

1700(?), квітня 4 (березня 24). – Кролевець. – Купча

«Року Бжого 1701(?) марта 24 дня.

Перед намы зуполним урядом кролевецким, Иваном Николаевичом Маковским, сотником, Иваном Макаровичом, атаманом городовим, Аверкием Антоновичем, войтом, Григорием Мартиновичем, Петром Ивановичем, бурмистрамы, ставши персональне Сава Андрієнко, товариш сотні Кролевецкой, чинил нам, вижей менованным особам, оповідь, иж продал лісок свой лежачий за Ретю, Корма прозиваемый, за золотих шіст его млсти пну Костантию Ивановичу Голубові, бунчучному Войска его царского пресвітлого влчства Запорожского енералному. До которого ліска мененний Андрієнко он сам, жона и потомки его не міют вічними часы интересоватися, под закладом вины на суд енералний коп десят варуем, а пну Костантию Ивановичу Голубові, ему самому, жоні и потомком его в вікуистой поссессіі тримати и кому хотіти волно дати, продати и даровати. Що для ліпшой певности писмо оное печатю сосницкою есть стверженно.

Діялося в Кролевіці року и дня вижей по(ме)ненних (?) и пред звиш описанным урядом кролевецким».

(НБУВ. – ІР. – Ф. I. – № 65027. – Арк. 7 зв.-8 Копія початку ХVІІІ ст. Наприкінці документу намальовано коло, всередині якого написано «місто печати»)

№ 127

1700, вересня 9(19). – Лист невідомого

до черніговського архієпископа св. Антонія Стаховського

“Року 1709 мсця септеврия 19.

Ставши Никита Войнов в обітелі Всемилоствитого Спаса при битности чест[ного] гспдна отца Феодора, Войнов сознал, что он, и дід, и отец его от колкодесят літ ходили отчину, наданую на обітел Всемилоствитого Спаса; а тая отчина ходили в девети пудих, прежде спуштошенои; и тая отчина стоит на трох урочищах: Загоровская, там стоит дерев вусимнадцят: сосон девят и дубов девят; названой Гриви, в Зебоцком против футора Обичаеви; дерев неизвістно колко, и Далматові, в Ивотском кгрунт, сосон з сорок, а дубов неизвістно сколко; в Загоровской знаемо (?) лук Гриви и в Зябоцкой крест(?). Кромі сеей отчини ходит архиерейскую, Вошанитскую прозиваемую, а в тоей отчини знамено (?) двое вил в такий способ достатной отчини Спаской.

Сут и дві озери: едно озеро Подгорнея, вишшей Обичаеви майдану, а другове Кробишовской, Спаское прозиваемое”.

(БПАН – ВР. – № 261/2. – С.6. – Копія XVIII ст. Адреса: ” Высоце в Бгу превелебному его млсти гсдну Антонию Стаховскому, архимандриті новгородскому, мні в Дху Стом отцу и блгодітелю смиренно да вручится”).

№ 128

**1700, грудня 10(листопада 29) і грудня 29(18). –
Конотоп, Батурин. – Купча і її ствердження
генеральним суддею Василем Кочубесм**

«Року Божого 1700 місяця ноемврия 29 дня.

Пред нами урядом конотопским, а меновите пред Феодором Кандибою, обозним полку Ніжинского, и Семеном Зимувцем, сотником на той час будучим наказним конотопским, Игнатом Макухою, атаманом городовим, Гавришем, войтом, Гаврилом Плаксенком и Андріем Ярмировим, бурмистрами, ставши очевисте, явне, ясне з доброй волі своей без жадного примушеня Степан Наталченко з женою своею Оленою Ювхимовою и при том же будучи брат Степанов Герасим и Иван, син того ж Стефана, вси виразними мовили словами, иж я, Степан Наталченко, з женою своею Оленою свой власний камень млиновий ставидло едно на міской греблі в одной клітці и на одном году з паном сотником конотопским передней камень пану Григорию Костенецкому Воловатиму, знатним міщанам конотопским, нікому не пенний и нічем не заведенний камень за певную сумму монети доброй тысячу золотих продаем той камень пану Григорию Костенецкому у вічність. А отобравши я, Степан Наталченко з женою своею до рук своих всю тую сумму вирикаем так самих себе, жену дітей моих и кривних своих, близких и далеких, а ему, пану Григорию и пану Матфею Волюватим, продавши, пустилем во вічніе віки, волно будет им, паном Волюватим, жонам и дітям их, от мене купленным каменем в млині як своим власним владіти, дати, даровати, продати и як хотя на свой пожиток обернути. А для ліпшой віри на потомние часи даемо им, паном Волюватим, урядовое сие рукоданное наше писмо з подписом рук и притиснением урядовой міской конотопской печати.

Діялось року и дня вышписанных в дому нашем при людех зацних и віри годних и могоричниках, на тот час будучих, при отцу Димитрию, священнику Юрьевскому конотопскому, и при Кирилу, крамару ніжинскому, и при [...] Тимошенку, міщанину ко[нотопскому...].

Року Божого 1700 декабря 18 дня.

Пред судом его царского пресвітлого величества Войска Запорожского енералним ставши п. Григорий и п. Матвей Волюватенко, обыватели конотопские, показивали сей купчий запис, освідчаючи, же купили они на греблі міской конотопской на реці Конотопі камень млива и просили, абы для твердости лутшой той куплі могла быти на нем притиснена судовая печать и положен судейской руки подпись. Яко теди то купчое писмо показалося быти урядом конотопским явно и ясно справленное, так суд тое учинити им, панам Волюваченкам, не отмовивши, печать судовую на оном веліл притиснути и при подписи власной руки.

В Батурині.

Его царского пресвітлого величества Войска Запорожского енералний судия Василий Кучубей».

(НБУВ. – IP. – Ф.І. – № 57809. – Копія кінця XIX ст. Опубліковано: Мицик Ю., Тарасенко І. 3 нових документів до історії Сіверщини (XVII-XVIII ст.) (ч. 8)//СЛ. – 2017. – № 6. – С. 89-127)

№ 129

1675(?), червня 6 (травня 27). – Чернігів. – Купча

«Року Божого тисяча шестсот [...] мсца мая двадцат сегого дня

Перед нами Стефаном Остроховичом, войтом черниговским, Павлом Филиповичом Коньцевичом (?), бурмистром, и райцами, в ратушу черниговском заседающими, ставши очевисто пан Васил Семенович Селецкий, товариш полку Черниговского, сполне з жоною своєю Катериною Степановною Сташевською нею (?), а внукою зойшлой памяти Яна Вижькгерта Яцкевича, явне, ясне и доброволне до книг міських черниговских признали, иж они, міючи дідизну и отчизну свою част кгрунту, на котором Яцкевич діти(?) Сташевской в селі Голубичах (нині – с. Голубівка під Любечем Ріпкінського р-ну – Ю.М., І.Т.) мешкал, с поседіньем, то ест з двором, огородами, садом и лісом, полями, ролями на Шупиловьце иле счо ест, и за гребелкою подле поседеня з ставком, до того ж Шупиловьчына против Михайла Шевця нивье и (...) * и сеножат, где небожчик Сташевский сіно кошовал, и отьчина Твориговьская, гдемколвек найдется, и хто де відомое покажет свое власное, никому ни в чом не пенное и не заведенное не выймуючи с того жадное и наименшое части на самих себе и на потомки свои, все сполна на вічност пану Ивану Уласовичу Климовичу, хоружому полку Черниговского, жителю березынскому, за сімсот золотих полских доброе монети продали и гроши от обравши, тут же перед урядом квитовали, даючи моц и владзу пану Ивану тоею частью кгрунътом зо всіми пожитками як небіжчик Сташевский задавал и на чом седіл, владіти, в моци своей тримати и пожитки на себе брати и од себе кому хотіт дати, продати, даровати и записати. Которое продажи сознаваючыє сами и потомки их, близкие и далекие кривные, тое части кгрунтов вічними часы боронити не мают и мети не будут под закладом суми таковое ж семисот золотых полских. А на далшое утверждение того кгрунъту части дідовьское и отцевское тут же перед урядом зрекльсе и в реалную и спокойную вічную посессию пану Ивану, жоні и потомком его подали, завели и вічними посесорами тое части кгрунту zostавили. Счо все для памяти до книг міських ест записано, с которих и сей випис под печатю урядовою міською ратушною черниговьскою ест выдан.

Писан в ратушу черниговьском.

Емелян Иванович Яхимович, писар міський черниговьский.

(НБУВ. – IP. – Ф.І. – №56240. – Оригінал, завірений підписом чернігівського писаря і печаткою)

1637, березня 26(16). – Чернігів. – Реляція возного

«Выпись

Из духовной черниговской консистории коллежскому советнику Григорию Політикі из присланной при сообщеніи наместническаго черниговскаго правления копиею реляціи шляхетнаго Яна Рожановскаго, вознаго генерала, свидѣтелствованной сею консисторіею с подлинною, иміющеюся в книгѣ, хранящейся в кафедрѣ черниговской от 1634-го по 1637 год, под именем обляти манифестациі протестациі, реляціи, присяги интромиссиі, в которой точно так изображено.

Реляція шляхетнаго Яна Рожановскаго, вознаго генерала, подана у посессию села Юдинова урожоному пану Карвовскому.

Року Божого тысяча шестьсот тридцять сегого місяца марта шеснадцатаго дня.

На вряде кгородском в замку его королевской милости черниговском передо мною Самуелем Калиновским, на тот час понамістником замку черниговскаго, станувши очевисто шляхетний Ян Рожановский, возний енерал воеводства Черниговскаго, устное сознане свое ку записаню до книг кгородских черниговских сознал в тые слова.

Я, Ян Рожановский, возный генерал его королевской милости воеводства Черниговскаго, сознаваю тим моім интромиссийным квитом, иж в року прошлом тисеча шестсот тридцять шостом місяца декабрия осмого дня будучи мне взятом на справу нижей помененую од его милости пана Войтеха Карвовскаго до имени и двора его милости Юдинова, в повіті Новгородка Сіверскаго в воеводстві Черниговском лежачого, веспол з стороною шляхтою паном Криштофом Шилинским, паном Яном Боушем и паном Павлом Янковским, где его милость пан Карвовский, будучи державцою тое маетности Юдинова зо всіми при належностями показал ми привилей его королевской милости з канцеляриі коронное на село Юдиново, Пустоши, Михновиче, Ляшово, Середнее селища зо всіми пожитками и при належностями яко се здавна в себе мели и тепер мают себе служачее, водлуг котораго привілею потребовал его милость пан Карвовский, абым я, енерал звичаем права посполитого помененые добра в посессию оному подал. И так я, енерал, веспол с помененую стороною шляхтою тое маетности, згромадивши подданных юдиновских отчицов старых, меновите Левона, Ивана, Василя Голенея, Опанаса Матюгана, Андрея Яцка, Матюшка Серого, Савку Мощанаго, Ждана и иных слободщиков, помененные добра село Юдиново з селищами Михновичами и Ляшовим и Середним зо всіми пожитками, подданными и принадлежностями в моць держане и спокойное уживане ему самому, малжонце и потомком его милости водлуг права леннаго подалом и звезалом, и подданным помененым повинность вшелякую его милости пану Карвовскому, яко пану своему полнить приказалем. Чому ся подданы теж не спротивили и овшом онаго за пана приняли, якож его милость держачим спокойне тое маетности есть; и на то далом тот мой интромиссийный квит с печатью и с

подписом руки моее и под печатми стороны шляхты, просячи, абы то до книг нынешних кгородских черниговских принято и записано было, што отрымал.

За силу учиненнаго в консисторії черниговской определения дана 1783 года марта 23.

Архимандрит елецкий Иерофан (?).

Намістник иерей Григорий.

(..)* діл войсковый товариш Семен (...)*.

Канцелярист Дамян Григоровский».

(НБУВ. – ІР. – Ф. І. – № 62294. – Копія 1783 р. завірена особистим підписами керівництва Єлецького монастиря і представника козацької старшини, а також печаткою)

Іменний покажчик

Покажчик враховує персоналії згадані тільки в тексті джерел.
Не відзначаються імена Бога, святих і літературних персонажів

А

- Авдій Олексійович 241
Авксентій, ієромонах Д77
Авксієнко Пилип 266
Авраменко, городиський житель 230
«Аврамов» Ілля, литовський купець Р8, Р10,
Аврамович Іван, чернігівський полковник 145, 164
Аврамович (Рубан) Ілляш, синявський сотник 187
Аврамович Тимофій, козак, 307, 329
Авраамий, чернець Спаського монастиря в Новгород-Сіверському 12
Авраменко 230
Аврамов Гришко, драгун 84
Аврамова Марица, дружина Гришка 84
Адам 302
Аджі-Гірей солтан 244
Адріан, московський патріарх, 337, 348, Д100
Аксак, шляхтич, земський суддя 54
Аладьин Федір, путивлець 111
«Алексеев» Семен, житель Сенчі 21, 25
«Алексеев» Тимох, наказний сотник, 359
Алексеевич Авдій 241
Алексієвич Тимофій, стародубський полковник Д73
Алімпієнко Стефан, дурневський війт Д44
Ананка, ніжинський хорунжий 198
«Андреев» Дем'ян, ніжинський обозний, 359
«Андреев» Яків, житель Сосниці 25
Андрієвич Василь, воронізький ключник Д50
Андрієвич Хома, сосницький міщанин Д27, Д41
Андрієнко Лесько Д68
Андрієнко Пасько Д68
Андрієнко Прокоп Д68
Андрієнко Яцко Д68
Андрієнко Сава, козак Крелевецької сотні Д51-52, Д70-71
Антонович Аверкій, крелевецький війт 271, Д70-71
Алесієвич Ярмола, повстанець 117
Анастасія (див. Табирчанка (Бобурчанка)
Андраш, угорський король, 332
Андрієвич Стефан, новомлинський міщанин 253
Андрієвський Іван, канцелярист 316
Андрієнко Григорій, отаман 359
Андрій, 225
Андрій 342
Андріянко Захар, сріблянський наказний сотник 359
Андріянко Григорій, отаман 359
Андріянко Клим, отаман 359
Антон, полковник 82
Антонович Оверко, війт Крелевця Д51, 52
Апостол Данило, миргородський полковник, потім гетьман, Р38
Армашенко Іван 239, 241
Артюшевський, шляхтич 12
Артюшенко Михно, отаман городовий Д44
Артюшко 84
Арцім, повстанець 117
Астаматій Остафій 207
«Афанасієв» Данило, ніжинський наказний сотник, 359

Б

- Бабель 94
Бабинін Василь, дяк Д77
Бабиченко Василь Д54
Баглай Іван, остерський житель Д32
Бадиленко Лаврін, ніжинський наказний сотник, 359
Бакало Ярмола, житель Борзни Д18
Баклак Лук'ян 358
Бакланський Павло, сотник, 359
Балдуїн Фландрський, граф, активний учасник хоєстових походів, 332
Баліловець Іван, ніжинський полковник 8
Бальцєрова, шляхтянка 47
Баранович Лазар, чернігівський єпископ 194, 220, 238, 239, 240, 241, 243, 248, 255, 297, 303, 305, 307, 315, 318, 320, 324, Р38, Д29, Д59, Д69, Д77, Д83, Д84, Д86, Д100
Батий, хан, 315, 318, 319
Баторій Стефан, король Речі Посполитої 81
Безобразов Іван, дворянин Р14
Безпалій Іван, претендент на гетьманство 165
Безпалій, зінківський осавул Р23
Безп'ятий Іван Д8
Безрідний Гнат, опішнянський бурмистр 255
Безуглий Петро, батуринський житель, 339
Белосельський Микифор», князь 23
Белявський Іоан, печерський протопоп Д58
Бенецький Ян, шляхтич 158
Березенко Пилип, отаман соболівський 131
Березовський, шляхтич 47
Берлінський Іван, мельник, Д4
Берсенев Ілля, поручик 178, 179
Берюховський «Стенька», купець Р11
Бєлацький, шляхтич 158
Бєльмакевич 219
Бжозовський, шляхтич, брестський земський писар, 94
Биковський Інокентій, ігумен Петропавлівського монастиря в Глухові 253
Биховець Іван 226, Д101
Бідзінський Стефан, шляхтич 200, Р27, Р28
Білий Васько 329
Білик Іван Солома, остерський боярин Д3
Білозерецький Іван 302
Білокриницький Семен, березинський вїйт Д44
Більдем, єрусалимський король, 332
Бількевич, шляхтянка 217
Блахіно «Гаврилка», купець Р11
Близченко Клим Д40
Близченко Отрох, брат Кліма Д40
Бобинін Василій, дяк, 316
Бобурчанка Анастасія, ігуменя 150
Богатир Іван 136
Богданович Іван, новомлинський писар 267
Богданович Ілля, чернігівський райця, 320
Богдановська Анастасія, чернігівська жителька, Р38
Богдановський Андрій, син Богдановської Анастасії, Р38
Богдановський Григорій, син Богдановської Анастасії, Р38
Богомаз, козацький сотник 180
Богун (Федорович, Федоренко) Іван, вінницький (кальницький) полковник 203, Д20
Богуш Іван, остерський боярин Д3 72
Богуш Федір, шляхтич Д33
Богуш Овдотья Филоновна 72
Богуш Омелян 72

Болдаковський Василь, чернігівський наказний полковник, 226
Болотников Іван, повстанець 2
Борзаковський Андрій, гадяцький протопоп 255
Борисенко, козак Д88
Борисович Грицько, кролевецький бурмістр 197
Борисович Іларіон 74
Борковська Марія Р53
Борковский Василь (див. Дунін-Борковський)
Бородуленко Хома, отаман Д453
Борсук Іван, козацький сотник, полковник 52, 66, 120
Бортник Іван Д80
Боруховський Зенон, чернець Києво-Печерської лаври 14
Боуш Ян, шляхтич 18
Брачій Мартин, котопський вйт, 358
Бродовський, челядник 107
Броневицький 77
Броновицький Костянтин, шляхтич Д19
Брюховецький Іван, гетьман 192, 193, 194, 198, 199, 202, 203, 205, 208, 209, 210, 211, 213, 214, 216, 238, Р24, Р26, Р27, Р28, Р30, Д20, Д33
Бряннов Леонтій, стародубець, агент 20
Брянський Семен, князь 160
Бубковський, шляхтич 121
Бублик Гнат 226
Бублик Д33
Бубліцович Віктор, ігумен Макошинського монастиря 193
Бугава Іван, козак 88
Буда Яків, срібних діл майстер Д100
Буй Леонтій, осавул Ніжинського полку 120
Булавка, повстанець 107
Бурий Василь 71
Бурчак Наум, отаман Д30

Бутиха 172
Бутурлін Р15
Бутурлін Іван 91, 160
Бутурлін Василь (?) Васильович, боярин, князь 158
Бутурлін Андрій 156, 160, Р14

В

Валькевич Василь Д64
Валькевич Петро 316
Василевич Андрій, писар Д33, Д80, Д101
Василевич Лук'ян Д105, Д106, Д107
Василевич Роман, топальський сотник 137
Василевич Тиміш, мельник Д7
Василенко Григорій, отаман 359
Василенко Григорій, ніжинський полковник 107
Василенко Федір, отаман 359
Василевський, шляхтич 47
Василів Федір Д80
Василь, священник 290
Василь, запорозький козак 272
Василь Васильович № 252
Васильєв Архип, 33
Васько, повстанець 59
Васько 266
Ведевський, шляхтич 28, 75-76
Ведера Павло 271, Д55
Вейчик Сахно Федорович, глухівський сотник 84
Велецький Василь, суддя полковий гадяцький, 346
Великий 207
Великий Іван Д83, Д84
о. Величковський Василь, священник, намісник Борзенської протопопії Д95
Великогогагин Данило Степанович, князь 88, 91, 192, 198

- Велігорський Яків, гетманський слуга, 327
- Величко Михайло, священник 255
- Вельховський Стефан, ніжинський протопоп Д59
- Венславський Самуель, королівський посол Д20
- Вербицький 202
- Веремієнко Опанас, сіверський полковник Р14
- Верещака Прокіп, чернігівський пограничний коморник, Р20, Р21
- Верницький Р25
- Веська, шляхтянка, стародубська підстаростина 47
- Виговська Маріанна, дружина о. Михайла Гунашевського, Р20, Р21
- Виговський Іван, генеральний писар, потім гетьман Війська Запорізького 109, 143, 145, 146, 148, 150, 151, 152, 153, 156, 159, 160, 161, 167, 215, Р27, Р38, Д12
- Виговський Ілля 158
- Виговський Костянтин, підскарбій ВКР, туровський полковник Р20, Р21
- Виговський Юрій 158
- Вигура Семіон, 74
- Вилянєць Ярема, конотопський писар Д31
- Витязь Григорій, бунчужний 208
- Вишль Часни (Весол Щасни), новгород-сіверський хорунжий, капітан 4-а, 8
- Вишневецький Ієремія (Ярема), руський воєвода 30, 44, 78
- Вишневецький Олбрехт 217
- Вишневецький, князь 4, 216
- Вишневецькі, князі 140
- Віктор, ігумен Макошинського монастиря 171
- Вітовський, шляхтич 47
- Віюк, козацький полковник 55, 63
- Владислав IV, король Речі Посполитої 6, 14, 217, Р1, Р3, Д1
- Внучко, повстанець 115
- Внучко Дем'ян, товариш Чернігівського полку, 340
- Водовоз Ярмола, міщанин Д21
- Водовозович Дмитро Д95
- Водовозович Матвій Д95
- Водовозович Юско Д95
- Волинський, шляхтич 158
- Волосар Захар, повстанець 55
- Вольський, київський полковник Р46
- Войнилович, шляхтич, полковник 110
- Войнич Богдан Д37
- Войтенко Іван 346
- Войський Олександр, остерський підстароста Д3
- Войтенко Семен 207
- Волковський Кіндріт, осавул Ніжинського полку 120
- Волконський Ігнат Григорович, князь 209
- Володкевич, шляхтич 217
- Волошин Ілля, осавул Ніжинського полку 120
- Воронич, шляхтич 107
- Ворона 189
- Воронченко Ясько, козацький полковник (прилуцький) 136
- Вуяхевич Михайло, генеральний суддя, наказний гетьман, архімандрит Києво-Печерської лаври 298, 319, Д67, Д68, Д79
- Вяхірев «Павлик», брянський стрілець 44

Г

- Гавриїл, ієромонах Д84
- Гавриленко Гнат, отаман 359
- Гавриленко Кость, полковник кременчуцький Р23

«Гаврилов» Антон, купець Р2
 Гаврилович Роман 226
 Гаврилович Стефан 240
 Газука Д10
 Газука Петро, син Газуки Д10
 Галінич (?), шляхтич 107
 Галятовський Іоаннікій, архімандрит Д81-82
 Гамалія Андрій, генеральний осавул Д101
 Гамалія Григорій 208, 244
 Ганібал, видатний карфагенський полководець, 332
 Ганусенко Климент 347
 Гарасим, батуринський житель, 334
 Гарасим, ієромонах Д28
 Гарасько, сотник 54,
 Гарасько, полковник 81, 82
 Гаркуша (Оркуша, Филоненко) Антон, полковник повстанців 87, 95
 Гармашенко Василь 172
 Гармошенко, товариш військовий 234
 Гашкевич, шляхтич 158
 Гжебенювська, шляхтянка 47
 Ге
 Геврасій (Гервасій?), ієромонах чернігівського Борисоглібського монастиря 241
 Гедеон, о. 302
 Генріх, англійський король, 332
 Генріх Барбароса (?) 332
 Генріх, князь Брабанту (?), 332
 Герасим, намісник кафедральної церкви Борисоглібського монастиря в Чернігові 212
 Герасимович Омелян 307
 Герасимович Прокіп, писар Д7
 Герасимович Семко, прилуцький полковник 236-237
 Гіш де, граф 200
 Гладкий Матвій, полковник миргородський 53, 61, 62, 64, 107, Р23
 Гладкий Семен, генеральний суддя 236-237
 Гнатенко Іван, батуринський житель, 339
 Гнатович Отрох, чернігівський бурмистр 226
 Гнилиця Богдан 226
 Говорич (Говрич) Семен, повстанець 86
 Годила Улас, прохорський наказний сотник, 359
 Голеней Василь, підданий с. Юдиногового 18
 Голеней Іван, підданий с. Юдиногового 18
 Голеней Левон, підданий с. Юдиногового 18
 Голенецький Іван, козацький полковник (стародубський наказний) 142
 Голіцин Василь, князь Д77
 Голіцин Олексій, князь Д77
 Голобояриневич Ісак, чернігівський бурмистр 241
 Головня Андрій, житель Тулиголового 243
 Головчин, повстанець 40
 Головчич Сильвестр, ігумен Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря в Києві 295
 Головацький, козацький полковник 53, 55, 56, 63, 66, 69
 Голота Ілляш, козацький полковник 53, 54
 Голуб Василь, козацький полковник 177
 Голуб Захар, брат Костянтина Голуба, 271,
 Голуб Костянтин, генеральний бунчужний 271, 306, 355, 357, Д51-52, Д54, Д70-71
 Гончар Федір, глухівський міщанин 296
 Гончаренко Гаврило 353
 Горбачевський Іпатій, ігумен Мгарського монастиря, 314, 327, 334
 Горбина Васько, конотопський отаман 71

Горбовецький Михайло, новгород-сіверський сотник Р15
Гордій, батуринський вїйт, 314
Горла Кость, козак, 308
Горленко Гапон, азарівський отаман 308
Горленко Дмитро, прилуцький полковник Д99
Горленко Лазар, прилуцький полковник 181, 208, 218, 236-237
Горський (Гурський) 256, 257
Горченко Іван, житель Ріпок, Д40
Готфрїд Бульйонський, герцог, активний учасник хрестових походів, 332
Грабянка, козацький полковник 55
Грамон де, герцог 200
Грапинський, шляхтич 158
Гресь, повстанець 59
Гресько, козацький полковник 52
Григорієвич Іван 197
Григорієвич Стефан Д46
Григорій, ієрей, намісник Єлецького монастиря 18
Григорій, козелецький протопоп 141
Григорій Іванович, священник Спаського храму в Кролевці 271
Григорій Михайлович, священник Микільського храму в Кролевці 271
Григоровський Демян, канцелярист 18
«Григорев» Гнат, житель Глухова 21, 25
Григоревич Сава, воронізький сотник Д50
Григоревич (Болотниченко) Корній Д53
Григорович Ісак Голобояринович, бурмістр 241
Григорович Лука, ігумен Рихлівського монастиря 260, 265, 266, 269, 274, 275, 276, 277, 278, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, Д45, Д47-48, Д49, Д62, Д100
Григорович Нечипір, седневський сотник 154
Григорович Петро, кролевецький міський писар, 271
Григорович Самійло, батуринський бурмістр, 314, 339
Григорович, чернігівський бурмістр 226
«Григорьев» Олександр, козацький сотник 111
«Григорьев» Роман, писар Ніжинського полку 120
Гриценко Григорій, отаман 359
Грициха Д79
Грицько, олишевський мельник 226
Грицько 267
Грицько, власник млина Д5
Грищенко Опанас, отаман 359
Гришко, козацький полковник (лубенський) 52, 70
Гришкович Іван, слуга, 329
Гроховський Іван, козацький полковник (ніжинський наказний) 142
Грубов, полковник стрільців 158
Грязной Д104
Гудович Павло, бакланський сотник Д41-42, Д64
Гулевич Гаврило, чернігівський підсудок 155
Гульчевський, чернігівський підстолий 61, 62
Гуляницький (Квітка) Григорій, козацький полковник (ніжинський) 135, 138, 139, 147, 155, 156, 158, 160, 163, 301, Р35
Гуляницький Іван, козацький полковник (стародубівський) 137
Гуменський Василь, ніжинський полковий сотник Д101
Гумяницький Михайло, священник с. Берестовець 130
Гунашевська Маріанна (див: Виговська)
Гунашевський Михайло, священник Р18, Р20, Р21

Г

Гедройць, капітан-лейтенант 107
Глухівський (Голуховський?) Семен Р23
Гонсевський Самуель Корвін, стольник
ВКЛ, польний гетьман литовський 102
Гордічин 251
Горецький Вавринкць (Лаврентій), чернігівський підвоєвода 262
Григораш 325
Гугуревич Феодосій, ігумен Д83, Д84
Гуженко Данило 197

Д

Давидович Гарасим, житель чорнооківський (Стародубський полк) 137
Даниленко Костянтин, отаман 359
Дпнилович Сава, бурмистр Д95
Данили (?) 207
Данило 185
«Даниловичево», чернігівський полковник 206
Данич Кіндрат 207
Данковський Каспар 121
Дацько Д67
Дворецький Василь, козацький полковник (київський) 131, 134, 174, 198, 199, 200, 204, 295
Дворецький Іван, остерський сотник Д32, Д37
Дегтяренко Зінько 326
Дейман Йосиф 207
Демид, козак 85
Демитрович Іоасаф, ігумен Д28
Демко 166
Демьянов Іван, сотник 359
Денисович Василь, шляхтич 185
Дешковський Ян 74
Джеджалій (Джеджелій) Філон, полковник кропивенський (іркліівський) 111, Р24
Джуминський Максим 271

Дзиковський Іван, чернігівський полковник 111
Дзюб Андрій, товариш охочекомонний 268
Дзялинець, повстанець 40
«Демидов Івашка», переселенець з Остра 13
Демидович Петро, козалецький обиватель 234
Демян, повстанець 64
Денисович Лазар Д32
Дика, попада 296
Димитрій 287
Димитрій, ієромонах Д55-56
Димитрій, великий князь московський 1
Димитрій (Лжедимитрій І) 2
Динка Фесько, серединський отаман 226
Діравий 336
Дмитрієв Михайло Михайлович, стольник 209
Дмитро Михайло 253
Дмитро 341, 350, 352
Добрянський Самійло, слуга В.Красинського Д92
Довгаль (Довкгеля) Тихон, короповський сотник Д110
Долгорукий Юрій, князь 24, 157, 251
Долгоруков Григорій, воєвода Р14
Долятовський Йоанікій, архімандрит Єлецького монастиря 226
Доманський, шляхтич 47
Домонтович Іван, слабинський сотник, генеральний суддя 229, 230, Д12, Д28, Д29
Домонтович Петро, писар Київського полку Д32, Д37
Дорошенко Андрій, військовий товариш 253
Дорошенко Петро, сотник, потім – гетьман 86, 140, 244, Д26, Д29
Драговський Юзеф, чернігівський намісник 16

Дубина, повстанець-перебіжчик 54
Дубинянка, чернігівська жителька 305
Дубинянка, дочка чернігівської жительки 305
Дубляга Михайло, звиничевський житель, 326
Дубовик Роман, кролевецький городовий отаман 271
Дубровський Матвій, почеповський староста, Р3
Дубченко (Дубеченко) Кондрат, житель Сосниці 21, 25
Дубяга, підписок Тетері Д20
Дудченко Захар Д67
Дуля Михайло 197
Дунін-Борковський Василь, чернігівський полковник 256, 257, 336, Р38, Д44
«Дырдин» Терентій, 25
Дяковська 357
Дятловський Максим 307
Дяченко Іван Д8

Е

Еймонт, почеповський підстароста 107
Ельсніц, капітан, Д94
«Еремеев» Панас, погарський сотник Р9
«Ермолаев» Василь, сотник Ніжинського полку 120

Є

Євстафієвич Яцько, кролевецький бурмістр 197
Євфимович Давид, кролевецький городовий отаман 197
Єдилевич Йосиф, чернігівський бурмістр Д98
Єльський Лукаш, пінський маршалок і хорунжий 107
Єніковська, шляхтянка 47
Єнченко Богуш 72
Єремеев Опанас, погарський сотник Р9

Єремєнко Опанас, козацький стародубський полковник 117, Р15
Єрмоленко Іван Д32
Єсифович Ісихій, ігумен Д7
Єсмонт, шляхтич 47

Ж

Жабокрицький Діонісій, луцький єпископ, 337
Ждан, підданий с. Юдиного 18
Жданенко Іван, конотопський сотник Д31, Д46
Жданович Антон, генеральний суддя, полковник київський, дипломат 81, 82, 94, 95, 142
Жданович Кирило 72
Железник Тимох 307
Желябузький Іван, дяк, московський посол 142
Жоголь Остап Д85
Жолтовська, шляхтянка 47
Жолоньки (?), олишевський державця 226
Жук Стефан Д32
Жураховський Яків, ніжинський полковник 290, 310
Жученко Федір, значний військовий товариш 236-247, 347

З

Забіла, повстанець 52
Забіла Василь 357
Забіла Василь 357
Забіла Ганна Р44
Забіла Данило 357
Забіла Іван 357
Забіла Іван 357
Забіла Іван, коропський сотник, 357
Забіла Іван 357
Забіла Пантелеймон, борзенський сотник, 357

Забіла Петро 357, Р6
Забіла Петро, борзенський сотник, чернігівський наказний полковник 79, 87, 107, 111, 229, 230, 357, Д29
Забіла Михайло 357
Забіла Семен 357
Забіла Стефан Петрович, ніжинський полковник 301, 357, Д84
Забіла Тарас, борзенський сотник, 357
Забіла Іван, баришпольський сотник, 357, Д108
Забіла Тарас, сотник Д83, Д95
Забіла Тимофій Д68
Забіла (Тарасович) Юрій, борзенський сотник, 357
Забіла Юрій, баришпольський сотник, 357
Завадський Федір, ніжинський полковий суддя Д101
Завадський, полковник Р9
Завальський, володимирський міський писар 4-а
Загурський (Загорський) Павло, писар 359
Заїка Іван Д105
Закремний Іван 321
Закшевський, капітан 158
Закшевський Богдан, шляхтич Д19
Закшевський Дмитро, шляхтич Д19
Заливський Ян, шляхтич 158
Заліський Василь 263-264
Заремба Михайло, полковий хорунжий 325
Зарецький Матвій 296
Заруцький Стефан Д64
Захар Іванович 197
Захаренко Максим, отаман Д43
о. Захарій 226, 343
«Захаров» Семен Д20
Заярний Іван, опішнянський бурмистр 255

Звір Овсій 307
Звірович Герасим, чернігівський райця 307, 320
Звонник (?) Стефан 240
Звонцов Потап, полонений Д17
Зданович, ротмістр 115
Зеленько Іван, ніжинський полковий хорунжий 290
Зенько, повстанець 59
Зимовець Семен, городовий отаман Д31, Д46
Зілда Левко Д8
Зінов'єв Іван, агент Д20
Злоба 117
Зміов Веден Андрійович, полковник рейтар 158
Золотаренко Василь (Васюта), козацький полковник (ніжинський), 192, 198, 301, Д16, Д17,
Золотаренко Іван, козацький полковник (ніжинський), наказний гетьман 115, 118, 120, 122, 126, 148, 171, 173, 178, 179, 183, 301, Р8, Р10, Р12, Р13, Р16, Р35
Золотаренко Іван, конотопський бурмістр Д46
Золотаренко Євстафій, ніжинський полковник 301
Золотник Яким, володимирський бурмістр 4-а
Зубець Фесько Д41-42
Зубов 203

И

Іванов Алмаз, думний дяк Д16, Д17
«Іванов» Андрій, сотник Чернігівського полку 120
«Іванов» Василь, житель Ічні 25
«Іванов» Григорій, обозний Чернігівського полку 120
«Іванов» Іван, сотник Чернігівського полку 120
«Іванов» Іван, отаман, 359

«Иванов» Иван, житель Стародуба Р12
«Иванов» Иван, атаман 359
«Иванов» Карпо, писар Ніжинського полку 120
«Иванов» Мартин, житель Глухова 21, 25
«Иванов» Онопрій, сотник Чернігівського полку 120
«Иванов» Павло, житель Ічні 21, 25
«Иванов» Пилип, козацький сотник 111
«Игнатов» Иван Р1
«Игнатов» Степан, житель Ромна 25
«Игнатов» Федір, житель Ічні 21, 25
«Исаков» Павло, атаман 359

Й

Йовенко Сава, сотник Д44
Йосиф, ігумен Максаківського монастиря 189
Йосиф, ігумен Густинського монастиря 165

І

Іван, о. Р3
Іван, мельник 36
Іван, сотник Д60
Іван 267
Іван IV, цар 1, 302
Іван V, цар 304, 306, 307, 315, 316, Д77, Д78, Д80, Д91, Д100
Іван Басенко 350
Іван Семенович, зять Забіли Д18
Івангородський Андрій, ніжинський наказний сотник, 359
Іваненко Андрій, отаман 359
Іванець Д83
Іванковець Мисько 71
Іванов Алмаз, дяк, керівник Посольського приказу 179
«Иванов» Опанас Р20
Іванович Григорій Д50

Іванович Кость Д30
Іванович Конон Д54
Іванович Лукаш Д54
Іванович Мартин, чернігівський райця, 320
Іванович Петро, крелевецький бурмістр 271
Іванович Оксен, чернігівський радний, 307
Іванович Петро, бурмістр Кролевця Д51-52, Д70-71
Іванович Самійло, суддя Стародубського полку Д43
Іванович Яків, повстанець 117
Іванченко Грицько, батуринський житель, 314
Івасенко, конотопський житель Д31
Ігнат 250
Ігнатенко Петрак Д58
Ігнаткевич, шляхтич 65
Ігнатович Василь, чернігівський полковник, брат гетьмана Многогрішного 226
Ігнатович Иван 72
Ігнатович Сава, стародубський полковник 228
Ігнатович Ян Олександр, ковенський стольник 203
Ієвлевич Йосип, чернігівський вїйт, 320, 329, 340
Ієдлевич Йосип, чернігівський бурмістр, Д6
Ієзекїль, ієромонах 274, 275, 277, 281
Ізбицька, шляхтянка 47
Ізвольський Олексій 316
Іллінський, шляхтич (?) 36
Ілліч 77
о. Ілля, намісник Омбиського монастиря 215
Ілля, повстанець 117
Іоан, ігумен Крупецького монастиря 17, Д2

Іоїль, ієромонах 141
Іона, чернець Спаського монастиря в Новгород-Сіверському 12
Ієрофан, архімандрит Єлецького монастиря 18
Іларіон Борисович 74
Іона, ієродиякон, 315
Іполит, ієромонах Д77
Іскра Іван, полковник, 359
Іскрицький 272
Іузій Андрій Д65

К

«Казнадей» Матвій, ієромонах Д77
Казимир Ягеллович, 1
Калачник Семен 314
Калачник Анастасія, дружина (?) Семена Калачника, батуринська жителька 334
Калачник Назар, житель батуринський, 334
Калачник Кіндрат, син Анастасії Калачник, житель батуринський, 334
Каленикович Никифор Д44
Калиновський, брат Марціна (?), брацлавський мечник (?) 109
Калиновський Олександр, брацлавський і вінницький староста 4
Калиновський Самуель, чернігівський намісник 18
Калозницький Гнат 234
Камамбей, посол кримського хана 176
Кандиба Андрій, конотопський сотник, 328, 358,
Кандиба Марія, дружина Федора Кандиби, 358
Кандиба Федір, конотопський сотник, полковник 246, 247, 259, 270, 358, Д31, Д91
Канівський Василь, чернігівський полковий суддя, Р38
Кара Агмет паша 251

Карас (Карач) – бей 152, 156, 158
Карвовський Войтех, шляхтич 18
Карнович, писар Д26
Карпенюк Іван, серединський вїт 226
Карпо, конотопський житель, Д23
Карпович Григорій (Коровка-Вольський), київський полковник 129, 258
Карчевський Ян 185
Катіржний (Нагорецький) Роман, дипломат повстанців,ніжинський наказний полковник 127
Качинський, шляхтич 102
о. Кашперович Лаврентій, капелан Д44
Кердановський Герман, ігумен Максаківського монастиря 291, 293
Кидюнь (?) Федор, козак, 320
Кизимко, козацький полковник 63
Кизиченко Ярмола, стародубський осавул Д10
Кимбарович Марко 207, 214
Киріяш (?) Федір, військовий канцелярист 255
Кирило, сотник повстанців 117
Кирило, батуринський житель, 334
Кирилович Данило, сотник повстанців 180
Кир'ян Д95
Кисіль Адам, дипломат Речі Посполитої, київський каштелян, носівський староста 17, 26, 28, 44, 75-76, 215, 216, 217
Кисіль Ілляш Д30
Кисіль Микита, чернігівський бурмістр, Д4
Кисіль Микола, новгородський хорунжий, черкаський староста, ротмістр, брат А. Киселя 28, 75-76
Кисіль Олександр, чернігівський підстароста 26
Кисіль Петро Д32
Кисіль, повстанець 55

Кишмановський, чорнобильський під-староста 107,
 Кирик Миколай, шляхтич 16
 Кирилович Іван, сосницький козак 253
 Кікін Василій Петрович, стольник 208, 211
 Кілдій Павло, ніжинський осавул 198
 Клевець Павло, бурмистр чернігівський 248
 Клевець Марина, дружина Павла Клевця, 320
 Клевець Іван, син Павла Клевця, 320
 Клекотовський Пилип, борзненський міщанин Д87
 Клименко Гаврило, городовий отаман Д31
 Климов Г. Р15
 Клим, житель Ріпок Д98
 «Климов» Василь, житель Сосниці 21, 24
 Климович Іван, хорунжий Чернігівського полку, Д5
 Клікун Антоній, повстанець 57
 Клуковська, шляхтянка 47
 Климент III, римський папа, 332
 Климов С., донський козак 7
 Климович Іван, хорунжий Чернігівського полку Д72
 Клищен Леонтій, батуринський міський писар, 314
 Кловоцевич(?) Павло, чернігівський бурмистр, Д72
 Клодницький Олександр, брацлавський підстолий 244
 Кобатов Іван, курський козак 21
 Кобилецький Григорій, ніжинський наказний полковник 129, 130
 Ковалев Офонька, в'яземський козак 91
 Ковальський, брагинський поkozачений боярин 52
 Коженювський, шляхтич 107
 Кожодуб Лаврін 326
 Кожуховський Григорій (див. Ференсбах)
 Козак Кирило Д2
 Козак Микола Д23
 Козак Хвесько 133
 Козиревський Левон, осавул Д17
 Колегребінко Семен, козацький полковник 56
 Колка Григорій 287
 Коломийченко Роман, конотопський вїйт Д31
 Коломієць Процик Д7
 Колоша, гомельський сотник 52
 Коляда Мисько Д27
 Кольцов Федос,(Федот) купець-пушкар 31, Р4
 Комарицький, сівський воєвода 84
 Конеський Лукаш 290
 Кониський Ярема, ніжинський бурмистр 172
 Конопелька, сотник повстанців 117
 Кончар Левко Д65
 Копачовський Василь, мельник 36
 Корицький, козацький полковник 53, 63
 Корицький Яків 255
 Корнійович Стафан, чернігівський полковий підписок, 320
 Коробка Василь, глухівський сотник, 359
 Коробка Йосип, сотник Ніжинського полку 120
 Коровка-Вольський Григорій, київський полковник Д81-82
 Короткевич Р15
 Корнієвич Іван, повстанець 117
 Коропченський Максим 230
 Короткевич, шляхтич 117
 Короткий Оксюта 350
 Корф Р15
 Косагов Григорій, воєвода 208, Р20

- Косаковський Ян, капітан найманців ВКЛ 158, 217
- Косинський Іван, вертіївський сотник 154
- Косов Сильвестр, київський митрополит Д11
- Костенецький Григорій, конотопський сотник, Р49
- Костенко Опанас Д46
- Костирка, повстанець 81, 107
- Костювна Горпина Р17
- Костятинов Пилип, ніжинський міський писар 172
- Котляр Улас 296
- Котовський, шляхтич 78
- Коханенко Станіслав, чернігівський сотник, Р38
- Кохановський, шляхтич 47
- Кохановський Станіслав, чернігівський наказний полковник Д33
- Кочубей Василь, генеральний писар Д101
- Кошлов Афанасій 33
- Красинський Василь Д91
- Красковський Федір Д33
- Красковські Д33
- Крассувський Федір, товариш полковий, 351
- Крачевський Павло, сосницький сотник 253, Д27
- Кревза Леонтій, смоленський біскуп 12
- Кривецький Андрій, шляхтич Д19
- Кривецький Григорій, шляхтич Д19
- Кривецький Петро, шляхтич Д19
- Кривонос Макарій, чернець Д6
- Кривошапка, повстанець 59
- Кривполець Лук'ян 226
- Криницький Криштоф 217
- Крися, козацький полковник 107
- Кричевський Михайло (Станіслав), козацький полковник 70, 82
- Крщонович Лаврентій 332, 335, Д84, Д100
- Кублицький Кость, суддя полковий полтавський, 347
- Кубличківна Ганна, дочка Костя Кублицького, 347
- Куделя Іван Д83, Д84
- Кузич Андрій, ніжинський війт 290
- Кузьменко Антон 346
- Кузьмин Федір, поручик 178, 179
- Кузьменко (Кротинець) Сидір Д89, Д90
- Кузьменко Федір 352
- Кукар Степан Д33
- Кукар Ярош Д33
- Куличенко Гліб Д4
- Кунашович Іван Д54
- Куницька, шляхтянка 49
- Куницький Ян, капітан 12
- Куракін Григорій Семенович, князь 181
- Курик Варлаам, ігумен 221
- Курилович Тишко, товариш військовий Д24
- Курпський, шляхтич 81, 86, 107
- Кусов Микита, житель Новггод-Сіверського Д25
- Кушель, шляхтич 114
- Кушнеренко Семен Д67

Л

- Лавренко Федір, чернігівський райця, 320
- «Лавретьев» Іван, осавул Чернігівського полку 120
- «Лаврентьев Фомка», козак-переселенець з Бобруйська 13
- Лавринович Феодосій, військовий суддя 140
- Лавриченко Богдан, сотник Д8
- Лавріненко Тихон, атаман 359
- Лазар, тесть Івана Холодовича Д50

- Лазаревич Йосиф, о., воронізький протопоп 303
- Лазаревич Роман, воронізький сотник Д94
- Ламвієвич (?) Лазар Д109
- Ламіца Зінько, сотник повстанців 117
- Лапіка Іван Д32
- Ласка Криштоф, поручник 158
- Лашковський Костянтин, кролевецький писар 197
- Лащ, шляхтич 19, 52
- Левенець Прокіп, полковник полтавський 249
- Левонтович, шляхтич 47
- Левченко Гордій, сотник охочекомонний, 325
- Лежайський Михайло, архімандрит 227, 238, 245, 250, 258, 292
- Ленчинський, полковник Речі Посполитої 158
- «Леонтъев» Гаврило, ніжинський хорунжий, 359
- «Леонтъев» Іван, сотник 359
- Леонтъев Яків, опішнянський наказний сотник 255
- Леопольд Ракоці (?) 332
- Лепунов Лев Прокофєвич, князь 156
- Лепунов Лука Володимирович, воєвода 208
- Лешанюк Сацько 226
- Лизогуб Андрій, котопський сотник, 358
- Лизогуб Юхим, чернігівський полковник, 351
- Лизогуб Яків, чернігівський полковник, 336, 360, Р38, Д31, Д96-97
- Лизогуб, полковник Д26
- Литвин Горпина, дружина Якова Литвина Р17
- Литвин Яків Р17
- Литвиненко, полковник повстанців 104
- Липчинський Томаш, шляхтич 16
- Лисенко Гаврило 353
- Лисенко Іван, генеральний осавул Д33
- Лисенко Федір 316
- Лисенко Ярмола 341
- Лисянський (?) Демко, лисянський сотник Д20
- Литвин Яким Р17
- Литвиненко Микита, 253
- Лиштван Іван, піхотний полковник, Р23
- Лісницький Григорій, миргородський полковник Д20
- Лобода, переяславський полковник 54, 211
- Лобанов, князь 181
- Лобина Федір, волинський сотник Д27
- Лозка Давид 13
- Ломакін Федір, брянський стрілець 44
- Ломаченко Григорій Д35
- Ломиковський 356
- Ломиковський Іван Д44
- Лувін'ї де, граф 200
- «Лукьянов» Андрій, отаман 359
- «Лукьянов» Оникій, осавул Чернігівського полку 120
- «Лукьянов» Никифор, господар батуринського замку, 344
- Лук'яненко Олексій, козак, 341
- «Лукьянов» Андрій, отаман 359
- Лук'янович Євстафій Д54
- Лукул, давньоримський політик 331
- Лупу Василь, господар Молдавії 115
- Луханін Юрій, сівський пушкар 33
- Луценко Павло, отаман, 359
- Лученко Андрій, обозний Полтавського полку 236-237, 347
- Лучниченко Дмитро, ніжинський осавул, 359
- Лушка, зять Наума Д53
- Львов Семен Петрович, князь 158, 160

Львов Семен Іванович, князь 208
Любимко, конюх В.Б. Шереметєва Д20
Людовик, французький король, 332
Лютомирський, шляхтич 47, 48
Лясковський Симеон, козелецький протопоп Р46

М

Магдаленський, шляхтич 158
Мазєпа Іван, генеральний осавул, потім гетьман 282, 292, 293, 294, 297, 298, 299, 300, 301, 303, 304, 306, 309, 310, 311, 312, 313, 316, 317, 321, 322, 323, 324, 328, 330, 331, 332, 333, 337, 338, 342, 345, 346, 348, 349, 354, 355, Р37, Р38, Р41, Р42, Д80, Д91, Д92, Д100, Д101
Мазурець Іван 350
«Макарей», сотник Ніжинського полку 120
Макарович Іван, крелевецький городовий отаман Д51-52, Д54, Д70-71
Макарович Петро, городовий отаман Д83, Д95
Маковський Іван, сотник Крелевецької сотні 271, Д51-52, Д70-71
Максименко Зінець, крелевецький писар Д54
Максимов Іван, купець Д77
Максимович Борис 172
Максимович Іван, осавул 325
Максимович Іоан, архієпископ чернігівський і новгородський, 348, Р38
Максимович Матвій 205
Малахов Іван, селянин Р14
Малаховський Миколай, шляхтич 215, 217
Мальцевич Василь, дядько Іоанікія та Степана Силічей
Манжос Іван 346
Манківський Карпо, шептаківський сотник 359
Мануйлів Андрій, пісковський житель, 327
Мануйлович Опанас Д13
«Маренко» Іван, крелевецький наказний сотник, 359
Мардарій, о. 302
Марисенко Хвесько 133
Мартин, полонений козак, 86
Мартинівна Устимія, дружина Михайловича Івана, священика 255
«Мартинов» Нестер, роменський козак Д20
Мартинович Артем, ніжинський полковник, Д23
Мартинович Григорій, крелевецький бурмістр 271, Д51-52, Д55, Д70-71
Мартинович Семен, крелевецький городовий отаман 197
Мартинович Тишко, чернігівський райця, 329
Мархаленко Михайло, стародубський сотник, і наказний полковник Д24, Д35, Д43, Д53, Д57
Масанович Ілля Юр'євич, чернігівський бурмістр Д13
Матвєєв Артемон Сергійович, полковник стрільців 158
Матвій 314
Матвій, зять Надіонів, 327
Матвійович Іван, любецький сотник Д33
Матвійович Лазар Д86
Матвійович Ясько, новомлинський сотник 253
Матвійови(...)* Д87
Матвій, 250
Матвійович Іван, чернігівський бурмістр, 307
Матюган Опанас, підданий с. Юдиного 18
Матюшчич Лаврін, козак, 350

Матющенко Лаврін 352
 Маховський Себастьян, шляхтич 109, 110, 112
 Мацкевич Іван, повстанець 53
 Медвіль Тимко 205
 Меленевський Федір Д10
 Меланія 185
 Мелетія Кавецьківна, ігуменя, 354
 Мелешко Д31
 Мельник Пилип, борзенський сотник Р7
 Мелханов Василій, брянський стрілець 44
 Мефодій Филімонович, ніжинський протопоп, претендент на єпископію Мстиславську і Оршанську 175
 Мещерин Йосиф, чернігівський архімандрит, Р22
 Микита Іванович 185
 Микита, син боярський 253
 Микитин Мелетій, піддячий 20
 Микитин Хома Д80
 «Микифоров» Григорій, осавул Чернігівського полку 120
 Миклашевський Михайло, військовий товариш, стародубський полковник, 229, 308, 348
 Милославський, боярин 251
 Милорадович Петро, полковник 230
 Мина, ігумен 225
 Мина, Савин син, 353
 Минецький Григорій Д31
 Мирон Д84
 Мирський Григорій, стражник ВКЛ 91, 92
 Мисаненко Тимофій, отаман 359
 «Мисчуренко» Михайло, сотник Ніжинського полку 120
 Митенський Микола, полковий писар 283
 Михайленко Лесько, повстанець 126
 Михайлович Микита, конотопський бурмістр Д46
 Михаленко Петро, отаман 359
 Михаленко Степан, отаман 359
 Михаленко Степан, отаман 359
 Михайло 185
 Михайло 267
 Михайло, князь Д20
 Михайло, писар Стародубського полку 142
 Михайло, батько Сидовена «Охонии», новгород-сіверського міщанина 302
 «Михайло», сотник Ніжинського полку 120
 Михайлов Борис, дяк Д78
 «Михайлов» Лук'ян, отаман 359
 Михайлов Павло, опішнянський вїйт 255
 «Михайлов» Панас, житель Ічні 21, 25
 «Михайлов» Степан, житель Ромен 21
 Михайлов Федір, дяк Д16, Д17
 Михайлович Григорій, священник Свято-Микільської церкви в Кролевці Д55
 Михайлович Іван, священник церкви в Опішні 255
 Михайлович Іван, писар Д50
 Михайлович Кіндрат 241
 Михайловський, батуриноский житель, 339
 Мишкович «Микулейко» Д20
 Мишуки, любецькі бояри 262, Д13
 Мишук Марко Леонович Д13
 Мишук Іван Д13
 Мірочник Васько Д18
 Мірочник Іван Д88
 Мірочник Семен Д88
 Місевський Андрій, володимирський бургграф 4-а
 Міхаловський, шляхтич 47
 Міщанин Яків Д6
 Млинар Павло, повстанець 117
 Млинар Абрасим, брат Павла Млинаря, повстанець 117

Многогрішний (Игнатович) Дем'ян, гетьман 220, 221, 224, 226, 248, P38, Д26, Д29
Мовчан Василь, олишевський війт 226
Могила Петро, київський митрополит 14, 24
Можневський Йона, ієродиякон, 318
Мозанський Костянтин, шляхтич Д19
Мойсей, бурмістр Борзни Д21
Мойсей, бурмістр Д31
Мойсеєнко Юрій Д8
Мокрієвич Дем'ян, військовий товариш, писар генеральний P38, Д29
Мокрієвич Карпо P38
Мокрієвич Самійло, чернігівський сотник, P38
Молошан, селянин 107
Молявка Корнило, стародубський війт 142
Момот Дмитро, товариш охочекомонний 268
Морозов, царський боярин 119
Моска(..)делський 174
Москаль Лунко, 83
Моругий, повстанець 115
Москалець Василь, борзненський міщанин Д87
Мотря Д83, Д84
Мошаний Сава, підданий с. Юдиногого 18
Мужилівський Силуян, український дипломат, полковник 46, 122
Мурашко Денис, козацький, потім королівський полковник 191, 211, P32, Д20, Д22
Мурзин Костянтин, пушкар P7
Мусій 253
Мученик Семен Д31
Мшацький, шляхтич 48

Н

Наборовський, шляхтич 158
Нагорний Пилип, війт Д83
Натока Іван 129
Наум, тесть Лушка Д53
Нащинський Андрій, атаман городовий полтавський, 347
Нащинський Михайло, полтавський сотник 347
Нащокін Никифор P3
Небаба Мартин, полковник чернігівський 27, 53, 55, 59, 61, 63, 64, 66, 69, 71, 81, 82, 83, 85, 86, 87, 90, 91, 92, 95, 107, 117, P6, Д5
Нелихенький Петро 350
Немирич Юрій, київський підкоморій P20, P21
Нестеренко Дмитро, батуринський городовий отаман, батуринський сотник, 314, 339, Д101
Нестеренко Матвій, конотопський писар, 358
Нестеровський, шляхтич 158
Нетяга, повстанець 77
Нефедьєв Ісай, дяк 91
Неходовський, староста Д 110
Нечай Данило, брацлавський полковник 107
Нечай Іван, полковник Д17
Нечай Юрій, син Івана Нечая 256
Нечай 207
Нечаї 257
Нечипорович Кость, прилуцький війт 140
Никитин Кіндрат, піддячий Д100
Никитин Олексій, дяк Д100
Никитин Олексій, дяк, 331
Никифорович Роман, чернігівський райця, 226
Никодим, митрополит призренський 235, 322, P31

Ніковець Тиміш, чернігівський сотник (?) 154
Ніс Михайло, борзненський міщанин Д87
Ніфонт, чернець Спаського монастиря в Новгород-Сіверському 12
Новиков В., син боярський 7
Новицький Ілля, охочекомонний полковник 251, 274, 279, 284, 325, Д34, Д36, Д55-56, Д60, Д61, Д63, Д66
Ноздря Наум, почепівський сотник Д4, Д58
Нос Іван, осавул, потім прилуцький полковник 331, Д99
Носачевич Лукаш, чернігівський житель, Р38
Носуля Семен, козак Прилуцького полку 153
Нучко Д33

О

«Обанасович» Данило, конопський городовий отаман, 358
Обарович Давид Р26
Обухович, писар ВКЛ 78
Огієнко Василь, отаман Д7
Одинець повстанець 107
Одоєвський М.І., князь, боярин Д15, Д16, Д17
Одонович Павло, шляхтич Д19
Одонович Стефан, шляхтич Д19
Одонович Юрій, шляхтич Д19
Окша Стефан, сотник, чернігівський наказний полковник 83, 86, 87(?)
Озорнов Никифор Д20
Олдаковський, писар 16
«Олексеев» Гаврило, житель с. Митченки Батуринського повіту 20
«Олексеев» Семен, житель Ніжина 21
Олександр Македонський, цар Македонії, видатний полководець, засновник найбільшої імперії в античному світі.

Олександрович Григорій, батуринський міський писар, 339
Олексій Михайлович, цар Московської держави 84, 88, 91, 111, 175, 179, 198, 331, 335, Р29, Д15, Д17, Д78, Д91
Олексій, повстанець 52
Олексій, син боярський 253
Олексієвич Тимофій, погарський сотник 304
Оліфирович Дем'ян, городовий отаман 267
Омелян, сосницький житель, 312
Омеляненко Василь, сосницький сотник 189
Омелянович Іван 222
Оникієнко Тиміш, осавул Ніжинського полку, стародубський полковник 120, Д10
Онищенко Трохим Д50
Онопрієнко, сотник повстанців 180
«Оношко», селянин 13
Оношанок Хома Д13
Опанас 222
Опанас 341
Оранська, шляхтянка, стародубська писарова, 47
Оранський, шляхтич 262
Ордин-Нащокін, дипломат Д26
Оришка 267
Орловський Вацлав, шляхтич Д19
Орловський Гавриїл, шляхтич Д19
Орловський Ницько Д33
Орловський Петро Д69
Оршанський Станіслав, шляхтич 47
Осипович (Осиповський) Йоасаф, ігумен Максаківського монастиря 190, 213
Оссолінський Єжі, коронний канцлер 17
Остап 250
Остапіка Д33

Остапов Григорій, полонений Д17
Остапович Дмитро, сосницький городовий отаман 253
Остапович Ясько Д102
«Остафьев» Іван, козацький сотник 111
Отрошко, повстанець. 81
Острянин Лесько, стародубський полковник, 210
Отрох, житель Ріпок Д98
Отрох Д33
Отрохович Стефан, чернігівський вїйт, 307, Д40, Д72, Д98
Отрощенко Матвій 226
«Офонасьев» Григорій, чернігівець 10
Охрімович Яків, козак Д8

П

Павша Семен, шляхтич 73, 78, 107, 118
Павлов Андрій, осавул Чернігівського полку 120
Павлович Іван, петрушинський житель, 353
«Павлов» Никифор, отаман 359
Павлович Мина, вїйт, 347
Павлович Федір, козак, 329
Павловський, шляхтич 158
Паїсій, патріарх єрусалимський, 46
Паїсій, чернець Д77
Палій Семен, полковник 325
Пантелесевич Тишко, чернігівський міщанин, 329
Панченко Пархим 343
Парпура (Пурпура) Василь Д31
Парпура Ярема 358
Парфенов Роман Д20
Парфенович Демид, чернігівський радний 307
Папкевич Матяш, іркліївський полковник Р23
Пахом, отаман, 359
Пахомій, намісник Омбиського монастиря 301
Пац Д20
Пашков Істома, повстанець 2
Пенчуков (Пельчуков) Томила, купець-пушкар 31, Р4
Перецький Мисько 207
Перецький Ясько Д40
Пероцький Самійло Д40
«Песокчонок» Потап, воронинський наказний сотник, 359
Петрашкевич Давид Казимир 77
Петренко Панько, шаповалівський отаман Д31
Петрина, шафар 77
Петриченко, повстанець 115
Петро І, цар 299, 304, 307, 315, 316, 331, 359, Д77, Д78, Д80, Д91, Д100
«Петров» Яків, отаман 359
Петровський (Полоцький) Симеон, ієромонах, письменник 219
Петрович Кирило, новомлинський вїйт 253
Петрович Фирс Д35
«Петрушинка» Ганна 340
Перегуда, сотник 86
Петрович Матвій, вїйт Вороніжа Д50
Пешковський, шляхтич 114
Пивоваров Семен, конотопський отаман 50
Пилипенко, повстанець 70
Пиріг Йосип 343
Пирський Андрій, лубенський полковник Р23
Підліський Василь, товариш рейментарський 266
Піковець Василь, писар 325
Пінчук Микола, кременчуцький писар Д8
Плестун 185
Плоцький Данііл, київський вїйт 239

Погирський, шляхтич 78
 Погновський, шляхтич 78
 Подвинський Филип Зюкевич, намісник новомлинський 185
 Подзюбаний Марко Д101
 Подобайло (Пободайло) Стефан, козацький полковник 52, 55, 56, 63, 66, 70, 82, 99, 104, 107, 118, 120, Р12
 Подтереба Трохим Д37
 Пожарський Семен Романович, князь 156, 158, 162
 Пожарський Никифор, новгород-сіверський війт, Д25
 Познацький, шляхтич 34
 Покорський Опанас Р59
 «Полачинський» Григорій, ніжинський наказний сотник, 359
 Полежачий Іоанн, намісник Рихлівського монастиря 268
 Політика Григорій, колезький радник 18
 Полоцька Євгенія, вйтівна київська 240, 241
 Полоцький Данило, київський вйт 239, 240, 241
 Полубинський, шляхтич Р28, Д20
 Полуботок Веремій, чернігівський вйт, Д4
 Полуботок Леонтій (Левон), чернігівський сотник, 226
 Помпей, давньоримський політик 332
 Понятовський, шляхтич, 158
 Попович (?)28
 Попович Іван, чернігівський полковник Д9
 Попович Михайло, чорнобильський полковник 54, 55, 56, 87
 Потієнко Онисько Д89, Д90
 Потресов Пороща Юревич 90
 Постол Роман, отаман с. Берестовець 130
 Посудевський Сава, шляхтич Д33
 «Потапов» Богдан,могилевський купець, Р2
 «Потапов Ромашка», козак-переселенець з Білої Церкви13
 Потовченко Яцько Д87
 «Потороченок» Марко, ніжинський наказний сотник, 359
 Потороченко Семен, ніжинець Р8, Р10
 Потоцький Миколай, краківський каштелян, гетьман великий коронний 28, 30, 96, Р2, Д20
 Похвальський Лаврентій Касперович о., військовий капелан, 280, 291
 Похвиснев Михайло Єлізарович 90
 Почуткович Климентій 185
 Прийма Петро Д65
 Прожика Григорій, військовий товариш 304
 Прозоровський Іван, князь 203, Д16, Д17
 Прокопенко Нестор, отаман городовий Д44
 Прокопович Антоній, архідиякон, 307
 о. Прокопович Григорій Д90
 Прокопович Криска, сотник Р6
 Прокопович Сава, генеральний суддя, 339, Д68
 Прокопович Федір, ніжинський полковий писар 359
 Пронкевич Юрій (?) 207
 Проскурненко Гнат, остерський городовий отаман Д32
 Протасьєв Петр, путивльський воєвода 112,
 Протасьєв Федор, воєвода 208
 Прудниченко Васько, гончарський отаман, Д2
 Пузики, любецькі бояри 262
 Пузій 336
 Пулішевський, шляхтич 64
 Пустовойт Яків 195

Пучковський Іоїль, ігумен Свято-Троїцького монастиря в Козельці, 188
Пучковський Павло, ніжинський протопоп 226, 290, Д101
Пушко, полковник повстанців 55
Пушкар (Пушкаренко) Мартин, полковник полтавський 152, 162
Пшиємський, шляхтич 98
Пясечинський Юрій Д20, Д80
Пясецький, шляхтич 158

Р

Рагізнюк Іван 341
Рагульський Федір, капітан стрільців Д100
Радзишевський Стефан, писар, Д40
Радзівіл Богуслав, князь, конюший Речі Посполитої 92
Радзівіл Януш, князь, польний гетьман литовський 45, 72, 92, 96, 104, Р9, Р13
«Радионов» Борис 25
Радич Тимофій Д31
Радченко Ганна 212
Ракоїд Яків, батуринський житель, 334
Ракоци Ференц, князь Трансильванії 142
Ракушка-Романовський Роман, ніжинський наказний полковник 128, 130, 187 (?), 195, 205
Рафаїл, о. 284, 287, 288
Рашковський (Рошковський) Іван, полковник Д15, Д17
Рашковський Микола, батько Івана, Д15
Ращенко Филон, чернігівський полковий обозний, Р38
Ращенко Фома, роїський сотник, Р38
Ревут Матвій, талинський осавул 359
Реймошевський (Бугай Іван) Януш, повстанський сотник 55, 56
Репчани (?) 207
Решеперенський Федір Д40
Рибальченко Іван, конотопський сотник 50
Рижевський Іван 185
Рикуня (?) Д84
Риленко Сава, ніжинський наказний сотник, 359
Рильський Марцін, шляхтич 58
Різник Грицько, батуринський житель, 327
Родіон 310
Родостамов Михаїл, піддячий Д100
Рогач Аврам 326
Рогоза Андрій 352
Рогода Іван, ніжинський наказний сотник, 359
Рожановський Ян, возний генерал 18, Д 130
Розражевський, урядник 107
«Романов» Мартин, житель Глухова 25
Романов Пилип, отаман 359
Романенко Олександр, отаман 359
Романенко Григорій 197
Романенко Іван, ніжинський осавул 177, 179, 183, 184
Романенко Олександр, отаман 359
Романенко Супрун Д31
Романович Василь, дівицький вїт Д44
Романович Матвій, ічнянський сотник Р23
Романович Сила, ніжинський бурмистр 172
Роменець Іван, крелевецький вїт 197
Ромодановський Григорій Григорович, князь 156, 158, 160, 191, 200, 202, 203, 244, 252, Р28, Р33, Р34, Д20
«Романов» Пилип, отаман 359
Романовський, челядник 107
Рославець (Рославченко) Петро, стародубський полковник 223, Р9, Р34, Д15, Д16, Д17
Росунович Полуехт, чернігівський кафедральний намісник Д77

Рубан, осавул компанійців Д103
Рубанко, сотник 86
Рубець Ілля, шляхтич-козак 148
Рубець Михайло, шляхтич-козак 148
Рудий Гнат Д105
Рудиця Іван Д43
Рудник Данило Д13
Рудольф Вільгельм, майор 158
Рудомина, стародубський староста 203
Рябий Васько 326

С

«Сабейський»(Собеський -?) Д20
Сабінський, шляхтич 47
Сава, мельник 224
Сава з Ічні, козацький полковник 69
Саватій, ієромонах 141
Савич Васько, повстанець 117
Савич Никифор, поноринцький сотник, 338
«Савішин» М., 13
Савка Д84
Савостянович Павло, чернігівський райця, 329
Садовський Олексій о., 220
Саломонович, поручник 203
Салтиков В. 8
Салтиков П. 8
Самійленко Павло, веркіївський наказний сотник, 359
Самойлович Григорій, новомлинський сотник Д85
Самойлович Іван, полковник, потім гетьман, 210, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 238, 242, 246, 247, 252, 259, 270, 272, 280, Р34, Р38, Д25, Д28, Д33, Д34, Д36, Д38, Д39, Д44, Д60, Д61, Д63, Д66, Д69, Д101
Самойлович Григорій, гетьманич, 289
Самойлович Семен, син гетьмана, стародубський полковник, 273, Д57

Самойлович Хома 253
Самуїл, священник Д7
Сапіга, 200, 206,
Сапіга Павел, гетьман ВКЛ Д20, Д92
Сахарев Григорій, путивльський пушкар 253
Сахнов Назар 8
Себастьянович Ян, новгород-сіверський війський, 26, Р20, Р21
Седляр (Сідляр), полковник повстанців 55, 107
Селецький Василь, товариш Чернігівського полку, Д72
Селивестр, ігумен, 316
Семаки, брати 207
о. Семашко Д75
Семен, військовий товариш 18
Семен, писар 50
Семен, повстанець 64
Семен 267
Семен, мельник 302
Семендяй Трухан Д65
Семененко Петро, отаман 359
Семененко Самійло, Д98
Семененко Самійло, житель Ріпок, Д6
Семенко, козацький полковник 64
«Семенов» Василь, хорунжий Чернігівського полку 120
Семенов Яків, погарський наказний сотник 359
Семенович Андрій, стародубський наказний полковник, Д10
Семенович Неофіт, чернець, 327, 334
Семенович Павло, полковник полтавський 236
Семенович Олекса, новомлинський городовий отаман 253
Семичов Михайло Дмитрович 90
Сенкевич, шляхтяна 47
Сенютенко Федір, сосницький міщанин Д27

- Сенюченко Сидір 129
 Серета Леон, Д53
 Сециловська, шляхтянка 47
 Сеницький, шляхтич 65
 Сидовен «Охонія», новгород-сіверський міщанин 302
 Сидор, мельник 129
 «Сидоров» Федір, сотник 359
 Силич Іван, значковий товариш, 336
 Силич Іоаннікій (Оникій), козацький полковник чернігівський, 144, 145, 191, 198, 336, Д9, Д14
 Силич Криштоф, шляхтич 31, Р4, Д11
 Силич Зося, дружина Силича Криштофа Д11
 Силич Стефан, батько Івана Силича, брат Іоаннікія Силича, 336, Д14
 Силка, претендент на гетьманство 156, 158
 Симонов Іван, путивльський купець-агент 9
 Сингалевський Д33
 Синдаровська Анастасія, дружина Синдаровського Миколи, Р38
 Синдаровський Микола, чернігівський протопоп, Р38, Д100
 Синичин Микита Д80
 Ситков Сава сержант 33
 Сіножацький Рафаїл, шляхтич, Р2
 Сірій «Матюшка», підданий с. Юдиного, 18
 Сірко Іван, кошовий отаман 251, 252
 Скабар Іван Д41-42
 Скаковський Ян Р38
 Скиба Гарасим Д31
 Скиба Любка, дружина Гарасима Д31
 Скидан Яків, сосницький полковник 196, 200, Д20
 Скіндер Іван, чернігівський писар, Д4
 Скнегамлевський (?) Д40
 Скоковська, шляхтянка 34
 Скопатр, чернець Д28
 Скоратенко, козацький полковник (прилуцький) 69
 Скоринич Давид, шляхтич 158
 Скоробогатенко Федір, стародубський наказний хорунжий, 359
 Скоропадська Анастасія, гетьманша, 355
 Скоропадський Василь, чернігівський полковий обозний, Р47
 Скоропадський Іван, чернігівський писар, гетьман, Р38, Д93
 Скоропадський Михайло 316
 Скрабов Павло, полонений Д17
 Слободецький Михайло, чернігівський городовий отаман Д14, Д27
 Слуховський, шляхтич 47
 Слушка (Служка), биховський староста, гетьман польний литовський 80, 104, Д92
 Слюсар Дмитро 133
 Смоловик Антон Д50
 Смольський, шляхтич 115
 Снегамлевський (?) Д3
 Снегир Михайло, почеповський наказний сотник, 359
 Соболевський Стефан, шляхтич 158
 Сокальський Сава 271
 Соколовський, францисканець 74
 Солодкий Хвесько Д88
 Соломонович Петро, батуринський житель, 227
 Солтан Федір, «печатар», 26
 Солонина Костянтин, значний військовий товариш, київський полковник 313, Д74, Д75
 Солонина Сергій 299
 Соляник Лукаш 296
 Сомко Яким, переяславський полковник, потім гетьман, 175, 176, 180, 188, 192, 198, 199, 211, Р23

Сопатський (?) Гришко 320
Сорлененко Гарасим, сотник Ніжинського полку 120
Сосновський Станіслав, новгородський підстароста 32
Сосновський Ян, віленський стольник, ротмістр 107
Софія Олексіївна, цариця, сестра Петра I, 299, 306, 307, Д77, Д78, Д80
Софонович, священник Р38
Сохацький Д18
Ставецький, шляхтич 107
Ставецький Шимон, шляхтич 107
Станіслав 207
Станкевич Д20
Старопупов Борис, путивльський купець 19
Стасенко Гарасим, крелевецький сотник 197
Сташевська Катерина, дружина Василя Селецького, Д72
Сташевський Д5
Сташевський Стефан 207, 248
«Степанов» Кирило, отаман 359
«Степанов» Радіон, сотник новгородський наказний 359
«Степанов» Федір, житель Сосниці 21, 24
Стефан, священник 133
Стефан Д80
Стефан, «мултан», слюсар 287
Стефанович Петро, роїський сотник, Р38
Стравинський, шляхтич 58
Стравінська, шляхтянка, стародубська підкоморина 47
Страховський Андрій, протопоп менський і сосницький Д100
Стриєвський Данило Р43
Стрийковський Мацей, видатний хроніст Речі Посполитої., 332

Стрілка Леонтій, бурмістр Вороніжа Д50
Струбчевська Зузанна, шляхтянка (у 1 шлюбі Липчинська, у 2 – Пенська), 16
Струсь, шляхтич 4
Струтинський 321
Су(...) Іван, отаман козелецький 134
Сугоняка (Согоняка), повстанець 115
Сулима Стефан Д31
Суїн-паша 251
Сурин Д20
Сурнин Петро, агент Р9
Сухоток, повстанець 59
Сулима Северин Р19
Сулимирський Андрій, підстароста любецький та лоївський Д2
Суличіч Андрій 185
Сулицький 107
Сурин, шляхтич 107
Суснієвський Василь, родич Ганни Талко 10
Суховій Іван, отаман городовий козелецький, 131
Сухорабський, шляхтич 77
«Сципіони». Сципіон Старший, видатний давньоримський полководець часів II Пунічної війни; Сципіон Молодший, видатний давньоримський полководець часів III Пунічної війни, 332

Т

Табирчанка Анастасія, ігуменя Макошинського Свято-Покровського монастиря, 232, 233
Талко Ганна, 130
Талко Грицько, брат Євстафія Талко 130
Талко Євстафій, чоловік Ганни Талко 130
Тарасович (Тараскович) Іван, чернігівський бурмістр 307, 320, 340, Д3, Д33, Д40

- Гарнавський Михайло, варвинський сотник, Р56
- Татариненко Михайло Д13
- Ташина Андрій, городовий отаман Д27
- Тераковський Стефан 228
- Терещенко Леонтій, остерський війт Д37
- Терещенко Хведько, прилуцький полковник 166, Р23
- Терпицький Юрій 207
- Тертничник Каленик, батуринський житель, 339
- Тесля Гнат, міщанин Борзни Д18, Д21
- Тетеренко Іван, конотопський війт Д46
- Тетеря Павло, полковник повстанців і дипломат, 121, 149, 198, 200, 208, Р27, Д16, Д20
- Тетеря Ясько, остерський боярин Д3
- «Тико», чернігівський полковник Д20
- Тимох, повстанець 52
- Тирський Марко Д83
- Титенко Семен, красенський отаман 226
- «Тихан», сотник Ніжинського полку 120
- Тишчиха Гапка 347
- Тищенко Яків, товариш військовий 261, 263-264
- Товкаченко Прокоп 283, 286
- Товстоліс Василюха 307
- Товстий Овдій 336
- Томашевський, «поляк» Д20
- Тонкой Б. Р1
- Тонконог Григорій, опішнянський городовий отаман 255
- Толстов Андрій, путивльський купець 19
- Томиленко Петро, писар Д65
- Топіза Онисько, заньківський отаман, 290
- Топчієвський Кирик, мельник, 226
- Торницький, челядник, 107
- Тоський (?) Ярмола, остерський боярин Д3
- Тощенко «Стома» Д13
- Тризна Йосиф, печерський архімандрит, 74,
- Трипільський Василь, шляхтич, 107
- Трипільський Михайло, шляхтич, 107
- Трипільський Остафій, шляхтич, 107
- Тройницькі 226
- Тростяненко Петро, остерський боярин Д3
- «Трофимов» Андрій, литовський купець Р8, Р10,
- «Трофимов» Іван 23
- Трубецької Олексій Микитович, князь 156, 157, 158, 160, 165
- Трясило Тарас, керівник повстання 1630 р. 10
- Тукальський Йосиф, київський митрополит Д26
- Тултушич Йосиф, ігумен (?) Густинського монастиря, 166
- Туманський Василь, канцелярист, 316
- Туптало Дмитрій, ігумен 279, 345, Р40, Д78, Д84
- Турянський Олексій, глухівський городовий отаман, 296, Д80
- Тургенев Іван 46
- Турутин (Турутченко) Семен, могилевський міщанин, 172
- Тушман Федір 326
- Тшчиновський, шляхтич, 158
- Тютчев Офанасій Дмитрович 90

У

- Убиш Якуб, королівський секретар, 14
- Углицький Феодосій, чернігівський і новгородський архієпископ, 315, 320, 329, Д74, Д75, Д76, Д77, Д81-82, Д94, Д100, Д109

Угорницька Катерина, шляхтянка, чернігівська скарбникові, 74, 143, 217, 301
Угорницький, шляхтич, 215, 217
Угровицький Костянтин, чернігівський городовий отаман, 226
Українець Ємельян, дяк Д100
Уласович Іван, хорунжий Чернігівського полку, Д40, Д98
Уляницький Яків, сотник (?) Ніжинського полку, 154
Уманець Пилип, батуринський і глухівський сотник, ніжинський полковник, 133, 182, 222, 301, Р35
Унучко (Внучко) Д33
Урвихвіст Феско, житель с. Спаського Д28
Урїл Іванович, ігумен Петропавлівського монастиря в Глухові, 133, 146, 147
«Урнеяшев» Ян, 13
Ус Василь, отаман глухівський, 133

Ф

Фалкович Андрій, чоловік чернігівської жительки Дубинянки, 305
Фашко (Фащ?) 59
Фащ Криштоф, шляхтич 107
Фащ Мартин, шляхтич 34
Федір II, цар 331, 335, Д77, Д78
Федір 207
Федір 281
Федір, вїт Д7
Федір, жовнір 287
Федоренко Павло, отаман, 359
о. Федір, івангородський священник Д87
«Федоров» Корнило, сотник Ніжинського полку 120
«Федоров Проня», житель Ніжина 21
«Федоров» Семен, прилуцький наказний полковник, 359
«Федоров» Юрій, отаман 359

Федорович Василь Д103
Федорович Іван, мірошник 245
Федорович Йосиф, ігумен Густинського монастиря, 140
Федорович Андрій, новомлинський вїт 267
Федорович Сила, чернігівський бурмистр, 329
Феодосій, ієромонах Д77
Ференсбах (Кожуховський) Григорій, значний військовий товариш Д73, Д104
«Филип», сотник Ніжинського полку 120
Филимон, злотник 276
Філімонович Максим (Мефодій), ніжинський протопоп, претендент на єпископство, 198
Філіп, французький король, 332
«Филип» Р17
Филонович Лук'ян, батуринський вїт, 339
Філофей, радичівський городничих, 312
Филипович Лук'ян, батуринський сотник, 314
Фоменко Лаврін, чернігівський райця, 320
Фридрикевич Криштоф Д96-97
Фрідерик (Фрідріх), король, 332
Фрідріх король, 332
Фроневич, полковник 101
Фронцевич Матіаш, мозирський староста, 100

Х

Халецький, шляхтич 107
Харевич Юрій Д31
Харитонович Ян, чернігівський городовий отаман Д33
Харко, повстанець 117
Харко, батуринський житель, 334
Хацкевич Артем 130

Ханенко Михайло, козацький полковник (уманський), потім гетьман 203, Д26
Харевич Юрій Д67
Харитонович Іван, чернігівський городовий отаман 212
Хведоренко Роман 353
Хвесько, козацький полковник 115
Хвесько, петрушинський вїйт, 353
Хитрово, окольничий 251
Хижняк Іван 197
Хилков Федір, путивльський воєвода 112
Хишдиченко Дацько 197
Халецький Владислав, шляхитич 52
Хіділ-бей 69
Хмелевська, шляхтянка 47
Хмелецька Ганна, теща Гната Теслі Д21
Хмельницький (Хмель, Хміль) Богдан, гетьман Війська Запорозького, 36, 37, 40, 41, 42, 44, 64, 70, 71, 78, 84, 85, 86, 87, 88, 90, 98, 104, 107, 115, 116, 117, 121, 123, 127, 132, 143, 148, 205, 221, 262, 301, Р8, Р9, Р10, Р11, Р12, Р16, Р35, Р38
Хмельницький Тиміш, син Богдана Хмельницького, 85, 114, Р8, Р10, Р11
Хмельницький Юрій (Гедеон), син Богдана Хмельницького, гетьман 164, 167, 168, 169, 170, 177, 178, 191, 251, 252, Р38, Д15, Д16
Хобня Сенько, олишевський отаман 226
Ходкевич Гаврило 185
Ходатович Іван, повстанець 117
Холодович Іван, воронізький купець Д50
Хоминський Самійло, стародубський протопоп 294,
Хоминський, ніжинський козак, 297
Хомутовський, ієромонах Д18
Хоцимирський, любецький староста 4

Хринашкевич шляхтич, суддя гродський стародубський, 47
Хрисанович Гордій, батуринський городовий отаман, 339, Д101
о.Христофор, священник Свято-Михайлівської церкви в Ніжині Д59, Д69

Ц

Церпинська Марина 248
Цивченко Іван Д8
Цурковський Олександр, ніжинський вїйт 172

Ч

Чаадасв Іван, воєвода Д20
Чаплин Марк, путивльський купець 112
Чаплич-Кисельницький Олександр 155
Чапля Варлаам, архімандрит (уніат) 12
Чарнецький Стефан, військовий суддя коронних військ, коронний обозний, 200, 208, 209
Частовий Максим Д21
Частовий Олешко, син Максима Часового Д21
Челищев Іван 316
Чередєєв Іван 316
Чернецький Стефан, Д14, Д20
Чернявський 181
Черпека, шляхтич 47
Черкаський Яків Куденекович, князь 200, 251
Черток Іван, ніжинський купець Р11
Четвертинський Андрій, князь 74
Четвертинський Гедеон, київський митролит, 290, Д69
Четис, слуга Єжі Оссолінського 17
Чехович Данило, вїйт Д6
Чечель Дмитро Д101
Чиж, шляхтич 215, 217
Чорний Андрій Д7

Чорний Грицько, новомлинський козак 267
Чорний Марко Д7
Чорний Мартин 195
Чорний Павло Д7
Чорний 302
Чорний Федір, син Грицька Чорного 266
Чорниш 357
Чорниш Дмитро Д87
Чортован 203
Чюмаш-ага Д20

Ш

Шабелінка Олександр 307
Шабельтасний, козацький полковник 107
Шамирин Оська, путивльський купець 109
Шапочник Павло Д18
Шарапаненко Мартин, козак Д8
Шаховської Семен Іванович, князь 178, 179
Шачко Матвій Р2
Швейковський, шляхтич 107
Швець Васько 307
Швець Михайло Д72
Швець Ярема 271
Шелевненко Хрол 343
Шемрицький, лубенський полковник 198
Шендюх Матвій, дівицький сотник Д44, Д75
Шепелев, генерал-майор 251
Шепелин Іван, наказний осавул 359
Шереметєв (Шеремет) Василь Борисович, київський воєвода, 186, 208, 251, 332, Д20
Шереметєв Володимир Петрович, воєвода, 359
Шесьневський, шляхтич 47
Шидловський Олексій 241
Шийка 302
Шийкевич Захар 302, Д101
Шилинський Криштоф, шляхтич 18
Шиман, зінківський полковник Р23
Шимонович, шляхтич 158
Шимців Демян, повстанець 61, 62
Ширай 198
Ширай (Ширяй) Герман Д15
Ширкевич Ієремія, ігумен Максаківського монастиря 231
Шихуцький Семен, товариш Чернігівського полку, 340
Шихотченко Семен (Шихутченко, Шихуцький), отаман петрушинський, 341, 350, 352, 353
Шищенко Сидір 226
Шкирмонт Іван, товариш Глухівської сотні 310
Шкурєнко Яким Д50
Шкута Іван Д83
Шликович Олександр, глухівський вїт 133
Шматан Іван, кролевецький вїт 197
Шодоровський, шляхтич 158
Шохов Іван, козацький полковник 88, 89, 90
Штихияс Кузьма 218
Штихияс Филон, мельник 218
Штищенко Овсїй 352
Шрамченко Леонтій (Левко), сотник, ніжинський наказний полковник, 359, Д101
Шуба Стефан, вибельський сотник 175, 305
Шуба Стефан, менський протопоп 307
Шуйський Василь, цар 2
Шумейко (Самїло) Прокїп, полковник ніжинський и чернігівський, 36, 41, 42, 53,55, 56, 61, 63, 66, 69, 86, 104, 107

Шумейко Матвій, повстанець з Брагина 52
Шумлянський, єпископ Д92
Шумченко Іван, козак Д18
Шумченко Клим, козак, дядько Івана Д18
Шутай Іван, Д53

Щ

Щепан Петро, підданий полоцького підкоморія 52
Щербатов Тимофій Іванович, князь, сівський воєвода 84
Щербак Іван Д80
Щербаков Павло Д80
Щиголович, повстанець 87
Щирський Інокентій, чернець, 315, 318, Д77
Щуровський Опанас, переяславський полковник Р23

Ю

Юденков Прокофій 71
Юдов Павло, сотник 359
«Юлії». Гай Юлій Цезар, давньоримський імператор 332
Юрьєв Дмитрій, грек 37
Юркевич Іван, стародубський наказний полковник, 359
Юркевич Петро, полтавський бурмистр 347
Юрченко Гнат, сотник охочекомонний 325

Я

Яблонський, шляхтич 47
Яблоновський, шляхтич 102
Яворський, шляхтич 158
Ягелло (Владислав Ягелло), король 1
Якименко Іван, київський полковник 169

Якименко, солдат Д87
Якимович Авксентій, ігумен Густинського монастиря 300
Якимович Андрій, полковий чернігівський писар 230
Якимович Іван, погарський міщанин 223
Якимович Сила, сосницький війт 253, Д27,
Яків, козацький сотник Ніжинського полку 120
Яків, син боярський 253
Якович Василь, городовий отаман Д50
Яковлевич Кирило 273
«Яковлев» Василь, сотник 359
«Яковлев» Степан, житель Ромна 21, 25
«Яковлев» Прокіп, житель Ромна 21
Ялинський Семен, значний військовий товариш 324
Яловий Василь Д87
Яненко Данило 72
Яненко Філон 72
Яненко (Янович) – Хмельницький Павло, київський полковник 141, Д20
Яницький, челядник 107
Яницький Абакум 189
Янковський Павел, шляхтич 18
Ян Казимир (Казимир), король Речі Посполитої 88, 90, 198, 200, Д19, Д20, Д92
Янович Стась, стародубський отаман Д10
Янченко Григорій, товариш Сосницької сотні Д27
Ярема, мельник 224
Яременко Яків, батуринський житель, 334
Ярмола, повстанець 117
Ярмола, сосницький житель 253
«Ярмоленка Челонок» Сила, топальський сотник 359
Ярмолів Іван, війт Борзни Д95

Ярошенки, брати (?) Д85
Ясинський, шляхтич 47
Ясинський Андрій, козак Д43
Ясинський Варлаам, київський митрополит 301, 318, 337, Р36, Р37, Р38, Д77, Д100
Ясликовська, шляхтянка 47
Ясликовський Гаврило, глухівський писар 296
Ясновецький (?) Д81-82
Яхимович Григорій, чернігівський війт 226, 241, 262, Д13, Д33
Яхимович Іллі, борзенський протопоп Д100
Яхимович Омелян, чернігівський міський писар, 226, 241, 307, 320, 329, 340, Р38, Д13, Д33, Д40, Д72, Д98
Яхненко Павло, козацький сотник 59
Яценіч Іван Д33
Яценко Василь, кролевецький сотник 197
Яцкевич Варвара, дочка Івана Яцкевича 207
Яцкевич Іван 207
Яцкевич Яків 248
Яцкевич Ян 207, Д5, Д72
Яцко, олишевський наказний сотник 226
Яцко Андрій, підданий с. Юдиного 18
Яцько, полковник повстанців 117
Ященко Лук'ян, отаман 359
Ященко Федір, отаман 359

Географічний покажчик

Не враховується назва «Військо Запорозьке»,
яка зустрічається в переважній більшості документів,
а також географічні назви,
які згадуються у титулах королів, царів тощо

А

«Абеляние», маєтність Стародубського повіту 14
Адамівка, с. Д88
Азов 338
Акон (?) 332
Аксютинські млини 346
Артюшково, с. Д57
Архiepіскопія Чернігівська 238
Архимандрія Новгородська 238
Аслам-кермен 251
Афон, г. 318

Б

Баба, с. 195, 251
Бабин, с. 148
Бабин, озеро Р37
Бабичі 78, 87, 107
Балаклія Д20
Банічи 146, 147, 316
Баришівка 313
Баришпіль (Бориспіль) Р26
Басань 180
Батурин 11, 23, 71, 81, 82, 93, 94, 111, 182, 200, 202, 211, 222, 224, 225, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 238, 242, 244, 251, 259, 261, 262-264, 270, 272, 275, 276, 280, 292, 293, 294, 297, 299, 300, 302, 304, 306, 309, 310, 311, 312, 314, 317, 321, 322, 323, 324, 327, 328, 330, 333, 334, 337, 338, 342, 347, 355, 356, Р16, Р24, Р33, Д11, Д20, Д25, Д26, Д28, Д29, Д33, Д34, Д36, Д38, Д39,

Д45, Д60, Д61, Д63, Д66, Д67, Д68, Д78, Д79, Д85, Д93, Д101
Батуринський повіт 20
Бахта (Бахмач?) 111
Бєлгород 208
Бєльдзюги, с. 4
Бєлев Д100
Бєлюв, озеро Р38
Бєреза, р. 26, 214
Бєрезань 8
Бєрезина р. 40
Бєрезівка 354
Бєрезна Д20
Бєрезнянська сотня 360
Бєрестовець 130
Бєркилевщина Р38
Бєровка, р. Д23
Бєлгород 182, 209
«Бьков» 8
Бистрин 238
Бистриця, р. 261, 263-264
Бистиця, сага, 346
Бихів 39, 40, 107, 115, 158, 238, Д20
Бихів Новий 40
Бихів, с. 238
Бихівський тракт 115
Биховців млин 297
Біла Русь (Білорусь) Р15
Біла Церква 13, 107, 132, 200
Білгород 107, 325, Р24, Д20
Білгородчина 325

- Білі Береги 158
 Білиця, р. Р38
 Біловод Р37
 Білозер'є, озеро Р37
 Білорусь Д22
 Білоус, р.150, 205, 212, 262, 324, 336, Р38, Д4
 Білоус, с. 336
 Білоус (Старе) Д9
 Білоусівська сотня 360
 Білоцерківське староство 154
 Благутина комора 267
 Бобовичі, маєтність Стародубського повіту 14, Р14, Р36
 Бобовичі 115, 117, Р14
 Бобрік, маєтність Новгород-Сіверського повіту 16, Д11
 Бобруйськ 13, 78
 Бобруйська волость 107
 Бобруйщина 107
 Богданівський млин 238
 Богуславське старосто 155
 Богушов 72
 Бода (Буда?) Переляжська, с. Р36
 Боденьки Р18, Р21
 Божок, с. Д28
 Божок, р. Д28
 Бозька, р. 304
 Болдина гора в Чернігові 318
 Болхов Р28, Д100
 Болхівська волость 22
 Борзенка, р. Д95
 Борзенська протопопія Д95, Д100
 Борзна 7, 10, 32, 59, 81, 93, 94, 107, 109, 111, 135, 138, 198, 199, 202, 250, Р6, Р7, Р25, Д18, Д87, Д108
 Борзна, р. Р38, Д68, Д83, Д84
 Бориспіль 200
 Борки, с. 151, 164, Р18, Д20
 Боровичі 79, 80, 107
 Боровицька сіножать 355
 Бородавка, сл. 316
 Боромики 164
 «Бороновка» Д20
 Брагин 4, 52, 56, 80, 107
 Браниця, р.(?) 129
 Братов, селище 148
 Брацлав 115
 Брацлав 123, 200
 Брацлавська каштелянія 155
 Брацлавське воєводство 26, 155
 Брацлавське староство 155
 Бринь 1
 Броварська сотня 121
 Бровенщизна (грунт, урочище) 262, Д13
 Брусилів 74, 164
 Брянськ 1, 31, 44, 88, 89, 90, Р4, Р9, Р14
 Брянська волость 22
 Брянський уїзд 89
 «Бубин» 211
 Буг (південний), р. 325
 Будиські ґрунти 238
 Будищи, с. 230, 261, 263-264, 316
 Буниці 74
 Буровиця, сл. 207
 Буромець, с. 218
 Бучки, с. 203
 Буянки, с. 207

В

- Варва 34, 161, Д20
 Варшава 7, 38, 44, 119, 159, 167, Д92
 Везонка, с. 316
 Велике князівство Литовське (Князівство) 14-а, 55, 56, 72, 95, 107, 115, 119, 217, 256, Д20
 Велике князівство Руське 155
 Великопольща Д20
 Величківці, с. 173

Величков 232, 233
Величковські млини 196, 232, 233
Велонь (?) 82
«Венгерская земля» Д20
Вербов «ложок» Д43
Вереміївка Д103
Верещаки, с. Р36
Верещачице, маєтність Стародубського повіту 14
Виблі 164
Вибельська сотня 360
Вибельський перевіз 164
Вигів Р20, Р21
«Вилье», с. Р36
Вир, р.207
Високе, село 28, 75-76, 166, 213
Вишгород 155
Вишгородська сотня 121
Вишеньки, с. 230
Вишля, маєтність коло Мутина 13
«Вишня» 111, Д13
Вишневеччина 110
Вишниця 158
Вількомир 34
Віленське воєводство Д92
Вільно 43, 95, 96, 114, 116, 119, 219
Вінниця 107
Вінницьке староство 155
Вітебськ 132,
Вісла, ріка 84
Влоди (?), озеро Р38
Вовчанські млини Р38
Вовчок Д44
Водовичі 115
Вози (?) 107
Войничовські млини 295
Волохи (Молдавія) 13
Волинка, с. 142
Волинь (країна Волинська) 114, 337

Волинське воєводство 26
Володимир 4-а
Воржавець (Іржавець)Д43
Вороніж 200, 203, Д50
Вороньків 107, 200
Ворскла, р. Р24
Вруковський ґрунт 207
Вувидова гора 336
Вязувка, с. 253

Г

Гадяч 157, 174, 19, 78, 81, 82, 107, 153, 202, 216, Д20, Д26
Гаврилів млин 297
Гадяч 345
Гала лужа Д43
Гациків млин 297
Гданьськ (Данціг) 167, 358
Гибин, р. Д80
Гирин, с. 321, Д80
Гиринка, р. 207
Гиринська дорога 321
Гирявка Д67
Глазов, с. 13, 238
«Глинка» Д20
Глухів 21, 24, 84, 132, 182, 198, 199, 200, 202, 203, 207, 214, 250, 296, Р1, Р40, Р44, Д11, Д20
Глухівська протопопія Д100
Глухівська сотня 229, 310
Глухівський ключ 229, Д80
Глуховичі, с. 56
Глушиці, озеро Р38
Глушка (?) Д44
Гнилиця, болото, 328
Гнідинці, с. Р56
Говтва 115, 156, 158, Д20
Головнин млин 297

Головська отчина 148
Головчин, 13
Голубачі (Голубичі) 207, Р38, Д40, Д72, Д98
Голубівка, с. 331
«Голюнка», с. Р47
Гомель 1, 34, 35, 40, 51, 52. 59, 63, 65, 66, 70, 80, 86, 87, 107, 115, 117, 191, 208, 210, Р15, Д20, Д22
Гомельська волость 107
Горбов 238, 302, Р20, Р21
Горволь 40, 81
Горло, р. 26
Горностаїпіль 107, 118
Городиські млини Р38
Городище, с. 230, 235
Городницька сотня 36, Р31
Гороховка, р. 227
Грабов, с. 4, Д90
Грабовка, с. 175, Д101
Городня 107
Григорівка, с. Р47
Грушино, с. Д58
Губичі, с.4
Гугунка, с. 336
Гуринівський (?) плац 238, 241
Гута 321
Гучин, сл. Р38

Г

Гмібіх (?) 251

Д

Давидгородок 114,
Дворецького млини 295
Дегтярівка 238
Демидов 155
Демянка, с. 308

Деражинці, с. 4
Десна р. 1, 10, 12, 26, 28, 32, 75-76, 97, 107, 115, 126, 164, 182, 200, 203, 280, 291, 349, Р20, Р21, Р37, Р38, Д19, Д44
Димер Д20
Димерські маєтності 155
Димерська сотня 121
Дівиця 10, 115, 200, 217
Дівиця Володькова 251
Дівиця Салтикова 280, 291, Д44
Дівиця (Дівичка), р. 122, 217
Дівицький шлях Д44
Дмитров огород 350
Дніпро (Бористен) р. 6, 55, 70, 78, 81, 82, 86, 87, 98, 104, 107, 109, 115, 118, 124, 132, 178, 190, 191, 198, 200, 208, 244, 249, 251, 259, 316, 331, Р11, Р24, Р28, Р37, Р38, Д15, Д16, Д17, Д20, Д80
Дністер, р. 325, 332
Довга гребля 344
Довгалювка 306
Домантова лука 118
Домашнина Д13
Домішина (Домшиця), р. 261, 263-264
Домницька гребля Р45
Домниця, р. Р45, Р63
Домонтів (?) 81
Донець Сіверський р. 1,
Дорогинка 217
Досугов Д20
Драчливець Д43
Дроков 77, 107, 203, Д22
Дубинянський плац в Чернігові 305, 307
Дубровна, с. Р36
Дубровно 132
Дукничі (?) 107
Дунай, р. 251

Дураков Р9
Дурнев, с. Д44
Дуровичі 59
Дюгтяровка 238

Е

«Ергек» Д20

Є

Євминка 313
Єгипет 332
Єрусалим 319, 332
Єсмань р. 310, 316, Д50

Ж

Жган, оз.302
Жечин (?) ґрунт 207
Жидовка, р. Д81-82
Жлобин 52, 77
Жуковщина Д101
Журавка, с. Д80
Журавського сотня 359

З

Загаль 54
Загоровка Д87
Задніпря 39,40, 53, 107, 110, 198, 252, Д19
«Зазимье» Р37
Залівакино будище 223
Запісоч, озеро Р38
Запоріжжя (Запорожжя, «Запороги») 10, 19, 198, 199, 251, Р23, Д20, Д26
Заслав 69
Збараж 64, 86
Збединський плац 241
Зборів 126
Звіничев (Звоничів) 326, Р57
Звіничевський ров 326

Звіровський плац в Чернігові 307
Звонниківський (?) плац 239, 241
Зенівське поле Р38
Злой, острів Д90
Зловили, оз.131
Злотницький плац 240, 241
Зміна (?) 52
Змінетські (Змітновські) озера 171, 193
Золотоноша 244, Д61
Зубичі (?)205

И

«Ивангородище» (Ивангород?) 111

І

Ивангород 202, 217, Д87
Иваницька сотня 359
Иваницький ключ Д99
Иванків 206, Р36
Иванківці, с. 228
Иванполь 310
Ивантенок Д64
Иванчуцька гребля 312
Ивот, р. 238, 310, 321, Д80, Д86, Д109
Ивотка, р. Д94
Ившов 90
Игнатівка 238
Ипуть, р. 203
Ирупинське займище 310
Иукир (?) 238
Ичанська сотня 359
Ичня 21, 25, 69, 111, 183, 184, 202, 236-237

К

Кадзилівка 203
Кази кермен 251, Д73
Каліївка 238
Калуга Д100

Кальник 209
Камарицька волость 20
«Каменна» Д16
Камень, с. Д53
Камінський перевоз на Сеймі 182
Кам'янець-Подільський, 53, Р1, Р11
Кам'янка, с. 292, Д80
Кандибівська слобода Д91
Канів 10, 70, 206, 208, 209, 210, 211, Р26, Д61
Канівське староство 155
Капустин двір 107
Капустина долина Д15
Карабутів Д67
Карандовський млин Р63
Карасівка 238
Карачев 1, Р28, Д100
Карачевська волость 22
Квасова 78
Керебертовщина Д11
Київ 1, 8, 17, 37, 48, 53, 63, 70, 74, 78, 93, 94, 95, 96, 98, 100, 101, 107, 109, 115, 120, 121, 123, 132, 141, 142, 148, 174, 208, 239, 240, 241, 251, 272, 318, 319, 322, 337, Р1, Р34, Д20, Д26, Д29, Д93
Київська митрополія 309, Р37, Д69, Д100
Київська оренда 155
Київське воєводство 26, 68, Р18, Р19, Р21, Д12, Д19
Київщина Задніпровська 105
Кикикин дуб Д43
Килня (?)(Кілія?) 251
Кириківка, с. Д73
Кириївські млини 195, 238
Кирма, ліс 355, Д70-71
Киселівська сотня 360
Кисільгород 26, 28
Кисле, с. Р3
Кистра Д38
Кінський(грунт) Р38
Кістра, с. 33
Клевань, р. 146, 147, 253, 316, Р40
Клевцовський двір в Чернігові 320
Клини, с. 33
Клюси 148
Княжичі, с. Д80
Кобеляки 115
Кобелянка Р53
Кобижча 129, 155
Кобижча, р. 129
Кобиля голова 164
Кобрин 107
Ковалівка Д20
Ковчин Р37, Р38, Р41, Д44
Кодак 249
Козар Р19
Козарівські озера Р38
Козацька гребля 234
Козелець 56, 124, 131, 188, 200, 221, 298, Р36, Р41, Д20, Д74, Д75, Д81-82
Козлиничі, с. 13
Койлев Р37
Комар, ліс Д51-52
Комаровка, с. Р37
Комишня Д20
Кондратовщина Д9
Конотоп 46, 50, 71, 111, 112, 156, 157, 158, 160, 161, 162, 163, 167, 183, 184, 225, 252
Р1, Р38, Д31
Конотопська сотня 270
Конотопська протопопія Д100
Копачів (Копачівка) Д74
Коренецьке Д7
Корибутів 342
Короп 200, 265, 282, 286, 289, Р37, Р41, Р44, Д102, Д110

- Коропська сотня Р44
 Коростеленський хутір під Талалаївкою 122
 Корсунь 106, Р28
 Корсунське староство 155
 Костирчина діброва (?) 326
 Костянтинів (Старостянтинів) 111
 Костя, р. 273
 Косчуківка 59
 Котовка (Катулка) 144, 145,
 Кошовка 354
 Краків 14,
 Красилівка 107
 Красне 107, 109
 Красний 50, 81, 82
 Красний, «борок» Д2
 Красностав (на Чернігівщині) 28, 75-76,
 213
 Красноставський ключ (на Чернігів-
 щині) 28, 75-76
 Краснянська сотня 359
 Кременчук 115, Р23, Д8
 Крем'янецьке староство 155
 Крехаїв Р18, Р20, Р21
 Крехаївська слобода Р18, Р20, Р21
 Крилів 10
 Крим (Кримське ханство) 115, 167, 325,
 Д15, Д16
 Кричев 40, 70, 107, 210, Р9, Р15, Д20
 Кричевський шлях 107
 Кролевець 52, 121, 197, 355, Д20, Д51-
 52, Д70-71
 Кролевецька слобода 302
 Кролевецька сотня Р64, Д70-71
 Кролевецький млин 238, 302
 Кромська волость 22
 Крупець 222
 Ксендзівку 238, 292, 323
 Крукашивська (?) Д11
 Крупицполе 158, 215, 217
 Кудлаївка 238, 245
 Кугучов 273
 Кужильна діброва 326
 Кузневиці, с. Р36
 Кукари, с. Р38
 Куликовець, с. 26
 Курень (Корень) 251
 Куриловка, с. Д91
 Курковичі, с. Д35
 Куроднуп (?) 148
 Курськ 1
 Курська волость 22
 Кустовське, ґрунт Д95
 Кутари 83
- Л**
- Лапшина (?), р. Д28
 Лажницька лука (Лажницький Рог) 280
 Лажницьке (Лазницьке) озеро 280, 291
 Ласківський млин 238
 Левковці, с. 140
 Лесня, р. Р41
 Либідь р. 63
 Липиці 71
 Липове Д7
 Липовий острів 174, 204
 Лисе 204
 Лиска, р. Д43, Д44
 Листвин, с. Р38
 Лиственський млин Д4
 Лисуха, гора 228
 Лисянка 208, 209
 Литва (Велике князівство Литовське,
 Литовская земля) 8, 13, 19, 32, 34, 38, 41,
 42, 53, 55, 81, 82, 114, 125, 132, 272, Д16,
 Д19
 Лихвин Д100
 Лишечі Р9

Літинське староство 155
Літківський ґрунт Д3
Лобков, сл. 20
Логовате, с. 294
Лож, р. 26
Лозівський перекоп Д44
Лоїв 40, 41, 42, 51, 65, 78, 81, 82, 93, 94, 95, 100, 101, 102, 107, 121, 256, Д2
Лоївське староство 4
Локнисте, с. Р47
Локотки, с. 303
Локотківський млин 238
Лопатні, с. 4
Лосинівка 74, 143, 217
Лосі Голови, урочище 217
Лохвиця 81, 82, 266, Р17, Д20, Д47-48
Лубни 81, 82, 126, 244, Р38
Луки 203
Лутава, р. 222
Львина, р. 207
Любартів 98
Любецька переправа 66
Любецька брама в Чернігові 248
Любецька сотня 360, Р38
Любецьке староство 4, 72,
Любецький повіт Д12
Любеч 1, 4, 13, 40, 51, 55, 60, 63, 78, 81, 86, 93, 94, 95, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 107, 121, 255, 315, 318, 319, Р11, Р27, Д89
Любешин Д90
Люблін 85
Любокумів рівчак 346
Лютенька 202
Ляхва 107
Ляхів 148
Ляшево, с. Новгород-Сіверського повіту 18

М

Маєве болото 328
Макаров 52
Макаровичі, с. Р36
Макошин 232, 233, Д38
Макошинський стан 232, 233
Максаки, с. 26, 213, 231, Д83
Максаківське оз. 26
Максим, с. Д12
Малечин, с. 4
Мала Росія 335
Малоросія 324
Мальборк Д92
Манжелія Д20
Марцінкова Буда 203
Масальська (Масалаївська) гребля 312
Масальський млин 312
Маслов Став 117
Мацково, с. 316
Мглин 77, 203
Мгліїв («Имглиев») Д16
Медведов, с. Р55
Медвеже Р17
Медвин 208
Межигір'я 272
Межиріч 149,
Меленський ґрунт 227
Мелня 238, 292, 323, Р64
Мена 26, 75-76, 81, 82, 94, 107, 155, 187, 190, 195, 200, 201
Менська сотня 360
Миклашевського плац в Чернігові 305, 307
Миколаївка Д68
Миськів млин Д27
Митченки, с. 20
Митченська башта в Батурині 339
Митченська брама в Батурині 314, 327, 334

Михновичі, с. Новгород-Сіверського повіту 18
Миргород 111, 121, 155
«Миргородок» Д20
Мишуки Д13
Мишуковщина (грунт) 262, Д13
Мізін 238, 323
Мінськ 43
Місалов 107
Могила 217
Могилев 35, 40, 57, 70, 77, 200
Мозир 13, 43, 55, 73, 78, 81, 82, 107, 115, 118, 119
Молдавія (Волоська земля, Волохи) 115, Р11
Молодва, р. 273
Монастирища 183, 184, Д20

Монастирі (православні) у Києві:

Києво-Печерська лавра 14, 24, 74, 216, 220, 301, 319, Р29, Д77
Межигірський 298, Р38
Михайлівський Видубицький Д77
Михайлівський Золотоверхий 295
Софійський 169, 318

***Монастирі (православні)
за межами Києва***

Антоніївський в Любечі Р38
Батуринський Крупицький 225, 279, Д55-56
Борисоглібський в Чернігові 212, 241, 248, 320, 329
Густинський 165, 166, 201, 300, 356
Слецький в Чернігові 320, 329, Д74, Д75, Д76, Д77, Д100
Крупицький під Батурином Дб, Д7, Д28, Д78
Макошинський Свято-Покровський 138, 171, 173, 193, 196, 232, 266, 269
Максаківський (Кисільгородський) Спаський 26, 75-76, 127, 128, 130,

139, 189, 190, 213, 231, 291, 293, Д18, Д84
Мгарський 314, 327 334, Р38
Ніжинський жіночий 290
Омбиський 74, 143, 220, 301
св. Параскеви-П'ятниці в Чернігові 145, 150, 168, 170, 194, 333, 354
Петропавлівський під Глуховом 146, 147, 253, 316, Р40
Рихлівський Микільський 230, 260, 265, 266, 268, 269, 274, 275, 276, 277, 278, 281, 282, 283, 284, 285, 287, 288, Р38, Д45, Р47-48, Р49, Д62, Д100
Спаський в Новгород – Сіверську 242, 245, 250, 258, Р38
Свято-Троїцький (в Козельці?) 141, 151, 188
Свято-Троїцький в Чернігові 335

Монастирська сотня 359

Морковичі, с. 115

Моровськ 1, 169, Р37, Р41

Москва (часом вживається як синонім слова «московіти»; Московське царство) 1, 2, 4-а, 8, 22, 24, 46, 109, 119, 167, 175, 178, 179, 200, 219, 244, 251, 309, 316, 331, Р7, Р30, Д17, Д22, Д29, Д64, Д78, Д100

Московія 6, 58, 96, 132, 167, 200, 203, Д1

Мостища Д43

«Мотейка» Д20

Мотовиловка Д20

Мохнатин 144, 145, 354

Мрин 297

Мултянська земля 287

Муравейка 175

Мурахва 107

Мурашковський плац Р38

Мутин, с. 13

Мутинський перевіз 316

Мценський замок 1

Н

Надинівка Д74, Д81-82
Найпатовичі, с. 203
Народичі 115
Небасівська (?) отчина 148
Невізаров 58
Неденчицька рудня Р38
Неженчичохи, с. 205
Немля, урочище Д101
Некрашов 273
Нехаївка 250, 289, Д39, Д63, Д85, Д102, Д105, Д106, Д107, Д110
Низ 249, 251
Нідерланди 332
Ніжин 7, 8,9, 10, 11, 13, 15, 21, 29, 32, 87, 94, 106, 108, 109, 110, 117, 122, 124, 127, 128, 129, 139, 142, 147, 172, 173, 178, 179, 182, 192, 193, 198, 205, 209, 215, 217, 301, Р2, Р8, Р10, Р11, Р13, Р14, Р15, Р23, Р30, Д23, Д26, Д59, Д69
Ніжинське староство 155, 217
Ніжинський тракт 74
Нікея 74
Новгород Великий 359
Новгородок 87, Д1
Новгород-Сіверський 1, 2,4-а, 6, 10, 12,15, 16, 31, 32, 33, 40, 44, 70, 77, 110, 200, 203, 227, 245, 292, 302, Р3, Р4, Р15, Р24, Д25, Д26, Д80
Новгородщина 110
Новгородська архимандрія 238, 242
Новгородський ключ Р38, Д86
Новгородський повіт 10, 13, 1х,33, 224
Новгородське староство 155
Новий Пісочин 111
Нові Млини 185, 192, 200, 202, 203, 253, 267, Д11, Д85
Новомлинський повіт Д63

Новницьке (?) староство 155

Новоселка, с. 4, Д20

Носівка 8, 10, Д20

Носівське староство 155

О

Обмачев 17, Д11

Облянь 238

Ображійвка 303

Обтов Р44

Обчов Р59

Обухов 209

Обшуровка, діброва 217

Овдіївка, с. 203, 345, Д76

Овруч 55, 60, 107, 118

Озаровна 308

Озірки 229

Оленівка 165

Олешня 23, 153

Олишівка Д101

Олтар 238

«Олшевка» Д20

Ольшаниця Р24

Омбиш, с. 74, 215, 216, 217, 301, Р29, Р35, Р36

Онор (?) Д20

Опішня 255

Оржиця 115

Орловка, с. 175

Осняковщина 72

Остап'є Д20

Остер Р24, Р41, Д19, Д20, Д26, Д37

Остер р. 3, 13, 32, 54, 55, 56, 74,108, 121, 124, 200, 234, 295, 298, Р18, Р19, Р36, Д3, Д32

Остерська округа Д19

Остерське староство Д19

Острицький ключ 299

Острище 74 СМ

Остроушки 238
Осьмаки, с. 26
Острозьке староство 154
Охтирка 208
Очаків 251

П

Павличі, с. Р36
Павловичі 203
Паволоч 86, 123, 251
Падиковщина, урочище Д101
Пальчики 267
Панас 218
Панська Буда, с. Д80
Панушкевичі, с. 107
Папуля, с. Р36
Переволочна 153
Перелюб Р47
Переяслав 5, 10, 30, 98, 108, 115, 120, 121, 176, 178, 179, 188, 193, 194, 211, 213, 246, 247, Р12, Р23, Д26
Переяславське староство 155
Переяславщина 115
Петркув (Петриков) Д14
Петрова слобода 305, Р38
Петрушин, с. 320, 329, 340
Підгорна, р. Д44
Плоска могила 217
Плосььке, с. Р3
Плохов Д33
Пирогівка 224, 302
Пирого(вка)?, с. 302
Писарівка 238
Піщане, озеро Р38
Плетенища, озеро Р38
Погар 33, 44, Р15
Погарська сотня 223, 304
Погарниця, с. 203
Погребки 238, Д94, Д109

Погреби Р37
Поділля 78
Подолов, с. 306, 355
«Подцерковье», озеро Р37
Покошичі 338
Полісся 177

Полки козацькі:

Батуринський 67
Білоцерківський Д20
Брацлавський 67
Гадяцький Р64
Задніпрський 67
Зіньківський 208, Р23
Київський 56, 81, 82, 87, 121, 208, 313, 349, Д32
Корсунський Д20
Лубенський 195
Ніжинський 56, 86, 126, 152, 154, 178, 195, 214, 301, 359, Р12, Р36, Р38
Овруцький 208
Паволоцький Д20
Переяславський 52, 55, 56, 81, 82, 86, Р12
Печенев 203
Подністровський 67
Полтавський 195, 208, 347, Р23
Прилуцький 67, 86, 110, 140, 152, 195, 300, 331, 359, Р23, Д91
Сосницький 195
Стародубський 113, 195, 208, 251, 304, 359, Р36, Р38, Д38, Д43, Д64, Д104
Уманський Д20
Чернігівський 56, 81, 82, 86, 88, 90, 94, 126, 144, 152, 154, 205, 208, 212, 230, 235, 251, 324, 329, 330, 333, 336, 340, Р12, Р31, Р36, Д12, Д40, Д72
Чигиринський Д20
Чорнобильський 52

Полісся 209
Полоцьк 51, 63, 132
Полошки 238
Полтава 111, 115, 152, 155, 161, 202, 249, Р23
Польща (королівство Польське) 1, 6, 8, 107, 110, 199, 209, 337, Р3, Д20
Понорниця Д107
Понурницька (Понорницька) сотня 230, 235, 360, Р31
Попівка, с. Д23
Попівська гребля Д3
Попов фільварок 55
Попова гора 107, 115, Р36
Попове, оз. 26
Постоловниці, с. Р38
Почеп 1, 31, 33, 37, 44, 88, 89, 107, 203, 223, 273, Р3, Р4, Р6, Р9, Р14, Р15, Р42, Д26, Д58
Почепщина Р4
Прачі (Пральники), с. 28,75-76, 213
Преображенське 238
Прилуки 30, 81, 82, 114, 136, 140, 166, 181, 183, 184, 186, 201, 218, Р24, Д99
Прип'ять р. 55, 56, 94, 118
Пробита вулиця в Батурині 339
Прокопівка 238
Пропойськ 40, 115
Пропойський тракт 115
Проценків млин 297
Проциковський млин Р38
Процьовські млини 346
Псел, р. 202, Р24
Пся, р. 273
Примакове поле Д31
Прудка, урочище 355
Пруховичі 107
Пузииковщина (Пузниковщина)(грунт) 262

Пустоші, с. Новгород-Сіверського повіту 18
Путивль 1, 2, 7, 8, 9, 11, 13, 19, 22, 24, 46, 56, 71, 111, 112, 158, 178, 179, 182, Р11
Путивльська башта 133
Путивльська волость 22
Пухарі 308
Пучачі, с. Р36

Р

Радомишль 115
Расин, озеро Р37
Ратовка, с. 316
Ржищев 198
Ревня, р. Р47
Реймошів (Римош), с. 55, 56
Реть, р. 197, 238, 243, 355, Д51-52, Д70-71
Речиця 40, 43, 51, 64, 78, 94, 100, 101, 102, 119
Речицький край 34
Речицький шлях 107
Решотки, сл. Д43
Риботинські (Работинські) озера 171, 193
Рига 359
Рижики, с. 262, 354, Д4
Рижиківська гребля 333
Рижки Д11
Рикове, с. 203, 302
Рильськ 56, Р7
Рильська волость 22
Ріпки Д40
Річ Посполита (також Корона і Польща) 4-а, 110, 155, 201, Р8 Р10, Д19, Д92
Рогачев 51, 63
Рогощ, с. 262
Родичів, с. Р36

Рожениці (?) 148
Роїський млин Р38
Роїська сотня 329, 360
Роїська сл. Р38
Ролойська улоговина 26
Рома, р. 302
Романов уход 26
Романове, оз.26
Ромен, р. Д7
Роменська сотня 346
Ромни 11, 19, 21, 81, 82, 107, 109, 110, 202, 346, Р1, Д20
«Росія» 318, 319
Россія Біла 175, 179
Россія Велика 175
Россія (Русія) Мала 175, 176, 179, 335
Рославль 88, 89,90
Рошковичі, с. 32, 33
Рудка 354
Рудка Словечна 107, 170
Рудня Р37, Д93
«Русія» 111
Русь Біла 6, Д1
Русь Чорна 6, Д1
Рязанське князівство 1
Ряшів Д26

С

Савостяновичі , с. Р30
Салтикова Дівиця Д44, Д76
Сальна 217
Самара, р. 121, 158
Самбір 251
Самгород (?) 86
Сахонські озера 171, 193
Сваричівка 218
Свірж Д109
Седнів 94, 99, 107

Седнівська сотня 360, Р38
Селецький стан 238
Сейм, р. 17, 111, 156, 182, 316, 328, Р2, Д11
Селище 217
Семенівка, с. Р50
Сенча 21, 25
Серайково, ур. Р54
Сереборянськ Р17
Серединка Д74, Д75
Середнє, с. Новгород-Сіверського повіту 18
Сибез (Сибереж), с. Р38
Сиволож 8, 59
Силце, с. Р36
Синевицький брід 325
Синюха, р. 325
Синявська сотня 360, Р47
Сівер (Сіверщина, Сіверське князівство, Сіверські провінції, Сіверська Україна) 1, 14, 35, 38, 39, 59, 93, 94, 96, 99, 106, 107, 115, 116, 132, 138, 139, 147, 155, 167, 171, 182, 183, 200, 210, 220, 221, 238, 240, 241, 243, 248, 305, Р32, Д16, Д29, Д59, Д94, Д98
Сівськ 10, 20, 32, 33, 56, 84, 182(?), 198, 203, 208, 209, 251, 310, Р8, Р10, Р12, Р15, Д86, Д100
Сівська волость 22
Сівський повіт 20
Сіножацьке Д74
Січ 249
Скибенський, хутір Д31
Слабинська сотня 360
Слобідка, с. Р38
Слобода 354
Слонім 40
Слуцьк 43, Д14
Сміжеліна 217

Сіхове озеро 232, 233
Сламгородок (Іслам-Кермен?) Д20
Слобідська гребля Д32
Смоленськ 10, 22, 96, 125, 208, 302, 359, Р1, Р16, Д16
Смоленське князівство 132, Д100
Смолин, с. Д12
Смолянка, с. Д101
Снетин (Снітин) Д60, Д102
Снов, р. Р43, Р53, Р57
Соб, р. 272
Собич 302
Сож р. 52, 107, 115
Сокирна 211
Соколовка Р37, Р41
Солова, р. Р54
Сорокошичі, с. 107
Сорочинці Д20
Сосниця 21, 25, 44, 110, 111, 185, 189, 195, 196, 200, 203, 220, 253, 287, Р27, Р28, Д27, Д38,
Сосницька гребля 193
Соснівська переправа 156
Сосницький повіт 344
Сопіч 84
Спаське 238, 323, 342
Спаське поле 133
Срібне Р17
Сріблянська сотня 359
Станіславів 107
Стани, озеро Р38
Станові(?) 80
Старе, с. 328
Стародуб 1, 2, 12, 31, 32, 33, 34, 37, 40, 44, 45, 49, 51, 52, 57, 58, 65, 80, 86, 107, 115, 117, 142, 203, 209, 228, 258, 308, 348, Р3, Р4, Р9, Р13, Р14, Р15, Р28, Р30, Р42, Д10, Д15, Д17, Д22, Д24, Д26, Д35, Д53, Д64, Д72

Стародубський повіт 14, 148, 308, Р9
Стародубщина 70, Р5
Стеблів Д26
Стіна 107
Стопці, поле 298
Стольненська сотня 360
Стрижень, р. Д5
Стрільницький млин на р. Клевень 146, 147
Стрешин (Стрішин) 40, 51, 63, 117
Стрешинська волость 52
Стровська отчина 148
Студениця, р. 338
Студюнка 238, 338
Сула, р. 346, Р24, Р38, Д20
Сулище, озеро Р38
Сухий Кор(...)* 308
Суходольщина 238
Суми 202

Т

Талалаївка 122, 217, Р17
Тарасівка 209
Теребешин острів 118
Тетерів, р. 123
Тикоцин Д14
Тиниця 279, Д55-56, Д107
Тихоновичі, с. Р47
Топаль, 137
Топке болото Д43
Топчіївка, с. Д101
Троян ліс Д50
Трубецьк (Трубчевськ?) 58, Р3
Трубчевська земля Р5
Трубчевськ 26
Тулиголов 238, 297
Тухоля 167

У

Убідь, р. 193, 344
Удай р. 110, 153, 166, 201, Р24, Р38
Україна (Вкраїна) 2, 8, 52, 78, 96, 107, 108, 110, 114, 116, 117, 121, 123, 124, 155, 157, 159, 176, 199, 200, 202, 210, 256, 272, Р4, Р9, Р32
Уланів 238
Умань 209
Усівка 238
Усок 238
Усороч, оз. 17, Д105
Устеж,р. Д35
Устя,с. 322
Уяздов Д92

Ф

Фастів 52, 126
Фірлеїв замок 244

Х

Хальча 77
Хатановичі 115
Хвастов Р40
Хвастовці 251
Хвесівська гребля 317
Хвеськівка, с. Р50
Хвеськовський млин 232, 233
Хибаловка 280, 291
Хинеля, с. 33
Хлехачовка, озеро Д11
Хмельницьке староство 155
Ховми (Холми), село 26, 28, 75-76, 213, Д83, Д84
Хозовка, с. 316
Хойники 86, 87, 107
Холмеч 40
Холопець, р. 223
Холопков 146, 147, 316

Хомутець, р. 26
Хоскова гребля 298
Хотивиж, с. 20
Хотминович, сл. Р38
Хрипков Д96-97

Ц

Царевський млин Д102
Цеклинський млин 232, 233
Церковище (Монастирисько) 26, Р41
Цитва, р.Д73

Ч

Чауси Р30
Чемлизький стан 33
Черемошна яруга 302
Черкаси 10, 11, 208
Чернево 316
Чернецька слобода 238
Чернин, с. Р38
Чернігів 1, 2, 14, 15, 16, 22, 28, 32, 34, 35, 36, 38, 40,43, 48, 51, 56, 62, 70, 72, 78, 79, 80, 81, 82, 86, 93, 94, 96, 98, 99, 100, 104, 107, 111, 115, 118, 121, 124, 126, 144, 145, 149, 150, 191, 205, 207, 209, 212, 226, 239, 240, 241, 243, 248, 255, 256, 257, 262, 266, 268, 269, 276, 305, 318, 320, 329, 335, 336, 345, 351, 354, Р11, Р12, Р30, Д4, Д5, Д9, Д20, Д45,Д59, Д84, Д93, Д96-97, Д100
Чернігівська архієпископія 238, 248, 255, 315, 335, Д86, Д100
Чернігівське воєводство 6, 16, 18, 26, 68, 74, 155, 217, Д1
Чернігівське князівство 318
Чернігівський плац 241
Чернігівський повіт 8, Р38
Чернігівське староство14,
Чернігівські маєтності 155
Чернігівщина106, 110, 123

Черський повіт 58
Чигирин 70, 86, 104, 145, 146, 150, 151, 164, 168, 169, 170, 208, 357, P23, Д12, Д15, Д16, Д26
Чигирин- Діброва P38
Чигиринське староство 155
Чичерськ (Чечерськ) 40, 65, 70, 107, 115, 116, 191, P15
Човпаки (?) 346
Чорна, р. P59
Чорнка, р. 26
Чорне море (Понт) 251, 332
Чорнобиль 39, 51, 59, 60, 70, 81, 82, 87, 95, 107, 115, 118, 119, 121, P27
Чорнобильська волость 107
Чортгоря 118, 355
Чуднів 61, 62, 64
Чулатов 238

Ш

Шаргород 107
Шатрищи 238
Шиловичі 218
Шишчичі, с. P36
Шклов 35, 132

Шостка, р. 224, 303
Штихіялівський млин 218
Шупилівка (Шупилівщина) Д5, Д72

Щ

Щебра, с. Д11
Щодрівка, р. 351
Щуровка, р. 331
Щурівка, с. Д99

Ю

Юдинів, с. 18
Юринова слобода 238
Юр'ївка 354

Я

Явтухів млин 205
Ядути, село 28, 75-76, 213
Яковличі, с. P30
Ямища, с. 262, P38
Янівка 144, 145, 354
Яриловичі 79, 80, 107
Ясногірські озера P38
Ястребчина сл. 238

Зміст

Вступ	4
Список скорочень	7

ДОКУМЕНТИ

№ 1. 1611 р. – Опис Сіверщини у хроніці Олександра Гваньїні “Опис європейської Сарматії” (1611р.)	12
№ 2. Уривок з «Всесвітньої історії» (1770-і рр.)	12
№ 3. 1628, листопада 9(жовтня 30). – Витяг з люстрації Остерського староства	13
№ 4-а. 1629 р., березня 27. – Володимир. – Скарга королівського посла новгород-сіверського хорунжого Щасного Весола на володимирського бурмістра Якіма Золотника і міського писаря та інших міщан з приводу незаконної відмови у наданні йому підвод, незважаючи на пред’явлені ним королівські листи-розпорядження	13
№ 4. 1631-1632 рр. – Уривок з люстрації Любецького староства	15
№ 5. 1630, не раніше 24 березня. – Уривок з новини про повстання Тараса Трясила	17
№ 6. 1652 р. – Уривок з твору польського хроніста С. Старовольського «Польща...»	18
№ 7. 1631, березня 29(19). – Уривок з відписки путивльських воєвод А. Литвинова-Мосальського та І.Уварова в Розрядний приказ	18
№ 8. 1631, травня 10 (квітня 30). – Уривок з відписки путивльських воєвод А.Литвинова-Мосальського та І. Уварова в Розрядний приказ	18
№ 9. 1631, червня 7 (травня 28). – Уривок з відписки путивльських воєвод А.Литвинова-Мосальського та І. Уварова в Розрядний приказ	19
№ 10 1631, червня 14(4). – Уривок з відписки сівського воєводи С. Стрешнева в Розрядний приказ	20
№ 11. 1631, серпня 10(липня 31). – Уривок з «расспросных речей» колишнього реєстрового козака, шляхтича Павла Худого	20
№ 12. 1631, жовтня 8 (вересня 29). – Уривок з відписки сівського воєводи С. Стрешнева в Розрядний приказ	21
№ 13. 1631, листопада 2(жовтня 23). – Уривок з відписки путивльських воєвод Андрія Литвинова-Мосальського та Ігната Уварова в Розрядний приказ	21
№ 14. 1633, березня 30. – Краків. – Облята привілею і сам привілей короля Речі Посполитої Владислава IV, даний київському митрополиту Петра Могилі на маєтності у Стародубському повіті	22

№ 15. 1635, січень-березень. – Уривок з сеймового підтвердження королівських привілеїв ченцям-бернардинам на володіння маєтностями на Сіверщині . . .	23
№ 16. 1636, березня 10 (лютого 29). – Чернігів. – Випис з чернігівських гродських книг	24
№ 17. 1636, листопада 29. – Київ. – Сумнівний універсал Єжі Осолінського, великого коронного канцлера Речі Посполитої	25
№ 18. 1783, квітня 3(березня 23). – Чернігів. – Випис з чернігівських гродських книг 30-х рр. XVII ст.	25
№ 19. 1638, травня 11 (1). – Уривок з відписки путивльського воєводи Микифора Плещеєва в Розрядний прика	27
№ 20. 1638, липня 28 (18). – Уривок з відписки сівського воєводи Петра Безобразова в Посольський приказ	27
№ 21. 1641-1642, 1646 рр. – Курськ. – Уривки з курської митної книги	27
№ 22. 1646, лютого 5. – Уривок з універсалу короля Владислава IV про призначення Адама Киселя київським каштеляном	28
№ 23. 1646, квітня 28 (18). – Уривок із запису у Розрядному приказі свідчень вїйта м. Олешні Івана «Трофимова»	28
№ 24. 1646, травня 5 (квітня 27). – Київ. – Лист київського митрополита св. Петра Могили до путивльського воєводи, князя Юрія Долгорукого	29
№ 25. 1647, лютого 18 (8). – Уривок з прибуткових книг курської митниці про прибуття в Курськ українських купців	29
№ 26. 1646, жовтня 9. – Кисільгород. – Фондуш Адама Киселя	30
№ 27. 1650, квітня 4(березня 25). – Чернігів. – Універсал-привілей чернігівського полковника Мартина Небаби	32
№ 28. 1650, липня 19. – Мена. – Універсал-привілей Адама Киселя	32
№ 29. 1648, не раніше 29(19) травня. – Уривок з відписки сівських воєвод З. Леонтєєва та І.Кобильського в Розрядний приказ	33
№ 30. 1648, червня 9(травня 30). – Уривок з відписки путивльського воєвод М. Плещеєва в Розрядний приказ	33
№ 31. 1648, червня 28(18). – Уривок з відписки брянського воєводи М. Мещерського в Посольський приказ	34
№ 32. 1648, червня 29(19). – Уривок з відписки сівських воєвод З. Леонтєєва та І. Кобильського в Посольський приказ	34
№ 33. 1648, липня 3(червня 23). – Уривок з відписки сівських воєвод З. Леонтєєва та І. Кобильського в Розрядний приказ	35
№ 34. 1648, липня 3. – Налеевичі під Речицею. – Уривок з листу шляхтича Владислава Єжі Халецького до віленського воєводи	35
№ 35. 1648, липня 6. – Стрішин. – Уривок з листу шляхтича Самуеля Марцинкевича до невідомих	36
№ 36. 1648, липня 25 (15). – Табір під Черніговом. Універсал Прокопа Шумейка, полковника ніжинського і чернігівського, на млин, даний В. Копачевському . .	37

№ 37. 1648, серпня 1(липня 22). – Уривок з «расспросных речей» купця, жителя м. Красного, грека Дмитра «Юрьева» в Посольському приказі	37
№ 38. 1648, серпня 2. – Варшава. – Уривок з новини	38
№ 39. 1648, серпня 4 або 7. – Чорнобиль. – Лист командуючого польським гарнізоном Чорнобиля до литовського підканцлера К. – Л. Сапіги	38
№ 40. 1648, серпня 8-10. – Чернігів. – Новина	39
№ 41. 1648, серпня 17. – Лоїв. – Лист ніжинського полковника Прокопа Шумейка до гомельського старости	39
№ 42. 1648, серпня 27 (17). – Лоїв. – Лист ніжинського полковника Прокопа Шумейка до гомельського старости (Сапіги (?))	40
№ 43. 1648, вересня 16. – Вільно. – Лист віленського воєводи до невідомого . .	41
№ 44. 1648, листопада 9 (жовтня 30). – Уривок з відписки брянського воєводи М. Мещерського в Посольський приказ	41
№ 45. 1648 (?), листопада 15. – Лист невідомої особи до троцького воєводи Миколи Абрагамовича	42
№ 46. 1648, грудня 11(1). – 1649, серпня 7(липня 28). – Уривок з справи про перебування в Москві ерусалимського патріарха Паїсія	42
№ 47. 1649, січня 22. – Під Стародубом (?). – Список стародубської шляхти, звільнених з полону загоном С. Оршанського	43
№ 48. 1649, січня 31. – Новоселки. – Уривок з листу дипломата Речі Посполитої, львівського підкоморія Войцеха М'ясківського до високопоставленої особи Речі Посполитої	44
№ 49. 1649, лютого 13. – Клецьк. – Уривок з листу шляхтича Нестора Ясинського до князя Міхала Кароля Радзівіла, литовського крайчого	44
№ 50. 1649, квітня 13(3). – Уривок з відписки царського посла в Україну Г. Унковського	44
№ 51. 1649, червня 10. – Холмеч. – Уривок з листу шляхтича Абрагама Довгялло до великого гетьмана литовського Я. Кишки	45
№ 52. 1649, червня 11 (?). – Уривки з конфесат полонених повстанців	45
№ 53. 1649, червня 24. Уривок з конфесати Івана Мацкевича, українського повстанця, полоненого під Загалем	46
№ 54. 1649, червня 27(?). – Під Бобруйськом. – Уривок з реєстру полковників і сотників, призначених для походу на Білорусь (складений перебіжчиком до війська Речі Посполитої Сильвестром Дубиною)	46
№ 55. 1649, червня 29. – Під Брагином (?). – Уривки з кнфесати полонених козаків	46
№ 56. 1649, після 29 червня. – Уривки з конфесати полонених повстанців Януша Реймошевського (Івана Бугая) і Захара	47
№ 57. 1649, липня 7. – Речиця. – Уривок з листу Януша Радзівіла до оршанського старости	48
№ 58. 1649, липня 7(?). – Свідчення шляхтича Марціна Рильського	48

№ 59. 1649, липня 10. – Під Гомелем. – Уривки з конфесати чотирьох полонених повстанців, в тому числі і фрагмент конфесати військового писаря	48
№ 60. 1649, липня 25-31. – Табір військ ВКЛ. – Уривок з Табірного щоденника князя Януша Радзівіла про Лоївську битву	49
№ 61. 1649, липня 28. – Табір королівських військ під Сокалем. – Уривок з конфесати полоненого козака Дем'яна Шимціва	49
№ 62. 1649, липня 28. – Табір королівських військ під Сокалем. – Уривок з конфесати полоненого козака Дем'яна Шимціва (варіант)	49
№ 63. 1649, не раніше 27 (?) липня. – Уривки з листу литовського війська до литовського підканцлера Сапіги	50
№ 64. 1649, не раніше 28 липня. – З конфесати полонених повстанців	50
№ 65. 1649, серпня 1-3, 6-9, 11-12. – Уривки з Табірного щоденника князя Я. Радзівіла	51
№ 66. 1649 (?). – Уривки зі списку полків Української держави – Гетьманщини, які готувалися до наступу	51
№ 67. 1649, серпня 2. – Під Збаражем. – Уривок з конфесати (протоколу допиту) полоненого козака Білоцерківського полку Хвеська П'ятки з Кочерова	52
№ 68. 1649, серпня 22. – Сокаль. – Уривок з листу невідомого польського шляхтича до невідомого	52
№ 69. 1649, після 24 серпня. – Уривок з переліку козацьких полків під час Збарзько-Зборівської кампанії	52
№ 70. 1649, серпня 25. – Речиця (?). – Уривки з конфесати полоненого козака Василя Писаренка	52
№ 71. 1649, жовтня 20(10). Уривок відписки путивльських воєвод С. Прозоровського, І. Ляпунова в Розрядний приказ	53
№ 72. 1649, листопада 19 (9). – Чернігів. – Купча Івана Богуша	53
№ 73. 1649, листопада 28. – Мозир. – Лист шляхтича Семена Павші до князя Януша Радзівіла	54
№ 74. 1649, грудня 1 (листопада 21). – Київ. – «Фундуш» Катерини Угорницької на передачу її маєтностей створюваному там Омбиському монастиреві	55
№ 75-77. 1651, лютого 19. – Чауси. – Лист Давида Казимира Петрашевича до удови троцького воєводи Миколая Абрамовича (помер у лютому 1651 р.)	57
№ 78. 1651, лютого 26. – Мозир. – Лист шляхтича Семена Павші князеві Янушу Радзівілу	58
№ 79. 1651, березня 1 (лютого 20). – Чернігів. – Лист чернігівського наказного полковника Петра Забіли до гомельського підстарости	59
№ 80. 1651, березень (не раніше 21-го березня). – Чернігів. – Лист чернігівського полковника Мартина Небаби до гомельського підстарости	60
№ 81. 1651, 14-16 квітня. – Уривки з табірної щоденника князя Януша Радзівіла	60
№ 82. 1651, квітня 16. – Мозир (?). – Конфесата полоненого чорнобильського сотника	61

№ 83. 1651, квітня 28(18). – Кутари. – Проїжджий лист Л. Москалю від наказного полковника С. Окши для безперешкодного проїзду «на потребу войсковую»	62
№ 84. 1651 г. травня 2 (квітня 22). – Лист глухівського сотника Сахна Вейчика до сівського воєводи Т. Щербатову у зв'язку з тим, що листа воєводи не адресовано Богдану Хмельницькому та чернігівському полковнику Мартину Небабі	63
№ 85. 1651, до 6 травня. – Люблін. – Конфесата Демида, козака Київського полку	63
№ 86. 1651, травня 12. – Уривки з конфесати двох полонених козаків	64
№ 87. 1651, травня 24. – Бабичі. – Конфесати полонених повстанців та уривки з перехоплених листів повстанців	64
№ 88. 1651, червня 2 (травня 23). – Лист чернігівського наказного полковника Івана Шохова	65
№ 89. 1651 г. мая 25. – Пам'ять брянського воєводи Д. С. Великогагина брянцям І. Юрасову, Р. Мачехину та В. Бородавицину	65
№ 90. 1651, червня 5 (травня 26). – Військовий табір під Ішовим. – Лист черніговського наказного полковника Івана Шохова до брянського воєводи Д. С. Великогагину	66
№ 91. 1651, липня 19(9). – Грамота з Розрядного приказу брянському воєводе Д. Великогагину.	67
№ 92. 1651, після 6 липня. – Анонімна реляція про загибель Небаби	67
№ 93. 1651, липня 25. – Табір військ Великого князівства Литовського. – Лист невідомого до невідомого	68
№ 94. 1651, липня 25. – Табір військ Речі Посполитої. – Лист невідомого до невідомого	68
№ 95. 1651, липня 30. – Вільно. – Новини	69
№ 96. 1651, не раніше 1 серпня. – Вільно (?) . – Лист невідомого шляхтича до невідомого	69
№ 97. 1651, серпня 10 (?). – Під Києвом. – Лист литовського польного гетьмана Януша Радзівіла до великого коронного гетьмана Миколи Потоцького	69
№ 98. 1651, серпня 22. – 3 нотаток королівського секретаря Єроніма Піночі	70
№ 99. 1651, після 7 вересня. – Лист чернігівського полковника Стефана Подобайла (Пободайла) до литовського хорунжого Кжиштофа Зигмунта Паца (?)	70
№ 100. 1651, вересня 20. – Під Речицею. – Уривок з листу шляхтича Могильницького до великого литовського гетьмана Януша Кішки	71
№ 101. 1651, вересня 24. – Речиця. – Лист шляхтича Павла Яблоновського до полоцького воєводи	71
№ 102. 1651, після 24 вересня. – Лист шляхтича Могильницького до великого литовського гетьмана Я. Кішки	72

№ 103. 1651, жовтня 1. – Табір військ Речі Посполитої під Білою Церквою. – Уривок з лист великого коронного гетьмана Миколи Потоцького до коронного канцлера Анджея Лещинського	73
№ 104. 1651, жовтня 11(1). – Уривок з «расспросных речей» в Розрядному приказі Василя Горягостева	73
№ 105. 1651, жовтня 24. – Вільно. – Лист шляхтича Міхала Геркевича до невідомого	73
№ 106. 1651, грудня 29. – Київ. – Лист Адама Киселя до Богдана Хмельницького	73
№ 107. 1651, березня 4-28. – Уривок із табірною щоденника польного гетьмана литовського князя Януша Радзівіла	74
№ 108. 1652 р. – Уривок з мемуарів А.С. Радзівіла	80
№ 109. 1652, лютий. – Уривок з відписки путивльського воєводи Ф. Хилкова в Разрядний приказ	81
№ 110. 1652, березня 23. – Брацлав. – Лист польного коронного гетьмана Марціна Калиновського до короля Яна Казимира	81
№ 111. 1652, березня 31(21). – Путивль (?). – Уривки з відписки путивльських воєвод Ф. Хилкова и П. Протасєва в Разрядний приказ	82
№ 112. 1652, квітня 12(2). — Відписка путивльських воєвод Ф. Хилкова и П. Протасєва в Посольский приказ	83
№ 113. 1652, травня 15. – Вільно (?). – Уривок з листа шляхтича Міхала Геркевича до князя Я. Радзівіла	83
№ 114. 1652, червень. – Іскула. – Лист шляхтича Яна Храпицького до князя Януша Радзівіла (?)	84
№ 115. 1652, жовтня 18-24. – Уривок з табірною щоденника Януша Радзівіла	84
№ 116. 1652, грудня 20. – Вільно. – Уривок з листу шляхтича Міхала Геркевича до князя Януша Радзівіла	87
№ 117. 1653 (?), не пізніше 6 липня. – с. Бобовичі під Гомелем. – Конфесата П. Млинаря та інших полонених повстанців	87
№ 118. 1653, липня 12. – Мозир. – Уривок з листу шляхтича Симона Павші до польного гетьмана литовського князя Януша Радзівіла	89
№ 119. 1653, липня 21. – Вільно. – Новина	89
№ 120. 1654, після 18-28 (8-18). – Уривок з списку козаків, котрі присягала в Переяславі царю Олексію	90
№ 121. 1654, 7 лютого. – Мозир. – Уривок з листу шляхтича Семена Павші до віленського воєводи Януша Радзівіла	91
№ 122. 1654, лютого 25 (15). – Ніжин. – Дарча колишнього генерального судді Війська Запорізького Силуяна Мужилівського на хутір Талалаївку . .	92
№ 123. 1654, березня 1. – Войслановичі. – Уривок з листу чернігівського воєводи Єжи Тишкевича до коронного канцлера Стефана Корицінського . .	93

№ 124. 1654, квітня 7 (березня 28). – Мозир. – Уривок з листу С. Павші до князя Януша Радзівіла	93
№ 125. 1654, серпня 22. – Вільно. – Новина	93
№ 126. 1654, серпня 31. – Табір коронних військ під Зборовом. – Уривок з конфесати полоненого козака Леська Михайленка	94
№ 127. 1654, жовтня 11(1). – Ніжин. – Універсал ніжинського наказного полковника Романа Катіржного	94
№ 128. 1655, лютого 24 (14). – Ніжин. – Універсал-наказ наказного ніжинського полковника Романа Ракушки-Романовського борзнянському і шаповалівському отаманам	94
№ 129. 1655, квітня 14 (4). – Універсал Григорія Кобилецького, ніжинського наказного полковника	95
№ 130. 1655, серпня 15 (5). – Берестовець. – Заповіт Ганни Талко	96
№ 131. 1655, вересня 26(16). – Козелець. – Лист козелецького городового отамана Івана Суховія до наказного київського полковника Василя Дворецького . . .	97
№ 132. 1655 р. – Уривок з «Повідомлення про козаків» П'єра Шевальє – продовження його ж «Історії війни козаків проти Польщі»	97
№ 133. 1656, січня 2 (1655, грудня 23). – Глухів. – Купча о. Стефана	98
№ 134. 1655 р. – Запис про лист козелецького отамана Івана до київського полковника Василя Дворецького	98
№ 135. 1656, березня 22 (12). – Борзна. – Наказ ніжинського полковника Григорія Гуляницького	99
№ 136. 1656, липня 8 (червня 28). – Прилуки. – «Оборонний універсал» прилуцького полковника Я. Воронченка на захист маєтностей Івана Богатиря . . .	99
№ 137. 1657, лютого 16 (6). – Топаль. – Привілей топальського сотника Романа Василевича, завірений стародубським полковником Іваном Гуляницьким, про передачу ділянку землі Гарасиму Давидовичу	99
№ 138. 1657, березня 22 (12). – Ніжин. – Універсал ніжинського полковника Григорія Гуляницького	100
№ 139. 1657, квітня 3(березня 23). – Ніжин. – Універсал ніжинського полковника Григорія Гуляницького	100
№ 140. 1657, квітня 28 (18). – Суддівський присуд щодо с. Левковичі гетьманських представників Феодосія Лавриновича та Петра Дорошенка	101
№ 141. 1657, травня 18 (8). – Київ. – Оборонний універсал київського полковника Павла Яновича (Яненка) – Хмельницького	101
№ 142. 1657, травень-серпень. – Уривки зі статейного списку царського посла Івана Желябузького до трансільванського князя Д'єрдя II Ракоці	102
№ 143. 1657, листопада 1 (жовтня 22). – Чигирин. – Стверджувальний універсал – привілей гетьмана Івана Виговського	103
№ 144. 1657, листопад. – Чернігів. – Універсал чернігівського полковника Іоанікія Силича	103

№ 145. 1657, листопада 29 (19). – Чигирин. – Стверджувальний універсал – привілей гетьмана Івана Виговського.	104
№ 146. 1658, лютого 9 (січня 30). – Чигирин. – Універсал – привілей гетьмана Івана Виговського	105
№ 147. 1658, лютого 16 (6). – Ніжин. – Наказ ніжинського полковника Григорія Гуляницького	105
№ 148. 1658, березня 6 (лютого 25). – Київ. – Універсал гетьмана Івана Виговського	106
№ 149. 1658, червня 26(16). – Чернігів. – Лист Павла Тетері до дипломата Речі Посполитої, волинського каштеляна С. К. Беньовського	106
№ 150. 1658, червня 27 (17). – Чигирин. – Оборонний універсал гетьмана Івана Виговського	107
№ 151. 1658, липня 7 (червня 27). – Чигирин. – Універсал – привілей гетьмана Івана Виговського	107
№ 152. 1658, червень-липень. – Уривок з реляції слуги С. К. Беньовського . .	108
№ 153. 1658, жовтня 9 (вересня 29). – Табір під Олешнею. – Універсал-привілей гетьмана Івана Виговського	108
№ 154. 1659, травень. – Варшава. – Уривки з реєстру учасників козацького посольства на сейм, які отримали винагороду з державного скарбу	109
№ 155. 1659, червень (?). – Чигирин (?). – Уривки з першої редакції інструкції, даної українським урядом своїм послам на сейм для переговорів щодо ратифікації Гадяцького договору	109
№ 156. 1659, липня 11 (1). – Табір українських військ під Конотопом. – Лист гетьмана Івана Виговського до коронного обозного Анджея Потоцького . . .	110
№ 157. 1659, червня 4. – Варшава. – Уривок з листу литовського канцлера до магната Паца	112
№ 158. 1659, липня 23. – Військовий табір на кордоні з Московською державою. – «Авізи» (новини)	112
№ 159. 1659, серпня 5. – Варшава. – Уривок з анонімного листа, вміщеного на сторінках німецькомовної друкованої брошури „Gründliche und wahrhäftige Relation...“	114
№ 160. 1659, липня 20. – Табір на Руській (?). – Лист Томаша Карезовського до хорунжого надвірної хоругви з розповіддю про Конотопську битву (регест) . .	114
№ 161. Середина XVIII ст. – Уривок з літописця «Хронографія достопамятних вещей» (зі збірника Микити Вербовського)	115
№ 162. 1738. – Уривок з літописця Григорія Корташевського	115
№ 163. 1765. – Уривки з українського літопису “Літопис о началі світа, особливо о Полщі и Малой России”	115
№ 164. 1659, січня 17(7). – Чигирин. – Ствержувальний універсал гетьмана Юрій. Хмельницького	115

№ 165. 1659, вересня 23(13). Табір в Оленівці. – Оборонний універсал гетьмана – претендента Івана Безпалого Свято-Троїцькому Густинському монастиреві у Прилуках	116
№ 166. 1659, грудня 27(17). – Прилуки. – Універсал-привілей прилуцького полковника Федора Терещенка на передачу млина на р. Удай Густинському монастиреві	117
№ 167. 1659 р. – Уривки з листів П'єра де Нуає, секретаря польської королеви Марії-Луїзи де Гонзаги (1658-1659)	117
№ 168. 1660, лютого 2 (січня 23). – Чигирин. – Стверджувальний оборонний універсал гетьмана Юрія Хмельницького чернігівському жіночому монастиреві святої Параскеви-П'ятниці	118
№ 169. 1660, січень. – Чигирин. – Лист гетьмана Юрія Хмельницького до остерського сотника С. Велигорського(?	119
№ 170. 1660, лютого 2 (січня 23). – Чигирин. – Універсал-привілей гетьмана Юрія Хмельницького чернігівському жіночому монастиреві св. Параскеви-П'ятниці	119
№ 171. 1660, лютого 7 (січня 28). – Макошинський монастир. – Універсал-привілей ніжинського полковника Василя Золотаренка Свято-Микільському чоловічому монастиреві в Макошині на озера	119
№ 172. 1660, липня 17(7). – Ніжин. – Купча ніжинського міщанина, могилевця Семена Турути (Турутченка)	120
№ 173. 1660, липня 31(21). – Ніжин. – Універсал-привілей ніжинського полковника Василя Золотаренка Свято-Покровському жіночому монастиреві в Макошині на володіння частиною млина у селі Величковцях	121
№ 174. 1660, серпня 4 (липня 25). – Київ. – Стверджувальний універсал київського полковника Василя Дворецького Свято-Троїцькому чоловічому монастиреві в Козельці	121
№ 175. 1661, червня 6(травня 26). – Москва. – Жалувана грамота царя Олексія	122
№ 176. 1661, жовтня 27(17). – Переяслав. – Лист наказного гетьмана Якіма Сомка до гетьмана Юрія Хмельницького	123
№ 177. 1661, вересня 30 (жовтня 10). – Табір під Переяславом. – Проїжджий універсал гетьмана України Юрія Хмельницького, даний полковнику Василю Голубу	124
№ 178. 1661, грудня 5 (листопада 25). – Москва. – Указ царя Олексія І ніжинському полковнику Василю Золотаренку	125
№ 179. 1661, грудня 9 (листопада 29). – Москва. – Указ царя Олексія І князю С.І. Шаховському	126
№ 180. 1661, грудня 25 (15). – Басань. – Лист воронківського полковника Данила Кириловичу до наказного гетьмана Лівобережної України Якіма Сомка ...	127
№ 181. 1661, грудня 27 (17). – Прилуки. – Лист прилуцького полковника Лазаря Горленка до генерального писаря Війська Запорозького Василя Глосінського	127

№ 182. 1661, грудня 27(17). – Глухів. – Лист батуринського полковника Пилипа Уманця до полковника ніжинського та “всього Сівера” Василя Золотаренка	128
№ 183. 1661, грудня 29(19). – Ічня. – Лист ічнянського сотника Матвія Романенка до ніжинського полковника Василя Золотаренка	129
№ 184. 1661, грудня 29(19). – Ічня – Лист ічнянського сотника Матвія Романенка до ніжинського протопопа Симеона Адамовича	129
№ 185. 1661, грудня 30(20). — Нові Млини. — Лист шляхтичів А. Суличича та Ф. Зюкевича до шляхтичів В. Денисовича та Г. Ходкевича	130
№ 186. 1661 р.(?). – Прилуки. – Лист прилуцького полковника Лазаря Горленка до гетьмана Юрія Хмельницького	131
№ 187. 1662, січня 1 (1661, грудня 22). – Мена. – Лист синявського сотника Ілляша до ніжинського сотника Романа Романовського	131
№ 188. 1662, лютого 18(8). – Переяслав. – Привілей-фундуш гетьмана Якіма Сомка на відбудування Свято-Троїцького монастиря в Козельці	132
№ 189. 1662, квітня 13. – Сосниця. – Наказ сосницького сотника Василя Омеляненка	133
№ 190. 1662, червня 14 (4). – Максаківській монастир. – Дарча синявського сотника Ілляша Аврамовича (Рубана)	133
№ 191. 1662, липня 5(червня 25). – Чернігів. – Лист чернігівського полковника Іоаннікія Силіча до королівського полковника Дениса (Діонісія) Мурашки	133
№ 192. 1663, червня 18(8). – Нові Млини. – Лист кошового гетьмана Війська Запорозького Івана Брюховецького до царя Олексія	134
№ 193. 1663, липня 13(3). – Табір під Переяславом. – Універсал-привілей гетьмана Івана Брюховецького Свято-Микільському чоловічому монастиреві в Макошиному	135
№ 194. 1663, серпня 15(5). – Табір під Переяславом. – Оборонний універсал гетьмана Івана Брюховецького жіночому монастиреві Святої Параскеви-П’ятниці у Чернігові	136
№ 195. 1663, серпня 16 (6). – Мена. – Лист ніжинського сотника Романа Ракушки-Романовського до чернігівського єпископа Лазаря Барановича ...	136
№ 196. 1663, вересня 12(2). – Сосниця. – Стверджувальний універсал сосницького полковника Якова Скидана жіночому Свято-Покровському монастиреві в Макошиному	137
№ 197. 1663, листопада 22(12). – Кролевець. – Випис 1712 р. з кролевецьких міських книг купчої 1663 р.	138
№ 198. 1673 р. – Уривок з хроніки Феодосія Софоновича	138
№ 199. Після 1673 р. – Уривок з літописця Дворецьких	139
№ 200. 1679 р. – Уривки з праці Мішеля Руссо де ла Валетта «Казимир король Польщі»	140
№ 201. 1664, січня 10. – Табір військ під Меною. – Універсал Яна Казимира ..	142

№ 202. 1664, лютого 1(січня 22). – Батурич. – Універсал гетьмана Івана Брюховецького	144
№ 203. 1664, січня 30-лютого. – Уривок з щоденника білоруського шляхтича Яна Антонія Храповицького	144
№ 204. 1664, червня 12(2). – Козелець. – Універсал оборонний київського полковника Василя Дворецького Свято-Троїцькому чоловічому монастиреві в Козельці	147
№ 205. 1664, жовтня 4 (вересня 24). – Ніжин. – Універсал-привілей полковника Романа Ракушки-Романовського на право будівництва рудні максимум Матвієвичу і Тимофію Медвідю	148
№ 206. 1664 р., листопада 8 (жовтня 29). – Канів. – Лист гетьмана Івана Брюховецького до воєводи князя Бориса Рєпніна Оболенського	148
№ 207. 1664, листопада 30(20). – Чернігів. – Заповіт Івана Яцкевича	149
№ 208. 1664 р., грудня 3(листопада 23). – Канів. – Лист гетьмана Івана Брюховецького до царя Олексія Михайловича	149
№ 209. 1665 р., січня 31(21). Уривок з листу гетьмана Івана Брюховецького до царя Олексія	150
№ 210. 1665 р., лютого 8(січня 29). Уривок з листу гетьмана Івана Брюховецького до царя Олексія Михайловича	151
№ 211. 1665 р., березня 2. – Канів. – Уривок з листу гетьмана Івана Брюховецького до ближнього окольничого Богдана Хитрово	152
№ 212. 1665, липня 1 (червня 21). – Чернігів. – Купча Ганни Радченко	152
№ 213. 1665, липня 13(3). – Табір під Переяславом. – Універсал гетьмана Івана Брюховецького	153
№ 214. 1665, серпня 11(1). – Глухів. – Універсал-привілей гетьмана І. Брюховецького глухівському козакові Марку Кимбаровичу на звільнення від податку з його млина	153
№ 215. 1667, лютого 4 (січня 25). – Ніжин. – Лист Миколи Малаховського до архімандрита Києво-Печерської лаври Інокентія Гізеля	154
№ 216. 1667, лютого 17(7). – Гадяч. – Універсал-привілей гетьмана Івана Брюховецького	155
№ 217. 1667, жовтня 10 (вересня 30). – Під Омбишем. – Розмежування Миколою Малаховським монастирської маєтності Лосинівка	156
№ 218. 1668, лютого 28(18). – Прилуки. – Стверджувальний універсал Прилуцького полковника Лазаря Горленка мельнику Филону на млин у Сваричівці	157
№ 219. 1668, квітня 23(13). – Москва. – Уривок з листу ієромонаха Семена Полоцького до о. Філатея Утчицького, ігумена Богоявленського монастиря в Полоцьку	158
№ 220. 1668, грудня 30(20). – Сосниця. – Універсал-привілей гетьмана Дем'яна Многогрішного Чернігівській архієпископії	158

№ 221. 1669, лютого 17(7). — Козелець. — Універсал гетьмана Демяна Многогрішного	159
№ 222. 1669, лютого 26(16). — Батурин. — Універсал ніжинського полковника Пилипа Уманця	160
№ 223. 1669, липня 30(20). — Почеп. — Універсал-привілей стародубського полковника Петра Рославця	160
№ 224. 1669, ____. — Батурин.-Універсал гетьмана Дем'яна Многогрішного ...	161
№ 225. 1671, березня 7 (лютого 25). — Батурин. — Універсал-привілей гетьмана Дем'яна Многогрішного Свято-Микільському Крупицькому чоловічому монастиреві в Батурині	162
№226. 1671, серпня 8(липня 29). — Чернігів. — Випис з чернігівської полкової канцелярії щодо скарги оо. Иоаннікія Долятовского и Павла Пучковського на Івана Биховця	162
№ 227. 1671, вересня 21(11). — Новгород-Сіверський. — “Фундуш” Михайла Лежайського, архімандрита Спаського монастиря у Новгород-Сіверському ..	164
№ 228. 1672, березня 19 (9). — Стародуб. — Універсал стародубського полковника Сави Ігнатовича	164
№ 229. 1672, квітня 1 (березня 22). — Батурин. — Універсал генеральної старшини	165
№ 230. 1672, квітня 9 (березня 30). — Батурин. — Універсал генеральної старшини	165
№ 231. 1672, липня 2 (червня 23). — Батурин. — Оборонний універсал гетьмана І. Самойловича Спасо-Преображенському чоловічому монастиреві у с. Максаках	166
№ 232. 1672, липня 3 (червня 24). — Батурин. — Стверджувальний універсал гетьмана І. Самойловича Свято-Покровському жіночому монастиреві в в Макошиному	167
№ 233. 1672, липня 3 (червня 24). — Батурин. — Стверджувальний універсал гетьмана І. Самойловича Свято-Покровському жіночому монастиреві в Макошині	168
№ 234. 1672, серпня 6 (липня 27). — Батурин. — Універсал-привілей гетьмана Івана Самойловича	168
№ 235. 1672, вересня 20 (10). — Батурин. — Універсал-привілей гетьмана І. Самойловича призренському митрополиту Никодиму на маєтність с. Городище	169
№ 236-237. 1673, березня 17 (7). — Універсал генерального судді Семена Гладкого	170
№ 238. 1673, серпня 31 (21). — Батурин. — Універсал гетьмана Івана Самойловича, яким стверджувався поділ маєтностей між Чернігівською архієпископією та Новгород-Сіверською архімандрією	170

№ 239. 1674, жовтня 31(21). – Київ. – Запис про обмін ґрунтами між чернігівським архієпископом Лазарем Барановичем і київським війтом Данилом Полоцьким	171
№ 240. 1674, жовтня 31 (21). – Київ. – Запис про обмін ґрунтами між чернігівським архієпископом Лазарем Барановичем і київським війтом Данилом Полоцьким	172
№ 241. 1674, листопада 19(9). – Чернігів. – Витяг з чернігівських міських книг про обмін ґрунтами між чернігівським архієпископом Лазарем Барановичем і київським війтом Данилом Полоцьким	173
№ 242. 1674, грудня 27(17). – Батурин. – Універсал гетьмана Івана Самойловича, стверджуючий права Спаського монастиря у Новгороді-Сіверському на медову данину у Стародубському і Чернігівському полках	175
№ 243. 1675, січня 27 (17). – Чернігів. – Привілей чернігівського архієпископа Лазаря Барановича Андрію Головні на будівництво млина на р. Реті	176
№ 244. 1675, квітня 9 (березня 30). – Батурин. – Лист гетьмана Івана Самойловича до князя Дмитра Вишневецького, белзького воєводи	176
№ 245. 1675, травня 30(20). – Новгород-Сіверський. – Купча Михайла Лежайського, архімандрита Спаського монастиря у Новгород-Сіверському, на володіння землею, дворищем, тощо мельникові Івану Федоровичу	177
№ 246. 1676, березня 25 (15). – Табір під Переяславом. – Універсал гетьмана Івана Самойловича	178
№ 247. 1676, березня 25(15). – Табір під Переяславом. – Універсал гетьмана Івана Самойловича	179
№ 248. 1676, червня 19(9). – Чернігів. – Запис про обмін дворами у Чернігові між міщанкою Марією Церпинською та її зятем Стефаном Шашевським і чернігівським архієпископом Лазарем Барановичем	179
№ 249. 1677, березень. – Лист полтавського полковника Прокопа Левенця до гетьмана Івана Самойловича	180
№ 250. 1677, червня 19 (9). – Спаський монастир у Новгороді-Сіверському. – Лист архімандрита Спаського монастиря ієроманаха Михайла Лежайського до полковника Іллі Новицького	181
№ 251. 1677, червня 29(18). – Батурин. – Лист невідомого до охочокомонного полковника Іллі Новицького	181
№ 252. 1677, серпня 20. – Біла Церква. – Уривок з анонімного листа, ймовірно білоцерківського коменданта Речі Посполитої	183
№ 253. 1678, січня 7 (1677, грудня 28). – Купча сосницького козака Івана Кириловича	183
№ 254. 1678, березня 19 (8). – Нові Млини. – Купча новомлинського міщанина Стефана Андрієвича	184
№ 255. 1678, вересня 31(21). – Купча о. Андрія Борзаківського	185

№ 256. 1678, жовтня 22(12). – Чернігів. – Лист чернігівського полковника Василя Дунін-Борковського до великого маршалка литовського Олександра Гіларія Полубинського	186
№ 257. 1678, грудня 27(17). – Чернігів. – Лист чернігівського полковника Василя Дунін-Борковського до великого маршалка литовського Олександра Гіларія Полубинського	187
№ 258. 1679, січня 27(17). – Стародуб. – Універсал стародубського полковника Григорія Карповича Коровки-Вольського Спаському монастиреві в Новгород-Сіверському	188
№ 259. 1679, ___26(16). – Лубни. – Універсал гетьмана Івана Самойловича ..	189
№ 260. 1680, квітня 4 (березня 25). – Свято-Микільський Рихлівський монастир. – Лист ігумена Луки Григоровича до охочокомонного полковника Іллі Новицького	189
№ 261. 1680(?), липня 29 (19). – Батурин. – Універсал гетьмана І. Самойловича(?)	190
№ 262. 1680, червня 5 (травня 25). – Чернігів. – Свідчення чернігівського війта Григорія Яхимовича	191
№ 263-264. 1680(?), вересень. – Універсал гетьмана Івана Самойловича ...	191
№ 265. 1680, грудня 12 (2). – Свято – Микільський Рихлівський монастир. – Лист ігумена Луки Григоровича до охочокомонного полковника Іллі Новицького	192
№ 266. 1681, січня 27 (17). – Короп. – Лист ігумена Луки Григоровича до охочокомонного полковника Іллі Новицького	193
№ 267. 1681, квітня 24(14). – Нові Млини. – Заповіт новомлинського козака Грицька Чорного	194
№ 268. 1681, травня 26(16). – Свято – Микільський Рихлівський монастир. – Лист ієромонаха о. Івана (Полежачого), намісника ігумена Луки Григоровича, до охочокомонного полковника Іллі Новицького	195
№ 269. 1681, травня 31 (21). – Свято – Микільський Рихлівський монастир. – Лист ігумена Луки Григоровича до охочокомонного полковника Іллі Новицького	195
№ 270. 1681, серпня 8 (липня 29). – Батурин. – Універсал гетьмана Івана Самойловича	196
№ 271. 1681, вересня 21(11). – Кролевець. – Випис з кролевецьких міських книг купчої	197
№ 272. 1682, листопада 16(6). – Батурин. – Лист гетьмана Івана Самойловича до великого коронного гетьмана Станіслава Яблоновського	198
№ 273. 1682, ___29 (19). – Почеп. – Універсал стародубського полковника, гетьманича Семена Самойловича	199

№ 274. 1683, січня 27 (1 7). – Свято – Микільський Рихлівський монастир. – Лист ігумена Луки Григоровича до наказного охочокомонного полковника Івана Рубана	200
№ 275. 1683, січня 29 (19). – Свято – Микільський Рихлівський монастир. – Лист ігумена Луки Григоровича до охочокомонного полковника Іллі Новицького	200
№ 276. 1683, квітня 30 (20). – Свято – Микільський Рихлівський монастир. – Лист ігумена Луки Григоровича до охочокомонного полковника Іллі Новицького	201
№ 277. 1683, чистий четвер перед Великоднем. – Свято-Микільський Рихлівський монастир. – Лист ігумена Луки Григоровича до охочокомонного полковника Іллі Новицького	202
№ 278. 1683, червня 13 (3). – Свято – Микільський Рихлівський монастир. – Лист ігумена Луки Григоровича до охочокомонного полковника Іллі Новицького	202
№ 279. 1683, червня 18(8). – Батурин, Крупицький монастир. – Лист ігумена монастиря св. Димитрія Ростовського до охочокомонного полковника Іллі Новицького	203
№ 280. 1683, вересня 15 (5). – Батурин. – Універсал гетьмана Івана Самойловича	203
№ 281. 1683, листопада 9 (жовтня 30). – Свято-Микільський Рихлівський монастир. – Лист ігумена Луки Григоровича до охочокомонного полковника Іллі Новицького	204
№ 282. 1684, січня 18 (8). – Свято – Микільський Рихлівський монастир. – Лист ігумена Луки Григоровича до охочокомонного полковника Іллі Новицького	205
№ 283. 1684, квітня 24 (14). – Свято-Микільський Рихлівський монастир. – Лист ігумена Луки Григоровича до охочокомонного полковника Іллі Новицького	206
№ 284. 1684, квітня 29 (19). – Свято – Микільський Рихлівський монастир. – Лист ігумена Луки Григоровича до охочокомонного полковника Іллі Новицького	206
№ 285. 1684, травня 15 (5). – Свято – Микільський Рихлівський монастир. – Лист ігумена Луки Григоровича до охочокомонного полковника Іллі Новицького	207
№ 286. 1684, травня 8 (квітня 28). – Короп. – Лист ігумена Луки Григоровича до охочокомонного полковника Іллі Новицького	208
№ 287. 1684, серпня 11 (1). – Свято – Микільський Рихлівський монастир. – Лист ігумена Луки Григоровича до охочокомонного полковника Іллі Новицького	208

№ 288. 1684, грудня 17 (7). – Свято – Микільський Рихлівський монастир. – Лист ігумена Луки Григоровича до охочокомонного полковника Іллі Новицького	209
№ 289. 1685, травня 14(4). – Короп. – Лист ігумена Луки Григоровича до охочокомонного полковника Іллі Новицького	210
№ 290. 1685, травня 25 (15). – Ніжин. – «Згода» ніжинського хорунжого Івана Зеленька і заньківського отамана Ониська Топіхи	211
№ 291. 1685, листопада 21 (10). – Салтикова Дівиця. – Дарча на Лазницьке озеро о. Лаврентія Касперовича, священника в Салтиковій Дівиці	212
№ 292. 1687, не раніше серпня. – Батурин. – Лист гетьмана Івана Мазепи до Михайла Лежайського, архімандрита Спаського монастиря в Новгород-Сіверському	212
№ 293. 1687, листопада 22(12). – Батурин. – Лист-наказ гетьмана Івана Мазепи менському сотнику Івану Курочці (Курському)	214
№ 294. 1687, грудня 29(19). – Батурин. – Універсал-привілей гетьмана Івана Мазепи, даний стародубському протопопу о. Самійлу Хомінському на володіння с. Логовате	215
№ 295. 1688, січня 24(14). – Батурин. – Стверджувальний універсал гетьмана Івана Мазепи Свято-Михайлівському монастиреві на володіння млинами ...	215
№ 296. 1688, травня 5 (квітня 26). – Глухів. – Купча	216
№ 297. 1688, травня 8 (квітня 28). – Батурин. – Універсал Івана Мазепи про закріплення за Чернігівською архієпископією млинів	216
№ 298. Уривок з реєстру універсалів гетьмана Івана Мазепи, даних ним Києво-Межигірському монастиреві	217
№ 299. 1688 або 1689, березня 25 (15). – Батурин. – Універсал гетьмана Івана Мазепи	217
№ 300. 1688, червня 3(травня 24). – Батурин. – Універсал-привілей гетьмана Івана Мазепи на монопольну торгівлю горілкою під час ярмарку Густинського монастиреві	218
№ 301. 1688, червня 10 (травня 31). – Ніжин. – Універсал ніжинського полковника Стефана Забіли	219
№ 302. 1688, серпня 23(13). – Новгород-Сіверський. – Подання Захара Шийкевича та Івана Білозерецького, комісарів для розгляду конфлікту за землі між новгород-сіверськими ченцями та міщанами, гетьману Івану Мазепі ..	220
№ 303. 1688, серпня 30(20). – Чернігів. – Фондуш чернігівського архієпископа Лазаря Барановича	221
№ 304. 1689, січня 21 (11). – Батурин. – Універсал-привілей гетьмана Івана Мазепи козаку Григорію Прожиці на будівництво греблі на р. Бозкій і заснування хутора	222
№ 305. 1689, лютий. – Чернігів. – Уступний запис на землю в Чернігові даний священником Стефаном Шубою Борисоглібському кафедральному монастирю .	222
№ 306. 1690, березня 18(8). – Батурин. – Універсал гетьмана Івана Мазепи ..	223

№ 307. 1689, липня 27(17). – Чернігів. – Витяг з чернігівських міських книг про продаж «Дубинянского пляцу» в Чернігові міщанином Герасимом Звіровим Борисоглібському кафедральному монастирю	224
№ 308. 1690, березня 16(6). – Стародуб. – Універсал стародубського полковника Михайла Миклашевського	225
№ 309. 1690, липня__ або серпня 11 (1). – Батурин. – Лист гетьмана Івана Мазепи до київського митрополита Варлаама Ясинського	226
№ 310. 1690, грудня 15(5). – Іванполь. – Оборонний універсал Івана Мазепи товаришу Глухівської сотні Івану Шкирмонту	227
№ 311. 1691, червня 16 (6). – Батурин. – Універсал-привілей Івана Мазепи на млини значному військовому товаришу Якову Жураковському	227
№ 312. 1691, грудня 22(12). – Батурин. – Оборонний універсал гетьмана Івана Мазепи, даний радическому городничому Філофею та масалаївським мельникам в справі Масальської греблі	228
№ 313. 1692, лютого 8 (січня 29). – Баришівка. – Оборонний універсал гетьмана Івана Мазепи, даний Костянтину Солонині	229
№ 314. 1692, жовтня 28 (18). – Батурин. – Купча двору в Батурині	229
№ 315. 1693, січня 25 (15). – Чернігів. – Благословенна грамота Феодосія Углицького, чернігівського коад'ютора, від імені Лазаря Барановича, архієпископа чернігівського та новгород-сіверського, на відновлення печер св. Антонія в Любечі	230
№ 316. 1693, лютого 15 (4). – Москва. – Жалувана грамота московських царів Івана V і Петра I	231
№ 317. 1693, березня 23(13). – Батурин. – Універсал гетьмана Івана Мазепи на володіння млинами жіночому монастиреві у Макошині	233
№ 318. 1693, серпня 16 (6). – Київ. – Благословенна грамота київського митрополита Варлаама Ясинського дана тим же особам у тій же справі	233
№ 319. 1693, жовтня 3 (вересня 24). – Київ. – Благословенна грамота архімандрита Києво-Печерської лаври Мелетія Вуяхевича дана тим же особам у тій же справі	235
№ 320. 1693, березня 28(28). – Чернігів. – Витяг з чернігівських міських книг про продаж двох дворів у Чернігові вдовою чернігівського бурмістра Марією Клевцовою Борисоглібському кафедральному монастирю	236
№ 321. 1694, березня 24(14). – Батурин. – Лист гетьмана Івана Мазепи до Струтинського	237
№ 322. 1694, липня 1 (червня 21). – Батурин. – Універсал-привілей гетьмана Івана Мазепи даний призренському митрополиту Никодиму на володіння с. Устям	238
№ 323. 1694, липня 23(13). – Батурин. – Універсал гетьмана Івана Мазепи Спаському монастирю в Новгороді-Сіверському на горілчану і тютюнову оренди	238

№ 324. 1694, вересня 25(15). – Батурин. – Універсал гетьмана Івана Мазепи значному козакові Чернігівського полку Семену Ялинському на володіння млином на р. Білоус	239
№ 325. 1694, жовтня 16(6). – Синевицький брід. – Лист охочекомонного осавула Івана Максимовича та інших до охочекомонного полковника Іллі Новицького	240
№326. 1694, липня 20(10). – Продажний запис Михайла Дубляги, отамана звеничівського, на ниву з дібровою Федору Тушману	241
№ 327. 1695, січня 9 (1694, грудня 30). – Батурин. – Купча двору в Батурині . .	242
№ 328. 1695 (?), січня 21(10). – Батурин. – Універсал – привілей гетьмана Івана Мазепи конотопському сотнику Андрію Кандибі	242
№ 329. 1695, червня 4(травня 25) – Витяг з чернігівських міських книг про продаж двору в Чернігові жителем с. Петрушин Федором Уднем [?] Борисоглібському кафедральному монастирю	243
№ 330. 1695, грудня 31(21). – Батурин. – Лист гетьмана Івана Мазепи до чернігівського архієпископа Феодосія Углицького	244
№ 331. Між 1692-1695, після травня 17(7). – Жалувана грамота московських царів Івана V та Петра I осавулу Прилуцького полку Івану Нос	245
№ 332. 1695 р. – Лаврентій Крщонович. – «Дедикація» (присвята) гетьману Івану Мазепі твору «Кіот срібнокований»	246
№ 333. 1696, січня 8(1695, грудня 29). – Батурин. – Лист гетьмана Івана Мазепи до чернігівського полковника Якова Лизогуба	248
№ 334. 1696, жовтня 26 (16). – Батурин. – Купча «пляцу» в Батурині	249
№ 335. 1696, листопада 26 (16). – Чернігів. – Лист Лаврентія Крщоновича до гетьмана Івана Мазепи	250
№ 336. 1696 р., грудня 17(7). – Чернігів. – Універсал чернігівського полковника якова Лизогуба	251
№ 337. 1696, грудня 4(листопада 24). – Батурин. – Лист гетьмана Івана Мазепи до царя Петра I	252
№ 338. 1697, січня 13 (3). – Батурин. – Універсал Івана Мазепи понорницькому сотнику Никифору Савичу на будівництво млина	253
№ 339. 1697, лютого 8 (січня 28). – Батурин. – Випис з батуринських міських книг	254
№ 340. 1697, травня 16(6). – Чернігів. – Випис із книг міських Чернігівської ратуші Ганні Андріївні Петрушинці, жительці села Петрушин, на проданий ґрунт Семену Шихуцькому, товаришу полку Чернігівського	254
№ 341. 1697, травня 28(18). – Петрушин. – Продажний запис Олексія Лук'яненка, козака і обивателя петрушинського, на гай Семену Шихуцькому, отаману петрушинському	255
№ 342. 1697, листопада 14(4). – Батурин. – Лист Івана Мазепи до ігумена Свято-Микільського Крутицького монастиря в Батурині	256

№ 343. 1697, листопада 28 (18). – Купча Пархима Панченка, жителя івашківського	256
№ 344. 1698, травня 24(14).– Універсал гетьмана Івана Мазепи	256
№ 345. 1698, червня 1(травня 22). – Гадяч. – Універсал – привілей гетьмана Івана Мазепи Єлецькому монастиреві в Чернігові на дозвіл продавати на монастирських перевозах горілку	257
№ 346. 1698, червня 8 (травня 29). – Військовий табір на Човпаках (?). Оборонний універсал гетьмана Івана Мазепи роменським мельникам І. Манжосу та І. Войтенку, котрим убезпечував їхні млини від бобрицького мельника А. Кузьменка	257
№ 347. 1698, вересня 3(серпня 25). – Купча	258
№ 348. 1698, жовтня 19 (9). – Стародуб. – Грамота Іоана Максимовича, єпископа чернігівського та новгород-сіверського, з приводу освячення Преображенського храму в Стародубі	259
№ 349. 1698 р.(?). – Стверджувальний універсал гетьмана Івана Мазепи на угіддя жителям Козельця та Остра	260.
№ 350. 1699, квітня 10 (березня 30). – Чернігів. – Продажний запис Лавріна Матюшчича, козака і обивателя петрушинського, на город Семену Шихуцькому	260
№ 351. 1699, травня 19(9). – Чернігів. – Універсал чернігівського полковника Юхима Лизогуба	261
№ 352. 1699, травня 30(20). – Продажний запис Овсія Штишенка з матір'ю на лісок Семену Шихуцькому	262
№ 353. 1699, вересень (?). – Продажний запис Івана Павловича, обивателя петрушинського, на дворище Семену Шихуцьком	262
№ 354. 1699, вересня 26(16). – Чернігів. – Оборонний універсал гетьмана Івана Мазепи на маєтності жіночому П'ятницькому монастиреві в Чернігові	263
№ 355. Не раніше 1699, листопада 26(16). – Батурин. – Універсал гетьмана Івана Мазепи	263
№ 356. Кінець XVII ст. – Лист І. Ломиковського до охочекомонного полковника Іллі Новицького	264
№ 357. 30-50-і рр. XVIII ст. – Уривок з генеалогічних нотаток Івана Забіли	265
№ 358. 1700, липня 25 (15). – Конотоп. – Випис з конотопських міських книг	265
№ 359. 1700, вересня 13 (2). – Списки українських військ, посланих в Ригу і Великий Новгород	266
№ 360. 1702, жовтня 9(вересня 28). – «Реєстр товариства полку Черніговського, в жилищах шведських над рікою Шелдихою на урочищі Лопі»	270

РЕГЕСТИ

№ 1. 1648, червня 16 (6). – Відписка сівських воєвод	272
№ 2. 1648, червня 17(7). – Відписка путивльських воєвод	272
№ 3. 1648, червня 30 (20). – Відписка трубчевського воєводи	272
№ 4. 1648, липня 3 (червня 23). – Відписка Брянського воєводи	272
№ 5. 1648, липня 21 (11). – Стародуб. – Лист стародубського підстарости Рафала Уеського трубчевському воєводі М. Нащокіну	273
№ 6. 1649, серпень – вересень. – Справа про купівлю поташу та інших товарів російськими купцями	273
№ 7. 1649, грудня 3 (листопада 23). – Відписка Рильського воєводи А. Измайлова в Розрядний приказ	273
№ 8. 1653, січня 4 (1652, січня 25). – Відписка сівського воєводи	274
№ 9. 1653, березня 23 (13). – Відписка Брянського воєводи Григорія Долгокурова	274
№ 10. 1653, до червня 17. – Відписка путивльських воєвод Ф. Хілков та П. Протасьєва	274
№ 11. 1653, червня 27(17). – Відписка путивльських воєвод Ф. Хілкова та П. Протасьєва	275
№ 12. 1653, липень. – Відписка сівського воєводи А. Бутурліна	275
№ 13. 1654, березня 12 (2). – Відписка сівського воєводи А. Бутурліна	275
№ 14. 1654, березня 16 (6). – Відписка Брянського воєводи Григорія Долгокурова	276
№ 15. 1654, березень. – Відписка сівського воєводи	276
№ 16. 1654, жовтня 7 (вересня 27). – Смоленськ. – Царська грамота ніжинському полковнику Івану Золотаренку	277
№ 17. 1656, січня 1(1655, грудня 22). – Лохвиця. – Запис у лохвицькій ратушній книзі	277
№ 18. 1659, травня 30. – Варшава. – Універсал Яна-Казимира	277
№ 19. 1659, травня 30. – Варшава. – Універсал – привілей Яна-Казимира	277
№ 20. 1659, червня 11. – Варшава. – Облята цесії шляхтича Яна Себестіановича	278
№ 21. 1659, червня 11. – Варшава. – Універсал Яна-Казимира	278
№ 22. 1659, липня 7. – Варшава. – Універсал Яна-Казимира	278
№ 23. 1662 р., липня 14 (4). Лист наказного гетьмана Якіма Сомка і запорозьких полковників до царя Олексія	279
№ 24. 1664, січня 4. – Під Прилуками. – Лист шляхтича С. Чадицького до князя Богуслава Радзивіла (?)	279
№ 25. 1664, лютого 1 (січня 22). – Батурин. – Універсал гетьмана Івана Брюховецького	280

№ 26. 1665, лютого 12(2). – Канів. – Універсал гетьмана Івана Брюховецького	280
№ 27. 1664, після 16 березня. – Лист невідомого високопоставленого воєначальника Речі Посполитої до невідомого	281
№ 28. 1664, травня 16. – Біла Церква. – Лист Саадат-Гірей, солтана, до коронного канцлера Речі Посполитої М. Пражмовського	281
№ 29. 1666, лютого 17(7). – Гадяч. – Універсал гетьмана Івана Брюховецького	282
№ 30. 1666, грудня 8(листопада 28). – Грамота царя Олексія	282
№ 31. 1672, вересня 20(10). – Універсал гетьмана Івана Самойловича	282
№ 32. 1673, червня 23. – Варшава. – Новина	282
№ 33. 1673, серпня 4. – Варшава. – Лист коронного під канцлера Анджея Ольшовського до трибунальського маршалка	283
№ 34. 1676, вересня 8. – Москва. – Новина	283
№ 35. 1687, червня 10 (травня 31). – Козелець. – Універсал ніжинського полковника Степана Забіли	283
№ 36. 1687, жовтня 10 (вересня 29). – Батурин. – Стверджувальний універсал гетьмана Івана Мазепи на маєтності Києво-Печерській лаврі, в т.ч. і в Стародубському, Ніжинському й Чернігівському полках	283
№ 37. 1690, липня 1 (червня 22). – Батурин. – Універсал-привілей гетьмана Івана Мазепи Київській митрополії на ряд маєтностей	284
№ 38. 3 реєстрів універсалів гетьманів України середини XVII – першої третини XVIII ст. (з рукопису колекції О. М. Лазаревського № 15)	284
№ 39. 1697, лютого 4 (січня 25). – Розписка дана ігумену Петропавлівського монастиря в Глухові Якову	287
№ 40. 1697, лютого 4 (січня 25). – Розписка путивльського жителя Микити Іванова св. Димитрію Ростовському (Тупталу)	288
№ 41. 1700(?). – Жалувана грамота Петра I київському митрополитові Варлааму Ясинському	288

ДОДАТКИ

№ 1. Перша половина XVII ст. – Уривок з твору польського хроніста Шимона Старовольського «Польша...» (1652 р.)	290
№ 2. 1615, серпня 27(17). – Лоїв. – «Лист» любецького і лоївського підстарости Андрія Сулимирського	290
№ 3. 1629, квітня 15. – Остер. – Випис з книг Остерського замку	290
№ 4. 1648, листопада 22(12). – Чернігів. – Купча	292
№ 5. 1650, квітня 4 (березня 25). – Чернігів. – Універсал чернігівського полковника Мартина Небаби	293

№ 6. 1650 р. – Батурин. – Заповіт ченця Макарія Кривоноса (регест)	293
№ 7. 1654, січня 11(1). – Липове. – Заповіт липовського мельника Тимоша Василевича (регест)	293
№ 8. 1654, лютого 29(19). – Купча	293
№ 9. 1654, квітня 30(20). – Чернігів. – Універсал-привілей чернігівського полковника Івана Поповича Оникію Силичу	294
№ 10. 1655, березня 15(5). – Стародуб. – Універсал Андрія Семеновича, стародубського полковника	294
№ 11. 1657, червня 22. – Дарча кріпость про продаж київським митрополитом маєтності Керебертовщини Батуринському монастиреві	295
№ 12. 1659, серпня 20(10). – Чигирин. – Універсал-привілей гетьмана Івана Виговського слабинському сотнику Івану Домонтовичу	296
№ 13. 1660, червня 4 (травня 25). – Чернігів. – Купча	296
№ 14. 1661, серпня 4(липня 25). – Тикоцин. – Лист Степана Силича до брата, чернігівського полковника Іоанікія Силича	298
№ 15. 1663, січня 25 (15). – Стародуб. – Лист стародубського полковника Петра Рославця (Рославченка) до московського посла Микити Одоєвського	298
№ 16. 1663, лютий _ . – Лист ніжинського полковника Василя Золотаренка до московських послів	299
№ 17. 1663, березня 5 (лютого 23). – Стародуб. – Лист стародубського полковника Петра Рославця (Рославченка) до московських послів	300
№ 18. 1663 (?), вересень. – Борзна. – Справи з міської борзенської книги	301
№ 19. 1663, грудня 28. – Остер. – Універсал Яна Казимира	302
№ 20. 1663, грудень. – «Уривок з серії вістей, зібраних від полонених і язиків в Києві»	304
№ 21. 1664, жовтень. – Борзна. – Справи з міської борзенської книги	306
№ 22. 1665, травня 24. – Лист Яна Зебоцького до польного гетьмана литовського смоленського воєводи Міхала Казимира Паца (регест)	307
№ 23. 1668, квітня 24(14). – Ніжин. – Універсал ніжинського полковника Артема Мартиновича.	307
№ 24. 1669, вересня 4(серпня 25). – Стародуб. – Купча	308
№ 25. 1669, вересня 18 (8). – Батурин. – Рішення генерального судді Івана Самойловича щодо спірної справи за землю	308
№ 26. 1670, січня 3. – Реляція московського гінця (поляка за походженням) про ситуацію в Україні (регест)	309
№ 27. 1670, січня 23(12). – Чернігів. – Купча	309
№ 28. 1672, березень 16(6). – Батурин. – Декрет генеральних суддів І. Самойловича та І. Домонтовича щодо конфлікту між Свято-Микільським Крупицьким монастирем та мельником Хв. Урвихвостом	311

№ 29. 1672, березня 24 (14). – Батурич. – Лист генеральної старшини до чернігівського архієпископа Лазаря Барановича	312
№ 30. 1672, вересня 1 (серпня 22). – Ухвала борзненського суду	313
№ 31. 1673, лютого 23(12). – Конотоп. – Купча	313
№ 32. 1673, липня 13(3).-Остер (?).- Купча жителя Остра Івана Баглая	314
№ 33. 1675, серпня 19(9). – Випис судового декрету з чернігівських міських книг	315
№ 34. 1676, лютого 11 (1). – Батурич. – Лист гетьмана Івана Самойловича до охочокомонного полковника Іллі Новицького	318
№ 35. 1676, квітня 13 (3). – Стародуб. – Купча	318
№ 36. 1676, травня 3 (3). – Батурич. – Лист гетьмана Івана Самойловича до охочокомонного полковника Іллі Новицького	319
№ 37. 1676, червня 21(11). – Остер. – Купча писаря Київського полку Петра Домонтовича	319
№ 38. 1676, серпня 4 (липня 25). – Батурич. – Лист гетьмана Івана Самойловича до охочокомонного наказного полковника Івана	320
№ 39. 1676, листопада 24(14). – Батурич. – Лист гетьмана Івана Самойловича	320
№ 40. 1677, липня 6 (червня 26). – Ріпки. – Випис 1689 р. з купчої	320
№ 41-42. 1679, червня 8 (травня 29). – Купча	321
№ 43. 1679, вересня 29 (19). – Стародуб. – Рішення стародубського полкового судді Самійла Івановича (Колничого) та стародубського сотника Михайла Мархаленка щодо конфлікту за землю між деякими селами	322
№ 44. 1679, грудня 6(листопада 26). – Акт розділу спірних сіножатей між жителями сіл Дурнів, Салтикової Дівиці, Березна и Ковчин	323
№ 45. 1680, травня 26(16). – Рихлівський монастир. – Лист ігумена Луки Григоровича до охочокомонного полковника Іллі Новицького	324
№ 46. 1680, липня 21(11). – Купча	325
№ 47-48. 1680, грудня 25(15).- Рихлівський монастир. – Лист ігумена Луки Григоровича до охочокомонного полковника Іллі Новицького	325
№ 49. 1681, січня 2(1680, грудня 23). – Рихлівський монастир. – Лист ігумена Луки Григоровича до охочокомонного полковника Іллі Новицького	326
№ 50. 1681, лютого 16(6). – Вороніж. – Купча	326
№ 51-52. 1681, квітня 4 (березня 24). – Мглин. – Купча	327
№ 53. 1681, червня 12 (2). – Стародуб. – Купча	327
№ 54. Між 1678- липнем 1687 р. – Кролевець. – Закінчення купчої землю Костянтина Голуба	328
№ 55-56. 1683, червня 30(20). – Батурич. – Лист ієромонаха св. Димитрія Ростовського (Туптала), ігумена Свято-Микілького Крупицького монастиря до охочокомонного полковника Іллі Новицького	328

№ 57. 1683, липня 12(2). – Батурин. – Універсал гетьманича, стародубського полковника Семена Самойловича	329
№ 58. 1683, жовтня 23 (13). – Почеп. – Універсал почеповського сотника Наума Ноздрі	330
№ 59. 1684, травня 20 (10). – Грамота чернігівського архієпископа Лазаря Барановича	330
№ 60. 1684, листопада 16(6). – Батурин. – Лист гетьмана Івана Самойловича до охочекомонного полковника Іллі Новицького	331
№ 61. 1685(?), лютого 20 (10). – Батурин. – Лист гетьмана Івана Самойловича до охочекомонного полковника Іллі Новицького	332
№ 62. 1685(?), вересня 12(2). – Свято-Микільський Рихлівський монастир. – Лист ігумена Луки Григоровича до охочекомонного полковника Іллі Новицького	332
№ 63. 1685, листопада 26(16). – Батурин. – Лист гетьмана Івана Самойловича до охочекомонного полковника Іллі Новицького	333
№ 64. 1686, січня 12(2). – Стародуб. – Купча	333
№ 65. 1686, травня 3 (квітня 23). – Заповіт-запис землі Трухана Семендяя своїм пасинкам	334
№ 66. 1686, червня 19 (9). – Батурин. – Лист гетьмана Івана Самойловича до охочекомонного полковника Іллі Новицького	334
№ 67. 1686, липня 12(2). – Батурин. – Судовий декрет генерального судді Михайла Вуяхевича, яким затверджувалася купча	335
№ 68. 1686, листопада 18(8). – Батурин. – Підтвердження генеральними суддями Михайлом Вуяхевичем та Савою Прокоповичем купівлі млина Тимофієм Забілою	335
№ 69. 1687, травня 11 (1). – Київ. – Грамота київського митрополита Гедеона Святополка Четвертинського	336
№ 70-71. 1687(?), квітня 4 (березня 24). – Кролевець. – Купча	337
№ 72. 1688, червня 7 (травня 27). – Чернігів. – Випис з чернігівських міських книг, який містить купчу	338
№ 73. 1688, листопада 6 (жовтня 27). – Стародуб. – Універсал стародубського полковника Тимофія Жоравки	338
№ 74. 1688, грудня 2(листопада 22). – Козелець. – Лист київського полковника Костянтина Солонини до архімандрита Феодосія Углицького	339
№ 75. 1688, грудня 25(15). – Козелець. – Лист київського полковника Костянтина Солонини до архімандрита Феодосія Углицького	340
№ 76. 1688, грудня 21(11). – Салтикова Дівиця. – Лист дівицького сотника Йосипа Шендюха до архімандрита Феодосія Углицького	341
№ 77. 1689, березня 17(10). – Москва. – Приїзд чернігівського елєцького архімандрита Феодосія Углицького (регест)	341

№ 78. 1689, березня 22(11). – Москва. – Жалувана грамота царів Івана V, Петра I та цариці Софії Свято-Микільському Крупицькому монастирю	344
№ 79. 1689, червня 7 (травня 28). – Батурин. – Лист генерального судді Михайла Вуяхевича до березівської верхівки	345
№ 80. 1689, серпня 12(2). – Журавка. – Лист А. Васильовича та О. Турянського, писарів, посланих гетьманом Іваном Мазепою	346
№ 81-82. 1689, грудня 25(15). – Козелець. – Лист київського полковника Григорія Карповича-Вольського до архімандрита Феодосія Углицького . . .	347
№ 83. 1690, лютого 16 (6). – Борзна. – Скарга Мотрі на Феодосія Гугуревича, ігумена Свято-Преображенського Максаківського монастиря	348
№ 84. 1690, лютого 26 (16). – Свідчення Івана Куделі, монастирського челядника	349
№ 85. 1690, лютого 13 (3). – Нові Млини. – Лист новомлинського сотника до старости с.Нехаївки	350
№ 86. 1690, травня 16 (6). – Чернігів. – Грамота Лазаря Барановича, чернігівського і новгород-сіверського архієпископа	350
№ 87. 1690, травня 17 (7). – Борзна. – Справа о. Федора	351
№ 88. 1691, липня 12 (2). – Борзна. – Справа про крадіжку бджіл у Хвеська Солодкого	352
№ 89. 1690, не раніше липня 13(3). – Зобов'язання Ониська Потієнка та розписка Сидора Кузьменка	353
№ 90. 1690, липня 13(3). – Купча Матвій Кузьменка	353
№ 91. 1690, вересня 13(3). – Москва. – Жалувана грамота Івана V і Петра I. . .	354
№ 92. 1690, вересня 30(20). – Батурин. – Звернення шляхтича Василя Красинського (через слугу Самійла Добрянського) до гетьман	354
№ 93. 1690, листопада 16 (5). – Батурин. – Лист писаря Чернігівського полку Івана Скоропадського до полковника Іллі Новицького	355
№ 94. 1690, грудня 29 (19). – Чернігів. – Універсал чернігівського архієпископа Феодосія Углицького	356
№ 95. 1691, квітня 18 (8). – Борзна. – Купча	356
№ 96-97. 1691, листопада 15 (5). – Чернігів. – Стверджувальний універсал чернігівського полковника Якова Лизогуба Криштофу Фридрикевичу	357
№ 98. 1691, жовтня 30(20). – Чернігів. – Купча	358
№ 99. 1692, серпня 10 (липня 31). – Прилуки. – Універсал прилуцького полковника Дмитра Горленка	358
№ 100. 1692, серпня 3(липня 24). – Москва. – Приїзд чернігівського слецького архімандрита Феодосія Углицького для висвяти на чернігівського єпископа . .	359
№ 101. 1693, червня 29(19). – Батурин. – Рішення комісії гетьмана Іваном Мазепою щодо спірних земельних володінь	363

№ 102. 1693, березня 3 (лютого 22). – Нехаївка. – Лист Яська Остаповича до полковника Іллі Новицького	365
№ 103. 1693, березня 5 (лютого 23). – Вереміївка. – Лист Василя Федоровича, глуховського сотника	365
№ 104. 1693, червня 20(10). – Стародуб. – Порука Г. Кожуховського	365
№ 105. 1693, серпня 30 (20). – Нехаївка. – Лист Лук'яна Василевича до полковника Іллі Новицького	366
№ 106. 1694, червня 29 (19). – Нехаївка. – Лист Лук'яна Василевича до полковника Іллі Новицького	366
№ 107. 1694, липня 22 (12). – Нехаївка. – Лист Лук'яна Василевича до полковника Іллі Новицького	367
№ 108. 1694, липня 13(3). – Борзна. – Лист Забіли до полковника Іллі Новицького	368
№ 109. 1694, серпня 31 (21). – Свірж. – Універсал чернігівського архієпископа Феодосія Углицького	368
№ 110. 1694, листопада 26(16). – Лист короповського сотника Тихона Довгала до полковника Іллі Новицького	368
№ 111. 1694, грудня 21(11). – Понорниця. – Лист понорницького сотника Нечипора Савченка до полковника Іллі Новицького	369
№ 112. 1695, травня 8 (квітня 27). – Мглин. – Купча	370
№ 113. Між 1692-1695 рр., не раніше травня 17(7). – Москва. – Жалувана грамота царів Івана V і Петра I осавулу Прилуцького полку Івану Носу	370
№ 114. 1696, січня __. – Нехаївка. – Лист Григорія Новицького до батька, полковника Іллі Новицького	371
№ 115. 1696, листопада 10. – Львів. – Лист Станіслава (?) Яблонівського до короля Яна Собеського(?) (регест)	372
№ 116. 1697, вересня 22 (12). – Купча	372
№ 117. 1697, серпня 1 (липня 22). – Купча	373
№ 118. 1698, липня 4(червня 24). – Глухів. – Лист генерального судді Івана Чорниша до Федосія Хоминського, ігумена	374
№ 119. 1698, липня 4(червня 24). – Глухів. – Універсал генерального судді Івана Чорниша	374
№ 120. 1698, серпня 24 (14). – Конотоп. – Заповіт конотопського священика о. Корнилія	375
№ 121. 1698, серпня 31 (21). – Чернігів. – Універсал чернігівського архієпископа св. Іоанна Максимовича	376
№ 122. 1699, травня 19 (9). – Чернігів. – Універсал чернігівського полковника Юхима Лизогуба	376
№ 123. 1699, червня 16(6). – Чернігів. – Постанова чернігівського суду	377

№ 124. 1699, серпня 11(1). – Борзна. – Судова справа	378
№ 125. 1699, вересня 19(9). – Ніжин. – Універсал ніжинського полковника Івана Обидовського	378
№ 126. 1699, грудня 7 (листопада 27). – Стародуб (?). – Купча	379
№ 127. 1700(?), квітня 4 (березня 24). – Кролевець. – Купча	380
№ 127. 1700, вересня 9(19). – Лист невідомого до чернігівського архієпископа св. Антонія Стаховського	380
№ 128. 1700, грудня 10(листопада 29) і грудня 29(18). – Конотоп, Батурин. – Купча і її ствердження генеральним суддею Василем Кочубеєм	381
№ 129. 1675(?), червня 6 (травня 27). – Чернігів. – Купча	382
№ 130. 1636, листопада 29. – Київ. – Сумнівний універсал Єжі Оссолінського, великого коронного канцлера Речі Посполитої	383
№ 3. 1637, березня 26(16). – Чернігів. – Реляція возного	384
№ 1. 1648, листопада 22(12). – Чернігів. – Купча	
№ 2. 1660, червня 4 (травня 25). – Чернігів. – Купча	
№ 3. 1677, липня 6 (червня 26). – Ріпки. – Випис 1689 р. з купчої	
№ 4. 1688, квітня 24(14). – Ніжин. – Універсал ніжинського полковника Артема Мартиновича	
№ 5. 1688, червня 7 (травня 27). – Чернігів	
№ 6. 1691, жовтня 30(20). – Чернігів. – Купча	
Іменний покажчик	385
Географічний покажчик	415

Наукове видання

СІВЕРЩИНА ГЕТЬМАНСЬКИХ ЧАСІВ
Т. 1
XVII ст.

Верстка та оригінал-макет – *Мигаль Л. Г.*

Підписано до друку 26.02.2020 р. Формат 70×100/16
Ум. друк. арк. 15,6. Обл. вид. арк. 13,6.
Тираж 300 прим. Зам. 33. 2019.

Редакційно-видавничий відділ
Ин-ту історії України НАН України
Київ–1, Грушевського, 4

Свідоцтво
про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
вигоновлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 5070 від 23.03.2016 р.